

<p>Засновники журналу: Білоцерківський національний аграрний університет ПВНЗ "Університет економіки і підприємництва" ПП "Інститут економіки, технологій і підприємства"</p> <p>Головний редактор: Даниленко А.С., д.е.н., проф., акад. НААНУ</p> <p>Заступник головного редактора: Стельмашук А.М., д.е.н., професор Капітанець С.В., к.п.н., доцент</p> <p>Редакційна рада: Варченко О.М., д.е.н. професор Капітанець Ю.О., к.е.н., доцент Малік М.Й., д.е.н., проф., академік НААНУ</p> <p>Редакційна колегія: Баланюк І.Ф., д.е.н., проф. Борщовецька В.Д., к.п.н. Губенко В.І., д.е.н., професор Івашук Н.Л., д.е.н., професор Кузьмін О.С., д.е.н., професор Паска І.М., д.е.н. Пуцентейло П.Р., д.е.н., доцент Сатир Л.М., д.е.н. Свиноус І.В., д.е.н. Семів Л.К., д.е.н., професор Сокольська М.О. Шевчук Л.Т., д.е.н., професор Шуст О.А., д.е.н.</p> <p><i>Зарубіжні вчені:</i> Василь Симчера, д.е.н., професор (Росія) Йозеф Оленські, д.е.н., професор (Польща) Мірослав Сватош, д.е.н., професор (Чехія) Станіслав Шидло, д.е.н., професор (Польща) Тетяна Вархолова, д.е.н., професор (Словаччина)</p> <p>Наукові редактори: Джерелейко С.Д., к.е.н., доцент Кеменяш І.Г., к.е.н. Нянько В.М., к.е.н. Сава А.П., к.е.н., ст.н.с. Хома Д.М., к.е.н., доцент</p> <p>Редактор: Федоришина Л.М., к.е.н., доцент</p>	<h1>СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ</h1> <p>Міжнародний науково-виробничий журнал</p> <h2>3' 2014 (25)</h2>	
	Зміст	
	I. Економіка та управління національним господарством	
	Дзядикевич Ю.В. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕНЕРГЕТИКИ ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	5
	Соколова Л.В. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ	10
	Шевчук Л.Т., Федоришина Л.М. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВПЛИВУ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ІНДИВІДУАЛЬНЕ ТА СУСПІЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я.....	17
	Живко З.Б. СУМІЖНІ ПЛОЩИНИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР.....	23
	Koval L.M. FORMING AND USE OF LABOR POTENTIAL OF AGRARIAN SECTOR IN UKRAINE	29
	Титарчук І.М. ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	35
	Ібатуллін М.І. РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ В ПРОЦЕСІ ПОДОЛАННЯ ПЕРЕШКОД НА ЕТАПІ АДАПТАЦІЇ ПОТУЖНОСТЕЙ ХАРЧОВОЇ ІНДУСТРІЇ ДО НОРМ ЄС.....	40
Козлова В.Я. ОСНОВИ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	45	
Кушнір Н.О., Стебляк Д.М. «ЕКОНОМІЧНЕ НАТО»: ПОТЕНЦІЙНІ ВИГОДИ ТА МОЖЛИВІ РИЗИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ США ТА ЄС.....	50	
Фатюха Н.Г., Дем'яненко Я.Ю. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	54	
Зеленська М.І., Сасва К.В. ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВСТУПУ АБІТУРІЄНТІВ ДО ВНЗ (НА ПРИКЛАДІ ДВНЗ «УАБС НБУ»).....	60	
Тесля А.І. СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ.....	68	
II. Економіка та управління підприємствами		
Стельмашук А.М. ЕФЕКТИВНІСТЬ КООПЕРАЦІЇ В МАШИНО-ТРАКТОРНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ	74	
Андрушків Б.М., Слободян Н.О. ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ ПІДПРИЄМСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ.....	83	
Свиноус І.В., Іванова Л.С. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ.....	91	
Головко О.Г., Кохан О.С. ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	97	
Русінко М.І. ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЇХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ.....	103	
Пасічник Т.О. МАРКЕТИНГ ІННОВАЦІЙНИХ ТОВАРІВ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ КООПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ.....	109	
Бойко О.Б. СИНЕРГІЯ ДЕРЖАВИ ТА МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ.....	115	
Чумак Р.М. ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ.....	120	
III. Регіональна економіка, демографія та соціальна політика		
Мартусенко І.В., Ціхановська О.М. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	126	
Бурмака Т.М. УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВ СИСТЕМИ ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСТА	133	
Черкасова О.С. ПОДАТКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИКА ОЦІНКИ.....	138	

<p>Свідоцтво про державну реєстрацію: серія KB № 16753-5327P від 10.06.2010 р.</p> <p>перереєстрацію: серія KB № 20300-10100 NP від 23.09.2013</p> <p>Рекомендовано до друку Вченою радою Білоцерківського національного аграрного університету, протокол № 9 від 17 листопада 2014 р.</p> <p>Затверджено Постановою Президії ВАК України від 22 грудня 2010 р. № 1-05/8 як наукове фахове видання України (економічні науки)</p> <p>Журнал входить до таких національних та міжнародних наукометричних баз реферування та індексування: Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe) Index Copernicus Journals Master List, Польща (http://journals.indexcopernicus.com/++.p24781498,3.htm)</p> <p>Матеріали журналу знаходяться у вільному доступі на сайті: www.uniep.km.ua</p> <p>Підписано до друку 25 листопада 2014 р.</p> <p>Адреса редакції: 29016, м. Хмельницький, вул. Львівське шосе, 51/2 тел. (096) 01-09-709 www.uniep.km.ua s.kapitanets@mail.ru</p> <p>Тираж 300 прим.</p> <p>Формат 70x108/16. Папір офсетний. Ум. друк арк. 21.0</p> <p>Віддруковано з готових діапозитивів в СМП «ТАЙП» вул. Чернівецька, 44 б, м. Тернопіль, 46000</p> <p>Усі права захищені. Передрук дозволяється лише зі згоди автора.</p> <p>© Білоцерківський національний аграрний університет © ПВНЗ "Університет економіки і підприємництва" © ПП "Інститут економіки, технологій і підприємництва"</p>	<p>IV. Економіка природокористування і екологія Абрамик М.І. РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ ТА В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ СВІТУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ..... 144</p>
	<p>V. Інноваційно-інвестиційна діяльність Бурмака М.М. ВИЗНАЧЕННЯ СТАВКИ ДИСКОНТУ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНИХ ПАРТНЕРСТВ... 150</p>
	<p>Бялковська Г.Д., Юречко А.А. НАСІННИЦТВО ТЮТЮНУ В УМОВАХ РИНКУ..... 156</p>
	<p>Музиченко Т.О. ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ..... 161</p>
	<p>VI. Облік, аналіз і аудит Очеретько Л.М., Таран М.М. ПОДАТКОВИЙ ОБЛІК ПОЛІПШЕННЯ ОРЕНДОВАНИХ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ КОШТАМИ ОРЕНДАРЯ..... 168</p>
	<p>VII. Менеджмент, маркетинг, підприємництво Івашків І.М. ФОРМУВАННЯ РИНКУ ОЛІЇ ТА ШРОТУ СОНЯШНИКОВОГО В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОСТІ ГАЛУЗІ..... 175</p>
	<p>Забурмега Є.М. МАРКЕТИНГОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЙНОГО АПАРАТУ СТРАХОВОГО РИНКУ..... 181</p>
	<p>Чорний В.С. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ НА РИНКУ ПРАЦІ..... 190</p>
	<p>Горлачук О.А. ЦІНОВІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В РЕГІОНІ 194</p>
	<p>Нагорнюк О.П. ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ В ГАЛУЗІ ТВАРИНИЦТВА В УМОВАХ НЕСТІЙКОЇ ЦІНОВОЇ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ 201</p>
	<p>Рудич О.А. ЦІНА ЯК ФУНДАТОР ФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ..... 207</p>
	<p>Гевко Б.Р. ЕКОНОМІЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ..... 212</p>
	<p>Веселова М.Ю. НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД..... 217</p>
	<p>Малишко Є.О. РОЗРОБКА І ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ПРОЕКТУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА..... 222</p>
	<p>VIII. Фінансово-кредитна система Азаренкова Г.М., Дудник І.Ю. КРЕДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ..... 229</p>
	<p>Фадєєва І.Г. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФІНАНСОВОМУ ІНЖИНІРИНГУ..... 234</p>
	<p>Буряк О.П. СУТНІСТЬ, ЕЛЕМЕНТИ ТА ОЗНАКИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ..... 242</p>
	<p>Башлай С.В. ВИЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА..... 248</p>
	<p>Груздєв Ю.В. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНО-ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ..... 253</p>
	<p>Станко Г.В. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ БУКОВИНИ..... 258</p>
<p>Критика та бібліографія Симчера В.М. СИЛА ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ – В УТВЕРЖДЕНИИ ПРАВДЫ..... 265</p>	
<p>Автори номера..... 271</p>	
<p>Хроніка подій. Повідомлення..... 278</p>	

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.246

*Дзядикевич Ю.В.,
д.т.н., професор кафедри економіки та
менеджменту природокористування,
Тернопільський національний економічний університет*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕНЕРГЕТИКИ ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Енергетика ввійшла в усі сфери економічної діяльності країни і забезпечує функціонування всіх галузей національного господарства, а також вносить значний вклад у формування дохідної частини бюджету та надходження валютних коштів. Саме тому енергетична безпека є однією з найважливіших складових економічної безпеки будь-якої держави. В зв'язку з тим, пошук напрямів підвищення енергетичної безпеки для нашої держави є дуже актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі вивчення складових елементів енергетичної безпеки України присвячена низка робіт, зокрема В. Гейця, А. Мазаракі, В. Лойка, В. Євтушевського, С. Єрмілова, А. Шевцова, В. Федорової та ін. Однак у роботах недостатньо висвітлені окремі аспекти, що впливають на енергетичну безпеку країни. Це зумовило необхідність більш глибокого дослідження можливих напрямів підвищення енергетичної безпеки України.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз стану енергетики України та окреслення шляхів, які підвищували б її економічну безпеку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складна ситуація у сфері енергетичної безпеки України вимагає пошуку напрямків, які сприяли б її підвищенню. Одним із них є державне регулювання енергетики, однак воно вимагає удосконалення. Державне регулювання передбачає низку варіантів діяльності керованих об'єктів, які забезпечують їх ефективне функціонування.

Система державного регулювання не зменшує ролі виконавчої влади в державному управлінні, оскільки державне управління та державне регулювання мають єдину мету, тому принципової різниці між ними немає. Державне регулювання має забезпечувати бажаний для суспільства кінцевий результат реалізації його потреб та інтересів. Якщо цього не відбувається, то формат державного регулювання необхідно замінити на повноцінне виконання функцій державного управління.

Державне регулювання спрямоване на:

- задоволення суспільних і державних потреб й інтересів;
- організацію спільної діяльності та праці людей;
- реалізацію положень Конституції України, законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів;

- здійснення основних завдань держави, спрямованих на захист інтересів усього суспільства, забезпечення громадського блага, підтримання порядку та виконання інших загально соціальних завдань [1].

Державне регулювання повинно:

- сприяти захисту, здійсненню та відновленню суспільних і державних інтересів;
- організації й упорядкуванню системи соціальних відносин.

Аналіз літературних джерел свідчить про те, що питанню вдосконалення державного регулювання в енергетичній сфері приділяється ще мало уваги, а це негативно впливає на енергетичну безпеку України [2-5].

Державне регулювання енергетики - це вплив держави відповідними засобами на відтворювальні процеси в енергетиці та процеси споживання енергетичної продукції з метою зорієнтувати суб'єктів господарювання й окремих громадян на досягнення цілей і пріоритетів державної політики суспільного розвитку. Державне регулювання – це майже всі функції держави, які пов'язані з економічною та соціально-економічною діяльністю та повинні забезпечити умови функціонування ринкової економічної системи [1].

У ринкових умовах господарювання державне регулювання енергетики – це система типових заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру. Державне регулювання енергетики здійснюється державними органами у межах чинного законодавства під час задоволення енергетичних інтересів між будь-якими суб'єктами в державі [4].

Удосконалення державного регулювання може відбуватися двома основними напрямками. Перший – це покращення організаційної структури та функціонального наповнення органу державного регулювання енергетики. Другий - удосконалення нормативно-правової бази державного регулювання енергетики. Ці напрями дають змогу збалансувати інтереси виробників і постачальників паливно-енергетичних ресурсів, їх споживачів і держави [1].

Державне регулювання в енергетичній галузі потребує вдосконалення у кожній із складових паливно-енергетичного комплексу, зокрема: електроенергетиці, ядерній енергетиці, нафтогазовій галузі, вугільній промисловості, теплоенергетиці, відновлюваних і нетрадиційних джерел енергії. У них державне регулювання має своє значення, методи та цілі впливу [6].

Яскравим прикладом удосконалення державного регулювання енергетики є введення в дію Указом Президента України «Концепції вдосконалення державного регулювання природних монополій». Під природними монополіями прийнято розуміти «стан товарного ринку, за якого задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним, за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку із суттєвим зменшенням витрат виробництва на одиницю товару зі зростанням обсягів виробництва), а товари (послуги), які виробляють суб'єкти природних монополій, не може бути замінено у споживанні іншими товарами (послугами), оскільки попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на дані товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги)» [2].

Впровадження ринкових відносин в економіці України та дальший розвиток приватної власності потребують нових підходів до управління економікою з поступовою заміною прямого адміністративного втручання на встановлення правових меж щодо здійснення економічної діяльності та рівня регулювання діяльності суб'єктів господарювання, які виробляють (реалізують) товари на ринку, що перебуває у стані природної монополії, та діяльності суб'єктів господарювання, які діють на суміжних ринках, а також адаптації законодавства України з питань державного регулювання природної монополії до законодавства Європейського Союзу [2].

Концепцію спрямовано на забезпечення державою захисту конкуренції підприємницькій діяльності, зокрема: не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Концепція визначає проблеми та шляхи їх вирішення у сфері природних монополій, а це стосується й енергетики, оскільки більшість її складових є природними монополіями. Необхідно зазначити, що положення, викладені в Концепції, вирішують проблеми державного регулювання енергетики лише частково, а це призводить до погіршення стану енергетичної безпеки України. Отже, необхідно на державному рівні розробити та схвалити Концепцію вдосконалення державного регулювання енергетики, у якій буде деталізовано проблеми державного регулювання та запропоновано шляхи їх поетапного розв'язання. Це створить умови для ефективного забезпечення енергетичної безпеки України та зміцнить її суверенітет.

З метою розв'язання питання щодо діяльності державних органів у сфері енергетики Національною комісією регулювання електроенергетикою було розроблено документ «Державне регулювання енергетики в Україні» [3]. У ньому зазначено, що соціальна держава повинна поставити монополіста у жорсткі рамки – і споживач буде задоволений. Проте йти на повідку у споживача та визначати для монополіста гранично низькі ціни і жорсткі умови роботи теж неправильно. Будь-яка монополія мусить розвиватися та модернізуватися, а для цього потрібні довгострокові вкладення, які з погляду сьогодення споживачеві не дуже цікаві. Не здійснивши нині цих вкладень, завтра ми відчуємо дефіцит у товарах, послугах, що виробляються природними монополіями або їхня якість буде неприйнятно низькою.

Отже, наявний конфлікт між органами управління галузі природної монополії, які намагаються модернізувати підпорядковану їм галузь і отримувати чималі прибутки, та споживачами, які не хочуть за рахунок своєї кишені фінансувати галузь, водночас прагнучи отримувати товари і послуги високої якості відповідно до міжнародних стандартів.

В умовах впровадження ринкових відносин в економіці та в енергетиці зокрема, основними завданнями державного регулювання господарської діяльності на ринках, які перебувають у стані природної монополії, та суміжних до них ринках у паливно-енергетичному комплексі України є:

- збалансування інтересів суспільства, суб'єктів природних монополій та споживачів енергоресурсів;

- забезпечення права споживачів паливно-енергетичних ресурсів на отримання товарів і послуг стандартизованої якості за економічно обґрунтованими цінами;

- сприяння конкуренції у сфері виробництва, видобутку, зберігання та транспортування паливно-енергетичних ресурсів з метою забезпечення ефективного функціонування галузей паливно-енергетичного комплексу та раціонального використання енергоносіїв;

- формування обґрунтованої цінової та тарифної політики як для суб'єктів природних монополій, так і для суб'єктів, які використовують поновлювані джерела енергії [7].

Ці завдання неможливо виконати без вирішення такого питання як ліцензування. Державне регулювання в енергетичній сфері здійснюється шляхом видачі ліцензій на здійснення діяльності у сфері

виробництва, передачі та постачання електричної енергії, комбінованого виробництва теплової та електричної енергії, виробництва теплової енергії на теплоелектростанціях та установках із використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії. Процедура надання ліцензій має бути чітко врегульовано законодавчими актами, вона має бути прозорою та передбачуваною, щоб унеможливити негативну практику упередженої видачі ліцензій. Лише в такому випадку забезпечуватиметься державний вплив і контроль за діяльністю природних монополій і суміжних ринків.

Ліцензування Національною комісією регулювання електроенергетики діяльності суб'єктів господарювання є невід'ємною частиною процесу регулювання та здійснюється не для встановлення штучних обмежень підприємницької діяльності в енергетичній сфері, а з метою сприяння конкуренції на суміжних із монополіями ринках, захисту прав споживачів, що користуються послугами природних монополій, шляхом обмеження влади підприємців, які посідають монополію становити [3].

Доцільним є розробка та прийняття законопроекту, який би врегулював особливості ліцензування в енергетичній галузі. У цьому документі повинно бути узагальнення всього наявного досвіду правового регулювання ліцензування, усунення існуючих неточностей, а також закріплення нових норм, які б урахували поточний стан справ в енергетиці та сприяли посиленню ролі регуляторного органу щодо виконання головних завдань, а саме:

- захист прав споживачів;
- послуг суб'єктів природних монополій;
- створення умов для добросовісної конкуренції на суміжних ринках;
- удосконалення системи стосунків між учасниками оптового ринку електроенергії та учасниками ринку газу;
- запровадження принципу організаційної єдності в разі видачі національною комісією регулювання електроенергетики ліцензій в електроенергетиці, нафтогазовому комплексі та у сфері тепlopостачання.

Важливим засобом державного регулювання в паливно-енергетичному комплексі є тарифоутворення [1]. Метою державного регулювання тарифів в електроенергетиці є: захист споживачів від завищення ціни на електроенергію та створення механізму оптимального співвідношення економічних інтересів як з боку виробника електричної енергії, так і з боку споживачів електроенергії щодо забезпечення конкурентоспроможності продукції та рівня соціальної захищеності. Водночас для виробника електроенергії створюються такі умови:

- стимулювання оптимізації тарифу на основі використання нової техніки, передових технологій і організаційних рішень у виробничому процесі;
- скорочення непродуктивних витрат;
- підвищення економічної обґрунтованості інвестиційних проектів;
- забезпечення можливості короткострокового та довгострокового прогнозування зміни рівня тарифів на електричну енергію для споживачів.

На сьогодні в українській енергетиці має місце об'єднання двох видів діяльності – передавання електроенергії місцевими мережами та постачання енергії однією юридичною особою, що призводить до перехресного субсидування однієї діяльності за рахунок іншої та до непрозорого тарифоутворення цих видів діяльності.

Тарифи повинні формуватися для всіх без винятку енергопостачальних компаній не за принципом суми витрат і прибутку, що спонукає суб'єктів господарювання до збільшення витрат задля підняття прибутку і не містять стимулів до здійснення інвестицій, а із застосуванням до них механізму з встановленням норм прибутку на вкладені інвестиції та автоматичним корегуванням тарифів у разі зміни інфляційних чинників. Це буде сприяти зменшенню експлуатаційних витрат.

Директивою Європарламенту щодо спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії зазначено, що системи розподілу чи передачі енергії повинні експлуатуватися окремими юридичними особами, які мають вертикально інтегровані підприємства. Застосування такого механізму дасть змогу запровадити конкурентне середовище для постачання електроенергії, що призведе до зниження тарифів на електричну енергію та уможливить прозоре здійснення тарифної політики підприємств, які передають електроенергію місцевими мережами [8].

Одночасно з удосконаленням державного регулювання енергетики необхідно вирішити питання підвищення тарифів на електроенергію для всіх категорій споживачів. Необхідно зазначити, що у країнах із ринковою економікою тарифи для побутових споживачів удвічі (а в деяких країнах – у тричі) вищі, ніж для промислових та інших споживачів і перехресного субсидування там не існує. Соціальний захист населення з низькими доходами забезпечується за рахунок таких джерел: адресної державної допомоги населенню, з фондів енергокомпаній, які утворюються за рахунок надходжень від штрафів або з інших джерел [8-10].

Для ефективної реалізації державної енергетичної політики та вдосконалення суспільних відносин у енергетичній сфері, а також для забезпечення державної енергетичної безпеки необхідно розробити концепцію вдосконалення державного регулювання енергетики, яка повинна охоплювати такі положення:

- перелік проблем, які існують у сфері державного регулювання енергетики;

- поетапний аналіз кожної проблеми з метою виявлення ступеня важливості та встановлення черговості вирішення;
 - розробка та обґрунтування пропозицій щодо вирішення проблем у сфері державного регулювання енергетики;
 - розмежування завдань із вирішення основних проблем між різними гілками влади;
 - необхідно визначитися із системою державних органів, які будуть здійснювати державне управління в енергетиці та державне регулювання енергетики;
 - очікувані результати від впровадження розроблених пропозицій щодо вдосконалення державного регулювання енергетики;
 - фінансування впровадження запропонованої концепції державного регулювання енергетики.
- Запропонована концепція має стати основою послідовного та системного вдосконалення державного регулювання енергетики України та водночас важливою ланкою у процесі забезпечення енергетичної безпеки країни.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, на підставі аналізу літературних джерел, присвячених проблемі забезпечення енергетичної незалежності України, можна запропонувати як один із напрямів підвищення енергетичної безпеки країни - державне регулювання енергетики, засобами якого є ліцензування діяльності суб'єктів господарювання і тарифоутворення на електроенергію для всіх категорій споживачів і енергопостачальних компаній.

Бібліографічний список

1. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів [За ред. В.М. Гейця, А.А. Мазаракі]. – К. : КНТУ. – 2008. – 389 с.
2. Концепція вдосконалення державного регулювання природних монополій. Указ Президента України, №921/2007 від 27.09.2007р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/6767.html>
3. Державне регулювання енергетики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icps.com.ua/>
4. Лойко В.В. Енергетична безпека в контексті економічної безпеки [Електронний ресурс] / В.В. Лойко. – Режим доступу: <http://uipp.org.ua/uplo>
5. Пабат А. Сутність та основні поняття енергетичної безпеки як складової економічної безпеки / А. Пабат // Проблеми науки. – 2011. – № 8. – С. 26-30.
6. Євтушевський В. Фактори формування енергетичної безпеки України / В.Євтушевський, А. Кочединова // Вісник Київського національного університету ім.Тараса Шевченка. – 2009. – № 107-108. – С. 15-17.
7. Єрмілов С. Енергетика України: макроекономічний і екологічний контекст [Електронний ресурс] / Єрмілов С. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n41texts/yermilov.htm/>
8. Енергетична безпека України: стратегія та механізми забезпечення / За ред. А.І. Шевцова. – Дніпропетровськ: Пороги. – 2002. – 264 с.
9. Федорова В.А. Перспективи зміцнення енергетичної безпеки України / В.А. Федорова // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Економіка. – Вип.6. – 2012. – С. 50-55.
10. Regional Indicators European Union (EU). [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.eia.doc.gov/emeu/cabs/euro.html>

References

1. Heiets, V.M., Mazaraki, A.A. (2008), *Priorytety natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobalizatsiynykh vyklykiv* [Priorities for the national economic development in the context of globalization challenges], KNTU, Kyiv, Ukraine, 389 p.
2. "The concept of improving state regulation of natural monopolies". The Decree of the President of Ukraine no. 921/2007 from 27.09.2007, available at: <http://president.gov.ua/documents/6767.html>
3. "State regulation of energy in Ukraine", available at: <http://icps.com.ua/>
4. Loiko, V.V. "Energy security in the context of economic security", available at: <http://uipp.org.ua/uplo>
5. Pabat, A. (2011), "The essence and the basic concepts of energy security as a component of economic security", *Problemy nauky*, no. 8, pp. 26-30.
6. Yevtushevskiy, V., Kochedynova, A. (2011), "Factors of energy security formation in Ukraine", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka*, no. 107-108, pp. 15-17.
7. Yermilov, S. Energy of Ukraine: macroeconomic and ecological context, available at: <http://ji.lviv.ua/n41texts/yermilov.htm/>
8. Shevtsov, A.I. (2002), *Enerhetychna bezpeka Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia* "Energy security in Ukraine: strategy and mechanisms of ensuring", Porohy, Dnipropetrovsk, Ukraine, 264 p.

9. Fedorova, V.A. (2012), "Prospects for strengthening energy security in Ukraine", *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu, Serie Economics*, issue 6, pp. 50-55.

10. Regional Indicators European Union (EU), available at: <http://eia.doc.gov/emeu/cabs/euro.html>

Дзяди́кевич Ю.В. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕНЕРГЕТИКИ ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Мета. Аналіз стану енергетики України та окреслення шляхів, які підвищували б її економічну безпеку.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, при цьому були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: абстрактно-логічний, дедуктивний і системний аналізи. На основі узагальнення наукових джерел, присвячених проблемі підвищення енергетичної безпеки України, досліджено, що державне регулювання енергетики підвищує енергетичну безпеку нашої країни.

Результати. Проведено аналіз складових елементів державного регулювання енергетики України. Встановлено низку чинників, які гальмують розвиток енергетики та впливають на енергетичну безпеку країни. Це вимагає вдосконалення державного регулювання енергетики та вирішити такі завдання, як ліцензування і тарифоутворення. Обґрунтовано доцільність розробки концепції вдосконалення державного регулювання енергетики, яка є важливою ланкою у підвищенні енергетичної безпеки країни

Наукова новизна. На підставі аналізу стану енергетики України та виявлених проблем, запропоновано для підвищення енергетичної безпеки використати державне регулювання енергетики.

Практична значущість. Одержані результати дослідження можуть бути використані підприємствами паливно-енергетичного комплексу для підвищення енергетичної безпеки країни.

Ключові слова: енергетична безпека, державне регулювання, ціноутворення, тариф, конкуренція, енергетична політика, концепція, ліцензування.

Dziadykevych Yu.V. STATE REGULATION OF ENERGY AS A DIRECTION FOR INCREASING ENERGY SECURITY OF UKRAINE

Purpose. The aim of the article is to analyze the state of energy in Ukraine and outline ways that would have increased its economic security.

Methodology of research. The methodological basis of the study is the dialectical method of scientific knowledge, and the general scientific and special methods, namely abstract and logical, deductive and systematic analyzes were used in this article.

On the basis of summarizing the scientific sources devoted to the problem of improving energy security of Ukraine, studied, the implementation of which ensures energy security of our country.

Findings. It has been conducted the analysis of the constituent elements of the state regulation of energy in Ukraine. The number of factors that inhibit the development of energy and influence on country's energy security has been established. It requires improving state regulation of energy and solves tasks such as licensing and tariff setting. It has been substantiated the expediency of development of the concept for improving state regulation of energy, which is an important link in enhancing energy security of the country.

Originality. On the basis of analysis of the energy state in Ukraine and identified problems, it has been proposed for increasing energy security to use state regulation of energy.

Practical value. The obtained results can be used by enterprises of fuel and energy complex to improve energy security of the country.

Key words: energy security, state regulation, pricing, tariffs, competition, energy policy, concept, **licensing**.

Дзяды́кевич Ю.В. ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЕНЕРГЕТИКИ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ПОВЫШЕНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Цель. Анализ энергетики Украины и определение путей, повышающих ее экономическую безопасность.

Методика исследования. Методологической основой исследования является диалектический метод научного познания, при этом были использованы общенаучные и специальные методы исследования, а именно: абстрактно-логический, дедуктивный и системный анализы. На основе обобщения научных источников, посвященных проблеме повышения энергетической безопасности Украины, исследовано, что государственное регулирование энергетики повышает энергетическую безопасность нашей страны.

Результаты. Проведен анализ составляющих элементов государственного регулирования энергетики Украины. Установлен ряд факторов, которые тормозят развитие энергетики и влияют на энергетическую безопасность страны. Это требует совершенствования государственного регулирования энергетики и решить такие задачи как лицензирование и тарифообразование. Необходимо также разработать концепцию совершенствования государственного регулирования энергетики, которая является важным звеном в повышении энергетической безопасности страны

Научная новизна. На основании анализа состояния энергетики Украины и выявленных проблем, предложено для повышения энергетической безопасности использовать государственное регулирование энергетики.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы предприятиями топливно-энергетического комплекса для повышения энергетической безопасности страны.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, государственное регулирование, ценообразование, тариф, конкуренция, энергетическая политика, концепция, лицензирование.

УДК 65.012:330.322

**Соколова Л.В.,
д.е.н., проф., проф. кафедри економічної
кібернетики та управління економічною безпекою,
Харківський національний університет радіоелектроніки**

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ

Постановка проблеми. Важливою передумовою соціально-економічного прогресу України та конкурентоспроможності на світовому ринку є сталий розвиток вітчизняних товаровиробників і, зокрема, підприємств олійно-жирового комплексу.

Забезпечення високого рівня їх конкурентоспроможності на внутрішніх та зовнішніх ринках збуту можливе за умови ефективного реагування на технологічні зміни, впровадження нової техніки та технологій енергозбереження, виробництва високоякісної та безпечної продукції, що потребує активізації інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств.

При загальній позитивній тенденції розвитку олійно-жирової галузі країни існує загроза продовольчій безпеці за причини недостатньої інноваційної активності підприємств олійно-жирової галузі. Формування інноваційних можливостей та їх використання при складанні стратегічних планів розвитку підприємств базуються на впровадженні відповідних потужних заходів, що потребує ефективного інвестування із різних джерел.

Сьогодні функціонування багатьох вітчизняних підприємств-товаровиробників у країні відбувається за умови відчуття гострої нестачі інвестиційних ресурсів. Це обумовлює необхідність підвищеної уваги щодо пошуку додаткових джерел фінансування програм інвестування на підприємствах олійно-жирового комплексу, що потребує виваженої оцінки інвестиційної привабливості кожного підприємства як можливого об'єкта для вкладення коштів потенційних інвесторів з метою отримання вагомих аргументів на його користь.

Можна вважати, що ступінь інвестиційної привабливості підприємства є індикатором, відповідно до значень якого потенційні інвестори можуть приймати відповідні інвестиційні рішення щодо необхідності та доцільності вкладення фінансових коштів у розвиток конкретного підприємства олійно-жирового комплексу.

Проте, слід зазначити, що не існує єдиного погляду щодо науково-методичного забезпечення визначення показника інноваційно-інвестиційної привабливості підприємства, формалізації самої задачі його оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній практиці господарювання використовується багатоаспектний підхід до аналізу та оцінюванню саме інвестиційної привабливості підприємства. За результатами аналізу літературних джерел з проблеми науково-методичного забезпечення оцінювання інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання було виявлено, що серед здобутків сучасної науки у зазначеному напрямку потрібно виділити праці таких науковців, як Бланк І. А. [1], Седеков А. А. [2], Коюда О. П. [3], Бурковець О. С. [4], Покатаєва К. П. [5], Деренська Я. М. [6], Мешков А. В. [7], Макарій Н. [8], Юхимчик С. В. [9], Жидкова Н. П. [10], Федорова Ю. В. [11] та багато інших.

Було з'ясовано, існують два основних напрями оцінки інвестиційної привабливості підприємств за інтегральним показником: а) на основі використання зважених статичних значень певної сукупності фінансових показників [1; 3; 6; 9]; б) на принципах комплексності та системності відносно дослідження функціонування суб'єктів господарювання, не обмежуючись аналізом лише фінансової сфери [10-13].

Проведений аналіз методичних підходів та відповідних математичних моделей, які використовуються для виконання певних розрахунків з метою визначення інтегрального показника [1-21], показав, що вони не позбавлені окремих недоліків методичного плану. Це стосується таких зауважень: для розрахунків застосовуються лише фінансові показники підприємства; використовуються статичні, а не темпові початкові показники; не ураховуються найчастіше специфічні для галузі показники, які формують інтегральний показник інноваційно-інвестиційної привабливості підприємства.

Це свідчить про необхідність подальшого їх удосконалення як із позицій поєднання позитивних сторін кожного із них, так і з позицій задоволення вимоги використання мінімального обсягу загальнодоступної інформації.

Постановка завдання. На сьогодні актуальним залишається питання розробки науково-методичного забезпечення процесу оцінювання інноваційно-інвестиційної привабливості олійно-жирових підприємств, відповідно до якого інтегральна оцінка шуканого показника була би отримана на

основі достатньої сукупності темпових показників, які характеризують виробничу діяльність підприємств та ураховують їх галузеву специфіку. Тому метою статті є розробка науково-методичного інструментарію щодо оцінювання інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств олійно-жирового комплексу країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток олійно-жирової галузі має значні перспективи як з точки зору забезпечення внутрішніх потреб, так і можливостей розширення присутності на зовнішніх ринках, що підтверджуються тенденціями світового виробництва та споживання олійно-жирової продукції [22].

Однак, сталому розвитку підприємств олійно-жирового комплексу України заважає негативний вплив певної сукупності чинників, серед яких, на думку фахівців, перш за все, можна виділити недостатність власних інвестиційних ресурсів та низьку інноваційну активність олійно-добувних підприємств [23]. Тому у теперішній час для підприємств олійно-жирової галузі актуалізується проблема залучення коштів інвесторів, рішення якої стає нагальною та важливою задачею сьогодення.

Слід зазначити, що кошти вкладаються там, де існують більш сприятливі умови інвестування. Оскільки ідеальних умов у реальній практиці не буває, такі рішення приймаються, як правило, шляхом вибору більш прийнятних варіантів серед сукупності можливих. У відповідності з цим у роботі на рис. 1 пропонується загальна схема процедури пошуку, вибору та прийняття інвестиційних рішень щодо вибору найбільш інноваційно-інвестиційних привабливих підприємств олійно-жирового комплексу країни, яку розроблено з урахуванням рекомендацій [18].

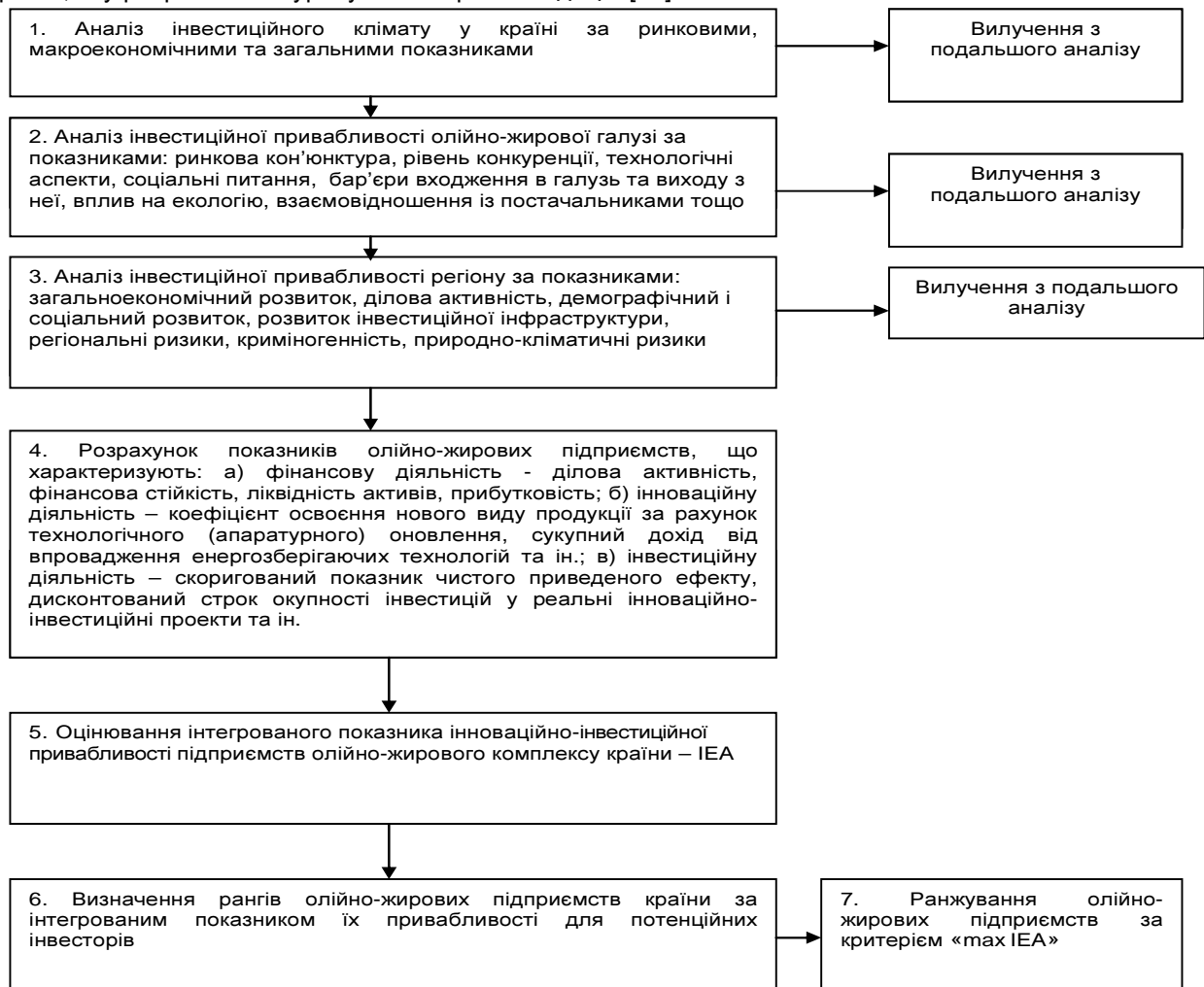

Рис. 1. Загальна схема оцінки інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств олійно-жирового комплексу

Джерело: розробка автора

Дана схема представляє собою впорядкований перелік етапів прийняття інвесторами рішення щодо вибору найбільш привабливого об'єкта інвестування. Таку процедуру пошуку рішень для групи так званих пасивних інвесторів (з невизначеними наперед цілями) можна вважати найбільш прийнятною за таких причин:

а) потенційному інвестору з різноплановими інтересами та можливостями пропонується послідовний алгоритм дій щодо оцінювання привабливості підприємств – об'єктів інвестування на кожному рівні: країни, галузі, регіону, окремого товаровиробника;

б) для кожного підприємства олійно-жирового комплексу, яке потребує додаткового інвестування за рахунок залучення коштів інвесторів, відкривається реальна можливість заздалегідь оцінити рівень своєї інноваційно-інвестиційної привабливості у порівнянні із конкуруючими підприємствами і, за необхідністю, шукати інші додаткові, вагомі для інвесторів аргументи на свою користь.

Отже, такий підхід відіграє вагомую роль в активізації інноваційно-інвестиційних процесів на підприємствах. В умовах обмеженості ресурсів і гострої конкуренції між підприємствами олійно-жирового комплексу за одержання більш якісних і дешевих ресурсів, у тому числі і фінансових, на перший план виходить питання про створення у інвесторів уявлення про підприємство, як привабливого об'єкта інвестування. Це активізує рішення проблеми визначення інноваційно-інвестиційної привабливості олійно-жирових підприємств тому, що потенційних інвесторів необхідно переконати в доцільності вкладень за допомогою розрахунку конкретних показників.

Тому на перший план виступає формалізація постановки означеної вище задачі. За цієї мети у роботі було синтезовано авторську економіко-математичну модель оцінки інноваційно-інвестиційної привабливості олійно-жирових підприємств з урахуванням їх галузевої належності.

Запропоновано використовувати жорстко детерміновану змішану модель факторного аналізу, яка має такий авторський вигляд:

$$IEA_{инм} = \alpha \cdot IEA_{\phi} + \beta \cdot IEA_n + \gamma \cdot IEA_i \rightarrow \max, \quad (1)$$

де $IEA_{инм}$ – інтегральний показник інноваційно-інвестиційної привабливості підприємства олійно-жирового комплексу;

IEA_{ϕ} – інтегральний показник фінансової привабливості підприємства;

IEA_n – інтегральний показник інноваційної привабливості підприємства;

IEA_i – інтегральний показник інвестиційної привабливості підприємства;

$\alpha; \beta; \gamma$ – експертні оцінки рангів значущості інтегральних показників фінансової, інноваційної та інвестиційної привабливості підприємства відповідно; $\alpha + \beta + \gamma = 1$.

Інтегральний показник фінансової привабливості підприємства, як першу складову інтегрального показника інноваційно-інвестиційної привабливості підприємства олійно-жирового комплексу у цілому, пропонується розраховувати за такою авторською формулою:

$$IEA_{\phi} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^l \left| \gamma_i \left(1 + \frac{\Delta K_i}{K_i^t} \right) \right| \times \prod_{j=1}^m \left| \gamma_j \left(1 - \frac{\Delta K_j}{K_j^t} \right) \right|} \rightarrow \max, \quad (2)$$

де $\Delta K_i, \Delta K_j$ – абсолютне відхилення значень i -их фінансових показників-стимуляторів та j -их фінансових показників-дестимуляторів (дивись (а), блок 4, рис. 1); $i = \overline{(1, l)}$; $j = \overline{(1, m)}$;

l – кількість фінансових показників-стимуляторів, що оцінюються;

m – кількість фінансових показників-дестимуляторів, що оцінюються;

n – загальна кількість оцінних локальних фінансових показників; $n = l + m$;

$$\Delta K_i = K_i^t - K_i^{t-1}, \quad (3)$$

де K_i^t, K_i^{t-1} – значення i -го локального фінансового показника-стимулятора за t -ий та $(t-1)$ -ий періоди часу відповідно;

$$\Delta K_j = K_j^t - K_j^{t-1}, \quad (4)$$

де K_j^t, K_j^{t-1} – значення j -го локального фінансового показника-дестимулятора за t -ий та $(t-1)$ -ий період часу відповідно;

γ_i, γ_j – експертні оцінки рангів значущості i -го та j -го фінансових показників відповідно; $\gamma_i + \gamma_j = 1$;

Інтегральний показник інноваційної привабливості підприємства, як другу складову шуканого інтегрального показника, пропонується розраховувати за такою авторською формулою:

$$IEA_n = \sqrt[f]{\prod_{r=1}^b \left| \gamma_r \left(1 + \frac{\Delta K_r}{K_r^t} \right) \right| \times \prod_{v=1}^w \left| \gamma_v \left(1 - \frac{\Delta K_v}{K_v^t} \right) \right|} \rightarrow \max, \quad (5)$$

де $\Delta K_r, \Delta K_v$ – абсолютне відхилення значень r -их інноваційних показників стимуляторів та v -их інноваційних показників дестимуляторів (дивись (б), блок 4, рис. 1); $r = (\overline{1, b})$; $v = (\overline{1, w})$;

b – кількість оцінних інноваційних показників-стимуляторів;

w – кількість інноваційних показників-дестимуляторів, що оцінюються;

f – загальна кількість оцінних локальних інноваційних показників; $f = b + w$;

$$\Delta K_r = K_r^t - K_r^{t-1}, \quad (6)$$

де K_r^t, K_r^{t-1} – значення r -го локального інноваційного показника-стимулятора за t -ий та $(t-1)$ -ий періоди часу відповідно;

$$\Delta K_v = K_v^t - K_v^{t-1}, \quad (7)$$

де K_v^t, K_v^{t-1} – значення v -го локального інноваційного показника-дестимулятора за t -ий та $(t-1)$ -ий періоди часу відповідно;

γ_r, γ_v – експертні оцінки рангів значущості r -го та v -го інноваційних показників відповідно;

$\gamma_r + \gamma_v = 1$.

Інтегральний показник інвестиційної привабливості підприємства, як третю складову шуканого інтегрального показника, пропонується розраховувати за такою авторською формулою:

$$IEA_t = \sqrt[s]{\prod_{q=1}^p \left| \gamma_q \left(1 + \frac{\Delta K_q}{K_q^t} \right) \right| \times \prod_{d=1}^g \left| \gamma_d \left(1 - \frac{\Delta K_d}{K_d^t} \right) \right|} \rightarrow \max, \quad (8)$$

де $\Delta K_q, \Delta K_d$ – абсолютне відхилення значень q -их інвестиційних показників-стимуляторів та d -их інвестиційних показників-дестимуляторів (дивись (в), блок 4, рис. 1); $q = (\overline{1, p})$; $d = (\overline{1, g})$;

q – кількість оцінних інвестиційних показників-стимуляторів;

d – кількість інвестиційних показників-дестимуляторів, що оцінюються;

s – загальна кількість оцінних інвестиційних показників; $s = p + g$;

$$\Delta K_q = K_q^t - K_q^{t-1}, \quad (9)$$

де K_q^t, K_q^{t-1} – значення q -го локального інвестиційного показника-стимулятора за t -ий та $(t-1)$ -ий періоди часу відповідно;

K_d^t, K_d^{t-1} – значення d -го локального інвестиційного показника-дестимулятора за t -ий та $(t-1)$ -ий періоди часу відповідно;

γ_q, γ_d – експертні оцінки рангів значущості q -го та d -го інвестиційних показників відповідно;

$\gamma_q + \gamma_d = 1$.

Процес оцінки інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств олійно-жирового комплексу виконує своєрідну важливу сполучну функцію між процесом аналізу потенційними інвесторами певної сукупності показників діяльності підприємств для визначення можливостей та доцільності їх інвестування та завершальним етапом процесу прийняття рішень щодо вкладення коштів в конкретно обраний об'єкт – підприємство [23; 24]. Такий підхід забезпечує інвесторів необхідною інформацією у формі інтегральних характеристик досліджуваних підприємств олійно-жирового комплексу, як об'єктів

перспективного інвестування з позицій сталого їх розвитку, ефективності використання ресурсів, інноваційної активності, ліквідності та інших показників.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, запропоновано підхід щодо науково-методичного забезпечення процедури оцінки інноваційно-інвестиційної привабливості олійно-жирових підприємств країни. Це дозволить інвесторам приймати інвестиційні рішення з урахуванням результатів аналізу інвестиційної привабливості країни, галузі, регіону, окремих підприємств відповідно до розробленої схеми та авторських математичних моделей.

Використання даної розробки забезпечує підвищення рівня обґрунтованості стратегічного розміщення як зарубіжними, так і вітчизняними інвесторами на тривалий термін інвестиційних ресурсів у розвиток олійно-жирових підприємств, які представляють перспективну галузь економіки України. Усе це у комплексі буде сприяти стабілізації та подальшому розвитку вітчизняної олійно-жирової галузі й підвищенню її експортного потенціалу.

Бібліографічний список

1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент / И.А. Бланк. – Киев : Эльга-Н, Ника-Центр, 2002. – 286 с.
2. Седеков А.А. Инвестиционная привлекательность предприятия (методология и методика оценки) : [монография] / А.А. Седеков, Н.А. Лисова. – Донецк : ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2001. – 272 с.
3. Коюда О.П. Інвестиційна привабливість підприємства в умовах трансформації економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / Харківський державний економічний університет. – Харків, 2003. – 20 с.
4. Бурковець О.С. Підвищення інвестиційної привабливості промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.02 / Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Дала. – Луганськ, 2006. – 20 с.
5. Покатаєва К.П. Методичний підхід до інтегральної рейтингової оцінки інвестиційної привабливості підприємства на основі факторного аналізу / К.П. Покатаєва // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2007. – № 14. – С. 57-69.
6. Деренська Я.М. Оцінка інвестиційної привабливості виробничих ланок промисловості / Я.М. Деренська // Вестн. Харьк. политехн. ун-та. Техн. прогресс и эффективность пр-ва. – 1999. – № 27. – С. 96-101.
7. Мешков А.В. Оцінка і підвищення інвестиційної привабливості підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк, 2004. – 20 с.
8. Макарий Н. Оцінка інвестиційної привабливості українських підприємств / Н. Макарий // Економіст. – 2001. – № 10. – С. 52-60
9. Юхимчук С.В. Матрична модель оцінки інвестиційної привабливості промислових підприємств / С.В. Юхимчук, С.Д. Супрун // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 3-12.
10. Жидкова Н.П. Оцінка інвестиційної привабливості підприємства / Н.П. Жидкова // Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період. – 2005. – № 2. – С. 132–134.
11. Федорова Ю.В. Економічна привабливість потенційного учасника промислово-фінансової групи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Національний технічний університет «ХПІ». – Харків, 2009. – 20 с.
12. Данилин В.Н. Методы оценки инвестиционной привлекательности хозяйственных субъектов / В.Н. Данилин, С.В. Исаева // Вестник ХГТУ. – 2000. – № 3 (9). – С. 26-29.
13. Лисенко М.Д. Комплексна оцінка інвестиційної привабливості підприємств як суб'єктів регіональних галузевих економічних відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01 / Харківський державний економічний університет. – Харків, 2003. – 20 с.
14. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В.В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 432 с.
15. Хобта В.М. Порівняльна оцінка методів визначення інвестиційної привабливості підприємств / В.М. Хобта, А.В. Мешков // Економіка: проблеми теорії та практики : [зб. наук. праць]. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2003. – Випуск 182 : В 3 т. – Том II. – С. 284-293.
16. Малова Т.Л. Розвиток методичних засад рейтингової оцінки інвестиційної привабливості акціонерних підприємств / Т.Л. Малова, Л.С. Селівестрова // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 15. – С. 40-43.
17. Білик М.С. Порівняльний аналіз інвестиційної привабливості промислових підприємств з використанням методів сучасного факторного аналізу / М.С. Білий, Р.М. Бойчук // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та розвитку. Вісник НУ «Львівська політехніка». – 2002. – Вип. № 466. – С. 239-249.

18. Соколова Л.В. Дослідження моделей оцінки інвестиційної привабливості енергозбутових підприємств / Л.В. Соколова, В.В. Кирій // Вісник ХНПУ «ХПІ». – 2006. – № 13 (1). – С. 8-13.
19. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій : Затверджено наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій № 22 від 23.02.98 р. // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 1998. – № 7. – С. 18-28.
20. Стирський М.В. Методичні аспекти оцінки інвестиційної привабливості ринку акцій / М.В. Стирський // Фінанси України. – 2002. – № 2. – С. 131-137.
21. Редькін О.С. Методичні засади фінансової діагностики та оцінки інвестиційної привабливості / О.С. Редькін, Н.А. Хрущ // Вісник Технологічного університету Поділля. – 1999. – № 4. – С. 85-86.
22. Сіднева Ж.К. Інноваційна складова розвитку олійно-жирової промисловості України / Ж.К. Сіднева, Н.Л. Кузьмінська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/.../Kuzminska_2.pdf. ua.
23. Турчановський А.О. Стан та перспективи розвитку переробних підприємств олійно-жирового підкомплексу АПК / А.О. Турчановський // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія : Економічні науки. – 2013. – № 2 (77). – С. 113-122.
24. Гайдучський А.П. Оцінка інвестиційної привабливості економіки / А.П. Гайдучський // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 3. – С. 119-128.

References

1. Blank, I.A. (2002), *Investitsionnyy menedzhment* [Investment management], textbook, Elga-N, Nika-Tsentr, Kyiv, Ukraine, 286 p.
2. Sedekov, A.A. and Lisova, N.A. (2001), *Investitsionnaia pryvlekatel'nost' predpriiatiia (metodologiya i metodika otsenki)* [Investment pryvlekatel'nost' enterprise (Methodology and Methods comments)], monograph, DonGUET im. M. Tugan-Baranovskogo, Donetsk, Ukraine, 272 p.
3. Koiuda, O.P. (2003), "Investment attractiveness of enterprises in the economic transformation", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.01, Kharkivskiy derzhavnyi ekonomichnyi universytet, Kharkiv, Ukraine, 20 p.
4. Burkovets, O.S. (2006), "Increasing the investment attractiveness of the industry", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.02, Chhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet im. Volodymyra Dalia, Luhansk, Ukraine, 20 p.
5. Pokataieva, K.P. (2007), "Methodical approach to integrated rating of investment appeal on the basis of factor analysis", *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut»*. *Tekhnichniy prohres i efektyvnist' vyrobnytstva*, no. 14, pp. 57-69.
6. Derenska, Ya.M. (1999), "Evaluation of investment attractiveness of manufacturing industry links", *Vestnik Khark. politekhn. un-ta. Tekhn. progress i effektivnost' pr-va*, no. 27, pp. 96-101.
7. Mieshkov, A.V. (2004), "Evaluation and improvement of investment attractiveness of enterprises", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.01, Donetskyy derzhavnyi universytet ekonomiky i torhivli im. M. Tugan-Baranovskoho, Donetsk, Ukraine, 20 p.
8. Makarii, N. (2001), "Evaluation of investment attractiveness of Ukrainian enterprises", *Ekonomist*, no. 10, pp. 52-60.
9. Yukhymchuk, S.V. and Suprun, S.D. (2003), "Matrix model of investment attraction industry", *Finansy Ukrainy*, no. 1, pp. 3-12.
10. Zhydkova, N.P. "Evaluation of investment attractiveness", *Stan i problemy transformatsii finansiv ta ekonomiky rehioniv u perekhidnyi period*, no. 2, pp. 132-134.
11. Fedorova, Yu.V. (2009), "The economic attractiveness of the potential participant industrial and financial group", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, Natsionalnyi tekhnichnyi universytet "KhPI", Kharkiv, Ukraine, 20 p.
12. Danilin, V.N. and Isaeva, S.V. (2000), "Methods of evaluation of investment attractiveness of business entities", *Vestnik HGTU*, no. 3 (9), pp. 26-29.
13. Lysenko, M.D. (2003), "A comprehensive evaluation of investment attractiveness of a regional branch of subjects of economic relations", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.01, Kharkivskiy derzhavnyi ekonomichnyi universytet, Kharkiv, Ukraine, 20 p.
14. Kovalev, V.V. (1996), *Finansovyi analiz: Upravlenie kapitalom. Vybory investitsiy. Analiz otchetnosti* [Financial Analysis: Money Management. The choice of investments. Analysis reporting], textbook, Finansy i statistika, Moscow, Russia, 432 p.
15. Khobta, V.M. and Mieshkov, A.V. (2003), "Comparative evaluation of methods for determining the investment attractiveness of", *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, iss. 182, vol. 2, pp. 284-293.
16. Malova, T.L. and Selivestrova, L.S. (2003), "Development of methodical principles of rating of investment attractiveness of public organizations", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 15, pp. 40-43.
17. Bilyk, M.S. and Boychuk, R.M. (2002), "Comparative analysis of investment attractiveness of industrial plants using modern methods of factor analysis", *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta rozvytku. Visnyk NU "Lvivska politekhnika"*, no. 466, pp. 239-249.

18. Sokolova, L.V. and Kyrii, V.V. (2006), "Research models of investment attraction energy sales companies", *Visnyk KhNPU "KhPI"*, no. 13 (1), pp. 8-13.

19. *Metodyka integralnoi otsinky investytsiynoi pryvablyvosti pidpriemstv ta orhanizatsiy* [Method of integral evaluation of investment attractiveness of companies and organizations: Approved by the Agency for the Prevention of bankruptcy of enterprises and organizations number 22 on 23.02.98 Y.], *Derzhavnyi informatsiyni biuleten pro pryvatyzatsiiu*, no. 7, pp. 18-28.

20. Styrskyi, M.V. (2002), "Methodological aspects of evaluation of investment attractiveness of the stock market", *Finansy Ukrainy*, no. 2, pp. 131-137.

21. Redkin, O.S. and Khrushch, N.A. (1999), "Methodological principles of financial diagnosis and evaluation of investment attractiveness", *Visnyk Tekhnolohichnoho universytetu Podillia*, no. 4, pp. 85-86.

22. Sidnieva, Zh.K. and Kuzminska, N.L. "An innovative component of the oil and fat industry of Ukraine", available at: www.dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/.../Kuzminska_2.pdf

23. Turchanovskiy, A.O. (2013), "Status and prospects of oil processing enterprises fat sub APK", *Zbirnyk naukovykh prats VNAU. Seriya : Ekonomichni nauky*, no. 2 (77), pp. 113-122.

24. Haydutskiy, A.P. (2004), "Evaluation of investment attractiveness of the economy", *Ekonomika i prohnouzuvannia*, no. 3, pp. 119-128.

Соколова Л.В. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ

Мета. Метою статті є розробка науково-методичного інструментарію щодо оцінювання інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств олійно-жирового комплексу країни.

Методика дослідження. В процесі дослідження, для отримання визначених метою відповідних результатів, було використано метод аналізу і синтезу, на основі якого розроблено оцінку інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств олійно-жирового комплексу.

Результати. Визначено підхід щодо науково-методичного забезпечення процедури оцінки інноваційно-інвестиційної привабливості олійно-жирових підприємств країни. Встановлено, що оцінка та аналіз інвестиційної привабливості підприємства є не тільки основою для розроблення його інвестиційної політики, але й можливістю виявити недоліки у діяльності підприємства, передбачити заходи щодо їх ліквідації та поліпшити можливості залучення інвестиційних ресурсів.

Наукова новизна. Обґрунтовано підхід щодо науково-методичного забезпечення процедури оцінки інноваційно-інвестиційної привабливості олійно-жирових підприємств країни, що дозволить інвесторам приймати інвестиційні рішення з урахуванням результатів аналізу інвестиційної привабливості країни, галузі, регіону, окремих підприємств відповідно до розробленої схеми та авторських математичних моделей.

Практична значущість. Запропоновано підхід щодо науково-методичного забезпечення процедури оцінки інноваційно-інвестиційної привабливості підприємств олійно-жирової галузі, що буде сприяти більш ефективному розвитку використання суб'єктів господарської діяльності та підвищенню їх експортного потенціалу. Використання даної розробки забезпечує підвищення рівня обґрунтованості стратегічного розміщення як зарубіжними, так і вітчизняними інвесторами на тривалий термін інвестиційних ресурсів у розвиток олійно-жирових підприємств, які представляють перспективну галузь економіки України.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційна привабливість, конкурентоспроможність, оцінка інноваційно-інвестиційної привабливості, інтегральний показник, олійно-жировий комплекс.

Sokolova L.V. SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL SUPPORT EVALUATION INNOVATION AND INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF OIL AND FAT COMPLEX

Purpose. The aim of the paper is to develop the scientific and methodological tools for evaluating innovative investment attractiveness of oil and fat complex.

Methodology of research. The method of analysis and synthesis was used in research. On the basis of method of analysis and synthesis the innovative investment attractiveness of enterprises is appraised oil and fat industry.

Findings. The approach for scientific methods of assessment procedures innovation and investment attractiveness of oil and fat enterprises. It is set that assessment and analysis of investment attractiveness is not only the basis for the development of its investment policy, but also the ability to detect flaws in the enterprise, to provide measures to eliminate them and improve opportunities to attract investment resources.

Originality. Grounded approach to research methods of assessment procedures innovation and investment attractiveness of oil and fat enterprises. This will allow investors to make investment decisions on the basis of the analysis of investment attractiveness of the country, sector, region, individual enterprises according to the developed schemes and author of mathematical models. Moreover, the use of this design increases the level of validity of the strategic placement of both foreign and domestic investors for long term investment resources into the development of oil and fat businesses that represent a promising sector of the economy of Ukraine. All this in combination will help stabilize and further development of domestic oil and fat industry and increase its export potential.

Practical value. Offered approach in relation to scientifically methodical providing of procedure of estimation innovative investment to the attractiveness of enterprises oily fatty to industry which will assist more effective development of the use of subjects of economic activity and increase of them export potential. The use of this development is provided by the increase of level of validity of the strategic placing by both foreign and domestic, investors on the protracted term of investment resources in development oil and fat enterprises which present perspective industry of economy of Ukraine.

Key words: innovation and investment attractiveness, competitiveness, innovation and evaluation of investment attractiveness, integral index, oil and fat complex.

Соколова Л.В. НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОЦЕНКИ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАСЛОЖИРОВОГО КОМПЛЕКСА

Цель. Целью статьи является разработка научно-методического инструментария оценки инновационно-инвестиционной привлекательности предприятий масложирового комплекса страны.

Методика исследования. В процессе исследования, для получения определенных целью соответствующих результатов, был использован метод анализа и синтеза, на основе которого разработано оценку инновационно-инвестиционной привлекательности предприятий масложирового комплекса.

Результаты. Определен подход научно-методического обеспечения процедуры оценки инновационно-инвестиционной привлекательности масложировых предприятий страны. Установлено, что оценка и анализ инвестиционной привлекательности предприятия является не только основой для разработки его инвестиционной политики, но и возможностью выявить недостатки в деятельности предприятия, предусмотреть меры по их ликвидации и улучшить возможности привлечения инвестиционных ресурсов.

Научная новизна. Обоснованно подход к научно-методическому обеспечению процедуры оценки инновационно-инвестиционной привлекательности масложировых предприятий страны. Это позволит инвесторам принимать инвестиционные решения с учетом результатов анализа инвестиционной привлекательности страны, отрасли, региона, отдельных предприятий в соответствии с разработанной схемой и авторских математических моделей. Более того, использование данной разработки обеспечивает повышение уровня обоснованности стратегического размещения как зарубежными, так и отечественными инвесторами на длительный срок инвестиционных ресурсов в развитие масложировых предприятий, представляющих перспективную отрасль экономики Украины. Все это в комплексе будет способствовать стабилизации и дальнейшему развитию отечественной масложировой отрасли и повышению её экспортного потенциала.

Практическая значимость. Предложен подход относительно научно-методического обеспечения процедуры оценки инновационно-инвестиционной привлекательности предприятий масложировой отрасли, что будет содействовать более эффективному развитию использования субъектов хозяйственной деятельности и повышению их экспортного потенциала. Использование данной разработки обеспечивает повышение уровня обоснованности стратегического размещения как зарубежными, так и отечественными инвесторами на длительный срок инвестиционных ресурсов в развитие масложировых предприятий, которые представляют перспективную отрасль экономики Украины.

Ключевые слова: инновационно-инвестиционная привлекательность, конкурентоспособность, оценка инновационно-инвестиционной привлекательности, интегральный показатель, масложировой комплекс.

УДК 613.6.02:004

**Шевчук Л.Т.,
д.е.н., проф., проректор з наукової роботи
та міжнародних зв'язків,
Тернопільський інститут соціальних та
інформаційних технологій,
Федоришина Л.М.,
к.е.н., доц., завідувач кафедри економіки
підприємства та менеджменту,
ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва»**

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ІНДИВІДУАЛЬНЕ ТА СУСПІЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я

Постановка проблеми. Важливість дослідження використання новітніх технологій важко переоцінити. Адже, з одного боку, такі технології є свідченням стрімкого поступу науково-технічного прогресу, який дозволяє рятувати і продовжувати життя людини, поглиблювати знання про навколишній світ, поліпшувати якість життя та управління надскладними суспільними системами, а з другого боку, дуже часто вони є загрозою безпеці, свободі та здоров'ю людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу впливу соціально-економічних факторів на стан здоров'я населення присвячені праці таких вчених, як: Кісельов А. Ф., Зюзін В. О., Цебржинський О. І., Руденко А. О., Ермілов В. С., Зінченко Т. М., Трахтенберг І. М., Коршун М. М., Хадикіна Т. О., Тарасова В. В. та інших. Проте поза їх увагою залишається вплив новітніх технологій на здоров'я людини та суспільства в цілому.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити соціально-економічний вплив новітніх технологій на індивідуальне та суспільне здоров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нові технології несуть не тільки позитивні зміни в життєдіяльності суспільства, але водночас є загрозою безпеці та свободі людини. Такі побоювання з'явилися в публікаціях після інформації про застосування в окремих країнах арештантських

браслетів, які дозволяють відстежувати місцезнаходження засудженого, браслетів туриста та ін. Серед побоювань – наступні міркування: спочатку надягнуть браслети на божевільних, потім на важких підлітків, потім на алкоголіків та хворих на ту чи іншу хворобу і т.д. [1]. Такі побоювання – не безпідставні. Адже, всі звикли до відеоспостереження в офісах, універсамах, на вулицях та у дворах великих міст. Загострення будь-яких проблем безпеки може активізувати застосування таких технологій, а моральні границі їх використання можуть зникнути. В сфері управління це може зумовити широке розгортання процесу зловживання владою [1]. Найвищі цивілізаційні цінності опиняться під величезною загрозою.

Останнім часом з'явилася велика кількість публікацій, в яких автори висловлюють занепокоєння у зв'язку з тим, що новітні технології негативно впливають на стан індивідуального та суспільного здоров'я. І це не дивно, адже кількість людей, для яких комп'ютер – це основний засіб роботи, спілкування та відпочинку, постійно зростає. Проте, фахівці застерігають, що довгі години роботи, проведені за монітором, можуть призвести до проблем із здоров'ям. Вони стверджують, що шкідлива дія комп'ютера пов'язана з наявністю наступних несприятливих чинників: неправильною поставою і тривалою сидячою роботою, тривалим фокусуванням зору на екрані, тривалим набором тексту або «човганням» мишкою, ну і звичайно, дією на нервову систему [2].

Як акцентується увага в публікації [3], медики розвинених країн б'ють на сполох, а психіатри навіть вигадали спеціальний термін – «Інтернет-залежність» (у деяких джерелах «комп'ютерна залежність»). Це пов'язано з тим, що молодь все більше часу проводить за комп'ютером, живучи практично у віртуальному світі, спілкуючись у чатах більше, ніж зі своїми реальними однолітками [3].

Термін «Інтернет-залежність» вперше був запропонований у 1995 році американським лікарем І. Голдбергом. Під цим поняттям він мав на увазі непереборний потяг до Інтернету, що характеризується «згубною дією на побутову, навчальну, соціальну, робочу, сімейну, фінансову сфери діяльності».

Доведено, що до 14% користувачів Інтернету мають залежність, до 25% набувають її протягом півроку від початку перебування в мережі [4].

Симптоми залежності можна умовно розділити на три групи: психічні (почуття радості, ейфорії при контакті з комп'ютером, роздратування або пригнічення без нього, відсутність контролю за часом, емоційна нестійкість і т.д.); соціальні (виникнення проблем у взаєминах з оточуючими, економічні проблеми, пов'язані з витратами грошей, нехтування особистою гігієною); духовні (втрата сенсу життя, духовне зубожіння) [5].

У структурі комп'ютерної залежності виділяють 5 типів: нав'язливий серфінг (подорож у мережі, пошук інформації з баз даних і пошукових сайтів); пристрасть до онлайн-торгів; віртуальні знайомства без прагнення перевести їх у реальність; кіберсекс (захоплення порносайтами); комп'ютерні ігри [6].

Часто комп'ютерна залежність пов'язана з «інтернетоманією», що призводить майже до такого ж руйнування особистості, як алкоголізм і наркоманія. Стадії інтернетзалежності: зацікавленість, втягування, повна залежність із важкими симптомами відміни під час «відлучення» від ПК. В інтернетзалежних молодих людей ризик алкоголізації вищий у 7 разів, а наркотизації – у 6,8 раза, ніж в інших підлітків [7]. Інтернетзалежність (мережоголізм) може проявлятися у гемблінгу (ігроманії), нав'язливому вебсерфінгу, спілкуванні у соціальних мережах тощо.

У Японії вчені досліджували наслідки багатогодинного перебування дітей у віртуальному інформаційному просторі, зокрема під час багатогодинної комп'ютерної гри. Результати цих досліджень вражають:

– у дітей, які грають у комп'ютерні ігри, можуть виявлятися хронічні зміни у розвитку головного мозку;

– комп'ютерні ігри стимулюють лише ті частини головного мозку, які відповідають за зір та пересування, і не допомагають у розвитку інших його важливих ділянок;

– у дітей, які довго грають у комп'ютерні ігри, не розвиваються лобні частини мозку, що відповідають за поведінку, тренування пам'яті, емоції, навчання. Ці частини мозку повинні розвиватися до досягнення дорослого віку [8].

Але, є й інші точки зору. Зокрема, деякі дослідники вважають: негативний вплив новітніх технологій на стан здоров'я людини чи суспільства відбувається тому, що користувачі не дотримуються певних вимог. В публікаціях містяться такі вимоги, які повинен знати навіть користувач-початківець, щоб зберегти своє здоров'я:

– протипоказано працювати за комп'ютером вагітним і годуючим жінкам;

– не можна працювати на комп'ютері більше двох годин поспіль;

– не рекомендується працювати на клавіатурі більше, ніж півгодини поспіль;

– важливо змінювати характер роботи протягом дня;

– доцільно використовувати будь-яку можливість, щоб підніматися і розминатися протягом дня;

– якщо холонуть руки, слід одягати легкі рукавички;

– важливо дотримуватись правил ергономіки робочого місця;

– слід витримувати правильну робочу позу [2].

Аналогічні суперечки стосуються і використання мобільних телефонів. Стверджується, що вони здатні викликати низку захворювань, у тому числі й активізувати розвиток пухлин мозку. Вчені нейродіагностичного наукового інституту в Іспанії виявили, що у 11-13-річних дітей, які дві хвилини поговорили по стільниковому телефону, зміна біоелектричної активності мозку зберігається ще дві години після того, як вони закінчили розмову.

Харківські вчені під час тестування нового бездротового енцефалографа (прилад, за допомогою якого проводять обстеження головного мозку) вирішили перевірити, чи може мобільний телефон спотворити результати діагностики, адже звичайний електроенцефалограф працювати при включеному мобільному телефоні не може. Отримані результати, визнають дослідники, їх просто шокували: коли людина починала говорити по мобільному телефону, прилад фіксував так звану повільно-хвилюву активність – у більшості випадків вона відповідає енцефалограмі людини з пухлиною мозку [9].

Угорський вчений Імре Феджес з відділу акушерства і гінекології Університету Сегеда, провівши обстеження протягом 13 місяців 221 чоловіка, виявив, що випромінювання мобільного телефону негативно позначається на якості сперми - кількість сперматозоїдів скорочується на одну третину, решта ж здійснює хаотичні рухи. На думку вчених, це знижує шанси на запліднення. При цьому зовсім необов'язково багато говорити по мобільному телефону, достатньо просто носити його в кишені брюк або на ремені.

Шведські вчені з Інституту гігієни отримали дані про підвищення ризику розвитку пухлин мозку у віковій групі 20-29 років при використанні аналогових і бездротових телефонів протягом 5-10 років. Для інших вікових категорій такої залежності не було виявлено. Ці дані показують, що ті, хто користується телефонами з 10-19 років, набагато більше ризикують заробити пухлину мозку, ніж ті, хто придбав телефон у 29 років і пізніше.

Якщо говорити про збитки суспільства, то Гончаренко Е.В. у своїй роботі [10] формалізував основні складові функції захворюваності, причиною появи якої є поширення шкідливих засобів мобільного зв'язку. На основі значення функції захворюваності він запропонував розраховувати значення еколого-економічного збитку як для бюджету регіону, так і для конкретного постраждалого абонента згідно з виразом:

$$Y = \Delta Y_{заб} + Z_{сmp} + D_{peз} + D_{інш} \quad (1)$$

де $\Delta Y_{заб}$ – додаткові витрати бюджету, зумовлені збільшенням рівня захворюваності в порівнянні з нормальним для даної соціальної (професійної, вікової) групи, грн./рік;

$Z_{сmp}$ – додаткові витрати бюджету соціального страхування, грн./рік;

$D_{peз}$ – втрати валового внутрішнього продукту регіону, грн./рік;

$D_{інш}$ – інші втрати: непрямі витрати й упущені вигоди, що супроводжують зростання захворюваності в регіоні, грн./рік [10].

Варто зазначити, що такі негативні соціальні та медичні аспекти використання новітніх технологій аж ніяк не впливають на кількість їх використання. Люди вже не можуть відмовитись від таких зручностей, як Інтернет чи мобільний телефон. Так, за даними агентства Gartner, в 2014 році витрати на гаджети в усьому світі зростуть на 4,3%, сервери – 2,6%, софт – 6,8%, ІТ-послуги – 4,5%, а на зв'язок – на 1,2%. В 2013 р. на ІТ було витрачено \$ 3,7 трлн. [11]. Стає очевидним, що при використанні новітніх технологій досить важливо пам'ятати про правила безпеки користувача.

Крім того, не слід забувати про ті надприбутки, які отримують розробники та продавці новітніх технологій. Великі прибутки стимулюють їх щороку вкладати все більше коштів у розробку нових та покращення існуючих технологій. Простим же споживачам (користувачам) вони «спрощують» життя, дозволяють в будь-який момент отримати доступ до потрібної інформації, дають можливість сплачувати рахунки, не виходячи з дому, і навіть провести нараду із представниками з віддалених місць. Уряди розвинутих країн також зацікавлені у розвитку нових технологій. Так, під час відкриття СеВІТ-2014 (найбільша в світі міжнародна виставка, присвячена інформаційним та телекомунікаційним технологіям) канцлер Німеччини Ангела Меркель і прем'єр Великобританії Девід Кемерон анонсували появу на території цих держав 5G-інтернету (швидкість дозволяє зачати фільм за пару секунд) – на його впровадження з бюджетів країн будуть виділені сотні мільйонів євро. Також це пов'язано і з актуальними потребами європейців: вони багато їздять по роботі, але при цьому повинні завжди бути на зв'язку з офісом, щоб вирішувати питання віддалено [11].

Водночас негативними соціальними наслідками цього називають ймовірність того, що масовий збір інформації призведе до тотального стеження і, як наслідок, надмірного контролю з боку держорганів, кібератак, шантажу та багатьох інших небезпек.

Варто зазначити і позитивний вплив новітніх технологій на індивідуальне та суспільне здоров'я. Так, спеціальні розробки вчених допомагають значно покращити стан здоров'я людини та вчасно слідкувати за його змінами. Наприклад, компанія Sleep Number представила смарт-ліжкох12, яке наповнене датчиками і приводами, за рахунок чого підлаштовується жорсткість матраца і кут нахилу узголів'я залежно від положення тіла людини під час сну. Крім того, ліжко відстежує фази сну (будить

саме в той момент, коли людині легше всього прокинутися) і «розштовхує» людину, що хропе, в той момент, як тільки вона прийняла позу, котра заважає вільному диханню [12].

Також вже розроблено першу в світі зубну щітку Kolibree з підтримкою Bluetooth. Користувачі завантажують на свій смартфон спецдодаток, потім з'єднують обидва пристрої по бездротовому зв'язку. Щітка містить в собі датчик, який оцінює, як довго та наскільки ретельно людина чистила кожен зуб і ясна, після чого пересилає цю статистику на телефон і до стоматолога [12]. Тобто цей винахід дозволить користувачу завжди бути на зв'язку із своїм стоматологом і підтримувати гігієну ротової порожнини, навіть не приїжджаючи на огляди.

Проведені опитування свідчать про позитивний вплив нових технологічних можливостей на систему охорони здоров'я. Найбільше цей вплив відчувають жителі Індії (71%), а менше – французи (44%). Девайси позитивно впливають і на особисту свободу – так вважають 54% опитаних. У Китаї з цим твердженням згодні 65%, в Японії - 32%. На тлі постійного розвитку нових технологій найгострішим питанням стає приватне життя людини. Практично половина (47%) респондентів впевнені, що сучасні технології негативно впливають на приватність. А 55% опитаних вважають, що приватне життя не може бути порушене навіть в ім'я національної безпеки [13].

Новітні технології, безумовно, подовжують життя людини. Сьогодні користуються ними в медицині не лише для естетики, а в більшій мірі для проведення надскладних операцій з відновлення зору, на серці і т.д. Проте використання новітніх технологій призводить до значного подорожчання таких операцій, що робить їх недоступними для звичайних людей. Так, вартість імплантації кардіостимулятора у київській клініці варіюється від 22700 до 133600 грн. (<http://www.cnt-amosov.com.ua/price.ukr.php>), тобто хворий із обмеженими фінансовими ресурсами буде обмежений і у виборі виду кардіостимулятора або буде змушений відтермінувати операцію для пошуку потрібної суми, або приречений на смерть. Тобто, з однієї сторони, розвиток новітніх технологій, нові відкриття дають додаткові шанси кожній хворій людині на одужання, на повноцінне життя, а з іншої сторони, стають просто недосяжними окремим категоріям через їхню дороговизну, особливо в перші періоди освоєння.

Трендом найближчих років стане біовідновлення. Ринок імплантів буде розвиватися прискореними темпами. І, на думку американського винахідника Рея Курцвайля, вже через 15 років кіборги перестануть бути науковою фантастикою: «Цивілізація піде шляхом злиття людського і штучного інтелекту шляхом імплантації в організм пристосувань, що підвищують розумові здібності і оберігають здоров'я» [14].

Висновки з проведеного дослідження. Сказане засвідчує про необхідність здійснення нових фундаментальних і прикладних досліджень у вказаній площині з метою попередження загроз і розширення можливостей застосування новітніх технологій в практиці життєдіяльності кожної людини, в регіональному управлінні, у підвищенні та якості життя загалом. Важливо обговорювати підняті у цій публікації проблеми на семінарах, симпозіумах, конференціях, на спеціальних нарадах на всіх ієрархічних рівнях управління та інформувати про отримані результати широкі кола громадськості через засоби масової інформації. Це сприятиме поінформованості населення, яке самостійно робитиме свій вибір: бути користувачем чи не бути.

Найбільш небезпечний вплив, якому піддаються споживачі новітніх технологій, – це власне їх негативний вплив на організм і фізичне самопочуття. Наслідками цього будуть обтяження хронічних захворювань, функціональні розлади в роботі нервової, серцево-судинної, імунної й інших систем людини і, як наслідок, зростання захворюваності серед користувачів. Для бюджету держави це означає збільшення витрат на повне чи часткове відновлення здоров'я населення; для потерпілого – поява витрат на лікування неспецифічних захворювань і супутні захворюванню упущені вигоди. Водночас без новітніх технологій неможливий подальший прогрес суспільства.

Бібліографічний список

1. Универсальный браслет // Русский репортер. – 10.09.2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gpsearch.org/news/1560.html>
2. Як впливає комп'ютер на наше здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epochtimes.com.ua/articles/view/8/13908.html>
3. Залежність від комп'ютера не менш шкідлива, ніж наркозалежність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mzz.com.ua/news.php?extend.79>
4. Юрьева Л.Н. Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика / Л.Н. Юрьева, Т.Ю. Бельбот. – Днепропетровск : Пороги, 2006. – 196 с.
5. Єщенко А.В. Вплив інформаційних технологій на здоров'я підлітків / А.В. Єщенко [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : <http://www.mif-ua.com/archive/article/36202>
6. Самардакова Г.О. Комп'ютерна залежність / Г.О. Самардакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://knmu.kharkov.ua/uk/node/663>
7. Комп'ютерна залежність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kosivart.com/index.cfm/fuseaction/hutsul_land.computer-dependence/year/2006/

8. Егоров А.Ю. Нехимические зависимости / А.Ю. Егоров. – СПб. : Речь, 2007. – 190 с.
9. Чем опасен мобильный телефон [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.tofeelwell.ru/chem-opasen-mobilnii-telefon.
10. Гончаренко Е.В. Еколого-економічне обґрунтування розвитку інформаційних технологій на прикладі мобільного зв'язку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.08.01 / Е.В. Гончаренко ; Сумський державний університет. – Суми, 2004. – 20 с.
11. Top главных гаджетов ближайшего будущего [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vesti.ua/nauka-i-tehnologii/42222-top-glavnyh-gadzhetov-blizhajshego-buduwego>
12. В этом году выпустят умные носки и кривой телевизор [Электронный ресурс]. – Доступ до ресурсу : <http://vesti.ua/nauka-i-tehnologii/33105-dlja-ljubitelej-gadzhetov-v-jetom-godu-vypustjat-umnye-noski-i-krivoj-televizor>
13. В Microsoft підтвердили позитивний вплив сучасних технологій на суспільство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://business-tv.com.ua/news/v_microsoft_pidtverdili_pozitivnii_vpliv_suchasnikh_tekhnologii_na_suspilstvo-104.html
14. В будущем человечество ждут роботы-начальники и зарплата в кВт-ч. Подавляющее большинство прогнозов футурологов оптимистичны [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vesti.ua/nauka-i-tehnologii/32920-v-buduwem-chelovechestvo-zhdut-roboty-nachalniki-i-zarplata-v-kvt-ch>

References

1. *Universalnyy braslet* [Universal bracelet], *Russkiy reporter*, available at: <http://www.gpsearch.org/news/1560.html>
2. *Yak vplyvaie kompiuter na nashe zdorovia* [How does the computer on our health], available at: <http://www.epochtimes.com.ua/articles/view/8/13908.html>
3. *Zalezhnist vid kompiutera ne mensh shkidlyva, nizh narkozalezhnist* [Dependence on computer no less harmful than addiction], available at: <http://www.mzz.com.ua/news.php?extend.79>
4. Yuryeva, L.N. and Bolbot, T.Yu. (2006), *Kompiuternaia zavisimost: formirovanie, diagnostika, korrektsiia i profilaktika* [Computer addiction: the formation, maintenance, correction and prevention], Porogi, Dnepropetrovsk, 196 p.
5. Yeshchenko, A.V. "The impact of information technology on adolescent health", available at: <http://mif-ua.com/archive/article/36202>
6. Samardakova, H.O. "Computer addiction", available at: <http://knmu.kharkov.ua/uk/node/663>
7. *Kompiuterna zalezhnist* [Computer addiction], available at: http://kosivart.com/index.cfm/fuseaction/hutsul_land.computer-dependence/year/2006/
8. Egorov, A.Yu. (2007), *Nekhimicheskie zavisimosti* [Television addiction], Rech, SPb., 190 p.
9. *Chem opasen mobilnyy telephon* [How dangerous mobile phone], available at: www.tofeelwell.ru/chem-opasen-mobilnii-telefon.
10. Honcharenko, E.V. (2004), "Ecological and economic assessment of information technology for example mobile", Thesis abstract of cand. sc. (econ.), 08.08.01, Sumskiy derzhavnyi universytet, Sumy, 20 p.
11. *Top glavnykh gadzhetov blizhajshego budushchego* [Top top gadgets of the near future], available at: <http://vesti.ua/nauka-i-tehnologii/42222-top-glavnyh-gadzhetov-blizhajshego-buduwego>
12. *V etom godu vypustiat umnye noski i krivoy televizor* [This year will release smart socks and curve TV], available at: <http://vesti.ua/nauka-i-tehnologii/33105-dlja-ljubitelej-gadzhetov-v-jetom-godu-vypustjat-umnye-noski-i-krivoj-televizor>
13. *V Microsoft pidtverdily pozytyvnyi vplyv suchasnykh tekhnolohii na suspilstvo* [In Microsoft confirmed the positive impact of modern technology on society], available at: http://business-tv.com.ua/news/v_microsoft_pidtverdili_pozitivnii_vpliv_suchasnikh_tekhnologii_na_suspilstvo-104.html
14. *V budushchem chelovechestvo zhdut roboty-nachalniki i zarplata v kVt-ch. Podavliaiushchee bolshinstvo prognozov futorologov optimistichny* [In the future, humanity waiting robot bosses and salary in kWh. The vast majority of forecasts are optimistic futurists], available at: <http://vesti.ua/nauka-i-tehnologii/32920-v-buduwem-chelovechestvo-zhdut-roboty-nachalniki-i-zarplata-v-kvt-ch>

Шевчук Л.Т., Федоришина Л.М. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ІНДИВІДУАЛЬНЕ ТА СУСПІЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я

Мета – дослідити соціально-економічний вплив новітніх технологій на індивідуальне та суспільне здоров'я.

Методика дослідження. У процесі роботи були використані загальнонаукові методи та прийоми: формальної логіки – для аналізу, узагальнення і систематизації матеріалу; абстрактно-логічний – при обґрунтуванні теоретичних узагальнень і висновків.

Результати дослідження. У статті досліджено соціальні та економічні аспекти впливу новітніх технологій на здоров'я як окремої людини, так і суспільства в цілому. Встановлено, що цей вплив може мати як позитивний, так і негативний характер і це вказує на необхідність здійснення нових фундаментальних і прикладних досліджень у вказаній площині з метою попередження загроз і розширення можливостей застосування новітніх технологій в практиці життєдіяльності кожної людини, в регіональному управлінні, у підвищенні та якості життя загалом.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні позитивних та негативних наслідків впливу новітніх технологій на індивідуальне та суспільне здоров'я. Встановлено, що негативний соціально-економічний вплив проявляється на суспільному рівні у збільшенні витрат на повне чи часткове відновлення здоров'я населення; на індивідуальному – у появі витрат на лікування неспецифічних захворювань і супутніх захворюванню упущених вигодах.

Практична значущість. Окремі положення наукового дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні таких дисциплін, як: «Безпека життєдіяльності», «Економіка і нормування праці» тощо, а також при написанні наукових робіт.

Ключові слова: здоров'я, новітні технології, мобільний зв'язок, Інтернет.

Shevchuk L.T., Fedoryshyna L.M. SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF THE IMPACT OF NEW TECHNOLOGIES ON INDIVIDUAL AND PUBLIC HEALTH

Purpose explore the socio-economic impact of new technologies on individual and public health.

Methodology of research. While work has general scientific methods and techniques: formal logic – for analysis and systematization of the material; abstract logical – the justification of theoretical generalizations and conclusions.

Findings. This article explores the social and economic impacts of new technologies on the health of both the individual and society as a whole. Established that this effect can be both positive and negative, and this points to the need for new fundamental and applied research in that plane to prevent threats and empowering new technology into practice every human life, from the local government, in raising and quality of life in general.

Originality of the research is to identify the positive and negative effects of new technologies on individual and public health. It was established that the negative social and economic impact on the community level is manifested in increased costs for full or partial restoration of health; individually – in the appearance of the costs of treatment of non-specific diseases and comorbidities lost profits.

Practical value. Some provisions of the research can be used in the classroom when teaching such subjects as: "Safety", "Economics and regulation of labor", etc., as well as writing research papers.

Key words: health, new technologies, mobile communications, the Internet.

Шевчук Л.Т., Федоришина Л.Н. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВЛИЯНИЯ НОВЕЙШИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ И ОБЩЕСТВЕННОЕ ЗДОРОВЬЕ

Цель – исследовать социально-экономическое влияние новейших технологий на индивидуальное и общественное здоровье.

Методика исследования. В процессе работы были использованы общенаучные методы и приемы: формальной логики – для анализа, обобщения и систематизации материала; абстрактно-логический – при обосновании теоретических обобщений и выводов.

Результаты исследования. В статье исследованы социальные и экономические аспекты влияния новейших технологий на здоровье как отдельного человека, так и общества в целом. Установлено, что это влияние может иметь как положительный, так и отрицательный характер и это указывает на необходимость осуществления новых фундаментальных и прикладных исследований в указанной плоскости с целью предупреждения угроз и расширения возможностей применения новейших технологий в практике жизнедеятельности каждого человека, в региональном управлении, в повышении и качества жизни в целом.

Научная новизна исследования заключается в выявлении положительных и отрицательных последствий влияния новейших технологий на индивидуальное и общественное здоровье. Установлено, что негативное социально-экономическое влияние проявляется на общественном уровне в увеличении расходов на полное или частичное восстановление здоровья населения; на индивидуальном – в появлении затрат на лечение неспецифических заболеваний и сопутствующих заболеванию упущенных выгодах.

Практическая значимость. Отдельные положения научного исследования могут быть использованы в учебном процессе при преподавании таких дисциплин, как: «Безопасность жизнедеятельности», «Экономика и нормирование труда», а также при написании научных работ.

Ключевые слова: здоровье, новейшие технологии, мобильная связь, Интернет.

УДК 65.012.12:33+658.0(477)

Живко З.Б.,
д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту,
Львівський державний університет внутрішніх справ

СУМІЖНІ ПЛОЩИНИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Постановка проблеми. В нашій державі протягом десятків років не приділялася належна увага питанням тіньової економіки та зниженню її рівня. Це призводить до відсутності обліку реальних обсягів тіньового сектору, спричиняє викривлення в оцінюванні макроекономічних показників і чинників, призводить до хаосу в економічній політиці. Основною причиною актуальності проблематики є те [1], що значні обсяги неформальної діяльності підприємницьких структур інтегрують у загрози економічній безпеці підприємств, галузей, регіонів і держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів тіньової економіки знайшли відображення у працях вітчизняних та зарубіжних учених. Зокрема, теоретичні та прикладні основи дослідження тінізації, особливості організаційно-правових засад детінізації, аналіз наслідків, способів та методів вимірювання, впливу на стан національної економіки та окремих суб'єктів господарювання висвітлено в наукових працях З. Варналія [2; 3], О. Вашенка [4], В. Засадко [5], Ю. Кіржецького [6], І. Мазур [7], О. Савчука [1], М. Удовика [8], М. Флейчук [9], Ф. Шнайдера [10] тощо. Проте питання детінізації економіки потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – визначити сутність тіньової економіки та детінізації економіки, її вплив на розвиток підприємницьких структур.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світовій практиці рівень тінізації економіки понад 40 % валового внутрішнього продукту (ВВП) оцінюється експертами як критичний, оскільки за таких умов важелі регулювання економікою втрачають дієвість. FATF оцінює реальні обсяги тіньової економіки у високорозвинутих країнах на рівні 17 % ВВП, у країнах, що розвиваються – 40 % ВВП, у країнах з перехідною економікою – понад 20 % ВВП. За даними Міністерства економіки України, рівень тіньового сектору економіки України за підсумками у 2009 році становив 36 % від офіційного ВВП, а вже у 2013 році рівень тіньової економіки України склав 46 % ВВП [8].

За матеріалами періодичної преси, тіньовий сектор в Україні у 2012 році становив – 350 млрд. грн. на рік, в 2011 році – 446 млрд. грн. (34% ВВП) [11; 12]. В Європі сьогодні тіньова економіка оцінюється більше, ніж € 2,1 трлн. Вона потрапляє щораз під більш пильну увагу уряду, так як національні уряди прагнуть збалансувати бюджети, уникаючи при цьому збільшення податків і скорочення видатків, які можуть завадити відновленню економіки. Тіньовий сектор поповнюється за рахунок кількох взаємопов'язаних факторів: переважання розрахунків готівкою, відсутність прозорості операцій та обмежене застосування законів і нормативних актів [11]. Зазвичай тіньова економіка пропонує сумнівні індивідуальні переваги за рахунок інших, при цьому спричиняючи опір збільшенню «цифровізації» у світі і можливості підключення до електронних систем платежів та перешкоджаючи громадському благу.

Обсяги тіньової економіки, за оцінками фіскальних органів, розподіляється наступним чином: 170 млрд гривень становить зарплата в «конвертах», 100 млрд – доходи власників активів – виведення безготівкових коштів у готівкову форму або на інвалютні рахунки в іноземних банках, 35 млрд – неофіційні платежі, 45 млрд гривень – основні кошти, матеріальні ресурси і послуги тіньового сектора [5]. Однак, за твердженням видання «Економічна правда», такі оптимістичні оцінки тіньового сектора (менше чверті закладеного в бюджеті прогнозного значення номінального ВВП на нинішній рік – близько 1,5 трлн гривень) можуть виявитися значно заниженими.

Варто лише згадати, що згідно з останніми опублікованими офіційними урядовими даними, частка тіньового сектора в 2010 році становила близько 38% офіційного ВВП, збільшившись після настання кризи більш ніж на десять відсоткових пунктів [6].

Проблема тіньової економіки є глобально-історичним феноменом, характерним в тій або іншій мірі всім суспільним системам. Досліджуючи функціонування різних економічних систем, можна зробити висновок, що практично будь-якій із них властиве існування такої сфери, яка суперечить діючим у суспільстві правовим нормам.

Тіньова економіка включає в себе юридичну діяльність, яка виконуються поза досяжністю державних органів. Ці заходи, зазвичай, поділяють на дві категорії, які є загальними для всієї Європи. Перша категорія – це неоголошена (офіційно не зафіксована) праця, на частку якої припадає приблизно дві третини з тіньової економіки [3]. До цієї категорії можна віднести заробітну плату, яка офіційно не фіксується для уникнення оподаткування або документування. До другої категорії віднесемо заниження доходів підприємства (в першу чергу до цієї категорії слід віднести таких суб'єктів господарювання, які

мають значні готівкові кошти, а саме: невеликі магазини, бари, кафе, торгові лотки, таксі), які оприбутковують лише частину своїх доходів з метою зменшення податкового тягарю.

Провівши аналіз тіньової економіки, можемо стверджувати, що розмір тіньової економіки корелює з економічними циклами. Так, у період економічного спаду зростання безробіття, зниження наявних доходів, відсутність впевненості в завтрашньому дні – дає можливість підприємцям наймати робочу силу без офіційного оформлення; відображати по обліку лише частину фактично нарахованої заробітної плати; частково фіксувати проведені поставки товару тощо.

У концептуальній, міждисциплінарній і науково-прикладній складових структури теоретико-прикладного дослідження слід виділяти гносеологічні і логічні структури. Перша – стане засобом проведення досліджень, друга – відобразить сутність знань, отриманих у результаті дослідження. При продуктивному гносеологічному інструментарії і його правильному застосуванні здобуті знання стануть відповідним науково вивіреним інформаційним фондом для вирішення проблем детінізації економіки.

Детінізація економіки – сукупність макро- і мікрорівневих економічних, організаційно-управлінських, технічних, технологічних та правових державних заходів щодо створення економічних передумов зацікавлено-ініціативного повернення взаємовідносин між учасниками фінансово-господарського обороту речей, прав, дій з тіньового, тобто з різних причин невраховуваного у підрахунку державою економічного обороту, а також побудови організаційно-правової інфраструктури превентивного впливу на усунення причин та умов, що сприяють відтворенню джерел тіньової економіки [3]. Економічна криза, яка почалася в 2008 році, підтверджує це, у 2009 році тіньова економіка зростає на 0,5 відсотка по відношенню до ВВП [12]. Зокрема на рис. 1 поєднується розвиток тіньової економіки в абсолютному виразі, в євро, та його розмір по відношенню до ВВП.

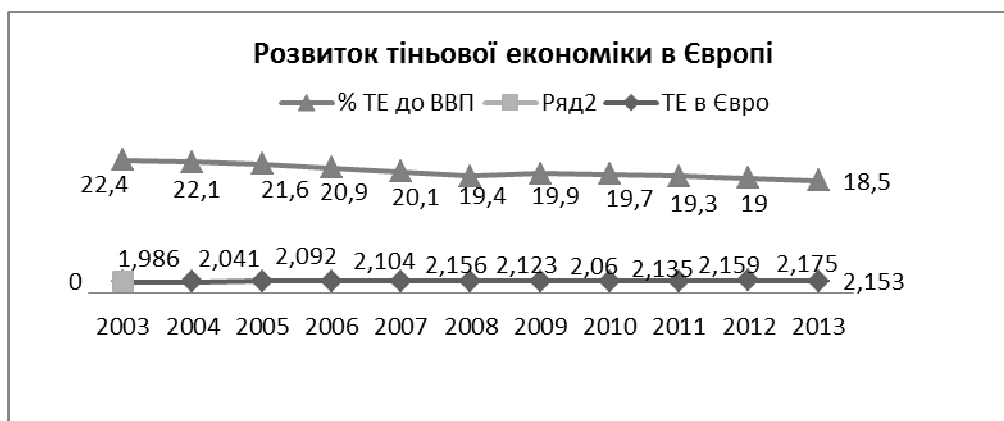

Рис. 1. Розвиток тіньової економіки в Європі

Джерело: складено автором на основі [3; 5; 12]

Розмір цього поліпшення, однак, буде залежати від швидкості і ступеню відновлення економіки в другій половині року. Рівень тінізації України неможливо розглядати відокремлено від країн Європи. Загальні темпи зростання економік країн, що входять в Організацію економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), в IV кварталі 2011 р. знизилися до 0,1%, у той час як у попередньому кварталі зростання обчислювалося 0,6%.

Порівнюючи динаміку показників рівня тінізації економіки України та країн ОЕСР, варто відзначити не тільки нижчий рівень тінізації в країнах ОЕСР, а й його стабільність (рис. 2).

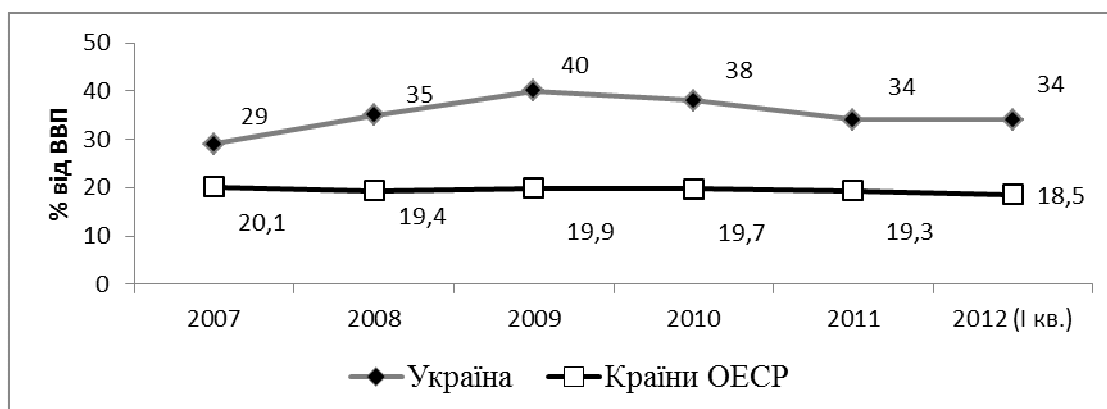

Рис. 2. Динаміка рівня тінізації економіки в Україні та країнах ОЕСР, 2007-2012 рр.

Джерело: складено автором на основі [3; 5; 12]

Зниження рівня тінізації національної економіки відбулося в умовах завершення гострої фази кризи і переходу до фази відновлення економічного зростання, яке тісно переплітається з рівнем безробіття. Для визначення реальних масштабів зайнятості і безробіття використовується світова практика – дані вибіркового обстеження населення з питань економічної активності, в основу яких покладена методологія Міжнародної організації праці (МОП).

Протягом 2010-2011 років спостерігалися зростання рівня реального ВВП (на 4,1 та 5,2 % відповідно) і зниження рівня безробіття (до 8,1 і 7,9 % відповідно за методологією МОП). Цей процес супроводжувався уповільненням інфляційних процесів в економіці, відновленням динаміки зростання депозитів і кредитів у банківській системі, зниженням напруги в бюджетному секторі в зв'язку зі скороченням дефіциту бюджету [5].

Серед існуючих методів оцінювання рівня тінізації економіки виокремимо метод фінансовий і збитковості підприємств (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка інтегрального показника рівня тінізації економіки України та показника за методом фінансовим і збитковості підприємств

Джерело: складено автором на основі [3; 5; 12]

Середньозважений фінансовий метод та метод збитковості підприємств засвідчив збільшення рівня тіньової економіки у січні-березні 2012 року на 3 в.п. до 34%.

Зростання рівня тіньової економіки було пов'язане із підвищенням ризиків дестабілізації ситуації у зв'язку із погіршенням ситуації на зовнішніх ринках (реcesія у окремих країнах Європи, високі ціни на енергоносії) та посиленням внутрішніх ризиків.

Як наслідок, спостерігалось зниження розмірів прибутків підприємств, що могло виступити стимулом до застосування ними тіньових схем з метою зниження податкових виплат та збільшення нелегальних прибутків. Тобто прослідковуються тісний взаємозв'язок та вплив тіньового сектору економіки на економічну безпеку підприємства та держави загалом. До стимулів, що впливали на зниження «тіні» за даним методом, можна віднести певну лібералізацію податкового законодавства, зокрема для підприємств-юридичних осіб.

Для України потрібно розробити власну концепцію легалізації тіньової економіки, врахувавши особливості вітчизняної економіки, економічні і соціально-політичні умови, особливості прояву тіньової економіки. При розробленні власної концепції легалізації тіньової економіки слід врахувати, що основу будь-якої моделі з оцінювання моральних ризиків, спричинених тіньовою економікою, складає той факт, що моральний ризик є прямим наслідком економічної вигоди для сторони, яка його спричиняє. З точки зору тіньового сектору економіки, розмір морального ризику – це розмір економічної вигоди, що може бути отримана внаслідок неправомірних дій економічних агентів.

Як зазначає О.М. Ващенко – моральні ризики можуть здійснювати істотний вплив на поведінку економічних суб'єктів і виступають в якості фундаментального фактору існування тіньового сектору [4]. Суть поняття «ризик» полягає у ймовірності реалізації потенційної небезпеки за певних обставин та негативних наслідків цієї реалізації, тобто ризик – це міра (вимір) очікуваної невдачі в процесі певного виду діяльності (в нашому випадку тіньової економіки) або діяльність, скерована на досягнення успіху за низької ймовірності. Математичне відображення ризику: відношення кількості небезпечних подій із заподіяною шкодою (n) до максимально можливої їх кількості за певний проміжок часу (N):

$$T = \frac{n}{N} \quad (1)$$

Важливим аспектом теорії ризику є той факт, що кожна небезпека має певну ймовірність реалізації. Під моральними ризиками держави слід розуміти раціональні дії економічних суб'єктів з максимізації власної корисності в збиток державі внаслідок асиметричності інформації, що

проявляються в протиправній поведінці економічних суб'єктів. Їх нейтралізація дозволить значно скоротити обсяги тіньової економіки.

Можливість створення необхідних умов для подальшої безболісної легалізації тимчасових учасників «тіньового» підприємництва перш за все буде залежати від того, чи будуть спроможні владні структури відрізнити та раціонально диференціювати «тіньові» правопорушення за рівнем їх об'єктивної соціальної небезпеки та економічної шкоди, справедливо застосовуючи відповідно до вчинених правопорушень диференційовані санкції. Тобто, йдеться про тих суб'єктів «тіньової» економіки, діяльність яких не заподіяла значних збитків суспільству, на відміну від дійсно небезпечного кримінального і насильницького елементу організованої злочинності.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, прослідковуються тісний взаємозв'язок між тіньовим сектором економіки та економічною безпекою підприємств (економіки в цілому), пріоритетом у стратегії детінізації економіки України залишається прискорення її економічного розвитку. Враховуючи реальний стан вітчизняної економіки, передусім йдеться про антикризові заходи, про структурні й інноваційні перетворення в країні в короткостроковій і довгостроковій перспективах. Зокрема, структурна перебудова економіки України має забезпечити: (1) прискорення інноваційних процесів у суспільстві; (2) зменшення податкового тиску на підприємства; (3) збільшення питомої ваги наукомістких галузей економіки та переробної промисловості; (4) цикл «створення – освоєння – впровадження у виробництво» нових виробів має скорочуватися та наближатися до сучасних часових характеристик європейських країн; (5) вітчизняна продукція має відповідати європейським стандартам якості. Тільки за таких умов Україна дійсно буде на рівні з розвиненими країнами Європи. Консолідація українського суспільства навколо ідеї прискореної модернізації вітчизняного виробництва, створення конкурентоспроможної продукції за світовими стандартами якості стає життєво необхідною складовою програми виходу України з фінансово-економічної кризи [3], про що свідчать події останніх років у напрямку державного регулювання. Лише комплексне застосування вищезазначених заходів стимулюватиме процес детінізації економіки та зумовить процес легалізації доходів, сприятиме розвитку підприємництва.

Бібліографічний список

1. Савчук О. Пріоритетні напрями вдосконалення фіскальної політики України / О. Савчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.ua.edu.ua/2013/priorytetni-napryamy-vdoskonalennya-fiskalnoji-polityky-ukrajiny/>
2. Економічна безпека : [навч. посіб.] / [за ред. З.С. Варналія]. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
3. Варналій З.С. Детінізація економіки як чинник розвитку підприємництва / З.С. Варналій, З.Б. Живко // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень. – 2013. – № 4 (29). – С. 29-37.
4. Ващенко О.М. Фінансово-економічний механізм національної системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом : дис. на здобуття наук. ступеня кандидата екон. наук : спец. 08.00.08 / О.М. Ващенко. – Суми, 2011. – 195 с.
5. Живко З.Б. Обеспечение экономической безопасности в контексте противостояния влиянию теневой экономики / З.Б. Живко, В.В. Засадко // Государственное управление. Электронный вестник МГУ им. Ломоносова. – 2013. – № 37. – С. 5-14.
6. Кіржецький Ю.І. Тіньова економіка та напрями її подолання в Україні : [монографія] / Ю.І. Кіржецький. – Львів : Ліга-Прес, 2013. – 170 с.
7. Мазур І.І. Детінізація економіки України: теорія та практика : [монографія] / І.І. Мазур. – К. : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2006. – 239 с.
8. Удовик М.С. Тіньова економіка, як економіко-правовий феномен / М.С. Удовик // Тіньовий сектор у країнах з перехідною економікою: соціально-економічні наслідки його функціонування : Матеріали круглого столу, 17 березня 2014. – К., 2014. – С. 26-27.
9. Флейчук М.І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки : теоретичні основи і стратегічні пріоритети в умовах глобалізації : [монографія] / М.І. Флейчук. – Львів : Ахілл, 2008. – 660 с.
10. Scheider F. The Shadow Economy in Europe, 2013 / Scheider F., Kearney A.T., Johannes Kepler. – Universitat Linc, JKU, 2013. [Електронний ресурс]. – http://www.atkearney.com/financial-institutions/featured-article//asset_publisher/j8lucAqMqEhB/content/the-shadow-economy-in-europe-2013/10192
11. Обсяг тіньової економіки України становить 350 мільярдів – Податкова // Газета «Українська правда», «Економічна правда» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2012/08/19/332306/>
12. Економіка країн ОЕСР в IV кварталі 2011 р. виросла на 0,1% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/top/show>.

13. Обсяг тіньової економіки України становить 350 млрд грн, половина цих коштів – зарплати в «конвертах» / Офіційний сайт ІА «WALLNEVS INFO» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wallnews.info/news/2012/08/20/180070>

References

1. Savchuk, O. (2013), "Rationalisation and improvement of fiscal Ukraine", available at: <http://naub.ua.edu.ua/2013/priorytetni-napryamy-vdoskonalennya-fiskalnoji-polityky-ukrajiny/> (access date October 20, 2014)
2. Varnalii, Z.S. (2009), *Ekonomichna bezpeka* [Economic security], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, 647 p.
3. Varnalii, Z.S. and Zhyvko, Z.B. (2013), "Shadow Economy as a factor in the development of entrepreneurship", *Stratehichni priorytety. Naukovo-analitychnyi shchokvartalnyi zbirnyk Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen*, no. 4 (29), pp. 29-37.
4. Vashchenko, O.M. (2011), "Financial and economic mechanism of a national system of AML crime", *Dys. of Cand. Sc. (Econ.)*, 08.00.08, Sumy, Ukraine, 195 p.
5. Zhyvko, Z.B. and Zasadko, V.V. (2013), "Economic security in the context of opposition to the influence of the shadow economy", *Hosudarstvennoe upravlenie. Elektronnyy vestnik MGU im. Lomonosova*, no. 37, pp. 5-14.
6. Kirzhetskyi, Yu.I. (2013), *Tinova ekonomika ta napriamy yii podolannia v Ukraini*, [Shadow economy and ways of its overcoming in Ukraine], monograph, Liha-Pres, Lviv, 170 p.
7. Mazur, I.I. (2006), *Detinizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoriia ta praktyka* [Shadow Economy of Ukraine: Theory and Practice], monograph, Vyd.-polihraph. tsentr "Kyivskiy universytet", Kyiv, 239 p.
8. Udovyyk, M.S. (2014), *Tinova ekonomika, yak ekonomiko-pravovyi fenomen* [The shadow economy as economic and legal phenomenon], *Tinovyi sektor u krainakh z perekhidnoiu ekonomikoiu: sotsialno-ekonomichni naslidky yoho funktsionuvannia: Materialy kruhloho stolu, 17 bereznia 2014* [Shadow in transition economies: the socio-economic impact of its operations: Roundtable], (Kyiv, March 17, 2014), pp. 26-27.
9. Fleichuk, M.I. (2008), *Lehalizatsiia ekonomiky ta protydiia koruptsii u systemi ekonomichnoi bezpeky : teoretychni osnovy i stratehichni priorytety v umovakh hlobalizatsii* [Legalization of the economy and combating corruption in economic security: theoretical foundations and strategic priorities in the context of globalization], monograph, Akhill, Lviv, 660 p.
10. Scheider, F., Kearney, A.T. and Kepler, J. (2013), *The Shadow Economy in Europe*, Universitat Linc, JKU, Financial Institutions, available at: <http://wallnews.info/news/2012/08/20/180070> (access date November 02, 2014).
11. *Obsiah tinovoi ekonomiky Ukrainy stanovyт 350 miliardiv – Podatkova* [The volume of the shadow economy of Ukraine is 350 billion – Tax], *Hazeta «Ukrainska pravda», «Ekonomichna pravda»*, available at: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/08/19/332306/> (access date October 12, 2014).
12. *Ekonomika krain OESR v IV kvartali 2011 r. vyrosla na 0,1%* [The economy of OECD countries in the IV quarter of 2011 increased by 0.1%], available at: <http://www.rbc.ua/ukr/top/show> (access date October 22, 2013).
13. *Obsiah tinovoi ekonomiky Ukrainy stanovyт 350 mlrd hrn, polovyna tsykh koshtiv – zarplaty v "konvertakh"* [Shadow economy Ukraine is 350 billion, half of these funds – salaries in "envelopes"], The official website for information agency "WALLNEVS INFO", available at: <http://wallnews.info/news/2012/08/20/180070> (access date November 02, 2014).

Живко З.Б. СУМІЖНІ ПЛОЩИНИ ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Мета – визначення сутності тіньової економіки та детінізації економіки, її вплив на розвиток підприємницьких структур.

Методика дослідження. Використано системний та функціональний підходи (при аналізі стану тіньової економіки); методи індукції та дедукції, порівняння та систематизації (при дослідженні понять і сутності тіньової економіки детінізації економіки); методи аналізу та синтезу, історико-порівняльний метод (у характеристиці умов виникнення тіньової економіки); економіко-математичний і графічний методи (для проведення розрахунків рівня тіньової економіки та їх графічного відображення).

Результати. Аналіз досліджень тіньової економіки дає можливість стверджувати, що її розмір корелює з економічними циклами. Зокрема, у період економічного спаду, що проявляється у зростанні безробіття, зниженні наявних доходів, відсутності впевненості в завтрашньому дні, більшість людей схильні дрейфувати в «тіньову діяльність», тобто підприємці наймають робочу силу без офіційного оформлення; відображають в обліку лише частину фактично нарахованої заробітної плати; частково фіксують здійснені поставки товару; занижують реалізацію продукції з метою підвищення особистих коштів і таким чином компенсують втрату джерел доходу. Запропоновано розробити власну концепцію легалізації тіньової економіки, врахувавши особливості вітчизняної економіки, економічні та соціально-політичні умови, особливості вияву тіньової економіки. При розробленні власної концепції легалізації тіньової економіки слід ураховувати, що основою будь-якої моделі з оцінювання моральних ризиків, спричинених тіньовою економікою, є той факт, що цей ризик є прямим наслідком економічної

вигоди для сторони, яка його спричиняє. З точки зору тіньового сектору економіки, розмір морального ризику – це розмір економічної вигоди, що може бути отримана внаслідок неправомірних дій.

Наукова новизна. Визначено основні напрямки процесу детінізації в подальшому розвитку підприємницьких структур. Намічено напрямки щодо вдосконалення економічних відносин та шляхи стимулювання процесу детінізації економіки.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути використані для детінізації підприємницьких структур, вдосконалення економічних відносин і створення умов для детінізації вітчизняної економіки.

Ключові слова: підприємництво, загроза, економічна безпека, тіньова економіка, детінізація економіки, економічна вигода, моральний ризик, соціальна небезпека.

Zhyvko Z.B. RELATED PLANE SHADOW ECONOMY & DEVELOPMENT BUSINESS STRUCTURE

Purpose - determining the nature of the shadow economy and legalization of the economy and its impact on the businesses.

Methodology of research. Used systematic and functional approaches (with analysis of the shadow economy); methods of induction and deduction, comparison and systematization (the study of concepts and the nature of the shadow economy Shadow Economy); methods of analysis and synthesis of historical and comparative method (in the description of the conditions of the shadow economy) economic-mathematical and graphical methods (for the calculation of the shadow economy and their graphical display).

Findings. Analysis of research shadow economy makes it possible to argue that its size is correlated with economic cycles. In particular, during the recession, rising unemployment, lower disposable incomes, lack of confidence in the future most people tend to drift into "shadow activity" that employers hire labor without official clearance; reflect accounted for only a fraction actually accrued salary; partially fix made delivery of the goods; underestimate the sale of products to enhance personal funds and thus compensating for sources of income. Proposed to develop its own concept of legalization of the shadow economy, taking into account the peculiarities of the national economy, economic, social and political conditions, especially the expression of the shadow economy. When developing its own concept of the shadow economy legalization mind that the basis of any model of moral evaluation of risks posed by the shadow economy is the fact that this risk is a direct consequence of the economic benefits to the party he leads. In terms of the size of the shadow economy of moral hazard – the size of the economic benefits that can be obtained as a result of misconduct.

Originality. The main directions of legalization process in further developing businesses. Identified areas for improving economic relations and ways to encourage the process of legalization of the economy.

Practical value. The results of research can be used to legalization businesses, improving economic relations and to create conditions for legalization of the domestic economy.

Key words: business, threats, economic security, the shadow economy legalization economy, economic benefit, moral risk, social risk.

Живко З.Б. СМЕЖНЫЕ ПЛОСКОСТИ ДЕТЕНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ И РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ СТРУКТУР

Цель – определение сущности теневой экономики и детенизации экономики, ее влияние на развитие предпринимательских структур.

Методика исследования. Используются системный и функциональный подходы (при анализе состояния теневой экономики); методы индукции и дедукции, сравнения и систематизации (при исследовании понятий и сущности теневой экономики и детенизации экономики); методы анализа и синтеза, историко-сравнительный метод (для характеристики условий возникновения теневой экономики); экономико-математический и графический методы (для проведения расчётов уровня теневой экономики и их графического отображения).

Результаты. Анализ исследований теневой экономики позволяет утверждать, что её размер коррелирует с экономическими циклами. В частности, в период экономического спада, роста безработицы, снижения располагаемых доходов, отсутствие уверенности в завтрашнем дне большинство людей склонны дрейфовать в «теневую деятельность», то есть предприниматели нанимают рабочую силу без официального оформления; отражают в учете только часть фактически начисленной заработной платы; частично фиксируют осуществлены поставки товара; занижают реализацию продукции с целью повышения личных средств и таким образом компенсируют потерю источников дохода. Предложено разработать собственную концепцию легализации теневой экономики, учитывая особенности отечественной экономики, экономические и социально-политические условия, особенности проявления теневой экономики. При разработке собственной концепции легализации теневой экономики следует учесть, что основой любой модели по оценке морального ущерба, вызванных теневой экономикой, является тот факт, что этот риск является прямым следствием экономической выгоды для стороны, которая его вызывает. С точки зрения теневых сектора экономики размер морального риска – это размер экономической выгоды, которая может быть получена в результате неправомысленных действий.

Научная новизна. Определены основные направления процесса детенизации в дальнейшем развитии предпринимательских структур. Намечены направления по совершенствованию экономических отношений и пути стимулирования процесса детенизации экономики.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы для детенизации предпринимательских структур, совершенствования экономических отношений и создания условий для детенизации отечественной экономики.

Ключевые слова: предпринимательство, угроза, экономическая безопасность, теневая экономика, детенизация экономики, экономическая выгода, моральный риск, социальная опасность.

UDK 331.101.262:631

Koval L.M.,
PhD in Economics, associate professor, rector,
Khmelnitsky Cooperative Trade and Economic Institute

FORMING AND USE OF LABOR POTENTIAL OF AGRARIAN SECTOR IN UKRAINE

Statement of the problem. The priority value in development of national economy of Ukraine belongs to the agrarian sector, the possibilities of which are determined by powerful land and resource base. However, the central place in forming of the production potential of the industry is still owned by a man. Exactly a man is called to determine the aims and directions of the production development, to organize it, and to dispose by the labor results. A man with his capabilities and possibilities is the main productive force of society, acts not only the element of production process, but also its strategic resource. Thus, the issue of forming and using of employment resource potential of agrarian sector acquires the special actuality.

Analysis of the last researches and publications. The problems of the state and using of employment resources are complicated and multifaceted in the center of attention of many domestic scientists. The different aspects are found a reflection in the works of D. Bohyni [1], A. Hrishnovoi [1], E. Libanovoi [2], P. Sabluka [3] and others. But, despite the high level of the problem elaboration, we note that the questions of management influence of the state on quantitative and qualitative characteristics of labour force in the agrarian sector have not developed properly yet.

Statement of the task. The aim of the article is to justify the state management influence on the formation of quantitative and qualitative characteristics of labour force of agrarian sector in Ukraine. It is necessary to determine the followings tasks for achievement of the aim:

- to analyze the quantitative and qualitative characteristics of the employment potential of the aerial sector in a dynamics;
- to define the factors of employment potential development and characterize the problematic aspects of the foregoing process.

Statement of the main research. The basis of the employment potential of the agrarian sector and the main object of state management influence is rural population of working age. Attention of regulator must be concentrated on both quantitative and qualitative characteristics. The quantitative aspect is represented by the number and staff of the working-age population, and qualitative one by a set of demographic, intellectual, psycho and physiological, educational qualification and other features.

We conducted the analysis of the status and use of the employment potential of the village and marked the negative trends of recent years. Through negative motivational behavior the number of rural settlements of Ukraine is annually reduced by an average of 28 units. During the period of reform from the map of Ukraine 447 villages have disappeared and 6163 villages have been degraded, there are no people in 227 villages [4].

In search of the attractive terms of working and living conditions the most perspective part of population moves out outside the village and tries to realize its potential in town, and even outside the country. The Ukrainian village began to test the loss of population as early as in 1979, but the process was accelerated the last years. For period from 1979 to 2013 the diminishing of rural population was 5,1 million persons. More than third from this staff has left the village during the last decade.

The special anxiety is caused by the fact of swift senescence of rural population. So, if in 1979 the specific gravity of persons in age from 60 years in the general structure of the villagers was 20,3% in 1989 – 24,2%, in 2013 – 26,6%, and the stake of persons from 0 to 15 years diminished on 6,5 p.p. – from 23,8 [5, p. 53] to 17,3%. Such tendencies signal about intensifying of reproduction problem of rural population and further weakening of employment resource potential of agrarian sector.

Quantity diminishing of rural population takes place in the entire countries of the world, but in Ukraine this process occurs by too rapid rates. If in the developed countries such diminishing is stipulated by growth of the productivity of agricultural production and proper reduction of free vacancies, in Ukraine it is investigation of deepening of distinctions in the conditions of life and labour in the town and in the village. However the state does not accept operating on counteraction to this process.

Agriculture remains the main scope of application of labour in rural areas in Ukraine, but young people do not demonstrate the desire to realize in it their potential – 96,4%, busy in industry are persons in age from 35 years and more (table 1).

Powerful factor which does not encourage young people to work in the industry is the salary, which strongly differentiates from the average in the economy, and sometimes not even reaches the minimum level. In 2012, about 13% workers of Ukraine agriculture were not provided with even minimum subsistence level [9, p. 38]. This situation leads to the proliferation of so-called "rural poverty". The results of the surveys

of living level of urban and rural residents witnessed the significant social stratification. In 2012, the level of poverty of the rural population amounted to 36,1% and was by 14,9 points higher than in the city.

Table 1

Youth employment in agriculture in Ukraine in 2006-2012, thousand people

Indicator	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
The number of the employed population of Ukraine	20730,4	20904,7	20972,3	20191,5	20266,0	20324,2	20354,3
Employment in agriculture, the whole	3652,6	3484,5	3322,1	3152,2	3152,6	3410,3	3506,7
The number of young people engaged in agriculture	219,3	185,9	137,4	132,8	126,4	123,9	127,6
The share of youth in the total number of employees, %	6,0	5,3	4,1	4,2	4,1	3,6	3,6

Source: constructed and calculated according to [6; 7; 8]

Almost all of its earnings farmers spend on payment of municipal services and food. However, their diet is far from optimal, the volume of sugar consumption is 1,2 times higher than the consumption of this product by a city resident, bread and bread products – by 1,3 times, potato – 1,5 times, while the consumption of meat is behind by 18.9%, fish and fish products – by 5,9%, fruits, berries, nuts and grapes – by 40,5% [10].

Under these conditions, the youth of the village does not want to substitute for work in the household by hired labour. So, the high level of economic inactivity of the population is characteristic for rural areas. In 2012, from 12,1 million economically inactive persons 3,3 million (27,2%) was the population of the village [11], and that is 31.5% of total population aged from 15 to 70 years. The highest level of economic non-activity among young people aged 15 to 24 years is approximately 52,8% of persons of this age group (table 2).

Table 2

Economic activity of the rural population of Ukraine in 2012

Indicator	Economically active population					Economically inactive population, thousands of people	The level of economic activity, %
	Total, thousands of people	including					
		busy		unemployed			
		Thousands of people	%	Thousands of people	%		
Whole population	6878,6	6370,7	92,6	507,9	7,4	3282,9	67,7
Young people from 15-34 years	2488,7	2221,4	89,3	267,3	10,7	1396,1	64,0
including by age groups:							
15-24 years	913,8	780,5	85,4	133,3	14,6	1021,3	47,2
25-29 years	814,8	738,2	90,6	76,6	9,4	204,0	80,0
30-34 years	760,1	702,7	92,4	57,4	7,7	170,7	81,7

Source: Constructed according to [8]

Economic activity is mainly manifested by people without education. The persons who conquered it, rarely want to work in agriculture. But if there is such a desire, already after the first year of work it disappears. Analysis of the educational level of workers of agriculture showed a low proportion of qualified individuals who are able to solve complex issues at work, and the negative trends of this process. The most critical situation in individual peasant farms, whose share accounts for the dominant share of gross production of the agrarian sector. Now, 0,1% of persons of households are illiterate, 1,4% do not have even primary education, 12,3% received only primary education, and only 7,6% – higher education [12, p. 198]. In general, about 52% of the employed in the agricultural sector are people of "the simplest professions", which do not require special training [11], and complete higher education, have only 13.7% of workers [7, p. 64]. The experts found out that the personnel problem have 40% of new agrarian organizations of Ukraine [13], and by a skilled labour force is fully guaranteed 15% of enterprises, whose share accounts for 40% of gross domestic product industry [14].

The problem is not the lack of specialized educational institutions, but in attitude of rural youth to education and to work in the village. Training of specialists for the agricultural sector is carried out in 20 higher educational establishments of III-IV accreditation levels. The total number of students of agricultural higher educational establishment reaches 147 thousand people, 68% of which came from the village. However, these people do not have the desire to work in rural areas. According to the questionnaire of the graduates of agricultural higher educational establishments, 70% believe that agricultural sector is promising, but only 24% of respondents [11] associate their future with it, others intend to stay in the city. Despite the official reports about almost 100% employment by profession, the majority of the graduates farmers do not

go to work on the ground and change skills. Now it is problematic to find in Ukraine a certified agronomist or breeder or manager who would agree to work in a village.

Not very high is the quality of agricultural education. Students are taught to everything and nothing specific. Scientists' researches which are paid a lot of attention in Ukrainian agricultural universities are uncompetitive on the international level, and nobody wants to go to work on the land. More resources than in other countries are spent on the system of agricultural education in Ukraine, but the effectiveness of such financial expenses is doubtful, because trained specialists do not make special contributions to the development of agro and industrial complex of the country. The reason is the focus of education in the agricultural sector to the theory without practice, the lack of differentiation of educational institutions and scientific research institutions.

Negative changes of quantitative and qualitative characteristics of the employment resource potential of the agrarian sector significantly affect on the dynamics of the social determinants of national security, define the level of food security and the future of the Ukrainian village. Such situation is formed by a number of factors that have an economic, social and legal nature (fig. 1), and is specified by the inefficiency and non-systematic individual stages of market reforms. During the entire period of Ukraine's independence the national government could not form the holistic concept of public sector of agrarian economy. If this question would not be put on the agenda, the Ukrainian village has a risk to lose its identity forever, and Ukraine can lose the potential that is laid.

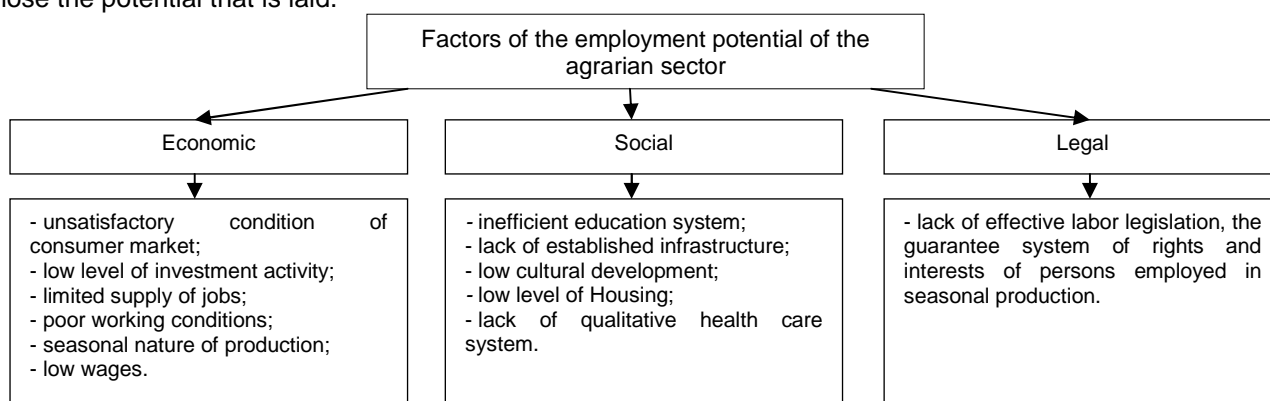

Figure 1. Factors of the employment potential of the agrarian sector

Source: own development

Initial focus towards social and economic transformations in the village, at our discretion, must become the adoption and improvement of the normative legal framework. Government should pass laws that would encourage the development of entrepreneurship initiative, find the perfect mechanisms motivation of employers to hire on the first job, advanced training and level of their income.

The issue of legalization of employment requires a balanced approach. The state should encourage the creation of additional jobs, increase wages. Achieving this goal can be provided by using of the stimulant function of taxes. The main factor which causes the employers to pay wages in "envelopes" and promotion of the shadow labour market in Ukraine is high tax burden payroll. In this regard, there is an urgent need to reform the tax system and implementation of the creation jobs policy by providing of tax incentives to companies involved in the work of new employees and regularly pay them a decent wage.

Failure to comply with the order and payment of wages also provokes the absence of effective punitive system for violating the law on salaries. There is a proposal to increase the liability of employers for violations of labour laws. It is appropriate, in our opinion, to create a centralized database with information on offenders available to all market participants.

An important role in the development of the agrarian labour market belongs to youth policy. The government should raise the prestige of the work in the village for young people and help them to assert themselves in agriculture, to learn new knowledge. Cooperation with young people should be carried out by special programs which should provide:

- preferential terms of admission for agrarian profile for the rural residents in accordance with the present needs of industry;
- increasing the acceptance of the rural residents to agricultural universities for public order and establishment of contractual conditions of returning of specialists to work in rural areas;
- create new jobs for people who have just graduated;
- increase the state reserves of land (through the use of unclaimed land and redemption of shares of the peasants) in order to use them to young people to start their own business;
- establishment of young farmers associations devoted to the promotion prospects of labour in rural areas, to provide advice and psychological support, to organize seminars and exhibitions of animals;

- involvement of intellectual and scientific potential of the village to the needs of local governments, academic and research institutions of agrarian direction;
- training of high school students enrolled in rural schools in agricultural educational establishments and in production.

An agrarian educational system needs radical reform. The student must obtain specific knowledge that he can implement at work, and winning them he will be in demand in the market labour. It is necessary to differentiate agricultural education and, at the same time to make it more consistent with science and the real sector. The process of learning in colleges and universities should have a dual system and provide alternation of theory and practice. To achieve this, various activities with farmers should be organized on the basis of educational establishments. Government intervention in the learning process should be minimal. The autonomy of universities will increase the competition between them, which encourages them to improve the work. Graduates of the best establishments will be able to find a job quickly and get a decent salary. This will encourage students to choose this particular university and other universities will be interested to improve their educational system.

Particular attention in Ukraine should be paid to the problems of further development of employment potential in the workplace. It is important that the learning process was not finished with the graduating of high school but continues throughout life. However, most workers have not incentive to learn. This issue does not disturb the employers, as labour recourses supply still exceeds demand, and most companies can not provide training costs, due to the difficult financial situation. But the transition to modern technologies and exit of the industry to a new level of development is not possible without the constant skills development. We get a vicious circle, which should be solved by state. It is not possible to provide high level of education of rural residents without proper motivation, aimed at both employers and workers themselves. The maximal coordination of the interests of both parties should be organized by training directly in the workplace. This is too expensive, but cheaper than sending staff to training. Moreover, these costs quickly compensate themselves that have become apparent in the growth of labour productivity. American experts estimate that \$ 1 spent on training will give 10 dollars profit [15, p. 99]. Additional knowledge will ensure the success of the employee, guarantee him a promotion and raise of the living standards. But in order to promote to the study, the government should carry out extensive propaganda work, and also use economic instruments, in particular - by providing credit privileges to finance such works.

A qualitatively new system of social life of peasants is also intended to change the demographic situation in the village and to overcome negative trends in social development. A large role in this regard belongs to programs of housing construction support, to the development of social and cultural infrastructure. The state needs to focus on revival of empty and remote villages and encourage young people to work in these areas. Achieving of this goal will be able to provide through the use of a range of organizational, financial, social and regulatory measures, aimed at improving the standard of living and create conditions for enhancing entrepreneurship in agriculture, as well as in other areas.

Findings of the study. A strategic area of the national economy of Ukraine is agriculture. Having a strong resource base, this industry can provide its worthy place to the state in the global community. However, the available potential in Ukraine is not used, and the state begins to turn gradually into an importer of food. The agricultural sector of Ukraine faces a lot of problems, but one of the major is loss of the employment potential, reducing of productivity and effectiveness of agrarian labour. It justifies the necessity of new approaches to its management, which provides a set of activities aimed at elimination of two related problems: problem of depopulation and village aging and the problem of quality employment recourses. Solving of the first group problems requires the formation of motivation mechanism to work in rural areas, and the second one - stimulation to improve educational qualification level of rural residents. Achieving of this aim will be able to provide by the use of a spectrum of economic, organizational and legal nature, which consist in finding prospects for further researches.

Бібліографічний список

1. Богиня Д.П. Основи економіки праці / Д.П. Богиня, О.А. Грішнова. – К. : Знання-Прес, 2001. – 313 с.
2. Лібанова Е.М. Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки / Лібанова Е.М., Пирожков С.І., Власенко Н.С. – К., 2003. - 230 с.
3. Саблук П. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє / П. Саблук. – К. : Інститут аграрної економіки, 2001. – 432 с.
4. Кількість адміністративно-територіальних одиниць в Україні на 1 січня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ds/ator/ator2014_u.htm
5. Крилова І.Г. Демографічні характеристики трудового потенціалу сільського населення України / І.Г. Крилова // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2011. – Вип. 2. – С. 49-54.
6. Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2000-2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/rp/zn_ed/zn_ed_u/zn_ed_2012_u.htm.

7. Праця України у 2012 році : [статистичний збірник]. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 322 с.
8. Статистичний щорічник України за 2012 рік. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 551 с.
9. Махсма М.Б. Динаміка заробітної плати в сільському господарстві та її вплив на зайнятість сільського населення / М. Б. Махсма // Економічний часопис - XXI. – 2013. – № 9-10 (2). – С. 37-40.
10. Соціальний звіт за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qj5rvChYYDEJ:mlsp.kmu.gov.ua/document/152068/2012.doc+Соціальний+звіт+за+2012+рік&cd=3&hl=u>
11. Жураковська Л.А. Напрями підвищення ефективності використання трудового потенціалу на селі / Л.А. Жураковська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/tpud_potension-da22c.pdf
12. Сільське господарство України – 2012. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 392 с.
13. Скоцик В. Як вирішити кадрову проблему в аграрному секторі України? Чи стане ця галузь «кадровим пилососом» вже найближчим часом? / В. Скоцик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amacoint.com/ua/press/articles/45/>
14. Жибак М.М. До питання проблем та перспектив розвитку сільськогосподарського виробництва / М.М. Жибак, О.М. Саранчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_146/10jmm.pdf
15. Синявська І.М. Мотивація розвитку людського капіталу в аграрному секторі економіки / І.М. Синявська // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2012. - Вип. 2. – С. 97-103.

References

1. Bohynia, D.P. and Hrishnova, O.A. (2001), *Osnovy ekonomiky pratsi* [Fundamentals of labor economics], Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine, 313 p.
2. Libanova, E.M., Pyrozhekov, S.I. and Vlasenko, N.S. (2003), *Demografichna kryza v Ukraini: ii prychny ta naslidky* [Demographic Crisis in Ukraine: its causes and consequences], Kyiv, Ukraine, 230 p.
3. Sabluk, P. (2001), *Ahrarna ekonomika i polityka v Ukraini: pidsumky mynuloho ta pohliad u majbutnie* [Agricultural Economics and Policy in Ukraine: results of the past and look to the future], Instytut ahrarnoi ekonomiky, Kyiv, Ukraine, 432 p.
4. number of administrative units in Ukraine on January 1, 2014, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ds/ator/ator2014_u.htm
5. Krylova, I. H. (2011), "Demographic characteristics of the labor potential of rural Ukraine", *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomoria*, Issue. 2, pp. 49-54.
6. Employed population by economic activity in the years 2000-2012, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/rp/zn_ed/zn_ed_u/zn_ed_2012_u.htm.
7. *Pratsia Ulrainy u 2012 rotsi* [Labour of Ukraine in 2012 years] (2013), statystychnyi zbirnyk, Derzhstat Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 322 p.
8. *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2012 rik* [Statistical Annual Journal of Ukraine – 2012] (2013), statystychnyi zbirnyk, Derzhstat Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 551 p.
9. Makhsma, M. B. (2013). "The dynamics of wages in agriculture and its impact on employment of the rural population", *Ekonomichnyi chasopys – XXI*, no. 9-10 (2), pp. 37-40.
10. The Social Report 2012, available at: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qj5rvChYYDEJ:mlsp.kmu.gov.ua/document/152068/2012.doc+Соціальний+звіт+за+2012+рік&cd=3&hl=u>
11. Zhurakovska, L.A. (2012), "Directions efficiency employment potential in rural areas", available at: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/tpud_potension-da22c.pdf.
12. *Sil'ske hospodarstvo Ukrainy* [Agricultural Ukraine – 2012] (2013), statystychnyi zbirnyk, Derzhstat Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 392 p.
13. Skotsyk, V. (2013), "How to solve the personnel problem in the agricultural sector of Ukraine? Will the industry "personnel vacuum" in the near future?", available at: <http://www.amacoint.com/ua/press/articles/45/>.
14. Zhybak, M.M. and Saranchuk, O.M. (2012) "On the question of the problems and prospects of agricultural production", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_146/10jmm.pdf
15. Syniavska, I.M. (2012). "The motivation of human capital in the agricultural sector", *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomoria*, Issue 2, pp. 97-103.

Коваль Л.М. ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Мета статті полягає в обґрунтуванні сфер державного управлінського впливу на формування кількісних і якісних характеристик робочої сили аграрного сектора України.

Методика дослідження. Методичну основу дослідження формує загальнонауковий діалектичний метод пізнання, при якому об'єкт дослідження розглядається як динамічна система. Формування складових економічного механізму ефективного відтворення та використання трудового потенціалу аграрного сектора України здійснено на основі діалектичного, історичного та системного методів. У процесі вивчення й узагальнення науково-практичних розробок застосовано методи порівняння, аналізу і синтезу, індукції і дедукції. Інформаційну базу дослідження складають нормативно-правові акти й матеріали органів державної влади України, статистичні дані Державної служби статистики України, результати наукових праць українських та зарубіжних учених.

Результати дослідження. Проаналізовано кількісні і якісні характеристики трудового потенціалу галузі в динаміці та висвітлено проблемні аспекти питання. Встановлено, що розв'язання проблеми потребує реформування правового поля, передбачає застосування стимулюючої функції податкових платежів. Особливу увагу приділено проблемам аграрної освіти та обґрунтуванню напрямів її розв'язання. Неабияке значення відводиться соціальній та культурній інфраструктурі сільських територій як чинника особистісного розвитку.

Наукова новизна. Виявлено, обґрунтовано та проаналізовано основні сфери державного управлінського впливу на формування та ефективне відтворення трудового потенціалу аграрного сектора економіки України в контексті трансформації законодавства та напрямів державного впливу на його характеристики.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є основою для вивчення і практичного розв'язання проблеми ефективного відтворення трудового ресурсного потенціалу в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: аграрна сфера, трудовий потенціал, кількісні і якісні характеристики трудового потенціалу, ефективність, сфери державного впливу.

Koval L.M. FORMING AND USE OF LABOR POTENTIAL OF AGRARIAN SECTOR IN UKRAINE

Purpose. The purpose of the article is to justify the administrative spheres of influence on the formation of quantitative and qualitative characteristics of the labor force of the agricultural sector of Ukraine.

Methodology of research. Methodological research forms the basis of the dialectical method of cognition, in which the object of study is considered as a dynamic system. Formation of the components of effective economic mechanism of reproduction and use of labor potential of the agricultural sector of Ukraine is based on the dialectical, historical and systematic methods. In the course of the study and synthesis of scientific and practical developments of the method of comparison, analysis and synthesis, induction and deduction. Information base consists of research regulations and supply the government of Ukraine, the statistics of the State Statistics Service of Ukraine, the results of scientific works of Ukrainian and foreign scientists.

Findings. Analysis of quantitative and qualitative characteristics of the employment potential in the field of dynamics and highlights the problematic aspects of the issue. Established that solving the problem requires reforming the legal framework, enabling application provides the functions of tax payments. Particular attention is paid to the problems of agricultural education and grounding lines of the solution. Considerable importance is given to the social and cultural infrastructure of rural areas as a factor in personal development.

Originality. It was found proved and analyzed core public management influence on the formation and efficient reproduction of the labor potential of the agricultural sector of Ukraine in the context of the transformation laws of the state and trends influencing its performance.

Practical value. These research results are the basis for the study and practical solution to the problem of efficient reproduction of labor resources potential in the agricultural sector.

Key words: agriculture, employment potential, quantitative and qualitative characteristics of the employment potential, effectiveness, scope of state influence.

Коваль Л.М. ФОРМИРОВАНИЕ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

Цель статьи состоит в обосновании сфер государственного управленческого воздействия на формирование количественных и качественных характеристик рабочей силы аграрного сектора Украины.

Методика исследования. Методическую основу исследования формирует общенаучный диалектический метод познания, при котором объект исследования рассматривается как динамическая система. Формирование составляющих экономического механизма эффективного воспроизводства и использования трудового потенциала аграрного сектора Украины осуществлена на основе диалектического, исторического и системного методов. В процессе изучения и обобщения научно-практических разработок применены методы сравнения, анализа и синтеза, индукции и дедукции. Информационную базу исследования составляют нормативно-правовые акты и материалы органов государственной власти Украины, статистические данные Государственной службы статистики Украины, результаты научных работ украинских и зарубежных ученых.

Результаты исследования. Проанализированы количественные и качественные характеристики трудового потенциала отрасли в динамике и освещены проблемные аспекты вопроса. Установлено, что решение проблемы требует реформирования правового поля, предусматривает применение стимулирующей функции налоговых платежей. Особое внимание уделено проблемам аграрного образования и обоснованию направлений их решения. Большое значение отводится также социальной и культурной инфраструктуре сельских территорий как фактора личностного развития.

Научная новизна. Вывявлены, обоснованы и проанализированы основные сферы государственного управленческого воздействия на формирование и эффективное воспроизводство трудового потенциала аграрного сектора экономики Украины в контексте трансформации законодательства и направлений государственного воздействия на его характеристики.

Практическая значимость. Результаты исследования являются основой для изучения и практического решения проблемы эффективного воспроизводства трудового потенциала в аграрном секторе экономики.

Ключевые слова: аграрная сфера, трудовой потенциал, количественные и качественные характеристики трудового потенциала, эффективность, сферы государственного воздействия.

УДК 336.531.2:63 (477)

Титарчук І.М.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Для забезпечення захисту національних інтересів в умовах посилення глобальної конкуренції необхідно створити конкурентоспроможні на світових ринках модернізовані формування вітчизняних аграрних товаровиробників. Водночас брак дієвих фінансових механізмів регулювання інвестиційної діяльності підприємств аграрного сектору призвів до того, що агроформування фактично позбавлені дієвих важелів розв'язання фінансових проблем і не мають можливостей зміцнювати свою матеріально-технічну базу й розгорнути та нарощувати капітальні інвестиції в аграрне виробництво.

Отже, виникає необхідність у поглибленні теоретичних підходів та розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення передумов інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інвестування в аграрній сфері присвяченні науковій праці вчених-економістів, серед яких: І. Бланк, А. Гайдуцький, О. Бородіна, В. Гмиря, М. Кожемякіна, Ю. Лупенко, Р. Лопатюк, О. Левандівський, М. Малік, О. Шубравська та ін. Вчені дослідили особливості інвестиційного забезпечення аграрного сектору та його інвестиційної привабливості, а також цілу низку питань, пов'язаних з ефективним залученням інвестицій в діяльність аграрних підприємств. Проте низка проблем досі залишається вирішеним не повною мірою. Зокрема, важливого значення сьогодні набуває обґрунтування механізмів подолання проблем інвестиційного забезпечення підприємств аграрної сфери.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз діяльності аграрних підприємств різних організаційно-правових форм та виявлення основних напрямів подолання проблем інвестиційного забезпечення аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи досвід провідних підприємств галузі, варто відмітити, що досягти високої ефективності сільськогосподарського виробництва можливо завдяки інвестиціям. Основними джерелами інвестування аграрних підприємств є власні кошти, бюджетні ресурси та кошти, залучені з комерційних джерел.

Згідно результатів проведених нами досліджень, більшість галузей агропромислового виробництва Київської області мають відносно позитивну тенденцію росту показників рентабельності (табл. 1-2). Це свідчить про економічну ефективність діяльності в даному секторі економіки регіону, що значно поліпшує інвестиційну привабливість аграрного сектору економіки.

Таблиця 1

**Рентабельність сільськогосподарського виробництва
Київської області у 2012 р.**

Галузь, продукція	Рентабельне виробництво					
	Частка у загальній кількості (%)	Частка у загальному обсязі реалізованої продукції, (%)	Рівень рентабельності (%)	Ціна, грн/ц	Собівартість, грн/ц	Показники продуктивності
Разом рослинництво та тваринництво	79,8	86,1	46,1			
Рослинництво	84,2	86,8	36,2			
Зернові	83,0	87,4	33,0	151,27	113,73	55,2
Соняшник	91,6	92,7	68,4	365,55	217,11	26,1
Цукрові буряки	57,1	69,2	27,8	42,33	33,12	429
Овочі	48,6	47,2	18,6	137,39	115,88	334
Тваринництво	35,1	71,6	100,1			
ВРХ	21,1	12,1	21,5	1266,02	1042,04	430
Свині	32,6	35,3	25,0	1595,93	1276,32	402
Птиця	48,1	70,5	58,7	973,18	613,12	33,4
Молоко	48,2	71,5	20,9	302,80	250,44	6316
Яйця	38,9	79,0	45,6	626,92	430,70	297

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної статистичної служби

Високі показники концентрації виробництва, продуктивності землі і худоби зумовлюють відповідну перевагу в рівнях ресурсної ефективності. У групі рентабельних підприємств у середньому для наведеного в табл. 1 набору продуктивних позицій собівартість одиниці продукції майже вдвічі нижча, ніж у збиткових господарств, що і є вирішальним фактором фінансового успіху.

Таблиця 2

**Збитковість сільськогосподарського виробництва
Київської області у 2012 р.**

Галузь, продукція	Збиткове виробництво					
	Частка у загальній кількості, (%)	Частка у загальному обсязі реалізованої продукції, (%)	Рівень рентабельності (%)	Ціна, грн/ц	Собівартість, грн/ц	Показники продуктивності
Разом рослинництво та тваринництво	20,2	13,9	-11,2			
Рослинництво	15,8	13,2	-10,6			
Зернові	17,0	12,6	-7,2	152,78	164,56	44,2
Соняшник	8,4	7,3	-10,1	345,42	384,32	20,2
Цукрові буряки	42,9	30,8	-26,1	37,06	50,14	403
Овочі	51,4	52,8	-25,2	100,72	134,70	333
Тваринництво	64,9	28,4	-12,7			
ВРХ	78,9	87,9	-35,5	1221,17	1894,53	500
Свині	67,4	64,7	-11,2	1598,73	1799,79	483
Птиця	51,9	29,5	-27,2	942,18	1294,85	7,4
Молоко	51,8	28,5	-15,2	271,46	320,06	4809
Яйця	61,1	21,0	-15,9	622,69	740,76	145

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної статистичної служби

Додатковим фактором підвищення рентабельності слугують якісні характеристики реалізованої продукції, які дають змогу рентабельним господарствам переважати збиткові за рівнем одержуваної ціни в середньому щодо всіх продуктів на 12%.

Хоча протягом останніх років галузь є прибутковою – цих коштів не вистачає на поповнення виробничих запасів та здійснення основних технологічних операцій з виробництва сільськогосподарської продукції. Проблема інвестиційного забезпечення розвитку галузі є найбільш гострою серед малих і середніх сільськогосподарських підприємств та особистих селянських господарств.

Досягнення позитивних зрушень у цьому напрямі найбільшою мірою залежить від використання місцевих можливостей інвестиційного забезпечення. Однак такі можливості в більшості регіонів і території обмежені. Наведений нижче перелік основних факторів, що впливають на рівень інвестиційного забезпечення галузі, дає змогу виділити головні напрями економічної політики, здатної підвищити стабільність прибутковості і зменшити кількість збиткових сільськогосподарських підприємств (рис. 1).

Причин інвестувати розвиток економіки України в цілому та, зокрема, аграрного сектору, для інших країн декілька, це: динамічна економіка, значні ринки збуту, дешева і якісна робоча сила, стратегічне розміщення, різноманіття ресурсів [1, с. 4].

Станом на 01.07.2013, починаючи з 1992 року, в агропромисловий комплекс України було залучено 3951,4 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (7,1 % загального обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку). З них 3146,1 млн. дол. США вкладено у підприємства харчової та переробної промисловості та 805,3 млн. дол. США у сільськогосподарські підприємства (табл. 3) [2].

У 2013 році, за даними Державної служби статистики України, прямі іноземні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство зросли на 15% порівняно з 2012 роком, тоді як в економіку загалом – лише на 5%. На регіони, що увійшли до топ-10, припадає 78,2% залучених у сільське господарство України інвестицій. У регіони Київщини та Івано-Франківщини надійшло близько половини (47,8%) інвестицій галузі, у тому числі Київ залучив 20%, Київська область – 15,8%, а Івано-Франківська область – 12% [3].

Основною країною-інвестором у 2013 році залишається Кіпр, звідки надійшло 376,2 млн. дол. США, тобто 45%. На другому місці – Німеччина, яка інвестувала в аграрний сектор України 71,5 млн. дол. США (8,5%). За нею – Данія, частка якої становить близько 8% – 66,2 млн. дол. США [4]. Значні інвестиції у вітчизняне сільське господарство вкладають також Велика Британія (5%), Польща (4,1%), Віргінські (Британські) острови (3,9%), Франція (2,8%) та Нідерланди

(2,7%) [5]. У 2012 році ЄБРР інвестував в українську економіку 934 млн. євро в рамках 35 проектів. На інвестування проектів у сільському господарстві було виділено 180 млн. євро [6].

Рис. 1. Фактори, що гальмують організацію інвестиційної діяльності аграрних підприємств

Джерело: складено автором

Таблиця 3

Основні інвестори в агропромисловий комплекс України (на 01.07.2013 р.)

Країни-інвестори	Вкладено, млн. дол. США
Кіпр	361,0
Данія	63,7
Німеччина	70,1
Великобританія	39,4
Франція	22,7
Польща	32,7
Нідерланди	22,4
Швеція	15,2
Словаччина	14,0
Російська Федерація	11,2

Джерело: складено автором на основі даних Міністерства аграрної політики України [2]

Останніми роками відбулися істотні зміни в структурі джерел фінансування інвестицій, передусім скоротилася частка власних коштів підприємств, тобто амортизаційних відрахувань і надходжень від одержаних прибутків [7, с. 71].

Організаційна форма суб'єкта підприємницької діяльності впливає на його інвестиційну привабливість, на обсяг і характеристику майна, що може використовуватись під заставу при оформленні кредиту. Ці обставини визначають перспективи подальшого розвитку підприємства, а результати його діяльності безпосередньо пов'язані з системою управління діяльністю підприємства.

Крім цього, важливим є галузева спрямованість аграрного бізнесу. Протягом десятиріччя галузь рослинництва є більш привабливою для ведення бізнесу і для підприємців, і для інвесторів. У приватних сільськогосподарських підприємствах найнижчі показники виробництва тваринницької продукції та найменша частка цієї продукції в загальній вартості всіх основних видів сільськогосподарської продукції. Сільськогосподарські виробничі кооперативи теж мають низькі показники виробництва продукції тваринництва і низьку частку цієї галузі у виробництві сільськогосподарської продукції. Серед усіх досліджуваних форм сільськогосподарських підприємств

найвищі показники розвитку тваринництва спостерігаються у товариств з обмеженою відповідальністю та сільськогосподарських виробничих кооперативах.

На цьому доводиться акцентувати увагу у зв'язку з тим, що рівень розвитку збиткового (в сучасних умовах) тваринництва має істотний вплив на загальну фінансову результативність господарювання досліджуваних підприємств і, як наслідок, на їх інвестиційну привабливість.

Ця ситуація впливає і на стан інвестування галузей. Більше половини інвестицій – 56% – спрямовується в рослинницькі галузі, переважно на вирощування однорічних і дворічних культур. У розвиток тваринництва в 2013 році спрямовано 34% прямих іноземних інвестицій [4]. Це пов'язано із швидшою віддачею вкладених ресурсів і меншою сумою вкладень у рослинництво порівняно із тваринництвом. Пріоритетні напрями капіталовкладень: 1) введення в дію тваринницьких приміщень; 2) будівництво сховищ для овочів та фруктів; 3) зведення теплиць закритого ґрунту; 4) будівництво комбікормових, силосних та сінажних споруд; 5) рекультивація земель [8, с. 143].

Поглиблення світової економічної кризи зумовило негативні наслідки для інвестиційного клімату, основним з яких стало різке зменшення здатності підприємств АПК залучати інвестиційні ресурси в необхідних розмірах за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел. У нинішній ситуації навіть великі підприємства змушені переглянути інвестиційні плани й відмовитися від великих витрат, підтримуючи лише діючі потужності, що, насамперед, спричинено гострим дефіцитом кредитних ресурсів. Недостатність власних ресурсів, обмеження доступу до кредитних ресурсів банків та їхнє суттєве подорожчання приводять до посилення ролі держави в забезпеченні інвестицій [9].

Тому для широкомасштабного залучення іноземних інвестицій найважливіше значення мають макроекономічні важелі впливу держави на реалізацію інвестиційної привабливості економіки країни, що покликані компенсувати недоліки загальноекономічної кон'юнктури і підсилити інвестиційну привабливість аграрної галузі. Ефективна національна політика в сфері залучення іноземних інвестицій повинна включати низку стимулюючих важелів, зокрема для сільського господарства – державну (в тому числі бюджетну) підтримку.

Таким чином, інвестиційне забезпечення підприємств аграрної сфери має бути системою, яка повинна сприяти динамічному соціально-економічному розвитку та підвищенню рівня конкурентоспроможності аграрної продукції та потребує врахування умов, які включають міжнародні, соціально-економічні, екологічні особливості функціонування аграрного сектора економіки [3].

Міжнародна фінансова корпорація (IFC) планує в 2014 році інвестувати у проекти в Україні близько \$400 млн., половина з яких буде направлена на розвиток агробізнесу [10].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, розуміючи важливість покращення інвестиційної привабливості та необхідність інвестиційного забезпечення для підприємств та регіонів зокрема, так і для України загалом, необхідно реалізувати ряд першочергових заходів, а саме:

– розробити план дій щодо забезпечення привабливого інвестиційного клімату у межах проголошених пріоритетів соціально-економічного розвитку;

– вдосконалити нормативно-правові акти з питань інвестиційного забезпечення аграрного сектора;

– сприяти інформаційній відкритості та формувати інвестиційно привабливий імідж регіону, зокрема шляхом створення інформаційних мереж для підтримки місцевого агробізнесу та забезпечення його конкурентоспроможності;

– удосконалити механізм створення спільних підприємств (набутий у галузі сільськогосподарського машинобудування) для залучення продуктивного іноземного капіталу у спільне виробництво, що сприятиме надходженню додаткових інвестиційних ресурсів у відтворення повноцінного виробничого процесу та дозволить використати досвід і техніко-технологічні досягнення іноземного партнера, здійснити модернізацію та реконструкцію власних виробничих структур;

– проводити роботу з поширення серед підприємців аграрного сектору відповідних навчальних програм з підготовки інвестиційних проектів та розробки інвестиційних бізнес-планів (дистанційне навчання, підвищення кваліфікації тощо).

Бібліографічний список

1. Гудзь О. Є. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / О. Є. Гудзь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://agrofin.com.ua/files/gudz_34.pdf

2. Щодо залучення іноземних інвестицій за 6 місяців 2013 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=4133>

3. Лопатюк Р. І. Інвестиційне забезпечення підприємств аграрної сфери / Р. І. Лопатюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/invest-men/4527-investitsijne-zabezpechennya-pidpriemstv-agrarnoji-sferi.html>

4. Лупенко Ю. О. До 2015 року в аграрний сектор України може бути залучено до 950 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій / Ю. О. Лупенко // Інститут аграрної економіки – Прес-реліз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iae.kiev.ua/presscentre/presrelease/714-2015-950.html>

5. Капітальні інвестиції в Україні за січень-вересень 2012р. // Статистична інформація. – К. : Держ. служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/ibd/iki_ed
6. ЄБРР інвестує 300 мільйонів в сільське господарство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2013/03/13/365574/>
7. Кожемякіна М. Ю. Інвестиційне забезпечення як основа розвитку аграрної економіки України / М. Ю. Кожемякіна // Економіка АПК. – 2011. – № 12. – С. 68-73.
8. Гмиря В. П. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного виробництва регіону / В. П. Гмиря // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 3(12). – С. 142-145.
9. Левандівський О. Т. Особливості інвестиційного забезпечення АПК / О. Т. Левандівський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file>
10. Міжнародна фінансова корпорація інвестує в український агросектор \$200 млн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?mizhnarodna_finansova_korporatsiya_investuye_v_ukrayinskiy_agrosektor_200 mln&objectId=453312

References

1. Hudz, O.Ye. (2007), "Sources of financial resources of agricultural enterprises", available at: http://agrofin.com.ua/files/gudz_34.pdf (access date September 5, 2014)
2. Shchodo zaluchennia inozemnykh investytsii za 6 misiatsiv 2013 roku, available at: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=4133> (access date September 7, 2014).
3. Lopatiuk, R.I. (2014), "Investment companies providing agricultural areas", available at: <http://www.ukr.vipreshebrik.ru/invest-men/4527-investitsijne-zabezpechennya-pidpriemstv-agrarnoji-sferi.html> (access date September 11, 2014).
4. Lupenko, Yu.O. (2014), "Do 2015 roku v ahraryni sektor Ukrainy mozhe buty zalycheno do 950 mln. dol. SSHA priamykh inozemnykh investytsii", available at: <http://www.iae.kiev.ua/presscentre/presrelease/714--2015-950-.html> (access date September 8, 2014).
5. Kapitalni investytsii v Ukraini za sichen-veresen 2012 // Statystychna informatsiia, available at: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/ibd/iki_ed (access date September 12, 2014).
6. YEBRR investyie 300 milioniv v silske hospodarstvo Ukrainy, available at: <http://www.epravda.com.ua/news/2013/03/13/365574/> (access date September 15, 2014).
7. Kozhemiakina, M.Yu. (2011), "Investment security as a basis for the development of the agrarian economy of Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 68-73.
8. Hmyria, V. P. (2011), "Recruitment and provision of agricultural production region", *Visnyk Universytety bankivskoi spravy Natsionalnogo banku Ukrainy*, no. 3 (12), pp. 142-145.
9. Levandivskiy, O. T. (2012), "Features agribusiness investment security", available at: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file> (access date September 15, 2014)
10. Mizhnarodna finansova korporatsiia investuie v ukraïnskyi ahrosektor \$ 200 mln., available at: http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?mizhnarodna_finansova_korporatsiya_investuye_v_ukrayins (access date September 11, 2014)

Титарчук І.М. ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Мета. Метою дослідження є аналіз діяльності аграрних підприємств різних організаційно-правових форм та виявлення основних напрямів подолання проблем інвестиційного забезпечення аграрного сектора.

Методика дослідження. Методичну основу даного дослідження становить загальнонауковий діалектичний метод пізнання, при якому об'єкт дослідження вивчається як динамічна система в процесі свого розвитку. Визначення проблем інвестиційного забезпечення аграрного сектора економіки здійснюється на основі діалектичного та системного методів. У процесі дослідження й узагальнення науково-практичних результатів дослідження застосовано методи порівняння, аналізу і синтезу, індукції і дедукції. Також дослідження базується на нормативно-правових документах і розробках науково-дослідних установ та вчених-економістів.

Результати. Визначено основні фактори, що впливають на рівень інвестиційного забезпечення галузі, до яких віднесено: нестабільність фінансової системи, низький рівень платоспроможності, законодавча нестабільність, відсутність підготовленого менеджменту для роботи у сфері інвестиційної діяльності, негативний інвестиційний імідж країни в цілому, відсутність механізмів страхування інвестиційних ризиків, особливості, притаманні аграрній сфері (сезонність, оборотність, ринкові ризики тощо).

Наукова новизна. Виявлено, обґрунтовано та проаналізовано основні проблеми інвестиційного забезпечення аграрного сектора та наведено шляхи їх вирішення для ефективного відтворення ресурсів аграрного сектора економіки України, підвищення його інвестиційної привабливості.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вивчення і практичного вирішення проблеми інвестиційного забезпечення аграрного сектора економіки в цілому та окремих організаційно-правових форм господарювання.

Ключові слова: аграрний сектор, інвестиційне забезпечення, інвестиційна привабливість, рентабельність.

Tytarchuk I.M. PROBLEMS OF INVESTMENT SUPPORT AGRICULTURAL SECTOR UKRAINE

Purpose. The study is an analysis of farms of different organizational forms and identify the main areas of investment support to overcome the problems of the agricultural sector.

Methodology of research. Methodology of this study is the general scientific and dialectical learning method, where the object of research is studied as a dynamic system in its development. Investment issues in rural economy are studied in terms of dialectical and system methods. The comparison, analysis and synthesis, induction and deduction methods have been used in research and generalization of the study and practice results. Besides the study is based on legal documents and work of research institutes and economic scientists.

Findings. Key factors influencing the level of investment in the sector are instability of financial system, low solvency, law instability, lack of management prepared for investment operations, negative investment image of the country as a whole, lack of insurance mechanisms against investment risks, peculiarities inherent to rural sector (seasonality, turnover, market risks etc.)

Originality. Key issues of rural investment have been determined, proven and analyzed and the ways, they can be solved for effective reproduction of rural economy resources of Ukraine and improvement of its investment attractiveness, have been given.

Practical value. The results received are basis for study and practical solution in rural economy investment as a whole and in specific type of entities.

Key words: rural sector, investment, investment attractiveness, profitability.

Титарчук І.М. ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ОБЕСПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Цель. Целью исследования является анализ деятельности аграрных предприятий различных организационно-правовых форм и выявление основных направлений преодоления проблем инвестиционного обеспечения аграрного сектора.

Методика исследования. Методическую основу данного исследования составляет общенаучный диалектический метод познания, при котором объект исследования изучается как динамическая система в процессе своего развития. Определение проблем инвестиционного обеспечения аграрного сектора экономики осуществляется на основе диалектического и системного методов. В процессе исследования и обобщения научно-практических результатов исследования применены методы сравнения, анализа и синтеза, индукции и дедукции. Также исследование базируется на нормативно-правовых документах и разработках научно-исследовательских учреждений и ученых-экономистов.

Результаты. Определены основные факторы, влияющие на уровень инвестиционного обеспечения отрасли, к которым отнесены: нестабильность финансовой системы, низкий уровень платежеспособности, законодательная нестабильность, отсутствие подготовленного менеджмента для работы в сфере инвестиционной деятельности, негативный инвестиционный имидж страны в целом, отсутствие механизмов страхования инвестиционных рисков, особенности, присущие аграрной сфере (сезонность, оборачиваемость, рыночные риски и т.д.).

Научная новизна. Выявлены, обоснованы и проанализированы основные проблемы инвестиционного обеспечения аграрного сектора и приведены пути их решения для эффективного воспроизводства ресурсов аграрного сектора экономики Украины и повышения его инвестиционной привлекательности.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для изучения и практического решения проблемы инвестиционного обеспечения аграрного сектора экономики в целом и отдельных организационно-правовых форм хозяйствования.

Ключевые слова: аграрный сектор, инвестиционное обеспечение, инвестиционная привлекательность, рентабельность.

УДК 006.033:664

**Ібатулін М.І.,
к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та
зовнішньоекономічної діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування**

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ В ПРОЦЕСІ ПОДОЛАННЯ ПЕРЕШКОД НА ЕТАПІ АДАПТАЦІЇ ПОТУЖНОСТЕЙ ХАРЧОВОЇ ІНДУСТРІЇ ДО НОРМ ЄС

Постановка проблеми. Українська політика має бути направлена на вирішення особливо гострих питань агропромислового комплексу. Харчова промисловість потребує насамперед забезпечення виробничих потужностей сировиною високою якістю. Сьогодні, на жаль, практично всі галузі піднімають питання щодо якості та кількості сировини. Якість харчового продукту на 60% залежить від якості сировини.

Забезпечення функціонування ланцюга «виробник сільськогосподарської продукції – виробник харчового продукту» надасть можливість переробному підприємству своєчасно переробляти сировину гарантованої якості. Сьогодні існуючі виробничі потужності дозволяють у повному обсязі переробляти сільськогосподарську продукцію. Яскравим прикладом є вітчизняна олієжирова галузь, де зростаючі щорічно потужності забезпечують повну переробку олієвмісної сировини.

Необхідно ліквідувати поняття «сировинного приросту» нашої країни на світовому просторі. Оскільки за багатьма позиціями (в основному ріпак, насіння соняшникове кондитерського напрямку, зерно пшениці, сорго тощо) здійснюється експорт сировини в той час, коли експорт готової продукції більш вигідний для країни. Крім того, сприяння розвитку малого та середнього виробника забезпечить розвиток нових для України напрямів виробництва якісної харчової продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На актуальність проблеми недосконалості державного регулювання харчової промисловості вказують численні теоретичні дослідження та узагальнення як українських, так і зарубіжних учених, зокрема праці Ю.Д. Білика, О.М. Варченко, В.І. Власова, В.П. Галушка, А.В. Гордєєва, З.І. Ільїної, М.В. Калінчика, І.І. Лукінова, Л.О. Мармуль, В.М. Олійника, Б.Й. Пасхавера, Е.Е. Румянцевой, М.П. Сичевського, І.Н. Топіхи, В.О. Точиліна, В.М. Трегобчука, Ю.С. Хромова, В.В. Юрчишина та ін. Однак аналіз державного регулювання ринку харчових продуктів досліджений не повною мірою та вимагає пошуку підходів до його вдосконалення.

Постановка завдання. Здійснити оцінку державної підтримки харчової промисловості України та запропонувати шляхи адаптації законодавства до вимог ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. За оцінками Уряду, Україні необхідно біля 170 млрд. євро для того, щоб модернізувати вітчизняну промисловість у відповідності з діючими євростандартами і нормами. Зрозуміло, що для агропромислового комплексу ця цифра значно менша. Водночас, не інвестуючи в модернізацію і адаптацію, більшість харчових компаній не лише втрачають шанс стати рівними торговими партнерами ЄС, а й ризикують отримати проблеми на внутрішньому ринку, що обумовлені очікуваним приростом імпорту європейських продуктів [1].

Неврегульованим є питання законодавчого регулювання виробництва генетично модифікованої сільськогосподарської продукції. Немає банку даних відповідних сортів та дозволу на державному рівні щодо вирощування цих культур в Україні. Так, в США у 2010 р. 95% площ посіву становили генетично модифіковані цукрові буряки. Через неврегульованість законодавчої системи, прокуратура США вимагала зупинення вирощування даної культури. В нашій країні має бути не тільки врегульованим законодавче питання вирощування даних культур, але й вирішено питання створення банку вітчизняних сортів і гібридів генетично модифікованих культур, щоб уникнути залежності від світових лідерів-власників таких культур [2, с. 89].

За підрахунками, обсяги імпорту харчової продукції з ЄС у найближче десятиліття зросте на 4–8%. Це переважно імпорт напоїв, рослинних олій та жирів, м'ясних виробів, цукру. Хоча основним «локомотивом» росту експорту з України залишаться зернові і олія, однак, і тут також виникають чималі проблеми. Так, виробники олієжирової продукції протягом багатьох років стримували експорт насіння соняшника, інвестуючи в його переробку. В результаті отримали надлишок переробних потужностей і дефіцит насіння соняшника. Вступивши до ЄС, олієжировики будуть змушені конкурувати за українське насіння з європейськими переробниками, оскільки 10%-ве мито на насіння в найближчі 15 років знизиться до нуля.

Терміни для адаптації українського законодавства до європейських стандартів не встановлені, а поки процес адаптації не відбудеться, Україна не зможе поставляти свої товари до ЄС. Отже, якщо Верховна Рада відкладатиме і надалі прийняття деяких законопроектів, зокрема, стосовно безпеки харчових продуктів, то це ще довго стримуватиме український експорт продовольства [3, с. 20].

Отже, на нинішньому етапі важливого значення набула проблема адаптації потужностей харчової індустрії до вимог нормативних документів, що чинні в Євросоюзі [4, с. 221]. Її вирішення охоплює кілька етапів, які можуть реалізовуватись одночасно або протягом певного часу, а саме:

– завершити роботи по гармонізації бази стандартів у сфері продукції агропродовольчого комплексу (необхідно переглянути 1,8 тис. нормативних документів, розробити і гармонізувати з європейськими і міжнародними нормативними документами 1,2 тис. стандартів, з них з міжнародними 0,5 тис.). Орієнтовний обсяг фінансування у межах 27 млн. грн.;

– доопрацювати законопроекти та інші нормативні документи, що стосуються виконання функцій по державному ринковому нагляду за харчовою продукцією, яка реалізується на продовольчих ринках;

– прискорити розроблення галузевої національної інноваційної системи для агропродовольчого комплексу;

– забезпечити розроблення Концепції розвитку національного АПК в умовах поглиблення інтеграції з Євросоюзом, а також розроблення галузевих і регіональних програм інноваційно-технологічної модернізації переробно-харчових потужностей. У технологічного укладу, передбачити докорінне оновлення асортименту харчової продукції. Розробити механізми фінансування зазначених програм на умовах державно-приватного партнерства;

– забезпечити підтримку вітчизняних наукових установ та дослідницьких університетів, діяльність яких спрямована на розроблення та впровадження сучасних видів техніки та технологій із сфери продовольчого машинобудування, продуктів харчування з інноваційними характеристиками, функціональних і дієтичних продуктів та продуктів дитячого харчування, передбачити фінансування таких розробок на умовах державно-приватного партнерства;

– прискорити формування органів державного ринкового нагляду та включення їх у виконання відповідних функцій на продовольчих ринках. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності харчової продукції, зменшенню частки, аж до повного вилучення, неякісної чи небезпечної харчової продукції із торговельної мережі, забезпеченню добросовісної конкуренції, захисту прав споживачів тощо.

Перехід до системи державного ринкового нагляду та контролю за безпечністю продукції відрізняється від колишньої системи, яка функціонувала в Україні, наступними позиціями:

– товари контролюються безпосередньо на ринку, у торговельній мережі, а не в процесі їх виробництва, на підприємстві;

– контролюються насамперед вимоги стосовно безпечності продукції, а не вимоги щодо якості, оскільки якість буде різною і тому вартість продукції також буде різною. Таким чином, за державою закріплюється відповідальність за безпечність продукції, а за якість придбаних виробів відповідає споживач, що задовольняє свої смаки та уподобання відповідно до своїх фінансових можливостей;

– контроль здійснюється фахівцями відповідної державної інспекції (промислових чи продовольчих товарів) безпосередньо в торговельній мережі шляхом візуального огляду, документальної перевірки або ж закупівлі продовольчої продукції з метою проведення лабораторних перевірок. Залежно від ступеня невідповідності продукції вимогам стандартів спектр покарань дуже широкий: від адміністративної та кримінальної відповідальності, штрафів, вилучення товарів, що не відповідають встановленим вимогам, до повної зупинки виробництва;

– стосовно харчової продукції, то у випадку її невідповідності встановленим вимогам, перевірка проводиться по всьому агропродовольчому ланцюгу, сформованому за принципом «з лану до столу», з метою виявлення тих ланок, де вони порушуються. Виробництво тимчасово зупиняється до моменту усунення встановлених порушень або ж у складних випадках – відбирається (анулюється) ліцензія (чи інший документ) взагалі. Виробник повинен вилучити з ринку небезпечну продукцію і за свій рахунок її утилізувати (згодувати тваринам) або ж знешкодити.

Основними завданнями щодо розвитку української системи стандартизації відповідно до проекту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС мають бути: посилення регуляторного та науково-технічного співробітництва з метою покращення якості їх стандартів; стимулювання співпраці між організаціями, відповідальними за стандартизацію; сприяння розвитку інфраструктури системи стандартизації в Україні; підтримка участі України в роботі європейських організацій стандартизації. Разом із тим у проекті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС не визначені зобов'язання України щодо перенесення такого акта *acquis* ЄС у сфері стандартизації як Регламенту № 1025/2012 про європейську стандартизацію до законодавства України. Виняток становлять положення щодо гармонізованих європейських стандартів, які містяться в Рішенні Європейського Парламенту і Ради ЄС від 9 липня 2008 р. № 768/2008/ЄС про загальні рамки реалізації продукції та скасування Рішення Ради ЄС № 93/465/ЄЕС, директивах Нового підходу та деяких інших актах *acquis* ЄС. Поступове впровадження зведених європейських стандартів як національних стандартів України буде охоплювати гармонізовані європейські стандарти, добровільне застосування яких надає презумпцію відповідності тим технічним регламентам, що визначені в Додатку III до проекту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [5, с. 192]. Графік прийняття гармонізованих європейських стандартів як національних стандартів України має узгоджуватися із графіком прийняття відповідних технічних регламентів, який встановлений у Додатку III до проекту Угоди про асоціацію. Передбачається одночасне скасування національних стандартів України, що суперечать новим стандартам, зокрема застосування міждержавних стандартів ГОСТ, розроблених до 1992 р.

Із цією метою доцільно забезпечити розвиток інституційних аспектів, а саме: створення єдиного національного органу стандартизації (далі – НОС) як юридичної особи публічного права, що належить до сфери управління Мінекономрозвитку; забезпечення участі в управлінні НОС всіх заінтересованих сторін шляхом формування керівної ради з числа представників цих сторін на паритетних засадах [6, с.95].

Для цього доцільно скоротити рівні стандартизації в Україні: національна стандартизація, результатами якої є національні стандарти та кодекси усталеної практики; стандартизація, що здійснюється підприємствами, установами й організаціями та результатами якої є прийняті ними стандарти, кодекси усталеної практики та технічні умови [7, с.11]. Відбудеться поступова заміна чинних галузевих нормативних документів на технічні регламенти, національні стандарти та кодекси усталеної практики або їх скасування.

Важливою складовою забезпечення дієвості системи стандартизації продукції є організація відповідного контролю, який необхідний передусім для нормального функціонування ринку та захисту виробників від недобросовісної конкуренції. Нині система контролю якості на агропродовольчому

ринку діє недостатньо ефективно. Як показує аналіз, велика кількість організацій задіяна в нагляді та контролі, багато з них дублюють один одного по аналізованих показниках, відсутня централізована система контролю за споживчими властивостями продукції та її безпекою.

Водночас світова практика доводить, що контроль якості продуктів харчування зазвичай передбачає чіткий поділ контрольованих сфер між окремими органами різних рівнів управління, який іноді історично склався. Зарубіжний досвід свідчить, що в ЄС, США та інших розвинених країнах основний державний контроль якості та безпеки продовольства зосереджений не більше як у двох службах департаменту (Міністерства) сільського господарства та департаменту (Міністерства) охорони здоров'я, чим уникається дублювання. Перехресний контроль відбувається тільки стосовно найбільш важливих показників безпеки продукції. Водночас, як показав аналіз, у країнах з перехідною економікою кількість організацій, що здійснюють ці функції, значно більша [8, с. 188].

Враховуючи специфіку галузей рослинництва і тваринництва, на сучасному етапі централізація функцій контролю безпеки агропродовольства під егідою єдиного органу управління недоцільна. Водночас кількість і компетенція контролюючих органів мають бути чітко визначені. При цьому безпека продукції тваринництва залежить від якості заготовлі кормів. Тому контроль якості кормів доцільно здійснювати в межах контролю за безпекою продукції тваринництва, що значно полегшить й аналітичні функції контролю безпеки агропродовольства.

Висновки з проведеного дослідження. На нашу думку, розвиток української системи стандартизації в контексті європейської інтеграції на нинішньому етапі процесу євроінтеграції передбачає: приведення української системи національної стандартизації у відповідність до вимог і правил, згідно з якими функціонують системи національної стандартизації держав – членів Європейського Союзу та Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), а саме: до Угоди СОТ про технічні бар'єри в торгівлі (у частині стандартів); документів міжнародних організацій стандартизації – Міжнародної організації стандартизації (ISO), Міжнародної електротехнічної комісії (IEC) та Міжнародного союзу електрозв'язку (ITU); документів європейських організацій стандартизації – Європейського комітету із стандартизації (CEN), Європейського комітету із стандартизації в електротехніці (Cenelec) та Європейського інституту телекомунікаційних стандартів (ETSI); запровадження найкращих практик, які застосовуються у національній стандартизації держав – членів ЄС та ЄАВТ; прийняття європейських стандартів як національних стандартів України.

Бібліографічний список

1. Шаманська О.І. Державне регулювання інвестиційного процесу підприємств харчової промисловості / О.І. Шаманська // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка . – 2009. – Вип. 12. – С. 328-333. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoa_2009_12_41.pdf
2. Пономарьова П.Х. Генетично модифікована продовольча сировина і харчові продукти, вироблені з її використанням / П.Х. Пономарьов. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 124 с.
3. Древаль О.Ю. Проблеми регулювання безпеки харчових продуктів в контексті екологічної національної політики України / О.Ю. Древаль, О.О. Павленко // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 2. – С. 19–23.
4. Сичевський М.П. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості України / М.П. Сичевський. – К. : Наук. світ, 2004. – 374 с.
5. Бурук Г. Формування механізму екологізації продукції та її виробництва як основи підвищення конкурентоспроможності продукції / Г. Бурук // Сталий розвиток економіки. – 2012. – № 7. – С. 191-194.
6. Юшкевич О. Впровадження системи екологічного менеджменту як ефективний інструмент розвитку підприємств / О. Юшкевич, А. Мала // Інноваційна економіка. – 2012. – № 5. – С. 93-96.
7. Кармазин Ю.А. О некоторых аспектах продовольственной и экологической безопасности Украины в контексте возрождения украинского села / Ю.А.Кармазин // Микроволновые технологии в народном хозяйстве. Внедрение. Проблемы. Перспективы: [вып.7-8 / под. ред. ак. Л. Г.Калинина]. – Одесса: "Издательство Бартнева", 2009 г. – С. 9-15.
8. Водянка Л.Д. Перспективи впровадження системи НАССР у процесі виробництва харчової продукції / Л.Д. Водянка., Н.Я. Кутаренко // Регіональна економіка. – 2013. – №1. – С. 185-194.

References

1. Shamanska, O.I. (2009), "State regulation of the investment process of food industry enterprises", *Naukovi zapysky [The National University "Ostroh Academy"]*, Seria: Ekonomika, Iss. 12, pp. 328-333, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoa_2009_12_41.pdf
2. Ponomarova, P.Kh. (2009), *Henetychnomodyfikovana prodovolcha syrovyna i kharchovi produkty, vyrobleni z yii vykorystanniam* [The genetically modified food raw materials and food that were produced with its use], *Tsentr uchbovoi literatury*, Kyiv, Ukraine, 124 p.

3. Dreval, O.Yu., Pavlenko, O.O. (2009), "Problems of food safety regulation in the context of ecological national policy in Ukraine", *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, no. 2, pp. 19–23.

4. Sychevskiy, M.P. (2004), *Udoskonalennia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu rozvytku kharchovoi promyslovosti Ukrainy* "Improving organizational and economic mechanism of food industry development in Ukraine", Nauk. svit, Kyiv, Ukraine, 374 p.

5. Buruk, H. (2012), "Formation of the mechanism of products ecologization and its production as the basis for improving the competitiveness of products", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no 7, pp. 191-194.

6. Yushkevych, O., Mala, A. (2012), "Implementation of ecological management system as an effective tool for enterprise development", *Innovatsiina ekonomika*, no 5, pp. 93-96.

7. Karmazyn, Yu.A. (2009), "On some aspects of food and environmental security of Ukraine in the context of the revival of the Ukrainian village", *Microwave technologies in the national economy. Introduction. Problems. Perspectives*. [Iss.7-8, edited by academician L.G .Kalinin], "pp. 9-15.

8. Vodianka, L.D., Kutarenko, N.Ya. (2013), "Prospects for the introduction of the HACCP system in the production of food products", *Rehionalna ekonomika*, no. 1, pp.185-194.

Ібатулін М.І. РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ В ПРОЦЕСІ ПОДОЛАННЯ ПЕРЕШКОД НА ЕТАПІ АДАПТАЦІЇ ПОТУЖНОСТЕЙ ХАРЧОВОЇ ІНДУСТРІЇ ДО НОРМ ЄС

Мета. Здійснити оцінку державної підтримки харчової промисловості України та запропонувати шляхи адаптації законодавства до вимог ЄС.

Методика дослідження. У процесі роботи над статтею використані такі методи проведення економічних досліджень: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формування висновків), статистико-економічний (аналіз сучасного стану підприємств харчової промисловості).

Результати. Проаналізовано розвиток підприємств харчової промисловості та розкрито причини інноваційно-технологічного відставання. Обґрунтовано напрями модернізації харчової промисловості в контексті розбудови національної інноваційної системи та інструменти і механізми її державної підтримки. Запропоновані механізми державної підтримки адаптації вітчизняного законодавства щодо якості продуктів харчування відповідно до європейських вимог.

Наукова новизна. Проведено аналіз державного регулювання ринку харчових продуктів та визначено напрями його удосконалення. Запропоновано механізм державної підтримки процесу адаптації вітчизняного законодавства до вимог європейського, та стимулювання процесу модернізації технологічного процесу підприємств харчової промисловості.

Практична значимість. Запропоновані засади державної підтримки процесу адаптації нормативно-правового забезпечення діяльності підприємств харчової промисловості та визначені напрями реформування системи регулювання якості та безпеки сільськогосподарської продукції в Україні сприятимуть їх гармонізації з аналогічною системою ЄС.

Ключові слова: державне регулювання, харчова галузь, агропромислове виробництво, ринок харчових продуктів.

Ibatullin M.I. THE ROLE OF STATE SUPPORT IN THE PROCESS OF OVERCOMING OBSTACLES AT THE STAGE OF CAPACITY ADAPTATION OF THE FOOD INDUSTRY WITH EU REGULATIONS

Purpose. The aim of the article is to implement an assessment of state support for Ukraine's food industry and suggest ways to adapt legislation with the demands EU.

Methodology of the study. The following methods of economic research were used in the research process: abstract and logical (theoretical generalizations and formulating conclusions), statistical and economic (analysis of the current state of the enterprises of food industry).

Findings. The development of the enterprises of food industry has been analyzed and the reasons of innovative and technological lagging have been revealed. The directions of the food industry modernization in the context of national innovation system development and tools and mechanisms of its state support have been substantiated. Mechanisms of state support for adaptation of domestic legislation on food quality according to European standards have been proposed.

Originality. The analysis of state regulation of the food products has been conducted and the directions of its improvement have been determined. It has been proposed the mechanism of state support the adaptation of the domestic legislation with European and encouraging the process of modernization of the technological process of the enterprises of food industry.

Practical value. It has been proposed principles of the state support of the adaptation of normative and legal maintenance of activity for the enterprises of food industry. The ways of reforming the system of regulation of quality and safety of agricultural products in Ukraine that will contribute to harmonize them with the same system the EU have been determined.

Key words: state regulation, food industry, agricultural production, food market.

Ибатуллин М.И. РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПРЕПЯТСТВИЙ НА ЭТАПЕ АДАПТАЦИИ МОЩНОСТЕЙ ПИЩЕВОЙ ИНДУСТРИИ К НОРМАМ ЕС

Цель. Осуществить оценку государственной поддержки пищевой промышленности Украины и предложить пути адаптации законодательства к требованиям ЕС.

Методика исследования. В процессе работы над статьей использованы такие методы проведения экономических исследований: абстрактно-логический (теоретические обобщения и формирования выводов), статистико-экономический (анализ современного состояния предприятий пищевой промышленности).

Результати. Проаналізовано розвиток підприємств харчової промисловості і розкриті причини інноваційно-технологічного відставання. Обґрунтовано напрями модернізації харчової промисловості в контексті розвитку національної інноваційної системи і інструменти і механізми її державної підтримки. Предложено механізми державної підтримки адаптації вітчизняного законодавства відносно якості продуктів харчування в відповідності з європейськими вимогами.

Наукова новизна. Проведено аналіз державного регулювання ринку харчових продуктів і визначено напрями його вдосконалення. Предложено механізм державної підтримки процесу адаптації вітчизняного законодавства до вимог європейського і стимулювання процесу модернізації технологічного процесу підприємств харчової промисловості.

Практична значимість. Предложено принципи державної підтримки процесу адаптації нормативно-правового забезпечення діяльності підприємств харчової промисловості і визначено напрями реформування системи регулювання якості і безпеки сільськогосподарської продукції в Україні будуть сприяти їх гармонізації з аналогічною системою ЄС.

Ключові слова: державне регулювання, харчова галузь, агропромислове виробництво, ринок харчових продуктів.

УДК 332.21

Козлова В.Я.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту,
Приазовський державний технічний університет

ОСНОВИ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Земельне законодавство регулює земельні стосунки в державі, його суб'єктах, муніципальних утвореннях, у юридичних осіб і громадян, регламентує порядок і правила експлуатації тих або інших територій і має своїм завданням закріплення, вдосконалення і створення ефективного земельного ладу в Україні. Земельне законодавство включає Земельний кодекс України, а також інші нормативно-правові акти у сфері земельних правовідносин.

Земельне законодавство, воно ж земельне право, покликане захищати інтереси громадян, і характеризується джерелами, що базуються на уявленнях про поняття джерел права, розробляються наукою теорії права, а також базуються на застосуванні цих представлень в області земельного права.

Вибір теми обумовлений негативними явищами, притаманними системі правового регулювання використання, охорони та відтворення земель в Україні та кризовим станом земельних ресурсів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вдосконалення правового регулювання земельних відносин в Україні має бути спрямоване на покращення стану земельних ресурсів, яке пов'язується із оптимізацією структури землекористування, що вимагає розуміння суті даного поняття. Дослідженням оптимізації структури землекористування в Україні займалися О. І. Котикова, П. Ф. Кулинич, А. Г. Мартин, В. М. Кривов, А. Я. Сохнич, А. М. Третяк, О. О. Погрібний, В. Ф. Опришко, В. І. Семчик та інші вчені. Проте до сьогодні питанням комплексного правового забезпечення оптимізації структури землекористування в Україні належна увага не приділялась.

Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних і практичних рекомендацій щодо чинного законодавства України, положень правової доктрини та спеціальної літератури для з'ясування сутності оптимізації структури землекористування за законодавством України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним державним законом про землю є Земельний кодекс, яким закріплені нові правові інститути: зокрема, право земельного сервітута, договір довічного утримання, заповука землі, обмеження прав на землю, продаж земельних ділянок на конкурентній основі, зонування земель, державна реєстрація земельних ділянок, право концесіонера на земельну ділянку та ін. Він регулює підстави і порядок виникнення, здійснення, припинення і захисту земельних прав суб'єктів і розглядає землю не лише як об'єкт власності і господарювання, але в той же час і як природний ресурс – елемент довкілля. Земельний кодекс містить детальний механізм здійснення операцій із земельними ділянками і земельними частками (паями), відповідає вимогам ринкової економіки і цивілізованого суспільства і в той же час зберігає соціальну спрямованість [1, с. 3].

Особлива увага в Земельному кодексі України (ЗКУ) приділяється охороні земель, що витікає із змісту ст. 14 Конституції України [2], згідно якої земля є основним національним багатством, яке знаходиться під особливою охороною держави. У новій редакції Земельного кодексу знайшли своє закріплення ряд принципів положень. Так, замість категорії земель населених пунктів у складі земель України самостійне місце тепер займають землі житлової і громадської забудови. На окрему

увагу заслуговує повна, логічно і юридично зважена система земельно-процесуальних норм, які повинні забезпечувати реалізацію земельних норм матеріального права і гарантії прав на землю.

ЗКУ встановлено, що землі сільськогосподарського призначення можуть знаходитися в приватній власності тільки громадян України. Якщо ж вони будуть отримані у спадок іноземними громадянами або особами без громадянства або ж іноземними юридичними особами, то ці землі підлягають відчуженню протягом року. Цей Закон, остаточно закріпивши багатосуб'єктність права власності на землю, забезпечує пріоритет права приватної власності на цей об'єкт природи.

Діючий ЗКУ відкриває шлях для здійснення наступних етапів земельної і аграрної реформи і формування класичних ринкових стосунків. В цілому він відображає сучасні ідеї і тенденції у сфері регламентації земельних стосунків. Його норми є нормами прямої дії. В той же час окремі положення Кодексу вимагають деталізації і конкретизації, він містить значну кількість норм відсилань.

З моменту набуття чинності ЗКУ зазнав істотні зміни і доповнення, що стосуються, зокрема, земельних сервітутів, емфітевзису, суперфіцій та ін.

Земля ж, за визначенням ЗКУ, є основним національним багатством, що знаходиться під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується, а використання власності на землю не може завдавати збитку правам і свободам громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі [1, с. 6]. Поняття "земля" є ключовим не лише для ЗКУ, але і для усього земельно-правового регулювання в цілому. Ч. 1 ст. 1 ЗКУ повністю дублює положення ч. 1 ст. 13 Конституції України, де задекларовано роль землі як основного національного багатства. В той же час, навряд це конституційне положення може розглядатися як дефініція поняття "земля" [2].

Термін "земля" залежно від контексту використовується в багатьох сенсах: (1) як планета, (2) як суша чи (3) як ґрунт – верхній шар земної поверхні, придатний для життя рослин, (4) як економічна категорія – загальний засіб праці і основний засіб виробництва в сільському господарстві, (5) як територія з угіддями, яку хтось має, (6) територія з правовим режимом і так далі. В межах одного розуміння можуть також існувати різні підходи до наповнення поняття "земля" конкретним змістом [3, с. 6]. Ст. 1 ЗУ "Про охорону земель" визначає землю як "поверхню суші з ґрунтами, корисними копалинами і іншими природними елементами, органічно сполучені і функціонують разом з нею" [4].

ДЕСТ 26640-85 "Земля. Терміни і визначення" містить дещо інше визначення: "земля – найважливіша частина довкілля, що характеризується простором, рельєфом, ґрунтовим покривом, надрами, водами, є основним засобом виробництва в сільському господарстві, а також просторовою базою для розміщення галузей народного господарства" [5].

Законодавці визначення не слід абсолютизувати, оскільки навіть в тих самих актах контекст може вказувати на використання терміну в іншому сенсі. Тим часом, згадані визначення дають певне уявлення про існуючих в земельно-правовому регулюванні підходи до розуміння терміну "земля".

У ч. 2. Ч. 2 ст. 1 ЗКУ відтворює першу пропозицію ч. 2 ст. 14 Конституції України. Відносно змісту юридичних гарантій права власності на землю см. ст. ст. 152-161 розд. V "Гарантії прав на землю" ЗКУ і коментарі до статей 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161.

У ч. 3. Положення ч. 3 статті, що коментується, кореспондують приписи ч. 3 ст. 13 Конституції України, згідно якої "Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству".

Зобов'язання "не ... завдавати збитку правам і свободам громадян, інтересам суспільства", закріплене частиною, що коментується, розкритий в положеннях ст. ст. 91, 103-109 ЗКУ і коментарях до статей 91, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109.

Обов'язок не "погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі", передбачений нормою, що коментується, виходить з положень ч. 1 ст. 50 Конституції України ("кожен має право на безпечну для життя і здоров'я довкілля ...") і конкретизується в ст. ст. 162-168 розд. 26 "Завдання, зміст і порядок охорони земель" ЗКУ і нормативно-правових актах, виданих для їх розвитку і виконання.

Земельне законодавство базується на наступних принципах [6, с. 33-40]:

- а) поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва;
- б) забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад і держави;
- в) невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами і територіальними громадами своїх прав по володінню, користуванню і розпорядженню землею, окрім випадків, передбачених законом;
- г) забезпечення раціонального використання і охорони земель;
- д) забезпечення гарантій прав на землю;
- е) пріоритету вимог екологічної безпеки.

Термін "принцип законодавства" в правовій літературі не дуже поширений. Набагато частіше зустрічається коректніший термін "принцип права" – засаднича норма, або норма найбільш загального, засадничого характеру, основні принципи, початкові ідеї, які характеризуються універсальністю, загальною значущістю, імперативністю [6, 33-53].

Принципи права є свого роду стержнем, на якому будуються система права і система законодавства. Вони також грають важливу роль в тлумаченні правових норм.

Виділяють загальні (конституційні), міжгалузеві і галузеві принципи. У статті, що коментується, зроблена спроба закріпити галузеві принципи земельного права.

Принципи земельного права можуть формуватися із змісту правових норм, на основі судових рішень, досягнень правової доктрини. Само по собі вимовляння певних гасел ще не робить їх принципами права. З іншого боку, можуть існувати і признаватися і інші принципи земельного права, не згадані в статті, що коментується, ЗКУ і законодавстві в цілому.

Земельні стосунки регулюються Конституцією України, справжнім Кодексом, а також прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами. Земельні стосунки, що виникають при використанні надр, лісів, вод, а також рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, регулюються цим Кодексом, нормативно-правовими актами про надра, ліси, води, рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря, якщо вони не суперечать справжньому Кодексу.

У ч. 1. Ст. 98 визначення сервітута не узгоджується з іншими нормами чинного законодавства. Зокрема, воно не враховує, що сервітут може належить не лише "власнику або землекористувачу земельної ділянки", а іншій конкретно певній особі – т. з. "Особистий сервітут" (ч. 2 ст. 401 ЦКУ, ч. 1 ст. 100 ЗКУ).

Слід розрізняти поняття земельного сервітута як встановленого договором або судом майнового права, наслідком якого є обмеження прав власників інших ділянок, і законодавчо встановлені обмеження прав власників земельних ділянок на користь сусідів, не породжують речового права інших осіб.

У частині, не врегульованій розд. 16 ЗКУ, земельні сервітутні стосунки регулюються також положеннями цивільного законодавства, ст. ст. 401-406 (розд. 32) ЦКУ. ЦКУ оперує формулюванням "право користування чужим майном" (ч. 1 ст. 401 ЦКУ), не розкриваючи визначення або ознак сервітута [7].

Під "чужою" земельною ділянкою розуміється земельна ділянка, яка не належить на титулах власності або користування особі, зацікавленій у встановленні земельного сервітута [7].

У ч. 2 чинне законодавство не містить обмежень відносно граничного мінімального або максимального терміну земельного сервітута. Формулювання є не зовсім коректним. Антонімом слова "постійний" є "тимчасовий", тоді як терміну "терміновий" відповідає поняття "безстроковий". Тому замість "терміновий" в нормі, що коментується, слід було використати термін "тимчасовий".

У ч. 3 положення слід сприймати з урахуванням того, що встановлення земельного сервітута обмежує можливість власника володіти, користуватися і розпоряджатися земельною ділянкою. З самої природи земельного сервітута витікає, що у разі колізії сервітута з правом власності або іншими правами на земельну ділянку (оренди, емфітевзису т. д.) сервітут має безумовну перевагу. Проте, коли земельний сервітут робить неможливим використання земельної ділянки за цільовим призначенням, він може бути припинений.

У ч. 4 встановлено важливий принцип здійснення права сервітута, який є "найменш обтяжливим для власника земельної ділянки". Наприклад, право проходу повинне здійснюватися так, щоб завдавати найменшої шкоди насадженням, розташованим на земельній ділянці, не перешкоджати господарській діяльності, яка ведеться на земельній ділянці і так далі [8].

Держземагентство підготувало земельний кадастр до введення з 1 січня 2013 р. Для підготовки системи було проведено аерофотознімання близько 60,2 млн. га, більше 672 районних відділень земельних ресурсів були оснащені комп'ютерною технікою і системою її захисту, також були розроблені індексно-кадастрові карти по усій території України, а також побудовано 2 центри обробки даних – основний і резервний. На реалізацію цього проекту Україна залучила у Всесвітнього банку \$50 млн, з яких \$23,6 млн було використано на картографування території України. Створення земельного кадастру є одним із складової земельної реформи в Україні [9].

В усі ті минулі десять років з моменту прийняття нового ЗКУ (2002 р.) саме відсутність налагодженої системи обліку і реєстрації земельних ділянок створила найбільше проблем землевласникам і землекористувачам в Україні. З нововведенням земельного кадастру функції реєстрації і обліку земельних наділів став виконувати безпосередньо сам кадастр. Забезпечувати постійну роботу єдиної бази земельних ділянок були покликані кадастрові реєстратори.

Ключовим елементом в усіх цих нововведеннях стане взаємодія кадастру, Укрдержреєстра і нотаріусів. Усі сторони дістануть доступ до єдиних даних про об'єкт, права на нього, обмеження його використання або розпорядження ним. В ідеалі це повинно спростити процедури реєстрації, зробити їх оперативнішими і дешевшими.

Будь-яку земельну ділянку України можна побачити на публічній кадастровій карті, яка надає інформацію про кадастровий номер ділянки, її цільове призначення, вид власності, а також площу. Інформаційне наповнення державного земельного кадастру за прогнозами Держземагентства закінчиться до 2020 року [9].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Правове регулювання земельних відносин в Україні має бути спрямоване на покращення стану земельних ресурсів, яке пов'язується із оптимізацією структури землекористування.

2. Існуюче законодавство України регулює підстави і порядок виникнення, здійснення, припинення і захисту земельних прав суб'єктів і розглядає землю як об'єкт власності і господарювання і як природний ресурс – елемент довкілля.

3. Охорона земель здійснюється на основі комплексного підходу до угідь як до складних природних утворень (екосистем) з урахуванням цілей і характеру їх використання, зональних і регіональних особливостей.

4. Відповідно до принципів земельного законодавства, держава повинна забезпечити невтручання в здійснення громадянами, юридичними особами і т. ін. прав по володінню, користуванню і розпорядженню землею; забезпечити раціональне використання і охорону земель; гарантувати права на землю і пріоритет вимог екологічної безпеки.

5. В наявних законодавчих актах України контекст визначення деяких термінів ("земля", "принцип права", "терміновий") не мають відповідності, тому вони використовуються в різних розуміннях.

Бібліографічний список

1. Земельный кодекс Украины. – Х. : Одиссей, 2013. – 136 с.
2. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Земельне право України: підручник / М.В. Шульга (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Вагай, А.П. Гетьман та ін.; За ред. М.В. Шульги. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
4. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 № 962-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15>
5. Земли. Термины и определения : ГОСТ 26640-85 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v3453400-85>
6. Земельне законодавство України : [зб. нормат.-прав. актів]. – К. : Істина, 2004. – 288 с.
7. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.civilniy.org.ua/>
8. Земельний кодекс України. Науково-практичний коментар. Стаття 98. Зміст права земельного сервітуту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uazakon.ru/ukr/zku/98/default.htm>
9. Державне агентство земельних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://land.gov.ua/ru/>

References

1. *Zemelnyy kodeks Ukrainy* (2013), [Land Code of Ukraine], Odissey Kharkov, Ukraine, 136 p.
2. *Konstytutsiia Ukrainy* [The Constitution of Ukraine], available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (access date October 28, 2014).
3. Shulga, M.V., Anisimova, H.V., Vahai N.O. and Hetman, A.P. (2004), *Zemelne pravo Ukrainy* [Land rights Ukraine], textbook, Urinkom Inter, Kyiv, 368 p.
4. Verkhovna Rada Ukrainy (2003), *Pro okhoronu zemel : Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 № 962-IV* [Law of Ukraine "On Protection of Land"], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15> (access date October 28, 2014).
5. State standard 26640-85 13. "Earth. Terms and determinations", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v3453400-85> (access date November 03, 2014).
6. *Zemelne zakonodavstvo Ukrainy* (2004), [Land Legislation of Ukraine], Collection of normatively-legal acts, Istyna, Kyiv, Ukraine, 288 p.
7. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy* [The Civil Code of Ukraine], available at: <http://www.civilniy.org.ua/> (access date November 03, 2014).
8. *Zemelnyi kodeks Ukrainy* [Land Code of Ukraine. Scientific and practical comment. Article 98. Content of the right of servitude], available at: <http://uazakon.ru/ukr/zku/98/default.htm> (access date November 04, 2014).
9. *Derzhavne ahenstvo zemelnykh resursiv Ukrainy* [The State Agency of Land Resources of Ukraine], available at: <http://land.gov.ua/ru/> (access date November 03, 2014).

Козлова В.Я. ОСНОВИ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Метою дослідження є розробка теоретичних і практичних рекомендацій щодо чинного законодавства України, положень правової доктрини та спеціальної літератури для з'ясування сутності оптимізації структури землекористування за законодавством України.

Методика дослідження. Методи аналізування та порівняння використані для обґрунтування вдосконалення правового регулювання земельних відносин в Україні, який має бути спрямований на покращення стану земельних ресурсів і який пов'язується із оптимізацією структури землекористування.

Результати дослідження. Теоретичні і практичні рекомендації щодо чинного законодавства України, положень правової доктрини та спеціальної літератури сприяють з'ясуванню сутності оптимізації структури землекористування за законодавством України.

Обґрунтовано, що охорона земель здійснюється на основі комплексного підходу до угідь як до складних природних утворень (екосистемам) з урахуванням цілей і характеру їх використання, зональних і регіональних особливостей.

Сформовано, що відповідно до принципів земельного законодавства, держава повинна забезпечити невтручання в здійснення громадянами, юридичними особами і т. ін. прав по володінню, користуванню і розпорядженню землею; забезпечити раціональне використання і охорону земель; гарантувати права на землю і пріоритет вимог екологічної безпеки.

Наукова новизна. Визначено, що вдосконалення правового регулювання земельних відносин в Україні має бути спрямоване на покращення стану земельних ресурсів, яке пов'язується із оптимізацією структури землекористування. Обґрунтовано, що існуюче законодавство України регулює підстави і порядок виникнення, здійснення, припинення і захисту земельних прав суб'єктів і розглядає землю як об'єкт власності і господарювання і як природний ресурс – елемент довкілля. Визначено, що в наявних законодавчих актах України контекст визначення деяких термінів ("земля", "принцип права", "терміновий") не мають відповідності, тому вони використовуються в різних розуміннях.

Практична значущість полягає в тому, що зроблені висновки та досягнуті результати дослідження можуть бути використані під час розробки нових та внесення змін до існуючих законодавчих актів стосовно землекористування.

Ключові слова: Земельний кодекс, земельний кадастр, земельні ресурси, принцип законодавства, державна реєстрація земельних ділянок.

Kozlova V.Ya. BASES OF THE LANDED LEGISLATION OF UKRAINE

Purpose. A research aim is development of theoretical and practical recommendations in relation to the current legislation of Ukraine, positions of legal doctrine and special literature for finding out of essence of optimization of structure of land-tenure on the legislation of Ukraine.

Methodology of research. Methods of analysis and comparison are the perfections of the legal adjusting of the landed relations used for a ground in Ukraine, that must be sent to the improvement of the state of the landed resources and, that contacts with optimization of structure of land-tenure.

Findings. Theoretical and practical recommendations in relation to the current legislation of Ukraine, positions of legal doctrine and special literature assists finding out of essence of optimization of structure of land-tenure on the legislation of Ukraine.

Reasonably, that the guard of earth comes true on the basis of the complex going near lands as to difficult natural formations (to the ecosystems) taking into account aims and pattern of their use, zonal and regional features.

It is formed, that in accordance with principles of land legislation, the state must provide non-interference in realization citizens, legal entities, etc. rights on possession, use and disposing of earth; to provide the rational use and guard of earth; to guarantee rights on earth and priority of requirements of ecological safety.

Originality. Certainly, that perfection of the legal adjusting of the landed relations in Ukraine must be sent to the improvement of the state of the landed resources, that contact with optimization of structure of land-tenure. Reasonably, that the existent legislation of Ukraine regulates grounds and order of origin, realization, stopping and protection of the landed rights for subjects and examines earth as object of property and manage and as a natural resource is an element of environment. It was determined that the existing legislative acts of Ukraine contextual definition of certain terms ("earth", "principle of law", "urgent") do not match, so they are used in different senses.

Practical value. Practical meaningfulness consists in that drawn conclusion and the attained results of research can be used during development of new and making alteration to the existent legislative acts in relation to land-tenure.

Key words: Landed code, landed cadaster, landed resources, principle of right, state registration of low lands.

Козлова В.Я. ОСНОВЫ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических и практических рекомендаций относительно действующего законодательства Украины, положений правовой доктрины и специальной литературы для выяснения сущности оптимизации структуры землепользования в законодательстве Украины.

Методика исследования. Методы анализа и сравнения использованы для обоснования совершенствования правового регулирования земельных отношений в Украине, которые должен быть направлены на улучшение состояния земельных ресурсов и, которые связываются с оптимизацией структуры землепользования.

Результаты. Теоретические и практические рекомендации относительно действующего законодательства Украины, положений правовой доктрины и специальной литературы способствуют выяснению сущности оптимизации структуры землепользования в законодательстве Украины.

Обосновано, что охрана земель осуществляется на основе комплексного подхода к угодьям как к сложным естественным образованиям (экосистемам) с учетом целей и характера их использования, зональных и региональных особенностей.

Сформировано, что в соответствии с принципами земельного законодательства, государство должно обеспечить невмешательство в осуществление гражданами, юридическими лицами и т.п. прав по владению, пользованию и распоряжению землей; обеспечить рациональное использование и охрану земель; гарантировать права на землю и пріоритет требований экологической безопасности.

Научна новизна. Определено, что совершенствование правового регулирования земельных отношений в Украине должно быть направлено на улучшение состояния земельных ресурсов, которые связываются с оптимизацией структуры землепользования. Обосновано, что существующее законодательство Украины регулирует основания и порядок возникновения, осуществления, прекращения и защиты земельных прав субъектов и рассматривает землю как объект собственности и ведения хозяйства и, как природный ресурс – элемент окружающей среды. Определено, что в имеющихся законодательных актах Украины контекст определения некоторых терминов ("земля", "принцип права", "срочный") не имеют соответствия, поэтому они используются в разных смыслах.

Практическая значимость. Практическая значимость заключается в том, что сделанные выводы и достигнутые результаты исследования могут быть использованы во время разработки новых и внесения изменений к существующим законодательным актам относительно землепользования.

Ключевые слова: Земельный кодекс, земельный кадастр, земельные ресурсы, принцип законодательства, государственная регистрация земельных участков.

УДК 339.92(73+061.1ЄС):327.5

*Кушнір Н.О.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Стебляк Д.М.,
Ужгородський національний університет*

«ЕКОНОМІЧНЕ НАТО»: ПОТЕНЦІЙНІ ВИГОДИ ТА МОЖЛИВІ РИЗИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ США ТА ЄС

Постановка проблеми. В системі міжнародних економічних відносин відбувається процес поглиблення міжнародного співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності. В умовах зростання глобалізації світової економіки, потужні країни об'єднують свої зусилля для забезпечення найсприятливіших умов для реалізації ефективного міжнародного співробітництва в глобальному масштабі, що дозволяє їм досягти мультиплікативного ефекту від співпраці з іншими країнами-членами інтеграційних угруповань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні чималий інтерес у науковій спільноті викликають дослідження питання поглиблення трансатлантичної торгової інтеграції. Зокрема, дослідження трансатлантичної зони вільної торгівлі зустрічаються у працях таких вчених-економістів, як: Р. Агерн, Б. Бері, К. Бергстен, Д. Гамільтон, Г. Еріксон, Дж. Квінлан, П. Маєр, Г. Пенел, М. Поллак, Ю. Шишков та ін. Разом з тим не всі економічні аспекти трансатлантичної угоди про вільну торгівлю з'ясовані і отримали належне обґрунтування.

Постановка завдання. Метою наукового дослідження є аналіз можливого поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків США та ЄС зі створенням трансатлантичної зони вільної торгівлі (TAFTA – Transatlantic Free Trade Area).

Виклад основного матеріалу дослідження. ЄС і США оголосили про початок офіційних переговорів щодо укладання трансатлантичної угоди про вільну торгівлю. Ця угода стане найбільшим торговим договором в історії [3]. Природа міжнародно-політичних та економічних відносин між ЄС і США може бути лише частково усвідомлена з використанням реалістичних напрацювань і розробок теорії взаємозалежності. Адже їх пріоритетне застосування виводить дослідників більше на вивчення євро-американської взаємодії та її поточних наслідків, ніж глибинної суті політичних стратегій та їхніх окремих форм і методів реалізації у світовій політиці з метою забезпечення інтересів кожної зі сторін.

У Європі та США практично одночасно оголосили про глобальний економічний проект – «економічне НАТО». У рекордні терміни – до кінця 2014 р. – він повинен бути реалізований у вигляді трансатлантичної зони вільної торгівлі. Проте визначені часові рамки щодо створення зони вільної торгівлі між Євросоюзом та США є досить умовними через складність даної процедури. Зокрема, впродовж поточного року після початку переговорів сторони мають досягнути базової згоди, а через два-три роки – підготувати відповідну угоду.

В умовах, коли економіка ЄС перебуває в стані стагнації, а виробники США шукають нові ринки збуту, варто лише дивуватися, чому така ідея не була реалізована раніше. Сьогодні на її підтримку виступають представники найбільших і найвпливовіших ділових та індустріальних лобістських груп по обидві сторони Атлантики [1]. Широка підтримка трансатлантичної угоди в Європі (зокрема, з боку Німеччини та Великобританії) небезпідставна, адже угода про вільну торгівлю між США та ЄС передбачить скасування тарифів та інших обмежень у взаємній торгівлі між сторонами і встановить єдині стандарти для технічних вимог і сертифікатів. Майбутня трансатлантична зона вільної торгівлі

може стати локомотивом не тільки для двосторонньої торгівлі та інвестування, а й для розвитку правил світової торгівлі в цілому, що стало б великою перевагою для обох сторін.

З економічного погляду, така угода про вільну торгівлю змішала б усі карти у світовій торгівлі. Адже торговельні відносини між ЄС та США – це найбільше двостороннє економічне партнерство у світі. Щодня оборот товарів та послуг становить понад 1,8 млрд. євро [4].

За наявною інформацією, трансатлантичний договір торкнеться всіх ключових галузей, але буде орієнтований на сфери, які дадуть економікам США і Європи максимальну синергію в стимулюванні економічного зростання, зайнятості населення та розвитку інновацій. Реалізувати його будуть країни, на частку яких сьогодні припадає половина глобальної економіки, а також третина обсягів світової торгівлі (у реальних цифрах, за даними на 2011 р., це 4,5 трлн дол.) Згідно з попередніми прогнозами європейських аналітиків, як тільки договір про вільну торгівлю набуде чинності, це дозволить збільшити щорічний товарообіг між берегами Атлантики на 116 млрд. дол. (або 86 млрд. євро). Тільки за рахунок зняття митних бар'єрів ВВП ЄС і США зростуть на 0,1 % і 0,2 % відповідно [7]. А до 2027 року Єврокомісія очікує, що ефект від TAFTA дозволить додатково дати 0,5 % зростання для економіки ЄС і 0,4 % – для ВВП США, що еквівалентно додатковим доходам у сумі 86 млрд. євро і 65 млрд. євро на рік відповідно. При цьому головний довгостроковий ефект буде досягнутий не стільки за рахунок зниження тарифних бар'єрів, скільки за рахунок уніфікації технічних стандартів і конкурентних правил, що діють в Європі та США, вважають експерти німецького інституту Ifo. Надалі ці стандарти стануть шаблонами для створення нового покоління економічних і торговельних угод [2]. Саме ця теза може виявитися найскладнішою. У самому Євросоюзі стандарти і правила не завжди співпадають, крім того, країни аграрного півдня Європи та Франція, в першу чергу, вимагатимуть від США поступок в питанні дотацій своїм фермерам. При цьому вони спробують зберегти привілеї для свого агросектору та будуть до останнього чинити опір постачанням з США до Європи генетично модифікованих продуктів харчування. Поки не зрозуміло, як в одній зоні уживуться Boeing і Airbus, що є глобальними конкурентами на міжнародній арені. Складно передбачити, на яких умовах Вашингтон допустить європейців на свій ринок послуг – адже це найбільш ласий шматок “американського економічного пирога”, до якого Вашингтон досі не підпускав практично нікого.

Попри усі застереження, проект TAFTA вже можна назвати, мабуть, найбільш амбітним і найбільшим в історії торговим альянсом з моменту створення Світової організації торгівлі в 1995 р. Зауважимо при цьому, що СОТ, в рамках якої з 2001 р. почалися переговори щодо подальшої лібералізації торгівлі, демонструє неефективність в даному питанні. Це, нібито, стало головною причиною, чому США і ЄС почали шукати інші альтернативні варіанти і тепер, схоже, мають намір домовлятися поза рамками СОТ. Хоча ще кілька місяців тому європейські та американські торговельні суперечки закінчувалися саме в Женеві, в коридорах штаб-квартири Світової організації торгівлі. Сьогодні ж і в Брюсселі, і у Вашингтоні готові до обговорення найскладніших питань без посередників .

Щоб зрозуміти суть цієї зміни, мабуть, варто заглянути в історію глибше. Вперше ідея про трансатлантичну зону вільної торгівлі була висунута ще в середині 90-х – майже одночасно із створенням СОТ, але не отримала конкретного втілення. Через 10 років вона знову була піднята лідерами Європи і сторони домовилися про створення Трансатлантичної економічної ради, зайнялися вивченням практичних питань інтеграції, однак глобальна криза затягнула цей процес до 2010 р. І тільки рік тому експерти приступили до обговорення параметрів майбутньої угоди [2].

Таким чином, крім явних економічних вигод і провалу Дохійського раунду переговорів в рамках СОТ, істинним мотивом для створення TAFTA була нова розстановка сил у світі, перенесення товарних потоків в Азію і, зокрема, зростаюча глобальна роль Китаю як світового економічного центру. І сьогодні ряд експертів пояснюють поспіх, з яким Європа і США намагаються досягти домовленості щодо створення зони вільної торгівлі саме тим, що, якщо цей альянс не відбудеться до кінця 2014 р., у “трансатлантичного союзу” вже не буде можливості перешкодити Китаю і його партнерам з групи БРІК (Бразилія, Російська Федерація, Індія та Китай) перехопити ініціативу за визначенням глобальних правил гри. Згідно з прогнозами Організації економічного співробітництва та розвитку, Китаю знадобиться близько п'яти років, щоб перевершити економіки країн Європейського Союзу та двадцяти – Сполучені Штати Америки. Натомість, Індії потрібні лише два роки, щоб випередити Японію та двадцять – країни Євросоюзу [5]. За прогнозом Міжнародного валютного фонду, менш ніж за 20 років частка США та ЄС у глобальному ВВП зменшиться до 30%, натомість спільна економічна вага Китаю та Індії суттєво збільшиться [6]. Відповідно до прогнозів, Вашингтону вкрай необхідна підтримка європейців, якщо він хоче й надалі на щось впливати. Тому створення трансатлантичної зони вільної торгівлі зможе зміцнити лідерські позиції США та Євросоюзу на міжнародній арені та протистояти наростаючому впливу Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Якщо справа піде саме так, то багато що стане на свої місця. З Китаю вже попередили, що не хочуть, щоб новий торговий союз став альтернативою СОТ (у цьому випадку шанси на успіх Дохійського раунду будуть рівні нулю). В цілому, в Пекіні вважають, що поки рано вірити в успіх цього об'єднання саме тому, що його учасники не враховують думки інших країн. Представники Індії натякнули, що не вважають правильним «дрейф» Європи в обійми США і вважають, що для ЄС

корисніше б було зосередитися на виконанні своєї унікальної ролі – сили, що створює певний баланс у глобальних відносинах. Для Росії нові ідеї Брюсселя і Вашингтона несуть загрозу планам «євразійської інтеграції» і роблять менш привабливими Євразійський союз і Митний союз.

Вибір Європи та США на користь TAFTA створює нову ситуацію і для країн, що знаходяться в даний момент в процесі переговорів про зону вільної торгівлі з ЄС. Серед них і Україна. Правда, в останні дні лідери ЄС дали зрозуміти, що в першу чергу зацікавлені у якнайшвидшому завершенні переговорів про зону вільної торгівлі з Сінгапуром, і в нинішньому році готуються активізувати подібний діалог з Японією та Індією. Крім того, для Брюсселя підвищується актуальність прориву в процесі переговорів про зону вільної торгівлі з Канадою, що тривають з 2009 року [2]. В той же час Європейський Союз має намір розпочати переговори з Митним союзом про створення зони вільної торгівлі. «Нам потрібна послідовна політика щодо Росії. Прийшла пора не ховатися за гаслами по типу «вільна економічна зона від Лісабона до Владивостока», а визначити конкретний зміст», – зазначив комісар ЄС з питань розширення та Європейської політики сусідства Штефан Фюле [8].

Тож Європа готова здійснити конкретні кроки не лише в торговій, а й у сфері безпеки та інших напрямках.

Висновки з проведеного дослідження. Європейський Союз та Сполучені Штати Америки – провідні світові гравці на міжнародній арені, які прагнуть підвищити ефективність функціонування своїх економік та реалізувати спектр своїх стратегічних інтересів в системі міжнародних відносин за рахунок створення найбільшої у світі зони вільної торгівлі. Економічний тандем ЄС-США у форматі торгового договору гарантуватиме, що глобальні правила гри для світової економіки у перспективі буде визначати Захід, а не Китай.

Бібліографічний список

1. Відносини США та ЄС: проблеми і перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/p05/ar208221.pdf>
2. Европа и США создадут «экономическое НАТО» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gazeta.zn.ua/international/evropa-i-ssha-sozhdadut-ekonomicheskoe-nato_.html
3. ЄС і США створять найбільшу в світі зону вільної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipress.ua/news/yes_i_ssha_rozpochynayut_peregovory_pro_stvorennya_zony_vilnoi_torgivli_15603.html
4. ЄС та США домовляться про вільну торгівлю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipress.ua/news/za_dva_roky_yes_ta_ssha_mozhut_pidpysaty_vilnu_torgivlyu_15390.html
5. За півстоліття економіка Китаю перевершить розвиток США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipress.ua/news/za_pivstolitnya_ekonomika_kytayu_perevershyt_rozvytok_ssha_11347.html
6. Курнишова Ю. Економічне НАТО. У світі може виникнути закритий клуб розвинених країн / Ю. Курнишова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Economics/77822>
7. Офіційний сайт Європейської комісії з питань торгівлі та зовнішньоекономічних зв'язків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/eac/>
8. Фюле Ш. : ЄС має домовитися з Митним союзом про зону вільної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.epravda.com.ua/news/2014/09/13/490737/view_print/

References

1. Vidnosyny SSHA ta YES: problemy i perspektyvy [Relations of the USA and EU: problems and prospects], available at: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/p05/ar208221.pdf> (access date September 22, 2014)
2. Evropa i SSHA sozhdadut "ekonomicheskoe NATO" [Europe and the USA will create economic NATO], available at: http://gazeta.zn.ua/international/evropa-i-ssha-sozhdadut-ekonomicheskoe-nato_.html (access date September 22, 2014)
3. YES i SSHA stvoriat naibilshu v sviti zonu vilnoi torhivli [EU and the USA will create a most in the world free trade area], available at: http://ipress.ua/news/yes_i_ssha_rozpochynayut_peregovory_pro_stvorennya_zony_vilnoi_torgivli_15603.html (access date September 22, 2014)
4. YES i SSHA domovliatsia pro vilnu torhivliu [EU and the USA will agree about free trade], available at: http://ipress.ua/news/za_dva_roky_yes_ta_ssha_mozhut_pidpysaty_vilnu_torgivlyu_15390.html (access date September 22, 2014)
5. Za pivstolitnya ekonomika Kytaiu perevershyt rozvytok SSHA [For a half age the economy of China will surpass development of the USA], available at: http://ipress.ua/news/za_pivstolitnya_ekonomika_kytayu_perevershyt_rozvytok_ssha_11347.html (access date September 22, 2014)

6. Kurnyshova, Yu. Ekonomichne NATO. U sviti mozhe vynyknuty zakryty klub rozvynenyh krain [Kurnyshova, Yu. Economic NATO. There can be the closed club of the developed countries in the world], available at: <http://tyzhden.ua/Economics/77822> (access date September 22, 2014)

7. Ofitsiynyi sait Yevropeiskoi komisii z pytan torhivli ta zovnishnoekonomichnykh zviazkiv [An official site of the European commission is on questions trade and external economic connections], available at: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/eac/> (access date September 22, 2014)

8. Fiule: YES maie domovytycia z Mytnym soiuzom pro zonu vilnoi torhivli [Fyule: EU must agree with the Customs Union about a free trade area], available at: http://www.epravda.com.ua/news/2014/09/13/490737/view_print/ (access date September 22, 2014)

Кушнір Н.О., Стебляк Д.М. «ЕКОНОМІЧНЕ НАТО»: ПОТЕНЦІЙНІ ВИГОДИ ТА МОЖЛИВІ РИЗИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ США ТА ЄС

Мета. Аналіз можливого поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків США та ЄС зі створенням трансатлантичної зони вільної торгівлі.

Методика дослідження. При написанні статті, в процесі дослідження поставленої проблеми, використовувалися такі методи економічних досліджень: діалектичний та абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення та формулювання висновків) та інші.

Результати. У статті обґрунтовано перспективи розвитку тісних взаємовідносин двох наймогутніших лідерів міжнародних відносин, а саме: Сполучених Штатів Америки та Європейського Союзу. Також аргументовано, що євро-американські відносини, незалежно від позиції США – єдиної глобальної держави, базуються на принципах взаємозалежності.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні потенційних вигод та можливих ризиків для економік США та ЄС від майбутньої трансатлантичної зони вільної торгівлі.

Практична значущість. Окремі положення наукового дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні фахових дисциплін: "Міжнародні економічні відносини", "Світова економіка" тощо, а також при написанні наукових робіт.

Ключові слова: США, ЄС, ТАФТА, зона вільної торгівлі, співробітництво, «економічне НАТО».

Kushnir N.O, Steblak D.M. "ECONOMIC NATO": POTENTIAL BENEFITS AND POSSIBLE RISKS FOR THE ECONOMY OF THE UNITED STATES OF AMERICA AND EUROPEAN UNION

Purpose. Analysis of the possible deepening of external economic connections of the USA and EU with creation of transatlantic free trade area.

Methodology of research. For writing to the article, in the process of research of the put problem, such methods of economic researches were used: dialectical and abstractly-logical (for theoretical generalization and formulation of conclusions).

Findings. The prospects of development of close mutual relations of two mightiest leaders of international relations are reasonable in the article, namely: the United States of America and European Union. Also argued, that Euro-American relations, regardless of position of the USA – single global state, are based on principles of interdependence.

Originality of research consists in the ground of potential benefits and possible risks for the economies of the USA and EU from a future transatlantic free trade area.

Practical value. Separate positions of scientific research can be used in an educational process at teaching of professional disciplines: the "International economic relations", "World economy" and others like that, and also at writing of the advanced studies.

Key words: USA, EU, TAFTA, free trade area, cooperation, "economic NATO".

Кушнір Н.А., Стебляк Д.М. "ЭКОНОМИЧЕСКОЕ НАТО": ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ ВЫГОДЫ И ВОЗМОЖНЫЕ РИСКИ ДЛЯ ЭКОНОМИКИ США И ЕС

Цель. Анализ возможного углубления внешнеэкономических связей США и ЕС с созданием трансатлантической зоны свободной торговли.

Методика исследования. При написании статьи, в процессе исследования поставленной проблемы, использовались такие методы экономических исследований: диалектический и абстрактно-логический (для теоретического обобщения и формулировки выводов) и другие.

Результаты исследования. В статье обоснованы перспективы развития тесных взаимоотношений двух самых могучих лидеров международных отношений, а именно Соединенных Штатов Америки и Европейского Союза. Также аргументировано, что евро-американские отношения, независимо от позиции США – единого глобального государства, базируются на принципах взаимозависимости.

Научная новизна исследования заключается в обосновании потенциальных выгод и возможных рисков для экономик США и ЕС от будущей трансатлантической зоны свободной торговли.

Практическая значимость. Отдельные положения научного исследования могут быть использованы в учебном процессе при преподавании профессиональных дисциплин: "Международные экономические отношения", "Мировая экономика" и тому подобное, а также при написании научных работ.

Ключевые слова: США, ЕС, ТАФТА, зона свободной торговли, сотрудничество, "экономическое НАТО".

УДК 330.322.1

**Фатюха Н.Г.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів та кредиту,
Дем'яненко Я.Ю.,
Запорізький національний технічний університет**

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. У сучасний кризовий період економіка України для подальшого розвитку потребує значних капіталовкладень для оновлення виробничої бази традиційних галузей та розвитку новітніх галузей. На сьогодні економіка характеризується дуже низьким рівнем заощадження й капітальних інвестицій, значним дефіцитом рахунку поточних операцій, недостатнім рівнем розвитку наукомістких галузей промисловості. В даних умовах, на передній план виходить політика стимулювання прямих іноземних інвестицій (ПІІ) як головного джерела капітальних інвестицій, новітніх технологій, а також валютних резервів для стимулювання сталого розвитку економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підвищення ефективності інвестицій та інвестиційної діяльності є предметом досліджень у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Крупки Я. Д., Омельченка А. В., Пехника А. В., Марцина В. С., Татаренка Н. О., Бланка І. А., Бернса В., Бірмана В. С., Кейнса Дж. та ін.

Незважаючи на велику кількість наукових праць щодо проблеми залучення іноземних інвестицій, актуальність даної теми буде на високому рівні завжди, бо саме іноземні інвестиції сприяють впровадженню нових технологій, сучасних видів устаткування, передового досвіду іноземних підприємств, реструктуризації та оновленню економіки.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз інвестиційних процесів для розробки пропозицій щодо покращення інвестиційної привабливості України на сучасному етапі розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі існує багато модифікацій поняття «інвестиції», що зумовлено специфікою та традиціями різних економічних шкіл та течій. Широко розповсюдженою є інтерпретація інвестицій – як здійснення певних економічних проектів у теперішньому, щоб у майбутньому одержати дохід.

Термін «інвестиції» (від нім. Investition, лат. Investire – одягати, одягаю) – вклад капіталу у відповідну галузь економічної, соціальної, культурної сфери.

У монографії «Інвестиції», підготовленій нобелівським лауреатом з економіки У. Шарпом, термін «інвестувати» означає «позбутися» грошей сьогодні для того, щоб отримати більшу їх суму у майбутньому [1, с. 53].

Аналогічне визначення цього терміна подано в монографії Л. Гітмана і М. Джонка «Основи інвестування». «Інвестиція – це спосіб розміщення капіталу, який повинен забезпечити заощадження або зростання капіталу» [8, с. 21]. На наш погляд, пов'язувати інвестиції виключно з метою збільшення капіталу є доречним, оскільки в умовах ринкової економіки саме це і є визначальним при прийнятті інвестиційного рішення.

Дж. Кейнс трактував інвестиції як «поточний приріст цінностей капітального майна внаслідок виробничої діяльності даного періоду». Це «... та частина доходу за даний період, яка не була використана для споживання» [1, с. 72]. На нашу думку, у цьому трактуванні чітко виявлена подвійність інвестицій – з одного боку він бачить у них розмір акумульованого доходу для накопичення ресурсів, тобто потенційний інвестиційний попит, з іншого – форму витрат, які визначають зростання вартості капітального майна, тобто як реалізовані попит та пропозиція.

В умовах командно-адміністративної системи термін «інвестиція» ототожнювався з терміном «капітальні вкладення», і сьогодні деякі автори трактують інвестиції як сукупність витрат, які реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в галузі народного господарства (виробничі фонди).

Визначення інвестицій як вкладення капіталу з метою подальшого його збільшення є характерним для загальної економічної теорії. Такої думки дотримуються вчені-економісти: М. І. Книш, Б. А. Перекатов, Ю. П. Тютіков. Вони вважають, що при цьому приріст капіталу повинен бути достатнім для того, щоб компенсувати інвестору відмову від використання наявних у нього коштів на споживання в поточному періоді, винагородити його за ризик, відшкодувати втрати від інфляції у майбутньому періоді [10]

Уперше законодавче закріплення теоретичних розробок категорії інвестиції в Україні зроблено в Законі України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р., яким визначені правові, економічні та організаційні рамки інвестиційної діяльності [6].

Під іноземними інвестиціями, відповідно до визначення чинного законодавства України, слід розуміти «цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності згідно з законодавством України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту» [9].

Згідно з чинним законодавством, іноземні інвестиції в економіку України можуть здійснюватися у вигляді:

- іноземної валюти, що визнається конвертованою Національним банком України (НБУ);
- валюти України – при реінвестиціях в об'єкт первинного інвестування чи в будь-які інші об'єкти інвестування відповідно до законодавства України за умови сплати податку на прибуток (доходи);
- будь-якого рухомого і нерухомого майна та пов'язаних з ним майнових прав;
- акцій, облігацій, інших цінних паперів, а також корпоративних прав (прав власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної згідно з законодавством України або законодавством інших країн), виражених у конвертованій валюті;
- грошових вимог та права на вимоги виконання договірних зобов'язань, які гарантовані першокласними банками і мають вартість у конвертованій валюті, підтверджену згідно із законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями;
- будь-яких прав інтелектуальної власності, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно із законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями, а також підтверджена експортною оцінкою в Україні, включаючи легалізовані на території України авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, зразки для товарів і послуг, ноу-хау тощо;
- прав на здійснення господарської діяльності, в тому числі права на користування та використання природних ресурсів, наданих згідно із законодавством або договорами, вартість яких у конвертованій валюті підтверджена згідно із законами (процедурами) країни інвестора або міжнародними торговельними звичаями;
- інших цінностей відповідно до законодавства України [7].

При цьому іноземні інвестиції та інвестиції українських партнерів, у тому числі внески до статутного фонду підприємств, оцінюються в іноземній конвертованій валюті та у валюті України за домовленістю сторін на основі цін міжнародних ринків або ринку України [5].

Статистичні дані щодо розподілу ПІІ в економіку України за основними видами економічної діяльності відображено в табл. 1.

Таблиця 1

ПІІ в економіку України за основними видами діяльності, млн дол. США

Основні види діяльності	Обсяги прямих іноземних інвестицій на початок року				
	2010	2011	2012	2013	2014
Промисловість	13276,4	14034,3	15029,9	17174,8	17993,1
в т.ч.					
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	1050,1	1193,0	1311,9	1637,2	1868,4
переробна промисловість	11916,5	12488,0	12945,0	13980,9	14905,0
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	1828,4	1820,5	2221,9	3070,6	3229,7
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	5557,1	5945,8	6108,7	6124,2	6217,2
Оптова та роздрібна торгівля; Ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів	4316,6	4797,1	5405,7	6140,0	6838,0
Інформація та телекомунікації	*	*	*	2003,0	2044,5
Фінансова та страхова діяльність	12431,0	15110,5	16184,5	16430,1	15053,4
Операції з нерухомим майном	4268,5	4788,2	8251,5	3997,8	4597,4
Професійна, наукова та технічна діяльність	*	*	*	2883,1	4006,7
Інше	5760,5	6075,9	5462,3	6668,0	6256,3
Всього	40053,0	44806,0	50333,9	55296,8	56789,4

* відсутні статистичні дані

Джерело: складено авторами на основі [3; 11]

Для зручності аналізу показники станом на 1 січня 2010 та 2014рр. подані у круговій діаграмі, де внутрішнє коло відображає дані 2010 року, а зовнішнє - 2014 року (рис. 1).

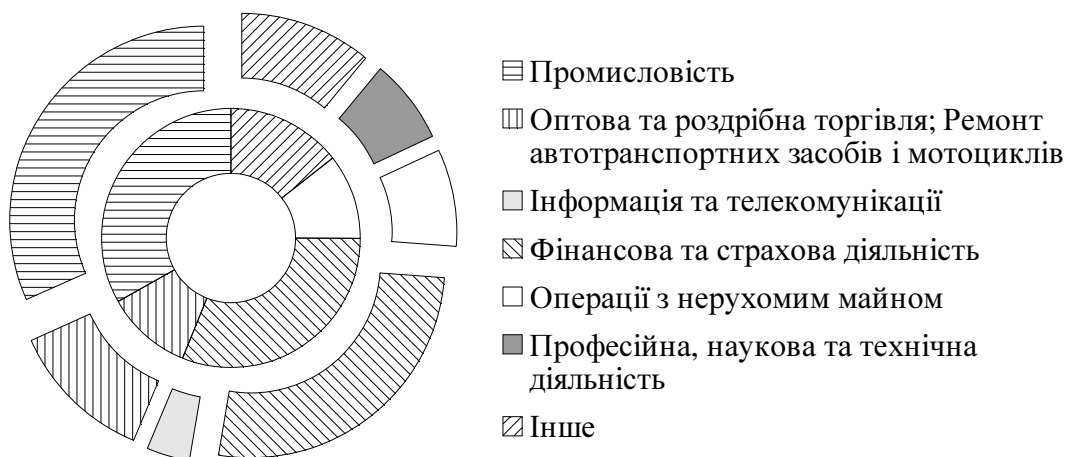

Рис. 1. ПІІ в економіку України за основними видами діяльності у 2010 та 2014рр., млн дол. США

Джерело: складено авторами на основі [3; 11]

Станом на 1 січня 2010 року значні обсяги іноземних інвестицій зосереджено на підприємствах промисловості (23% загального обсягу прямих інвестицій в Україні), зокрема переробної (19%). Серед галузей переробної промисловості суттєві обсяги інвестицій внесено у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, у металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів, хімічну та нафтохімічну промисловість, а також машинобудування.

У фінансових установах акумульовано 22% прямих інвестицій, на підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 11%, а також в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном – 10%.

Чистий приплив прямих іноземних інвестицій у 2013 році оцінено у 1,5 млрд. дол. США, що на 2,7% більше ніж у 2012 році. На 1 січня 2014 року обсяг накопичених ПІІ становив 56,8 млрд. дол. США. І знову, досить очікувано, до лідерів, за обсягом накопичених прямих іноземних інвестицій, увійшли промисловість та фінансова діяльність (31,7% і 26,5%, відповідно).

З такого, доволі стислого, огляду структури ПІІ за основними видами економічної діяльності, можна зробити висновки, що з року в рік спостерігається стійкий дисбаланс між різними галузями економіки. Це, насамперед, зумовлює незбалансований розвиток економіки в цілому.

Статистичні дані зі структури ПІІ в економіку України за країнами походження станом на 1 січня 2014 року наведено на рис. 2.

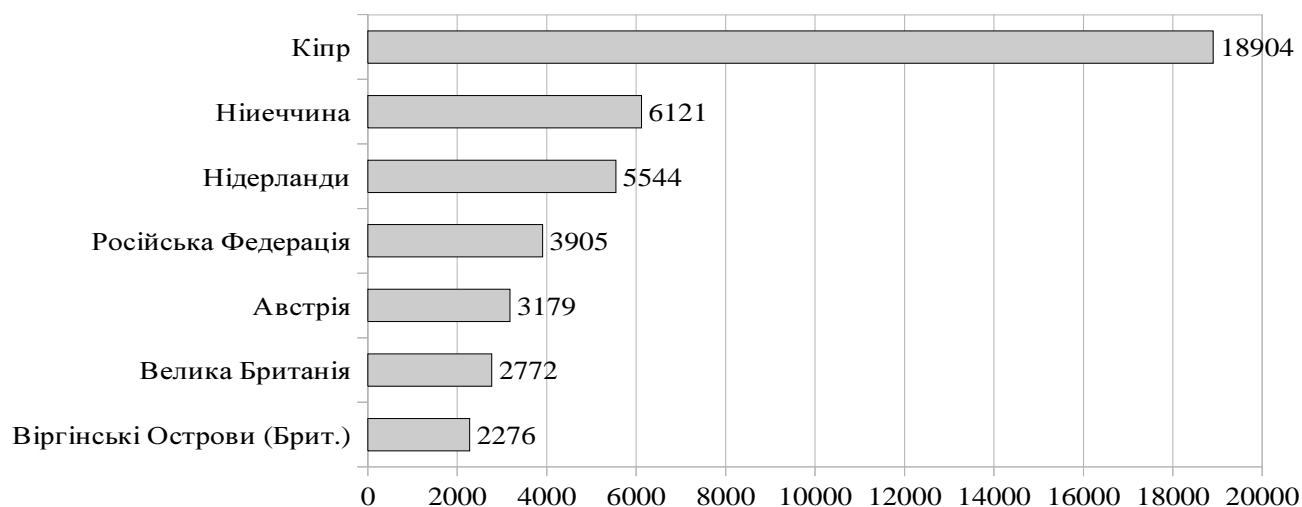

Рис. 2. ПІІ в економіку України за країнами походження, млн дол.

Джерело: складено авторами на основі [11]

Статистичним аналізом підтверджується й припущення про схильність “інвесторів” до фінансових зловживань та відмивання коштів. В число найбільших країн, з яких в Україну надходили ПІІ, входять три офшорних зони: Кіпр, Швейцарія та Британські Віргінські Острови. При цьому, якщо потужні швейцарські інвестиції можна певною мірою пояснити високим розвитком швейцарської економіки (приклад – ТНК “Nestle”), то економіки двох інших держав надто слабкі для здійснення потужних інвестицій власними силами. Досить сказати, що інвестиції в Україну компаній, зареєстрованих на Кіпрі, з кожним роком зростають і посідають перше місце за обсягами.

Дослідження інвестиційного середовища в Україні свідчить про те, що, з одного боку, ключову роль у його формуванні відіграє уряд, який визначає амортизаційну, грошово-кредитну, бюджетну, податкову політику тощо. З другого боку, на динаміку інвестицій істотно впливає ступінь розвитку фінансової та фондової інфраструктури вітчизняної економіки. Це свідчить про необхідність використання усього комплексу важелів (державних і ринкових) для формування привабливого інвестиційного середовища і залучення потрібного обсягу інвестиційних ресурсів у вітчизняну економіку [4].

Розглянемо основні чинники, що формують інвестиційний клімат держави (табл. 2). До них належать економічні, політично-правові, соціальні, статус іноземного інвестора, інвестиційна інфраструктура та географічне розташування, природно-ресурсний потенціал.

Покращити інвестиційний клімат країни можливо за рахунок різноманітних заходів, зокрема забезпечення чіткого правового поля інвестиційної діяльності, макроекономічної та політичної стабільності, запровадження податкових та митних пільг, дотацій, субсидій, субвенцій і бюджетних позик на розвиток пріоритетних сфер галузей економіки, подолання бюрократичних бар’єрів, корупції, забезпечення правового захисту інвестицій, покращення інформаційного забезпечення та інвестиційної інфраструктури.

Таблиця 2

Чинники, що формують інвестиційний клімат країни

Чинники	Ознаки
Економічні	Стабільність національної грошової одиниці
	Купівельна спроможність населення
	Стан та структура виробництва
	Відносини власності у держави
	Стан ринку нерухомості
	Валовий внутрішній продукт
	Стан розвитку грошово-кредитної, фінансової, податкової систем
	Розмір безробіття та заробітної плати
Політично-правові	Політична ситуація
	Стабільна законодавчо-нормативна база з питань інвестиційної та підприємницької діяльності
	Правовий механізм гарантій і захисту інвестицій
	Відсутність бюрократичних бар’єрів, корупції
Статус іноземного інвестора, інвестиційна інфраструктура	Наявність вільних економічних та офшорних зон
	Інвестиційна політика Національного банку
	Банківські установи, аудиторські, страхові компанії, кредитні спілки, фондовий ринок
	Стан ринку інвестицій та інвестиційних товарів
Соціальні	Демографічна ситуація та стан робочої сили
	Злочинність
	Близькість до світових ринків, митних переходів
	Наявність розвинутих транспортних комунікацій
	Природні ресурси, частка чорноземів, забезпеченість лісами, водозабезпеченість

Джерело : [2]

З метою поліпшення інвестиційного клімату необхідно провести ефективну політику зі зниження інфляції та інфляційних очікувань, а також врегулювати проблему державного боргу, забезпечити процедуру захисту прав власників та інвесторів. Тобто створити такі сприятливі умови, при яких підвищиться міжнародний імідж країни, а інвестор буде зацікавлений працювати на території України на довготермінову перспективу.

Також слід зазначити, що головне завдання ПІІ полягає в служінні довгостроковим цілям розвитку та підвищення конкурентоспроможності, необхідно забезпечити чіткий зв'язок між політикою залучення іноземних інвестицій та промисловою політикою. Тому пільги щодо ПІІ повинні

розроблятися і надаватися урядом виходячи з планів відносного того, який промисловий пейзаж країна хотіла б мати в майбутньому.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, в Україні створені певні умови ефективного залучення ПІІ, однак є ще ряд проблем, які необхідно вирішувати, застосовуючи сучасний організаційно-економічний механізм залучення прямих іноземних інвестицій в країну.

Для залучення більшої кількості інвестицій в Україну слід зосередити увагу на таких факторах, як розвиток інфраструктури і кластерів міжнародного рівня; поліпшення фіскальної стабільності держави, особливо в таких галузях, як інвестиції та захист майнових прав, розвиток фінансових ринків і дерегуляція бізнесу; зменшення корупції, бюрократії, строків митного оформлення і тиску з боку податкових та інших контролюючих органів; створення спеціальної служби підтримки інвесторів, які вже прийшли в країну, яка б допомагала їм вирішувати проблеми, що виникають в ході реалізації їх проектів (оподаткування, регулювання на ринку праці та ін.) і надавала допомогу у вирішенні спірних питань, що виникають в результаті взаємодії з державними органами; запровадження системи надання державою грантів (на оренду робочої сили, навчання та ін.); інвестування в інновації, щоб конкурувати з європейськими лідерами у галузі ПІІ.

Бібліографічний список

1. Борщ Л.М. Інвестування : [навч. посіб.] / Л.М. Борщ, С.В. Герасимова. – [3-те вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2010. – 685 с.
2. Ванькович Д. Інвестиційний клімат в Україні та шляхи його поліпшення: економічно-правовий аспект / Д. Ванькович, Н. Демчишак // Економіст. – 2013. – № 4. – С. 79-81.
3. Державна служба статистики України : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/
4. Драган І.В. Оцінка сучасного стану залучення іноземних інвестицій в Україну / І.В. Драган // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 18. – С. 3-6.
5. Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/invest-climat>.
6. Кабінет Міністрів України : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua>.
7. Міністерство економіки України : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mineco.gov.ua>.
8. Пехник А.В. Іноземні інвестиції в економіку України : навч. посібник / А.В. Пехник. – К. : Знання, 2011. – 335 с.
9. Правик Ю.М. Стратегічні напрями залучення та використання іноземних інвестицій / Ю.М. Правик // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 12. – С. 26-30.
10. Савчук Н. Стан інвестиційного клімату України та напрями його покращення / Н. Савчук // Науковий вісник «Демократичне врядування». – 2013. – № 8. – С. 25-34.
11. Україна у цифрах у 2013 році / [За редакцією О.Г. Осауленка]. – К., 2014. – 551 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Borshch, L.M. and Herasymova, S.V. (2010), *Investuvannia* [Investment], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, 685 p.
2. Vankovych, D. and Demchyshak, N. (2013), "Investment climate in Ukraine and ways of its improvement: economic and legal aspects", *Ekonomist*, no. 4, pp. 79-81.
3. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [State statistics service of Ukraine], available at: <http://ukrstat.gov.ua> (access date October 28, 2014).
4. Drahan, I.V. (2009), "Assessment of the current state of foreign investment in Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 18, pp. 3-6.
5. *Investytsiinyi klimat v Ukraini* [Investment climate in Ukraine], available at: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/invest-climat> (access date October 30, 2014).
6. *Kabinet Ministriv Ukrainy* [The Cabinet of Ministers of Ukraine], available at: <http://kmu.gov.ua> (access date October 29, 2014).
7. *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy* [The Ministry of economy of Ukraine], available at: <http://mineco.gov> (access date October 27, 2014).
8. Pekhnyk, A.V. (2011), *Inozemni investytsii v ekonomiku Ukrainy* [Foreign investments in the Ukrainian economy], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, 335 p.
9. Pravyk, Yu.M. (2012), "Strategic direction of attraction and use of foreign investment", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 12, pp. 26-30.

10.Savchuk, N. (2013), "The state of the investment climate in Ukraine and ways of its improvement", Naukovyi visnyk "Demokratychnе briaduvannia", no. 8, pp. 25-34.

11.Osaulenko, O.H. (2014), *Ukraina u tsyfrakh u 2013 rotsi* [Ukraine in figures in 2013], Kyiv, 551 p., available at: <http://ukrstat.gov.ua> (access date October 29, 2014).

Фатюха Н.Г., Дем'яненко Я.Ю. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Мета. Метою дослідження є аналіз інвестиційних процесів для розробки пропозицій щодо покращення інвестиційної привабливості України на сучасному етапі розвитку.

Методика дослідження. В процесі дослідження застосовувались методи: аналізу і синтезу – для вивчення об'єкта і предмета дослідження; графічний – для наочного відображення зв'язків між досліджуваними показниками; абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формування висновків).

Результати. Проведено аналіз обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну за основними видами економічної діяльності та за країнами походження. Висвітлено проблеми на шляху залучення прямих іноземних інвестицій. Надано рекомендації щодо їх вирішення та окреслено перспективи розвитку інвестування в економіку України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці рекомендацій для поліпшення інвестиційного клімату України та ідеї створення спеціальної служби підтримки інвесторів.

Практична значущість. Основні результати дослідження у формі пропозицій та методичних рекомендацій можуть бути використані суб'єктами господарювання у процесі залучення інвестицій та міжнародної співпраці у сфері інвестування.

Ключові слова: інвестиція, інвестор, прямі іноземні інвестиції, інвестиційна привабливість.

Fatyuha N.G., Demyanenko Ya.Ju. THE STATE AND PROSPECTS OF THE USE OF LINEAR FOREIGN INVESTMENTS IN ECONOMY OF UKRAINE

Purpose. Purpose of the study is the analysis of investment processes to develop proposals on improvement of investment attractiveness of Ukraine on the modern stage of development.

Methodology of research. In article methods were applied: analysis and synthesis – to study the object and subject of research; graphic – for a visual display of links between the studied indicators; abstract and logical (theoretical generalizations and formulation of conclusions).

Findings. The analysis of volumes of direct foreign investments is conducted to Ukraine on the basic types of economic activity and countries of origin. Problems are lighted up on the way of bringing in of direct foreign investments. Given recommendations for their solution and outlined prospects of development of investing in the economy of Ukraine.

Originality. Scientific novelty of the research is to develop recommendations for improving the investment climate of Ukraine and the idea of creating a special service support investors.

Practical value. Key findings in the form of suggestions and guidelines can be used by business entities in the process of attracting investment and international cooperation in the sphere of investment.

Key words: investment, investor, foreign direct investment, investment attractiveness.

Фатюха Н.Г., Демьяненко Я.Ю. СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

Цель. Целью исследования является анализ инвестиционных процессов для разработки предложений по улучшению инвестиционной привлекательности Украины на современном этапе развития.

Методика исследования. В процессе исследования использовались методы: анализа и синтеза – для изучения объекта и предмета исследования; графический – для наглядного отображения связей между исследуемыми показателями; абстрактно-логический (теоретические обобщения и формирования выводов).

Результаты. Проведен анализ объемов прямых иностранных инвестиций в Украину по основным видам экономической деятельности и странам происхождения. Освещены проблемы на пути привлечения прямых иностранных инвестиций. Даны рекомендации для их решения и намечены перспективы развития инвестирования в экономику Украины.

Научная новизна полученных результатов заключается в разработке рекомендаций для улучшения инвестиционного климата Украины и идеи создания специальной службы поддержки инвесторов.

Практическая значимость. Основные результаты исследования в форме предложений и методических рекомендаций могут быть использованы субъектами хозяйствования в процессе привлечения инвестиций и международного сотрудничества в сфере инвестирования.

Ключевые слова: инвестиция, инвестор, прямые иностранные инвестиции, инвестиционная привлекательность.

УДК 51-77

Зеленська М.І.,
здобувач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту*,
Саєва К.В.,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВСТУПУ АБІТУРІЄНТІВ ДО ВНЗ (НА ПРИКЛАДІ ДВНЗ «УАБС НБУ»)

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні у сфері вищої школи існує очевидна проблема перевищення кількості місць у ВНЗ над кількістю абітурієнтів, тому виші щосили прагнуть заохотити до вступу вчорашніх школярів саме до свого навчального закладу. Тож знаходження відповіді на запитання, які ж саме фактори чинять найбільший вплив на вибір абітурієнта, є дуже актуальною задачею, вирішення якої принесе реальну практичну користь вишу. Одним із можливих шляхів досягнення даної мети є розробка математичної моделі для аналізу і прогнозування результатів вступу абітурієнтів до ВНЗ на основі попередньо відомої про них інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використовувати методи економіко-математичного моделювання в сфері вищої освіти можна у різних напрямках. Однак, незважаючи на досить високу практичну цінність таких досліджень, проведений нами аналіз показав, що вітчизняний і зарубіжний досвід застосування економіко-математичних моделей у даній галузі поки що є незначним.

Серед вчених, які займалися дослідженнями даного питання, відзначилися О. В. Польдін, Г. І. Костенко, О. А. Рожок, В. В. Дядичев, В. В. Додонова, О. А. Карпюк, Г. В. Мамонова. Їх підходи щодо вирішення прикладних задач у сфері вищої освіти за допомогою методів економіко-математичного моделювання нами було систематизовано і представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Приклади практичного використання методів економіко-математичного моделювання в сфері вищої освіти

№	Дослідники	Суть дослідження
1	О. В. Польдін [1]	Дослідження економетричних залежностей середнього балу студентів першого курсу від результатів їх вступних випробувань.
2	Г. І. Костенко, О. А. Рожок [2]	Аналіз чинників впливу та розробка економіко-математичної моделі оптимізації собівартості навчання у вищому навчальному закладі.
3	В. В. Дядичев, В. В. Додонова [3]	Моделювання процесу оцінки якості освіти у вищому навчальному закладі за допомогою автоматизованої системи керування (АСК) ВНЗ.
4.	О. А. Карпюк, Г. В. Мамонова [4]	Розробка математичної моделі розвитку ринку освітніх послуг Житомирщини в короткостроковій перспективі на основі ланцюгів Маркова та методу екстраполяції даних.

Постановка завдання. Метою даної роботи є виявлення прихованих взаємозв'язків між заявами абітурієнтів, поданими до ВНЗ, за допомогою методів статистичного аналізу, а також побудова математичної моделі для оцінки ймовірності вступу абітурієнта до ВНЗ на основі попередньо відомої про нього інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Джерелом інформації, необхідної для практичної реалізації поставленої мети, виступають дані, зібрані приймальною комісією ДВНЗ «УАБС НБУ» під час вступної кампанії 2013-2014 навчального року (табл. 2).

За допомогою елементарних методів статистичного аналізу було досліджено заявки абітурієнтів ДВНЗ «УАБС НБУ», подані на перший курс протягом вступної кампанії 2013-2014 н. р., тобто вхідні дані моделі, і зроблено наступний висновок: більшість вступників, що стали першокурсниками, це особи жіночої статі, які не мали відзнаки у навчанні, не відвідували підготовчі курси Академії, є уродженцями Сумської області, подали одразу 3 заявки та залишили оригінали своїх документів в Академії ще до завершення вступної кампанії.

Для здійснення більш ґрунтовного аналізу нами було обрано програмний пакет SAS Enterprise Miner.

Для виявлення прихованих, не таких очевидних тенденцій та закономірностей у вхідних даних, було використано асоціативний та кластерний аналіз.

Асоціативний аналіз заснований на побудові асоціативних правил зв'язку між явищами, що спостерігаються. Асоціативні правила або правила зв'язку дозволяють знаходити закономірності між

* Науковий керівник: Журавка Ф.О. – д.е.н., професор

подіями. Прикладом такого правила служить твердження, що покупець, який купує «хліб», придбає і «молоко» з вірогідністю 75% [5].

Таблиця 2

Опис вхідних даних

Змінна	Економічний зміст	Шкала вимірювання	Допустимі значення
X_1	Загальна сума балів	Інтервальна	870<=
X_2	Середній бал атестату	Інтервальна	12<=
X_3	Наявність відзнаки у навчанні (золотої чи срібної медалі)	Бінарна	0 – немає відзнаки; 1 – є відзнака
X_4	Наявність пільги	Бінарна	0 – немає пільги; 1 – є пільга
X_5	Наявність першочергового права вступу	Бінарна	0 – немає права; 1 – є право
X_6	Стать	Бінарна	0 – жіноча; 1 – чоловіча
X_7	Необхідність у гуртожитку	Бінарна	0 – немає; 1 – є
X_8	Профорієнтація	Бінарна	0 – не проведена; 1 – проведена
X_9	Місце проживання	Номінальна	000 – м. Суми; 100 – Сумська обл.; 010 – сусідні обл.; 001 – інші обл.
X_{10}	Спосіб подачі документів	Номінальна	00 – оригінали документів; 10 – копії документів; 01 – електронний вступ.
X_{11}	Надання E-mail	Бінарна	0 – ні; 1 – так
X_{12}	Шанс абітурієнта на вступ	Інтервальна	[0;1]
X_{13}	Шанс вступу абітурієнта на бюджетне місце	Інтервальна	[0;1]
X_{14}	Кількість спеціальностей, на які подано заявку	Номінальна	3<=
X_{15}	Підготовчі курси	Номінальна	0 – не відвідував підготовчі курси Академії; 1 – відвідував підготовчі курси Академії
X_{16}	Спеціальність, на яку подано заявку	Номінальна	1 – «Міжнародна економіка»; 2 – «Економічна кібернетика»; 3 – «Правознавство»; 4 – «Фінанси і кредит»; 5 – «Банківська справа»; 6 – «Облік і аудит»
N	Номер заявки абітурієнта	Номінальна	2527<=
Y	Результат вступу абітурієнта	Бінарна	0 – не вступив до ВНЗ; 1 – вступив до ВНЗ

Джерело: розроблено авторами

За результатами асоціативного аналізу було згенеровано 73 правила. Найдостовірнішими є правила з високим значенням рівня довіри (confidence) і основи (support) і коефіцієнтом підйому (lift) більше 1. Як виявилось, найчастіше абітурієнти подавали заявки одразу на такі 3 спеціальності: «Банківська справа», «Облік та аудит» і «Фінанси і кредит». Щодо спеціальності «Економічна кібернетика», то зв'язок цієї спеціальності з іншими не досить тісний, проте найбільше проявляється зі спеціальностями «Банківська справа» та «Міжнародна економіка».

Наступним кроком нами було проведено кластерний аналіз.

Кластерний аналіз (англ. cluster analysis) – математична процедура багатовимірного аналізу, що дозволяє на основі множини показників (як об'єктивних, так і суб'єктивних), що характеризують ряд об'єктів, згрупувати їх в класи (кластери) таким чином, щоб об'єкти, що входять в один клас, були більш однорідними, подібними у порівнянні з об'єктами, що входять в інші класи [6].

Вибір оптимальної кількості кластерів ґрунтувався на дослідженні таких показників, як: кубічний критерій кластеризації, Pseudo F Statistic, Pseudo t-Squared. Було вирішено виділити 4 кластери, які виявилися приблизно однаковими за розмірами (табл. 3).

Для побудови моделі оцінки ймовірності вступу абітурієнта до ВНЗ у даній роботі було використано наступні методи: логістична регресія, дерево прийняття рішень, нейронна мережа.

В логістичній регресійній моделі змодельовані значення залежної змінної знаходяться в інтервалі від 0 до 1 незалежно від значень незалежних змінних, тому, ця модель часто використовується для аналізу бінарних залежних змінних або змінних відгуку.

Таблиця 3

Детальна характеристика кластерів

Характеристики кластерів	Номер кластера			
	1	2	3	4
Змінні, які виявилися значимими при формуванні кластера	спеціальність, на яку подано заявку	спеціальність, на яку подано заявку	спеціальність, на яку подано заявку	–
	–	стать абітурієнта	стать абітурієнта	стать абітурієнта
	загальна кількість балів абітурієнта при вступі	загальна кількість балів абітурієнта при вступі	загальна кількість балів абітурієнта при вступі	загальна кількість балів абітурієнта при вступі
Характеристика заяв, які потрапили до кожного з кластерів	Переважаючі заявки абітурієнтів на спеціальності «Міжнародна економіка», «Економічна кібернетика», «Правознавство», із загальною кількістю балів при вступі більше середнього значення по всій сукупності.	Переважаючі заявки абітурієнтів на спеціальності «Правознавство», «Фінанси і кредит», «Облік і аудит», «Банківська справа» із загальною кількістю балів при вступі нижче середнього значення по всій сукупності, майже усі від осіб жіночої статі.	Заявки абітурієнтів лише на спеціальності «Фінанси і кредит», «Облік і аудит», «Банківська справа» із загальною кількістю балів при вступі трохи більше середнього значення по всій сукупності, переважна більшість – абітурієнти жіночої статі.	Переважаючі заявки від абітурієнтів чоловічої статі, з загальною кількістю балів при вступі нижче середнього рівня по всій сукупності.

Джерело: розроблено авторами

При цьому ймовірність настання події визначається функцією [7]:

$$\log it(\hat{p}) = \log\left(\frac{\hat{p}}{1-\hat{p}}\right) = w_0 + w_1 \cdot x_1 + w_2 \cdot x_2 + \dots + w_n \cdot x_n, \quad (1)$$

де \hat{p} – змодельована ймовірність настання події, що цікавить дослідника;

x_n – n -ий незалежний фактор;

w_n – n -ий коефіцієнт регресії (оцінка фактору);

n – порядковий номер фактору.

Ідея методу дерев прийняття рішень полягає у тому, щоб просуваючись гілками дерева у напрямку справа наліво (тобто від вершини дерева до першої точки прийняття рішення), спочатку розрахувати очікувані виграші по кожній гілці дерева і, порівнюючи ці виграші, зробити остаточний вибір найкращої альтернативи. Мета полягає в тому, щоб створити модель, яка прогнозує значення цільової змінної на основі декількох змінних на вході [7].

Штучні нейронні мережі (ШНМ) – математичні моделі, а також їхня програмна та апаратна реалізація, побудовані за принципом функціонування біологічних нейронних мереж – мереж нервових клітин живого організму.

Функція активації в нейронній мережі – це функція, що обчислює розраховує значення вихідного шару нейрона. Для моделювання величини з областю значень [0;1] використовується логістична функція активації. Бінарну прогнозну формулу нейронної мережі та формулу n -го нейрона наведено у формулах (2) та (3), відповідно [9].

$$\log it(\hat{p}) = \log\left(\frac{\hat{p}}{1-\hat{p}}\right) = w_{00} + w_{01} \times H_1 + w_{02} \times H_2 + \dots + w_{0n} \times H_n, \quad (2)$$

$$H_n = \log\left(w_{n0} + w_{n1} \times x_1 + w_{n2} \times x_2 + \dots + w_{nk} \times x_k\right), \quad (3)$$

де \hat{p} – змодельована ймовірність настання події, що цікавить дослідника;

w_{nk} – n -та вагова оцінка;

H_n – n -ий прихований елемент;

n – порядковий номер елемента;

x_k – k -ий незалежний фактор;

k – порядковий номер фактору.

На рис. 1 наведено діаграму проекту в SAS. Першим блоком діаграми виступає уся сукупність даних – заявки абітурієнтів на 1-й курс. У другому блоці діаграми процесу використовується інструмент Розподіл даних (*Data Partition*), за допомогою якого уся вхідна сукупність даних випадковим

чином була розподілена на 3 частини зі збереженням пропорції розподілу цільової змінної: 50% – тренувальні дані, на яких модель буде будуватись, 30% – дані, на яких модель буде перевірятись (валідаційні), 20% – тестові дані. Третій етап – побудова і оптимізація логіт-моделі (блок *Regression*), дерева рішень (блок *Decision Tree*) та автоматичної нейромережі (блок *Auto Neural*). Останній крок – порівняння моделей та вибір оптимальної з них за допомогою інструмента *Model Comparison*.

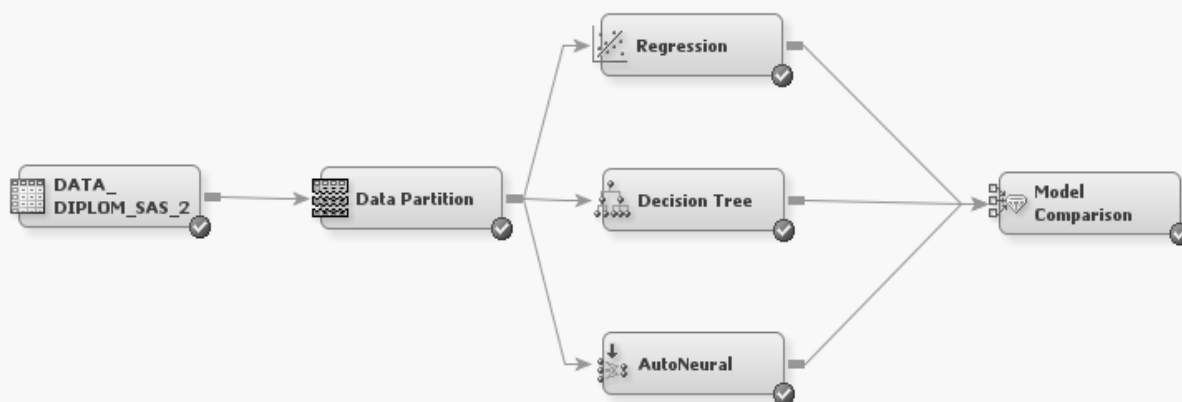

Рис. 1. Діаграма процесу побудови моделей в пакеті SAS Enterprise Miner

Джерело: розроблено авторами в системі SAS Enterprise Miner

Для оптимізації логістичної моделі було обрано метод покрокового виключення незначущих факторів (*Stepwise*), значущість останніх визначалась за статистичним критерієм ксі-квадрата Вальда (*Wald Chi-Square*).

У результаті покрокового відбору було обрано 6 значущих факторів:

- 1) середній бал атестату (X_2);
- 2) спосіб подачі документів (X_{10}):
 - $X_{10.1}$ – оригінали документів;
 - $X_{10.2}$ – електронний вступ;
- 3) кількість спеціальностей, на які подано заявку (X_{14}):
 - $X_{14.1}$ – на 1;
 - $X_{14.2}$ – на 2;
- 4) місце проживання (X_9):
 - $X_{9.1}$ – м. Суми;
 - $X_{9.2}$ – інші області;
 - $X_{9.3}$ – сусідні з Сумською області;
- 5) не відвідування підготовчих курсів (X_{15});
- 6) загальна сума балів (X_1).

Отже, шукана ймовірність вступу абітурієнта до ВНЗ розраховується за формулою:

$$\begin{aligned} \log it(\hat{p}) = & 2.96 + 0.22X_2 + 1.48X_{10.1} - 0.96X_{10.2} - 0.49X_{14.1} - 0.15X_{14.2} \\ & - 0.47X_{9.1} + 0.26X_{9.2} + 0.12X_{9.3} - 0.88X_{15} - 0.008X_1 + \epsilon_n \times H_n \end{aligned} \quad (4)$$

Отже, згідно з результатами, одержаними за допомогою логіт моделі, найімовірніше першокурсником Академії стане абітурієнт, що при подачі заявки на вступ надав оригінали документів, вибрав одразу 3 спеціальності, є уродженцем Сумської області та відвідував підготовчі курси при ВНЗ.

Побудова дерева прийняття рішень відбувалась в автоматичному режимі. У результаті було побудоване 4-рівневе дерево класифікації за принципом мінімізації коефіцієнта помилкової класифікації (табл. 4).

Найвагомішим фактором виявився спосіб подачі абітурієнтом пакету документів. Наступним за важливістю фактором є кількість спеціальностей, на які подано заявку, останнім – середній бал атестату.

Отже, згідно з результатами, одержаними на основі дерева прийняття рішень, найбільш імовірно першокурсником Академії стане абітурієнт, який подав оригінали документів. У випадку подачі ним копій документів чи електронного вступу студентом скоріше за все стане той, хто вибрав одразу 3 спеціальності і середній бал атестату якого менше або дорівнює 11,65.

Нейронна мережа будувалась в автоматичному режимі, активаційною функцією було обрано логістичну (для того, щоб змодельована величина знаходилась у проміжку [0;1]), а типом архітектури – блочну (щоб шари нейронів будувались блоками, і їх було явно видно). Оптимізація мережі відбувалася шляхом мінімізації коефіцієнта помилкової класифікації.

Таблиця 4

Правила класифікації дерева рішень

Правило класифікації	Навчальна вибірка	Валідаційна вибірка
Спосіб подачі документів:		
– оригінали документів	70% абітурієнтів стали студентами, а 30% – ні	65% абітурієнтів стали студентами, а 35% – ні
– копії документів та електронний вступ	20% абітурієнтів стали студентами, а 80% – ні	21,5% абітурієнтів стали студентами, а 78,5% – ні
Кількість спеціальностей, на які подано заяву:		
– 1 або 2	7% абітурієнтів стали студентами, а 93% – ні	11% абітурієнтів стали студентами, а 90% – ні
– 3	23% абітурієнтів стали студентами, а 77% – ні	25% абітурієнтів стали студентами, а 75% – ні
Середній бал атестату:		
– більше 11,65	22% абітурієнтів стали студентами, а 78% – ні	24% абітурієнтів стали студентами, а 79% – ні
– менше або дорівнює 11,65	87,5% абітурієнтів стали студентами, 12,5% – ні	67% абітурієнтів стали студентами, а 33% – ні

Джерело: розроблено авторами

У результаті було згенеровано нейронну мережу, яка складається з 1-го прихованого шару з двома нейронами (рис. 2).

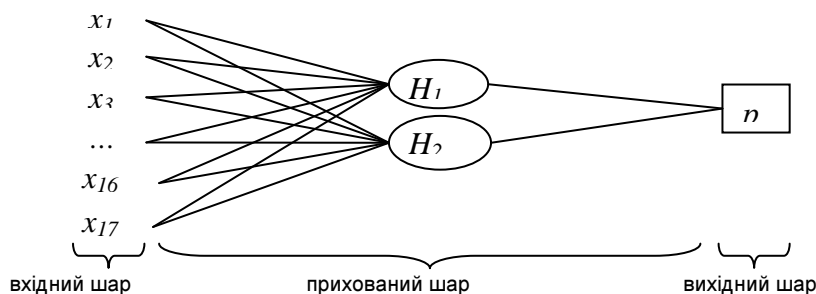

Рис. 2. Схематичне представлення нейронної мережі

Джерело: розроблено авторами

Математична інтерпретація вихідного шару, а також 1-го та 2-го прихованих шарів мережі наведено у формулах (5-7).

$$\log it(\frac{\text{€}}{1-\text{€}}) = \left(\frac{\text{€}}{1-\text{€}} \right) = -1,51 + 3,93 \cdot H_1 - 2,98 \cdot H_2 \quad (5)$$

$$H_1 = \log(0,45 - 0,72 \cdot X_1 + 1,27 \cdot X_2 + 0,29 \cdot X_3 + 0,11 \cdot X_4 - 0,51 \cdot X_5 - 0,5 \cdot X_6 - 0,44 \cdot X_7 + 0,65 \cdot X_8 - 0,73 \cdot X_{9,1} - 0,03 \cdot X_{9,2} + 0,52 \cdot X_{9,3} + 2,67 \cdot X_{10,1} - 1,49 \cdot X_{10,2} + 0,37 \cdot X_{11} + - 0,11 \cdot X_{12} - 0,20 \cdot X_{13} - 0,57 \cdot X_{14,1} - 0,51 \cdot X_{14,2} - 0,46 \cdot X_{15} - 1,16 \cdot X_{16,1} - 0,53 \cdot X_{16,2} + 0,11 \cdot X_{16,3} - 0,19 \cdot X_{16,4} + 1,29 \cdot X_{16,5}, \quad (6)$$

$$H_2 = \log(1,14 + 0,42 \cdot X_1 + 0,76 \cdot X_2 - 0,69 \cdot X_3 + 1,20 \cdot X_4 + 0,46 \cdot X_5 - 7,5 \cdot X_6 - 0,5 \cdot X_7 + 0,81 \cdot X_8 + 0,82 \cdot X_{9,1} - 0,59 \cdot X_{9,2} + 0,03 \cdot X_{9,3} - 0,87 \cdot X_{10,1} - 0,66 \cdot X_{10,2} + 0,4 \cdot X_{11} - - 0,5 \cdot X_{12} - 0,22 \cdot X_{13} + 0,3 \cdot X_{14,1} - 0,21 \cdot X_{14,2} + 0,64 \cdot X_{15} - 0,86 \cdot X_{16,1} - 0,55 \cdot X_{16,2} + 0,45 \cdot X_{16,3} - 0,56 \cdot X_{16,4} + 0,82 \cdot X_{16,5}, \quad (7)$$

На останньому етапі дослідження за допомогою інструмента *Model Comparison* (останній блок на рис. 1) було проведено порівняльний аналіз побудованих моделей.

Відбір найкращої моделі здійснювався на основі мінімізації частки неправильної класифікації, проте враховувались тенденції і таких показників, як середньоквадратична похибка й коефіцієнт Джинні (табл. 5).

Таблиця 5

Коефіцієнти якості моделей

Модель, вибірка	Коефіцієнт		
	Частка неправильної класифікації (MISC)	Середньоквадратична похибка (MSE)	Коефіцієнт Джинні (G)
Логіт модель			
Навчальна	0,23	0,17	0,62
Валідаційна	0,26	0,19	0,51
Тестова	0,26	0,19	0,49
Дерево рішень			
Навчальна	0,23	0,17	0,54
Валідаційна	0,25	0,19	0,47
Тестова	0,25	0,18	0,50
Нейронна мережа			
Навчальна	0,21	0,16	0,66
Валідаційна	0,24	0,18	0,52
Тестова	0,24	0,18	0,56

Джерело: розроблено авторами

Як видно з даних табл. 5, усі 3 моделі пройшли перевірку на адекватність та якість. Вони майже однаково точно описують вхідні дані, проте за усіма показниками найкращою виявилась нейронна мережа. На другому місці – дерево прийняття рішень, останнє місце, відповідно, посідає логістична регресія.

Результат розрахунків підкріплюються графіками ROC-кривих (рис. 3).

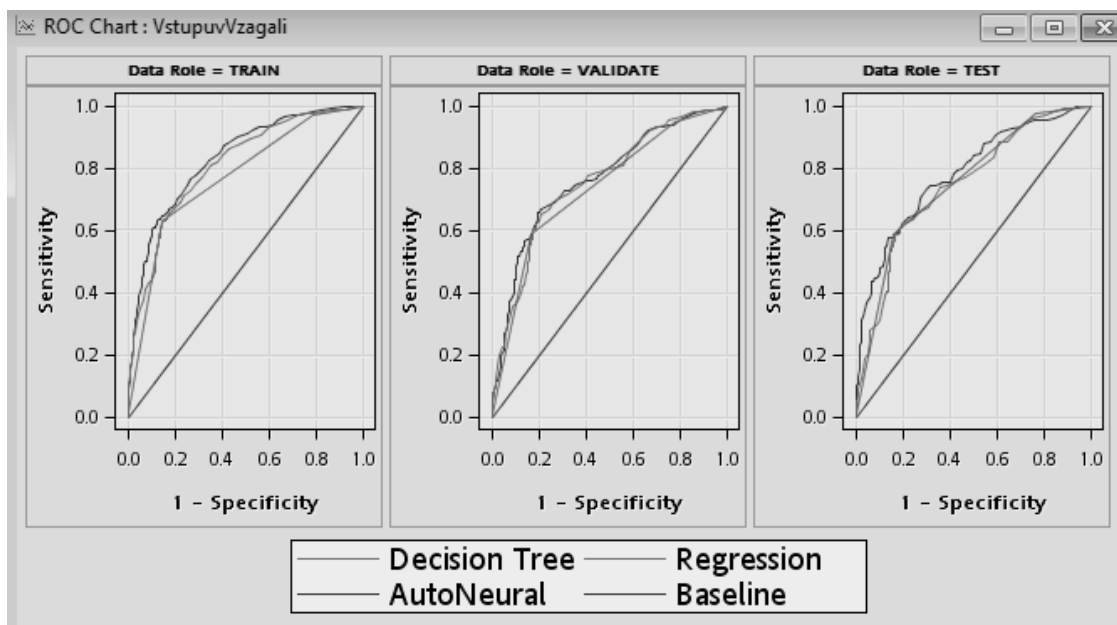

Рис. 3. ROC-криві логістичної регресії, дерева прийняття рішень та нейронної мережі для навчального, валідаційного та тестового набору даних

Джерело: одержано авторами в системі SAS Enterprise Miner

З рис. 3 видно, що ROC-криві переплітаються, це говорить про приблизно однакову якість класифікації моделей. Проте найбільше від базисної лінії віддаляється крива саме нейронної мережі, що є графічним підтвердженням отриманих аналітично результатів.

Висновки з проведеного дослідження. У результаті даного дослідження було з'ясовано, що найбільш ймовірно першокурсником Академії стане абітурієнт, який при подачі заявки на вступ надав оригінали документів, обрав одразу 3 спеціальності, середній бал атестату якого менше або дорівнює 11.65, він є уродженцем Сумської області та відвідував підготовчі курси при Академії. Для того, щоб кількісно оцінити ймовірність вступу абітурієнта до ВНЗ було побудовано 3 математичні моделі, які пройшли перевірку на якість та адекватність.

Як з'ясувалося, усі 3 моделі майже однаково точно описують вхідні дані, проте за усіма показниками найкращою виявилась нейронна мережа.

Однак, слід зауважити, що незважаючи на те, що розроблені математичні моделі досить добре описують результати вступної кампанії ДВНЗ «УАБС НБУ» 2013-2014 н. р., все ж для підвищення точності прогнозування і практичного застосування моделей необхідно також дослідити результати вступних кампаній минулих та поточного років і у разі необхідності модифікувати розроблену модель, враховуючи можливість зміни певних чинників з часом.

Бібліографічний список

1. Польдін О.В. Прогнозування успішності у ВНЗ за результатами ЄДЕ / О.В. Польдін // Прикладна економетрика. – 2011. – № 1(21). – С. 56-69.
2. Костенко Г.І. Моделювання собівартості освітньої послуги вищого навчального закладу / Г.І. Костенко, О.А. Рожок // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 12(138). – С. 190-195.
3. Дядичев В.В. Моделювання процесу оцінки якості освіти вищого навчального закладу за допомогою автоматизованої системи керування / В.В. Дядичев, В.В. Додонова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1331/1/12dvvsvo.pdf>.
4. Карпюк О.А. Економіко-математичне моделювання розвитку ринку освітніх послуг регіону / О.А. Карпюк, Г.В. Мамонова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/1271/1/20.pdf>.
5. Введення в аналіз асоціативних правил [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://victoria.lviv.ua/html/oio-l/2.html>.
6. Кластерний аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Кластерний_аналіз.
7. Логістична регресія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.statistica.ru/theory/logisticheskaya-regressiya>.
8. Дерево прийняття рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Дерево_прийняття_рішень.
9. Штучна нейронна мережа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Штучна_нейронна_мережа.

References

1. Poldin, O.V. (2011), "Predicting the success in high school based on the results of EGE", *Prykladna ekonometryka*, no. 1(21), pp. 56-69.
2. Kostenko, H.I. and Rozhok, O.A. (2012), "Modeling of the price of educational services of higher educational institution", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 12(138), pp. 190-195.
3. Diadychev, V.V. and Dodonova, V.V. "Modeling of assessing the quality of education higher education institution using automated control systems", available at: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1331/1/12dvvsvo.pdf> (access date October 27, 2014).
4. Karpiuk, O.A. and Mamonova, H.V. (2012), "Economic modeling of the education market development in the region", available at: <http://eztuir.ztu.edu.ua/1271/1/20.pdf> (access date October 27, 2014).
5. *Vvedennia v analiz asotsiatyvnykh pravyl* ["Introduction to the analysis of association rules], available at: <http://victoria.lviv.ua/html/oio-l/2.html> (access date October 27, 2014).
6. *Klasternyi analiz* ["Cluster analysis"], available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/Кластерний_аналіз (access date October 27, 2014).
7. *Lohistychna rehressiia* ["Logistic Regression"], available at: <http://www.statistica.ru/theory/logisticheskaya-regressiya> (access date October 27, 2014).
8. *Derevo pryiniattia rishen* ["Decision tree"], available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/Дерево_прийняття_рішень (access date October 27, 2014).
9. *Shtuchna neironna merezha* ["Artificial neural network"], available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/Штучна_нейронна_мережа (access date October 27, 2014).

Зеленська М.І., Сасва К.В. ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВСТУПУ АБІТУРІЄНТІВ ДО ВНЗ (НА ПРИКЛАДІ ДВНЗ «УАБС НБУ»)

Мета – виявлення прихованих взаємозв'язків між заявами абітурієнтів, поданими до ВНЗ, за допомогою методів статистичного аналізу, а також побудова математичної моделі для оцінки ймовірності вступу абітурієнта до ВНЗ на основі попередньо відомої про нього інформації.

Методика дослідження. Проведене дослідження передбачало наступні кроки: збір та аналіз інформаційної бази на основі елементарних методів статистичного аналізу; застосування кластерного та асоціативного аналізу для виявлення прихованих закономірностей у вхідних даних; застосування методів

регресійного аналізу, дерев прийняття рішення та нейронних мереж для розробки математичних моделей; оцінка якості та адекватності розроблених моделей та вибір оптимальної з них.

Результати. Базою для проведення дослідження виступали заявки абітурієнтів, подані до приймальної комісії ДВНЗ «УАБС НБУ» за період вступної кампанії 2013-2014 н. р. За допомогою методів кластерного та асоціативного аналізу було проаналізовано вхідні дані та виявлено в них ряд закономірностей, пов'язаних із вибором абітурієнтами конкретних груп спеціальностей для подачі заявки на вступ. Усі заявки було розподілено на 4 кластери, аналіз яких дав змогу скласти портрет кожної з груп. Для оцінки ймовірності вступу абітурієнтів до ВНЗ було розроблено 3 математичні моделі на основі логістичної регресії, дерев прийняття рішень та нейромереж. Усі 3 моделі пройшли перевірку на якість та адекватність, що є необхідною умовою їх подальшого застосування на практиці.

Наукова новизна. У статті запропоновано підхід до моделювання результатів вступу абітурієнтів до ВНЗ на основі попередньо відомої про них інформації.

Практична значущість. Одержані результати можуть бути використані ВНЗ для проведення профорієнтаційної роботи та під час вступної кампанії, оскільки дають змогу виявити абітурієнтів, які найбільш схильні до вступу.

Ключові слова: вища освіта, результат вступу абітурієнта, статистичний аналіз, логістична модель, дерево прийняття рішень, нейронна мережа.

Zelenska M.I., Saieva K.V. ECONOMIC AND MATHEMATICAL MODELING OF THE ENTRANCE CAMPAIGN OUTCOME (CASE STUDY FOR SHEI "UAB OF THE NBU")

Purpose. The aim of this research is to identify hidden relationships between enrollees' applications submitted to the university, using the methods of statistical analysis, and construction of a mathematical model to estimate the probability of entry to the university on the basis of previously known information about the applicant.

Methodology of research. The study involved the following steps: collecting and analyzing information database using elementary methods of statistical analysis; cluster and association analysis for detection of hidden patterns in the input data; the use of regression analysis, decision trees and neural networks to develop mathematical models; evaluation of the quality and adequacy of the developed models and the choice of the optimal one.

Findings. The basis for the study were enrollees' applications submitted to the Selection committee of SHEI "UAB of the NBU" during the period of entrance campaign in 2013-2014 academic year. First the inputted data was analyzed by means of cluster and association. The rules of the interconnection between the application submissions to particular specializations were found. All entries were divided into 4 clusters, the analysis of them allowed to make a portrait of each group. To evaluate the likelihood of entry to academy three mathematical models based on logistic regression, decision trees and neural networks were developed. Quality and adequacy of all 3 models was proved. This makes precondition for their future implementation on practice.

Originality. An approach to modeling the outcome of the entrance campaign on the basis of previously known information about enrollees was proposed in this article.

Practical value. Results obtained in this paper can be used for educational institutions in educational guidance process and during the entrance campaign because enable to detect applicants who are mostly inclined to entrance.

Key words: higher education, entrance outcome, statistical analysis, logistic model, decision tree, neural network.

Зеленская М.И., Саева К.В. ЭКОНОМИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ РЕЗУЛЬТАТОВ ПОСТУПЛЕНИЯ АБИТУРИЕНТОВ В ВУЗ (НА ПРИМЕРЕ ГВУЗ «УАБД НБУ»)

Цель. Целью данной работы является определение скрытых взаимосвязей между заявками абитуриентов, поданными в вуз, с помощью методов статистического анализа, а также построение математической модели для оценки вероятности поступления абитуриента в вуз на основе предварительно известной о нем информации.

Методика исследования. Проведенное исследование подразумевало следующие шаги: сбор и анализ информационной базы с помощью элементарных методов статистического анализа; применения кластерного и ассоциативного анализа для выявления скрытых закономерностей в исходных данных; применение методов регрессионного анализа, деревьев принятия решения и нейронных сетей для разработки математических моделей; оценка качества и адекватности разработанных моделей и выбор оптимальной из них.

Результаты. Базой для проведения исследования выступали заявки абитуриентов, поданные в приемную комиссию ГВУЗ «УАБД НБУ» за период вступительной кампании 2013-2014 н. г. С помощью методов кластерного и ассоциативного анализа были проанализированы исходные данные, в них выявлен ряд закономерностей, связанных с выбором абитуриентами конкретных групп специальностей при подаче заявки на поступление. Все заявки были разделены на 4 кластера, анализ которых позволил составить портрет каждой из групп. Для оценки вероятности поступления абитуриентов в вузы было разработано 3 математические модели на основе логистической регрессии, деревьев решений и нейронных сетей. Все 3 модели прошли проверку на качество и адекватность, что является необходимым условием их дальнейшего применения на практике.

Научная новизна. В статье предложен подход к моделированию результатов поступления абитуриентов в вузы, исходя из предварительно известной о них информации.

Практическая значимость. Полученные в данной статье результаты могут быть использованы вузом для проведения профориентационной работы и во время вступительной кампании, поскольку позволяют определить абитуриентов, которые наиболее склонны к поступлению.

Ключевые слова: высшее образование, результат поступления абитуриента, статистический анализ, логистическая модель, дерево принятия решений, нейронная сеть.

**Тесля А.І.,
аспірант* кафедри економічної теорії,
Львівський національний університет ім. І. Франка**

СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ

Постановка проблеми. Система управління знаннями з часу проголошення курсу на впровадження інноваційної моделі розвитку економіки України та на закріплення права на різноманітні форми і види власності вимагає розробки та реалізації стратегії захисту інтелектуальної власності. Також актуальною на сучасному етапі є потреба і в розумінні ролі та місця інтелектуальної власності як економічного об'єкта. Актуальною є і потреба в аналізі особливостей створення та використання різних видів інтелектуальної власності та ефективного управління інтелектуальним капіталом. Водночас дане питання є одним з найбільш дискусійним у сучасній економіці. На сучасному етапі не розроблено конкретної системи управління інтелектуальним капіталом, яка б враховувала всі особливості компонентів інтелектуального капіталу. Відповідно питання, які стосуються управління інтелектуальним капіталом як важливим стратегічним ресурсом суб'єктів діяльності є недостатньо дослідженими у вітчизняній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що стосуються дослідження систем управління інтелектуальним капіталом, висвітлені у працях таких вчених, як: В. Д. Базилевича [1], В. Баранчеєва [2], Ю. А. Варфоломеевої [3], А. В. Єременко [4], І. В. Левіної [8], Л. Г. Мельника [10], С. М. Ілляшенко [10], В. А. Касьяненко [10], І. В. Терона [12], А. Ю. Мазарчука [9], І. І. Ткача [9], В. В. Циганова [13], В. А. Бродина [13], Г. Б. Шишкина [13] та ін. Однак у більшості наукових розвідок мало уваги приділено системам управління інтелектуальним капіталом. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо систем управління інтелектуальним капіталом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиції в інтелектуальний капітал є умовою його відтворення та визначають не тільки рівень розвитку в майбутньому, але і безпосередній вплив на виробничий потенціал і на структуру сукупного попиту. Незважаючи на всебічну інтелектуалізацію суспільства, проблему визначення економічної сутності інтелектуального капіталу та механізмів його відтворення ще недостатньо вивчено [4]. А питання, що стосуються управління інтелектуальним капіталом, стали актуальною темою наукових досліджень в Україні, починаючи з 2000 року.

Зазначимо, що існують різні підходи до визначення поняття "інтелектуальний капітал". Одними з перших дослідників у цьому напрямі є Л. Едвінссон та М. Мелоун. Вчені до інтелектуального капіталу відносять всі види капіталу, які не піддаються тим оцінкам, які є традиційним для ресурсів сучасної корпорації, тобто вони дотримуються досить широкого трактування інтелектуального капіталу.

У рамках інтелектуального капіталу вчені виділили "людський капітал" і "структурний капітал". Ми погоджуємось з точкою зору О. Кендюхова стосовно того, що вчені підкреслюють те, що кожна з цих форм "капіталу" породжена людськими знаннями, і саме їх сукупність визначає приховані джерела цінності, які наділяють компанію нетрадиційно високою ринковою оцінкою [7].

Наприклад, Л. Г. Мельник визначає інтелектуальний капітал як інтелектуальні здатності людей, у сукупності зі створеними ними матеріальними й нематеріальними засобами, які використовуються в процесі інтелектуальної праці [10].

Своєю чергою С. М. Ілляшенко зазначає, що: "Інтелектуальний капітал – вартість сукупності наявних у нього інтелектуальних активів, зокрема інтелектуальної власності, його природних і придбаних інтелектуальних здібностей і навичок, а також накопиченої ним бази знань і корисних відносин з іншими суб'єктами" [5].

А В. Д. Базилевич [1] вважає, що інтелектуальний капітал (ІК) як провідний чинник та основа інтелектуальної економіки має певні специфічні ознаки. До таких ознак він відносить наступні:

- інтелектуальний капітал не є матеріальним у традиційному розумінні;
- інтелектуальний капітал перебуває одночасно у формах запасу і продукту;
- інтелектуальний капітал зберігається та нагромаджується у специфічних традиційних формах;
- інтелектуальний капітал є основним компонентом визначення ринкової вартості підприємств.

Доцільно зазначити і те, що в науковій літературі прийнято виділяти три складові ІК підприємства, а саме:

* Науковий керівник: Башнянин Г.І. – д.е.н., професор

– людський (особистий) капітал – знання, навички, досвід, ноу-хау, творчі здібності, креативний спосіб мислення, моральні цінності, культура праці тощо [6]. Це знання, що працівники “забирають” із собою, коли вони звільняються з підприємства [12];

– організаційний (структурний) капітал – патенти, ліцензії, ноу-хау, програми, товарні знаки, промислові зразки, технічне й програмне забезпечення, організаційна структура, корпоративна культура тощо [6]. Це знання, що залишаються усередині фірми [12];

– споживчий (інтерфейсний, маркетинговий) капітал – включає зв'язки з економічними контрагентами (постачальниками, споживачами, посередниками, кредитно-фінансовими установами, органами влади та ін.), інформацію про економічних контрагентів, історію відносин з ними, торговельну марку (бренд) [6].

Варто зазначити, що людський капітал має найбільше значення, оскільки він є основою функціонування всього інтелектуального капіталу. Саме людина організовує, здійснює діяльність, виробляє продукт, формує мережі зв'язків, імідж, конкурентні переваги, вступаючи у взаємодію з іншими людьми. Але лише тісна та чітко налагоджена взаємодія всіх трьох, компонентів інтелектуального капіталу (людського, організаційного та споживчого капіталів) є основою успішної діяльності.

Наприклад, С. М. Ілляшенко у складі інтелектуального капіталу виділяє лише дві складові [5]:

– людський капітал: знання, практичні навички, досвід, ноу-хау, творчі здібності, креативний спосіб мислення, моральні цінності, загальна культура;

– структурний капітал: технічне і програмне забезпечення, організаційна структура, патенти, ліцензії, ноу-хау, товарні знаки, промислові зразки, технічне й програмне забезпечення, організаційна структура, корпоративна культура, відносини з клієнтами, зв'язки з економічними контрагентами (постачальниками, споживачами, посередниками, кредитно-фінансовими установами, органами влади та ін.), інформація про економічних контрагентів, історія взаємин з економічними контрагентами, торгова марка (бренд).

Своєю чергою відмітимо те, що виділяють такі типи інтелектуального капіталу як: персоніфікований, техніко-технологічний, інфраструктурний, клієнтський, марочний.

Кожний із зазначених нами типів інтелектуального капіталу має певні функції та передбачає свою специфіку управління.

Що стосується ефективного управління інтелектуальним капіталом, то це є одним з найдискусійніших питань у сучасній економіці. На сучасному етапі не розроблено системи управління інноваційним капіталом, яка б враховувала всі особливості інтелектуального капіталу, хоча останнім часом дослідження щодо питань ефективного управління інтелектуальним капіталом стали більш активними.

Варто зазначити і те, що проблеми, які стосуються управління інтелектуальним капіталом, внаслідок всеосяжної інтелектуалізації сучасної економіки вийшли на перший план і стали не просто юридичними та комерційними питаннями, а також і політичними проблемами. А ці проблеми своєю чергою вимагають стратегічних та комплексних підходів до їх вирішення. А складність розв'язання зазначених проблем полягає в надзвичайно високому ступені динамічності й різнобічності відносин, пов'язаних з інтелектуальною власністю.

Головною метою управління інтелектуальним капіталом, на думку І. І. Ткача, є досягнення бажаних економічних результатів завдяки змінам у структурі інтелектуального капіталу та в процесах його формування і використання [9].

Інтерес до управління знаннями в останнє десятиріччя значно зріс. Наприклад, професор Маринко Г. І. зробив системний огляд різноманітних моделей та шкіл в управлінні знаннями [2]. Він виділив наступні школи:

- системну;
- картографічну;
- процесну;
- комерційну;
- організаційну;
- просторову;
- стратегічну.

А на думку професора Майкла Єрла, всі школи можна згрупувати в три основні категорії, а саме: технократичні підходи, економічні підходи, біхевіористські [2].

Слід зазначити, що під менеджментом знань перш за все мається на увазі управління інтелектуальним капіталом. Розглядаючи управління інтелектуальним капіталом, в науковій літературі виділяють три основні групи методів управління, які застосовуються як до інтелектуального капіталу, так і до інтелектуальної праці:

- організаційні,
- економічні,
- соціально-психологічні.

Також в системі управління інтелектуальним капіталом виділяються два основних рівня:

1. Рівень "інтелектуального ядра". Інтелектуальне ядро включає в себе: представників вищого керівництва, найбільш активних і творчих співробітників, незалежно від їх ієрархічного положення в компанії (чисельність співробітників, що входять в "інтелектуальне ядро", на великих та середніх підприємствах звичайно не перевищує 0,1-0,5% від загальної кількості персоналу).

Своєю чергою завдання "інтелектуального ядра" носять стратегічний характер і полягають у визначенні напрямку розвитку організації, в "каналізації" інноваційних процесів, в проведенні певних перетворень.

2. Рівень поточного управління. Він об'єднує підсистеми, що здійснюють в основному тактичне управління інтелектуальним капіталом організації.

Своєю чергою для ефективного управління інтелектуальним капіталом необхідна побудована повномасштабна система, яка б, на думку Ю. А. Варфоломеевої [3], з якою ми погоджуємось, вирішувала наступні завдання:

- підвищення конкурентоспроможності бізнесу;
- системний розвиток персоналу;
- підвищення цінності людського ресурсу;
- удосконалення бізнес-процесів;
- підтримка управлінських рішень в стратегічному, інноваційному, фінансовому, технологічному і виробничому менеджменті.

Відповідно існує два основні типи інструментів для вирішення зазначених нами завдань:

1. Формальні інструменти. До них відносяться експертні системи управління, системи штучного інтелекту, автоматизовані системи прийняття рішень, системи підтримки прийняття рішень та системи підтримки роботи з клієнтами.

На думку фахівців, формальні інструменти є досить ефективними, коли виникає необхідність приймати управлінські рішення в компаніях інноваційної, фінансової і консалтингової областей діяльності, де потрібно облік великої кількості швидкоплинних зовнішніх умов.

Зазначимо і те, що формальні інструменти спрямовані на кодифікацію інформації та збереження знань в компанії у випадку звільнення працівника; є основою організаційного капіталу компанії, яка формує внутрішню структуру організації; особливо ефективні для вирішення типових завдань.

Серед формальних інструментів можна особливо відзначити системи підтримки клієнтських відносин (CRM), які ефективно застосовуються в багатьох компаніях сфери консалтингу та довели свою ефективність використання в зарубіжних комерційних організаціях. Даний клас систем дозволяє автоматизувати й удосконалювати бізнес-процеси в сфері продажів, маркетингу та обслуговування клієнтів [3].

2. Неформальні інструменти. Цим інструментам управління інтелектуальним капіталом відводиться особлива роль. Близько 80% наявних знань втрачається, якщо не відбувається обмін знаннями.

Деякі фахівці й дослідники [11] рекомендують використовувати в організації командний тип роботи з наступних причин:

- більш гнучке управління проектами в рамках середніх і великих компаній (Хекмен Т. М.);
- ефективний обмін знаннями між різними функціональними одиницями (Р. Дафт);
- взаємна доповнюваність членів команди на основі наявності спільних цілей і цінностей;
- наявність чітких командних ролей і лідерства збільшує ефективність і знижує ризики внутрішньоорганізаційних конфліктів (М. Белбін);
- команди дозволяють значно підвищити конкурентоспроможність компанії за рахунок сукупності знань і навичок кожного її члена та синергетичного ефекту від їх роботи (Л. Клеєва) [11].

На думку А. В. Єременко [4], управління інтелектуальним капіталом повинно бути спрямоване на приведення у відповідність внутрішніх можливостей його реалізації і розвитку до зовнішніх, які генеруються ринком.

Для того, щоб можна було успішно управляти інтелектуальним капіталом необхідно, на думку А. В. Єременко [4], слід виконати наступні умови:

- створити передумови для комерціалізації знань;
- створити належні умови для здійснення інвестицій у форму нематеріальних активів у високотехнологічні галузі та виробництва, що сприяє піднесенню на якісно новий рівень процесу трансферу технологій з-за кордону.
- раціональніше використовувати інтелектуальні ресурси країни, що в умовах захисту інтелектуальної власності стають дорожчими;
- створити умови для налагодження ефективної міжнародної кооперації у високотехнологічних галузях і виробництвах, інтеграції країни в регіональний і світовий технологічний простір;
- покращити умови праці, створити сприятливе середовище для результативної роботи;

– проводити навчання персоналу, курси підвищення кваліфікації, тренінги, брати участь у міжнародних зборах, конференціях, симпозиумах, що присвячені проблемам галузі/ринку, на якому функціонує підприємство;

– прийняти закони, які б регулювали питання, які пов'язані з інтелектуальним капіталом та використанням професійних та творчих здібностей працівників в організації;

– запровадити форми звітності, які б відображали користування інтелектуальним капіталом [4].

А. В. Єременко [4], вважає, що у цій звітності повинні міститись дані, які стосуються підприємства, а саме: капітал, кошти, фінанси, технології, техніка, впроваджені інновації та оновлення, зміна рівня корпоративної культури та клієнтів. На думку автора, це необхідно для того, щоб акціонери та інвестори могли усвідомити рівень розвитку інтелектуального капіталу на підприємстві та бачили, чи доцільно їм вкладати кошти у дане підприємство.

Що стосується охорони інтелектуальної власності, то її необхідність зумовило створення системи регулятивних органів щодо охорони інтелектуальної власності. Відповідно головними компонентами системи регулятивних органів щодо охорони інтелектуальної власності стала Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) та Світова організація торгівлі (СОТ). Цієї системи стосується також і діяльність ЮНЕСКО.

Важливо зазначити, що саме під егідою ЮНЕСКО у 1952 р. в Женеві було підписано Всесвітню конвенцію про авторське право (Universal Copyright Convention).

Доцільно зазначити і те, що міжнародне співробітництво у сфері інтелектуальної власності регулюється в основному Угодою по ТРІПС, яка узагальнила та об'єднала існуючі документи, взявши за основу принципи регулювання, що вміщуються в них, але при цьому було зроблено акцент на економічній складовій даного об'єкта.

Міжнародне співробітництво у сфері інтелектуальної власності також регулюється і угодами під егідою ВОІС. У сфері регулювання ВОІС знаходяться розвиток науки, моральний аспект, консультативні функції. Доцільно відмітити і те, що ВОІС, створена і діє як спеціалізована установа ООН. Вона має за мету регулювати питання інтелектуальної власності в умовах існування двох протилежних політичних систем.

Вважаємо за доцільне погодитись з думкою М. П. Переверзева [14] стосовно того, що задача правового захисту і комерціалізації інтелектуальної власності є досить складною, а її розв'язання, на думку В. В. Циганова, доступно лише фахівцям високої кваліфікації, що працюють в складі спеціально створених систем організаційного типу [13].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, економічна ефективність і забезпеченість суб'єктів господарювання і економіки держави загалом на сучасному етапі визначається їх спроможністю та вмінням до створення, використання та розвитку інтелектуального капіталу. А основою інтелектуального капіталу є знання, навички та інформація, що поступово стають основними засобами. Тому створення результативної системи управління інтелектуальним капіталом може забезпечити вихід державної економіки на вищий рівень, сприятиме реалізації наявного високого потенціалу та виходу на світовий ринок.

Зростання інтелектуального капіталу та ефективність його використання визначають перспективи щодо розвитку економіки тієї чи іншої країни.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити також висновки про те, що на сучасному етапі, питання пов'язані з управлінням інтелектуального капіталу та його складовими, є одними із найбільш актуальних у науковому середовищі.

У зв'язку з тим, що всі компанії мають різні стратегії управління, мають різне бачення свого подальшого розвитку на ринку, не існує єдиної системи управління інтелектуальним капіталом, яка була б максимально успішною в кожній компанії.

Бібліографічний список

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність : підручник / В.Д. Базилевич. – К.: Знання, 2006. – 431 с.
2. Баранчев В. Управление знаниями : учебное пособие (журнал "Маркетинг". Специальный выпуск № 29) / В. Баранчев. – М.: Центр маркетинговых исследований и менеджмента, 2005. – 144 с.
3. Варфоломеева Ю.А. Интеллектуальная собственность в условиях инновационного развития : [монография] / Ю.А. Варфоломеева. – М. : Ось-89, 2006. – 144 с.
4. Єременко А.В. Інтелектуальна власність / А.В. Єременко // Наука та інновації. – 2008. – №7. – С. 5-9.
5. Ілляшенко С.М. Проблеми і перспективи ринково-орієнтованого управління інноваційним розвитком / С.М. Ілляшенко. – Суми : ТОВ "Друкарський дім "Папірус", 2011. – 644 с.
6. Ілляшенко С. Сутність, структура і методичні основи оцінки інтелектуального капіталу підприємства / С. Ілляшенко // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 16-26.
7. Кендюхов О. Сутність і зміст організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства / О. Кендюхов // Економіка України. – 2005. – № 2. – С. 33-41.

8. Левіна І.В. Інтелектуальний капітал: концептуальні основи відтворення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами" / І.В. Левіна. – Донецьк, 2011. – 20 с.
9. Мазарчук А.Ю. Аналіз структури інтелектуального капіталу підприємства / А.Ю. Мазарчук, І.І. Ткач // Вісник Хмельницького національного університету. Серія "Економічні науки". – 2010. – № 6. – Т. 4. – С. 336-339.
10. Мельник Л.Г. Экономика информации и информационные системы предприятия : учебн. пособ. / Л.Г. Мельник, С.Н. Ильяшенко, В.А. Касьяненко. – Сумы : ИТД "Университетская книга", 2004. – 400 с.
11. Просвирина И.И. Интеллектуальный капитал: новый взгляд на нематериальные активы / И.И. Просвирина // Финансовый менеджмент. – 2004. – № 4. – С. 45-51.
12. Терон І.В. Інтелектуальний капітал як основне джерело багатства в постіндустріальному суспільстві / І.В. Терон // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 7. – С. 90-94.
13. Цыганов В.В. Интеллектуальные предприятия / Цыганов В.В., Бродин В.А., Шишкин Г.Б. – М. : Университетская книга, 2004. – 345 с.
14. Эволюционная экономика. Инновация, инвестиции, институты и интеллектуальный капитал : [коллективная монография] / под ред. М.П. Переверзева. – Тула : Издательство ТГПУ, 2008. – 245 с.

References

1. Bazylevych, V. (2006), *Intelektualna vlasnist* [Intellectual property], textbook, Znannia, Kyiv, Ukraine, 431 p.
2. Barancheev, V. (2005), *Upravlenie znaniiami* [Management knowledges], textbook, Tsentr marketingovykh issledovaniy i menedzhementa, Moscow, Russia, 144 p.
3. Varfolomeeva, Y. (2006), *Intellektualnaia sobstvennost v usloviakh innovatsionnogo razvitiia* [Intellectual property is in the conditions of innovative development], textbook, Os-89, Moscow, Russia, 144 p.
4. Yeremenko, A.V. (2008), "Intelektualna vlasnist", *Nauka ta innovatsii*, no 7, pp. 5-9.
5. Illiashenko, S.M. (2011), *Problemy i perspektivy rynkovo-orientovanoho upravlinnia innovatsiinym rozvytkom* [Problems and prospects market oriented management innovative development], TOV "Drukarskyi dim "Papyrus", Sumy, Ukraine, 644 p.
6. Illiashenko, S. (2008), "Essence, structure and methodical bases of estimation of intellectual capital of enterprise", *Ekonomika Ukrainy*, no. 11, pp. 16-26.
7. Kendiukhov, O. (2005), "Essence and maintenance organizationally economic to the mechanism of management of enterprise an intellectual capital", *Ekonomika Ukrainy*, no. 2, pp. 33-41.
8. Levina, I. (2011), "Intellectual capital: conceptual bases of recreation", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, Donetsk, Ukraine, 20 p.
9. Mazarchuk, A.Yu. and Tkach, I.I. (2010), "Analysis of intellectual capital of enterprise structure", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalniho universytetu*, no. 6, vol. 4, pp. 336-339.
10. Melnyk, L.G., Iliashenko, S.N. and Kasianenko, V.A. (2004), *Ekonomika informatsii i informatsionnye sistemy predpriatiia* [Economy of information and informative systems of enterprise], ITD "Universitetskaia kniga", Sumy, Ukraine, 400 p.
11. Prosvirina, I.I. (2004), "Intellectual capital the New look to the immaterial assets", *Finansovyy menedzhement*, no. 4, pp. 45-51.
12. Teron, I.V. (2007), "Intellectual capital as basic source of riches in postindustrial society", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 7, pp. 90-94.
13. Tsyganov, V.V., Brodin, V.A. and Shishkin, G.B. (2004), *Intelektualnye predpriatiia* [Intellectual enterprises], Universitetskaia kniga, Moscow, Russia, 345 p.
14. Pereverzev, M.P. (2008), *Evolutsionnaia ekonomika. Innovatsii, investitsiy, instituty i intelektualnyy kapital* [Evolutional economy. Innovations, investments and intellectual capital], Izdatelstvo TGPU, Tula, Russia, 245 p.

Тесля А.І. СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо систем управління інтелектуальним капіталом.

Методика дослідження. В основу досліджень роботи покладені як загальнонаукові (аналіз, спостереження), так і спеціальні методи пізнання. Методи аналізу і спостереження використано для дослідження методів управління інтелектуальним капіталом. Спеціальні методи пізнання застосовані для обґрунтування систем управління інтелектуальним капіталом.

Результати. Встановлено, що інвестиції в інтелектуальний капітал є умовою його відтворення та визначають не тільки рівень розвитку в майбутньому, але і безпосередній вплив на виробничий потенціал і на структуру сукупного попиту.

Обґрунтовано, що економічна ефективність і забезпеченість суб'єктів господарювання і економіки держави загалом на сучасному етапі визначається їх спроможністю та вмінням до створення, використання та розвитку інтелектуального капіталу. А основою інтелектуального капіталу є знання, навички та інформація, що поступово стають основними засобами. Тому створення результативної системи управління інтелектуальним капіталом

може забезпечити вихід державної економіки на вищий рівень, сприятиме реалізації наявного високого потенціалу та виходу на світовий ринок.

Доведено, що для ефективного управління інтелектуальним капіталом необхідно побудувати повномасштабну систему, яка б вирішувала наступні завдання: підвищення конкурентоспроможності бізнесу; системний розвиток персоналу; підвищення цінності людського ресурсу; удосконалення бізнес-процесів; підтримка управлінських рішень в стратегічному, інноваційному, фінансовому, технологічному і виробничому менеджменті.

Наукова новизна. Обґрунтовано основні проблеми в управлінні інтелектуальним капіталом та сформовано точку зору стосовно того, що вони вимагають стратегічних та комплексних підходів до їх вирішення.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути запропоновані для впровадження на підприємствах та наукових закладах, що сприятиме їх ефективному розвитку.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, людський капітал, інтелектуальна продукція, інтелектуально власність, управління інтелектуальним капіталом.

Teslia A.I. SYSTEMS MANAGEMENT BY INTELLECTUAL CAPITAL

Purpose. The aim of the research is to develop theoretical, methodological principles and practical recommendations for the management of intellectual capital.

Methodology of research. The basis of the research work was based on a general (analysis, observation), and special methods of learning. The methods of analysis and supervision are used for research of methods of management an intellectual capital. The special methods of cognition are applied for the ground of control system by an intellectual capital.

Findings. It is set that investments in an intellectual capital are the condition of his recreation and determines not only the level of development in the future but also direct influence on production potential and on the pattern of the combined demand.

Grounded, that economic efficiency and material well-being of subjects of manage and economy of the state on the whole on the modern stage is determined their possibility and ability to creation, use and development of intellectual capital. And basis of intellectual capital is knowledge, skills and information that gradually become the fixed assets. Therefore creation of effective control system by an intellectual capital can provide the output of state economy on a higher level, will be instrumental in realization of present high potential and going into a world market.

It is well-proven that for an effective management an intellectual capital it is necessary to build a full-scale system which would decide the followings tasks: increase of business competitiveness; system development of personnel; increase of value of human resource; improvement of business-processes; support of administrative decisions is in a strategic, innovative, financial, technological and production management.

Originality. Grounded basic problems in a management an intellectual capital and the point of view is formed in relation to that they require the strategic and complex going near their decision. But the difficulty of solving these problems is extremely high degree of dynamism and versatility relations associated with intellectual property.

Practical value. Research results can be offered for introduction on enterprises and scientific establishments that will promote them to effective development.

Key words: intellectual capital, human capital, intellectual products, intellectually propert, management an intellectual capital.

Тесля А.И. СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ КАПИТАЛОМ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических, методологических положений и практических рекомендаций по системам управления интеллектуальным капиталом.

Методика исследования. В основу исследований работы положены как общенаучные (анализ, наблюдение), так и специальные методы познания. Методы анализа и наблюдения использованы для исследования методов управления интеллектуальным капиталом. Специальные методы познания применены для обоснования систем управления интеллектуальным капиталом.

Результаты. Установлено, что инвестиции в интеллектуальный капитал являются условием его воссоздания и определяют не только уровень развития в будущем, но и непосредственное влияние на производственный потенциал и на структуру совокупного спроса.

Обоснованно, что экономическая эффективность и обеспеченность субъектов ведения хозяйства и экономики государства в целом на современном этапе определяется их возможностью и умением к созданию, использованию и развитию интеллектуального капитала. А основой интеллектуального капитала является знание, навыки и информация, что постепенно становятся основными средствами. Поэтому создание результативной системы управления интеллектуальным капиталом может обеспечить выход государственной экономики на высший уровень, будет способствовать реализации имеющегося высокого потенциала и выходу на мировой рынок.

Доказано, что для эффективного управления интеллектуальным капиталом необходимо построить полномасштабную систему, которая бы решала следующие задания: повышение конкурентоспособности бизнеса; системное развитие персонала; повышение ценности человеческого ресурса; усовершенствование бизнес-процессов; поддержка управленческих решений в стратегическом, инновационном, финансовом, технологическом и производственном менеджменте.

Научная новизна. Обоснованно основные проблемы в управлении интеллектуальным капиталом и сформирована точка зрения относительно того, что они требуют стратегических и комплексных подходов к их решению. А сложность разрешения отмеченных проблем заключается в чрезвычайно высокой степени динамической и разносторонности отношений, связанных с интеллектуальной собственностью.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть предложены для внедрения на предприятиях и научных заведениях, что будет способствовать их эффективному развитию.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, человеческий капитал, интеллектуальная продукция, интеллектуально собственность, управление интеллектуальным капиталом.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 631.115:334.232

*Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор, зав. кафедри обліку і аудиту
ПВНЗ Хмельницький економічний університет*

ЕФЕКТИВНІСТЬ КООПЕРАЦІЇ В МАШИННО- ТРАКТОРНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Постановка проблеми. В Україні відмічено недостатній рівень технічного забезпечення сільського господарства, відсутня система машин низькі темпи оновлення машинно-тракторного парку (МТП), зростання витрат на ремонт. Проведене обстеження та інвентаризація технічного потенціалу окремих сільськогосподарських підприємств свідчать, що знос основних засобів, зокрема і машин та обладнання становить - 60-70%. Більше половини парку тракторів, збиральних комбайнів та вантажних автомобілів відпрацювало амортизаційний строк, внаслідок чого щорічні вигради на ремонт та технічне обслуговування становлять 70% від суми коштів на придбання нової техніки, до 20% машин простоює з технічних причин [1; 2; 4].

Встановлено, що рівень забезпечення селянських і фермерських господарств основними технічними засобами значно відстає від нормативної технологічної потреби. Так, по тракторах він складає 70-75%, зернозбиральних комбайнів - 70-80, плугах і сівалках - 60-70% і знижується швидкими темпами. Виробіток на відмову більшості технічних засобів у 10-12 разів нижчий, трудомісткість технічного обслуговування в 2,5-9,7 раза вища, ніж зарубіжних аналогів [1; 2; 4].

Існують диспропорції в забезпеченні села технічними засобами, які пов'язані з тим, що постачання машин здійснювалось без урахування змін економічного механізму функціонування аграрного виробництва, розвитку багатокладності у сільському господарстві, природно-кліматичних умов та особливостей виробництва, рівня та напряму спеціалізації, розмірів і форм виробництва. Традиційне виробництво та постачання машин було зорієнтоване на задоволення потреб великомаштабного сільськогосподарського виробництва та стимулювалося діючою системою цін. Технологічні комплекси машин для селянських і фермерських господарств майже не розроблялись [1; 2; 4].

Наведені факти й оцінка стану матеріально-технічної бази та технічного оснащення сільського господарства вимагають здійснення активних заходів щодо організації ефективного агросервісного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників із формуванням крупнотехнологічного виробництва продукції. Одним із ефективних напрямів формування ефективного агротехнічного сервісу є використання кооперативних засад в машинно-тракторному обслуговуванні аграрного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням ефективності використання, оновлення та розвитку машинно-тракторного парку на основі поліпшення використання тракторів, сільськогосподарських машин і знарядь як важливої проблеми розвитку сільського господарства завжди приділялась значна увага науково-дослідних установ, багатьох відомих вітчизняних вчених економістів-аграрників, фахівців технічного профілю, які в різний час внесли вагомий вклад у розв'язування цієї важливої проблеми. Плідно працювали у цьому напрямі вчені: Білоусько Я.К., Бойко В.І., Бурковський І.Д., Гуков Я.С., Герун М.І., Денисенко П.А., Завгородній А.Ф., Іванишин В.В., Масло І.П., Новиков Ю.Ф., Підлісецький Г.М., Перебийніс В.І., Питулько В.О., Пугачов М.І., Саблук П.Т., Ситник В.П., Товстоп'ят В.Л., Шибанін В.С., Шиян В.Й. та низка інших. Аналіз результатів їх дослідження підтверджує важливість та нагальну необхідність поліпшення стану з використанням машинно-тракторного парку в умовах аграрної реформи. Однак недостатньо вивченими залишаються питання визначення напрямів економічної ефективності МТП, зокрема в умовах розвитку кооперативних агротехнічних формувань.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування методичних підходів до реалізації основних чинників формування ефективного використання машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств в умовах його кооперації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі дослідження визнано доцільним використати системний, комплексний підхід до вирішення поставленої проблеми. В першу чергу необхідно обґрунтувати напрями ефективного забезпечення аграрного виробництва технічними засобами.

Враховуючи низький рівень технологій у сільськогосподарському машинобудуванні, держава повинна сприяти створенню спільних з провідними зарубіжними фірмами підприємств по виробництву техніки із залученням їхніх технологій у машинобудування, металургію, сервіс. Спочатку це може бути тільки складання машин із зарубіжної елементної бази, а згодом виготовлення цієї бази в Україні і поступове зменшення її імпорту. Для цього потрібно освоїти виробництво нових конструкційних матеріалів і зразків техніки. Найсприятливіший режим у торгівлі сільськогосподарською технікою доцільно надавати спільним підприємствам по випуску новостворених машин.

В умовах економічної скрути доцільно створювати спільні з провідними інофірмами підприємства по випуску пріоритетних для сільського господарства машин, якими на сучасному етапі є трактори великої потужності (160-230 к.с.), високопродуктивні зернозбиральні комбайни, комбіновані ґрунтообробні машини, сівалки точного висіву [1; 4; 6; 10].

Технічний рівень сільськогосподарських машин суттєво підвищується завдяки використанню в їх конструкціях елементної бази провідних зарубіжних фірм. Вартість такої техніки буде в 1,5-2 рази нижча, ніж імпортних аналогів. Для заохочення інофірм потрібно створювати спільні підприємства і у перші 2-3 роки виробництва забезпечувати державну підтримку у формі пільгового оподаткування [1; 4; 8; 9].

Шляхом державного регулювання ринку сільськогосподарської техніки слід ввести диференційований податок на імпорт техніки, а саме :

- пільговий податок на машини та елементну базу для тих запчастин, які не виробляються в Україні або виробляються, але мають низький технічний рівень. Перелік таких машин має щорічно затверджуватися за поданням міжвідомчої експертної ради;

- підвищений податок на машини низького технічного рівня, аналоги яких випускаються в Україні.

Таким чином, необхідно поступово відмовлятися від існуючої орієнтації на зарубіжну техніку, яка веде до того, що разом із машинами потрібно купувати за рубезем також запасні частини, мастильні матеріали, діагностичне обладнання, створювати відповідну дилерську мережу, представництва та ін. Це обґрунтовується тим, що, по-перше, відсутні кошти, а купувати техніку в борг не завжди безпечно; по-друге, орієнтація на зарубіжну техніку призведе до знецінення національного науково-технічного інтелекту і зробить країну сировинним придатком розвиненого Заходу.

Важливо наполегливо здійснювати перехід на випуск своїх високонадійних машин і обладнання. Для цього потрібно виконати велику підготовчу роботу і вкласти немалі кошти, але вони будуть використані на розбудову і розвиток національного конкурентоспроможного на світовому ринку сільськогосподарського машинобудівного комплексу. Тим більше, що для цього є сприятливі умови — заводи, висококваліфіковані конструкторські, наукові та інженерно-технічні кадри, розвинені металургійна та хімічна галузі промисловості. Цей шлях розвитку через 10-15 років, безсумнівно, дасть реальні результати.

Забезпечувати робочий стан техніки зобов'язані фірми-продуценти та заводи сільськогосподарського машинобудування. Для цього вони повинні створити мережу сервісних центрів, які обслуговуватимуть техніку як у гарантійний, так і в позагарантійний періоди, протягом усього часу експлуатації машин у господарствах.

Реалізація запропонованих заходів [1; 4; 6; 8; 9; 10] забезпечить науково обґрунтований послідовний перехід сільськогосподарського машинобудування на випуск високонадійної техніки та її раціональне і ефективне обслуговування.

Вирішення питань матеріального та технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників полягає в створенні на кооперативних засадах розгалуженої мережі посередницьких підприємств, територіально розташованих поблизу від своїх споживачів, розвитку прямих зв'язків між виробниками та споживачами технічних засобів. Такими посередниками в аграрній сфері мають стати технічні центри та універсальні дилерські пункти заводів на основі різних форм власності, які візьмуть на себе функції та відповідальність не тільки за постачання нової техніки, а й запасних частин, матеріалів та обладнання, організацію гарантійного ремонту, технічного обслуговування сільськогосподарської техніки протягом всього періоду її експлуатації, відновлення та продаж частково зношених машин, надання техніки в оренду і прокат, виконання окремих робіт та послуг.

Наступним центральним етапом комплексної програми технічного забезпечення аграрних товаровиробників є формування збалансованого машинно-тракторного парку. В умовах фінансово-економічної кризи важливе значення має створення регіональних машинно-технологічних станцій (МТС), що дає можливість: сконцентрувати необхідні фінансові ресурси для придбання сучасних машин оптимального агрегаткування; організувати широкомасштабне повноsezонне використання машин незалежно від розмірів земельних угідь господарств і забезпечити окупність техніки [3; 5; 7].

МТС вирішує два основні завдання: задоволення всіх потреб сільськогосподарських товаровиробників, надання численних послуг у рільництві (оранка, заготівля кормів, збирання врожаю та ін.), а також освоєння прогресивних технологій вирощування різних культур.

До технологічного завдання МТС входить: вивчення поточної та перспективної потреби сільських товаровиробників у виконанні механізованих робіт, в організації технічного обслуговування, ремонту машин та інших послуг; збирання замовлень сільських товаровиробників з відповідним їх оформленням;

допомога у проведенні механізованих робіт; надання техніки у тимчасове користування (оренда, прокат); технічне обслуговування машин і обладнання (ТО, ремонт, зберігання); організація матеріально-технічного постачання для виробничої та технічної експлуатації машин; проведення консультацій та навчання сільських товаровиробників. Тобто, МТС спроможні забезпечити багатофункціональний технічний сервіс, надати послуги сільськогосподарським товаровиробникам різних форм власності.

Досвід підтверджує, що за рахунок запровадженні кооперативної організації виробничої діяльності можна значно підвищити ефективність використання машинно-тракторного парку, без додаткових капітальних вкладень збільшити обсяг механізованих робіт, скоротити терміни їхнього виконання, підвищити рівень механізації трудомістких процесів, знизити собівартість продукції.

Досить повну й об'єктивну оцінку використання тракторного парку можна дати тільки за допомогою системи аналітичних і синтетичних показників, розробка якої є важливим методологічним питанням. До цієї системи в першу чергу варто віднести техніко-економічні показники, що характеризують ступінь екстенсивного й інтенсивного завантаження тракторного парку [3; 5].

Показники екстенсивного завантаження характеризують ступінь використання робочого часу машин. Вони можуть бути як абсолютними: відпрацьовано днів, змін і годин одним трактором за аналізований період часу; середня тривалість зміни), так і відносними: коефіцієнт використання тракторів у роботі (відношення кількості відпрацьованих днів тракторами до кількості машино-днів перебування в господарстві); коефіцієнт змінності (відношення кількості відпрацьованих змін до кількості відпрацьованих днів тракторним парком); коефіцієнт корисного використання робочого часу за день, зміну (відношення корисного часу роботи до загальної часу в роботі.).

Показники інтенсивного завантаження тракторного парку — середньорічний, середньоденний, середньо змінний і середньогодинний виробіток трактора. Вони підраховуються розподілом обсягу виконаних робіт в ум. ет. га на середньорічну кількість тракторів, кількість відпрацьованих за рік днів, змін і годин відповідно.

Узагальнюючим показником, що характеризує роботу тракторного парку, є інтегральний коефіцієнт корисної роботи.

Одним з найважливіших показників ефективності роботи тракторного парку є собівартість умовного еталонного гектара. Він відображає всі сторони роботи тракторів. У ньому співвідносяться експлуатаційні витрати та безпосередній ефект (обсяг виконаних робіт).

Крім перерахованих техніко-економічних показників для оцінки ефективності використання тракторного парку застосовуються і загальні результативні показники економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, такі як врожайність культур, продуктивність праці, собівартість продукції, прибуток і рентабельність. Однак варто мати на увазі, що їхня величина залежить не тільки від технічного рівня виробництва, але і від інших ресурсів.

Тому отриманий ефект можна вважати результатом кращого використання техніки тільки за умови чи рівності незмінності всіх інших факторів виробництва (родючості полів, кількості внесених добрив, забезпеченості трудовими ресурсами і т. д.).

У процесі аналізу необхідно вивчити динаміку всіх перерахованих показників, виконання плану по їхньому рівні, провести міжгосподарські порівняння і виявити причини зміни їхньої величини. Після цього необхідно установити вплив факторів на обсяг тракторних робіт.

Обсяг тракторних робіт безпосередньо залежить від середньорічної кількості тракторів і середньорічного виробітку одного трактора, що визначається кількістю відпрацьованих днів за рік одним трактором і середньорічним виробітком. Середньорічний виробіток трактора у свою чергу залежить від величини коефіцієнта змінності та змінного виробітку. Рівень останнього характеризує собою добуток тривалості зміни та середньогодинного виробітку.

Для розрахунку впливу даних факторів на обсяг робіт тракторного парку можуть бути використані способи детермінованого факторного аналізу.

Подальший аналіз необхідно спрямувати на вивчення причин надпланових цілодобових і внутрізмінних простоїв, зміни коефіцієнта змінності і середньогодинний виробіток тракторів.

До заходів щодо скорочення простоїв тракторів можна віднести використання кооперації в машинно-тракторному обслуговуванні сільськогосподарських товаровиробників, яке пов'язано з поліпшенням організації технічного обслуговування тракторних агрегатів, організації праці, попереднього комплектування робочих машин тощо.

Величина коефіцієнта змінності в основному залежить від ступеня забезпечення механізаторами й організації роботи, а виробіток тракторів від їхньої потужності, терміну служби, наявності достатньої кількості робочих машин, кваліфікації трактористів, організації праці, розміру полів, механічного складу ґрунтів, рельєфу місцевості і т. д.

Особливо важливу роль у підвищенні середньогодинного виробітку тракторів відіграє раціональне агрегування техніки. Наприклад, трактори К-700 більш вигідно використовувати на оранці з десятикорпусним плугом. У порівнянні з восьмикорпусним плугом їх виробіток збільшується на 18-20%, витрата палива знижується на 15-18% на 1 га.

Для вивчення ступеня впливу факторів на рівень середньогодинного виробітку тракторів можна використовувати множинний кореляційний аналіз, результати якого можуть служити як нормативи для оцінки роботи тракторного парку і підрахунку резервів підвищення його виробітку.

Наступний етап аналізу – підрахунок резервів збільшення обсягу тракторних робіт за рахунок таких джерел: скорочення цілодобових простоїв тракторів; підвищення коефіцієнта змінності; скорочення внутрізмінних простоїв тракторів; збільшення середньогодинного виробітку тракторів [1; 3].

Система заходів щодо раціонального використання машинно-тракторного парку спрямована на виконання змінних, денних, сезонних і річних норм виробітку, підвищення продуктивності та полегшення праці, зниження експлуатаційних і приведених витрат і підвищення культури землеробства. Вона включає планування обсягу механізованих робіт за періодами року з розподіл їх за марками машин, комплектування агрегатів і безпосередню організацію використання техніки.

Планування обсягу механізованих робіт за періодами року здійснюється в робочих планах підприємства і його підрозділів на основі технологічних карт. Для окремих агрегатів, чи механізованих технологічних процесів складають плани-маршрути, графіки, що сприяють скороченню витрат робочого часу і підвищенню їхньої продуктивності.

Розподіл механізованих робіт за марками тракторів, комбайнів і інших складних машин проводять з урахуванням їх специфіки й економічності, забезпечуючи рівномірне завантаження всіх механізмів у найбільш напружені періоди.

Звичайно підприємства при цьому застосовують зрівняльний спосіб, недолік якого полягає в тому, що він не завжди дозволяє врахувати економічність техніки. Тому важливо доповнювати його застосуванням оптимального способу, що, крім специфічності, потужності і продуктивності механізмів, відображає розмір експлуатаційних і приведених витрат по кожній марці машин, кожному робочому процесу та сприяє зниженню собівартості одиниці роботи.

При комплектуванні агрегатів беруть до уваги тяговий опір причіпних і начіпних машин, стискальне зусилля трактора на гаку, стан поля, рельєф. Це сприяє виконанню робіт при більш високій якості і менших експлуатаційних і приведених витратах на їхню одиницю.

При цьому трактори і машини повинні відповідати один одному за основними параметрами і показникам: наприклад, ширина захоплення посівних машин і культиваторів для міжрядної обробки, ширина захоплення жниварок і пропускна здатність комбайнів, ширина міжрядь, колії і розмірів коліс трактора і т. д. Враховують також розміри полів і ділянок, їхню конфігурацію, довжину гонів, рельєф і інші умови. Якщо для виконання процесу через виробничу необхідність залучаються агрегати різного складу, то спочатку визначають обсяг роботи, яка виконується найбільш економічним агрегатом, а та, що залишилася — іншими.

Використання машин і знарядь повинне здійснюватися на основі організаційно-технічних правил їхньої роботи та технологічних карт. Велике значення мають правильне розміщення агрегатів на полі, підготовка робочих місць, розбивка заїнок, спосіб руху техніки, годинні та сіткові графіки, плани-маршрути. Поліпшення використання машин досягається шляхом скорочення часу на неминучі в період польових робіт переміщення техніки та робочої сили, посилення матеріальної зацікавленості та відповідальності механізаторів і інших працівників, уведення диспетчерської служби, двозмінної роботи, застосування економічних швидкісних і широкозахватних агрегатів, групового методу і т. д.

Резервом є також застосування нових технологій вирощування сільськогосподарських культур, які передбачають виконання багатьох технологічних операцій у комплексі, що також зменшує потребу в техніці, і, крім того, запобігає руйнуванню структури ґрунту, менше шкодить навколишньому природному середовищу.

Підвищенню ефективності використання комбайнів сприяє збільшення в їх парку частки придбаних машин іноземного виробництва, які надійшли в експлуатацію, економічніші, не допускають витрат продукції. Хоча ціни їх придбання значно вищі, але, враховуючи переваги цих комбайнів, купувати їх вигідно.

Поліпшення показників використання машин у кожному підприємстві — одна з головних умов росту продуктивності праці та зниження собівартості. Збільшення виробітку тракторів і комбайнів, як найбільш важливих механічних засобів виробництва, рівносильне росту їхньої кількості без додаткових витрат. У кожному підприємстві важливо проводити глибокий аналіз роботи тракторів і машин, розкривати можливості збільшення їхньої продуктивності.

Для забезпечення ефективності кооперації в машинно-тракторному обслуговуванні сільськогосподарських товаровиробників особливо важливо визначати оптимальний склад МТС.

Існує декілька методів розрахунку потрібної кількості техніки для господарства. Найпростішими з них є ті, за допомогою яких спеціалісти господарства можуть виконати весь розрахунок самостійно. До них відносяться три методи визначення техніки: на підставі робочих планів виконання польових робіт, побудовою графіка використання МТС, розрахунком за піковими періодами завантаженості тракторів та інших машин.

В основі розрахунків на підставі робочих планів виконання польових робіт використано підхід встановлення способу здійснення кожної операції та погодження потреби у різних типах машин протягом окремих періодів.

Вимоги при формуванні машинно-технологічних станцій передбачають, що: до складу МТС повинні увійти тільки ті типи машин, які забезпечують високу якість виконання операцій відповідно до вимог агротехніки; кількість машин кожного типу повинна відповідати обсягу робіт, які треба виконати у встановлені агротехнічні строки; склад МТС слід підбирати так, щоб виробництво всієї сільськогосподарської продукції вимагало найменших витрат; поповнення існуючого парку тракторів і машин здійснювалося так, щоб повніше використовувати наявну техніку і щоб додаткові капітальні витрати на придбання нових машин були найменшими; універсальність машин має бути узгоджена з кількістю механізаторів для виконання робіт у встановлені строки при рівномірній зайнятості на виконанні різних робіт протягом року; у складі МТС повинно бути якомога менше машин різних марок.

Для попередніх розрахунків потрібної кількості машин і аналізу забезпечення потребою використовують нормативи потреби у технічних засобах. Такі нормативи є узагальненням потреби у машинах і вони найбільш придатні для встановлення середніх значень потрібної кількості машин.

Побудова та коректування графіка завантаження МТС - найбільш доступний і досить точний спосіб виконання розрахунків для визначення потрібного складу парку. Суть цього методу полягає в тому, що за обсягом робіт на кожній операції залежно від строків виконання та продуктивності агрегатів встановлюється їх потрібна кількість. На графіку по горизонталі відкладають календарні строки, а по вертикалі - кількість потрібних агрегатів з тракторами даного типу (для кожного календарного періоду по всіх операціях наростаючим підсумком). Графіки складаються для кожного типу тракторів окремо. У результаті визначають, в якому з періодів потрібна найбільша кількість тракторів кожного типу та скільки їх потрібно господарству всього. Кожну операцію на графіку позначають певним номером (кодом). По типу трактора і коду операції відомий склад агрегату. Це дає можливість встановити за графіком потрібну кількість агрегованих машин-знарядь.

При побудові графіка завантаження тракторних агрегатів використовують дані технологічних карт по кожній культурі. У технологічній карті послідовно подають всі операції, які необхідно виконати при вирощуванні даної культури, а також обсяг робіт по кожній з них. Щоб врахувати потрібну кількість машин для виконання робіт при несприятливих умовах, вказують допустиму тривалість виконання операцій. При визначенні строків виконання робіт доцільно враховувати залежність від погодних умов. Саме врахування можливого збігання чи зміщення строків виконання робіт найбільш важливо для пікових періодів потреби у технічних засобах.

Щоб використати технологічні карти для розрахунку потрібної кількості машин, враховують, що на багатьох операціях можна застосувати трактори кількох типів. При складанні технологічних карт для кожної культури окремо ще невідомо, як доведеться розподілити парк машин по роботах, що одночасно виконуються. Тому для деяких операцій вказують можливі варіанти складу агрегатів. Остаточний тип трактора і склад агрегату з'ясовують при побудові графіка завантаженості тракторів усіх типів.

Для кожної операції вказують експлуатаційний денний виробіток одним агрегатом протягом робочого дня із врахуванням часу, необхідного на технічне обслуговування та переїзди з одного поля на інше.

Загальну потребу в певній групі тракторів пропонується визначати за формулою [3]:

$$P_m = \frac{O_n}{D K_k K_z K_n K_t},$$

де, O_n — обсяг робіт у змінних нормах виробітку, що повинні бути виконані в календарному піковому періоді;

D — кількість днів у календарному піковому періоді;

K_k — коефіцієнт використання календарного періоду за метеорологічними умовами (визначається діленням можливих днів роботи за метеопрогнозом на загальну кількість днів у цьому періоді);

K_z — коефіцієнт змінності;

K_n — коефіцієнт виконання змінних норм виробітку;

K_t — коефіцієнт технічної готовності.

Ступінь забезпечення аграрних підприємств комбайнами визначається відношенням їх фактичної наявності до нормативної потреби (P_k). Останню розраховують за формулою [3]:

$$P_k = \frac{Z_n}{T_r Z_n K_z K_t K_k},$$

де, Z_n — збиральна площа відповідної культури, га;

T_r — установа тривалість збирання культури, за якої не допускаються втрати врожаю, днів;

Z_n — змінна норма виробітку, га.

У великих аграрних підприємствах більшість культур збирають за потоковою технологією. Найбільший ефект поточкових технологій досягається при груповому використанні машин і оптимальному забезпеченні комбайнів транспортними засобами. Для визначення потреби в

автомобілях (Па) для обслуговування комбайнів з бункером при збиранні культур за потоковою технологією можна скористатися формулою [3]:

$$П_A = \frac{m_K ПУ}{BK_y} \left(\frac{2l}{\theta} + t_1 + t_2 \right),$$

де, m_K — кількість комбайнів;

$П$ — продуктивність комбайна за годину змінного часу, га/год;

$У$ — врожайність, т/га;

$Б$ — вантажопідйомність бункера, т;

K_y — кількість бункерів продукту, що вміщується в кузов автомобіля;

l — середня відстань перевезень, км;

θ — середня технічна швидкість автомобілів, км/год;

t_1 — тривалість розвантаження автомобілів з врахуванням часу на допоміжні операції, год;

t_2 — час, що витрачається на вивантаження бункера комбайна в автомобіль.

Потребу автомобілів для комбайнів без бункера можна визначити за формулою [3]:

$$П'_A = \frac{m_K ПУ}{B_A K_B} \left(\frac{2l}{\theta} + t_1 \right) + m_K$$

де B_A — середня вантажопідйомність автомобіля, т;

K_B — коефіцієнт використання вантажопідйомності автомобіля.

Викладена методика визначення потреби автомобілів для обслуговування комбайнів передбачає, що усі складові технологічного процесу є стабільними, тобто витримується швидкість автомобілів, відсутні їхні поломки і поломки комбайнів, забивання робочих органів, забезпечується рівномірна швидкість руху комбайна тощо. Ці випадкові фактори завжди присутні, але їх негативний вплив може бути пом'якшений ефективною організацією праці, високою кваліфікацією механізаторів та інших учасників виробничого процесу.

При формуванні кооперативних МТС вирішуються питання раціонального технічного забезпечення аграрного виробництва шляхом: встановлення оптимального набору техніки з метою забезпечення її беззбиткової роботи; вирішення питання - купувати нову чи потриману техніку.

Щоб успішно вирішити ці проблемні питання, необхідно встановити рівень витрат на утримання техніки та визначити ту межу завантаження технічних засобів, за якою досягається її ефективно, беззбиткове використання.

Усі витрати на утримання техніки поділяють на постійні та змінні. Постійні витрати — це витрати, які не залежать від інтенсивності використання техніки — кількості годин роботи або виконаного обсягу робіт. Змінні витрати на техніку безпосередньо пов'язані з її експлуатацією. До них відносять витрати на паливо та мастила, ремонт техніки, оплату праці робітників, які її обслуговують, інші витрати. Сума постійних і змінних витрат дає сукупні річні витрати на утримання техніки. Діленням цих витрат по машинно-тракторному парку на загальний обсяг виконаних ним робіт в умовно-еталонних гектарах визначають собівартість одиниці цих робіт.

Обґрунтування межі забезпечення беззбиткового використання техніки здійснюється на основі співвідношення між постійними та змінними витратами на утримання техніки та обґрунтування обсягу робіт, за якого досягається беззбитковість використання техніки.

Методика встановлення такої межі передбачає визначення річних постійних і змінних витрат на утримання потрібної техніки з розрахунку на одиницю виконуваних робіт. Відповідні розрахунки виконуються за формулою [3]:

$$Q = \frac{Пв}{Вп + Зв},$$

де, $Пв$ — постійні витрати на утримання техніки протягом року, грн;

$Вп$ — вартість підряду техніки за одиницю роботи, грн;

$Зв$ — змінні витрати на утримання техніки в розрахунку на одиницю роботи, грн.

Нами виконані розрахунки щодо визначення межі беззбиткової роботи різних видів техніки на окремих сільськогосподарських роботах (табл.1).

Аналіз проведених розрахунків (табл.1) засвідчує, що межа беззбитковості використання високо вартісної зарубіжної техніки знаходиться на рівні її завантаження понад 2/3 нормативної сезонної продуктивності. В той же час, для вітчизняної та іншої, порівняно дешевшої техніки, цей рівень не досягає половини встановленої норми.

Наступна проблема вимагає суто економічного вирішення: купувати нову чи потриману техніку або обладнання. Встановлено, що купівля нової техніки (обладнання) має переваги в наступному: вона, як правило, більш продуктивна, надійніша в експлуатації, зручніша в управлінні, більш комфортабельна, отже, "престижніша", вимагає менших витрат на ремонт, технічне обслуговування, паливо і мастильні матеріали, забезпечує кращу якість робіт, не вимагає швидкої заміни.

Таблиця 1

Межа беззбиткової роботи різних видів техніки на окремих сільськогосподарських роботах

Вид діяльності	Назва агрегатів	Вартість агрегату, ум.од.	Сезонна продуктивн. агрегату, га	Межа беззбиткової роботи техніки, га
Збирання зернових культур	М-9500	265000	1680	1167
Збирання цукр. буряків	«Лектра-4005 S»	288000	624	434
Збирання кормів	«Маммут-6300»	190000	1296	889
Оранка	Трактор MF-9240 Плуг семи-корпус	80080*	1632	1085
		49400	1632	1192
РАЗОМ		129480	1632	1121
Передпосівний обробіток ґрунту	Трактор MF-9240 «Тетра-макс»	30130*	1440	954
		25000	1440	1053
РАЗОМ		55130	1440	995
Посів сільськогосподарських культур	Трактор МТЗ-80 «Мульти-корн»	1680*	600	254
		25000	600	438
РАЗОМ		26680	600	408
Захист рослин	Трактор МТЗ-80 Обприскувач 14GV25	2380*	2880	917
		30000	2880	2103
РАЗОМ		32380	2880	1937
Пресування соломи	Трактор MF-9240 К-550	40040*	1920	1272
		71000	1920	1396
РАЗОМ		111040	1920	1335

Джерело: розробка автора з використанням [3]

При придбанні нової техніки (обладнання) мають місце відповідні втрати: потрібний більший обсяг капіталовкладень, зростають витрати на амортизацію та страхові платежі, збільшується податок (відсотки) на майно; за нестачі власного капіталу потрібний кредит, отже, і додаткові виграші на виплату відсотків за нього, нерідко потрібно буде передбачити втрати на перекваліфікацію працівників, які обслуговуватимуть таку техніку.

Переваги від купівлі потриманої техніки (обладнання) наступні: потрібний менший стартовий капітал; зменшуються витрати на амортизацію, страхові платежі, виплату відсотків за майно, відпадає необхідність у перекваліфікації фермера (обслуговуючого персоналу) для експлуатації техніки.

Придбання потриманої техніки веде до відповідних втрат і загроз: зростають витрати на ремонт, паливо, мастила, і нерідко на робочу силу, що обслуговує стару техніку; техніка, як правило, менш продуктивна, має нижчу експлуатаційну надійність, а через це може простоювати саме в період збігу сільськогосподарських робіт, не завжди забезпечує високу якість.

Порівняння переваг і втрат зводиться, врешті-решт, до визначення обсягу річних витрат на експлуатацію нової та потриманої техніки на одиницю роботи і до оцінки можливостей забезпечення надійності останньої.

Перевага віддається тому варіанту купівлі техніки, за якого досягаються менші загальні річні витрати на її утримання.

Обсяг річних витрат на утримання техніки на одиницю робіт (продукції) залежить від трьох факторів: строку її служби, співвідношення між постійними та змінними витратами, а також від обсягу виконуваних робіт. Із збільшенням першого і третього факторів та зменшенням частки постійних витрат у загальній їх сумі собівартість одиниці робіт (продукції) зменшується і навпаки.

Висновки з даного дослідження. Вирішення питань матеріального та технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників полягає у створенні на кооперативних засадах розгалуженої мережі посередницьких підприємств, територіально розташованих поблизу від своїх споживачів, розвитку прямих зв'язків між виробниками та споживачами технічних засобів.

Центральним етапом комплексної програми кооперативного технічного забезпечення аграрних товаровиробників є формування збалансованого машинно-тракторного парку. В умовах фінансово-економічної кризи важливе значення має створення регіональних машинно-технологічних станцій.

Обґрунтовано, що за рахунок запровадження кооперативної організації виробничої діяльності можна значно підвищити ефективність використання машинно-тракторного парку, без додаткових капітальних вкладень збільшити обсяг механізованих робіт, скоротити терміни їхнього виконання, підвищити рівень механізації трудомістких процесів, знизити собівартість продукції.

Бібліографічний список

1. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко та ін.; За ред. П.І. Гайдуцького. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.

2. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. – К. : ННЦІАЕ, 2005. – 292 с.
3. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз / В.Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
4. Білоусько Я.К. Міжгалузеві цінові співвідношення в агропромисловому комплексі України / Я.К. Білоусько // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в Україні. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – С. 581-586.
5. Ефективність використання основних засобів виробництва і технічного обслуговування сільськогосподарських підприємств / Бурковський І.Д., Лагодієнко В.В., Червен І.І., Шهبаніна О.В. – Миколаїв: МДАУ, 2005. – 198 с.
6. Зіновчук В.В. Особисті формування матеріально-технічної бази сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / В.В. Зіновчук // Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. – К. : ІАЕ УААН, 2001. – С. 196-200.
7. Організація і ефективність розвитку відокремлених виробничо-техсервісних формувань в аграрному секторі України / Бурковський І.Д., Кушнір І.В., Червен І.І., Шهبаніна О.В. – Миколаїв: МДАУ, 2006. – 231 с.
8. Плаксін О.А. Матеріально-технічне забезпечення підприємств АПК в сучасних умовах / О.А. Плаксін // Економіка АПК. – 2004. – № 8. – С. 63-68.
9. Рижук С.М. Пріоритетні напрямки розвитку технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва / С.М. Рижук // Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI століття. – К. : ІАЕ, 2001. – С. 40-48.
10. Шهبанін В.С. Державна технічна політика в контексті оновлення і розвитку матеріально-технічних засобів аграрного виробництва в Україні / В.С. Шهبанін // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. 12-15.

References

1. Haydutskiy, P.I., Sabluk, P.T., Lupenko, Yu.O. etc (2005), *Ahrarna reforma v Ukraini* [The agrarian Reform in Ukraine], NNC IAE, Kyiv, Ukraine, 424 p.
2. *Ahropromyslovyi kompleks Ukrainy: stan, tendentsii ta perspektyvy rozvytku* [Agroindustrial complex of Ukraine: status, trends and prospects] (2005), NNC IAE, Kyiv, Ukraine, 292 p.
3. Andriichuk, V.H. (2005), *Efektivnist diialnosti ahrarnykh pidprijemstv: teoriia, metodyka, analiz* [The efficiency of activity of agrarian enterprises: theory, methods, analiz], KNEU, Kyiv, Ukraine, 292 p.
4. Bilousko, Ya.K. (2003), "Between sectoral ratio price in the agroindustrial complex of Ukraine", *Formuvannia i realizatsiia derzhavnoi polityky rozvytku materialno-tekhnichnoi bazy ahropromyslovoho kompleksu v Ukraini*, pp. 581-586
5. Burkovskiy, I.D., Lahodiienko, V.V., Cherven, I.I., Shebanina, O.V. (2005), *Efektivnist vykorystannia osnovnykh zasobiv vyrobnytstva i tekhnichnoho obsluhovuvannia silskohospodarskykh pidprijemstv* [Efficiency of use basic means of production and maintenance service of agricultural enterprises], MDAU, Mykolaiv, Ukraine, 198 p.
6. Zinovchuk, V.V. (2001), "Personal forming material and technical base of agricultural servicing cooperatives", *Nova ekonomichna paradyhma formuvannia stratehii natsionalnoi prodovolchoi bezpeky Ukrainy u XXI stolitti*, IAE UAAN, Kyiv, Ukraine, pp. 196-200.
7. Burkovskiy, I.D., Kushnir, I.V., Cherven, I.I., Shebanina, O.V. (2006), *Orhanizatsiia i efektyvnist rozvytku vidokremlenykh vyrobnycho-tekhservisnykh formuvan v ahrarnomu sektori Ukrainy* [Organization and efficiency the development of separate production and technical service formations of in the agricultural sector of Ukraine], MDAU, Mykolaiv, Ukraine, 231 p.
8. Plaksin, O.A. (2004), "Material and technical support agroindustrial enterprises in modern conditions", *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 63-68.
9. Ryzhuk, S.M. (2001), "Priority directions of the development of technical support agricultural production", *Nova ekonomichna paradyhma formuvannia stratehii natsionalnoi prodovolchoi bezpeky Ukrainy u XXI stolitti*, IAE UAAN, Kyiv, Ukraine, pp. 40-48.
10. Shebanin, V.S. (2004), "State technical policy in the context of renewal and development of material and technical means of agricultural production in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 1, pp.12-15.

Стельмашук А.М. ЕФЕКТИВНІСТЬ КООПЕРАЦІЇ В МАШИННО-ТРАКТОРНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Мета. Метою статті є обґрунтування методичних підходів до реалізації основних чинників формування ефективного використання машино-тракторного парку сільськогосподарських підприємств в умовах його кооперації.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему методів, зокрема: загальнонаукові – при вивченні питань використання кооперативних засад в сфері технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, формування збалансованого машино-тракторного парку і створення регіональних машинно-

технологічних станцій; спеціальні – при визначенні показників ефективності запровадження кооперативного агротехнічного сервісу в сільськогосподарському виробництві.

Результати. Визначено напрями використання кооперативних засад в сфері матеріального та технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. Встановлено, що головним питанням комплексної програми кооперативного технічного забезпечення аграрних товаровиробників є формування збалансованого машинно-тракторного парку на основі створення регіональних машинно-технологічних станцій. Обґрунтовано ефективність запровадження кооперативного агротехнічного сервісу, що сприяє раціональному використанню машинно-тракторного парку, збільшенню обсягу механізованих робіт без додаткових капітальних вкладень, скороченню термінів їхнього виконання, підвищенню рівня механізації трудомістких процесів, зниженню собівартості продукції.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до формування ефективного використання машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств в умовах його кооперації.

Практична цінність. Отримані результати дослідження направлені на створення кооперативних формувань в сфері агротехнічного сервісу, зокрема в машинно-тракторному обслуговуванні сільськогосподарських товаровиробників, та забезпечення ефективного їх функціонування.

Ключові слова: сільське господарство, кооперація, машинно-тракторне обслуговування, ефективність.

Stelmashchuk A.M. THE EFFECTIVENESS OF COOPERATION IN MACHINE AND TRACTOR MAINTENANCE OF AGRICULTURAL PRODUCERS

Purpose. The aim of the article is the substantiation of methodological approaches to the implementation of the main factors in the formation of effective use of machine and tractor fleet of agricultural enterprises in terms of its cooperation.

Methodology of the study. The system methods were used in the research process, including: general and scientific – in the study of the use of cooperative principles in the field of technical support of agricultural producers, forming a balanced machine and tractor fleet and the creation of regional machine and technological stations; special – in determining the efficiency indicators of cooperative agricultural and technical services in agricultural production.

Findings. It has been determined the directions to use corporate foundations in the sphere of material and technical support of agricultural producers. It has been established that the main issue of a comprehensive program of cooperative technical support for agricultural producers are forming a balanced machine and tractor fleet through the creation of regional machine and technological stations.

The effectiveness of the implementation of cooperative agricultural and technical services that promotes the rational use of machine and tractor fleet, increasing the volume of mechanized operations without additional capital investment, reducing the terms of their implementation, increasing the level of mechanization of labor-intensive processes, reducing production costs have been substantiated in this article.

Originality. The comprehensive approach to the formation of effective use of machine and tractor fleet of agricultural enterprises in terms of its cooperation has been used.

Practical value. The obtained results of research aimed at the creation of cooperative groups in the sphere of agricultural and technical services, particularly in the machine and tractor maintenance of agricultural producers and ensuring their effective functioning.

Key words: agriculture, cooperation, machine and tractor maintenance, efficiency.

Стельмашук А.М. ЭФФЕКТИВНОСТЬ КООПЕРАЦИИ В МАШИННО-ТРАКТОРНОМ ОБСЛУЖИВАНИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ТОВАРОПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ

Цель. Целью статьи является обоснование методических подходов к реализации основных факторов формирования эффективного использования машинно-тракторного парка сельскохозяйственных предприятий в условиях его кооперации.

Методика исследования. В процессе исследования использована система методов, в частности: общенаучные - при изучении вопросов использования кооперативных принципов в сфере технического обеспечения сельскохозяйственных товаропроизводителей, формирование сбалансированного машинно-тракторного парка и создание региональных машинно-технологических станций; специальные - при определении показателей эффективности внедрения кооперативного агротехнического сервиса в сельскохозяйственном производстве.

Результаты. Определены направления использования кооперативных принципов в сфере материального и технического обеспечения сельскохозяйственных товаропроизводителей. Установлено, что главным вопросом комплексной программы кооперативного технического обеспечения аграрных товаропроизводителей является формирование сбалансированного машинно-тракторного парка на основе создания региональных машинно-технологических станций. Обоснована эффективность внедрения кооперативного агротехнического сервиса способствует рациональному использованию машинно-тракторного парка, увеличению объема механизированных работ без дополнительных капитальных вложений, сокращению сроков их выполнения, повышению уровня механизации трудоемких процессов, снижению себестоимости продукции.

Научная новизна. Использован комплексный подход к формированию эффективного использования машинно-тракторного парка сельскохозяйственных предприятий в условиях его кооперации.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования направлены на создание кооперативных формирований в сфере агротехнического сервиса, в том числе в машинно-тракторном обслуживании сельскохозяйственных товаропроизводителей, и обеспечение эффективного их функционирования.

Ключевые слова: сельское хозяйство, кооперация, машинно-тракторное обслуживание, эффективность.

УДК 658.5(334.784)

Андрушків Б.М.,
д.е.н., професор, Президент академії соціального управління,
заслужений діяч науки і техніки України,
Слободян Н.О.,
здобувач,
Тернопільський національний технічний
університет імені Івана Пулюя

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ ПІДПРИЄМСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ

Постановка проблеми. В умовах становлення ринкової економіки та формування нових якостей менталітету народу незалежної держави засвоєння нових навиків менеджменту виникає необхідність їх адаптації до Європейських стандартів з врахуванням особливостей розвитку науково-технічного прогресу інновацій і т.п. Ця потреба пояснюється ще й тим, що за умов жорсткої конкуренції, швидкої зміни асортименту та номенклатури продукції, оновлення технології, зростання обсягу інформації всі підприємства знаходяться в постійних змінах.

В Україні, як і в багатьох інших країнах пострадянського простору, відбувається Європейська трансформація соціально-економічної системи. У пошуках важелів більш ефективного розвитку підприємства в існуючій практиці аналізуються більшою мірою економічні чинники та методи управління. Тим часом, недостатньо враховується той факт, що суб'єктом господарювання є людина. На її трудову поведінку та ефективність діяльності могутній вплив здійснюють ціннісні орієнтації, переконання, вірування, традиції, тобто так звані соціогуманітарні, етико-моральні складові корпоративної культури.

Європейський вибір відкриває перед Україною унікальну можливість виходу на якісно вищий рівень розвитку суспільства і держави, надає кожному її громадянину шанс для розкриття власного потенціалу. Це є особливо актуальним в умовах глобалізації економіки, загострення міжнародної конкуренції, дотримання етичних традицій підприємництва в Україні та удосконалення універсальних міжнародних принципів ділової етики. Тому існує потреба алгоритмізації, тобто встановлення послідовності розвитку цивілізованих ділових відносин та формування корпоративної культури в контексті Європейської трансформації підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією із найбільших проблем, з якими стикаються на даний час машинобудівні підприємства, – це невміння: здійснювати ефективну діяльність в умовах світової економічної кризи; коректно вести ділові переговори; пристойно поводити себе у колективі; гідно ризикувати та витримувати невдачі тощо. Все це сковує та стримує творчу ініціативу керівників, погіршує вихід з даної кризової ситуації.

Просування та реалізація вимог корпоративної культури на українському ринку можливі лише за умови стійкого на неї попиту, що визначається зацікавленими особами (підприємцями, директорами, менеджерами).

Значний внесок у розвиток корпоративної культури внесли Ковалевський С.В., Медведєва О.А., Хаєт Г.Л. [3], Орбан-Лембрик Л.Е. [6], Андрушків Б.М., Папієв М.М., Кір'ян Т.М. [7], Єськов О.Л., Ковалевський С.В. [9], які розкрили проблеми корпоративної культури. Хімич І.Г. виявила особливості формування корпоративної культури вітчизняних підприємств на сучасному етапі [10]. Разом з тим, наукових розробок, присвячених алгоритмізації, визначенню основних напрямів формування корпоративної культури із застосуванням наявного досвіду на прикладі машинобудівних підприємств в контексті їх Європейської трансформації на даний час є недостатньо.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей трансформації соціогуманітарної сфери підприємства до Європейських вимог, алгоритмізація та визначення напрямів формування корпоративної культури в умовах Європейської трансформації вітчизняних підприємств, в т.ч. і машинобудівної галузі та виявлення низки пріоритетних факторів і оцінка рівня їх впливу на ефективність управління соціогуманітарним розвитком трудових колективів підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корпоративна культура є потужним інструментом управління персоналом: забезпечує довготривалий успіх підприємства на ринку товарів та послуг, сприяє гуманізації усіх сфер діяльності, формуванню високої національної ідеї [9, с.2]. На даний час існує дві концепції: одна з них полягає у розумінні культури як творчої діяльності, а друга – інтерпретує культуру як спосіб дії. Отже, з одного боку, культура – це творча діяльність людини в усіх сферах буття та свідомості, як минула, уречевлена в тих чи інших культурних цінностях, яка базується на великій культурній спадщині та спрямовується на перетворення багатства людської історії у внутрішнє

надбання особи, на всебічний розвиток сутнісних сил людини. З іншого боку, культура виступає мірою та способом реалізації сутнісних сил людини як соціального суб'єкта в її діяльності та реалізується в створених у результаті цієї діяльності продуктах матеріального та духовного виробництва [7, с.374].

Отже, одним із найважливіших для підприємства факторів розвитку є корпоративна культура. Необхідно відзначити, в процесі організації бізнесу кожен підприємець має справу з ресурсами, машинами, продуктами, документами, а також із закупівельними, виробничими, збутовими процесами. Він постійно спілкується з людьми як керівник, як менеджер, погоджується з фахівцями, веде переговори з партнерами, формує контакти з трудовим колективом. Від того як буде налагоджений механізм людських відносин у внутрішньому та зовнішньому середовищі, так буде формуватися репутація та авторитет підприємця, його успіх на товарному ринку та у ділових колах.

Тому, кожен сучасний цивілізований підприємець, як пише Ірина Хіміч [10], повинен мати так званий морально-етичний кодекс підприємця – систематизований перелік норм, якими повинен керуватися кожен суб'єкт підприємницької діяльності у бізнесі, основними положеннями якого передусім мають виступати:

- впевненість у користі своєї праці не тільки для себе, але й для людей, суспільства, держави;
- розуміння того, що люди бажають та вміють працювати, намагаються реалізувати себе разом з підприємцем;
- віра у бізнес, ставлення до нього як до мистецтва, творчої справи;
- визнання необхідності конкуренції та водночас прагнення до співпраці;
- повага до себе як до особистості та до будь-якої особистості як до себе;
- повага до будь-якої власності, державної влади, громадських рухів, соціального устрою, законів;
- довіра до інших, повага до професіоналізму, компетентності;
- визнання цінності освіти, науки і техніки, інформатики, культури;
- турбота про екологію;
- прагнення до нововведень;
- гуманізм.

Отже, морально-етичний кодекс підприємця це не лише візитна картка підприємства, що турбується про свою ділову репутацію та довіру з боку оточуючих, а і його складова.

Моральність – це вимір, який визначає поведінку людини, її ставлення до суспільства, містить внутрішню потребу особистості здійснення моральних дій та вчинків. Тим часом сучасні управлінці не завжди дотримуються моральних норм, забувши, що одні й ті ж дії, вчинки, поведінка у різних країнах не завжди набувають однакової етичної форми та етичну оцінку.

Теоретичні етико-психологічні засади управлінської діяльності є підґрунтям професійної етики керівника, яка передбачає наявність теоретико-прикладних етичних знань та практичних рекомендацій, зорієнтованих на якісне виконання адміністративно-господарських функцій. Вона охоплює передовий досвід морально-психологічного розв'язання конкретних проблем управління. До основних принципів професійної етики керівника мають належати:

- 1) гуманізм та демократизм;
- 2) соціальна справедливість;
- 3) суверенність особистості (особиста гідність кожного є недоторканою);
- 4) розкриття інтелектуального потенціалу людей, які працюють поруч;
- 5) постійне вивчення людей, знання їх потреб та інтересів;
- 6) дбайливе ставлення до природи;
- 7) особистий приклад безперервності духовного та професійного вдосконалення.

Моральну поведінку керівника, стиль його роботи нами пропонується розглядати як систему повсякденних вчинків, у яких виявляється його ставлення до людей, суспільства, своєї діяльності. Поведінка керівника має бути реально сприйнятною моральним орієнтиром для підлеглих. Як показує досвід, керівнику підприємства не потрібно витратити на морально-етичне навчання свого персоналу великі кошти, достатньо на громадських засадах впровадити тренінги із вивчення основ корпоративної культури. Етапність підвищення норм морально-етичної поведінки персоналу машинобудівного підприємства показана на рис. 1.

Проте, кожному керівнику підприємства необхідно пам'ятати, що найбільшою цінністю будь-якої організації є люди – особистості. Кожен бізнес має розпочинатися із вирішення життєво-необхідних потреб людей. Тому, турбота та повага до всіх людей, а особливо до тих, які є працівниками підприємства та створюють його продукцію є однією із найважливіших завдань керівництва підприємства. Отже, всіх працівників необхідно цінувати, враховувати їхні думки, погляди, різноманітно підтримувати атмосферу довіри, відкритості, чесності, правдивості, обов'язку та відповідальності, поважати їхню ініціативність, талановитість, творчість, забезпечувати самореалізацію та самовираження, професійну кар'єру, матеріальний достаток, здоровий спосіб життя тощо.

Успішність формування корпоративної культури машинобудівних підприємств також залежить і від її сприйняття усіма працівниками, а також чітко визначених морально-етичних та морально-

психологічних цінностей. Тобто, чим більша кількість працівників підприємства сприймає та бере до уваги дані цінності, чим чіткіше сформульовані пріоритети діяльності, тим більший вплив має корпоративна культура на досягнення позитивного кінцевого результату від діяльності підприємства.

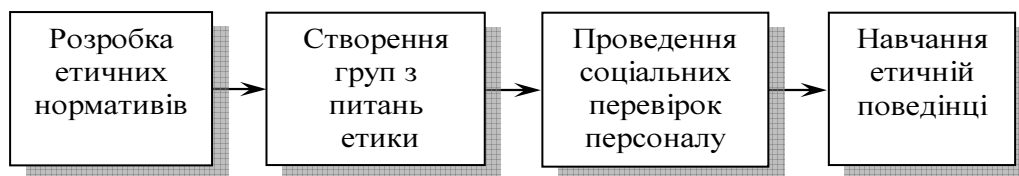

Рис.1. Етапність підвищення норм морально-етичної поведінки персоналу машинобудівного підприємства

Джерело: розробка авторів на основі адаптації [5]

Культура керівника повинна характеризуватися не лише рівнем загальної культури, тобто наявністю ділових якостей, необхідних для виконання роботи відповідно до займаної посади, а і глибоким та всебічним знанням науки управління та вмінням використовувати ці знання в процесі своєї діяльності тощо. Особливо велику роль в управлінні відіграє стиль роботи керівника, який представляє собою сукупність характерних методів та дій, що використовуються ним у процесі управління. Керівнику повинен бути притаманний гнучкий гуманістичний стиль керівництва, який базується на певних засадах. Характеристики такого стилю керівництва дають змогу сформулювати вимоги, які ставляться до керівника та об'єднуються в групи ідейно-патріотичних, професійних та морально-психологічних вимог [1, с.146].

Соціально-психологічна компетентність керівника та підприємця – уміння ефективно взаємодіяти з людьми є у багатьох випадках ключовим фактором особистого успіху. Корпоративна культура – це своєрідна закрита мораль, покликана зміцнювати згуртованість соціальної групи, спрямовувати її діяльність у потрібному руслі, що може забезпечити успішне функціонування та розвиток підприємства [10].

На даний час успішні підприємства відносяться до корпоративної культури як до важливого інструменту управління бізнесом та як до засобу для створення серйозних переваг на сучасному ринку. Тому, у бізнесі корпоративна культура виступає важливою компонентою успішної роботи підприємства, фундаментом його динамічного росту, гарантом стремління до підвищення ефективності. З посиленням конкуренції з'являється необхідність у створенні додаткових конкурентних переваг, одним з яких є корпоративна культура. Адже, як тільки на ринку праці починається “війна за таланти” або за високу кваліфікацію працівників, то у підприємства з'являється необхідність бути “привабливим” як для власних працівників, так і для кандидатів у працівники. Переманювання “кращих” людей змушує менеджерів та власників піклуватися про корпоративну культуру, оскільки, чим вищий професійний та особистий рівень працівника, тим у більшій мірі його мотивація із матеріальних факторів починає переміщуватися у нематеріальні. Його хвилює уже не стільки заробітна плата, як стиль керівництва на підприємстві, рівень менеджменту, перспективи професійного росту, робота в команді однодумців. “Культурні потреби” безмежні: починаючи від інтер'єру робочих кабінетів і закінчуючи можливістю реалізувати амбіційні проекти та особисті мрії.

Для вдосконалення корпоративної культури необхідно застосовувати додаткові заходи, оскільки це робить підприємство унікальним.

На сьогоднішній день вся ідеологія корпоративної культури виходить, як правило, від першої особи - керівника підприємства. На більшості сучасних українських підприємствах немає служб корпоративного розвитку, а значить, ідея та уявлення директора і є тими орієнтирами розвитку, які розкриваються в різних управлінських практиках. Зрозуміло, що не завжди на підприємстві є умови для того, щоб розпочати роботу комплексно. Керівнику часто представляються більш невідкладними та пріоритетними такі завдання, як нестача фінансових ресурсів, податки та неплатежі, труднощі з доставкою ресурсів і збутом готової продукції та інше. Проте вирішити ці проблеми самому, без допомоги колективу, що наслідуює цілі підприємства, не зможе жоден керівник [5, с.13-17].

Отже, з упевненістю можна вважати, що метою корпоративної культури на підприємстві серед інших є забезпечення високої прибутковості підприємства за рахунок максимізації ефективності виробничого менеджменту та якісного покращення діяльності підприємства в цілому.

Відомо, що успіх підприємства є взаємопов'язаним з корпоративною культурою, а для оволодіння нею потрібен час, бажання та наполегливість. Підприємство функціонує й розвивається як “складний організм”, тому його життєвий потенціал, ефективність функціонування та ведення конкурентної боротьби залежать не тільки від місії, стратегії, чіткої організації, відповідних систем управління та висококваліфікованих працівників, а й від чіткого формування норм корпоративної культури, яка сприятиме досягненню та збереженню провідних позицій підприємства на ринку.

Підприємства із створеною та яскраво вираженою корпоративною культурою набагато ефективніші у використанні людських ресурсів, тому що корпоративна культура є одним із найефективніших засобів приваблення та мотивації працівників.

Соціогуманітарне покликання корпоративної культури повинно включати в себе зібрання найбільш важливих положень діяльності підприємства, що визначаються його місією та стратегією розвитку. Як показали дослідження, основними критеріями формування корпоративної культури підприємства є:

- сучасна організація діяльності підприємства з матеріальними та духовними складовими культури, його гармонійне функціонування, в якому окремі елементи культури за рівнем свого розвитку, спрямованістю, ідейністю, завданнями, способами досягнення мети відповідають один одному;
- соціально-економічна система, що базується на досягненнях сучасної науки;
- підприємство, в якому людей визначають як головну цінність, і відповідно організують взаємодію між окремими людьми і групами на певному психологічному рівні, враховуючи, що найцінніше у людині – її внутрішній стан;
- підприємство, що розвивається, будує свої стосунки з суб'єктами внутрішнього та зовнішнього середовища на підставі розуміння їхньої системної сутності та унікальності, та прикладає максимум зусиль для отримання якнайповніших відомостей про ділових партнерів і співробітників з метою їх кращого розуміння [4].

Єдиного “рецепту” побудови моделі корпоративної культури машинобудівного підприємства на даний час не існує. Існують різноманітні інструменти застосування корпоративної культури, які обираються підприємством індивідуально, залежно від конкретної ситуації, мети, змін тощо. Проте, основним критерієм оцінки доцільності введення корпоративної культури на підприємстві є не тільки отримання додаткових грошових потоків, а й визнання та успіх серед собі подібних.

Неефективність запровадження в Україні західних “рецептів” реформування економіки багато в чому пояснюється не врахуванням особливостей національної культури.

У той самий час повільні темпи зростання показників співпраці українських машинобудівних підприємств з підприємствами європейського та світового економічного співтовариства пов'язані з відсутністю досвіду та засобів поширення культури міжнародної співпраці [8, с.75].

Тому, на кожному вітчизняному машинобудівному підприємстві слід започаткувати схему алгоритмізації впровадження корпоративної культури (рис. 2). Адже, в умовах глобалізації процвітає те міжнародне співробітництво, яке значно впливає на економічний стан цілої співдружності. Для співпраці з іншими країнами недостатньо знати тільки свої основні етичні принципи ведення бізнесу, необхідно знати також і специфіку культури тих країн, з якими співпрацює або співпрацюватиме підприємство.

Наступним етапом у формуванні корпоративної культури машинобудівного підприємства є запровадження основних принципів професійної моралі на основі національної культури. Оскільки наше українське суспільство споконвіків є високодуховним, релігійним тощо, тому необхідно всі ці чесноти застосовувати на практиці.

Звичайно, всі працівники підприємства повинні володіти знаннями про загальну культуру, мати інтелект, бути достатньо ерудованими. Основною етичною нормою, якої слід дотримуватися у службових взаємовідносинах, є збереження гідності людини незалежно від того, яке місце вона посідає в ієрархічній структурі підприємства. За нашим переконанням, морально-психологічний стан на підприємстві багато в чому залежить від керівника, визначається його особистою поведінкою та моральними якостями.

Із зарубіжного досвіду можна виокремити деякі моральні якості та стандарти поведінки, які необхідні керівнику машинобудівного підприємства для ведення ефективної управлінської діяльності, серед яких: широта поглядів; глобальний підхід до вирішення існуючих проблем; перспективне передбачення; гнучкість; ініціативність та рішучість, особливо в умовах ризику; завзятість у роботі; безперервне самовдосконалення.

Серед особистісних якостей керівника можна визначити: вміння чітко формулювати мету та завдання; готовність вислухати думки інших; неупередженість; безкорисливість; лояльність; здатність повністю використовувати можливості підлеглих правильною їх розстановкою та справедливим ставленням до них; особиста “привабливість”; здатність згуртовувати людей та створювати їм сприятливу атмосферу для роботи.

Як відомо, у світовій практиці менеджменту є правила, які забороняють певні дії управлінців, що порушують етичні або морально-психологічні вимоги до спілкування. Серед них виділимо наступні:

- не можна впливати на підлеглих нищівною критикою;
- не слід шукати винних, краще шукати причини та шляхи подолання недоліків;
- не можна принижувати гідність працівника, краще проаналізувати його дії;
- не можна пред'являти претензій до працівника у присутності інших, краще висловити їх наодинці;
- не потрібно боятися хвалити підлеглого, бо успіх окрилює;

- якщо потрібно висловити негативну оцінку, то мову слід вести лише про результати діяльності, а не про особистість працівника;
- не можна обмежувати самостійність та свободу людей, необхідно їм довіряти та сприяти їхній ініціативі, бажанню генерувати ідеї тощо [11, с.58-61].

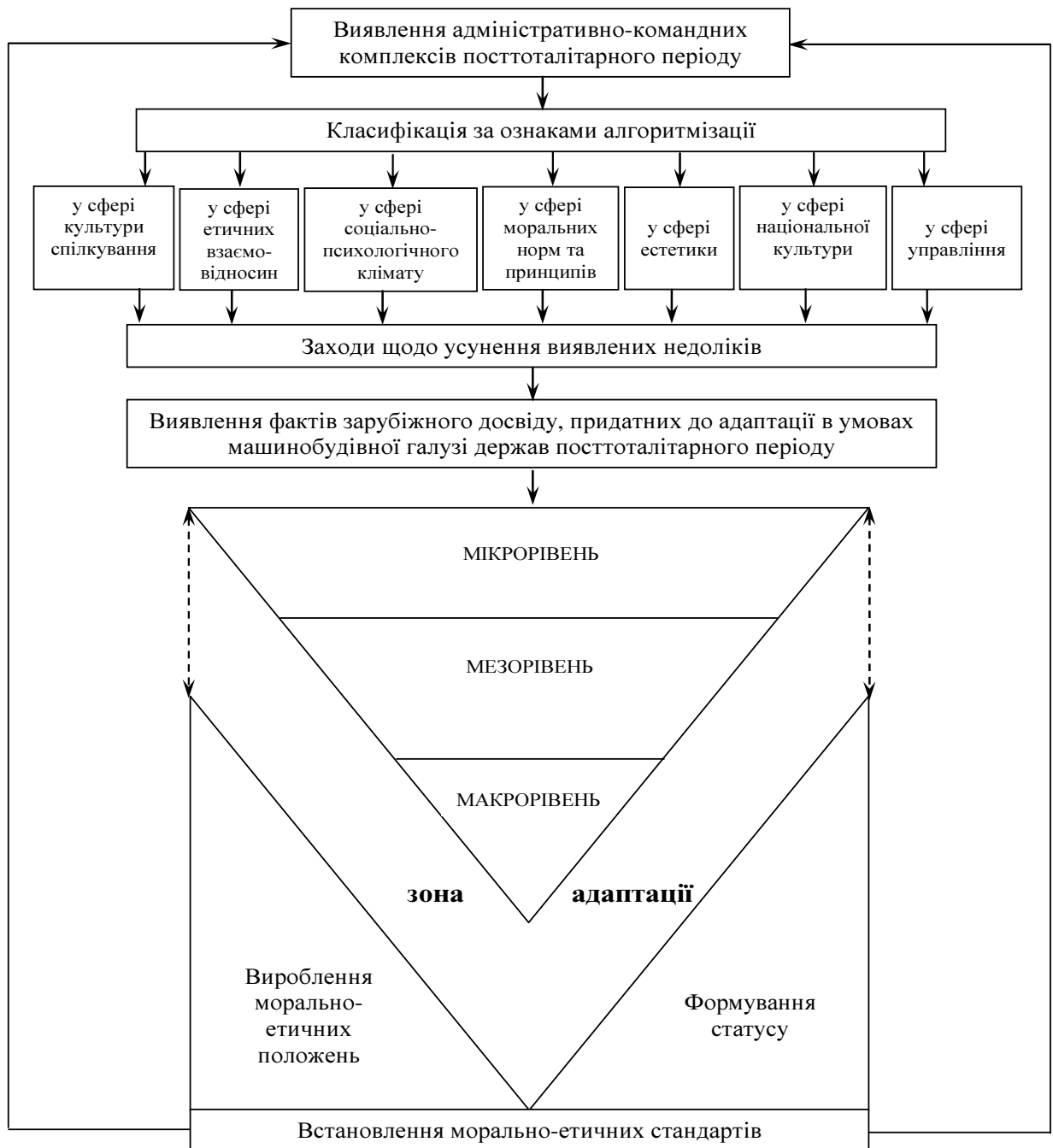

Рис. 2. Алгоритм формування корпоративної культури в соціогуманітарних контекстах функціонування машинобудівного підприємства

Джерело: розробка авторів на основі адаптації [6]

Ці та інші обставини обумовлюють необхідність упровадження алгоритму формування корпоративної культури, основне покликання якої полягає у побудові міцних довгострокових відносин із клієнтами, задоволенні їх потреб краще за конкурентів, а також створення передумов для розвитку позитивного іміджу та зростання прибутковості вітчизняних підприємств машинобудівної галузі.

Висновки з проведеного дослідження. В процесі дослідження встановлено, що сучасним вітчизняним менеджерам та підприємцям доводиться працювати у суспільстві, де бізнесова активність є новим явищем, яке не має чітких окреслених моральних стандартів. Окремі Закони України часто

суперечать один одному і навіть забороняють деякі види діяльності, які вважаються законними та етичними у більшості країн. Тим часом, Закони України не встановлюють відповідальності за окремі види антилюдської, не коректної, неправдивої реклами тощо. Деякі наші «норми та поняття» про добро та зло поки що значною мірою відповідають стандартам авторитарного минулого нашої держави, які без будь-яких змін збереглися і донині.

Обґрунтовано, що моральне відродження та духовне вдосконалення людини – це мета та засіб прогресивного розвитку українського суспільства та людства в цілому. Рівень моральності особистості та суспільства залежить від сукупності умов та чинників. Важливу роль у формуванні моральної культури людини й суспільства має відігравати етичне просвітництво, що несе знання про моральні цінності, дає розуміння морального виміру поведінки особистості, дій соціальних суб'єктів, життя суспільства.

Для того, щоб вітчизняне машинобудівне підприємство у своїй діяльності відповідало Європейським стандартам, на нашу думку, керівнику та працівникам підприємства необхідно розробити власні зовнішні прояви корпоративної культури. Проте, їх слід розробляти, враховуючи:

- національну культуру (побут, традиції, вірування, народні обереги);
- психологічні аспекти (кольори, символи, зображення);
- національні моральні та духовні цінності (релігія, пошана батьків).

Процес інтеграції у міжнародне економічне ринкове середовище змушує керівників підприємств звертати увагу насамперед на особливості ведення управлінської діяльності успішними закордонними компаніями. Тому, як підтверджують дослідження, вагоме значення на результативність діяльності підприємства має чітко визначена корпоративна культура.

Формування корпоративної культури машинобудівних підприємств також залежить і від її сприйняття усіма працівниками, а також чітко визначених морально-етичних та морально-психологічних цінностей. Тобто, чим більша кількість працівників підприємства сприймає та бере до уваги дані цінності, чим чіткіше сформульовані пріоритети діяльності, тим більший вплив має корпоративна культура на економічні та соціальні ефекти діяльності підприємства.

Бібліографічний список

1. Андрушків Б.М. Основи менеджменту: методологічні положення та прикладні механізми: Підручник для студентів та викладачів економічних спеціальностей вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, системи підвищення кваліфікації / Б.М. Андрушків, О.Є. Кузьмін. – Тернопіль: Лілея, 1997. – 292 с.
2. Виноградська А.М. Основи підприємництва : навч. посібник / А.М. Виноградська. – К. : Кондор, 2005. – 544 с.
3. Ковалевский С.В. Развитие культуры организации: гуманизация, качество деятельности, успех: Методы изучения культуры и ценности организации. – Кн. 1 / С.В. Ковалевский, О.А. Медведева, Г.Л. Хаєт. – Краматорск: ДГМА, 2007. – 195 с.
4. Корпоративна культура: визначення, сутність і необхідність: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.revolution.allbest.ru>
5. Корпоративна культура організацій XXI століття: Збірник наукових праць / Під заг. ред. С.В. Ковалевського. – Краматорськ: ДДМА, 2007. – 219 с.
6. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління : посібник / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2003. – 568 с.
7. Основи соціального менеджменту: теоретичні положення та прикладні механізми: Навчальний посібник для студентів та викладачів економічних спеціальностей вищих і середньо-спеціальних навчальних закладів, системи підвищення кваліфікації працівників державних установ та органів місцевого самоврядування / Б. Андрушків, М. Папієв, Т. Кирян та ін. / Під заг. ред. Б. Андрушківа. – Тернопіль: ТзОВ "Терно-граф", 2007. – 1024 с.
8. Петси Роув. Бизнес-этикет / Роув Петси: пер. с англ. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 384 с.
9. Хаєт Г.Л. Корпоративна культура: Навч. посібник/ Г.Л. Хаєт, О.Л. Єськов, С.В. Ковалевський. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 403 с.
10. Хіміч І.Г. Особливості формування корпоративної культури вітчизняних підприємств на сучасному етапі / І.Г. Хіміч // Економічний простір: Збірник наукових праць. – №23/1. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. – С.216-222.
11. Шегда А.В. Економіка підприємства: Підручник / А.В. Шегда – К.: Знання, 2006. – 614 с.

References

1. Andrushkiv, B.M. Kuzmin, O.Ye. (1997), *Osnovy menedzhmentu: metodolohichni polozhennia ta prykladni mekhanizmy* [Fundamentals of Management: methodological provisions and applied mechanisms], textbook, Lileia, Ternopil, Ukraine, 292 p.

2. Vynohradska, A.M. (2005), *Osnovy pidpriemnytstva* [Fundamentals of Entrepreneurship], tutorial, Kondor, Kyiv, Ukraine, 544 p.
3. Kovalevskiy, S.V., Medvedeva, O.A., Khaet, H.L. (2007), *Razvitiye kultury organizatsii: gumanizatsiya, kachestvo deyatelnosti, uspekhn* [Development of the organizational culture: humanization, quality of activity, success], Methods of studying the culture and values of the organization, book 1, DHMA, Kramatorsk, 195 p.
4. Corporate culture: definition, essence and necessity, available at: <http://revolution.allbest.ru>
5. Kovalevskiy, S.V. (2007), "Corporate culture of organizations of the XXI century", Collection of Scientific Works, DDMA, Kramatorsk, 219 p.
6. Orban-Lembryk, L.E. (2003), *Psykholohiia upravlinnia* [Psychology of Management], textbook, Akademyvdav, Kyiv, Ukraine, 568 p.
7. Andrushkiv, B., Papiiev, M., Kyrian, T. and others (2007), *Osnovy sotsialnoho menedzhmentu: teoretychni polozhennia ta prykladni mekhanizmy* [Fundamentals of social management: theoretical provisions and applied mechanisms], tutorial, TzOV "Terno-hraf", Ternopil, Ukraine, 1024 p.
8. Petsi, Rouv (2006), *Business Etiquette*, Translated from English, Feniks, Rostov-on-Don, Russia, 384 p.
9. Khalet, H.L., Yeskov, O.L., Kovalevskiy, S.V. (2003), *Korporatyvna kultura* [The corporate culture], tutorial, Tsentri navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 403 p.
10. Khimich, I.H. (2009), "Peculiarities of corporate culture formation of domestic enterprises at the present stage", *Zbirnyk naukovykh prats* [The Economic Space], no. 23/1, pp.216-222.
11. Shehda, A.V. (2006), *Ekonomika pidpriemstva* [Economics of Enterprise], textbook, Znannia, Kyiv, Ukraine, 614 p.

Андрушків Б.М., Слободян Н.О. ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ ПІДПРИЄМСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ

Мета. Метою статті є дослідження особливостей трансформації соціогуманітарної сфери підприємства до Європейських вимог, алгоритмізація та визначення напрямів формування корпоративної культури в умовах Європейської трансформації вітчизняних підприємств, в т.ч. і машинобудівної галузі та виявлення низки пріоритетних факторів і оцінка рівня їх впливу на ефективність управління соціогуманітарним розвитком трудових колективів підприємств.

Методика дослідження. У ході дослідження проблем трансформації соціогуманітарної сфери підприємства до Європейських вимог вдосконалення управління соціогуманітарним розвитком трудового колективу промислового підприємства застосовувалися традиційні методи економічних досліджень, котрі дають змогу в умовах структурної перебудови економіки виробити якісно нові підходи до дослідження теоретичних і практичних аспектів управління соціальним розвитком колективів промислових підприємств, а саме: монографічний метод (для вивчення практичних аспектів управління соціальним розвитком окремих підприємств), метод парних порівнянь на основі багатовимірного шкалювання (для побудови пріоритетної низки факторів, що впливають на соціальну ефективність розвитку колективів промислових підприємств); методи прогнозування (для розробки прогнозу соціального розвитку підприємств); метод експертної оцінки ризиків (для оцінки величини соціальних ризиків економічного розвитку підприємств).

Результати дослідження. Встановлено, що сучасним вітчизняним менеджерам та підприємцям доводиться працювати у суспільстві, де бізнесова активність є новим явищем, яке не має чітких окреслених моральних стандартів. Визначено низку зовнішніх проявів корпоративної культури, які необхідно опрацювати керівнику та працівникам підприємства для того, щоб вітчизняне машинобудівне підприємство у своїй діяльності відповідало Європейським стандартам. Показано, що вагоме значення на результативність діяльності підприємства має чітко визначена корпоративна культура.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в науковому обґрунтуванні теоретико-методичних та методологічних засад трансформації соціогуманітарної сфери підприємства до Європейських вимог, розкритті сучасного стану корпоративної культури на вітчизняних підприємствах, визначенні його сутності. Запропоновано основні напрями алгоритмізації корпоративної культури із застосуванням наявного досвіду на машинобудівних підприємствах в контексті їх Європейської трансформації. Дано конкретні пропозиції щодо її реалізації в умовах вітчизняного машинобудування.

Практична значущість результатів дослідження. Практичне значення одержаних результатів полягає у широких можливостях використання наукових розробок методів трансформації соціогуманітарної сфери підприємства до Європейських вимог, виробленні рекомендацій щодо використання їх для забезпечення стабільності роботи машинобудівних підприємств та підвищення якості медико-профілактичного обслуговування. Прикладний аспект підтверджується практичним застосування окремих положень та результатів дослідження у державних установах та на підприємствах різних галузей, використовується при викладанні спец. дисциплін.

Ключові слова: алгоритмізація, корпоративна культура, Європейські вимоги, морально-етичний кодекс підприємця, моральність, принципи професійної етики, соціально-психологічна компетентність.

Andrushkiv B.M., Slobodian N.O. PECULIARITIES OF TRANSFORMATION OF THE SOCIAL AND HUMANITARIAN SPHERE OF THE ENTERPRISE TO THE EUROPEAN REQUIREMENTS

Purpose. The aim of the article is to study the peculiarities of transformation of the social and humanitarian sphere of the enterprise to the European requirements, algorithmization and determining the formation of corporate culture in the European transformation of domestic enterprises, including machine

building industry and detecting the number of priority factors and assessment the level of their impact on the efficiency of management of social and humanitarian development of labor collectives of enterprises.

Methodology of the study. The traditional methods of economic research were used during the study of transformation problems of the social and humanitarian sphere of the enterprise to the European requirements, improving the management of social and humanitarian development of the labor collective of the industrial enterprise. These methods allow to develop qualitatively new approaches to the study of theoretical and practical aspects of social development management of collectives of industrial enterprises in terms of economic restructuring, namely: monographic method (to study the practical aspects of social development of individual enterprises), method of paired comparisons on the basis of multidimensional scaling (to build a priority number of factors that influence on social effectiveness for the development of social collectives of industrial enterprises); methods of prediction (to develop the forecast of the social development of enterprises); the method of expert risk assessment (to estimate the risk of social economic development of enterprises).

Findings. It has been established that modern domestic managers and entrepreneurs have to work in a society where business activity is a new phenomenon that has no clear delineated moral standards. It has been determined a number of external manifestations of corporate culture that manager and workers of the enterprise should consider in order that domestic building company corresponded to European standards in its activities. It has been shown that clearly defined corporate culture has significant value to the effectiveness of the enterprise activity.

Originality. The scientific novelty of the obtained results of the study is a scientific substantiation of theoretical and methodical and methodological principles of transformation of the social and humanitarian sphere of the enterprise to the European requirements, revealing the current state of corporate culture at domestic enterprises, determining its nature. The basic directions of corporate culture algorithmization with the use of existing experience at engineering enterprises in the context of European transformation have been proposed. The concrete suggestions for its implementation in terms of domestic machine building have been given.

Practical value. The practical significance of the obtained results is the wide possibilities of the scientific developments use the methods of transformation of the social and humanitarian sphere of the enterprise to the European requirements, develop the recommendations for their use to ensure the stability of the machine-building enterprises and improving the quality of health-care services.

Key words: algorithmization, corporate culture, European requirements, moral and ethical code of the entrepreneur, morality, principles of professional ethics, social and psychological competence.

Андрушків Б.Н., Слободян Н.А. ОСОБЕННОСТИ ТРАНСФОРМАЦИИ СОЦИОГУМАНИТАРНОЙ СФЕРЫ ПРЕДПРИЯТИЯ К ЕВРОПЕЙСКИМ ТРЕБОВАНИЯМ

Цель. Целью статьи является исследование особенностей трансформации социогуманитарной сферы предприятия к Европейским требованиям, алгоритмизация и определение направлений формирования корпоративной культуры в условиях Европейской трансформации отечественных предприятий, в т.ч. и машиностроительной отрасли, выявление ряда приоритетных факторов и оценка уровня их влияния на эффективность управления социогуманитарным развитием трудовых коллективов предприятий.

Методика исследования. В ходе исследования проблем трансформации социогуманитарной сферы предприятия к Европейским требованиям совершенствования управления социогуманитарным развитием трудового коллектива промышленного предприятия применялись традиционные методы экономических исследований, которые дают возможность в условиях структурной перестройки экономики выработать качественно новые подходы к исследованию теоретических и практических аспектов управления социальным развитием коллективов промышленных предприятий, а именно: монографический метод (для изучения практических аспектов управления социальным развитием отдельных предприятий), метод парных сравнений на основе многомерного шкалирования (для построения приоритетной ряда факторов, влияющих на социальную эффективность развития коллективов промышленных предприятий); методы прогнозирования (для разработки прогноза социального развития предприятий); метод экспертной оценки рисков (для оценки величины социальных рисков экономического развития предприятий).

Результаты исследования. Установлено, что современным отечественным менеджерам и предпринимателям приходится работать в обществе, где бизнес-активность является новым явлением, которое не имеет четких определенных моральных стандартов. Определен ряд внешних проявлений корпоративной культуры, которые необходимо проработать руководителю и работникам предприятия для того, чтобы отечественное машиностроительное предприятие в своей деятельности соответствовало европейским стандартам. Показано, что большое значение на результативность деятельности предприятия имеет четко определенная корпоративная культура.

Научная новизна результатов исследования заключается в научном обосновании теоретико-методических и методологических основ трансформации социогуманитарной сферы предприятия Европейским требованиям, раскрытии современного состояния корпоративной культуры на отечественных предприятиях, определении его сути. Предложены основные направления алгоритмизации корпоративной культуры с применением имеющегося опыта на машиностроительных предприятиях в контексте их Европейской трансформации. Даны конкретные предложения по ее реализации в условиях отечественного машиностроения.

Практическая значимость результатов исследования. Практическое значение полученных результатов заключается в широких возможностях использования научных разработок методов трансформации социогуманитарной сферы предприятия к Европейским требованиям, выработке рекомендаций относительно использования их для обеспечения стабильности работы машиностроительных предприятий и повышения качества медико-профилактического обслуживания. Прикладной аспект подтверждается практическим применением отдельных положений и результатов исследования в государственных учреждениях и на предприятиях разных отраслей, используется при преподавании спец. дисциплин в высших учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: алгоритмизация, корпоративная культура, Европейские требования, морально-этический кодекс предпринимателя, нравственность, принципы профессиональной этики, социально-психологическая компетентность.

УДК 338.349.4:637.1:631.11

**Свиноус І.В.,
д.е.н., професор кафедри бухгалтерського обліку та аудиту,
Іванова Л.С.,
к.е.н., асистент кафедри менеджменту ЗЕД,
Білоцерківський національний аграрний університет**

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Постановка завдання. Молочна галузь відіграє важливу роль у забезпеченні населення молоком і молочною продукцією. Однак, нині ця галузь опинилась у складній ситуації. Поступове зменшення поголів'я негативно позначилося на обсягах виробництва та продажу молока, відповідно вплинуло на зміну структури й асортименту виробництва молочної продукції, скорочення споживання молочної продукції на внутрішньому ринку через низьку купівельну спроможність населення.

Нині поголів'я корів в Україні становить 0,3% від чисельності корів у світі, в той же час у світовому виробництві молока вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники займають 1,5%.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовно питання ефективного функціонування підприємств з виробництва молока висвітлено у наукових працях вітчизняних учених-аграріїв: І. Баланюка, П. Березівського, М. Ільчука, М. Пархомця, В. Радька та інших. Однак певні теоретичні та науково-практичні проблеми формування організаційно-економічних аспектів підвищення ефективності діяльності підприємств із виробництва молока залишаються недостатньо розробленими.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методичних положень та практичних рекомендацій щодо нарощення виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досить показовими для молочного тваринництва є кардинальні зміни, що відбулись за останні 20 років у структурі виробництва молока за типами господарюючих суб'єктів. Основне виробництво молока сконцентрувалось в приватному секторі з примітивними умовами утримання худоби, відсутністю санітарних та гігієнічних умов, і, як наслідок, низькою якістю сировини. Так, станом на 1 жовтня 2014 р. чисельність корів в господарствах усіх категорій знизалась на 2,3% і становить 2439,4 тис. голів, в тому числі в сільськогосподарських підприємствах на 4,4% і становить 541,5 тис. голів, в господарствах населення – на 1,6%, відповідно 1897,9 тис. голів. У січні – вересні 2014 р. всіма категоріями господарств вироблено 8852,2 тис. т, що на 0,7% більше, ніж у січні – вересні 2013 р. Виробництво молока сільськогосподарськими підприємствами у січні – вересні 2014 р. становило 2057 тис. т, що на 4,1% більше порівняно з відповідним періодом 2013 р. В господарствах населення за звітний період вироблено молока 6795,2 тис. т.

При дрібнотоварному виробництві та ручній праці така ціна не виправдовує праці селянина. Такий високий рівень концентрації виробництва у приватному секторі не дозволяє належним чином вирішувати одну з основних проблем молокопереробної промисловості – забезпечення якісним молоком [1, с. 61]. Це не дає реальної можливості впровадження нових технологій утримання, годівлі, ветеринарного обслуговування і т.п.

Враховуючи загальноекономічні тенденції, може констатувати про процес монополізації ринку молока потужними сільськогосподарськими підприємствами, що супроводжується зниженням їх чисельності (рис. 1). Така тенденція буде супроводжуватися орієнтовно протягом наступних 2-3 років.

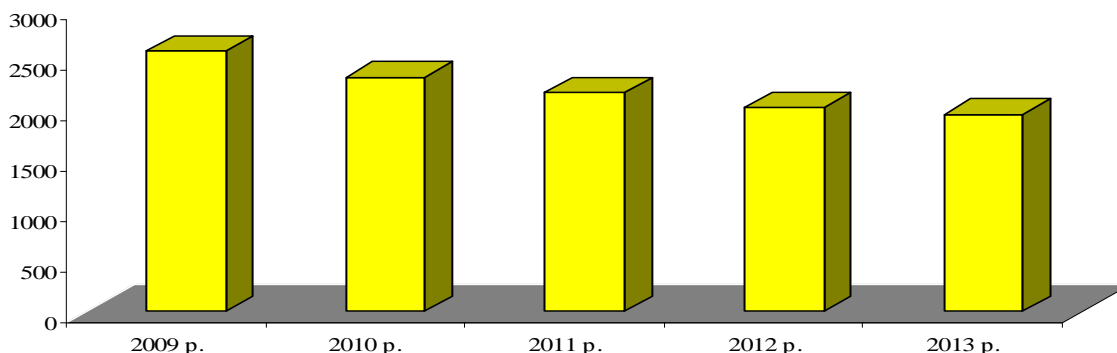

Рис. 1. Чисельність сільськогосподарських підприємств, які займаються виробництвом молока, од.

Джерело: авторська розробка

Особливо можливе зниження протягом 2015 - 2016 рр., коли запрацюють вимоги ЄС щодо якості молока. В основному призупиняють виробництво молока господарства корпоративного сектору з чисельністю поголів'я дійного стада до 100 корів, через збитковість. Більшість таких сільськогосподарських підприємств не мають можливості насамперед через фінансові труднощі здійснювати модернізацію виробництва, що забезпечить високу якість реалізованого молока.

Ефективне функціонування молочного скотарства в нових умовах господарювання передбачає формування великих холдингів, об'єднань, спеціалізованих молочних ферм і комплексів, що спираються на передові технології та досягнення селекційної науки [2, с. 134]. Це підтверджується позитивними змінами, що відбуваються в останні роки в молочному скотарстві, зокрема істотним зростанням надоїв корів, збільшенням поголів'я худоби порід інтенсивного молочного типу, появою в кожному регіоні молочних ферм і комплексів, у яких реалізовані сучасні технологічні та технічні рішення з утримання та доїння корів, заготівлі кормів і прибирання гною.

В останні роки відзначається тенденція зменшення кількості непрофільних гравців на ринку на користь професійних учасників. Серед підприємств з найбільшою кількістю корів – «Егрес-Агро», ДП «Ілліч-Агро Донбас», «Агрофірма ім. Довженко». На двадцятку найбільших припадає 12,4% загального поголів'я у країні і 10,8% від загального виробленого молока. Так, Група HarvEast активно розвиває молочне скотарство. В активах холдингу 28 молочнотоварних ферм, а поголів'я молочного стада становить більше 12 тис. корів. Холдинг виробляє 57 млн. літрів молока на рік. Такі показники забезпечили йому перше місце серед виробників молока в Україні.

Нині основними виробниками молока серед сільськогосподарських підприємств були господарства з чисельністю поголів'я понад 501 корову (табл. 1). Є всі підстави вважати, що дані господарства є складовими вертикально-інтегрованих структур, які спеціалізуються на виробництві та переробці молока.

Таблиця 1

Групування сільськогосподарських підприємств України за чисельністю поголів'я корів за 2013 р.

Групи за поголів'ям корів, голів	Кількість господарств у групі	Частка групи у реалізації, %	Ціна реалізації, грн. за 1 ц	Надій від 1 корови, кг	Рентабельність, %	Рентабельність з державною підтримкою, %	Частка прибуткових господарств, %
до 50	405	1,1	294,74	3252	1,4	16,8	38,8
51-100	313	3,0	299,84	3336	-1,1	16,1	52,4
101-150	249	4,3	309,17	3521	2,1	9,0	56,2
151-300	496	17,4	325,52	4052	10,0	18,1	63,7
301-500	250	19,1	339,91	4904	16,7	66,9	78,4
501-1000	169	26,4	355,26	5650	16,2	27,7	76,3
більше 1000	65	28,7	365,42	5491	15,0	24,1	78,5
Всього	1947	100,0	345,78	4843	13,6	30,9	59,2

Джерело: авторська розробка

Поголів'я корів молочного стада в інтегрованих підприємствах складає 47,1% від загального поголів'я корів у країні. При цьому частка обсягів виробництва молока коливається на рівні 54,1%, що свідчить про більш високу продуктивність корів в агрохолдингах – на 64,5% вище, ніж у не інтегрованих сільськогосподарських підприємствах.

Оцінюючи діяльність сільськогосподарських підприємств залежно від чисельності поголів'я, необхідно відзначити, що в господарствах, які утримували до 100 корів виробництво молока було збиткове в основному за рахунок низького рівня закупівельних цін в порівнянні з високотоварними, різниця становила у 2013 р. 65,58 грн/ц. При цьому рівень виробничої собівартості майже однаковий для всіх господарств незалежно від рівня концентрації корів.

Провідні великотоварні господарства, що містять від 1 тис. корів і вище, зосереджені переважно в Донецькій, Дніпропетровській. Житомирській. Київській, Луганській. Полтавській, Харківській та Черкаській областях.

Таким чином, можна констатувати про високий рівень бізнес-процесів, особливо про умови утримання, годівлі, селекційну роботу, що призводить до продуктивності вище середньої по країні, налагоджених надійних зв'язків з переробними підприємствами (деякі агрохолдинги не мають повного технологічного циклу виробництва та переробки молока) і т.д. [3].

Високий рівень рентабельності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах забезпечується високою закупівельною ціною по основних каналах реалізації – головним чином переробним підприємствам [4, с. 189]. Так, закупівельні ціни на молоко, що надходить на переробку від сільськогосподарських підприємств за січень – вересень 2014 р. становили 3432,4 грн/т, що на 3,8% вище за відповідний період 2013 р. За той же період закупівельні ціни на молоко, що закуповується в господарств населення зросли на 5,3% і становлять 2376,5 грн/т, що на 30,8% нижча від вартості молокосировини корпоративних господарств аграрного сектору економіки. Дана обставина викликана якістю реалізованого молока переробним підприємствам. Так, за січень-вересень 2014 р. сільськогосподарськими підприємствами було реалізовано 94,2% молока першого, вищого та екстра ґатунків, в той же час господарствами населення – 83,1% другого ґатунку.

Зростання рівня рентабельності виробництва молока у висококонцентрованих сільськогосподарських підприємств стимулює до інвестування в молочне скотарство [5, с. 21].

Для потенційних інвесторів питання окупності інвестицій у молочний бізнес залишається найбільш актуальним. Якщо ж розглядати досвід України й Росії, то побачимо, що інвестиції в молочнотоварні комплекси можуть окупуватись досить тривалий час – від 10 до 15 років. Для більшості інвесторів це неприпустимо, адже є галузі, де окупність два-три роки. Проте, згідно з елементарними підрахунками, терміни окупності в молочарстві не повинні перевищувати чотири-п'ять років. І ця невідповідність між теорією та реаліями є головною проблемою для розвитку промислового молочарства та головною перепорою для інвестицій (рис. 2).

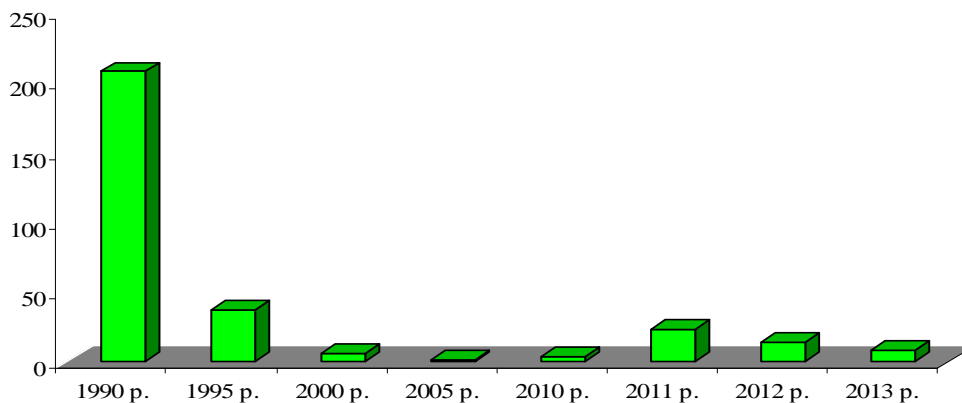

Рис. 2. Динаміка обсягів впровадження у дію молочнотоварних комплексів, тис. скотомісць

Джерело: авторська розробка

Так, в 2014 р. у Шишацькому районі Полтавщини відкрито після реконструкції молочнотоварний комплекс на 1000 корів з сучасним доїльним залом на 60 голів - одним з найбільших в Україні. За перше півріччя 2014 року в Котелевському районі завершено будівництво літнього доїльного залу в СК «Дружба» на суму 1 млн. грн. В Семенівському районі завершується реконструкція корівника на 450 голів у філії «Дем'янівка».

На інвестиційну привабливість молочної галузі України впливають одразу кілька негативних чинників [7, с. 222]. По-перше, це значні стартові інвестиції, непорівнянні з іншими галузями. По-друге,

земельні відносини досі не врегульовано, а скотарство просто не може існувати без землі. Окрім цих двох головних причин – значних інвестицій та землі – є ще ціла низка перешкод. Зокрема застарілі ветеринарні й будівельні нормативи. Усе це гальмує розвиток, зменшує виробничі показники та збільшує вартість інвестицій. Тому для створення ефективного, рентабельного молочного бізнесу необхідно докласти зусиль та вкласти коштів значно більше, ніж в інші галузі сільського господарства.

Підвищення продуктивності молочної худоби комплексна проблема, її вирішення дозволить більш ефективно використовувати трудові, матеріальні та фінансові ресурси і прискорити окупність витрат. Це досить важливо, тому що протягом багатьох років галузі молочного скотарства був характерним витратний напрям виробництва, ознаками якого є невисокий рівень продуктивності, швидкий ріст виробничих витрат, ріст собівартості продукції та збитковість виробництва [8, с. 111]. Так, протягом січня-вересня 2014 р. спостерігається зростання продуктивності корів в розрахунку на середньорічне поголів'я на 7,3% в порівнянні з відповідним періодом 2013 р і становить 4008 кг.

Зростання продуктивності викликано як організацією виробництва, так і покращенням племінної справи в сільськогосподарських підприємствах, які займаються виробництвом молока.

Нині для більшості сільськогосподарських підприємств постала проблема відтворення поголів'я дійного стада. Так, вихід телят на 100 корів за січень-вересень 2014 р. знизився на 6,7% і становить 56 голів. Лишається єдиний вихід - здійснювати закупівлю в іноземних товаровиробників.

Більшість сільськогосподарських підприємств з метою підвищення продуктивності та відповідно економічної ефективності здійснюють закупівлю високопродуктивних тварин як за кордоном, так і на вітчизняних племінних заводах та репродукторах.

Нині спостерігається зниження активності щодо закупівлі худоби у вітчизняних племінних господарствах сільськогосподарськими підприємствами та нарощення обсягу імпорту нетелів та корів.

Не можна повністю погодитися із позицією підвищення генетичного потенціалу молочного стада, спираючись лише на закупівлю маточного імпортного поголів'я. З одного боку, це обумовлено тим, що необхідно повною мірою задіяти вітчизняні племінні ресурси, а також зростанням цін на європейському ринку племінної худоби (1,8-2 тис. євро). Окрім цього існує високий рівень ризику імпортувати нові хвороби та генетичні вади, так і імпорт маточного поголів'я не вирішує проблему відновлення племінної бази до відповідного рівня. Господарства, які планують підвищити молочну продуктивність за допомогою завезення імпортної худоби, повинні усвідомлювати, що при цьому необхідно імпортувати і технологію їх годівлі та утримання, щоб пізніше не рекламувати свої втрати.

За відсутності порідного перепису та обліку динаміку порідного складу молочної худоби з певним наближенням можна оцінити лише за матеріалами держплемреєстру, тобто за активною (племінною) частиною популяції. Поголів'я племінних корів останні десять років більш ніж на половину репрезентовано тваринами української чорно-рябої молочної породи. За означений період частка тварин цієї породи дещо скоротилась (на 2%). Друге за поголів'ям корів місце у порідній структурі стабільно займає українська червоно-ряба молочна порода, частка якої за 10 років зросла на 1%. Третьою за чисельністю корів лишається українська червона молочна порода. Відсоток племінних корів симентальської та голштинської порід дещо знизився (із 5 до 4%). Найменш чисельною серед новостворених вітчизняних порід залишається українська бура молочна порода, поголів'я корів якої разом зі спорідненими бурою карпатською, лебединською та швіцькою не перевищує 2%.

Нарощення обсягів виробництва молока безпосередньо пов'язано зі збутом молокопродуктів насамперед на зовнішньому ринку.

Так, у січні – серпні 2014 р. експорт масла становив 8,02 тис. т, що у 7,2 раза більше, ніж у січні – серпні 2013 р. Масло вершкове експортувалося за середньою ціною 4,51 дол./кг, що на 7,5% нижче від відповідного періоду 2013 р. (4,88 дол./кг). У Російську Федерацію експортували – 72% (5,78 тис. т (у 14,8 раза більше, ніж за відповідний період 2013 р. - 0,39 тис. т) за ціною 4,67 дол./кг) від загального обсягу експортованого вершкового масла.

Експорт сирів усіх видів та кисломолочних сирів у січні – серпні 2014 р. становив 17,5 тис. т, що на 55% менше, ніж у січні – серпні 2013 р. Середня експортна ціна – 6,39 дол./кг. Найбільшими країнами-покупцями є Російська Федерація – 68,6% (11,7 тис. т за ціною 6,75 дол./кг, що у 2,81 раза менше, ніж у відповідному періоді 2013 р.) та Казахстан – 14,5% (2,54 тис. т за ціною 6,37 дол./кг) від загального обсягу експорту сирів. До Білорусі експорт сирів становив 1,57 тис. т за ціною 6,26 дол./кг.

Висновки з проведеного дослідження. Перспективи подальшого розвитку молокопродуктового підкомплексу пов'язана із зміною структури надходження молокосировини на переробку. Так, протягом січня-вересня 2014 р. частка молока, що надійшла на переробні підприємства від господарств корпоративного сектору аграрної економіки становить 51%, що не дає можливості виготовляти молокопродукти, які відповідають вимогам ЄС. Проте, в минулих роках частка була суттєво нижчою.

Нині основними перешкодами до активного просування молокопродуктів є відсутність адаптованих до вимог ЄС законодавчої бази щодо якості силовини. Процес адаптації вимагає не тільки часу, а й значних фінансових ресурсів на модернізацію.

Бібліографічний список

1. Писанко Н.Л. Теоретичні аспекти формування системи показників оцінювання ефективності молочнотоварного виробництва / Н.Л. Писанко // Продуктивність Агροпромислового Виробництва. – 2010. – № 17. – С. 59–62.
2. Саблук П.Т. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні : монографія ; за ред. П.Т. Саблука і В. І. Бойка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.
3. Фіголь Н. На сьогодні молочне скотарство опинилось у скрутному становищі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://a7d.com.ua/ntervju/page/3/>.
4. Аранчій В.І. Напрямки підвищення ефективності та конкурентноспроможності виробництва молока / В.І. Аранчій, Є.В. Березницький, С.П. Зоря // Економічний простір : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА. – 2010. – № 33. – С. 188–193.
5. Левандин Д. Состояние и тенденции развития скотоводства в различных странах мира / Д. Левандин // Молочное и мясное скотоводство. – 1997. – № 3. – С. 39–44.
6. Хайруллин А.Н. Важный резерв повышения эффективности производства молока / Хайруллин А.Н. // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2008. – № 4. – С. 20–22.
7. Мостенська Т.Л. Економічний механізм функціонування молочної промисловості України : монографія / Т.Л. Мостенська. – К. : УДУХТ, 2001. – 328 с.
8. Луценко М.М. Перспективні технології виробництва молока : монографія / М.М. Луценко, В.В. Іванишин, В.І. Смоляр. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 192 с.

References

1. Pysanko, N.L. (2010), "Theoretical aspects of forming the system of evaluating performance of the effectiveness of dairy and commodity production", *Produktyvnist ahropromyslovoho vyrobnytstva*, no. 17, pp. 59–62.
2. Sabluk, P.T. (2005), *Ekonomikavyrobnytstva moloka i molochnoi produktsii v Ukraini* ["Economics of milk production and dairy products in Ukraine"], monograph, NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 340 p.
3. Fihol, N. "Today dairy stockbreeding found themselves in a difficult position", available at: <http://a7d.com.ua/ntervju/page/3/>.
4. Aranchii, V.I., Bereznytskyi, Ye.V., Zoria, S.P. (2010), "Directions for increasing efficiency and competitiveness of milk production", *Ekonomichnyi prostir*, no. 33, pp. 188–193.
5. Levandin, D. (1997), "Condition and tendencies of the cattle breeding development in the various countries of the world", *Molochnoye i myasnoye skotovodstvo*, no. 3, pp. 39–44.
6. Khayrullin, A.N. (2008), "Important source for increasing the efficiency of milk production", *Ekonomika selskokhozyaystvennykh i pererabatyvayushchikh predpriyatiy*, no. 4, pp. 20–22.
7. Mostenska, T.L. (2001), *Ekonomichnyi mekhanizm funktsionuvannia molochnoi promyslovosti Ukrainy* [Economic mechanism of functioning dairy industry in Ukraine], monograph, UDUHT, Kyiv, Ukraine, 328 p.
8. Lutsenko, M.M., Ivanyshyn, V.V., Smoliar, V.I. (2006), *Perspektyvni tekhnolohii vyrobnytstva moloka* [Perspective technologies of milk production], monograph, Vydavnychiy tsentr «Akademiia», Kyiv, Ukraine, 192 p.

Свиноус І.В., Іванова Л.С. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних, методичних положень і практичних рекомендацій щодо нарощення виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України.

Методика дослідження. У процесі виконання дослідження застосовувалися загальноприйняті методи і прийоми: сукупність наукових прийомів абстрактно-логічного методу (індукція і дедукція, аналіз та синтез, аналогії і зіставлення, формалізації та моделювання) - при розробці теоретичних положень з обґрунтування організаційно-економічних чинників підвищення ефективності. При проведенні аналізу кількісних та якісних показників ефективності функціонування підприємств молочного скотарства застосовувався економіко-статистичний метод, зокрема його прийоми: порівняння (зіставлення даних звітного року з відповідними показниками минулих років); групування (для виявлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між ознаками), рядів динаміки (відстеження часових змін показників ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств),

Результати. Здійснено оцінку стану виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України. З'ясовано основні факторні причини концентрації поголів'я корів у господарствах корпоративного сектору аграрної економіки. Встановлено, що висока ефективність виробництва продукції молочного скотарства є головною умовою успішного функціонування сільськогосподарських підприємств, але низький її рівень на сучасному етапі не дозволяє забезпечити навіть просте відтворення, а населення області – молоком і м'ясом в достатніх обсягах. Підтверджено, що основними факторами, що впливають на ефективність виробництва молока, є: внутрішні, які характеризуються технологією виробництва, концентрацією та спеціалізацією галузі, інтенсифікацією, рівнем годівлі тварин, та зовнішні фактори, що характеризуються в першу чергу ціною реалізації виробленого молока та вартістю вхідних матеріальних ресурсів.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до визначення економічних чинників розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах України. Визначено основні напрямки подальшого розвитку молочного скотарства в господарствах корпоративного сектору аграрної економіки.

Практична значущість. Запропоновано практичні засади нарощення обсягів виробництва в сільськогосподарських підприємствах, зокрема, заходи нарощення обсягів виробництва за рахунок покращення генетичного складу сільськогосподарських тварин.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, молоко, концентрація, ефективність, продуктивність.

Svynous I.V., Ivanova L.S. ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF MILK PRODUCTION AT AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical and methodological positions and practical recommendations on increasing of milk production at agricultural enterprises of Ukraine.

Methodology of the study. The generally accepted methods and techniques were used in process of the research implementation: a set of research techniques of abstract and logical method (induction and deduction, analysis and synthesis, analogy and comparison, formalization and modeling) – in the development of theoretical propositions on substantiation of organizational and economic factors of increasing the efficiency.

The economic and statistical method was used in analyzing quantitative and qualitative indicators for effective functioning of enterprises of dairy cattle breeding, including its methods: comparison (comparison data of the reporting year with corresponding indicators of previous years); grouping (to identify causal and effective relationships between variables), rows of dynamics (monitoring temporal changes of performance indicators of agricultural enterprises).

Findings. The estimation of the state of the milk production at agricultural enterprises of Ukraine has been conducted. It has been elucidated the main root causes of livestock cows concentration in the farms of the corporate sector of agricultural economy.

It has been established that the high efficiency of dairy cattle breeding products is the main condition for the successful functioning of agricultural enterprises, but its low level at present does not allow for even simple reproduction and the population of the region with milk and meat in sufficient quantities. It has been confirmed that the main factors that influence the effectiveness of milk production are: internal that are characterized by production technology, concentration and specialization of this industry, intensification, the level of animal nutrition, and external factors that are characterized first of all by the selling price of milk produced and the cost of incoming material resources.

Originality. The comprehensive approach to determining the economic factors of dairy cattle breeding development at agricultural enterprises of Ukraine was used. The main directions of further development of the dairy cattle breeding in the farms of the corporate sector of agricultural economy have been determined.

Practical value. It has been proposed some practical principles to increase output quantities at agricultural enterprises, in particular the measures of accumulation production quantities by improving the genetic composition of agricultural animals.

Key words: agricultural enterprise, milk, concentration, efficiency, productivity.

Свиноус И.В., Иванова Л.С. ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОИЗВОДСТВА МОЛОКА В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических, методических положений и практических рекомендаций по наращиванию производства молока в сельскохозяйственных предприятиях Украины.

Методика исследования. В процессе выполнения исследования применялись общепринятые методы и приемы: совокупность научных приемов абстрактно-логического метода (индукция и дедукция, анализ и синтез, аналогии и сопоставления, формализации и моделирования) - при разработке теоретических положений по обоснованию организационно-экономических факторов повышения эффективности. При проведении анализа количественных и качественных показателей эффективности функционирования предприятий молочного скотоводства применялся экономико-статистический метод, в частности его приемы: сравнения (сопоставления данных отчетного года с соответствующими показателями прошлых лет); группировка (для выявления причинно-следственных взаимосвязей между признаками), рядов динамики (отслеживания временных изменений показателей эффективности деятельности сельскохозяйственных предприятий),

Результаты. Осуществлена оценка состояния производства молока в сельскохозяйственных предприятиях Украины. Выявлены основные первопричины концентрации поголовья коров в хозяйствах корпоративного сектора аграрной экономики. Установлено, что высокая эффективность производства продукции молочного скотоводства является главным условием успешного функционирования сельскохозяйственных предприятий, но низкий ее уровень на современном этапе не позволяет обеспечить даже простое воспроизводство, а население области молоком и мясом в достаточных объемах. Подтверждено, что основными факторами, влияющими на эффективность производства молока, являются: внутренние, которые характеризуются технологией производства, концентрацией и специализацией отрасли, интенсификацией, уровнем кормления животных, и внешние факторы, которые характеризуются в первую очередь ценой реализации произведенного молока и стоимостью входных материальных ресурсов.

Научная новизна. Использован комплексный подход к определению экономических факторов развития молочного скотоводства в сельскохозяйственных предприятиях Украины. Определены основные направления дальнейшего развития молочного скотоводства в хозяйствах корпоративного сектора аграрной экономики.

Практическая значимость. Предложены практические основы наращивания объемов производства в сельскохозяйственных предприятиях в частности, меры наращивания объемов производства за счет улучшения генетического состава сельскохозяйственных животных.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, молоко, концентрация, эффективность, производительность.

УДК 338.984

Головко О.Г.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів
та фінансово-економічної безпеки,
Кохан О.С.,
Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України

ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки, де діють механізми конкуренції, швидких кон'юктурних змін, для забезпечення ефективного функціонування підприємства зростає роль стратегічного планування. Саме стратегічне планування дозволяє мінімізувати ризики, підвищувати інвестиційну привабливість підприємства за рахунок формування конкретних цілей та стратегій розвитку підприємства. Але більшість підприємств відмовляються від стратегічного планування, обмежуючись лише тактичним та оперативним, пояснюючи це неможливістю здійснювати довгостроковий прогноз в умовах швидких змін. Або найчастіше суб'єкти господарювання здійснюють стратегічне планування лише формально.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем використання стратегічного планування на підприємствах присвячені наукові праці таких закордонних вчених-економістів, як І. Ансоффа, Б. Бермана, О. С. Виханського, П. Друкера, А. Дж. Мескона, М. Стрікланда, А. А. Томпсона, А. Д. Чандлера, а також вітчизняних Азаренкової Г. М., Алексєєвої М. М., Балабанової Л. В., Богомолової О. А., Владимирової Л. П., Герасимчука В. Г., Головко О. Г., Пономаренко В. С., Пушкаря А. І., Саєнка М. Г., Череп О. Г., Ястремської О. М. та ін.

Попри значну кількість наукових робіт, присвячених даній тематиці, існує велика кількість перешкоджень щодо використання стратегічного планування на вітчизняних підприємствах.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення ролі стратегічного планування в управлінні діяльністю підприємства та його значення для підвищення ефективності діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні в Україні склалася мінлива ситуація через законодавчу, політичну та економічну нестабільність. Але не дивлячись на це, стратегічне планування є дуже важливим для забезпечення стабільності підприємства, оскільки воно дозволяє спрогнозувати майбутні події та підготуватися до них, спонукає до досягнення консенсусу різних підрозділів та груп працівників підприємства при визначенні цілей, шляхів і заходів, необхідних для досягнення запланованого результату, допомагає визначити оптимальну модель використання ресурсів підприємства та пропонує політику підприємства.

Аналіз існуючих тлумачень дефініції «стратегічне планування» дозволив узагальнити сутність такого поняття у наступний спосіб: стратегічне планування – це одна з основних функцій стратегічного управління, яка являє собою процес формування стратегії, визначення місії, мети і довгострокових цілей підприємства та ефективних шляхів і засобів їх досягнення на основі раціонального використання стратегічного потенціалу (ресурсів) підприємства та врахування динаміки розвитку в умовах турбулентного зовнішнього середовища за допомогою корекція системи досить формалізованих планів, перегляд змісту заходів щодо їхнього виконання.

Основною метою стратегічного планування є забезпечення результативної діяльності підприємства протягом тривалого періоду часу [2]. Формування стратегії підприємства є процесом, який проходить 10 етапів (рис. 1).

Стратегічний план включає здебільшого такі розділи: програма фірми; цілі та завдання; план розвитку господарського портфеля; стратегія зростання фірми [4].

Передумовами стратегічного планування є: стрімку зміни у зовнішньому середовищі організації, які викликані сучасним етапом науково-технічного розвитку і посилення конкуренції; інтернаціоналізація ділового життя; зміни ролі людини і зростання її творчих можливостей [6].

Розглянемо особливості реалізації стратегічного планування на прикладі Акціонерної компанії «Харківобленерго». Згідно зі статутом компанії, предметом діяльності є: передача, постачання і розподіл електричної енергії; надання послуг на оптовому ринку електричної енергії України та іноземних держав; постачання електричної енергії за регульованим тарифом; експлуатація ліній електропередач та підстанцій, виробництво електричної енергії.

Метою діяльності Акціонерної компанії є одержання прибутку шляхом задоволення споживачів електричної енергії, насичення ринку товарами та послугами відповідно до предмету діяльності, в умовах функціонування єдиної енергосистеми в Україні. Статутний фонд акціонерної компанії

«Харківобленерго» складає 64135190 грн. Акціонерна компанія «Харківобленерго» передає електроенергію на території площею 34,4 тис. кв. км. Для цього підприємство постійно підтримує у належному стані повітряні (40157 км.) та кабельні (7116 км.) лінії електропередач. Для більш ефективного здійснення передачі електроенергії підприємство контролює 288 підстанцій та 13286 трансформаторів. На даному підприємстві працює 7641 працівників [5].

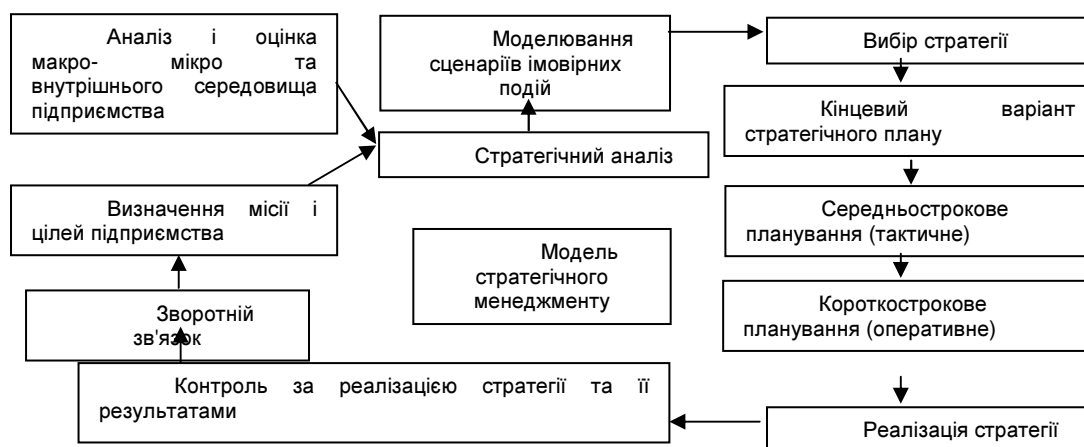

Рис. 1. Етапи стратегічного планування

Джерело: [7]

Політика фінансування АК «Харківобленерго» включає методи та інструменти короткострокового планування (бюджетування), середньострокового планування (фінансовий план на рік, інвестиційна програма на рік) та довгострокового планування (програма розвитку електричних мереж на 5 років) [8]. Фінансовий план АК «Харківобленерго» щороку затверджується НАК «Енергетична компанія України», а інвестиційна програма – Національною комісією з електроенергетики України, програма розвитку електричних мереж – Кабінетом Міністрів України [5]. На основі затверджених програми розвитку електричних мереж та інвестиційної програми здійснюється стратегічне планування АК «Харківобленерго». Функцію планування діяльності АК «Харківобленерго» здійснює фінансово-економічний підрозділ з планування, який підпорядковується заступнику Голови правління АК «Харківобленерго» – директору з економіки. Стратегічні цілі та стратегія розвитку підприємства затверджується безпосередньо Головою правління АК «Харківобленерго».

Для виявлення ефективності планування проаналізуємо сучасний фінансовий стан АК «Харківобленерго». Для цього необхідно розрахувати показники фінансової стійкості (табл. 1), платоспроможності (табл. 2), ділової активності (табл. 3) та рентабельності (табл. 4).

Таблиця 1

Відносні показники фінансової стійкості АК «Харківобленерго»

Показник	Рік					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Коефіцієнт автономії	0,57	0,59	0,61	0,78	0,87	0,84
Коефіцієнт співвідношення позикового і власного капіталу	0,75	0,71	0,64	0,28	0,15	0,18
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	-2,46	-1,94	-1,73	-0,05	0,11	0,18
Коефіцієнт забезпечення запасів власними коштами	-33,8	-29,43	-25,24	-1,44	1,38	2,32
Коефіцієнт майна виробничого призначення	0,85	0,84	0,84	0,78	0,84	0,79
Коефіцієнт співвідношення оборотних та необоротних активів	0,14	0,16	0,17	0,26	0,17	0,23
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,53	-0,47	-0,41	-0,01	0,02	0,04

Джерело: розраховано авторами на основі фінансової звітності підприємства [5]

З розрахованих відносних показників фінансової стійкості підприємства (табл. 1) можна зробити висновок, що підприємство має достатній рівень незалежності, а саме на кінець 2008 р. він становить 0,57, за п'ять років даний показник збільшився на 0,27 п. внаслідок збільшення власного капіталу підприємства та зменшення позикового. Підприємство в першу чергу фінансує діяльність за рахунок власного капіталу. Коефіцієнт маневреності у 2012 р., на відміну від попередніх періодів, має позитивне значення, причиною чого стало також збільшення власного капіталу.

Для аналізу платоспроможності АК «Харківобленерго» необхідно розрахувати коефіцієнти ліквідності (табл. 2).

Таблиця 2

Показники ліквідності АК «Харківобленерго»

Показник	Рік					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,20	0,28	0,22	0,17	0,25	0,19
Коефіцієнт термінової ліквідності	1,25	1,34	1,14	1,23	1,14	1,14
Коефіцієнт покриття	1,35	1,43	1,23	1,28	1,24	1,23

Джерело: розраховано авторами на основі фінансової звітності підприємства [5]

За 2008-2012рр. коефіцієнт абсолютної ліквідності збільшився і на кінець періоду склав 0,25. У 2012 р. він досяг верхньої межі нормативу (табл. 2). На кінець 2013 р. даний показник склав 0,19, що свідчить про погіршення платоспроможності. Коефіцієнт швидкої ліквідності на кінець 2008 року складає 1,25, що на 0,45 більше нормативного, отже найбільш ліквідні активи та активи, що швидко реалізуються, повністю покривають найбільш термінові зобов'язання та короткострокові пасиви.

За результатами розрахунків показників ділової активності АК «Харківобленерго» (табл. 3) бачимо, що оборотність загального капіталу протягом розрахункового періоду збільшувалась, що свідчить про більш ефективне використання ресурсів. Оборотність дебіторської заборгованості також має тенденцію до збільшення, що свідчить про впровадження заходів щодо управління дебіторської заборгованості, але винятком є 2013 р. – термін оборотності дебіторської заборгованості збільшився на 30 днів, що негативно впливає на платоспроможність підприємства.

Таблиця 3

Показники ділової активності АК «Харківобленерго»

Показники	Рік					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Коефіцієнт загальної оборотності капіталу	0,85	0,91	1,03	1,18	1,50	1,90
Оборотність мобільних засобів	6,89	6,47	7,18	5,72	10,27	8,09
Оборотність матеріальних оборотних засобів	6,90	6,48	7,20	5,72	10,27	8,09
Оборотність дебіторської заборгованості	45,43	33,68	41,18	30,73	436,76	11,86
Оборотність кредиторської заборгованості	1,99	2,20	2,63	5,42	11,56	9,91
Фондовіддача необоротних активів	0,97	1,06	1,20	1,49	1,75	1,90
Оборотність власного капіталу	1,50	1,57	1,70	1,52	1,74	1,82

Джерело: розраховано авторами на основі фінансової звітності підприємства [5]

Збільшилась оборотність кредиторської заборгованості протягом 2008-2012 рр., тобто підприємство повинно більш швидкими темпами покривати свою заборгованість, а у 2013 р. спостерігається уповільнення обертання кредиторської заборгованості. Фондовіддача необоротних активів в акціонерній компанії «Харківобленерго» зростає за розглянутий період на 0,93, тобто підвищилась ефективність використання основних засобів і інших необоротних активів, внаслідок чого на підприємстві збільшилися доходи.

За результатами даних табл. 4 видно, що до 2012 р. показники рентабельності покращувалися. У 2013 р. відбулося незначне зниження рентабельності капіталу через скорочення валового прибутку. Собівартість реалізованої електроенергії зростає через збільшення середнього купівельного тарифу.

Отже, підприємство фінансує свою діяльність переважно за рахунок власного капіталу, тому має достатній рівень незалежності. У процесі аналізу було виявлено підвищення ризику неплатоспроможності, через зниження коефіцієнта абсолютної ліквідності й невідповідність його нормативу та підвищення оборотності кредиторської заборгованості.

У процесі діяльності АК «Харківобленерго» стикається з зовнішніми та внутрішніми ризиками. Для попередження та мінімізації ризиків підприємство застосовує стратегічне планування, але для комплексного дослідження сучасного стану слід застосовувати антикризове управління.

Антикризове фінансове управління підприємством спрямоване на вирішення низки завдань: своєчасне діагностування фінансового стану підприємства і вживання необхідних антикризових фінансових заходів щодо попередження фінансової кризи; відновлення фінансової стійкості підприємства; усунення неплатоспроможності підприємства; запобігання банкрутству та ліквідації підприємства [1].

У процесі аналізу фінансового стану підприємства була виявлена загроза неплатоспроможності. Дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги на кінець 2013 р. склала 248748 тис. грн. Для досягнення верхньої межі нормативу коефіцієнта абсолютної ліквідності за нормами для підприємств

України, необхідно залучити найліквідніші активи у розмірі 1010500 грн. Для цього скористаємося послугою факторингу. Найрозповсюженими умовами на ринку факторингу є авансовий платіж (складає 100%), максимальний строк відстрочення платежу за факторингом складає до 90 днів. АК «Харківобленерго» має середній строк обороту дебіторської заборгованості 30 днів, відповідно обсяг комісії дорівнює 0,96%, річна процентна ставка за користування послугою складає 1,25 %, авансовий платіж 100%. За умови користування факторингом АК «Харківобленерго» сплатить суму комісії $1010500 \times 0,0096 = 9700,8$ грн. Обсяг процентних платежів складе $1010500 \times 0,0125 \times 30 / 360 = 1052,6$ грн. Отже, підприємство сплатить за користування даною послугою $9700,8 + 1052,6 = 10753,4$ грн., загальна сума отримання у разі сплати дебітором заборгованості складе $1010500 - 10753,4 = 999746,59$ грн.

Таблиця 4

Показники прибутковості АК «Харківобленерго»

Показники	Рік					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Коефіцієнт рентабельності активів	0,0086	0,0094	0,007	0,01	0,013	0,0120
Коефіцієнт рентабельності реалізації	0,0717	0,0552	0,0432	0,053	0,056	0,0349
Коефіцієнт операційної рентабельності продажу	0,0101	0,0103	0,0068	0,0086	0,0085	0,0078
Коефіцієнт рентабельності основної діяльності	0,0772	0,0584	0,0452	0,0559	0,0593	0,0362
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,0151	0,0163	0,0116	0,0131	0,0147	0,0142
Період окупності власного капіталу, дні	66,107	61,51	86,097	76,33	68,054	70,3095

Джерело: розраховано авторами на основі фінансової звітності підприємства [5]

Також залишається проблема з формуванням стратегій та стратегічних цілей. Для вирішення даної проблеми було запропоновано використати Збалансовану систему показників (ЗСП), що дасть змогу визначити, що потрібно зробити, для того щоб розширити внутрішні можливості та збільшити інвестиції в персонал, бізнес-системи та процедури з метою покращити свою діяльність у майбутньому.

Система збалансованих показників – це механізм послідовного доведення до персоналу стратегії розвитку, цілей компанії і контроль їх досягнення через так звані ключові показники ефективності (KPI) [3]. KPI є, по суті, вимірювачами досяжності цілей, а також характеристиками ефективності бізнес-процесів і роботи кожного окремого співробітника. Одним з етапів впровадження ЗСП та формування стратегії є стратегічна карта, за допомогою якої формується стратегія, яка містить проміжні цілі, які спрямовані на досягнення стратегічної мети АК «Харківобленерго» (рис. 2).

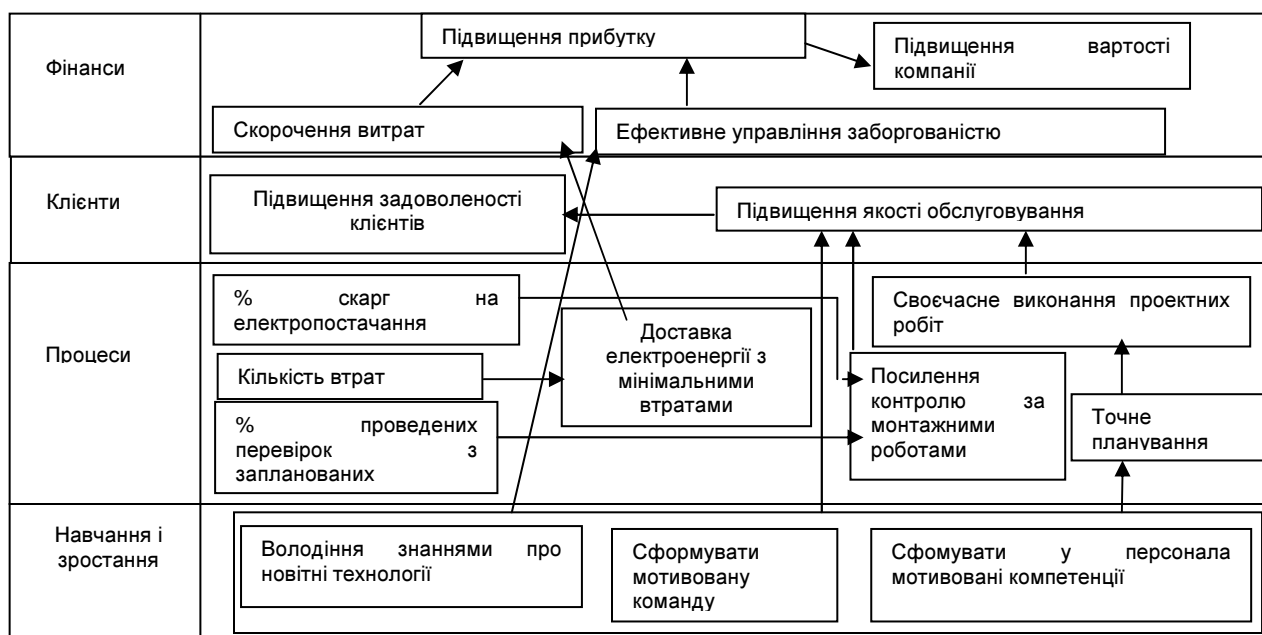

Рис. 2. Стратегічна карта розвитку АК «Харківобленерго»

Джерело: власна розробка

Створення стратегічної карти – необхідний крок для визначення перспектив, цілей і показників, а також причинно-наслідкових зв'язків між ними. Стратегічна карта дозволяє донести до окремих підрозділів і співробітників організації їх роль у реалізації стратегії.

Таким чином, збалансована система показників дає можливість керівникам зв'язати стратегію компанії з набором показників, індивідуально розроблених для різних рівнів управління і пов'язаних між собою.

Висновки з проведеного дослідження. Для успішного функціонування підприємства на ринку на сьогоднішній день необхідним є здійснення стратегічного планування, оскільки воно дає змогу управляти ризиками, стабільно розвиватися. Стратегічне планування визначають як функцію стратегічного управління, а також і як процес реалізації управління.

На базі АК «Харківобленерго» було проаналізовано реалізацію стратегічного планування. Було виявлено, що воно здійснюється на 5 років на основі програми розвитку електричних мереж. Фінансовий план АК «Харківобленерго» щороку затверджується НАК «Енергетична компанія України», а інвестиційна програма – Національною комісією з електроенергетики України, програма розвитку електричних мереж – Кабінетом Міністрів України.

Для вчасного виявлення проблем та управління ризиками було запропоновано впровадити антикризове управління, в межах якого здійснюється і стратегічне планування, включає аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища компанії, виявлення ризиків, та процес управління ними для попередження кризи. У процесі аналізу фінансового стану були виявлені проблеми з управлінням заборгованістю, через що виникла загроза неплатоспроможності.

Для узгодження короткострокових цілей та стратегічної мети діяльності підрозділів АК «Харківобленерго» було запропоновано скористатися СЗП, що дасть змогу ефективно сформулювати стратегію розвитку підприємства.

Отже, здійснення стратегічного планування в умовах ринкової економіки необхідне для управління підприємством, а запропоновані заходи підвищать його ефективність в процесі реалізації.

Бібліографічний список

1. Важинський Ф.А. Антикризове фінансове управління як економічна система / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.3. – С. 127-132.
2. Галазюк Н.М. Стратегічне планування зовнішньоекономічної діяльності як основа управління підприємством на сучасному етапі розвитку / Н.М. Галазюк // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2013. – № 10. – С. 56-62.
3. Каплан Р.С. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Р.С. Каплан, Д.П. Нортон. – М. : Олимп-Бизнес, 2010. – 320 с.
4. Маркетинговий менеджмент / [Белявцев М.І., Воробйов В.М., Кузнецов В.Г. та ін.] ; за ред. М.І. Белявцева, В.Н. Воробйова. – Д. : Донецький нац. ун-т., 2006. – 407 с.
5. Офіційний сайт АК «Харківобленерго» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oblenergo.kharkov.ua/index.htm>.
6. Рувльов В.А. Менеджмент / В.А. Рувльов, С.О. Гуткевич. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 312 с.
7. Саєнко М.Г. Стратегія підприємства / М.Г. Саєнко. – Тернопіль : «Економічна думка», 2006. – 390 с.
8. Ямпольський А. Гроші люблять розрахунок або бюджетування, як воно є / А. Ямпольський // Контакт. – 2012. – № 12. – С. 7-8.

References

1. Vazhynskyi, F.A. and Kolodiichuk, A.V. (2010), "Crisis financial management as an economic system", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, iss. 20.3, pp. 127-132.
2. Halaziuk, N.M. (2013), "Strategic planning of foreign economic activity as a basis for business management at the present stage of development", *Ekonomichni nauky, Ser.: Oblik i finansy*, no. 10, pp. 56-62.
3. Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (2010), *Sbalansirovannaia sistema pokazateley. Ot strategii k deystviu* [Balanced Scorecard. From strategy to action], Olimp-Biznes, Moscow, Russia, 320 p.
4. Beliavtsev, M.I., Vorobiov, V.M., Kuznetsov, V.G. et al. (2006), *Marketinghovyi menedzhment* [Marketing management], Donetskyyi nats. un-t, Donetsk, Ukraine, 407 p.
5. *Ofitsiynyi sait AK "Kharkivoblenerho"* [Official site of JSC «Kharkivoblenergo»], available at: <http://oblenergo.kharkov.ua/index.htm>. (access date October 28, 2014).
6. Rulov, V.A., Hutkevych, S.O. (2011), *Menedzhment* [Management], Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 312 p.
7. Saienko, M.H. (2006), *Stratehiia pidpriemstva* [Enterprise strategy], Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine, 390 p.
8. Yampolskyi, A. (2012), "Money loves calculation or budgeting as it is", *Kontakt*, no. 12, pp. 7-8.

Головко О.Г., Кохан О.С. ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Виявлення ролі стратегічного планування в управлінні діяльністю підприємства та в підвищенні ефективності діяльності.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в статті використано: аналітико-монографічний метод – при вивченні літературних джерел; методи економічного аналізу – при дослідженні фінансового стану підприємства; методи аналізу та синтезу – для визначення проблем використання стратегічного планування діяльності підприємства та шляхів їх вирішення.

Результати. Досліджено поняття «стратегічне планування», його роль в управлінні підприємством та етапи реалізації. Проаналізовано особливості здійснення стратегічного планування на АК «Харківобленерго» та виявлено його недоліки. Запропоновано заходи щодо удосконалення стратегічного планування діяльності АК «Харківобленерго».

Наукова новизна. Запропоновано власне визначення поняття «стратегічне планування»; розроблено стратегічну карту, за допомогою якої можливо сформулювати стратегію, що містить проміжні цілі, які спрямовані на досягнення стратегічної мети діяльності підприємства.

Практична значущість. Впровадження антикризового управління забезпечить стабільний розвиток підприємства, дозволить мінімізувати ризики діяльності, що забезпечить досягнення поставлених цілей. Використання збалансованої системи показників допоможе сформулювати ефективну стратегію досягнення стратегічних цілей, а також забезпечить узгодження короткострокових цілей та стратегічної мети та діяльності різних підрозділів АК «Харківобленерго».

Ключові слова: підприємство, стратегічне планування, збалансована система показників, антикризове управління, бюджетування, факторинг, платоспроможність.

Golovko O.G., Kokhan O.S. THE USE OF STRATEGIC PLANNING IS FOR PROVIDING OF EFFECTIVE ACTIVITY OF ENTERPRISE

Purpose. Exposure of role strategic planning in the management of enterprise and his role activity in the increase of efficiency of activity.

Methodology of research. For the achievement of the put aim in the article it is used: analytical-monographic method – at the study of literary sources; methods of economic analysis – are at research of the financial state of enterprise; methods of analysis and synthesis – are for determination of problems of the use of the strategic planning of activity of enterprise and ways of their decision.

Findings. A concept is investigational strategic planning, his role in a management an enterprise and implementation phases. The features of realization of the strategic planning are analysed on the enterprise of JSC «Kharkivoblenergo» and his defects are educed. Measures are offered in relation to the improvement of the strategic planning of activity of JSC «Kharkivoblenergo».

Originality. Own determination of concept «Strategic planning» was offered; a strategic map, by means of that it is possible to form strategy, that contains intermediate aim that is directed to on an achievement the strategic aim, is worked out.

Practical value. Introduction of un-crisis management will provide stable development of enterprise, will allow to minimize the risks of activity that will provide the achievement of the put aims. The use of the Balanced system of indexes will help to form effective strategy of achievement of strategic aims, and also will provide the concordance of short-term aims and strategic aim and activity of different subdivisions of JSC «Kharkivoblenergo».

Key words: enterprise, strategic planning, Balanced system of indexes, un-crisis management, budgeting, faktoring, solvency.

Головко Е.Г., Кохан Е.С. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Выявление роли стратегического планирования в управлении деятельностью предприятия и его роли в повышении эффективности деятельности.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в статье использовано: аналитико-монографический метод – при изучении литературных источников; методы экономического анализа – при исследовании финансового состояния предприятия; методы анализа и синтеза – для определения проблем использования стратегического планирования деятельности предприятия и способов их решения.

Результаты. Исследовано понятие стратегическое планирование, его роль в управлении предприятием и этапы реализации. Проанализировано особенности осуществления стратегического планирования на предприятии АК «Харьковоблэнерго» и выявлено его недостатки. Предложено методы для усовершенствования стратегического планирования деятельности АК «Харьковоблэнерго».

Научная новизна. Предложено собственное определение понятия «стратегическое планирование»; разработано стратегическую карту, с помощью которой можно сформировать стратегию, которая вмещает промежуточные цели, которые направлены на достижение стратегической цели.

Практическое значение. Внедрение антикризисного управления обеспечит стабильное развитие предприятия, позволит минимизировать риски деятельности, что обеспечит достижение поставленных целей. Использование Сбалансированной системы показателей поможет сформировать эффективную стратегию достижения стратегических целей, а также обеспечить согласование краткосрочных целей и стратегической цели, деятельности разных подразделений АК «Харьковоблэнерго».

Ключевые слова: предприятие, стратегическое планирование, Сбалансированная система показателей, антикризисное управление, бюджетирование, факторинг, платежеспособность.

*Русінко М.І.,
к.е.н., доц. кафедри обліку, економіки
і управління персоналом підприємства,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»*

ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЇХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Забезпечення конкурентоспроможності економіки України на інноваційній основі є першочерговим завданням на сучасному етапі соціально-економічного розвитку національного господарства. Саме інноваційна спрямованість економіки, що знаходить відображення у технологічній модернізації національної економіки, підвищенні рівня інноваційної активності вітчизняних підприємств, застосуванні передових технологій, виробництві наукомісткої продукції, створює передумови для зростання продуктивності праці суб'єктів підприємницької діяльності та покращення добробуту населення країни.

Однією з найважливіших галузей народного господарства, від якої залежить ефективність функціонування всієї системи господарювання в Україні, може вважатися будівельна галузь. Вознюк Ю. В., підкреслюючи важливість цієї галузі для економіки будь-якої країни, акцентує увагу на тому, що капітальне будівництво створює велику кількість робочих місць і споживає продукцію багатьох галузей народного господарства. А отже, «економічний ефект від розвитку цієї галузі полягає у мультиплікаційному ефекті коштів, вкладених у будівництво» [2, с. 46].

З огляду на це, беззаперечною є актуальність створення належних умов для зростання інноваційної активності підприємств будівельної галузі, адже її розвиток на інноваційних засадах слугуватиме каталізатором прискореного зростання економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам оцінки інноваційної діяльності в будівельній галузі України та напрямам управління нею присвячені роботи багатьох вітчизняних науковців, серед яких варто відзначити роботи О. П. Бубенка, О. М. Волк, М. В. Шашко, Т. П. Норкіної, З. О. Скарбун, А. Д. Есипенко. Так, в роботі О. П. Бубенка оцінено поточний стан будівельного сектора України та виокремлено основні інноваційні складові підвищення ефективності діяльності будівельних підприємств. За його твердженням, будівельна галузь є сприйнятливою, перш за все до базових інновацій, оскільки традиційні модернізаційні заходи не забезпечують вагомих конкурентних переваг, скорочення строків будівництва, покращення якісних характеристик будівельних об'єктів [1, с. 157]. О. М. Волк та М. В. Шашко розглядали один з найперспективніших напрямів розвитку будівельної діяльності – «екологічне будівництво». На їх думку, саме «підвищення еколого-економічної ефективності будівельної галузі за допомогою інноваційних технологій дозволить вирішити не лише економічні, але й екологічні проблеми у цій сфері» [3, с. 120]. Т. П. Норкіна та З. О. Скарбун, наголошуючи на тому, що все більше уваги має приділятися інноваційному розвитку окремих господарюючих суб'єктів, адже він виступає як найважливіша складова частина економічного розвитку [11, с. 56], присвятили свої дослідження визначенню основних напрямів удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств будівельної галузі. В роботі А. Д. Есипенко розглядаються проблеми не лише інноваційного, а й інвестиційного розвитку будівельної галузі України в кризових умовах. Автором розглянуто причини кризи в будівельній галузі, визначено стратегічні напрями розвитку будівельної галузі в кризових умовах [4, с. 120], окреслені заходи для ефективного розвитку інноваційного ринку у будівництві [4, с. 121]. Не дивлячись на широкий спектр досліджень в сфері інноваційної діяльності будівельних підприємств, умови, в яких вони функціонують, відрізняються динамізмом, а, отже, для того, щоб визначити потенціал їх інноваційного розвитку виникає потреба здійснення аналізу сучасного стану та перспектив підвищення інноваційної активності у будівництві, що і обумовлює високу актуальність обраної для даного дослідження теми.

Постановка завдання. Мета роботи полягає в дослідженні стану інноваційної активності підприємств будівельної галузі для визначення потенціалу їх інноваційного розвитку.

Для досягнення поставленої мети було використано статистичні методи аналізу даних, що дозволило сформулювати цілісне уявлення про стан інноваційної активності будівельних підприємств та визначити напрями її активізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансування інноваційної діяльності є однією з найважливіших умов інноваційної активності, оскільки проведення ефективної інноваційної діяльності вимагає значних фінансових вкладень [5, с. 73].

В табл. 1 наведена динаміка обсягів фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт (Н та НТР) по економіці України за 2009-2013 роки.

Таблиця 1

Динаміка обсягів фінансування витрат на виконання Н та НТР по економіці України за 2009-2013 роки, млн грн

Обсяги фінансування витрат на виконання Н та НТР	Роки					Зміна за 2009-2013 роки	
	2009	2010	2011	2012	2013	абс., млн грн	відносна, %
Усього	7822,2	8995,9	9591,4	10558,5	11161,1	3338,9	42,68
у т.ч. за рахунок							
держбюджету	3398,5	3704,3	3859,7	4709,1	4762,1	1363,6	40,12
коштів місцевих бюджетів	30,6	25,7	25,4	65,5	64,7	34,1	111,44
позабюджетних фондів	40,8	48,3	16,9	22,7	20,6	-20,2	-49,51
власних коштів	629,4	872,0	841,8	1121,2	1466,6	837,2	133,02
коштів підприємств і організацій України	1870,8	1961,1	2285,9	2458,4	2306,6	435,8	23,29
коштів іноземних держав	1743,4	2315,9	2478,1	2045,0	2411,5	668,1	38,32
інших джерел	108,6	68,5	83,6	136,6	128,9	20,3	18,69

Джерело: складено автором на основі джерел [6-10]

Як видно з даних табл. 1, в цілому по економіці України обсяги фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за 2009-2013 роки зросли на 3338,9 млн грн або на 42,68%. При цьому, зростали обсяги фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за рахунок усіх джерел, окрім коштів позабюджетних фондів. За їх рахунок у 2013 році було профінансовано виконання наукових та науково-технічних робіт на суму 20,6 млн грн, що на 20,2 млн грн (49,51%) менше за рівень 2009 року.

Щодо структури джерел фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт по економіці України, то в ній традиційно переважають кошти державного бюджету, частка яких в загальному обсязі фінансування склала 43,45% у 2009 та 42,67% у 2013 році. Значною є частка коштів замовників в структурі обсягів фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт. Так, за рахунок коштів підприємств і організацій України у 2009 році було профінансовано 23,92% витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт, а за рахунок коштів іноземних держав – 22,29%. У 2013 році частка зазначених джерел фінансування у загальному обсязі дещо знизилась і склала 20,67% та 21,61%, відповідно. Натомість, зросла частка обсягів фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за рахунок власних коштів наукових організацій, яка складала 8,05% у 2009 та 13,14% у 2013 році.

Водночас, слід відзначити той факт, що обсяги фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за видами економічної діяльності змінювалися неоднаковими темпами. Що стосується фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у будівництві, то динаміка цього показника значно відрізняється від динаміки загального по економіці обсягу фінансування (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягів фінансування витрат на виконання Н та НТР у будівництві за 2009-2013 роки, млн грн

Обсяги фінансування витрат на виконання Н та НТР	Роки					Зміна за 2009-2013 роки	
	2009	2010	2011	2012	2013	абс., млн грн	відносна, %
Усього по будівництву	230,0	246,5	296,7	55,8	0,9	-229,1	-99,61
у т.ч. за рахунок							
держбюджету	44,2	49,5	61,9	7,7	0,8	-43,4	-98,19
коштів місцевих бюджетів	8,2	5,2	12,3	1,2	-	-8,2	-100,00
позабюджетних фондів	5,0	5,3	4,6	-	-	-5,0	-100,00
власних коштів	3,5	3,3	2,9	0,0	-	-3,5	-100,00
коштів підприємств і організацій України	151,3	143,9	191,1	33,4	0,1	-151,2	-99,93
коштів іноземних держав	16,1	37,6	12,5	12,7	-	-16,1	-100,00
інших джерел	1,6	1,5	11,4	0,8	-	-1,6	-100,00

Джерело: складено автором на основі джерел [6-10]

Як свідчать дані табл. 2, обсяги фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт по будівельній галузі України за 2009-2013 роки скоротилися на 229,1 млн грн. або на 99,61%. При цьому, у 2013 році по будівельній галузі витрати на виконання наукових та науково-

технічних робіт були профінансовані виключно за рахунок коштів державного бюджету та коштів підприємств і організацій України, хоча і обсяги фінансування за рахунок цих джерел також скоротилися (на 98,19% та 99,93%, відповідно). Таке суттєве скорочення обсягів фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт свідчить про зниження інноваційної активності будівельних підприємств, яке сприймається особливо драматичне на тлі зростання обсягів фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт по економіці в цілому.

Якщо говорити про структуру джерел фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у будівельній галузі, то вона за 2009-2013 роки також значно змінилася. Значною мірою скоротилася частка обсягів фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів (на 3,56%), позабюджетних фондів (на 2,17%), власних коштів організацій (на 1,52%), коштів іноземних інвесторів (на 7,04%) та інших джерел (на 0,70%). Так, у 2013 році за рахунок перерахованих джерел фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у будівельній галузі не відбувалося. Скоротилася також частка фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у будівельній галузі за рахунок коштів замовників – підприємств та організацій України (з 65,78% у 2009 до 11,11% у 2013 році). Натомість, частка обсягів фінансування за рахунок коштів держбюджету зросла з 19,22 до 88,89%.

Динаміка обсягів наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами організацій по економіці України в цілому та у будівельній галузі, зокрема, наведена в табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка обсягів наукових та науково-технічних робіт у 2009-2013 роки, млн грн

Обсяги Н та НТР	Роки					Зміна за 2009-2013 роки	
	2009	2010	2011	2012	2013	абс., млн грн	відносна, %
Усього по економіці	8653,7	9867,1	10349,9	11252,7	11781,1	3127,4	36,14
у т.ч.							
фундаментальні дослідження	1916,6	2188,4	2205,8	2621,9	2695,4	778,8	40,63
прикладні дослідження	1412,0	1617,1	1866,7	2057,7	2087,8	675,8	47,86
науково-технічні розробки	4215,9	5037,0	4985,9	5369,9	5772,8	1556,9	36,93
науково-технічні послуги	1109,2	1024,5	1291,5	1203,2	1225,1	115,9	10,45
По будівельній галузі	261,5	244,9	326,8	55,9	1,6	-259,9	-99,39
у т.ч.							
фундаментальні дослідження	5,4	21,6	6,1	0,7	-	-5,4	-100,00
прикладні дослідження	46,8	43,1	64,4	5,4	1,4	-45,4	-97,01
науково-технічні розробки	157,2	136,7	166,0	44,7	0,2	-157,0	-99,87
науково-технічні послуги	52,1	43,4	90,3	5,1	-	-52,1	-100,00

Джерело: складено автором на основі джерел [6-10]

Як видно з даних табл. 3, динаміка обсягів наукових та науково-технічних робіт тісно корелює з обсягами фінансування витрат на їх виконання. Так, в цілому по економіці України у 2009-2013 роках спостерігалось зростання обсягів наукових та науково-технічних робіт, яке склало 3127,4 млн грн (36,14%), натомість обсяги наукових та науково-технічних робіт у будівельній галузі України скоротилися на 259,9 млн грн (99,39%).

При цьому, по економіці в цілому спостерігалось зростання обсягів наукових та науково-технічних робіт за всіма їх видами. Так, обсяги виконання фундаментальних досліджень зросли за досліджуваний період на 40,63%, прикладних досліджень – на 47,86%, науково-технічних розробок та послуг – на 36,93 та 10,43%, відповідно. Що стосується будівельної галузі, то у 2013 році для неї були характерними відсутність фундаментальних досліджень та науково-технічних послуг та значне скорочення порівняно з 2009 роком обсягів прикладних досліджень (на 97,01%) та науково-технічних розробок (на 99,87%).

Дані щодо створення передових технологій підприємствами будівельної галузі, наведені в табл. 4, свідчать, що, незважаючи на зростання за останні чотири роки кількості створених та використаних підприємствами будівельної галузі передових технологій, їх число лишається вкрай незначним, що свідчить про низьку інноваційну активність будівельних підприємств.

Таку низьку інноваційну активність будівельних підприємств можна пояснити сучасним станом, в якому опинилася будівельна галузь України. На рис. 1 наведені індекси обсягу виконаних будівельних робіт за 2009-2012 роки.

Як видно з даних рис. 1, лише 2011 рік характеризувався підвищенням обсягів виконання будівельних робіт, які за цей рік зросли на 11%. Інші роки досліджуваного періоду характеризувалися падінням обсягів виконання будівельних робіт.

Таблиця 4

Створення та використання передових технологій по будівельній галузі України у 2009-2013 роки

Показники	Роки			
	2010	2011	2012	2013
Кількість створених передових технологій	6	3	2	9
в т.ч.				
нові для України	6	3	2	8
принципово нові	-	-	-	1
Кількість використаних передових технологій	12	26	22	32
у т.ч. за терміном упровадження				
до 1 року	-	6	6	4
1-3 роки	4	6	3	9
4-5 років	5	9	5	4
6-9 років	2	5	8	5
10 і більше	1	-	-	10

Джерело: складено автором на основі джерел [6-10]

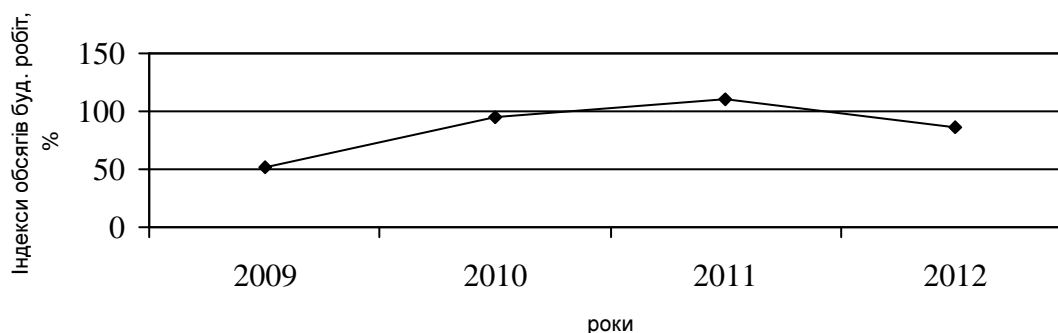

Рис. 1. Індекси обсягів виконання будівельних робіт в Україні у 2009-2013 роках

Джерело: побудовано автором на основі [12]

Проте, найбільше на інноваційну активність будівельних підприємств впливає їх фінансовий стан. Проявом незадовільного фінансового стану будівельних підприємств є співвідношення прибутків та збитків будівельних підприємств, отриманих у 2009-2013 роках (рис. 2).

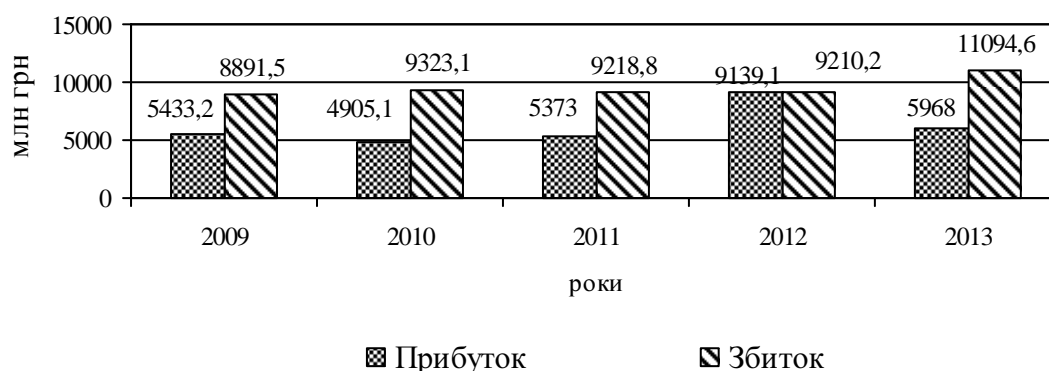

Рис. 2. Прибутки та збитки будівельних підприємств України за 2009-2013 роки

Джерело: побудовано автором на основі [12]

Як видно з даних рис. 2, протягом всього досліджуваного періоду збитки будівельних підприємств України постійно перевищували величину прибутків. При цьому, якщо у 2009 році перевищення складало 3458,3 млн грн., то у 2013 році воно зросло до рекордної за цей період величини і складало 5126,6 млн. грн. Постійна збитковість будівельних підприємств є надзвичайно важливою проблемою, яка є своєрідним дестимулятором їх інноваційної активності.

Висновки з проведеного дослідження. Проведені дослідження дають змогу стверджувати, що зважаючи на рівень інноваційної активності, особливо у 2013 році, будівельні підприємства України

мають досить низький потенціал інноваційного розвитку. Такий стан пов'язаний з низкою проблем, серед яких незадовільний фінансовий стан підприємств галузі, недостатні інституційні зміни, знижений попит на будівельну продукцію, високий рівень кредиторської заборгованості, відсутність належної державної підтримки будівельних підприємств.

Водночас, більшість дослідників звертає увагу на можливий позитивний вплив інновацій на діяльність будівельних підприємств. Такий вплив може проявлятися у розвитку нових потреб споживачів, зниженні собівартості будівництва, припливі інвестицій у галузь, досягненні конкурентних переваг [1, с. 160].

Це свідчить про нагальну необхідність пошуку важелів впливу на будівельні підприємства з метою збільшення потенціалу інноваційного розвитку на основі активізації їх інноваційної активності. При цьому, з цією метою можуть застосовуватися різноманітні методи, починаючи від регулювання і стимулювання інноваційної діяльності на державному рівні, і закінчуючи формуваннями і розвитком інноваційної культури, як на рівні держави, так і на рівні підприємства.

Бібліографічний список

1. Бубенко О.П. Інноваційні складові підвищення ефективності будівельних підприємств / О.П. Бубенко // *БізнесІнформ*. – 2012. – № 12. – С. 156-161.
2. Вознюк Ю.В. Джерела фінансового забезпечення будівельного процесу / Ю.В. Вознюк // *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. – 2007. – Вип. 3 (39). – С. 46-51 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.nuwm.rv.ua/metods/asp/v39ek.html>
3. Волк О.М. Проблеми та перспективи інноваційної діяльності у будівельній галузі України / О.М. Волк, М.В. Шашко // *Вісник СумДУ*. – 2012. – № 1. – С. 115-121.
4. Есипенко А.Д. Інвестиційний та інноваційний розвиток будівельної галузі України в умовах світової фінансової та економічної кризи / А.Д. Есипенко // *Сучасні технології, матеріали і конструкції у будівництві*. – 2009. – № 2. -Т. 7. – С. 120-122.
5. Карпенко А.В. Рівень фінансування інноваційної діяльності в Україні / А.В. Карпенко // *Економічні інновації*. – 2013. – Вип. 54. – С. 72-78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecinn_2013_54_11.pdf
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : [стат. збірник] / Державний комітет статистики України. – К. : Держкомстат України, 2010. — 347 с.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : [стат. збірник] / Державна служба статистики України. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2011. – 282 с.
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : [стат. збірник] / Державна служба статистики України. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 305 с.
9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : [стат. збірник] / Державна служба статистики України. – К. : [б. в.], 2013. –287 с.
10. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : [стат. збірник] / Державна служба статистики України. – К. : [б. в.], 2014. – 314 с.
11. Норкіна Т.П. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств будівельної галузі / Т.П. Норкіна, З.О. Скарбун // *Економіка будівництва і міського господарства*. – 2013. – № 1. – Т. 9. – С. 55-62 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ebimg_2013_9_1_9.pdf.
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

References

1. Bubenko, O.P. (2012), "The innovative components for improving the efficiency of the building enterprises", *BiznesInform*, no. 12, pp. 156-161.
2. Vozniuk, Yu.V. (2007), "The financial support resources of the construction process", *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia*, no. 3(39), pp. 46-51, available at: <http://old.nuwm.rv.ua/metods/asp/v39ek.html> (access date October 27, 2014).
3. Volk, O.M. and Shashko, M.V. (2012), "The problems and prospects of innovation in the construction industry in Ukraine", *Visnyk SumDU*, no. 1, pp. 115-121.
4. Esypenko, A.D. (2009), "The investment and innovative development of the construction industry in Ukraine during the global financial and economic crisis", *Suchasni tekhnologii, materialy i konstruktsii u budivnytstvi*, no. 2, vol. 7, pp.120-122.
5. Karpenko, A.V. (2013), "The level of innovation activities funding in Ukraine", *Ekonomichni innovatsii*, iss. 54, pp. 72-78, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecinn_2013_54_11.pdf (access date October 27, 2014).
6. *Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini* (2010), [Research and Innovation in Ukraine], *stat. zbirnyk* [stat. collection], Derzhkomstat Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 347 p.

7. *Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini* (2011), [Research and Innovation in Ukraine], *stat. zbirnyk* [stat. collection], DP «Informatsiino-vydavnychiy tsentr Derzhstatu Ukrainy», Kyiv, Ukraine, 282 p.
8. *Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini* (2012), [Research and Innovation in Ukraine], *stat. zbirnyk* [stat. collection], DP «Informatsiino-vydavnychiy tsentr Derzhstatu Ukrainy», Kyiv, Ukraine, 305 p.
9. *Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini* (2013), [Research and Innovation in Ukraine], *stat. zbirnyk* [stat. collection], Kyiv, Ukraine, 287 p.
10. *Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini* (2014), [Research and Innovation in Ukraine], *stat. zbirnyk* [stat. collection], Kyiv, Ukraine, 314 p.
11. Norkina, T.P. and Skarbut, Z.O. (2013), "The innovation development improvement of construction enterprises", *Ekonomika budivnytstva i miskoho hospodarstva*, no. 1, vol. 9, pp. 55-62, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ebimg_2013_9_1_9.pdf (access date October 27, 2014).
12. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy, available at: <http://ukrstat.gov.ua> (access date October 27, 2014).

Русинко М.І. ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЇХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Мета. Мета роботи полягає в дослідженні стану інноваційної активності підприємств будівельної галузі для визначення потенціалу їх інноваційного розвитку.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети використано статистичні методи аналізу даних, що дозволило сформувати цілісне уявлення про стан інноваційної активності будівельних підприємств та визначити напрями її активізації.

Результати. Встановлено, що, зважаючи на рівень інноваційної активності, особливо у 2013 році, будівельні підприємства України мають досить низький потенціал інноваційного розвитку. Виявлено, що такий стан пов'язаний з низкою проблем, серед яких незадовільний фінансовий стан підприємств галузі, недостатні інституційні зміни, знижений попит на будівельну продукцію, високий рівень кредиторської заборгованості, відсутність належної державної підтримки будівельних підприємств.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у здійсненні аналізу стану та перспектив підвищення інноваційної активності підприємств будівельної галузі.

Практична значущість. Отримані результати вказують на необхідність пошуку важелів впливу на будівельні підприємства з метою збільшення потенціалу інноваційного розвитку на основі активізації їх інноваційної активності. Для цього можуть застосовуватися різноманітні методи, починаючи від регулювання і стимулювання інноваційної діяльності на державному рівні, і закінчуючи формуваннями і розвитком інноваційної культури, як на рівні держави, так і на рівні підприємства.

Ключові слова: будівельна галузь, будівельне підприємства, потенціал, інноваційний розвиток, інноваційна активність.

Rusinko M.I. ANALYSIS OF UKRAINE CONSTRUCTION COMPANIES INNOVATION ACTIVITY AS MAPPING THEIR INNOVATION DEVELOPMENT POTENTIAL

Purpose. The purpose of the article is to study the innovative activity of the enterprises of the construction industry to determine their potential for innovation.

Methodology of research. To achieve this purpose were used statistical methods of data analysis that allowed to form a holistic view about the state of innovation activity of construction enterprises and determine the direction of its revitalization.

Findings. It is set that, because of level of innovative activity, especially in 2013 years, build enterprises of Ukraine have low enough potential of innovative development. This situation is due to a number of the problems such as unsatisfied financial state of construction enterprises, insufficient institutional changes, reduced demand for construction products, high level of accounts payable, lack of adequate state support of construction enterprises.

Originality. The originality consists in carrying out the analysis of the state and prospects of increasing the innovation activity of construction enterprises.

Practical value. The results indicate the need to search the leverage on the construction enterprises to increase the potential of innovation development by intensifying their innovative activity. For this purpose can be used different methods ranging from the regulation and stimulation of innovating activity at the state level, and ending with the formation and development of innovation culture at the level of the state and enterprises.

Key words: construction industry, construction enterprise, potential, innovation development, innovation activity.

Русинко М.И. ИССЛЕДОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ КАК ОТОБРАЖЕНИЕ ПОТЕНЦИАЛА ИХ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

Цель. Цель работы заключается в исследовании инновационной активности предприятий строительной отрасли для определения потенциала их инновационного развития.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели были использованы статистические методы анализа данных, что позволило сформировать целостное представление про состояние инновационной активности строительных предприятий и определить направления ее активизации.

Результаты. Установлено, что, учитывая уровень инновационной активности, особенно в 2013 году, строительные предприятия Украины имеют достаточно низкий потенциал инновационного развития. Такое положение связано с рядом проблем, среди которых неудовлетворительное финансовое состояние предприятий отрасли, недостаточные институциональные изменения, пониженный спрос на строительную продукцию,

высокий уровень кредиторской задолженности, отсутствие должной государственной поддержки строительных предприятий.

Научная новизна результатов исследования заключается в проведении анализа состояния и перспектив повышения инновационной активности предприятий строительной отрасли.

Практическая значимость. Полученные результаты указывают на необходимость поиска рычагов воздействия на строительные предприятия с целью увеличения потенциала инновационного развития на основе активизации их инновационной активности. Для этого могут применяться различные методы, начиная от регулирования и стимулирования инновационной деятельности на государственном уровне, и заканчивая формированием и развитием инновационной культуры, как на уровне государства, так и на уровне предприятия.

Ключевые слова: строительная отрасль, строительное предприятие, потенциал, инновационное развитие, инновационная активность.

УДК 658.625

Пасічник Т.О.,
к.е.н., ст. викладач кафедри менеджменту ЗЕД,
Академія митної служби України

МАРКЕТИНГ ІННОВАЦІЙНИХ ТОВАРІВ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ КООПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Глобальна конкуренція як фактор інноваційного розвитку ставить перед корпораціями нові виклики, пов'язані з необхідністю підвищення конкурентоспроможності, отримання нових компетенцій і знань, набуття таких характеристик, як динамізм, мобільність, інноваційність, ефективність, адаптивність. Конкуренція є також фактором, який змушує компанії різних країн світу створювати різні форми кооперації, об'єднуватися, взаємодіяти у сферах обміну знаннями та інноваціями. Одним із результатів такої кооперації є створення інноваційних товарів, які потребують використання особливих маркетингових стратегій, здатних успішно виводити ці товари на зовнішні ринки і просувати їх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сфера досліджень інноваційного розвитку економіки, інноваційної діяльності підприємств, створення інноваційних товарів представлена роботами багатьох вітчизняних (Ю. Бажал, Д. Черваньов, О. Лапко, Н. Краснокутська, О. Кузьмін, В. Геєць та ін.) та іноземних (Й. Шумпетер, Р. Солоу, Є. Тоффлер, Є. Фон Хіппель, Б. Санто, Х. Чесброу, П. Самуельсон та ін.) авторів [1, с. 166]. Разом з тим, маркетинг інноваційних товарів, зокрема в системі міжнародної кооперації підприємств, є питанням з широким потенціалом подальших наукових досліджень. Зокрема, невирішеною прикладною маркетинговою проблемою для комерційних організацій залишається питання створення інноваційних товарів та успішного виведення їх на зовнішні ринки.

Постановка завдання. Метою даної статті є теоретичне і методологічне обґрунтування використання маркетингових процедур у процесі створення, виведення на зовнішні ринки і просування інноваційних та високотехнологічних товарів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах під міжнародною кооперацією слід розуміти різноманітні форми співробітництва між підприємствами різних країн, включаючи виготовлення високотехнологічних товарів, співпрацю у науково-технологічній сфері, проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень, а також налагодження системи обміну інноваційними товарами.

Міжнародна кооперація підприємств є важливим чинником розвитку міжнародної економічної діяльності країни, оскільки вирішує ряд завдань, серед яких:

- збільшення фізичних обсягів експорту та імпорту товарів за рахунок більш активного використання капіталу і підвищення його мобільності;
- оптимізація структури експортно-імпортних операцій шляхом підвищення частки наукоємної та технологічної продукції, продукції машинобудування, електроніки за рахунок зменшення частки сировинних товарів;
- підвищення притоку інвестицій у країну, що спрямовані на розвиток технологічних видів виробництва та підвищення інноваційної складової господарської діяльності підприємств. Інвестиції при цьому реалізуються у формі фінансових (грошові інструменти, цінні папери), матеріальних (будівництво, технічне переозброєння, приріст товарних запасів) і нематеріальних (інноваційні, інтелектуальні, освітні) видів інвестування.

За найбільш поширеним визначенням, інновація – продукт інноваційної діяльності, доведений до стадії комерційного використання, який поширюється на ринку у вигляді нового товару або

технології [2, с. 218]. За Й. Шумпетером, який вважається засновником теорії інноваційного економічного розвитку, до інновацій можна віднести наступні складові:

1) виготовлення нового, тобто ще невідомого споживачам, блага або створення нової якості того чи іншого блага;

2) впровадження нового способу виробництва, в основі якого не обов'язково лежить наукове відкриття і яке може полягати також у новому способі комерційного використання відповідного товару;

3) освоєння нового ринку збуту, тобто такого ринку, на якому дана галузь промисловості країни ще не була представлена;

4) отримання нового джерела сировини або напівфабрикатів, незалежно від того, існувало це джерело раніше чи ні;

5) проведення відповідної реорганізації бізнесу [3, с. 124].

Розуміння Й. Шумпетером природи інновацій лягло в основу сучасної класифікації інновацій, за якою виділяють такі їх види:

– товарні інновації – зміни у товарах чи послугах, які пропонує організація;

– інновації процесу – зміни у способах, за допомогою яких товари створюються і доставляються кінцевому споживачу;

– інновації місця – зміни в контексті, в якому товари чи послуги представлені на ринку;

– інновації парадигми – зміни у базових ментальних моделях, які задають межі того, що робить організація [4, с. 10].

У широкому значенні слова, маркетинг є соціальним та управлінським процесом, за допомогою якого люди та організації отримують те, що їм потрібно, створюючи та обмінюючи певні цінності з іншими суб'єктами [5, с. 5]. Маркетинг є ключовим інструментом у вивченні міжнародних ринків, створенні та розповсюдженні інноваційних товарів, побудові каналів розподілу, налагодженні системи комунікаційної політики в процесі міжнародної кооперації підприємств. Маркетинг інноваційних товарів є комплексним соціально-управлінським процесом, який передбачає роботу як з товарними інноваціями, так і з інноваціями процесу, місця, парадигми.

Комбінація понять «маркетинг» та «інновації» може формувати різні контексти такого поєднання. В залежності від того, що ми визначаємо об'єктом інновацій (товари чи маркетинг), можна говорити про існування категорій «маркетинг інноваційних товарів» та «інновації маркетингу».

Маркетинг інноваційних товарів означає маркетинг, ціллю якого є надання відповіді на запитання: а) яким повинен бути інноваційний товар (додаткові потреби, які він задовольнятиме порівняно з існуючими товарами, технологічні можливості його виготовлення); б) як найбільш ефективно донести інформацію про даний товар ринку; в) як забезпечити високий рівень продаж даного інноваційного товару.

Інновації маркетингу, у свою чергу, представляють собою щось нове в інструментах практичної діяльності комерційних організацій з реалізації та рекламування товарів. Вони, як правило, є складовою маркетингу інноваційних товарів, але необов'язково. Зокрема, інновації маркетингу можуть використовуватися для більш ефективної реалізації традиційних товарів з низьким ступенем інноваційності. Але навіть у цьому контексті можна говорити про маркетинг інноваційних товарів, адже, як відомо, товар – це не лише товар у реальному фізичному виконанні, але й товар за задумом (основні вигоди, які покупець отримує після придбання товару) і товар із підсиленням (що передбачає надання додаткових послуг і вигод включно з гарантією, доставкою, рекламою, післяпродажним обслуговуванням).

Технологічні товари характеризуються використанням нових технологій, як правило, в існуючих товарах. Тому головним питанням маркетингу інноваційних товарів є визначення тих сфер застосування, в яких нові технології можуть створити додаткову ціннісну або функціональну перевагу для споживачів. Слід розуміти, що далеко не завжди технологічний винахід створює додаткову цінність в очах споживача. Більше того, дуже часто застосування певної інновації, що покращує одну функціональну характеристику товару, може зменшити його конкурентні переваги за іншими характеристиками. Наприклад, електромобіль як альтернатива автомобілю на двигуні внутрішнього згорання, був винайдений задовго до того, як його вивели на споживчий ринок; на внутрішньому ринку України електромобілі не продаються до цього часу, адже не мають додаткової споживчої цінності за всіма характеристиками, які є важливими для споживача – ціною, зручністю користування, обслуговуванням та іншими. Інноваційність та технологічність не означають маркетингову перевагу для кінцевого споживача.

Традиційна література з маркетингу приділяє основну увагу відносно низькотехнологічним товарам і мало акцентує на вивченні природи високотехнологічних товарів та їх ринків. Принципова особливість маркетингу інноваційних товарів полягає в тому, що на відміну від «звичайного» маркетингу, найбільш відповідальним етапом життєвого циклу товарів є процедура створення девайсів та перетворення їх у товари з подальшим виведенням на ринок. Місце маркетингу у послідовності створення інноваційного товару показано на рис. 1.

За нашим розумінням, девайс – це певний технологічний пристрій, конструкція, механізм зі складною внутрішньою структурою, створений для виконання певних функцій. Технологи та інженери,

як правило, займаються створенням девайсів, тоді як кінцевим споживачам потрібні товари, які створюються із девайсів за допомогою маркетингу.

Рис. 1. Місце маркетингу у процесі створення інноваційних товарів

Джерело: складено автором на основі [6]

З фінансової точки зору, створення товару є значно дорожчою і складнішою справою, аніж розробка девайсу. Проблеми з девайсами, що не функціонують належним чином або які є занадто складними у виготовленні, досить легко ідентифікувати для оперативного втручання і корекції. Натомість, проблеми з незакінченою товарною пропозицією або взагалі не вирішуються, або вирішуються з великими фінансовими втратами. Виготовлений і виведений на ринок товар – це білет в один кінець для підприємства. Ризиків, що виникають у зв'язку з виведенням інноваційного товару на ринок, є безліч: товар може потерпіти невдачу через нерозуміння додаткової споживчої цінності потенційними клієнтами; можуть виникнути проблеми із слабкою логістичною системою або неприйнятним брендингом; відсутність належної уваги до навчання споживачів або до післяпродажного обслуговування може призвести до складнощів користування таким товаром.

Саме тому для підприємств, які займаються виготовленням інноваційної продукції, висококласні спеціалісти з кваліфікацією маркетолога є щонайменше такими ж затребуваними, як висококласні технологи чи інженери. Цей висновок з першого погляду здається контрверсійним, оскільки, здавалося б, для того, щоб сконструювати інноваційний товар, потрібно мати спеціальні інженерні знання. Але, по-перше, технологи створюють не товари, а девайси. По-друге, як показують приклади успішних інноваційних компаній, головному менеджеру не потрібні глибокі знання у сфері інженерії, щоб створювати успішні інноваційні технологічні товари.

Маркетинг високотехнологічних товарів, як і маркетинг традиційних товарів, передбачає формування політики за кожним із елементів комплексу «4Р» (табл. 1).

Таблиця 1

Комплекс маркетингу інноваційних товарів з виходом на зарубіжні ринки

Товар	Якими властивостями і функціями наділити новий товар? Виробляти самостійно чи надати перевагу аутсорсу? Розмістити виробництво у своїй країні чи перенести в іншу країну?
Ціна	Яка кон'юнктура ринку в країні, де компанія планує представити інноваційний товар? Яку ціну слід встановити на новинку? Яким чином прискорити ефект кривої досвіду?
Розподіл	Які канали розподілу будуть найбільш ефективними для даного інноваційного товару? В межах міжнародної кооперації підприємств, як налагодити ефективну роботу з іноземними агентами та дистрибуторами?
Просування	Як найкраще розповісти покупцям про основні переваги і можливості новинки? За допомогою яких комунікаційних каналів? Як налагодити систему комунікацій з кінцевим споживачем на зовнішніх ринках?

Джерело: складено автором на основі [7, с. 19-20]

Ефективність рішень, що слідують за відповідями на питання за кожним із пунктів комплексу маркетингу, можна перевірити за допомогою ринкового тестування товарів. Під час тестування нових споживчих товарів як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, компанії необхідно оцінити такі показники: кількість пробних покупок, кількість перших повторних покупок, сприйняття нового товару ринком, періодичність покупок.

Ринкові випробування (або пробний маркетинг) необхідно проводити до того, як компанія прийме остаточне рішення щодо входу на ринок, і має за ціль корегування маркетингових стратегій в частині розподілу та просування товарів. На практиці компанії використовують наступні методи ринкових випробувань (в порядку зростання фінансових витрат на їх проведення):

– «хвилясте» дослідження продаж. Споживачам пропонують безплатно скористатися товаром, а потім придбати його, скоріш за все, з певною знижкою. Така процедура повторюється від 3 до 5 разів, які називаються «хвилями продаж». При цьому фіксуються такі результативні показники, як кількість повторних покупок, ступінь задоволеності споживачів тощо;

– імітаційне ринкове тестування. Відбирається невелика фокус-група у складі 20-30 споживачів, з якими налагоджується комунікаційний процес. Люди висловлюють свою думку з приводу відомих їм марок товарів певної товарної категорії. Далі учасникам фокус-групи проводять презентацію реклами різних товарів, серед яких є реклама товару компанії-замовника експерименту. Після закінчення

презентації споживачам видають невелику кількість грошей і запрошують до магазину придбати будь-який товар даної товарної категорії на свій вибір. Результати фіксуються, проводяться опитування та співбесіди з метою визначити мотиви тієї чи іншої поведінки людини;

– контрольоване ринкове тестування. Компанія проводить аналіз продаж у магазинах, які за певну плату беруть на реалізацію новий товар. Маркетологи контролюють розміщення своїх товарів у магазинах, кількість і оформлення вітрин, наявність рекламних стендів, проводять експерименти з цінами тощо;

– пробні ринки. Метод, який використовують великі компанії для входу на зарубіжні ринки. Обирається місто або регіон, в якому проводиться повний комплекс робіт із розподілу товарів та просування, знаходяться партнери, які погоджуються реалізувати на певних умовах новий товар. Фактично компанія на визначеній території проводить ті ж маркетингові заходи, які планує провести на національному ринку. Вартість подібного експерименту залежить від кількості міст, терміну випробувань і об'єму інформації, яку планує отримати компанія [8].

Ринкові випробування товарів виробничого призначення обмежуються альфа-тестуванням (перевірка функціональних характеристик товару всередині компанії), бета-тестуванням (перевірка із залученням зовнішніх споживачів) і демонстрацією зразків продукції на галузевих виставках. Останній метод часто використовується компаніями, які працюють на світовому ринку, і є основним майданчиком для встановлення комунікацій та налагодження комерційних зв'язків з потенційними імпортерами, дистрибуторами в інших країнах. Оскільки на галузевих виставках працюють інші компанії, то технології стають відкритими для широкого загалу, у тому числі для конкурентів. Тому компанії на виставках здебільшого представляють ті товари, які планують вивести на ринок найближчим часом.

Рішення щодо стратегії просування інноваційного товару на зовнішні ринки повинні відповідати на наступні запитання: коли? (вибір часу); де? (стратегія географічного просування); кому? (вибір цільового ринку); як? (початкова ринкова стратегія).

Вибір часу входження з новим товаром на новий ринок передбачає існування наступних альтернатив:

а) вхід на ринок першими. Серед плюсів такого рішення – компанія може сформувати і забезпечити підтримку іміджу лідера, налагодити партнерські зв'язки з найбільш успішними і сильними партнерами (агентами, дистрибуторами, дилерами, іншими посередниками), встановити захисні бар'єри для входу на ринок конкурентів. Серед мінусів – відсутній досвід інших компаній із входження з подібним товаром на новий ринок, у зв'язку з цим можливі комерційні втрати підприємства внаслідок відсутності достатнього попиту, інших маркетингових помилок тощо;

б) вхід на ринок паралельно з конкуруючою компанією. Як не дивно, серед плюсів прийняття такої альтернативи є синергія зусиль підприємств щодо просування інноваційного товару на новому ринку, а також існування конкуренції як стимулюючого фактору для досягнення високих показників ефективності роботи компанії. Мінус – у довгостроковій перспективі слід враховувати, що за умов однакової динаміки розвитку компанії змушені будуть ділити національний ринок з конкурентами;

в) вхід на ринок після конкурентів. Поясненням вибору подібної стратегічної альтернативи може бути невідповідність ринку до сприйняття нового високотехнологічного товару, невідповідність інноваційних характеристик товару потребам кінцевих споживачів, бажання вивчити досвід входження на ринок з подібним товаром інших компаній. Недоліком такого рішення є ймовірна втрата компанією доступу до даного ринку в майбутньому.

В залежності від можливостей компанії вибудовується стратегія географічного просування. Наприклад, компанія з доступом на місцевий ринок виводитиме товар на ринок поступово – починаючи з одного міста чи регіону і збільшуючи географічне охоплення всією країною. Натомість, сформовані дилерські мережі можуть дозволити собі представити новий товар на національному ринку в цілому. Саме тому, з точки зору міжнародної кооперації, пріоритетним є пошук сильних партнерів зі сформованою та функціонуючою маркетинговою системою розподілу.

Вибір цільового ринку та подальше позиціонування на ньому проводиться за допомогою сегментування потенційних споживачів. Сегментування ринку інноваційних товарів на основі показників їх функціональності або продуктивності є помилковим підходом, оскільки додаткова споживча цінність від покращення однієї з характеристик товару може призвести до погіршення інших якостей товару. Сегментування споживачів інноваційних товарів доцільно проводити за двома критеріями – за технічною і за поведінковою. Процес технічного сегментування передбачає роботу з фокус-групами і визначення мотивів споживачів до здійснення покупки: нижчі витрати, кращі показники роботи, вища надійність, дизайн тощо. Процес поведінкового сегментування проводиться шляхом визначення груп споживачів зі схожою моделлю поведінки.

Початкова ринкова стратегія щодо просування інноваційних товарів на нових ринках, як правило, полягає у пошуку і визначенні перших користувачів – цільових споживачів, яких називають «новаторами» і «ранніми послідовниками». Методологічною основою такого пошуку є теорія дифузії (розповсюдження) інновацій і сприйняття новинок користувачами. При цьому процес сприйняття споживачами нових товарів починається із знайомства, далі слідує інтерес, оцінка, пробна покупка і

закінчується сприйняттям товару, коли споживач приймає рішення про доцільність регулярного використання нового товару або послуги.

Подальше просування інноваційного товару на ринку і залучення до користування ним таких категорій споживачів, як рання і пізня більшість, здійснюється за допомогою традиційних маркетингових інструментів, оскільки на більш пізніх етапах просування такого товару ступінь його «інноваційності» в очах споживачів зменшується.

Висновки з проведеного дослідження. Маркетинг інноваційних товарів є одним із ключових елементів міжнародної кооперації підприємств, що прагнуть підтримувати і підвищувати власну конкурентоспроможність на зарубіжних ринках. За будь-які помилки на етапі проектування, виведення на ринок інноваційних товарів чи їх просування підприємства платять непомірно велику ціну. Тому побудова правильних маркетингових стратегій і активна міжнародна кооперація підприємств повинні бути пріоритетними завданнями менеджменту організацій, що прагнуть стати успішними на міжнародних ринках.

Бібліографічний список

1. Богма О.С. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки / О.С. Богма, О.В. Болдуєва // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 3(7). – С. 166-170.
2. Сафронов И.В. Понятия «инновация» и «инновационная деятельность»: сущность и содержание / И.В. Сафронов // Вопросы современной науки и практики. – 2008. – № 4(14). – Т.1. – С. 218-226.
3. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития / Й.А. Шумпетер. – М. : Директмедиа Паблшинг, 2008. – 355 с.
4. Tidd, Joseph. Managing Innovation. Integrating Technological, Market and Organizational Change. Third Edition / Joe Tidd, John Bessant, Keith Pavitt. – John Wiley & Sons, Ltd. – 2005. – 582 p.
5. Kotler, Philip. Principles of Marketing / Philip Kotler, Gary Armstrong. – New Jersey. – Pearson Education, Inc. – 2008. - 374 с.
6. Device Definition, Meaning [Електронний ресурс] // British English Dictionary & Thesaurus – Cambridge Dictionaries Online. – Режим доступу до ресурсу : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/device>.
7. Петруня Ю.Є. Маркетинг : [навч. посіб.] / Ю.Є. Петруня. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – К. : Знання, 2010. – 351 с. – (Вища освіта XXI століття).
8. Jaakko Aspara. Product Use Testing. Market Testing [Електронний ресурс] // Aalto University. – 2013. – Режим доступу до ресурсу : https://noppa.aalto.fi/noppa/kurssi/23c79000/luennot/23C79000_product_use_testing._market_testing.pdf

References

1. Bohma, O.S. and Bolduieva, O.V. (2010), "The role of innovation in ensuring the competitiveness of the national economy", *Visnyk Zaporizhskoho natsionalnoho universytetu*, no. 3 (7), pp. 166-170.
2. Safronov, I.V. (2008), "The concepts of "innovation" and "innovative activity": the nature and content", *Voprosy sovremennoy nauki i praktiki*, no. 4(14), Vol. 1, pp. 218-226.
3. Shumpeter, Y.A. (2008), *Teoriia ekonomicheskogo razvitiia* [The Theory of Economic Development], Direktmedia Publishing, Moscow, Russia, 355 p.
4. Tidd, Joseph, Bessant, John and Pavitt, Keith (2005), *Managing Innovation. Integrating Technological, Market and Organizational Change. Third Edition*, John Wiley & Sons, Ltd, 582 p.
5. Kotler, Philip and Armstrong, Gary (2008), *Principles of Marketing*, Pearson Education, Inc. New Jersey, 374 p.
6. Device Definition, Meaning // British English Dictionary & Thesaurus – Cambridge Dictionaries Online, available at: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/device>
7. Petrunia, Yu.Ye. (2010), *Marketynh* [Marketing], tutorial, Znannia, Kyiv, 351 p.
8. Jaakko Aspara (2013), *Product Use Testing. Market Testing* // Aalto University, available at: https://noppa.aalto.fi/noppa/kurssi/23c79000/luennot/23C79000_product_use_testing._market_testing.pdf

Пасічник Т.О. МАРКЕТИНГ ІННОВАЦІЙНИХ ТОВАРІВ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ КООПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою даної статті є теоретичне і методологічне обґрунтування використання маркетингових процедур у процесі створення, виведення на зовнішні ринки і просування інноваційних та високотехнологічних товарів.

Методика дослідження. В процесі дослідження були використані наступні методи: аналізу – для розчленування складної теми маркетингу інноваційних товарів в окремі розділи, такі як створення нових товарів, ринкове тестування тощо, для кращого її розуміння; абстракції – для відкидання другорядних характеристик об'єкта дослідження з метою акцентування на найбільш важливих характеристиках; описовий метод – для отримання описової інформації, яка стосується маркетингу інноваційних товарів.

Результати. Обґрунтовано різницю між маркетингом інноваційних товарів і маркетингом інновацій. Визначено місце маркетингу у процесі створення товарів із девайсів. Встановлено практичне застосування маркетинг-міксу для аналізу маркетингових стратегій, пов'язаних з інноваційними товарами.

Наукова новизна. Доведено, що деякі інструменти традиційного маркетингу або не можна застосовувати, або потрібно значно змінювати для просування інноваційних товарів. Запропоновані маркетингові інструменти просування інноваційних товарів.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути корисними для управлінського персоналу і фахівців з маркетингової діяльності підприємств, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Зокрема, організації можуть використовувати механізми створення нових товарів, маркетингове тестування, стратегії входу на іноземні ринки і просування інноваційних товарів. Практичні результати дослідження можуть зменшити ціну помилок, які звичайно допускають підприємства без досвіду виведення інноваційних товарів на нові ринки.

Ключові слова: інноваційні товари; маркетингові стратегії; міжнародна кооперація; маркетинг інновацій; інноваційний маркетинг.

Pasichnyk T.O. MARKETING OF INNOVATIVE PRODUCTS IN INTERNATIONAL COOPERATION OF ENTERPRISES

Purpose. The purpose of the paper is to substantiate usage of marketing procedures in the process of creating, introducing to foreign markets and promoting innovative and high-tech products.

Methodology of research. Some scientific methods of research were used during the investigation: analysis – when breaking a complex topic of marketing innovative products into smaller parts such as creating new products, market testing etc. to gain a better understanding of it; abstraction – when removing characteristics from the object of research to reduce it to some set of essential characteristics; descriptive method – used to obtain information concerning marketing of innovative products.

Findings. A difference is grounded between marketing of innovative commodities and marketing of innovations. A marketing place is certain in the process of creation of commodities from devices. Practical application of marketing-mix is set for the analysis of marketing's strategies, related to the innovative commodities.

Originality. It is well-proven that some instruments of the traditional marketing either it is impossible to use or it is necessary to change for promotion of innovative commodities. Marketing instruments of promoting innovative products are offered.

Practical. The got results of research can be useful to the managerial staff and specialists on marketing activity of enterprises which carry on foreign economic activity. In particular, organizations can use mechanisms of creating new products, market trials, strategies of entering foreign markets and promoting innovative products. The practical results of research can decrease the cost of errors which usually assume companies without experience of leading out of innovative commodities to the new markets.

Key words: innovative products; marketing strategies; international cooperation; marketing of innovations; innovative marketing.

Пасичнык Т.О. МАРКЕТИНГ ИННОВАЦИОННЫХ ТОВАРОВ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ КООПЕРАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Целью данной статьи является теоретическое и методологическое обоснование использования маркетинговых процедур в процессе созданий, выведения на внешние рынки и продвижения инновационных и высокотехнологических товаров.

Методика исследования. В процессе исследования были использованы следующие методы: анализ – для расчленения сложной проблемы маркетинга инновационных товаров на отдельные части, такие как создание новых товаров, рыночное тестирование; абстракция – для откидывания второстепенных характеристик объекта исследования с целью акцентирования на наиболее важных характеристиках; описательный метод – для получения описательной информации, которая имеет отношение к маркетингу инновационных товаров.

Результаты. Обосновано разницу между маркетингом инновационных товаров и маркетингом инноваций. Определено место маркетинга в процессе создания товаров из девайсов. Установлено практическое применение маркетинг-микса для анализа маркетинговых стратегий, связанных с инновационными товарами.

Научная новизна. Доказано, что некоторые инструменты традиционного маркетинга либо нельзя использовать, либо необходимо изменять для продвижения инновационных товаров. Предложены маркетинговые инструменты продвижения инновационных товаров.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть полезными для управленческого персонала и специалистов по маркетинговой деятельности предприятий, которые занимаются внешнеэкономической деятельностью. В частности, организации могут использовать механизмы создания новых товаров, маркетинговое тестирование, стратегии входа на иностранные рынки и продвижения инновационных товаров. Практические результаты исследования могут уменьшить цену ошибок, которые обычно допускают компании без опыта выведения инновационных товаров на новые рынки.

Ключевые слова: инновационные товары; маркетинговые стратегии; международная кооперація; маркетинг инноваций; инновационный маркетинг.

СИНЕРГІЯ ДЕРЖАВИ ТА МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ

Постановка проблеми. Сучасна економічна ситуація вимагає від економіки країни пошуку нових можливостей для економічного зростання. Одним із факторів досягнення економічних результатів є ефект синергії, який здійснюється шляхом інтеграції окремих суб'єктів економічного процесу. Такими суб'єктами є окремі підприємства, галузі і сама держава. Власне ефект синергії є ключовим аспектом для здійснення інноваційної політики держави в економіці загалом, і в машинобудівній галузі зокрема. Машинобудівний комплекс України має значний інноваційний потенціал, що дає велику надію на відродження галузі. Але галузь не досягне належного рівня розвитку без певних умов, створення яких належить до компетенції держави. Лише синергія зусиль держави і машинобудівних підприємств призведе до росту у даній галузі, яка є бюджетоутворюючою для економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Синергія як явище досить широко досліджувалось як у вітчизняній, так і в зарубіжній науковій літературі. Вагомий науковий внесок у дослідження проблем розвитку синергетичного підходу зробили І. Ансофф [1], М. Портер [10; 13], Е. Кемпбелл [7], В. Занг [6], В. Андерсон, Є. Ходаківський, І. Пригожин [11], Л. Антошкіна, В. Мелькін. Вперше поняття «синергетика» застосував Г. Хакен як фізичний термін [12]. Визначення синергізму як «економічного феномену» було здійснено І. Ансоффом [1]. І. Пригожин сформулював закон синергії по відношенню до окремих організацій. Однак, як свідчать результати проведеного аналізу, системного підходу до оцінки синергетичного ефекту в контексті загального державного управління економікою та окремими її галузями немає [11].

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сучасної економічної ситуації в Україні та розробка принципових положень синергетичного ефекту для взаємодії державного управління інноваційним розвитком економіки та машинобудівною галуззю, що сприятиме економічному росту машинобудівної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підписання Угоди з Євросоюзом відкриває широкі перспективи перед машинобудівними підприємствами й українською економікою загалом. Виходячи вже зараз на європейський ринок (звичайно, існують ризики), українські машинобудівні підприємства вимушені піднімати якість продукції. А основу якості продукції складуть інноваційна діяльність підприємств, ефективний маркетинг. Сучасні реалії складаються так, що якщо підприємство виграє на європейському ринку, то воно виграє будь-де. Адже бути гравцем на європейському ринку вимагає від власників та працівників організацій певних якостей підготовки та іншого підходу до ведення бізнесу.

Машинобудування має значні природні та набуті переваги, ефективній реалізації яких перешкоджає низка системних проблем, низька ефективність виробництва, відсутність досвіду конкурентної ринкової поведінки, нестача нових технологій, а також труднощі з виходом на ринки високоякісної продукції. Вирішенню цих проблем має сприяти активна державна політика, підвищення стандартів управління в державі та всередині самих підприємств, співробітництво з партнерами, умови для якого створені підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС.

Питання полягає в синергії бажань влади створити хороший макроклімат для інноваційного розвитку підприємств та з бажання власників і директорів машинобудівних підприємств змінювати підприємство шляхом нововведень, виводячи їх на світовий ринок як успішних конкурентів.

Термін «синергетика» походить від грецького слова, яке означає «діючий разом». Синергія (від грец. Synergos – (syn) разом та (ergos) діючий, дія) – це сумуючий ефект, який полягає у тому, що при взаємодії двох або більше факторів їх дія суттєво переважає ефект кожного окремого компонента у вигляді простої їх суми [3]. Йдеться про явище посилення дії одного каталізатора додаванням іншого. Прикладом успішної синергії може служити поєднання мишки, системного блоку та монітора, які лише у поєднанні дадуть результат. Ефект від використання окремо кожної позиції буде нульовим.

Україна має унікальний шанс і всі передумови для впровадження інноваційних процесів. Люди чекають нововведень в усіх галузях життя, готові прийняти нове та мають бажання працювати по-

* Науковий керівник: Андрушків Б.М. – д.е.н., професор

новому. На першому етапі інноватором має спрацювати сама держава, через проголошення курсу економічного розвитку та росту. На думку сучасних українських економістів, якщо держава проводить лінію на впровадження інноваційних процесів у свою діяльність, то машинобудівним і всім іншим підприємствам не залишиться нічого іншого як поступати аналогічно.

Досвід зарубіжних країн, які стали лідерами в економічному зростанні, показує, що кожна держава має власні плани економічного росту. Якщо держава Україна прагне ввійти до економічно сильних держав світу, мати впорядкований цілеспрямований розвиток, який використовує досягнення науки і техніки, то вона змушена стати каталізатором позитивних етапів розвитку, брати на себе ризики, вирішувати ті питання бізнесу, які перед нею стоять [4]. Питання переорієнтації машинобудівного комплексу, як і всієї економіки України залежатиме від того, наскільки швидко українські машинобудівні підприємства зможуть переключитися із теми ризиків на теми можливостей.

Держава Україна може швидко досягти економічного зростання, але для цього їй потрібен план і стратегія розвитку. Вона має стати організатором і чітко розподілити функції всіх систем утворюючих складових, тобто має створити фундаментальні основи для зростання, затвердивши їх юридично, шляхом прийняття відповідних законів Верховною Радою, та економічно, розподіливши функції державного управління та машинобудівного виробництва зокрема, максимально сприяючи і контролюючи останніх.

Треба поміняти всю систему державного управління, перейти від делегування доручень вищого керівництва нижчому до системної роботи.

Українська держава має затвердити стратегію руху до економічного зростання й оголосити світові про прийнятий курс і не сходити з нього. Коливання із сторони в сторону, що мало місце в минулому, лише підірвало довіру інвесторів до України. Така ситуація трапилася із суднобудуванням, коли були прийняті рішення про розвиток суднобудівної галузі, а через два роки відмінено.

Великою і основною проблемою для економіки України є її орієнтація на зовнішні ринки. Такий підхід треба кардинально змінити, оскільки в умовах зростання світової економіки і цін, робити ставку на основні позиції українського експорту є логічно неправильним і неприпустимим. Держава і кожне машинобудівне підприємство має використовувати світовий ринок як засіб для власного розвитку.

Прикладом може послужити Каховський завод електрозварювального устаткування (КЗЕСО), який до 2004 року здійснював експорт власної продукції переважно у Росію. Після впровадження інноваційних процесів, що почали активно здійснюватись на підприємстві, та ведення європейських стандартів якості й управління, КЗЕСО на сьогоднішній день експортує продукцію у понад сто країн світу. На початку 2014 року частка експорту продукції у Росію склала лише 15%, а у країни Євросоюзу – понад 50% [8].

Тому можна сміливо стверджувати, що здатність машинобудівних підприємств переорієнтуватися на європейський ринок і європейські стандарти залежить від керівництва та власників самих підприємств, які відчуватимуть підтримку держави.

Інноваційна роль держави полягає в тому, щоб знайти шляхи компенсації втрат на російському ринку через зростання обсягів продаж на європейському ринку. Для того державі потрібні кваліфіковані державні службовці, системи прогнозування, дипломати, розвідники. Тобто, має бути створена ціла система. В Україні цього немає. Державні управлінці мають бути спеціалістами з державного управління, а не бізнесменами чи підприємцями. У державного управлінця та бізнесмена дві різні психології, це дві різні точки зору на виконання поставлених завдань. Державний управлінець – це стратег, який мислить глобально і очікує на результат декілька років, а бізнесмен очікує на результат вже завтра, займаючись переважно торгівлею, тобто тим, що приносить швидкий прибуток [5]. З іншого боку, досвід роботи українських бізнесменів із журналу «Forbs» свідчить про те, що починали вони також із продажу комп'ютерів чи іншої техніки, і згодом, накопичивши капітал, почали вкладати його в інші галузі економіки. Це, звичайно, еволюційний шлях розвитку, але в Україні часу обмаль.

Держава повинна створити стратегію інноваційного розвитку для всіх без винятку галузей економіки. Державні управлінці насамперед повинні виділити низку природних переваг, які має Україна. Машинобудівна галузь, яка є бюджетотворюючою для держави, має власні давні традиції, адже в радянські часи Україна була кузнею всього СРСР. Основою для цього слугуватиме розвинута металургія, яка програє на світових ринках через брак нововведень і нерозумінням чи небажанням новими власниками цих підприємств бачення майбутнього розвитку глобального ринку. Тому державі разом і керівництвом підприємств машинобудівної галузі потрібно працювати над тим, щоб не втратити дану галузь, а переорієнтувати її значною мірою на внутрішній ринок для потреб машинобудування, щоб згодом вийти на ринки ЄС та світу.

Багато підприємств машинобудівного комплексу є перспективними для подальшого росту, бо у них ще залишилися кваліфіковані кадри. Тому для успішного економічного росту таким підприємствам потрібна лише інноваційна стратегія та інвестиції.

Суднобудівна галузь також має свої традиції. Вона не зруйнована вщент і потребує дещо іншого підходу. Процес побудови судна – це довготривалий процес, тому частину обігових коштів можна отримати у вигляді передоплати, решту – за рахунок дешевих кредитів, яких в Україні на даний час

немає. Звичайно, що при рентабельності суднобудівних підприємств 8-10% і при ставках кредиту 25-30% річних успішною діяльністю підприємств суднобудування не буде [9].

Ще один крок в інноваційному поступі держави в сфері машинобудування – це відкриття доступу до фінансових ресурсів. Банківська сфера повинна обслуговувати інтереси економіки, виробництва, сфери послуг, а не бути «річчю в собі». Чим більш високотехнологічне машинобудівне виробництво, тим більше часу іде на розробку інновацій, тим більше коштів потребує сам процес створення продукції, тим довші та дешевші кредити необхідні для її розвитку. Тому реальним інноваційним кроком держави в цьому напрямку стало б створення Банку державного розвитку. Головною метою цієї установи має стати фінансування тих зрушень і проектів в економіці, які через декілька років дадуть можливість мати стабільно зростаючу економіку. Кошти, які буде надавати Банк державного розвитку, машинобудівні підприємства як і всі інші будуть повертати згідно договорів, під які вони будуть надаватися. Головним завданням такого Банку стане підтримка та контроль стратегічно важливих напрямків розвитку України.

Інноваційна політика держави в галузі машинобудування має обов'язково поєднати великий, малий та середній бізнес, адже будь-яке машинобудівне підприємство вимагає виробництва великої кількості деталей та запчастин, які можуть виробляти малі підприємства. Безперечно, усі країни прагнуть виготовляти кінцевий продукт у своїй країні, але це не забороняє купувати комплектуючі до нього за кордоном. В Україні на даний час немає сил бути складальником конкуруючої на світовому ринку продукції. Якщо взяти трактори «John Deere» або «Claas», які користуються популярністю на українському ринку сільськогосподарських машин чи будь-який інший бренд, то українські підприємства здатні забезпечити до 50% комплектуючих до тракторів, що стало б основою для ринку збуту цієї техніки [4].

До недавнього часу продукція машинобудування (приблизно 69%) переважно експортувалася в країни СНД. Насамперед це вагони, вантажні вагони, автомобілі, в певній мірі продукція суднобудування та авіабудування. У країни ЄС на даний час експортується до 20% української машинобудівної продукції [14]. В першу чергу до Європи Україна експортує комплектуючі для автомобілів. Поставки йдуть в Угорщину, Польщу та Німеччину для європейських брендів. Так «Volkswagen» завозить електричне обладнання – оснащення для автомобілів, свічки, дроти, що складає 700 мільйонів доларів на рік. До Європи також поставляються українські судна, як правило це корпуси, внутрішня мінімальна обробка.

Виходу української машинобудівної продукції на ринки ЄС поки заважає різниця в стандартах – як за якістю, так і за технічними характеристиками. Проте, як показує досвід, асоціація з ЄС передбачила період захисту для українського виробництва. Наприклад, у тій же галузі автомобілебудування передбачений період у десять років, протягом яких поступово знімаються мита, і, відповідно, знімаються всі обмеження та захист. Україна отримала період, щоб мати можливість захистити свій сектор машинобудування, щоб, здійснивши інноваційні перетворення в даній галузі, продукція машинобудування стала конкурентоспроможною.

В Україні проходить колосальна хвиля деіндустріалізації країни. Це означає, що відсутність державної підтримки в сфері інноваційної діяльності та інвестицій в найтехнологічніші заводи у Запоріжжі, Дніпропетровську, Сумах можуть призвести до колосальної проблеми. Адже, немає жодної країни в світі, де б зарплата вчителя, лікаря чи державного службовця не залежала від рівня економічного розвитку держави. На даний час ефективним був би процес розміщення державного замовлення, пов'язаного з розміщенням замовлень оборонної промисловості на машинобудівних підприємствах. Це зумовило б отримання прибутку, частина якого могла б піти на інноваційні проекти, які б вивели підприємство на вищий рівень. Ще краще, якщо би був прийнятий Закон Верховною Радою про відміну оподаткування коштів, що спрямовуються на інноваційний розвиток підприємства. Це дало б величезний поштовх для розвитку української економіки взагалі. Тим більше, що досвід минулих місяців показує скільки розробок в оборонній сфері залишилися на рівні експериментальних.

Та найбільшою й найпершою інновацією, яку держава вимушена зробити для зупинення падіння та швидкого економічного росту – це подолати корупцію на всіх рівнях державного управління. Після вирішення вищевказаної проблеми, наступними питаннями для вирішення стануть:

- зміцнення довіри інвесторів до України шляхом прийняття нового законодавства;
- аналіз та використання природних та набутих переваг, які держава має;
- перехід системи державного управління до системної роботи;
- адаптація до зовнішніх ринків, створення бази для економічного зростання машинобудівних підприємств швидкими темпами;
- створення Банку державного розвитку, метою діяльності якого стане підтримка та контроль стратегічно важливих напрямків розвитку, серед них машинобудування;
- створення стратегічного плану розвитку всіх національних галузей економіки;
- надання державі функції каталізатора між великим, середнім та малим бізнесом;

• надання податкових преференцій на проекти державного значення, що спрямовуються на інноваційний розвиток підприємств машинобудівної галузі.

Висновки з даного дослідження. Політика української держави потребує негайних нововведень щодо інноваційної діяльності як самої держави, так і її структурних підрозділів, особливо тих, які складають вагомий відсоток бюджету. Сучасні реалії такі, що обсяг фінансування інноваційних проектів машинобудівної галузі, таї інших галузей суттєво скорочується, кредити стали недоступними, законодавство лише декларативно підтримує інновації, Кабінет Міністрів латає поточні справи в бюджеті і не звертає уваги на економічні виклики глобалізованого світу.

В Україні високотехнологічні галузі не розвинені, тому домінує тип промисловості з меншою доданою вартістю, зокрема, металургія. У той же час, є деякі підгалузі машинобудування, які займають передові позиції у світі. Насамперед це стосується високоточного машинобудування. Інвестиції в цю галузь дуже швидко додали б економічному зростанні.

Надмірний бюрократизм і велика кількість наукових розробок, які залишаються лише на папері перетворили інноваційну діяльність на формалізований процес. Держава, яка прагне вступу до ЄС, в першочерговому порядку змушена докорінно переглянути своє ставлення до інноваційних процесів в країні, активно втрутитися в цей процес і допомогти власній економіці стати конкурентоздатною в сучасних глобалізаційних процесах. Розробка шляхів і способів поєднання зусиль державного апарату і окремих галузей та підприємств складе перспективи подальших досліджень відповідного напрямку.

Бібліографічний список

1. Ансофф І. Стратегічне управління : пер. з англ. / І. Ансофф. – М. : Економіка, 1989. – 358 с.
2. Ван Хорн Д.К. Основи фінансового менеджменту. – М. : Вид. дім «Вільямс», 2003. – 992 с.
3. Вікіпедія, вільна енциклопедія / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
4. Гошовська О. Синергізм у стратегічному управлінні : [монографія] / О. Гошовська, А. Лиманський, Ж. Поплавська. – Львів : ТзОВ "Компанія "Манускрипт", 2011. – 284 с.
5. Груніна О.А. Формування фінансового енергетичного ефекту: автореф. дис. доктор. економ. наук: 08.00.10 / О.А. Груніна. – Москва, РДСУ, 2011, 50 с.
6. Занг В.-Б. Синергетична економіка. Час і зміни в нелінійній економічній теорії : пер. з англ. / В.-Б. Занг. - М. : МИР, 1999. – 335 с.
7. Кемпбелл Е. Стратегічний синергізм / Кемпбелл Е., Саммерс Лачс, 2-е вид. – Пітер, 2004. – 416 с.
8. Максютя А.А. «Основна проблема України – хронічна залежність від зовнішніх ринків» [Електронний ресурс] / А.А. Максютя // «Тиждень.UA», матеріал друкованого видання №41 (361), від 09.10.2014/. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Economics/120929>
9. Полянська А.С. Методологічні засади дослідження синергії взаємодії суб'єктів управління в умовах ситуаційного управління / А.С. Полянська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7. – С. 258-266.
10. Портер М. Міжнародна конкуренція / М. Портер ; пер. з англ. і з передмовою В.Д. Щетініна. – М. : Міжнародні відносини, 2005. – 896 с.
11. Пригожин І. Порядок з хаосу / І. Пригожин, І. Стенгерс. – М. : Світ, 1986. – 450 с.
12. Хакен Г. Синергетика / Г. Хакен. – М. : Мир, 1980. – 404 с.
13. Porter, Micheal E. and Kramer, Mark R. (2006) "Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility", Harvard Business Review, December 2006, pp. 78-92.

References

1. Ansoff, I. (1989), *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management], Translated from English, Ekonomika, Moscow, Russia, 358 p.
2. Van Khorn, D.K. (2003), *Osnovy finansovoho menedzhmentu* [Fundamentals of Financial Management], Vyd. dim «Viliams», Moscow, Russia, 992 p.
3. Wikipedia, the free encyclopedia, available at: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
4. Hoshovska, O., Lymanskyi, A., Poplavska, Zh. (2011), *Synerhizm u stratehichnomu upravlinni* [Synergism in strategic management], monograph, TzOV "Kompaniia "Manuskrypt", Lviv, Ukraine, 284 p.
5. Hrunina, O.A. (2011), "Formation of financial energy effect", Thesis abstract of Dr. Sc. (Econ.), 08.00.10, Moscow, Russia, RDSU, 50 p.
6. Zanh, V.-B. (1999), "Synergetic economy", *Chas i zminy v nelineinoi ekonomichnoi teorii* [Time and changes in the nonlinear economic theory], translated from English, MIR, Moscow, Russia, 335 p.
7. Kempbell, E., Lachs, Sammers (2004), *Stratehichnyi synerhizm* [The strategic synergism], Iss. 2, St.-Peterburg, Russia, 416 p.

8. Maksiuta, A.A. "The main problem of Ukraine – chronic dependence on external markets, the magazine "The week.UA", no. 41 (361), from 09.10.2014, <http://tyzhden.ua/Economics/120929>
9. Polianska, A.S. (2012), "Methodological bases of synergy research of subjects interaction management in terms of situational management", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, Iss. 22.7, pp. 258-266.
10. Porter, M. (2005), *Mizhnarodna konkurentsia* [International competition], Translated by V.D. Shchetinin, Mizhnarodni vidnosyny, Moscow, Russia, 896 p.
11. Pryhozyn, I., Stenhers, I. (1986), *Poriadok z khaosu* [Order out of chaos], Svit, Moscow, Russia, 450 p.
12. Khaken, H. (1980), *Synerhetyka* [Synergetics], MIR, Moscow, Russia, 404 p.
13. Porter, Micheal E. And Kramer, Mark R. (2006), "Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility", *Harvard Business Review*, December, pp. 78-92.

Бойко О.Б. СИНЕРГІЯ ДЕРЖАВИ ТА МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ

Мета. Метою статті є аналіз сучасної економічної ситуації в Україні і розробка принципів положень синергетичного ефекту для взаємодії державного управління інноваційним розвитком економіки та машинобудівної галузі.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: метод узагальнення – для дослідження теоретичних основ концепції «синергетичного ефекту» держави та машинобудівної галузі та обґрунтування принципів інноваційного розвитку для економічного зростання; системний підхід – для обґрунтування інноваційних організаційних принципів діяльності держави в сфері машинобудування; методи аналізу і синтезу – для виявлення конкурентних переваг інноваційних стратегій держави в машинобудівній галузі, які сприяють конкурентоспроможності української економіки.

Результати дослідження. Обґрунтовано доцільність і напрями проведення інноваційної політики держави в галузі машинобудування для підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств та української економіки загалом. Визначені пріоритетні завдання держави в сфері інноваційного розвитку машинобудування. Сформовано стратегічну мету синергії держави та машинобудівних підприємств, суть якої полягає у виробництві конкурентоспроможної продукції світового рівня. Охарактеризовано складові елементи проведення інновацій держави в сфері державного управління.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до обґрунтування напрямів інноваційної політики держави в сфері машинобудування на основі синергії двох важливих суб'єктів економіки – держави та бюджетотворюючої галузі машинобудування.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на вирішення проблеми переходу української економіки на шлях економічного зростання через проведення засадничих принципів, які стоять перед Україною на шляху до Європи.

Ключові слова: синергетичний ефект, синергія, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність.

Boiko O.B. SYNERGY OF THE STATE AND MACHINE BUILDING ENTERPRISES FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE INDUSTRY

Purpose. The aim of the article is to analyze the current economic situation in Ukraine and develop the key provisions of synergistic effect for the interaction of state management of innovation development of economy and machine building industry.

Methodology of the study. The following general and scientific methods were used in the research process, including: the method of generalization – to study the theoretical foundations of the concept "synergistic effect" of the state and machine building industry and substantiation the principles of innovative development for the economic growth; systematic approach – for substantiation innovative organizational principles of the state in the sphere of machine building; methods of analysis and synthesis – to identify competitive advantages of innovative strategies in the state in the machine building industry, which contribute to the competitiveness of Ukrainian economy.

Findings. The expediency and directions of innovation policy of the state in the sphere of machine building for increasing the competitiveness of machine building enterprises and Ukrainian economy as a whole has been substantiated. Priority tasks of the state in the sphere of innovative development of machine building have been determined. It has been formed the strategic objective of state synergy and machine building enterprises, which essence is in the production of the competitive products of the world level. The constituent elements of the state innovations in the sphere of state administration have been characterized.

Originality. Comprehensive approach to the substantiation of innovation policy of the state in the field of machine building on the basis of synergy of two important economic entities – state and budget forming industry of machine building has been used.

Practical value. The obtained results of research aimed at solving the problem of the transition of the Ukrainian economy on the path of the economic growth through fundamental principles that are facing Ukraine towards Europe.

Key words: synergistic effect, synergy, innovative development, competitiveness.

Бойко А.Б. СИНЕРГИЯ ГОСУДАРСТВА И МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ДЛЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ

Цель. Целью статьи является анализ современной экономической ситуации в Украине и разработка принципиальных положений синергетического эффекта для взаимодействия государственного управления инновационным развитием экономики и машиностроительной отрасли.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: метод обобщения - для исследования теоретических основ концепции «синергетического эффекта» государства и машиностроительной отрасли и обоснование принципов инновационного развития для экономического роста; системный подход - для обоснования инновационных организационных принципов деятельности государства в сфере машиностроения; методы анализа и синтеза - для выявления конкурентных преимуществ инновационных стратегий государства в машиностроительной отрасли, которые способствуют конкурентоспособности украинской экономики.

Результаты. Обоснована целесообразность и направления проведения инновационной политики государства в области машиностроения для повышения конкурентоспособности машиностроительных предприятий и украинской экономики в целом. Определены приоритетные задачи государства в области инновационного развития машиностроения. Сформирована стратегическая цель синергии государства и машиностроительных предприятий, суть которой заключается в производстве конкурентоспособной продукции мирового уровня. Охарактеризованы составляющие элементы проведения инноваций государства в сфере государственного управления.

Научная новизна. Использован комплексный подход к обоснованию направлений инновационной политики государства в сфере машиностроения на основе синергии двух важных субъектов экономики - государства и бюджетобразующей отрасли машиностроения.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования направлены на решение проблемы перехода украинской экономики на путь экономического роста через проведение основных принципов, которые стоят перед Украиной на пути в Европу.

Ключевые слова: синергетический эффект, синергия, инновационное развитие, конкурентоспособность.

УДК 332.05

Чумак Р.М.,
пошукач*,

Білоцерківський національний аграрний університет

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Постановка проблеми. В умовах переходу до ринкової економіки діяльність організаційних і виробничих структур набуває нові якісні особливості. Досвід проведення ринкової реформи в Україні показує, з одного боку, динамізм і нестійкість ринкового середовища, з іншого – відсутність кваліфікованого досвіду у сільськогосподарських виробників приймати рішення, адекватні ринковій ситуації. Найважливішою передумовою переходу сільськогосподарських підприємств на розвиток диверсифікації є зниження прибутковості капіталу, вкладеного в традиційне виробництво. Вибір напрямків розвитку диверсифікації виробництва і диверсифікованих продуктів значною мірою залежить від фінансового стану та можливості розвитку ефективних форм організації виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження диверсифікації сільськогосподарського виробництва проводили такі науковці, як В. Андрійчук, М. Корецький, А. Шепіцен [1], В. Борисова, Н. Маслак, І. Міхаліна, Н. Бурачек та ін. Аналізуючи підходи до визначення диверсифікації, можна стверджувати, що єдиної точки зору щодо сутності поняття диверсифікації немає. Саме диверсифікація в аграрному виробництві застосовується для зменшення ризиків, завоювання нових сегментів ринку, збільшення виручки підприємства через здійснення переробки.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо здійснення диверсифікації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств.

* Науковий керівник: Свиноус І.В. – д.е.н., професор

Виклад основного матеріалу дослідження. Диверсифікація виробництва є однією із найскладніших форм розвитку концентрації. Вона означає одночасний розвиток не пов'язаних один з одним видів виробництв та послуг, розширення номенклатури та асортименту виробленої продукції в рамках однієї компанії, концерну, підприємства, фірми [2].

Посилення концентрації сільськогосподарського виробництва виступає найважливішою передумовою й умовою подальшого розвитку науково-технічного прогресу в галузі та підвищення його економічної ефективності. Відомо, що у концентрації виробництва проявляється дія економічного закону переваги великого виробництва над дрібним [3, с. 27]. Згідно з цим законом, велике виробництво має великі техніко-економічні переваги порівняно з дрібними.

Однак переваги великого виробництва над дрібним не безмежні, воно має свої межі. У сільському господарстві, для якого характерна велика складність і залежність від об'єктивних природних, економічних, технічних, історичних та інших факторів виробництва, прояв закону переваги великого виробництва перед дрібним тим більше не носить абсолютного характеру.

Процес концентрації сільськогосподарського виробництва здійснюється неухильно. Кожному рівню розвитку продуктивних сил і організації сільськогосподарського виробництва відповідають свої певні розміри господарств і їх підрозділів.

Нині у вітчизняному аграрному секторі відбувається процес концентрації та оптимізації матеріальних, фінансових та земельних ресурсів, що сприяє ефективному веденню сільськогосподарського виробництва [4].

Як свідчать результати проведеного дослідження, протягом 2005-2013 рр. спостерігається поступове зростання частки сільськогосподарських підприємств з площею понад 10000 га та дрібних сільськогосподарських підприємств (до 1000 га) (рис. 1).

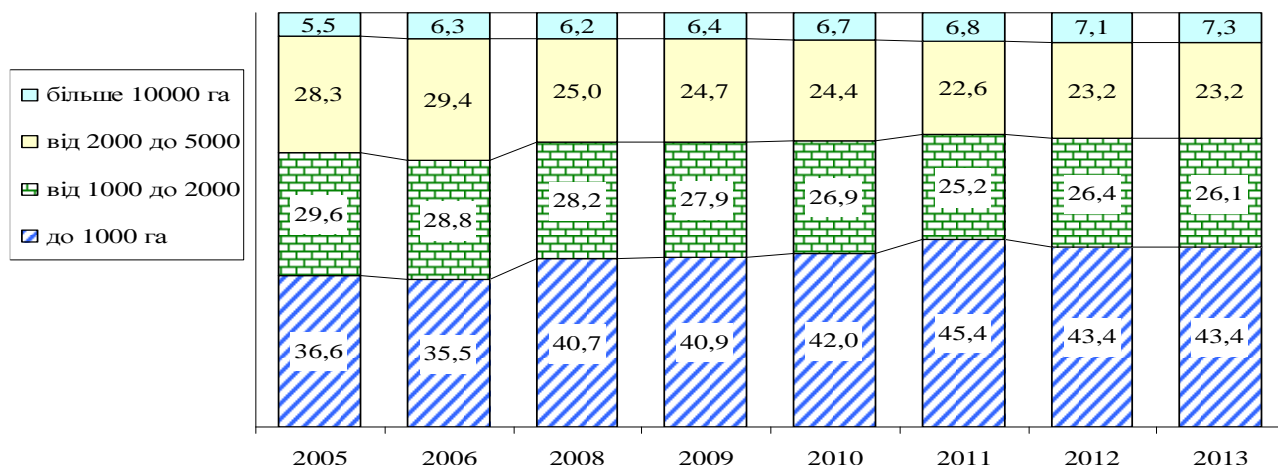

Рис. 1. Структура сільськогосподарських підприємств за площею землекористування

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України.

Так, протягом 2005-2013 рр. частка сільськогосподарських підприємств із площею землекористування понад 1000 га зростає на 1,8 в.п. за рахунок зниження частки господарств, які мають у володінні від 1000 до 5000 га. Саме за рахунок середніх за площею підприємств – виробників сільськогосподарської продукції відбувається зростання частки малих господарств (до 1000 га.) на 6,8 п. п.

Отже, можемо констатувати, що нині в аграрному секторі України відбувається розшарування на великих сільськогосподарських підприємств, які входять до складу вертикально-інтегрованих структур, що об'єднують виробництво, переробку та збут сільськогосподарської продукції кінцевим споживачем [5, с. 31]. У цих структурах чітко спостерігається процес вертикальної диверсифікації капіталу шляхом його переміщення із переробки та торгівлі в сільське господарство. Як приклад є діяльність найбільшого товаровиробника цукру групи компаній «Астарта», яка на початку своєї діяльності спеціалізувалися лише на виробництві цукру.

Нині в країні бізнес-груп із земельним банком у понад 10 тис. га земель сільськогосподарського призначення майже вісімдесят. Зазначимо, що такі ці агрохолдингові структури навіть не входять у десятку найбільших. Для порівняння, навіть у великих західноєвропейських країнах компанії із земельним банком більш ніж десять тисяч гектарів одиниці. У цих країнах прийнято вважати великі агропромислові компанії у володінні або оренді яких знаходиться 2-3 тисячі гектарів землі.

Станом на 01.01.2014 р. в Україні в десятку найбільших входять агрохолдинги, земельний банк яких становить від 146,8 до 532,0 тис. га. земель. Концентрація землі агрохолдингами шляхом витіснення із ринку оренди землі значної кількості аграрних підприємств і фермерів, що посилює негативні процеси у соціально-економічній ситуації на селі. Її основними характеристиками є:

припинення існування сільськогосподарських підприємств, як юридичних осіб; втрата для певної кількості сільських жителів місця роботи; скорочення або відсутність надходжень до місцевих сільських рад податкових та інших платежів від підприємств, що припинили своє існування; відсутність фінансування на створення та підтримку сільської інфраструктури, яке здійснювали сільськогосподарські підприємства (дороги, дитячі садки та школи, будинки культури, фельдшерсько-акушерські пункти тощо).

Великотоварні сільськогосподарські підприємства, які спеціалізуються на виробництві пшениці, кукурудзи намагаються побудувати виробничо-збутовий ланцюг від виробника до споживача, уникаючи численних посередників. Так, у рамках інвестиційного проекту «Нібулон» створює власну логістичну систему з метою зменшення залежності від зовнішніх факторів, зниження рівня ризиків у господарській діяльності. Будівництво розташованих на берегах річок перевантажувальних терміналів і власний флот – це вигода не тільки для нашої компанії, але і для економіки в цілому. По-перше, виробники можуть поставляти свою продукцію в максимально зручні точки, досягаючи економії на логістиці. По-друге, менеджмент агрохолдингу зробив ставку на найдешевший вид перевезень – річкову логістику.

З метою зменшення впливу потоків автомобільного транспорту на навколишнє середовище передбачається використання маршрутів руху вантажного транспорту, узгоджених з міськими органами влади. Переорієнтація на перевезення зерна за допомогою розширеного автопарку має значний економічний зиск: удосконалення вертикальної інтеграції за схемою «поле-порт»; наближення послуг компанії до більшого числа товаровиробників; підвищення закупівельних цін; збільшення обсягів перевезення; оперативність доставки; диверсифікація перевезення – транспортування не лише зернових партій, а й негабаритних вантажів [3, с. 27].

Компанія «Нібулон», завдячуючи оперативній роботі, домоглась зниження оборотності залізничних вагонів втричі, з 8-10 днів (в середньому по Україні) до 3. Це очевидна ефективність використання рухомого складу, а також потужності та інтенсивності збутового ланцюга.

Нинішня ситуація в аграрному секторі України є нехарактерною для країни з розвинутим аграрним сектором, а саме наявністю диспропорцій у розвитку галузей сільського господарства. Необхідно зазначити, що природно-кліматичні умови сприяють веденню виробництва основних видів тваринницької продукції. Вважаємо, що порушення пропорційності розвитку галузей відбувся внаслідок нерівномірності попиту.

На нашу думку, на диспропорції розвитку галузей сільськогосподарських підприємств вплинули також негативні наслідки деструктивних явищ, які відбувалися в аграрній економіці України, що призвело до руйнування матеріальної бази тваринництва. Значний вплив на відмову сільськогосподарських підприємств від виробництва тваринницької продукції є порушення цінової пропорційності між основними галузями сільського господарства. Так, протягом тривалого часу співвідношення цін між зерном і свининою та м'ясом птиці не були сприятливими. Лише в останні роки спостерігається позитивна тенденція в свинарстві та м'ясному птахівництві [6, с. 149].

Підтвердженням зробленого розрахунку є значення коефіцієнта Херфінделя-Хіршмана, коефіцієнта диверсифікації, індекс ентропії та відносного показника ентропії (табл. 1)

Таблиця 1

Розрахунок показників концентрації та диверсифікації виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах України

Показники	Рік			2013 р. до	
	2005	2010	2013	2005 р.	2010 р.
Коефіцієнт Херфінделя-Хіршмана	0,823	0,790	0,795	-0,028	0,005
Індекс ентропії	1,949	1,851	1,889	-0,06	0,038
Коефіцієнт диверсифікації	0,855	0,816	0,809	-0,046	-0,007
Відносний показник ентропії	0,093	0,088	0,086	-0,007	-0,002

Джерело: авторська розробка

Наведені розрахунки показників у таблиці 1 показують, що упродовж досліджуваного періоду відбувається процес монополізації виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах. Про цю тенденцію свідчать значення коефіцієнтів ентропії, які мають вектор спрямування до нуля. Цю тенденцію підтверджують й розраховані коефіцієнти диверсифікації сільськогосподарського виробництва, які за період дослідження незначно знизилися. Отже, загальним висновком є те, що в аналізованій галузі спостерігається посилення тенденцій до концентрації виробництва як в окремих сільськогосподарських підприємствах (ячне та м'ясне птахівництво), так у товарній групі сільськогосподарських культур (наприклад, вирощування зернових та технічних культур).

Встановлено, що випереджаючими темпами згорталися ті виробництва, що потребують значних затрат праці та капіталу і які в нових економічних умовах у переважній більшості підприємств стали

збитковими. Для забезпечення виживання в умовах економічної кризи, аграрні товаровиробники почали орієнтуватися на пріоритетне виробництво тих видів продукції, які при найменших матеріальних та трудових затратах могли б забезпечити найвищий економічний ефект. Тобто, більшість сільськогосподарських підприємств сконцентровані на виробництві окремої групи сільськогосподарської продукції, що в нинішніх умовах підвищує ризиковість господарської діяльності [7, с. 208].

Так, протягом 2005-2013 рр. найбільшу частку в структурі товарної продукції сільськогосподарських підприємств займає рослинництво. При цьому спостерігається зростання частки рослинницької продукції на 15,7 п.п. і в 2013 р. становить 76,3%.

Дана диспропорція розвитку господарської діяльності сільськогосподарських підприємств викликана як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами. Серед них необхідно виділити: порушення паритету цін між продукцією рослинництва та тваринництва; протягом тривалого часу тваринництво було фінансовим донором рослинництва, як об'єкт застави під банківські кредити; відсутність паритетних взаємовідносин між виробниками тваринницької продукції та переробниками, які існують в рослинництві; відсутність ефективної державної підтримки розвитку тваринництва, особливо підгалузей з довготривалим терміном окупності капіталу та ін. [8, с. 28].

Концентрація виробничих ресурсів на виробництві та реалізації зернових культур, головним чином кукурудзи на зерно та соняшнику, при перенасиченості внутрішнього ринку ставить залежність сільськогосподарських товаровиробників від політики зернотрейдерів, які в структурі реалізації займають близько 70-80%, посилює загрози економічного характеру.

В основному більшість сільськогосподарських підприємств відмовились від виробництва трудомісткої сільськогосподарської продукції, як вирощування овочів, плодів – в рослинництві, м'ясне скотарство, вівчарство – в тваринництві.

Як свідчать проведенні результати, протягом 2005-2013 рр. спостерігаються зміни як і структури, так кількості сільськогосподарських підприємств за наявністю підгалузей виробництва продукції у сільськогосподарських підприємствах (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка та структура сільськогосподарських підприємств за кількістю підгалузей

Групи господарств	2005 р.		2010 р.		2013 р.	
	од	%	од	%	од	%
1 галузь	390	4,6	894	9,9	872	9,9
2 галузі	941	11,2	2309	25,6	2515	28,4
3 галузі	1297	15,4	1974	21,9	2164	24,5
4 галузі	1403	16,7	1321	14,7	1343	15,2
5 галузей	1468	17,4	951	10,5	747	8,4
6 галузей	1176	14,0	659	7,3	503	5,7
7 галузей	817	9,7	439	4,9	350	4,0
8 галузей	453	5,4	221	2,5	192	2,2
9 галузей	241	2,9	123	1,4	73	0,8
10 галузей	121	1,4	68	0,8	47	0,5
11 галузей	64	0,8	30	0,3	21	0,2
12 галузей	30	0,4	14	0,2	12	0,1
13 галузей	17	0,2	10	0,1	6	0,1
14 галузей	6	0,1	2	0,0	3	0,0
більше 14 (15 галузей)	2	0,0	2	0,0	2	0,0
Всього	8426	100	9017	100	8850	100

Джерело: авторська розробка

Як свідчать проведенні розрахунки таблиці 2, протягом досліджуваного періоду спостерігається збільшення кількості сільськогосподарських підприємств, які спеціалізуються на виробництві одного виду сільськогосподарської продукції. Так, в 2013 р. проти 2005 р. їх кількість зросла на 482 господарств, що свідчить про посилення спеціалізації в аграрному секторі економіки. Позитивна тенденція зростання кількості господарств, які спеціалізуються на виробництві 2 та 3 видів продукції. Протягом аналізованого періоду їх кількість відповідно зросла на 1574 та 867 господарств, чи в 2,7 разів і на 66,8%. Отже, відбувається процес скорочення багатогалузевих сільськогосподарських підприємств, що свідчить про процес поглиблення спеціалізації виробничо-господарської діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Як свідчать проведенні результати, необхідність розвитку диверсифікації виробництва сільськогосподарських підприємств визначається комплексом передумов, які пропонується поділяти на передумови загальноекономічного та специфічного

характеру. Передумови загальноекономічного характеру властиві для підприємств усіх видів діяльності: одержання стабільного доходу та максимізації прибутку; швидка зміна потреб та вимог кінцевих споживачів продукції, що вимагає оновлення номенклатури та розширення асортименту продукції; поява нових видів продукції та сприятливі можливості для освоєння нових ринків збуту.

Передумови специфічного характеру пов'язані із особливостями сільського господарства як виду економічної діяльності.

Отже, розвиток диверсифікації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств повинен здійснюватися за такими напрямками: розвиток сільськогосподарського виробництва на основі раціонального поєднання рослинницьких і тваринницьких галузей, розширення сфери послуг, організація та розвиток діяльності із заготівлі, зберігання, переробки й реалізації сільськогосподарської продукції.

Бібліографічний список

1. Шепіцен А.О. Стратегія диверсифікації як основа формування конкурентоспроможності аграрної продукції / А.О. Шепіцен // Вісник ЖДТУ. – 2003. – № 3. – С. 256-259.
2. Богацька Н.М. Диверсифікація діяльності підприємства [Електронний ресурс] / Н.М. Богацька, С.М. Румянцев. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/56841.Doc.htm
3. Германюк Н.В. Теоретико – методичні аспекти диверсифікації в сільському господарстві / Н.В. Германюк // Економіка АПК. – 2010. – № 8. – С. 25-29.
4. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві України / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 19-24.
5. Вітковський О.С. Ефективність стратегії диверсифікації діяльності в умовах нестабільного зовнішнього середовища / О.С. Вітковський // Економіка та держава. – 2009. – № 8. – С. 30-32.
6. Данкевич В.Є. Диверсифікація діяльності високотоварних сільськогосподарських підприємств / В.Є. Данкевич // Вісник ЖНАЕУ. – 2010. – №1, т.2: Екон. науки. – С. 147-155.
7. Зеліско І.М. Фінансове стимулювання диверсифікації сільськогосподарських підприємств / І.М. Зеліско // Науковий вісн. Нац. аграр. у-ту. – 2008. – Вип.120. – С. 205-210.
8. Зінчук Т.О. Теоретично-методичні засади диверсифікації сільської економіки в контексті європейського досвіду / Т.О. Зінчук, В.І. Ткачук // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 27-34.

References

1. Shepitsen, A.O. (2003), "The strategy of diversification as a basis of formation of competitiveness of agrarian products", *Visnyk ZhDTU*, no. 3, pp 256-259.
2. Bohatska, N.M., Rumiantsev, S.M. "Diversification of the enterprise activity", available at: http://rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/56841.Doc.htm
3. Hermaniuk, N.V. (2010), "Theoretical and methodological aspects of diversification in agriculture", *Economika APK*, no. 8, pp. 25–29
4. Mesel-Veseliak, V.Ya. (2004), "Development and effectiveness of organizational and legal forms of management in agriculture of Ukraine", *Economika APK*, no. 11, pp.19-24
5. Vitkovskiy, O.S. (2009), "Effectiveness of the strategy of diversification in conditions of unstable environment", *Ekonomika ta derzhava*, no. 8, pp. 30-32.
6. Dankevych, V.Ye. (2010), "Diversification of high commodity agricultural enterprises", *Visnyk ZhNAEU*, no. 1, Vol. 2, Ekon. Nauky, pp. 147-155.
7. Zelisko, I.M. (2008), "Financial incentives of diversification of agricultural enterprises", *Naukovyi visn. Nats. ahrar. u-tu*, Iss. 120, pp. 205-210.
8. Zinchuk, T.O., Tkachuk, V.I. (2011), "Theoretical and methodological principles of the rural economy diversification in the context of European experience", *Economika APK*, no. 1, pp. 27-34.

Чумак Р.М. ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо здійснення диверсифікації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств.

Методика дослідження. За допомогою абстрактно-логічного методу, зокрема прийомів аналогії і співставлення, індукції та дедукції уточнено поняття «диверсифікація», визначено проблеми адаптації сільськогосподарських підприємств до ринкових умов функціонування та окреслено шляхи їх подолання. Застосовано метод аналізу і синтезу. При аналізі сучасного стану та тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств використано статистико-економічний метод, зокрема його прийоми – графічний, порівняння та ін. За допомогою монографічного методу та методу соціологічних опитувань проведено обстеження діяльності підприємств.

Результати дослідження. Визначено актуальні питання підвищення ефективності виробництва, підприємств аграрної сфери шляхом диверсифікації виробництва. Обґрунтовано можливості мінімізації ризиків та отримання стабільних фінансових результатів сільськогосподарськими підприємствами шляхом диверсифікації діяльності та розвитку інфраструктурного забезпечення і багатогалузевості виробничо-господарської діяльності.

Встановлено причини диспропорцій розвитку сільського господарства, зокрема: порушення паритету цін між продукцією рослинництва та тваринництва. Виявлено відсутність ефективної державної підтримки розвитку тваринництва, особливо підгалузей з довготривалим терміном окупності капіталу. Запропоновані практичні напрямки мінімізації виробничих ризиків шляхом проведення диверсифікації.

Наукова новизна результатів дослідження. З'ясовано основні закономірності поглиблення рівня моновиробництва сільськогосподарської продукції в залежності від площі землекористування. Визначено основні напрямки проведення диверсифікації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження сприятимуть активізації і раціоналізації процесу диверсифікація виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств. Вони можуть бути впроваджені в сфері сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова : сільськогосподарське підприємство, диверсифікація, моновиробництво, концентрація, пропорційний розвиток.

Chumak R.M. DIVERSIFICATION OF PRODUCTION ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES: PROBLEMS AND WAYS OF ITS SOLVING

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical positions and practical recommendations for the implementation of diversification of the production activity of agricultural enterprises.

Methodology of the study. The concept "diversification" has been clarified with the help of abstract and logical method, including methods of analogy and comparison, induction and deduction. Problems of adapting agricultural enterprises to market conditions of functioning have been defined. The ways to overcome them have been outlined. The method of analysis and synthesis has been applied.

The statistical and economic method was used in the analysis of the current state and trends of the agricultural enterprises development, including its techniques – graphical, comparison, etc. It has been conducted the examination of the enterprise activity with the help of monographic method and the method of sociological surveys.

Findings. The urgent issues of increasing production efficiency, enterprises of the agrarian sphere through diversification of production have been determined. It has been substantiated opportunities of minimizing the risks and obtaining stable financial results by agricultural enterprises through diversification and development of infrastructure provision and diversification of industrial and economic activity. It has been established the causes of imbalances of agriculture development, including: violation of price parity between livestock and crop production. The absence of effective state support of livestock development, especially sub-sectors with long-term payback period of capital has been revealed. Practical directions for minimizing production risks through diversification were proposed.

Originality. It has been elucidated the basic patterns of deepening the level of mono production of agricultural products, depending on the area of land use. The main directions of diversification of production activity of agricultural enterprises have been determined.

Practical value. The obtained results of research will contribute the intensification and rationalization of the diversification process of production activity of agricultural enterprises. These results can be implemented in the sphere of agricultural production.

Key words: agricultural enterprise, diversification, mono production, concentration, proportional development.

Чумак Р.Н. ДИВЕРСИФИКАЦИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических положений и практических рекомендаций по осуществлению диверсификации производственной деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Методика исследования. С помощью абстрактно-логического метода, в частности приемов аналогии и сопоставления, индукции и дедукции уточнено понятие «диверсификация», определены проблемы адаптации сельскохозяйственных предприятий к рыночным условиям функционирования и намечены пути их преодоления. Применен метод анализа и синтеза. При анализе современного состояния и тенденции развития сельскохозяйственных предприятий использовано статистико-экономический метод, в частности его приемы - графический, сравнения и др. С помощью монографического метода и метода социологических опросов проведено обследование деятельности предприятий.

Результаты исследования. Определены актуальные вопросы повышения эффективности производства, предприятий аграрной сферы путем диверсификации производства. Обоснованно возможности минимизации рисков и получения стабильных финансовых результатов сельскохозяйственными предприятиями путем диверсификации деятельности и развития инфраструктурного обеспечения и багатогалузевости производственно-хозяйственной деятельности. Установлены причины диспропорций развития сельского хозяйства, в частности: нарушение паритета цен между продукцией растениеводства и животноводства. Вывявлено отсутствие эффективной государственной поддержки развития животноводства, особенно подотраслей с длительным сроком окупаемости капитала. Предложены практические направления минимизации производственных рисков путем проведения диверсификации.

Научная новизна. Выяснены основные закономерности углубления уровня монопроизводство сельскохозяйственной продукции в зависимости от площади землепользования. Определены основные направления проведения диверсификации производственной деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования будут способствовать активизации и рационализации процесса диверсификация производственной деятельности сельскохозяйственных предприятий. Они могут быть внедрены в сфере сельскохозяйственного производства.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, диверсификация, монопроизводство, концентрация, пропорциональное развитие.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ДЕМОГРАФІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

УДК 332.1

*Мартусенко І.В.,
к.геогр.н, доцент кафедри
економіки підприємств і корпорацій ВНІЕ ТНЕУ,
Ціхановська О.М.,
к.е.н, доцент, завідувач кафедри
економіки підприємств і корпорацій,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ТНЕУ*

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Функціонування сучасного агропромислового комплексу України та її регіонів є стратегічно важливим процесом насамперед тому, що від АПК залежить продовольча безпека держави, тут формується понад 70% товарів народного споживання, даний комплекс забезпечує сировиною не тільки галузі харчової, легкої, фармацевтичної та інших сфер промисловості, а також здатен вносити певні корективи в розвиток альтернативної енергетики й паливної промисловості за рахунок вирощування сировини для альтернативних джерел енергії та виробництва біопалива. Сьогодні АПК України має всі можливості стати основою європейського органічного землеробства. Багато видів продукції вітчизняного агропромислового комплексу є конкурентоздатними не тільки на внутрішніх, а й на зовнішніх ринках. Тож значення комплексу як на національному, так і на регіональному рівнях є, безперечно, істотним, а його функціонування потребує постійного моніторингу з боку науковців та практиків задля пошуку ефективних шляхів подальшого розвитку АПК, вирощування та виробництва конкурентоздатної сільськогосподарської продукції, екологізації сільськогосподарського виробництва, забезпечення позицій сталого розвитку, поглиблення спеціалізації, що здатна примножити ефективність функціонування окремих ланок АПК, особливо в межах регіонів тощо й актуальність таких пошуків не викликає сумніву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці становлення, функціонування та розвитку агропромислового комплексу присвячено велику кількість праць провідних науковців і практиків, серед яких: В. Бондаренко, В. Валентинов, П. Гайдуцький, М. Дем'яненко, С. Зоря, І. Кириленко, З. Кадюк, М. Корецький, І. Лукінов, В. Месель-Веселяк, П. Макаренко, І. Михасюк, А. Мельник, О. Могильний, В. Назаренко, Б. Пасхавер, М. Павлишенко, Б. Погрішук, Н. Попова, П. Саблук, О. Онищенко, Т. Осташко, О. Шпичак, А. Юзефович, В. Юрчишин, М. Янків та багато ін. Роботи згаданих вчених характеризуються різноплановістю та глибиною проведених досліджень і є підґрунтям для подальшого наукового пошуку прогресивних напрямків удосконалення функціонування АПК [2; 3; 4; 5]. Адже сучасний динамічний розвиток національного господарства, його невідпинна інтеграційна спрямованість, швидкі зміни ринку, вимагають безперервного аналізу як теперішнього стану усіх ланок та галузей, так і розробки стратегічних пріоритетів розвитку на майбутнє, зокрема і для агропромислового комплексу національного та регіонального рівня.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є: по-перше, здійснення всебічного аналізу функціонування, розвитку та проблем АПК Вінницької області в динаміці; по-друге, визначення напрямків покращення та стратегічних пріоритетів подальшого зростання комплексу на Вінниччині в умовах ринкових перетворень в Україні. Завданням дослідження є пошук й обґрунтування можливостей та перспектив щодо підвищення ефективності та вдосконалення розвитку агропромислового комплексу регіонального рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вінниччина має один із найпотужніших серед регіонів України агропромисловий комплекс, який демонструє високі темпи розвитку. Позиції Вінницької області серед регіонів України у виробництві основних видів продукції у 2013 році наступні: область посідає I місце за обсягами виробництва: валової продукції сільського господарства; цукрових буряків; картоплі; плодово-ягідної продукції; молока, та II місце за обсягами виробництва зернових культур. Питома вага обсягів виробництва продукції сільського господарства Вінницької області зросла з 6,4% в 2012 році до 7,0% в 2013 році [1]. Область має 2 млн. га сільськогосподарських угідь, з них 1725 тис. га ріллі, 51,5 тис. га багаторічних насаджень. Потенціал агропромислового комплексу

регіону визначається наявністю 728 сільськогосподарських підприємств; 1612 фермерських господарств; 290,3 тисяч одиниць особистих селянських господарств; близько 130 підприємств харчової та переробної промисловості; біля 400 малих переробних підприємств й 103 агросервісних підприємства та організації. Науковий потенціал комплексу налічує чотири науково-дослідних станції, Інститут кормів і сільського господарства «Поділля» НААН, Вінницький національний аграрний університет та 8 його коледжів і технікум ВНАУ.

Регіональний АПК продовжує зберігати позитивну динаміку сільськогосподарського виробництва, так обсяг виробництва сільськогосподарської продукції в 2013 році зріс на 16% (рис. 1) [8].

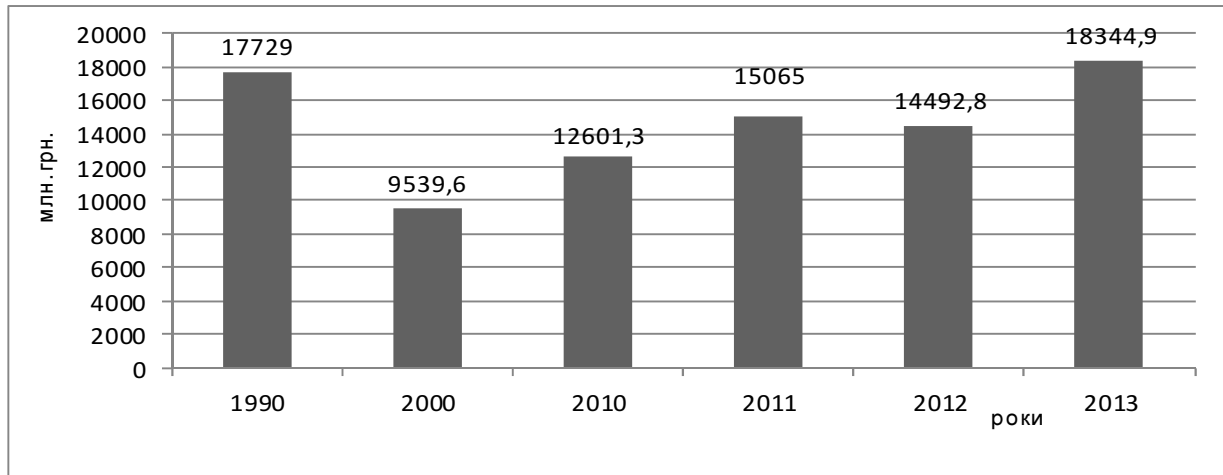

Рис. 1. Виробництво валової продукції сільського господарства Вінницької області по всіх категоріях господарств за 1990-2013 рр., млн. грн. (в порівнянних цінах 2010 року)

Джерело: авторська розробка

Як видно з рис. 1, за 23 роки функціонування АПК, виробництво валової продукції сільського господарства Вінницької області по всіх категоріях господарств зросло на 616 млн. грн. Особливо позитивними є тенденції останніх років, так з 2012 по 2013 рр. забезпечено приріст виробництва на 26,6%, в тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 33,5%, у господарствах населення – на 18,6% [1].

В галузі рослинництва обсяги виробництва продукції за 2013 рік зросли: в порівнянні з 2010 роком на 55,7%; із 2012 роком – на 23,1 %. Загалом 2013 рік був сприятливим для хліборобів Вінниччини. Отримано зростання валових зборів та урожайності всіх без винятку сільськогосподарських культур. Зафіксовано найвищий валовий збір зернових за всю історію Вінниччини в обсязі понад 4,8 млн. тонн. Значну частку валового збору зерна забезпечила кукурудза, збір якої у 2013 році становив понад 2,8 млн. тонн, або на 1,1 млн. тонн більший ніж у 2012 році. Найбільші валові збори зернових отримано в Хмельницькому районі – понад 325 тис. тонн, Бершадському – понад 293 тис. тонн та ще в семи районах області від 200 до 250 тис. тонн. Урожайність кукурудзи в 2013 році в середньому по області склала 80,4 ц/га, або на 21,9 ц/га вища ніж у 2012 році. Найвищу урожайність кукурудзи отримали господарства Гайсинського – 95,1 ц/га та Калинівського – 91,6 ц/га районів. Загалом зернове господарство Вінниччини є визначальним та важливим інструментом міжгалузевих пропорцій як в АПК, так і в економіці Вінницької області. Для сільськогосподарських товаровиробників області зерно є основним джерелом доходів, що є запорукою подальшого ведення ефективного виробництва. За обсягами виробництва зернових Вінниччина в 2013 році зайняла друге місце серед регіонів України. Крім того, валовий збір соняшнику склав 512,7 тис. тонн, або на 159,4 тис. тонн більше ніж у 2012 році, ріпаку – 252,5 тис. тонн (на 131,7 тис. тонн більше), сої – 197,2 тис. тон (на 24,7 тис. тонн більше), овочів – 475,9 тис. тонн (на 120,9 тис. тонн більше) [8].

Вирощування цукроносів є галуззю спеціалізації агропромислового виробництва Вінницької області, хоча валовий збір цукрових буряків в динаміці має тенденцію до зниження. Так у 2011 році показник валового збору цукрових буряків склав 3012,7 тис. тонн, а в 2013 обсяги знизались до 2562,3 тис. тонн, станом на 2013 рік урожайність цукросировини склала більше 2,6 млн. тонн, проте виробництво цукру цукровими заводами також знижується: у 2011 році – 439,4 тис. тонн, в 2013 році – 299,1 тис. тонн. Згадані особливості цукрового підкомплексу характерні тому, що державні управлінські структури не мають значного впливу на кон'юнктуру ринку цукру в Україні, що фактично проявляється у значних коливаннях цін на цукрові буряки та цукор в залежності від погодних умов, урожайності та площ посівів цукрових буряків.

Вінниччина є найпотужнішим регіоном України по виробництву продукції садівництва, її переробки та вирощування посадкового матеріалу. За минулий рік посаджено 880 га

високоінтенсивних садів. Валовий збір плодоягідної продукції склав понад 246 тис. тонн при урожайності – 123,7 ц/га. Розвиток галузі садівництва великою мірою залежить від належного функціонування інфраструктури для збереження плодоягідної продукції. Область має в розпорядженні 46 фруктосховищ загальною потужністю 55 тис. тонн. В 2013 році на Тиврівщині введено в дію фруктосховище потужністю 800 тонн. В 2014 році розпочато будівництво 2 фруктосховищ загальною потужністю 5,6 тис. тонн.

Надзвичайно важливу роль в розвитку агропромислового комплексу Вінниччини відіграє галузь тваринництва. В Україні Вінниччина займає перші місця по виробництву молока, за всіма категоріями господарств та чисельності поголів'я великої рогатої худоби, в тому числі корів. У тваринництві в 2013 році обсяги виробництва валової продукції, в порівнянні з аналогічним періодом минулого року, нарощено на 35,5% (рис. 2). Як видно з рисунку, має місце сповільнення розвитку тваринницької галузі (пожвавлення в 2011-2013 роках є позитивним моментом), а фактори, що пригальмовують дане виробництво, це, перш за все, відсутність стабільності, державної підтримки сільгоспвиробників, непрогнозована цінова політика, слабкорозвинена експортна спрямованість та експортний потенціал, а отже й нестача достатньої кількості ринків збуту.

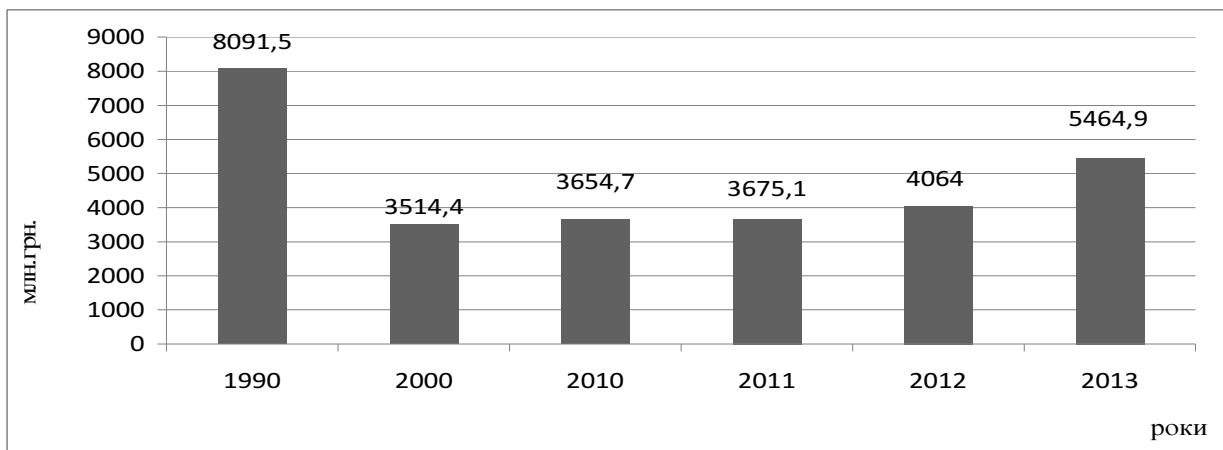

Рис. 2. Виробництво валової продукції тваринництва по всіх категоріях господарств Вінницької області за 1990-2013 рр., млн. грн. (в порівнянних цінах 2010 року)

Джерело: авторська розробка

Найважче аграрії розвивають скотарство, адже тут потрібен і час, і фінансові ресурси, дещо краща ситуація з свинарством та птахівництвом – за специфікою вони привабливі для інвесторів, тому що за відносно короткий час можливо повернути вкладені кошти й навіть отримати прибуток [7]. Так у Вінницькій області всіма категоріями господарств у 2013 році (у порівнянні з 2012 роком) нарощено поголів'я тварин ВРХ на 1,6 тис. голів, в тому числі корів – на 1,6 тис. голів, овець та кіз – на 2,0 тис. голів, а птиці – на 9,5 млн. голів, тобто різниця суттєва. Всього усіма категоріями господарств області в 2013 році вироблено 856,6 тис. тонн молока, м'яса (реалізація) – 254,5 тис. тонн, яєць – 804,8 млн. штук [1]. В порівнянні з 2012 роком, нарощено обсяги виробництва молока на 9,2 тис. тонн (1,1 %), м'яса (реалізація) – на 131,5 тис. тонн (у 2,1 раза). Обсяги виробництва яєць за цей період зменшено на 1,4 млн. штук (0,2%). Незаперечним є той факт, що тваринницька галузь потребує всебічної підтримки, а держава повинна спонукати виробників піднімати стандарти виробництва продукції тваринництва до рівня тих компаній, які вивозять свою продукцію за кордон.

На відміну від загальноукраїнських тенденцій, агропромисловий комплекс області має значний експортний потенціал. За 2013 рік з області експортовано продукції агропромислового комплексу на суму більше 346 млн. дол. США. У 2013 році активізувалось залучення кредитних ресурсів в сільськогосподарське виробництво. Підприємствами АПК залучено в банківських установах 1084 млн. грн. кредитних коштів (за даними управління Національного банку у Вінницькій області), що у 1,9 раза більше ніж у 2012 році [8]. При цьому середньозважена відсоткова ставка знизилась з 21,5% до 18,2%. Прогнозований рівень рентабельності сільгоспвиробництва у Вінницькій області складає близько 20,5% (станом на 2013 рік). В області на 100% сформовано регіональні ресурси продовольчого зерна в кількості 210 тис. тонн, та незнижувальний запас зерна в обсязі 67,0 тис. тонн. З метою забезпечення населення області продуктами харчування за цінами виробників на Вінниччині проведено більше чотирьох тисяч ярмарків, на яких реалізовано продукції більше ніж на 100 млн. грн.

З метою вирішення соціальних проблем у сільській місцевості, яка є основою розвитку АПК, в області в 2013 році проводилось укладання соціальних угод між сільськими та селищними радами та суб'єктами господарювання, які здійснюють господарську діяльність на їх території. Протягом року в області 690 місцевими територіальними громадами укладено 2889 соціальних угод, за якими

надійшло 71,2 млн. грн. коштів на вирішення соціальних проблем села. В області, у сільській місцевості, продовжується розвиток кооперації, створено 86 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Обласною державною адміністрацією здійснюється впорядкування ринку заготівлі, перевезення та переробки молока, активно організуються молокозаготівельні пункти в сільській місцевості, що є запорукою створення нових робочих місць. Так в області створено 741 стаціонарний молокозаготівельний пункт, в тому числі з початку 2013 року введено 176 нових молокопунктів. Для закупівлі молока в невеликих населених пунктах та його охолодження встановлено 840 холодильних камер. Упорядкування системи заготівель молока від господарств населення дало змогу утримати закупівельну ціну на нього і навіть її збільшити. Рівень закупівельних цін від господарств населення протягом 2013 року в порівнянні з 2012 роком постійно зростає і становить сьогодні на молоко I-го ґатунку 2,80-3,19; II-го ґатунку 2,60-2,90 грн. за 1 кг.

В агропромисловому комплексі Вінниччини продовжується активізація інвестиційної діяльності, на території області знаходяться в стадії реалізації та будуть реалізовуватися в найближчій перспективі 100 інвестиційних проектів на суму понад 15,5 млрд. грн., спрямованих на розвиток галузі рослинництва, будівництво нових та реконструкцію існуючих тваринницьких комплексів, елеваторів, сховищ для зберігання овочів, картоплі та плодів, введення в дію нових потужностей переробних підприємств. За 2013 рік в сільському господарстві області використано 693 млн. грн. капітальних інвестицій (рис. 3), що в порівнянні з 2011 роком (1305,4 млн. грн.) є меншим обсягом, адже в 2011 році значний обсяг інвестиційних ресурсів було направлено на реалізацію проекту по будівництву птахокомплексу «Вінницький бройлер» у м. Ладижин Тростянецького району.

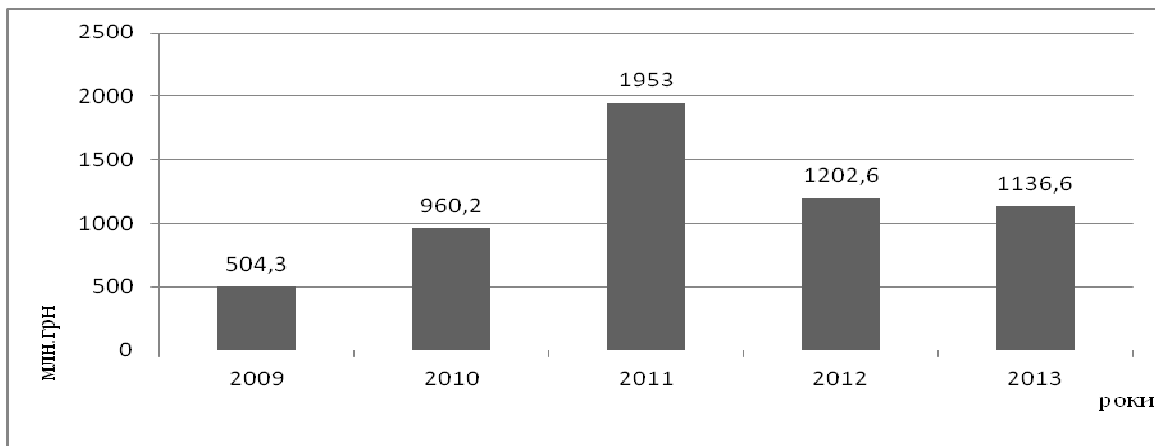

Рис. 3. Динаміка капітальних інвестицій в сільське господарство Вінницької області за 2009-2013 роки (млн. грн.).

Джерело: авторська розробка

Спеціалізація проекту «Вінницький бройлер» це виробництво м'яса курей-бройлерів під ТМ «Наша Ряба». Кошторисна вартість даного проекту – 9,6 млрд. грн. Потужності птахофабрики наступні: 450 тис. тонн м'яса на рік; завод з виготовлення готових м'ясних продуктів; два елеватори зі зберігання зерна соняшнику та кукурудзи; комбикормовий завод потужністю 1,5 млн. тонн продукції на рік; олійно-екстракційний завод потужністю переробки 1,5 тис. тонн соняшнику на добу. Завдяки остаточній реалізації інвестиційного проекту у м. Ладижин буде створено біля 10 тисяч нових робочих місць. Комбінат використовуватиме сировинну зону в обсязі біля 50 тис. га сільськогосподарських угідь на території Гайсинського, Тростянецького та Тульчинського районів області. Термін реалізації проекту: 2010 -2018 рр. В 2013 році введена в дію перша лінія на 110 тис. тонн, в 2014 році – заплановано ввести другу лінію на 110 тис. тонн продукції [7].

Починаючи з 2009 року, обсяги прямих іноземних інвестицій в сільське господарство Вінницької області постійно зростали (рис. 4). Так в галузь сільського господарства в 2011 році інвестовано 19,6 млн. дол., в 2013 році 25,3 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій, приріст їх за рік становить 0,3 млн. дол. США.

В молочному скотарстві області в 2013 році завершено будівництво 2-х приміщень молочного комплексу потужністю 590 гол./місце та реконструйовано 27 молочнотоварних ферм загальною потужністю 5240 гол./місце. В м'ясному скотарстві в 2013 році завершено реконструкцію 9 приміщень для відгодівлі ВРХ загальною потужністю 1540 гол./місце. В свинарстві завершено реконструкцію 7 свинопунктів загальною потужністю 7,1 тис. гол./місце [1].

Для забезпечення розвитку інфраструктури зернового ринку в області в 2013 році введено в експлуатацію 3 елеватори загальною потужністю 131 тис. тонн зберігання зерна. Для збереження плодово-ягідної продукції в 2012 році було введено в експлуатацію фруктосховище потужністю 800 тонн.

Агроформуваннями області за минулий рік придбано 988 одиниць сільськогосподарської техніки на суму 416 млн. гривень, в тому числі придбано 225 одиниць тракторів та 66 зернозбиральних комбайнів.

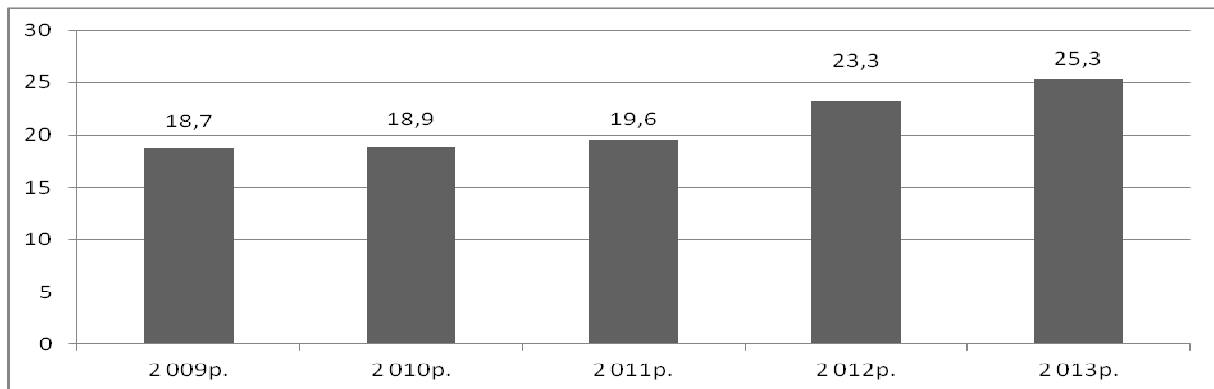

Рис. 4. Обсяги прямих іноземних інвестицій в сільське господарство Вінницької області за 2009-2013 рр. (млн. дол. США)

Джерело: авторська розробка

Агропромисловий комплекс Вінницької області виступає основою для розвитку конкурентоздатної харчової промисловості, яка завжди вважалася для регіону пріоритетною та стратегічно важливою галуззю, що здатна сьогодні забезпечити не тільки запити внутрішнього ринку, а й поступово займає власне місце в переліку експортно-орієнтованих галузей із виробництва продуктів харчування. Доступність харчових продуктів, їх якість та екологічність гарантували Вінниччині вагомую роль в забезпеченні продовольчої безпеки держави, виступають індикаторами її соціальної стабільності. Індекс виробництва промислової продукції по харчовій галузі області у 2013 році (в порівнянні з 2011 роком) складає 110,8%. Підприємствами харчової та переробної промисловості реалізовано продукції на суму понад 10 млрд. грн., що складає 50% до всієї реалізованої продукції промисловості області.

Значні обсяги виробництва припадають на молокопереробну галузь. За 2013 рік молокопереробними підприємствами збільшено виробництво сирів жирних – на 40,2%, масла вершкового – на 19,2%, молочних продуктів – на 13,4%. Серед підприємств цієї галузі лідерами ринку не тільки Вінницької області, а й інших регіонів України, є ТОВ «Люстдорф», ТОВ «Гайсинський молокозавод», ПАТ «Бершадьмолоко», Тульчинська та Крижопільська філії ТОВ «Інтерфуд», ПрАТ «Літинський молокозавод» та інші, які провели реконструкцію та модернізацію виробництва та забезпечують внутрішній і зовнішній ринки високоякісною, конкурентоздатною продукцією. Також, для забезпечення потреб населення та промислового виробництва молочною продукцією на території нової кондитерської фабрики №2 ПАТ «Вінницька кондитерська фабрика» завершується будівництво нового молочноконсервного комбінату потужністю переробки 600 тонн молока за добу.

Підприємствами м'ясопереробної галузі області впродовж 2011-2013 років збільшено виробництво м'яса свійської птиці (свіжого та охолодженого) в 2,3 раза, ковбасних виробів – на 11,6%. Ефективно й прибутково працювали такі виробники, як ПАТ «Барський птахокомбінат», ПП «Гайсинм'ясокомбінат», ТОВ «Літинський м'ясокомбінат», ПАТ «Птахокомбінат «Бершадський», ТОВ «Тульчинм'ясо», ТОВ «Вінницька птахофабрика» м. Ладижин.

Підприємствами олійножирової галузі області збільшено виробництво олії нерафінованої на 45,7%. Найпотужнішим виробником цього виду продукції є ПАТ «Вінницький олійножировий комбінат». У липні 2013 року на підприємстві завершено будівництво нового олійно-екстракційного заводу вартістю понад 380 млн. грн.

Щорічно нарощує обсяги виробництва ПАТ «Вінницька кондитерська фабрика», вироби якої користуються попитом не лише в Україні, а й за її межами. ПрАТ «Вінницька харчосмакова фабрика» спеціалізується на виробництві хрону, гірчиці, кетчупів, оцту, сухих сніданків, які постійно реалізуються в торговельній мережі м. Вінниця та районів області. Для забезпечення потреб населення борошном та крупами в області працюють ТОВ «Вінницький хлібокомбінат №2», ПрАТ «Вінниця-млин», ВП «Гайсинський КХП», ПАТ «Концерн Хлібпром», ТОВ «Вінницький крупзавод», ПАТ «Козятинхліб» та інші.

Потужними підприємствами з переробки овочів та фруктів є ПАТ «Могилів-Подільський консервний завод», ТОВ «Агрона Фрут Україна», ТОВ «Пфаннер-Бар», ТзОВ «Яблуневий дар» м. Липовець, ТОВ «Еко-Сфера» м. Калинівка. У 2011-2013 роках в області працювало 9 цукрових заводів, якими від початку виробництва було прийнято 2331,3 тис. тонн, перероблено – 2261,7 тис. тонн цукрових буряків та вироблено 296,3 тис. тонн цукру.

Загалом, зазначимо, що харчова галузь регіону представлена такими відомими на всю Україну брендами, як: «Т-молоко», «На здоров'є», «Буренка» (ТОВ «Люстдорф» – Іллінецький район); ТМ «Авіс» –

майонези, олія, інші харчові добавки (ТОВ «Авіс», м. Вінниця); ТМ «Вінні» – натуральні соки (ТОВ «Вініфрут», Калинівський район); «Тульчинка» – вершкове масло та ТМ «Тульчин» – м'ясо-ковбасні вироби (ТОВ «Тульчинський маслосирзавод» та Тульчинський мясокомбінат); ТМ «Білозгар» – тверді сири (ПАТ «Літинський молокозавод»); ТМ «Регіна» – мінеральні води (ПрАТ «Мурованокуриловецький завод мінеральної води «Регіна»); ТМ «Караван» – солодка та мінеральна вода (ТОВ «Панда», м. Вінниця); ТМ «Roshen» – цукерки та кондитерські вироби (ПАТ «Вінницька кондитерська фабрика»); ТМ «Віолія» – олія (ПАТ «Вінницький олійножировий комбінат»); та багато інших підприємств, які випускають м'ясні вироби, мінеральні води, консерви, хлібобулочні вироби, молочну продукцію тощо.

Підсумовуючи вищезазначене, відмітимо, що стратегічними пріоритетами розвитку агропромислового комплексу Вінниччини є, перш за все: 1) дотримання науково-обґрунтованої системи сівозмін сільськогосподарських культур та розширення посівних площ під кукурудзою та цукровим буряком; 2) розвиток молочного скотарства, будівництво нових та реконструкція діючих молочнотоварних ферм, впровадження інноваційних технологій виробництва молока; 3) підтримка малого та середнього бізнесу на селі, розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та підтримка розвитку сільських територій [1; 8].

Висновки з проведеного дослідження. В економіці Вінницької області зокрема, та України загалом, агропромисловий комплекс великою мірою визначає соціально-економічне становище суспільства. Його сучасний розвиток супроводжується складними процесами, що в значній мірі визначаються незадовільним фінансовим станом багатьох сільськогосподарських підприємств та їх інфраструктури. Сільське господарство області є перспективною, й одночасно, нестабільною галуззю, яка є залежною і від природно-кліматичних умов, і від кон'юнктурних ринкових коливань, і від фінансово-економічного становища держави та її регіонів; має певні проблеми в забезпеченні сучасною технікою та новими технологіями, що призводить до зниження показників продуктивності виробництва. Проте, незважаючи на низку проблемних моментів розвитку АПК Вінницької області, даний комплекс має значний як економічний, так і суспільний потенціал, здатен виробляти екологічну, якісну, конкурентоспроможну сільськогосподарську продукцію для задоволення потреб регіонального, державного та навіть світового ринку. Подальше функціонування АПК Вінницької області повинно відбуватися на основі ефективного використання наявного агропромислового потенціалу території з врахуванням стратегічних пріоритетів його розвитку, а саме: технічне та технологічне переоснащення галузі; нарощення обсягів виробництва зерна, розвиток інфраструктури зернового ринку; нарощування обсягів виробництва картоплі та овочів, розвиток інфраструктури для їх збереження; розвиток галузі садівництва; подальший розвиток та інноваційність бурякоцукрового виробництва; розвиток молочного скотарства; побудова інтегральних об'єднань в харчовій промисловості; подальший розвиток аграрного ринку та сільськогосподарської кооперації; та комплексний розвиток сільських територій.

Бібліографічний список

1. Агропромисловий комплекс Вінницької області // Щорічний звіт Департаменту агропромислового розвитку Вінницької облдержадміністрації. – Вінниця: ДАПР ВОДА, 2014. – 10 с.
2. Кадирус І.Г. Теоретичні аспекти формування конкурентної стратегії аграрних підприємств / І. Г. Кадирус, Л. М. Курбацька // Агро Світ. – 2014. – № 1. – С. 3-5.
3. Ключко В.М. Шляхи підвищення ефективності АПК України / Ключко В.М. // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 45-51.
4. Лузан Ю.Я. Сучасні проблеми та основні фактори розвитку аграрного сектору України / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2014. – № 6. – С. 5-11.
5. Саблук П.Т. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери ; за ред. П.Т. Саблука. – К.: ННЦ «Ін-т аграр. екон.», 2011. – 342 с.
6. Столяров В.В. Формування стратегії розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації / В.В. Столяров // Економіка АПК. – 2014. – № 4. – С. 18-23.
7. Офіційний сайт інформаційно-аналітичної газети підприємців АПК «Агробізнес сьогодні». – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/2010-06-11-12-53-11/1105-2012-06-20-12-47-09.html>.
8. Офіційний сайт Департаменту агропромислового розвитку Вінницької облдержадміністрації. – Режим доступу : http://www.vin.gov.ua/web/upravlinnya/web_upr_apk.nsf/webgr_view/GrPGLD9?OpenDocument&count=10&RestrictToCategory=GrPGLD9

References

1. "Agricultural complex of Vinnitsa region" (2014), *Shchorichnyi zvit Departamentu ahropromyslovoho rozvytku Vinnitskoi oblдержadministratsii* [The annual report of the Agricultural Development Department of Vinnytsia Regional State Administration], DAPR VODA, Vinnytsia, Ukraine, 10 p.
2. Kadyrus, I.H., Kurbatska, L.M. (2014), "Theoretical aspects of the formation of competitive strategy of agricultural enterprises", *Ahro Svit*, no. 1, pp. 3-5.

3. Klochko, V.M. (2013), "The ways of improving the efficiency of AIC in Ukraine", *Economika APK*, no. 1, pp. 45-51.
4. Luzan, Yu.Ya. (2014), "Current problems and the main factors of the agricultural sector development in Ukraine", *Economika APK*, no. 6, pp. 5-11.
5. Sabluk, P.T. (2011), *Orhanizatsiino-ekonomichna modernizatsiia ahrarnoi sfery*, [Organizational and economic modernization of agricultural sphere], NNTs «In-t ahrar. ekon.», Kyiv, Ukraine, 342 p.
6. Stoliarov, V.V. (2014), "Forming the development strategy of the agricultural sector of the economy in the context of globalization", *Economika APK*, no. 4, pp. 18-23.
7. The official website of the information and analytical newspaper of entrepreneurs of AIC "Agricultural business today", available at: <http://agro-business.com.ua/2010-06-11-12-53-11/1105-2012-06-20-12-47-09.html>.
8. The official website of the Agricultural Development Department of Vinnytsia Regional State Administration, available at: http://vin.gov.ua/web/upravlinnya/web_upr_apk.nsf/webgr_view/GrPGLD9?OpenDocument&count=10&RestrictToCategory=GrPGLD9

Мартусенко І.В. Ціхановська О.М. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета: здійснення всебічного аналізу функціонування, розвитку та проблем АПК Вінницької області в динаміці та визначення напрямків покращення та стратегічних пріоритетів подальшого зростання комплексу у Вінницькій області в умовах ринкових перетворень в Україні.

Методика дослідження. Методика дослідження ґрунтувалась на загальноприйнятих методах економічних досліджень: абстрактно-логічний, монографічний, порівняння.

Результати. В процесі проведених досліджень здійснено оцінку сучасного стану розвитку агропромислового комплексу Вінницької області. Встановлено, що агропромисловий комплекс області здатний сьогодні забезпечити не тільки запити внутрішнього ринку, а й поступово займає власне місце в переліку експортно-орієнтованих галузей із виробництва продуктів харчування. Проаналізовано інфраструктурне забезпечення функціонування високотехнологічного сільського господарства. Розглянуто проблеми інвестиційної привабливості сільського господарства та переробної промисловості. Запропоновані заходи по підвищенню ефективності виробництва продукції в агропромисловому комплексі Вінницької області.

Наукова новизна. Розроблено напрямки формування експортноорієнтованого потенціалу агропромислового комплексу Вінницької області шляхом залучення інвестиції в процес його модернізації. Виділено елементи галузевої структури регіонального агропромислового комплексу, окреслено основні передумови розвитку сільськогосподарського виробництва в регіоні. Охарактеризовано стратегічні пріоритети подальшого розвитку АПК Вінницької області.

Практична значимість. Запропоновано напрями розвитку окремих галузей сільського господарства з урахуванням природно-кліматичних умов досліджуваного регіону та розвитку ринкової інфраструктури.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, сільськогосподарське виробництво, продукція сільського господарств, експортноорієнтований потенціал.

Martusenko I.V., Tsikhanovska O.M. FEATURES OF MODERN AGRICULTURAL DEVELOPMENT VINNITSA REGION

Purpose. To implement a comprehensive analysis of the operation, development and problems agribusiness Vinnitsa region in the dynamics of the sector and improvement and strategic priorities set for further growth in the Vinnitsa region in terms of market reforms in Ukraine

Methodology of research. Research methodology was based on standard methods of economic research: abstract logic, monographic, comparison.

Findings. During the research assesses the current state of agriculture Vinnitsa region. It has been established that today agricultural complex of the region is able to provide not only the needs of the domestic market but also gradually occupies its own place in the list of export and oriented industries of food production. It has been analyzed infrastructural maintenance of highly technological agriculture functioning. The problems of investment attractiveness of agriculture and processing industry have been considered. It has been proposed measures to improve production efficiency in agricultural complex of Vinnytsia region.

Originality. Developed areas of export-forming potential of agriculture Vinnitsa region by attracting investment in the modernization process are outlined. Items elements structure of regional agriculture is selected, outlines the basic preconditions for the development of agricultural production in the region. Strategic priorities for further development of agriculture Vinnitsa region are characterized.

Practical value. Methodological approaches for the development of certain sectors of agriculture are proposed, taking into account the climatic conditions of the region under study and development of market infrastructure.

Key words: agriculture, agricultural production, agriculture development, agricultural products, export oriented potential.

Мартусенко І.В. Ціхановская А.Н. ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА ВИННИЦКОЙ ОБЛАСТИ

Цель: осуществление всестороннего анализа функционирования, развития и проблем АПК Винницкой области в динамике и определение направлений улучшения и стратегических приоритетов дальнейшего роста комплекса в Винницкой области в условиях рыночных преобразований в Украине

Методика дослідження. Методика дослідження ґрунтувалася на загальноприйнятих методах економічних досліджень: абстрактно-логічний, монографічний, порівняльний.

Результати. В процесі проведених досліджень проведена оцінка сучасного стану розвитку агропромислового комплексу Вінницької області. Встановлено, що агропромисловий комплекс області здатний сьогодні забезпечити не тільки потреби внутрішнього ринку, але й поступово займає своє місце в списку експортно-орієнтованих галузей по виробництву продуктів харчування. Проаналізовані інфраструктурне забезпечення функціонування високотехнологічного сільськогосподарського господарства. Розглянуті проблеми інвестиційної привабливості сільськогосподарського господарства і переробляючої промисловості. Предложені заходи по підвищенню ефективності виробництва продукції в агропромисловому комплексі Вінницької області.

Наукова новизна. Розроблені напрями формування експортного потенціалу агропромислового комплексу Вінницької області шляхом залучення інвестицій в процес його модернізації. Виділені елементи галузевої структури регіонального агропромислового комплексу, визначені основні передумови розвитку сільськогосподарського виробництва в регіоні. Охарактеризовані стратегічні пріоритети подальшого розвитку АПК Вінницької області.

Практична значимість. Предложені методичний підхід по розвитку окремих галузей сільськогосподарського господарства з урахуванням природно-кліматичних умов досліджуваного регіону і розвитку ринкової інфраструктури.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, сільськогосподарське виробництво, розвиток АПК, продукція сільськогосподарського господарства, експортноорієнтований потенціал.

УДК 658.3:364.08

Бурмака Т.М.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту і маркетингу
в міському господарстві,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВ СИСТЕМИ ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСТА

Постановка проблеми. Сучасний стан підприємств системи життєзабезпечення міст характеризується наявністю організаційних проблем процесів функціонування та розвитку, до яких можна віднести зношеність і технологічну застарілість виробничо-технічної бази, невідповідність фінансового стану вимогам ринкової економіки та недостатню ефективність діяльності персоналу, що призводить до неспроможності зазначених підприємств результативно працювати та надавати споживачам послуги належного рівня та якості. Переважну більшість проблем підприємства не в змозі вирішити самостійно – їм потрібна підтримка держави, відповідний рівень фінансування, інвестиції. Однак виправити становище з персоналом, а саме створити сприятливі умови для підвищення ефективності діяльності працівників, покращення стану соціального середовища спроможне кожне підприємство системи життєзабезпечення міста.

Соціальне середовище має забезпечувати персонал всім необхідним для реалізації професійної діяльності, спрямованої на якісний кінцевий результат. Посилення уваги до розвитку соціального середовища підприємств викликано тим, що спостерігається стійке збільшення значення соціальних факторів у підвищенні ефективності діяльності підприємств системи життєзабезпечення міста. Проте недостатність теоретичної бази й практичного досвіду управління соціальним середовищем значно обмежують можливості його ефективного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних, методичних і практичних аспектів функціонування та розвитку підприємств системи життєзабезпечення міст у системі міського комплексу присвячено роботи Г. Губерної, Т. Качали, О. Карлової, О. Лук'янченка, Т. Савельєвої та ін. Предметом вивчення й аналізу вітчизняних і зарубіжних учених були розробка концепції розвитку вітчизняної комунальної містообслуговуючої сфери, сучасні напрями реформування ЖКГ, дослідження стратегічного планування й управління, ціноутворення та тарифорегулювання у сфері життєзабезпечення міст. Однак розвиток соціального середовища підприємств системи життєзабезпечення міста залишився поза їх увагою.

В свою чергу, в наукових працях вчених-економістів досліджувалися або окремі складові соціального середовища підприємств, або певні аспекти управління соціальним розвитком.

До першої групи авторів можна віднести М. С. Дороніну [1], яка запропонувала механізм управління поведінкою та морально-психологічним кліматом на підприємстві. А. В. Литвиненко [2] та

Н. В. Міцкевич [3] пропонують механізм управління соціальним розвитком колективу підприємства, В. Л. Смолюк [4] – механізм управління розвитком трудового потенціалу підприємств.

Друга група авторів в процесі досліджень основну увагу зосередила на окремих функціях управління, а саме: планування (Н. А. Космарова [5]), організація (О. М. Пшенична [6]), оцінка (В. М. Гринева, М. В. Боровик [7], О. М. Пшенична [8]).

Таким чином можна зазначити, що на сьогоднішній день не існує узагальненого підходу до управління розвитком соціального середовища підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є формування системи управління розвитком соціального середовища підприємств системи життєзабезпечення міста, що базується на встановленні інтегрального об'єкта управління «соціальне середовище підприємства», з урахуванням ключових аспектів розвитку та основних функцій управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальне середовище підприємства – це багатоаспектне поняття, яке об'єднує різноманітні складові. В результаті проведеного дослідження сутності поняття «соціальне середовище підприємства» за літературними джерелами [5-8] було встановлено, що соціальне середовище підприємства складається з наступних елементів:

– соціально-психологічний клімат у колективі – емоційний настрій колективу, який відображає стосунки, що склалися між його членами;

– соціально-економічний потенціал підприємства – це категорія, яка характеризує сукупні можливості персоналу підприємства, що можуть бути реалізовані при наявності відповідних факторів;

– позаробочий час та використання дозвілля – час, не зайнятий суспільно необхідною працею на виробництві;

– соціальна захищеність працівників – це система законодавчих, соціально-економічних і морально-психологічних гарантій, засобів і заходів, завдяки яким створюються рівні для членів суспільства умови, що перешкоджають несприятливим впливам середовища на людину, що забезпечують гідну і соціально прийнятну якість їхнього життя;

– умови роботи та охорони праці – це сукупність чинників виробничого середовища і трудового процесу, які впливають на здоров'я і працездатність людини під час виконання нею трудових обов'язків та система правил і заходів, які забезпечують безпечну роботу на даному виробництві;

– трудова поведінка – зумовлена різноманітними технічними, технологічними, організаційними засобами і незалежна від суб'єктивних прагнень індивідів і груп форма їх доцільної професійної активності;

– соціальна інфраструктура – комплекс заходів, які пов'язані зі створенням загальних умов для відтворення робочої сили і забезпечення нормальної життєдіяльності людей.

Для здійснення дефініції поняття «розвиток соціального середовища підприємства» спочатку розглянемо особливості поняття «розвиток».

Згідно філософського енциклопедичного словника, розвиток – це незворотні, спрямовані, закономірні зміни матеріальних та ідеальних об'єктів [9]. Тільки одночасна наявність всіх трьох зазначених властивостей відокремлює розвиток від інших змін: оборотність змін характеризує процеси функціонування, відсутність закономірностей характерна для випадкових процесів катастрофічного типу, при відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, і процес не має характерної для розвитку єдиної, внутрішньо взаємозв'язаної лінії.

Філософія розглядає процес розвитку як особливу форму руху, характеризується зміною кількості, структури і якості. Кількісні зміни – це збільшення або зменшення складових частин цілого шляхом зміни їх числових значень. Структурні зміни – це зміни взаєминих складових частин, які не обов'язково супроводжуються збільшенням або зменшенням їх кількості. Якісні зміни означають зміни закономірності кількісних і структурних змін, що мали місце раніше.

З урахуванням визначених складових соціального середовища, під розвитком соціального середовища підприємства пропонується розуміти збалансовані кількісні, структурні та якісні зміни в соціальному середовищі, які відповідають соціально-економічним цілям підприємства і враховують обмеження, що накладаються зовнішнім середовищем і потенціалом підприємства.

Враховуючи основні аспекти управління, можна дати наступне визначення управління розвитком соціального середовища – систематична, цілеспрямована, планомірна дія на соціальне середовище з метою якісного, повного, своєчасного розвитку кожного напрямку соціального середовища за допомогою необхідних і достатніх способів та засобів дії.

Побудова системи управління повинна ґрунтуватися на відповідних принципах управління, а саме: системності (комплексності), безперервності, гнучкості та координації, релевантності інформації, науковості, ефективності, оптимальності, своєчасності конкретності (вимірності), маржинальності, пріоритетності, зайнятості, самостійності, участі, пропорційності (збалансованості), інтеграції (ієрархичності), оперативності, зацікавленості, єдності [10].

Питання, що стосуються розвитку, не можуть вирішуватися однією людиною, оскільки відповідальність за прийняття подібних управлінських рішень дуже висока і будь-яка помилка може призвести до серйозних фінансових і виробничих втрат. Тому рішення щодо розвитку підприємств

системи життєзабезпечення міста повинні розглядатися директором і його заступниками, які й будуть представляти собою суб'єкт управління розвитком соціального середовища. Вони забезпечують процес доцільного впливу на спільну трудову діяльність усіх працівників підприємства.

Організаційна структура суб'єкта управління може бути представлена шляхом створення тимчасової групи в рамках існуючої організаційної структури підприємства, до складу якої входять вище керівництво, директор та його заступники. Дана група може збиратися або через заздалегідь установлений період часу, або у випадку виникнення ситуацій, що потребують прийняття негайних рішень з питань розвитку соціального середовища. При цьому вирішення поточних задач, в контексті вже прийнятого рішення з розвитку соціального середовища, здійснюється керівниками у відповідності до їх посадової сфери діяльності.

Таким чином, виділення спеціальної підсистеми управління розвитком соціального середовища визначає високу внутрішньо-функціональну кооперацію в організаційній структурі, що дозволяє швидко й ефективно розв'язувати питання, що виникають у системі управління підприємства.

Здійснення процесу управління представляє собою реалізацію визначених функцій з використанням методів і принципів управління, яка спрямована на досягнення поставлених цілей. У результаті раніше проведеного дослідження, приймається наступний склад загальних функцій управління розвитком: планування, організація, регулювання, мотивація, облік, оцінка, контроль і аналіз [10]. Отже, взаємозв'язок цих функцій представляє собою процес управління.

Таким чином, процес управління розвитком соціального середовища схематично представимо у вигляді проблемно-орієнтованого контуру управління (рис. 1).

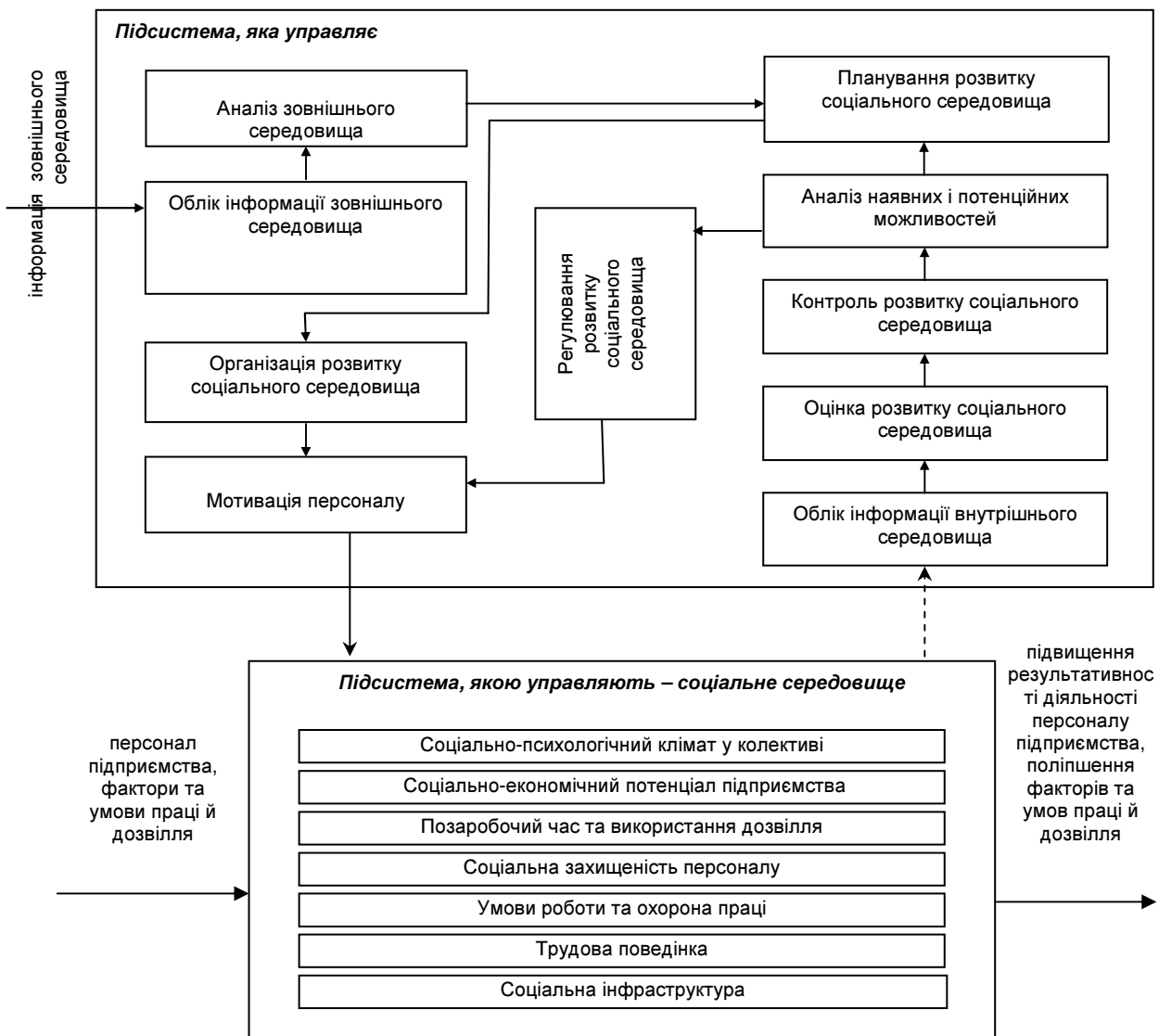

Рис. 1. Контур управління розвитком соціального середовища підприємства системи життєзабезпечення міста

Джерело : розробка автора

Представлений взаємозв'язок функцій управління спрямований на вирішення проблем кожного елементу соціального середовища. При цьому зазначені функції повинні бути закріплені за конкретними виконавцями, які входять до складу організаційної структури суб'єкта управління. Така структура, в залежності від обсягів діяльності підприємств системи життєзабезпечення міста, може бути представлена шляхом створення тимчасової групи або нового підрозділу з питань розвитку соціального середовища підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Запропонована система управління розвитком соціального середовища підприємств системи життєзабезпечення міста дозволяє структурувати процес управління, призведе до комплексного покращення кожного елементу соціального середовища й зумовить підвищення результативності праці персоналу підприємств, поліпшення факторів та умов праці й дозволить.

Бібліографічний список

1. Дороніна М.С. Комплексне управління економічними та соціальними процесами підприємства : [монографія] / М.С. Дороніна. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2003. – 444 с.
2. Литвиненко А. Механизм управления социальным развитием коллектива предприятия / А. Литвиненко // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції “Економіка підприємства: проблеми теорії та практики”. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. – Том 1. – С. 60-61.
3. Міцкевич Н.В. Управління соціальним розвитком трудових колективів підприємств з виробництва харчових продуктів та напоїв / Н.В. Міцкевич // Бізнес-навігатор : [науково-виробничий журнал]. – Херсон, 2009. – Випуск 16. – С. 147-155.
4. Смолюк В.Л. Механизм управления развитием трудового потенциала предприятия / В.Л. Смолюк. – Х. : ХНЕУ, 2005. – 100 с.
5. Космарова Н.А. Планирование социального развития на предприятиях / Н.А. Космарова // Наука і вища освіта : Збірник тез доповідей Міжвузівської наукової конференції. – Запоріжжя : ГУ “ЗІДМУ”, 2006. – С. 53-54.
6. Пшенична О.М. Організація соціального розвитку колективу підприємств транспортного господарства / О.М. Пшенична // Економіка: проблеми теорії та практики : [збірник наукових праць]. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. - Випуск 228: В 4 т. - Том IV. – С. 749-756.
7. Гринева В.Н. Методические рекомендации по оценке уровня социального развития промышленного предприятия / В.Н. Гринева, М.В. Боровик // Економіка розвитку. – Х. : ХНЕУ, 2005. – Спеціальний випуск № 2 (34). – С. 68-70.
8. Пшеничная Е.Н. Формирование системы показателей для оценки уровня социального развития коллектива предприятия / Е.Н. Пшеничная // ХНАГХ. Коммунальное хозяйство городов. Научно-технический сборник. Серия: Экономические науки. – К. : “Техніка”, 2006. – Випуск 68. – С. 360-368.
9. Философский энциклопедический словарь / [сост. Е.Ф. Губский]. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 575 с. – (Библиотека словарей "ИНФРА-М").
10. Бурмака М.М. Управління розвитком підприємства (на прикладі підприємств будівельної галузі) : [монографія] / М.М. Бурмака, Т.М. Бурмака. – Х. : ХНАДУ, 2011. – 204 с.

References

1. Doronina, M.S. (2003), *Kompleksne upravlinnia ekonomichnyh i sotsialnyh protsesamy na pidpriemstvi* [Integrated management of economic and social processes in the enterprise (the concept and methodology)], monograph, KhNEU, Kharkiv, Ukraine, 444 p.
2. Lytvynenko, A. (2004), “The mechanism of management of social development of the collective enterprises”, *Ekonomika pidpriemstva: problemy teorii ta praktyky* [Business Economics: Issues of Theory and Practice], *Materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Materials II All-Ukrainian scientific-practical conference], Nauka i osvita, Dnipropetrovsk, Ukraine, Vol. 1, pp. 60-61.
3. Mitskevych, N.V. (2009), “Managing social development of labor collectives of enterprises producing food and beverage”, *Biznes-navihator: naukovo-vyrobnychi zhurnal*, iss. 16, pp. 147-155.
4. Smoliuk, V.L. (2005), *Mehanizm upravleniya razvitiem trudovogo potentsiala predpriyatiya* [The mechanism of management of development of labor potential of the enterprise], KhNEU, Kharkiv, Ukraine, 100 p.
5. Kosmarova, N.A. (2006), “Planning for social development in enterprises”, *Nauka i vyshcha osvita* [Science and Higher Education], *Zbirnyk tez dopovidei Mizhvuzivskoi naukovo konferentsii* [Abstracts of scientific papers Inter-Universities Conferences], HU “ZIDMU”, Zaporizhzhia, Ukraine, pp. 53-54.
6. Pshenychna, O.M. (2007), “The organization the social development of the collective of enterprises of the transport sector”, *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: Zbirnyk naukovykh prats*, iss. 228, vol. 4, pp. 749-756.

7. Hryneva, V.N. and Borovyk, M.V. (2005), "Methodical recommendations on the assessment of the level of social development of the industrial enterprise", *Ekonomika rozvytku. Spetsialnyi vypusk*, no. 2(34), pp. 68-70.

8. Pshenichnaya, E.N. (2006), "Formation of a system of indicators to assess the level of social development of the collective enterprises", *Kommunalnoe hozyaystvo gorodov. Nauchno-tehnicheskii sbornik. Seriya: Ekonomicheskie nauki*, iss. 68, "Tekhnika", Kyiv, pp. 360-368.

9. Gubskiy, E.F. (2007), *Filosofskiy entsiklopedicheskii slovar* [Philosophical Encyclopedic Dictionary], INFRA-M, Moscow, Russia, 575 p.

10. Burmaka, M.M. and Burmaka, T.M. (2011), *Upravlinnia rozvytkom pidpriemstva (na prykladi pidpriemstv budivelnoi haluzi)* [Managing the development of the enterprise (on the example of the construction industry)], KhNADU, Kharkiv, Ukraine, 204 p.

Бурмака Т.М. УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВ СИСТЕМИ ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСТА

Мета. Формування системи управління розвитком соціального середовища підприємств системи життєзабезпечення міста.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано економіко-аналітичні та інші методи: метод логічного аналізу використано для обґрунтування складових соціального середовища підприємства; метод теорії графів – для представлення системи управління у вигляді проблемно-орієнтованого контуру.

Результати. Встановлені основні елементи соціального середовища підприємства, а саме: соціально-психологічний клімат у колективі, соціально-економічний потенціал підприємства, позаробочий час та використання дозвілля, соціальна захищеність робітників, умови роботи та охорони праці, трудова поведінка, соціальна інфраструктура. Здійснена дефініція поняття «розвиток соціального середовища підприємства» – збалансовані кількісні, структурні та якісні зміни в соціальному середовищі, які відповідають соціально-економічним цілям підприємства і враховують обмеження, що накладаються зовнішнім середовищем і потенціалом підприємства. Процес управління розвитком соціального середовища схематично представлений у вигляді проблемно-орієнтованого контуру управління.

Наукова новизна. Удосконалено систему управління розвитком соціального середовища підприємств системи життєзабезпечення міста, що, на відміну від існуючого, базується на встановленні інтегрального об'єкта управління «соціальне середовище підприємства», з урахуванням ключових аспектів розвитку та основних функцій управління.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути використані для комплексного розвитку соціального середовища підприємств системи життєзабезпечення міста, що призведе до підвищення результативності та ефективності діяльності персоналу підприємств, поліпшення умов праці й використання дозвілля.

Ключові слова: управління, розвиток, соціальне середовище, підприємство, принцип, функція, проблемно-орієнтований контур.

Burmaka T.M. MANAGEMENT OF DEVELOPMENT THE SOCIAL ENVIRONMENT OF THE ENTERPRISE THE LIFE SUPPORT SYSTEMS THE CITY

Purpose. Formation of system the management of development the social environment of the enterprises the life support systems the city

Methodology of research. In the process of research it is used economic analytical and other methods: the method of logical analysis for substantiation of the components the social environment of the enterprises; method of graph theory – for representing management as a problem-oriented contour.

Findings. The established the basic elements of the social environment of the enterprises, namely: socio-psychological climate in the team, the socio-economic potential of the enterprise, outside of working hours and use of leisure time, social protection of workers, working conditions and labor protection, labor behavior, social infrastructure. Realizable definition of the concept "development of the social environment of the enterprise" as balanced quantitative, structural and qualitative changes in the social environment that meet of socio-economic objectives of the enterprise and take into account the constraints imposed by external environment and potential of the enterprise. The process the management of development of the social environment is schematically represented as problem-oriented control loop.

Originality. The improved of system the management of development the social environment of the enterprises the life support systems the city, in contrast to the existing is based on establishing an integrated object the management "social environment enterprises", taking into account key aspects of development and basic management functions.

Practical value. Received the research results can be used for the integrated of development the social environment of the enterprises the life support systems the city, which would increase the efficiency and effectiveness of the personnel of enterprises, improve working conditions and use of leisure time.

Key words: management, development, social environment, enterprise, principle, function, problem-oriented contour.

Бурмака Т.Н. УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЫ ПРЕДПРИЯТИЙ СИСТЕМЫ ЖИЗНЕОБЕСПЕЧЕНИЯ ГОРОДА

Цель. Формирование системы управления развитием социальной среды предприятий системы жизнеобеспечения города.

Методика исследования. В процессе исследования использовано экономико-аналитические и другие методы: метод логического анализа использован для обоснования составляющих социальной среды

предприятия; метод теории графов – для представления системы управления в виде проблемно-ориентированного контура.

Результаты. Определены основные элементы социальной среды предприятия, а именно: социально-психологический климат в коллективе, социально-экономический потенциал предприятия, вне рабочее время и использование досуга, социальная защищенность работников, условия работы и охраны труда, трудовое поведение, социальная инфраструктура. Осуществлена дефиниция понятия «развитие социальной среды предприятия» – сбалансированные количественные, структурные и качественные изменения в социальной среде, которые соответствуют социально-экономическим целям предприятия и учитывают ограничения, накладываемые внешней средой и потенциалом предприятия. Процесс управления развитием социальной среды схематически представлен в виде проблемно-ориентированного контура управления.

Научная новизна. Усовершенствована система управления развитием социальной среды предприятий системы жизнеобеспечения города, которая в отличие от существующих базируется на установлении интегрального объекта управления «социальная среда предприятия», с учетом ключевых аспектов развития и основных функций управления.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы для комплексного развития социальной среды предприятий системы жизнеобеспечения города, что приведет к повышению результативности и эффективности работы персонала предприятий, улучшению условий труда и использования досуга.

Ключевые слова: управление, развитие, социальная среда, предприятие системы жизнеобеспечения города, принцип, функция, проблемно-ориентированный контур.

УДК 332.144

**Черкасова О.С.,
аспірант*,
Запорізький національний технічний університет**

ПОДАТКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИКА ОЦІНКИ

Постановка проблеми. Проблеми забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень, зміцнення фінансових засад місцевого самоврядування, удосконалення механізмів управління формуванням і використанням фінансових ресурсів постійно перебувають у центрі уваги вітчизняної та зарубіжної економічної науки.

На сьогоднішній день в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів економічний розвиток України супроводжується значними ринковими трансформаціями, особливе місце в яких займає трансформація податкової системи. Податкове законодавство України зумовлює неповноту інформації щодо сплати податків; розвиток корупції, що призводить до підвищення трансакційних витрат оподаткування. Як наслідок, податкове середовище українських фірм характеризується невизначеністю, а податкове навантаження є надмірним, що призводить до тінізації доходів суб'єктів господарювання і відповідно до зниження обсягів податкового потенціалу як країни в цілому, так і окремих регіонів зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень та публікацій з даної проблематики вказує на те, що теоретичними основами оцінки податкового потенціалу регіону займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, якими зроблено ряд фундаментальних напрацювань з теоретичних аспектів формування податкового потенціалу та методики його оцінки. Серед всієї чисельності напрацювань, присвячених зазначеній проблематиці, в першу чергу слід виділити розробки таких науковців, як: О. Богачова [1], А. Буряченко [9], М. Гапонюк [9], І. Горський [3], О. Гришанова, К. Давискиба, Ю. Іванов, С. Каламбет [4], О. Калініна, А. Коломієць [5], М. Меламед [8], П. Мельник, О. Мірчев, А. Окунь, С. Онишко, В. Опарін, Н. Опихана, Т. Паєнтко, Ю. Пасічник, В. Рошупкіна, А. Славкова [9], Л. Тарангул [13], І. Таранов, А. Тищенко, В. Федосов, М. Шалюхіна, Ф. Ярошенко [2], В. Яцюта [9] та ін. Визнаючи значний внесок цих вчених, слід наголосити, що сучасні ринкові відносини ставлять нові завдання щодо вирішення проблем формування податкового потенціалу регіону, тоді як існуючим дослідженням характерний більш класичний підхід до розкриття цього питання. Тож дотепер при розробці програм соціально-економічного розвитку регіонів постійно виникають різного роду питання з формування та оцінки податкового потенціалу регіону.

Постановка завдання. Мета статті полягає в поглибленні й удосконаленні теоретичних положень сутності поняття «податковий потенціал регіону», розгляді методологічного інструментарію формування його складових та аналізі переваг і недоліків методичних аспектів його оцінки.

* Науковий керівник: Левченко Н.М. – д.держ.упр., професор

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформаційні процеси у вітчизняній економіці України, її інтеграція до світового економічного простору обумовлюють необхідність розробки нових наукових підходів, поглиблення теоретико-методологічних основ усунення диспропорцій у соціально-економічному розвитку окремих регіонів країни. Головними пріоритетами формування ефективної фінансової політики на регіональному рівні має бути виявлення і використання резервів економічного зростання, зокрема своєчасна і комплексна оцінка податкового потенціалу регіону.

Слід підкреслити, що поняття «податковий потенціал регіону» не розглядається в жодному з нормативних актів як з питань оподаткування, так і з питань формування ефективної фінансової політики на регіональному рівні. Тож, першим і головним кроком на шляху до вирішення даної проблеми є уточнення сутності поняття «податковий потенціал регіону» та чітке визначення його складових.

Поняття «потенціал» походить від латинського слова «potential», що в перекладі на українську мову означає «можливість» і трактується як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, які можуть бути використані в будь-якій галузі, сфері без певних умов та обставин досягнення певної мети [11, с. 211]. У світовій практиці під податковим потенціалом прийнято розуміти потенційний бюджетний дохід на душу населення, який може бути отриманий органами влади за фінансовий рік при застосуванні на всій території держави єдиних умов оподаткування [3, с. 29].

Досліджуючи трактування поняття «податковий потенціал регіону» різними авторами, виявлено такі наукові підходи щодо його визначення (табл. 1):

- системний характер стягнення податків;
- відтворювальний характер податкових надходжень у бюджетну систему;
- акумулювання та мобілізація ресурсів.

Таблиця 1

Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «податковий потенціал регіону»

Автор	Визначення
Системний підхід	
Горський Н. В. [3]	Податковий потенціал складається з потенціалів окремих податків (наприклад, податковий потенціал регіону включає податки Державного та місцевих бюджетів).
Меламед М. [8]	Податковий потенціал – сума податків, яку можна зібрати, не позбавляючи господарюючих суб'єктів стимулів для подальшого розвитку.
Гапонюк М. А., Яцюта В. П., Буряченко А. Є. [9]	Податковий потенціал адміністративно-територіальної одиниці – загальний обсяг податків, які мобілізуються за рахунок усіх платників на відповідній території.
Відтворювальний підхід	
Каламбет С. В. [4]	Податковий потенціал – сукупна величина вкладених у товар інтелектуального потенціалу, фізичних сил (праці), матеріальних та енергетичних витрат, вартості основних фондів і засобів виробництва, що може відображати можливість відшкодування деякої умовної величини надходжень до загальносуспільних витрат життєзабезпечення і розвитку держави.
Мошков С. С. [10]	Податковий потенціал можливо охарактеризувати з позиції аналізу відносин між суб'єктами з приводу вилучення та використання для цілей відтворення тієї частини вартості, яка може стати податком, з врахуванням можливостей громади сплачувати цю вартість.
Ресурсний підхід	
Коломієць А. Л., Мельник А. Д. [5]	Податковий потенціал – частина фінансових ресурсів, які відповідно до чинного податкового законодавства представляють собою потенційно можливу суму податкових баз, які є основою для нарахування всієї сукупності податків та обов'язкових платежів на певній території.
Тарангул Л. Л. [13]	Податковий потенціал – це фактичний обсяг податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які акумулює регіон при використанні своїх ресурсів в умовах діючого податкового законодавства.

Джерело: [9]

Нам найбільш імпонує думка А. Л. Коломієць та Л. Л. Тарангул [5; 13], які вважають за доцільне розмежовувати два аспекти даного поняття: податковий потенціал у вузькому і широкому розумінні. Вузьке значення полягає в тому, що це фінансові ресурси, які підлягають акумуляції до бюджету через податкові платежі відповідно до діючої в країні системи оподаткування. Широке розуміння податкового потенціалу представляє собою сукупність фінансових ресурсів, яка може бути потенційно мобілізована через систему оподаткування в даному регіоні.

На погляд автора, вищевикладене дозволяє зробити висновок, що «податковий потенціал регіону» є базою для оцінки розміру надходжень потенційно можливих податкових доходів до відповідних бюджетів і фінансового вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів. Узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду розробки теоретичних основ оподаткування дозволяє зробити висновок, що податковий потенціал є складною і досить динамічною економічною категорією, яка, на нашу думку, відображає не тільки існуючий рівень оподаткування адміністративно-територіальної одиниці, але й ті резерви, які можна використати в перспективі для покриття бюджетного дефіциту та закласти в основу механізму фінансового вирівнювання регіонів.

У теорії податковий потенціал має бути пропорційним сукупній податковій базі міста. Але через інституційні особливості України, зокрема, значний рівень тінізації економіки країни така тенденція не завжди знаходить відображення на практиці. Вважається за доцільне як реальну базу для оцінки

податкового потенціалу розглядати фактичні надходження до бюджету з урахуванням усіх наданих пільг і використаних податкових ставок.

У вітчизняній та зарубіжній практиці з метою оцінки податкового потенціалу регіону використовується значна кількість методик (рис. 1).

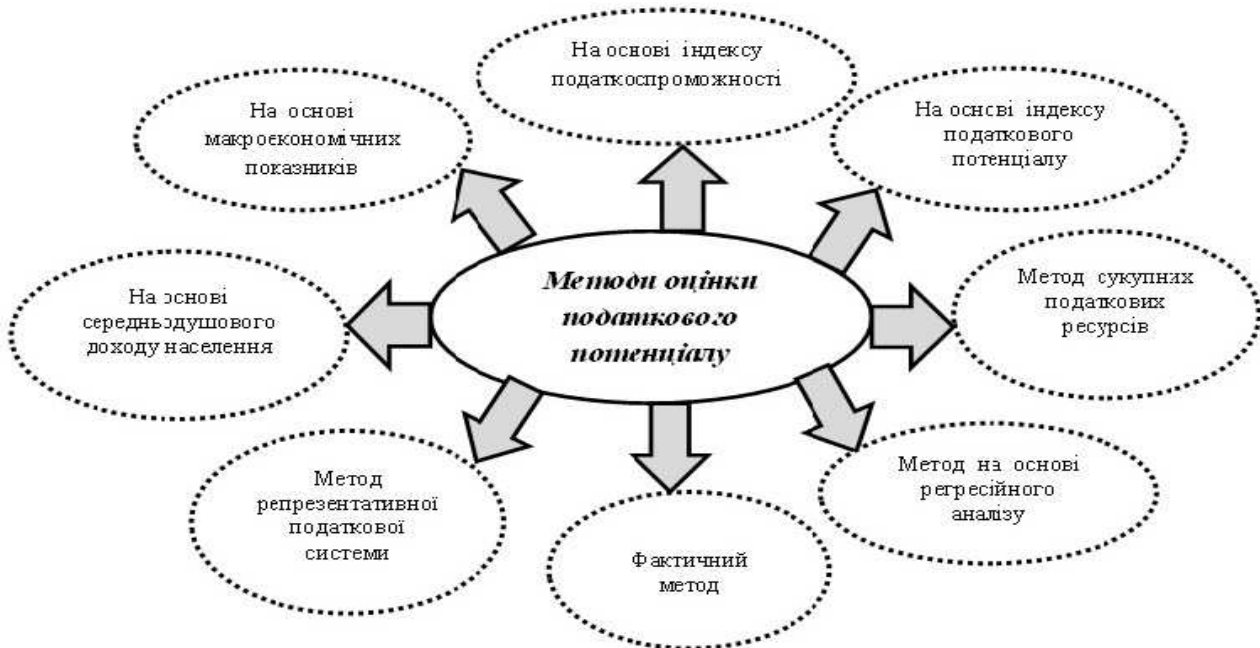

Рис. 1. Основні методи оцінки податкового потенціалу регіону

Джерело: узагальнено на підставі [7; 12]

Методи визначення податкового потенціалу регіону доцільно поділяти на дві основні групи: методи абсолютних і відносних величин. До методів абсолютних величин належать методи, що дозволяють розрахувати податковий потенціал в абсолютних показниках, що дозволяє отримати фактичні або прогнозовані на перспективу суми податкових надходжень. До методів відносних величин належать методи, що передбачають розрахунок відношення податкових надходжень до іншого показника (зазвичай показника економічного зростання). Стисла характеристика вище перелічених методів наведена у табл. 2.

Таблиця 2

Методи оцінки податкового потенціалу регіонів

Метод	Характеристика
1	2
Метод відносних величин	
На основі середньодушового доходу населення	Особливістю методу є розрахунок податкового потенціалу на основі визначення середньодушового доходу населення конкретної адміністративно-територіальної одиниці й порівняння їх із середньодушовими доходами населення у країні. Основною перевагою методу є простота та доступність даних про середньодушові доходи, а недоліком – те, що показник не враховує доходи нерезидентів, не сприяє визначенню можливостей території з акумулювання фіскальних ресурсів за визначений проміжок часу.
На основі макроекономічних показників	Метод на основі макроекономічних показників (ВВП, ВРП або ВВП муніципалітету) передбачає визначення величини податкового потенціалу як похідної від одного із зазначених показників.
На основі індексу податкоспроможності	Метод використовується в Україні. Сам індекс становить коефіцієнт, що визначає рівень податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці порівняно з аналогічним середнім показником по Україні з розрахунку на одного мешканця. Недоліком методу є його застосування суто для визначення обсягів міжбюджетних трансфертів, неповне відображення рівня податкового потенціалу території.
На основі індексу податкового потенціалу	До переваг методу належить те, що позиція муніципалітету співвідноситься не тільки з кількістю мешканців, але й із різними ставками, які впливають на надходження податкових ресурсів, а до недоліків – ускладнення процесу збору інформації та розрахунку з урахуванням кожного додаткового податку в муніципалітеті, тобто складнішою процедурою оцінки в муніципалітеті зі збільшенням кількості податків.
Метод абсолютних величин	
Метод сукупних податкових ресурсів	Метод, заснований на формуванні податкових доходів, передбачає включення в розрахунок показників, що характеризують його реалізацію. Перевагами методу є отримання точніших результативних показників при оцінці податкового потенціалу порівняно із застосуванням ВВП або ВРП.

продовження табл. 2

1	2
Метод на основі регресійного аналізу	Метод передбачає визначення даних про сукупні джерела надходжень на рівні конкретної території, сприяє ефективній оцінці податкового потенціалу території при значно меншому обсязі необхідної фінансової і статистичної інформації. Недоліком є складність вибору економічних показників, що характеризують податковий потенціал.
Фактичний метод	Метод заснований на розрахунку податкового потенціалу з використанням даних офіційних форм податкової звітності. Перевагами методу є простота розрахунків і відносно невеликі обсяги необхідної інформації. Недоліком є те, що фактичні надходження не відображають податкового потенціалу території.
Метод репрезентативної податкової системи	Суть методу полягає у визначенні дохідних можливостей, які можуть бути акумульовані у бюджет за умови середнього рівня податкових зусиль і однакового складу податків і ставок оподаткування. На основі досліджень [6] зроблено висновок, що цей метод є найадекватнішим із запропонованих і може бути покладений в основу методики оцінки податкового потенціалу промислового міста.

Джерело: [7; 12]

Дані табл. 2 свідчать, що на сучасному етапі існує велика кількість методів оцінки податкового потенціалу регіонів. Тож, вибір того чи іншого методів оцінки залежить від поставленої мети і задач аналізу формування податкового потенціалу окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Висновки з проведеного дослідження. Вивчення існуючих трактувань поняття «податковий потенціал регіону» дали підстави стверджувати, що серед науковців сформувався декілька підходів щодо трактування даного поняття, а саме: системний, відтворювальний та ресурсний. Проте, на думку автора даний перелік підходів слід доповнити підходом репрезентативності податкової системи, за яким під податковим потенціалом регіону слід розуміти базу для оцінки розміру надходжень потенційно можливих податкових доходів до відповідних бюджетів і фінансового вирівнювання соціально-економічного розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць. Уточнення даного поняття сприятиме удосконаленню методики його оцінки та прогнозування, що є вкрай необхідним при розробці програм соціального-економічного розвитку регіонів.

Бібліографічний список

1. Богачева О.В. Налоговый потенциал и региональные счета / О.В. Богачева // Финансы. – 2000. – № 2. – С. 29-32.
2. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : [монографія]. У 6 т. Т. 3 : Розвиток системи податків як основи зміцнення державних фінансів / [Азаров М.Я., Ярошенко Ф.О., Єфименко Т.І. та ін.]. – К. : НДФІ, 2004. – 308 с.
3. Горский Н.В. Налоговый потенциал в механизме международных отношений / Н.В. Горский // Финансы. – 1999. – № 6. – С. 27-30.
4. Каламбет С. Податковий потенціал у механізмі регулювання економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / С. Каламбет. – Донецьк, 2004. – 32 с.
5. Коломиец А.Л. Анализ концептуальных подходов и методов оценки налогового потенциала регионов / А.Л. Коломиец // Налоговый вестник. – 2000. – № 2. – С. 3-5.
6. Крук О.М. Формування та оцінка податкового потенціалу місцевого бюджету / О.М. Крук // Прометей. – 2011. – № 2 (35). – С. 271-273.
7. Лук'яненко І.Г. Прогнозування податкових надходжень за допомогою моделей / І.Г. Лук'яненко // Фінанси України. – 2001. – № 7. – С. 89-98.
8. Меламед М. Валовий внутрішній продукт України та його податковий потенціал / М. Меламед // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 5. – С. 26.
9. Місцеві фінанси : [навч.-метод. посібник] / [Гапонюк М.А., Яцюта В.П., Буряченко А.Є., Славкова А.А.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 184 с.
10. Мошков С.С. Налоговые отношения в условиях реформирования современной российской налоговой системы : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / С.С. Мошков. – Йошкар-Ола, 2010. – 19 с.
11. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / [уклад. М. Гедзь та ін.]. – К. : Аконіт, 1999. – Т. 3. – 457 с.
12. Сідельникова Л.П. Теоретико-методологічні засади визначення податкового потенціалу регіону / Л.П. Сідельникова, Н.М. Костіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_2/6.pdf.
13. Тарангул Л.Л. Податкова політика та економічний розвиток регіонів: теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.04.01/ НАН України ; Ін-т екон. прогнозування. – К., 2003. – 32 с.

References

1. Bogacheva, O.V. (2000), "Tax potential and regional accounts", *Finansy*, no. 2, pp. 29-32.

2. Azarov, M.Ya., Yaroshenko, F.O., Yefymenko, T.I. et al. (2004), *Biudzhetna polityka u konteksti stratehii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy. U 6 t. T. 3 : Rozvytok systemy podatkiv yak osnovy zmitsnennia derzhavnykh finansiv* [A fiscal policy is in the context of strategy of socio-economic development of Ukraine. In 6 vol. Vol. 3 : Development of the system of taxes as bases of strengthening of state finances], monograph, NDFI, Kyiv, 308 p.
3. Gorskiy, N.V. (1999), "Tax potential in the mechanism of international relations", *Finansy*, no. 6, pp. 27-30.
4. Kalambet, S. (2004), "Tax potential is in the mechanism of adjusting of economy", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.04.01, Donetsk, 32 p.
5. Kolomiets, A.L. (2000), "Analysis of conceptual approaches and methods of estimation of tax potential of regions", *Nalogovyy vestnik*, no. 2, pp. 3-5.
6. Kruk, O.M. (2011), "Forming and estimation of tax potential of local budget", *Prometei*, no. 2 (35), pp. 271-273.
7. Lukianenko, I.H. (2001), "Prognostication of tax receipts by models", *Finansy Ukrainy*, no. 7, pp. 89-98.
8. Melamed, M. (2005), "Valoviy is an internal product of Ukraine and him tax potential", *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 5, pp. 26.
9. Haponiuk, M.A., Yatsiuta, V.P., Buriachenko, A.E. and Slavkova, A.A. (2002), *Mistsevi finansy* [Local finances], KNEU, Kyiv, 184 p.
10. Moshkov, S.S. (2010), "Tax relations in the conditions of reformation of the modern Russian tax system", Thesis abstract of Doct. Sc. (Econ.), 08.00.10, Yoshkar-Ola, Russia, 19 p.
11. Gedz, M. et al. (1999), *Novyi tumachnyi slovnyk ukrainskoi movy : v 3 t.* [New explanatory dictionary of Ukrainian : in 3 vol.], Vol. 3, Akonit, 457 p.
12. Sidelnykova, L.P. and Kostina, N.M. "Teoretiko-methodological principles of determination of tax potential of region", available at: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_2/6.pdf (access date October 27, 2014)
13. Taranhul, L.L. (2003), "Tax policy and economic development of regions: theory, methodology, practice", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.04.01, NAN Ukrainy; In-t ekonomichnoho prohnozuvannia, Kyiv, 32 p.

Черкасова О.С. ПОДАТКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИКА ОЦІНКИ

Мета полягає в поглибленні й удосконаленні теоретичних положень сутності поняття «податковий потенціал регіону», розгляді методологічного інструментарію формування його складових та аналізі переваг і недоліків методичних аспектів його оцінки.

Методика дослідження. У процесі роботи були використані загальнонаукові методи теоретичного дослідження сутності та поняття «податковий потенціал регіону», зокрема метод групування та узагальнення – для обґрунтування необхідності застосування нових підходів до визначення сутності податкового потенціалу регіону; абстрактно-логічний метод – при обґрунтуванні теоретичних узагальнень і висновків.

Результати дослідження. В ході дослідження доведено, що сучасні ринкові відносини ставлять нові завдання щодо вирішення проблем формування податкового потенціалу регіону, тоді як існуючим дослідженням характерний більш класичний підхід щодо розкриття цього питання.

За результатами досліджень уточнено визначення поняття «податковий потенціал регіону», запровадження якого на практиці сприятиме удосконаленню методики його оцінки та прогнозуванню, що є вкрай необхідним при розробці програм соціального-економічного розвитку регіонів.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в удосконаленні теоретичних положень сутності поняття «податковий потенціал регіону» як бази для оцінки розміру надходжень потенційно можливих податкових доходів до відповідних бюджетів і фінансового вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що розроблені в роботі удосконалення теоретичних положень сутності поняття «податковий потенціал регіону» можуть бути використані в практичній діяльності територіальних органів влади при розробці програм соціального-економічного розвитку регіонів.

Ключові слова: податковий потенціал, податковий потенціал регіону, методи оцінки податкового потенціалу.

Cherkasova O.S. THE TAX POTENTIAL OF THE REGION: THE NATURE AND METHODS OF ASSESSMENT

The aim is to deepen and improve the theoretical provisions of the essence of the concept of "tax potential of the region", the review of methodological tools of the formation of its components and the analysis of the advantages and disadvantages of methodological aspects of evaluation.

Methodology of research. In the process, were used scientific methods of theoretical research on the essence and concept of "tax potential of the region", in particular a method of grouping and summarizing – to substantiate the need for new approaches to determining the nature of the tax potential of the region; an abstract method in the justification of theoretical generalizations and conclusions.

Findings. The study proved that the modern market relations pose new challenges for the solution of problems of formation of the tax potential of the region, while existing studies characterized by a more classical approach to the disclosure of this issue.

The results of the research clarified the definition of "tax potential of the region", the introduction, which in practice will contribute to the improvement of the methods of its estimation and forecasting, which is very necessary in the development of programs of social-economic development of regions.

Originality. Scientific novelty of the results of the study is to improve the theoretical provisions of the essence of the concept of "tax potential of the region", as a basis for estimating the size of potential tax revenues of their respective budgets and financial alignment socio-economic development of regions.

Practical value. The practical significance of the research lies in the fact that developed in the work of improving the theoretical provisions of the essence of the concept of "tax potential of the region" can be used in the practical activity of the territorial authorities in the development of programs of social-economic development of regions.

Key words: tax capacity, tax capacity of the region, methods of estimation of tax capacity.

Черкасова Е.С. НАЛОГОВЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕГИОНА: СУЩНОСТЬ И МЕТОДИКА ОЦЕНКИ

Цель состоит в углублении и совершенствовании теоретических положений сущности понятия «налоговый потенциал региона», рассмотрении методологического инструментария формирования его составляющих и анализе преимуществ и недостатков методических аспектов его оценки.

Методика исследования. В процессе работы были использованы общенаучные методы теоретического исследования сущности и понятия «налоговый потенциал региона», в частности метод группировки и обобщения - для обоснования необходимости применения новых подходов к определению сущности налогового потенциала региона; абстрактно-логический метод - при обосновании теоретических обобщений и выводов.

Результаты исследования. В ходе исследования доказано, что современные рыночные отношения ставят новые задачи по решению проблем формирования налогового потенциала региона, тогда как существующим исследованиям характерен более классический подход относительно раскрытия этого вопроса.

По результатам исследований уточнено определение понятия «налоговый потенциал региона», введение, которого на практике будет способствовать совершенствованию методики его оценки и прогнозированию, что является крайне необходимым при разработке программ социально-экономического развития регионов.

Научная новизна результатов исследования заключается в совершенствовании теоретических положений сущности понятия «налоговый потенциал региона», как базы для оценки размера потенциально возможных поступлений налоговых доходов соответствующих бюджетов и финансового выравнивания социально-экономического развития регионов.

Практическая значимость результатов исследования заключается в том, что разработанные в работе совершенствование теоретических положений сущности понятия «налоговый потенциал региона» могут быть использованы в практической деятельности территориальных органов власти при разработке программ социального-экономического развития регионов.

Ключевые слова: налоговый потенциал, налоговый потенциал региона, методы оценки налогового потенциала.

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ І ЕКОЛОГІЯ

УДК 330.14:330.15:332.54:332.34

*Абрамик М.І.,
к.с-г.н, директор
Прикарпатської державної сільськогосподарської
дослідної станції НААН (м. Івано-Франківськ)*

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ ТА В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ СВІТУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку АПК України характеризується низкою проблем і факторів, що унеможливають здійснювати ефективне використання та відтворення природно-ресурсного потенціалу в АПК України. Зважаючи на той фактор, що Україна відноситься до держав світу з найбільшою кількістю земель сільськогосподарського призначення, існує низка негативних тенденцій і перешкод на локальному та національному рівні щодо ефективного та ресурсощадного їх використання, що в сьогоdnішній період є особливо актуальним і потребує вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз публікацій і досліджень науковців щодо ефективності використання ресурсного потенціалу стали об'єктом дослідження в працях таких відомих вчених П. Саблука [1], В. Якубів [2; 3; 4; 14], Н. Бобровської [1], А. Бодюк [6], В. Трегобчука, А. Юзефович, Д. Крисанова [7; 12], О. Вишневської [8], Б. Замкевич [9], О. Кузьменко [10], Г. Мазур [11], А. Чухна [13] та ін., які стали важливими фундаментальними доробками в даному напрямку досліджень щодо формування і використання ресурсного потенціалу нашої країни в посттрансформаційний період.

Зважаючи на вищевикладене, вважаємо вкрай необхідно-важливим здійснення нами системного аналізу щодо наявності та ефективності використання ресурсів в сільському господарстві України в порівнянні із провідними європейськими державами світу.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення порівняльного аналізу ресурсного потенціалу АПК України і низки європейських держав світу за останнє п'ятиріччя.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі дослідження підтверджено, що ресурси в економіці кожної держави є вкрай важливим і необхідним елементом, без чого не можливий розвиток будь-якої господарської одиниці в соціумі на мікро рівні та національної економіки загалом. Держави світу в силу обставин, які для них складаються в епоху сучасних глобальних перетворень, намагаються ефективно використовувати потенціал,

Так, Україна має найбільший відсоток земель сільськогосподарського призначення, що свідчить про наявність передумов для успішного агробізнесу в державі. (табл. 1).

Аналізуючи дані таблиці 1, спостерігаємо, що в Україна серед інших країн має найбільшу частку земель сільськогосподарського призначення, яка у відсотковому відношенні становить 71%. Наближається до України за часткою сільськогосподарських земель тільки Угорщина і Румунія, де дані показники відповідно становлять 65 і 63%.

Разом з тим, серед розвинених європейських країн відсоток земель сільськогосподарського призначення є менше половини і це дозволяє стверджувати, що кожна з цих держав раціонально використовує свої земельні ресурси. Особливим чином це стосується країн Болгарії, Хорватії, країн Єврозони, Словачії та Австрії, що відповідно становить 49,0%, 48,0%, 47,0 і 40,0%.

Таким чином, вітчизняні земельні ресурси сільськогосподарського призначення займають досить високу частку у структурі всієї площі країни і є показником, що характеризує наявність в Україні високої частки земельних ресурсів сільськогосподарського призначення, які є придатними для вирощування зернових, технічних та олійних культур з високим рівнем урожайності.

В останнє десятиріччя значний відсоток сільськогосподарських земель обробляється великими агрохолдингами, для яких характерним є одержання надзвичайно високих прибутків від часто-густо нещадного використання земель і недотримання сівозмін, що спричиняє «хижацьке» зниження родючості ґрунтів. Мова насамперед йде про хімізацію ґрунтів, що є екологічно недоцільним, оскільки більшість держав світу переходять на органічне виробництво. Також до цього можна віднести і нещадне використання ґрунтів під монокультурами, що істотно знижує на майбутні роки родючість ґрунтів.

Таблиця 1

Частка сільськогосподарських земель в структурі площі України та низки інших європейських держав світу в 2008-2013 роках

Назва держав	Відсоток сільськогосподарських земель від площі країни	Показник відставання європейських країн від України (-) за часткою (%) сільськогосподарських земель
Україна	71	*
Росія	13	-58
Австрія	40	-31
Словакія	40	-31
Єврозона	47	-24
Хорватія	48	-23
Болгарія	49	-22
Польща	52	-19
Туреччина	54	-17
Чехія	55	-16
Румунія	63	-8
Угорщина	65	-16

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

Таким чином, незважаючи на паспортизацію ґрунтів, що є обґрунтовано в Земельному кадастрі, багато родючих земель під час орендування і такого господарювання великими агрохолдингами фактично втрачають свою первісну вартість внаслідок виснаженими.

Аналізуючи протяжність земель сільськогосподарського призначення в Україні та у порівнянні з провідними європейськими країнами світу, спостерігаємо величезну протяжність земель сільськогосподарського призначення в Україні й це дає нам можливість вести мову про велику кількість наявних земельних ресурсів на території України (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз протяжності земель сільськогосподарського призначення в Україні та в низці інших європейських країн світу у 2008-2013 роках

(ТИС. КВ КМ)

Назва країн	Протяжність сільськогосподарських земель, км	Відношення у % протяжності сільськогосподарських земель європейських країн світу до України
Україна	413	X
Словакія	19	4,6
Хорватія	27	6,5
Австрія	33	8,0
Чехія	43	10,4
Болгарія	53	12,8
Угорщина	59	14,3
Румунія	145	35,1
Польща	159	38,5
Туреччина	412	99,8
Єврозона	1182	286,2
Росія	2157	522,2

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

Аналізуючи протяжність сільськогосподарських земель в Україні, можемо констатувати, що він є досить високий у порівнянні з іншими державами Європи, що створює для нас виклик часу, а чи раціонально ми використовуємо наявні ресурси? Ефективність обробітку таких земель в сільськогосподарському виробництві вищі і затрати праці значно менші, оскільки механізовані роботи (обробіток ґрунту) здійснюються з меншими затратами праці та коштів - тобто наявних ресурсів.

Сучасні умови господарювання різних за розміром аграрних підприємств створює для нас багато питань, які необхідно вирішувати своєчасно і комплексно. Основні з них: чи пайовик, який здав в оренду землю агрохолдингам чи корпораціям зможе в майбутньому її використовувати для вирощування потрібних йому культур? На ці виклики майбутнього мають звертати увагу орендарі земельних паїв, які часто-густо не задумуються над цими основними питаннями сьогодення, особливо щодо розрахунку з населенням, яке віддало в обробіток їм свої земельні наділи. Тому фермери, маючи найцінніший вид

ресурсів в користуванні - землю мають ощадно використовувати наявний ресурси з метою підвищення родючості і при одночасному зниженні затрат праці і коштів на виробництво продукції.

Щодо порівняння урожайності зернових культур в європейських країнах світу та в Україні, то спостерігаємо, що по країнах варіюється показник урожайності зернових культур (табл. 3).

Аналізуючи урожайність зернових в європейських країнах світу та в Україні за вказаний період, слід відзначити, що найвища врожайність зернових має місце в Австрії, країнах Євразії, Угорщині, Хорватії, Чехії, Словачії, Польщі. Урожайність зернових в Туреччині, Болгарії, Росії, Румунії та в Україна майже вдвічі менше від країн Євразії.

Таблиця 3

Урожайність зернових культур в європейських країнах світу та в Україні у 2008-2013 рр.

Назва держав	Урожайність зернових, тонн	Відношення у % урожайності зернових культур європейських країн світу до України
Україна	2,1	X
Румунія	1,6	76,2
Росія	1,8	85,7
Болгарія	2,1	100,0
Туреччина	2,3	109,5
Польща	3,3	157,1
Словачія	3,7	176,2
Чехія	4,5	214,3
Хорватія	4,6	219,0
Угорщина	4,8	228,6
Євразія	5,5	261,9
Австрія	5,7	271,4

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

Дані результати щодо урожайності зернових культур є свідченням того, що низка країн, які в минулі роки увійшли до країн Євразії ще значно відстають від розвинених країн Європи, у яких сільськогосподарське виробництво знаходиться на досить високому щаблі розвитку. До тих країн насамперед відноситься Австрія, яка є однією з перших переходить на органічне виробництво сільськогосподарської продукції.

Важливим аспектом у використанні ресурсного потенціалу в сільському господарстві є науково - обґрунтоване та своєчасне внесення добрив під посіви в рослинництві (таблиця 4.)

Таблиця 4

Аналіз внесення добрив (1 кг на 1 га орної землі) в Україні та в низці європейських країн світу у 2008-2013 рр.

Країни	Внесення добрив на 1 га орної площі	Відношення (у %) внесення добрив європейських країн світу до України
Україна	24	X
Росія	12	50,0
Румунія	50	208,3
Словачія	83	345,8
Туреччина	112	466,7
Угорщина	118	491,7
Польща	128	533,3
Хорватія	140	583,3
Чехія	152	633,3
Болгарія	178	741,7
Євразія	191	795,8
Австрія	375	1562,5

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

Внесення добрив на один гектар орної землі в Україні, згідно потреб і норм, є недостатнім, що видно з порівнянь по названих країнах.

Все це свідчить про те, що внесення малих доз добрив є наслідком недоодержання продукції рослинництва, а, отже, одним із резервів підвищення врожайності сільськогосподарських культур.

Збільшення внесення добрив є в прямій залежності від одержуваної урожайності. Тому, як видно з даних табл. 4, більш економічно багатші країни Євросони в багато разів більше вносять добрив, ніж країни, які знаходяться на пострадянському просторі.

Тому не є дивним той факт, що в Російській Федерації внесення добрив є ще вдвічі меншим, ніж в Україні. А в країнах, які увійшли в Євросоюз в останні роки цей показник є значно вищим, ніж в нашій державі, що є доказом того, що дані країни знаходяться на більш високому ступеню економічного розвитку.

Важливу роль в розвитку сільськогосподарського виробництва відіграє фондоозброєність (табл. 5)

Таблиця 5

Аналіз кількості тракторів на 100 кв. км. орної землі в Україні та в низці європейських країн світу у 2008-2013 рр.

Назва держав	Кількість тракторів на 100 кв км орної землі	Відношення у %кількості тракторів європейських країн світу до України
Україна	109	X
Росія	39	35,8
Болгарія	108	99,1
Словакія	157	144,0
Румунія	186	170,6
Угорщина	262	240,4
Чехія	286	262,4
Туреччина	429	393,6
Євросона	1010	926,6
Польща	1184	1086,2
Хорватія	1711	1569,7
Австрія	2390	2192,7

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

Так, основними технічними засобами для обробітки землі є кількість тракторного парку. В Україні поряд з іншими європейськими країнами він надто є недостатній, про що демонструють дані таблиці 5. Такий рівень фондоозброєності свідчить про дуже високі затрати праці в рослинництві і низьку продуктивність її в даній галузі.

Висновки та подальші дослідження. Отже, зростання ефективності галузі вимагає:

1) використання комплексу заходів щодо підвищення продуктивності її та вмілого організаційного підходу в прийнятті управлінських рішень.

2) ресурсний потенціал був і залишається важливим вимірником ролі і значення кожної держави на світовій арені, що відчутно можна помітити неозброєним оком, незважаючи на різноманітного роду зміни і трансформації, які мають місце в крос-культурах кожного суспільства.

3) важливим елементом є розгляд ролі і значення ресурсного потенціалу аграрної сфери України, яка в світовому вимірі була і залишається аграрною державою з величезним ресурсним потенціалом і споконвічною житницею Європи. Завдяки найкращим родючим чорноземним ґрунтам, які 90% знаходяться в Україні, наша держава займала і буде займати передові позиції серед європейських країн з найвищим шаром родючого гумусу.

Важливим елементом є розгляд ролі і значення ресурсного потенціалу аграрної сфери України, яка в світовому вимірі була і залишається аграрною державою з величезним ресурсним потенціалом і споконвічною житницею Європи

Бібліографічний список

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформаційно-аналітичний збірник. Вип. 5 / За ред. П.Т. Саблука та ін. – К. : ІАЕ, 2002. – 540 с.

2. Бесенюк В.М. Земельно-ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області на пореформеному етапі розвитку / В.М. Бесенюк // Економіка: проблеми теорії та практики. Випуск 200: В 4 т. Том I. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С. 274-283.

3. Бесенюк В.М. Особливості формування і використання ресурсного потенціалу агроформувань на пореформеному етапі розвитку сільського господарства / В.М. Бесенюк // АгроІнком. – 2004. – № 11-12. – С. 89-91.

4. Бесенюк В.М. Ресурсний потенціал агроформувань у забезпеченні ефективного господарювання / В.М. Бесенюк // Економіка: проблеми теорії та практики. Випуск 193: В 5 т. Том I. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С. 158-168.

5. Бобровська Н.В. Природно-ресурсні особливості формування зрівноваженого розвитку аграрного сектору / Н.В. Бобровська // Вісн. аграр. науки Причорномор'я. – 2012. – Вип. 4. – С. 141-148.

6. Бодюк А.В. Теоретичні обґрунтування економіки природно-ресурсного виробництва /

А.В. Бодюк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 4. – С. 128-133.

7. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / В.Трегобчук, А.Юзефович, Д.Крисанов та ін. / Відпов. редактор., акад. УААН В.М.Трегобчук. – К.: Інститут економіки НАНУ, 2003. – 259 с.

8. Вишневська О.М. Регіональне використання природно-ресурсного потенціалу підприємств аграрного сектора / О.М. Вишневська // Вісн. аграр. науки Причорномор'я. – 2011. – Вип. 2(59). – С. 21-27.

9. Замкевич Б.М. Ресурсний потенціал підприємств АПК в умовах економічної кризи [Електронний ресурс] / Б.М. Замкевич. – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_112/41.pdf.

10. Кузьменко О.Б. Оцінка ефективності використання природно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств / О.Б. Кузьменко // Вісн. аграр. науки Причорномор'я. – 2012. – Вип. 3(67). – С. 38-47.

11. Мазур Г.Ф. Природно-ресурсний потенціал розвитку агропромислового виробництва України / Г.Ф. Мазур // Економіка АПК. – 2013. – № 10. – С. 80-86.

12. Трегобчук В.М. Економічні проблеми відтворення ресурсного потенціалу АПК / В.М. Трегобчук // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 54-57.

13. Чухно А.А. Сучасні фінансово-економічні кризи: природа, шляхи і методи подолання / А.А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 4-18.

14. Якубів В.М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / Якубів Валентина Михайлівна; Державний агроекологічний ун-т. – Житомир, 2006. – 20 с.

References

1. Sabluk, P.T. and others (2002) *Ahropromyslovyu kompleks Ukrayiny: stan, tendentsiyi ta perspektyvu rozvytku* [Agriculture of Ukraine: status, trends and prospects], Instytut ahranoyi ekonomiky, Kyiv, Ukraine, 2002, 540 p.

2. Beseniuk, V.M. (2002), "Land resource potential agricultural enterprises of Ivano-Frankivsk region in the post-reform stage of development", *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, vol 1, iss.200, pp. 274-283.

3. Beseniuk, V.M. (2004), "Features of formation and use of resource potential agricultural enterprises on the post-reform phase of agricultural development", *Ahroinkom*, no 11-12, pp. 89-91.

4. Beseniuk, V.M. (2004), "Resource potential agricultural facilities to ensure effective management", *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, vol 1, iss.193, pp. 158-168.

5. Bobrovska, N.V. (2004), "Natural resource features of formation of balanced development of the agricultural sector", *Visnyk ahranoyi nauky Prychornomoria*, iss.4, pp. 141-148.

6. Bodyuk, A. V. (2011) "Theoretical study of the economy of natural resource production", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no.4, pp. 128-133.

7. Trehobchuk, V., Yuzefovych, A., Krysanov, D. etc. (2003), *Vidtvorennia ta efektyvne vykorystannia resursnoho potentsialu APK (teoretychni i praktychni aspekty)* [Reproduction and efficient use of the resource potential APC (theoretical and practical aspects)], Instytut ekonomiky NANU, Kyiv, 259 p.

8. Vyshnevskaya, O.M. (2011), "Regional use of natural resources of the enterprises of the agricultural sector", *Visnyk ahranoyi nauky Prychornomorya*, iss.2, pp. 21-27.

9. Zamkevych, B.M. (2014), "Resource potential agricultural enterprises in the economic crisis" available at:http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_112/41.pdf

10. Kuzmenko, O.B. (2012), "Evaluating the effectiveness of the use of natural resource potential farms", *Visnyk ahranoyi nauky Prychornomorya*, iss.3, pp. 38-47.

11. Mazur, H.F. (2013), "Natural resource potential development of agricultural production in Ukraine", *Ekonomika APK*, no.10, pp. 80-86.

12. Trehobchuk, V.M. (2009), "Economic problems playing resource potential APC", *Ekonomika APK*, no.1, pp. 54-57.

13. Chukhno, A.A (2010), "Current financial and economic crisis: nature, ways and means of overcoming", *Ekonomika APK*, no.1, pp. 4-18.

14. Yakubiv, V.M. (2006), "Improving the efficiency of resource potential farms", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, State Agroecological University, Zhytomyr, Ukraine, 20 p.

Абрамик М.І. РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ ТА В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ СВІТУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Мета. Метою статті є здійснення порівняльного аналізу показників ресурсного потенціалу АПК України та низки європейських держав світу за останнє п'ятиріччя.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною базою дослідження є наукові праці вчених економістів - аграрників України з питань розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору України. В процесі дослідження використовувалися такі методи: монографічний (при вивченні теоретичної бази щодо ролі і значення ресурсного потенціалу), порівняльного аналізу (при дослідженні аналізу ресурсного потенціалу України та країн Європи).

Результати. Визначено основні фактори формування ресурсного потенціалу в Україні. Виявлено, що в Україні існує низка природно-кліматичних та географічних факторів, які сприятливі для ефективного використання ресурсного потенціалу АПК в Україні. Обґрунтовано стратегію ефективного використання ресурсного потенціалу в Україні.

Наукова новизна полягає у визначенні методичного підходу щодо порівняльного аналізу формування і ефективного використання ресурсного потенціалу АПК в Україні. Визначено основні пріоритети щодо раціонального використання ресурсного потенціалу АПК України.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу АПК в Україні до рівня найрозвинутіших європейських держав.

Ключові слова: аграрний сектор, ресурсний потенціал, фондоозброєність, сільськогосподарські підприємства, порівняльний аналіз.

Abramyk M.I. RESOURCE POTENTIAL AGRICULTURAL SECTOR IN UKRAINE AND IN EUROPEAN COUNTRIES OF THE WORLD: A COMPARATIVE ANALYSIS

Purpose. The aim of the paper is comparative analysis of the resource potential of agriculture of Ukraine and other European countries over the past five years.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the study is scientific works by academic economists - agrarians of Ukraine on the development of the resource potential of the agricultural sector of Ukraine. When writing a scientific publication, the following methods: monographic (the study of theoretical framework on the role and importance of resource potential) comparative analysis (the study of the analysis of the resource potential of Ukraine and Europe).

Findings. The main factors of resource potential in Ukraine. Proved that in Ukraine there are a number of climatic and geographical factors conducive to the effective use of resource potential of agribusiness in Ukraine. The strategy effective use of resource potential in Ukraine.

Originality Is to determine in the development of a conceptual approach to the comparative analysis of the formation and the efficient use of the resource potential of agribusiness in Ukraine. The main priorities for the rational use of the resource potential of the agricultural sector of Ukraine.

Practical value. These research results are the basis for solving practical problems related to energy efficiency resource potential of agribusiness in Ukraine to the level of the most developed European countries.

Key words: agrarian sector, resource potential, capital-labor ratio, agricultural enterprises, comparative analysis.

Абрамик М.И. РЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ В УКРАИНЕ И В ЕВРОПЕЙСКИХ ГОСУДАРСТВАХ МИРА: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Цель статьи. Целью статьи является осуществление сравнительного анализа ресурсного потенциала АПК Украины и ряда европейских государств мира за последнее пятилетие.

Методика исследования. Теоретико-методологической базой исследования являются научные труды ученых экономистов - аграрников Украины по вопросам развития ресурсного потенциала аграрного сектора Украины. При написании данной научной публикации использовались следующие методы исследования: монографический (при изучении теоретической базы о роли и значении ресурсного потенциала), сравнительного анализа (при исследовании анализа ресурсного потенциала Украины и стран Европы).

Результаты. Определены основные факторы формирования ресурсного потенциала в Украине. Установлено, что в Украине существует ряд природно-климатических и географических факторов, которые благоприятны для эффективного использования ресурсного потенциала АПК в Украине. Обоснована стратегия эффективного использования ресурсного потенциала в Украине.

Научная новизна заключается в определении методического подхода к сравнительному анализу формирования и эффективного использования ресурсного потенциала АПК в Украине. Определены основные приоритеты по рациональному использованию ресурсного потенциала АПК Украины.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по повышению эффективности использования ресурсного потенциала АПК в Украине до уровня развитых европейских государств.

Ключевые слова: аграрный сектор, ресурсный потенциал, фондовооруженность, сельскохозяйственные предприятия, сравнительный анализ.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 330.322

*Бурмака М.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

ВИЗНАЧЕННЯ СТАВКИ ДИСКОНТУ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНИХ ПАРТНЕРСТВ

Постановка проблеми. Одним з ключових механізмів реалізації політики модернізації економіки України, вирішення важливих соціально-економічних проблем є поступове впровадження державно-приватних партнерств. До основних пріоритетних напрямів використання державно-приватних партнерств в Україні відносяться: побудова нових та реконструкція старих автомобільних доріг на умовах концесії; розвиток та модернізація об'єктів сфери житлово-комунального господарства; геологічна розвідка родовищ та видобуток корисних копалин; реалізація спільних проектів у гуманітарній сфері (освіта, наука, екологічний туризм, рекреація, охорона пам'яток культурної та природної спадщини, будівництво зон відпочинку (сквери, паркові зони) та ін.). Для попередньої оцінки таких інвестиційних проектів на законодавчому рівні затверджена «Методика проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства» [1], однак деякі питання недостатньо повно розкриті та потребують подальшої конкретизації. Так, для дисконтування грошових потоків використовується ставка дисконту, однак методичні рекомендації з її визначення відсутні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективністю впровадження державно-приватних партнерств в різних сферах економіки займалися О. В. Жулин [2], В. А. Корольов, А. В. Клименко, В. Г. Варнавський [3], А. В. Мерзляк, С. О. Дорошенко [4], Н. Ю. Шкарівська [5] та інші науковці, які досліджували питання дисконтування грошових потоків. Проте обґрунтування ставки дисконту залишилося поза їх увагою.

В економічній літературі науковцями [6–8] виділяють наступні види ставки дисконту: комерційну, соціальну, бюджетну та учасника проекту.

Комерційна ставка дисконту використовується при оцінці комерційної ефективності проекту. Вона визначається з урахуванням альтернативної (тобто пов'язаної з іншими проектами) ефективності використання капіталу.

Соціальна (суспільна) ставка дисконту використовується при розрахунках показників суспільної ефективності та характеризує мінімальні вимоги суспільства до суспільної ефективності проектів.

Бюджетна ставка дисконту використовується при розрахунках бюджетної ефективності і відображає альтернативну вартість бюджетних коштів. Вона встановлюється державними або регіональними органами управління. Вона вважається національним параметром і повинна встановлюватись централізовано органами управління держави з урахуванням прогнозів її економічного та соціального розвитку.

Ставка дисконту учасника проекту відображає ефективність участі у проекті організацій (чи інших учасників). Вона обирається самими учасниками. За відсутності чітких переваг в її якості можна використовувати комерційну ставку дисконту.

Постановка завдання. Інвестиційні проекти державно-приватного партнерства є соціально-важливими, довготривалими та капіталоемними, фінансування яких відбувається за рахунок держави й окремих інвесторів. Враховуючі ці обставини, жодну з існуючих видів ставок дисконту недоцільно використовувати для дисконтування грошових потоків. Тому метою статті є обґрунтування ставки дисконту для оцінки інвестиційних проектів державно-приватного партнерства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зацікавленість держави у розвитку державно-приватного партнерства пов'язана з вирішенням важливих соціально-економічних проблем. В свою чергу, інвестор зацікавлений в ефективності використання своїх капіталовкладень та отриманні прибутку. Тому ставка дисконту інвестиційних проектів державно-приватного партнерства повинна враховувати інтереси як держави, так і інвестора. З урахуванням вищезазначеного, доречно у першому випадку, коли кошти інвестує держава, використовувати соціальну ставку дисконту, у другому – комерційну ставку дисконту, для відповідного обсягу капіталовкладень кожною стороною.

Таким чином, ставки дисконту для оцінки економічної ефективності інвестиційних проектів державно-приватного партнерства пропонуються розраховувати за наступною формулою:

$$R = w_D \times R_S + w_I \times R_K, \quad (1)$$

де R – ставка дисконту, %;

w_D, w_I – питома вага державних коштів та коштів інвестора відповідно у загальному обсязі початкових капіталовкладень інвестиційного проекту, частка од.;

R_S, R_K – соціальна та комерційна ставка дисконту відповідно, %.

Соціальна ставка дисконту може бути визначена за наступними підходами: соціальна ставка міжчасових переваг (social rate of time preference – SRTP), соціальні альтернативні витрати на капітал (social opportunity cost of capital – SOC). Здійснивши аналіз цих методів, пропонується соціальну ставку визначати за методом SRTP. Соціальна ставка дисконту відповідно до підходу міжчасових переваг розглядається як ставка, за якої суспільство готове відмовитися від споживання в нинішньому заради споживання в майбутньому. Іншими словами, ставка відображає перевагу суспільством нинішнього споживання майбутньому.

Визначення соціальної ставки дисконту за методом SRTP здійснюється за формулою Рамсея [9]:

$$R_S = \delta + L + \mu \times g, \quad (2)$$

де δ – «чиста» ставка міжчасових переваг, %;

L – рівень ризику для життя, %;

μ – еластичність граничної корисності споживання, частка од.;

g – темп приросту споживання на душу населення, %.

Розрахунок комерційної ставки дисконту може здійснюватись наступними методами: метод оцінки доходності активів (Capital Assed Pricing Model – CAPM), метод оцінки середньозваженої вартості капіталу (Weighted Average Cost of Capital – WACC), метод кумулятивної побудови, ринкова екстракція, за формулою Фішера, пофакторний розрахунок поправки на ризик, інтервальний (встановлення верхньої та нижньої межі ставки дисконту), через ставку рефінансування, модифіковану внутрішню ставку прибутковості.

Враховуючи переваги та недоліки кожного з цих методів, пропонується комерційну ставку визначати кумулятивним методом. Кумулятивний метод визначення ставки дисконту – спосіб розрахунку ставки капіталізації, при якому до безризикової ставки додаються поправки на ризик, низьку ліквідність та інвестиційний менеджмент.

Формула розрахунку комерційної ставки дисконту за кумулятивним методом має наступний вигляд:

$$R_K = r_f + r_1 + \dots + r_n, \quad (3)$$

де r_f – безризикова ставка доходу, %;

r_1, r_n – ризикові премії за різними факторам ризику, %;

n – кількість факторів ризику.

До основних ризиків, що впливають на комерційний успіх інвестиційних проектів, можна віднести: ризик учасника проекту, ризик якості управління, ризик неотримання передбачених проектом доходів, ризик використання неякісних матеріалів, ризик неотримання технології будівництва, ризик країни, ризик стихійних лих, ризик негативних екологічних наслідків та інші.

В результаті проведеного дослідження найбільш впливовими ризиками для інвестиційних проектів державно-приватних партнерств є: ризик ненадійності учасників проекту, ризик неотримання передбачених проектом доходів, ризик країни.

Поправка на кожний вид ризику не вводиться, якщо інвестиції застраховані на відповідний страховий випадок (страхова премія при цьому є певним індикатором відповідного виду ризиків). Однак при цьому витрати інвестора збільшуються на розмір страхових платежів.

Ризик ненадійності учасників проекту зазвичай вбачається у можливості непередбаченого припинення реалізації проекту, обумовленого:

– нецільовим витрачанням коштів, призначених для інвестування в даний проект;

– фінансовою нестійкістю фірми, що реалізує проект (недостатнє забезпечення власними оборотними засобами, недостатнє покриття короткострокової заборгованості обігом, відсутність достатніх активів для майнового забезпечення кредитів і т.п.);

– недобросовісністю, неплатоспроможністю, юридичною недієздатністю інших учасників проекту (наприклад, будівельних організацій, постачальників сировини або споживачів продукції), їх ліквідацією або банкрутством.

Розмір премії за ризик ненадійності учасників проекту визначається експертно кожним конкретним учасником проекту. Зазвичай поправка на цей вид ризику не перевищує 5%.

Ризик неотримання передбачених проектом доходів обумовлений перш за все технічними, технологічними та організаційними рішеннями проекту, а також випадковими коливаннями обсягів виробництва і цін на продукцію й ресурси. Поправка на цей вид ризику визначається з урахуванням технічної можливості бути реалізованим і ступеня обґрунтованості проекту, наявності необхідного наукового і дослідно-конструкторського обґрунтування і ретельності маркетингових досліджень.

Питання про конкретні значення поправок на цей вид ризику для різних галузей промисловості і різних типів проектів є маловивченим. Якщо відсутні спеціальні міркування щодо ризиків даного конкретного проекту або аналогічних проектів, розмір поправок можна орієнтовно визначити відповідно до табл. 1.

Таблиця 1

Орієнтовна величина поправок на ризик неотримання передбачених проектом доходів

Величина ризику	Величина поправки на ризик, %
Низький	1,0 – 3,0
Середній	3,01 - 5,5
Високий	5,51 – 8,0
Дуже високий	8,01 – 10,0

Джерело: розробка автора

Ризик неотримання передбачених проектом доходів знижується:

– при отриманні додаткової інформації про ступінь реалізованості і ефективності нової технології, про запаси корисних копалин і т.п.;

– при наявності представницьких маркетингових досліджень, які підтверджують помірно песимістичний характер прийнятих у проекті обсягів попиту та цін і їх сезонну динаміку;

– у разі, коли у проектній документації міститься проект організації виробництва на стадії його освоєння.

Ризик країни зазвичай вбачається у можливості:

– конфіскації майна або втрати прав власності при викупі їх за ціною нижче ринкової або передбаченої проектом;

– непередбаченої зміни законодавства, що погіршує фінансові показники проекту (наприклад, підвищення податків, жорсткість вимог до виробництва або виробленої продукції в порівнянні з передбаченими у проекті);

– зміни персоналу в органах державного управління, що трактує законодавство непрямої дії.

Величина поправки на ризик країни оцінюється експертно:

– по закордонних країнах на підставі рейтингів країн світу за рівнем ризику країни інвестування, публікуються спеціалізованою рейтинговою фірмою BERI (Німеччина), Асоціацією швейцарських банків, аудиторською корпорацією "Ernst @ Young";

– ризик країни може визначатися у відповідності до рівня інвестиційної привабливості держави.

При цьому розмір поправки на ризик країни знижується за умови надання проекту державної (і в меншій мірі регіональної) підтримки, а також коли проект реалізується на умовах угоди про розподіл продукції.

Таким чином, узагальнена формула визначення ставки дисконту для оцінки економічної ефективності довготривалих та соціально важливих інвестиційних проектів має наступний вигляд:

$$R = w_D \times (\delta + L + \mu \times g) + w_I \times (r_f + r_1 + r_2 + r_3), \quad (4)$$

де r_1 – ризик ненадійності учасників проекту, %;

r_2 – ризик неотримання передбачених проектом доходів, %;

r_3 – ризик країни, %.

Здійснимо апробацію запропонованої формули стосовно інвестиційних проектів будівництва та реконструкції автомобільних доріг. Експлуатація автомобільних доріг здійснюється на постійній основі й у недалекому майбутньому її значимість не зменшиться. У зв'язку з цим для інвестиційних проектів

будівництва автомобільних доріг, ставка «чистих» міжчасових переваг дорівнює нулю ($\delta=0$), а еластичність граничної корисності споживання – одиниці ($\eta=1$)

Проїзд новою автомобільною дорогою призводить до зниження ймовірності ДТП порівняно з альтернативною дорогою. Рівень ризику для життя водіїв та пасажирів визначається ймовірністю ДТП зі смертельними випадками, які можуть виникнути на збудованій автомобільній дорозі.

Темп приросту споживання на душу населення для інвестиційних проектів будівництва автомобільних доріг визначається як темп приросту інтенсивності руху транспортних засобів по новій дорозі.

Розмір премії за ризик ненадійності учасників проектів будівництва та реконструкції автомобільних доріг у відповідності до проведеного експертного дослідження дорівнює 1,5%. До групи з 32 респондентів увійшли представники Державної служби автомобільних доріг України та викладачі ХНАДУ й НТУ. Можлива помилка результатів експертизи складає 5%, середній рівень компетентності групи респондентів – 86%.

Ризик неотримання передбачених проектом доходів може бути встановлений для двох варіантів повернення грошових коштів. За першим варіантом, коли нова автомобільна дорога буде безкоштовна для всіх користувачів, повернення грошових коштів інвестору гарантує та здійснює держава. У цьому випадку, ризик неотримання передбачених проектом доходу досить низький і становить 2,0% у відповідності до табл. 1.

Повернення грошових коштів за другим варіантом здійснюється за умови передачі нової автомобільної дороги в концесію концесіонеру-інвестору з подальшим її функціонуванням на платній основі. До джерел доходу концесіонера від експлуатації автомобільної дороги належать [10]:

- плата за проїзд автомобільною дорогою, що вноситься користувачем;
- плата за експлуатаційну готовність автомобільної дороги, що вноситься концесієдавцем;
- плата за експлуатацію об'єктів дорожнього сервісу, що вноситься користувачем;
- дотації та/або компенсації, що надаються концесієдавцем.

При значному зниженні інтенсивності руху у порівнянні з плановими показниками, дохід концесіонера буде недостатнім для покриття своїх інвестицій. Тому, за другим варіантом, ризик неотримання передбачених проектом досить високий і становить 9,0% у відповідності до табл. 1.

За результатами дослідження Європейської Бізнес Асоціації, у другому кварталі 2014 р. індекс інвестиційної привабливості України становив 2,74 балів за п'ятибальною шкалою [11]. Враховуючи діапазон зміни ризику країни від 0% (індекс інвестиційної привабливості дорівнює 5,0) до 20% (індекс інвестиційної привабливості дорівнює 0,01) у відповідності до методу екстраполяції інвестиційний ризик України дорівнює 10,96%, що свідчить про незадовільний рівень інвестиційної привабливості України та високий рівень ризику.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, запропоновано методичний підхід щодо визначення ставки дисконту для оцінки інвестиційних проектів державно-приватних партнерств, що базується на соціальній та комерційній ставках дисконту, які корегуються у відповідності до обсягів капіталовкладення держави та інвестора. Це дозволить найбільш ефективно привести різночасові грошові потоки до певного моменту часу з урахуванням отримання бажаних соціальних і економічних результатів державою та інвестором. Здійснено апробацію запропонованої формули розрахунку ставки дисконту для інвестиційних проектів будівництва та реконструкції автомобільних доріг.

Бібліографічний список

1. Деякі питання проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 27 лютого 2012р. № 255 // Офіційний вісник України. – 30.03.2012. – № 22. – С. 536, стаття 869, код акту 60866/2012.
2. Жулин О.В. Ефективність впровадження державно-приватного партнерства на прикладі автодорожньої концесії / О.В. Жулин // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. – 2013. – Вип. 11. – С. 116-123.
3. Королев В.А. Государственно-частное партнёрство: теория и практика / Королев В.А., Клименко А.В., Варнавский В.Г. – М. : Издательский дом ГУВШЭ, 2010. – 287 с.
4. Мерзляк А.В. Практика застосування механізмів державно-приватного партнерства в енергетичній та суміжних з нею сферах / А.В. Мерзляк, С.О. Дорошенко // Держава та регіони. Сер.: Державне управління. – 2013. – № 4. – С. 95-101.
5. Шкарівська Н.Ю. Аналіз критеріїв оцінки ефективності контрактів державно-приватного партнерства / Н.Ю. Шкарівська // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. – 2013. – Вип. 11. – С. 177-184.
6. Колтынюк Б.А. Инвестиции / Б.А. Колтынюк. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 2003. – 848 с.

7. Непомнящий Е.Г. Экономическая оценка инвестиций / Е.Г. Непомнящий. – Таганрог : ТРТУ, 2005. – 292 с.
8. Ткаченко И.Ю. Инвестиции / И.Ю. Ткаченко, Н.И. Малых. – М. : Академия, 2009. – 240 с.
9. Емельянов А.М. Использование подхода ставки межвременных предпочтений для оценки социальной ставки дисконтирования / А.М. Емельянов, М.А. Шелунцова // Корпоративные финансы. – 2007. – № 1. – С. 9-21.
10. Про внесення змін до Закону України «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» : Закон України від 15 січня 2009 року № 891–VI // Офіційний вісник України. – 09.02.2009. – № 7. – С. 41, стаття 208, код акту 45644/2009.
11. Офіційний сайт Європейської Бізнес Асоціації. Індекс інвестиційної привабливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/investment-attractiveness-index>

References

1. Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [Order of the Ministry of economic development and trade of Ukraine] (2012), *Deiaki pytannia provedennia analizu efektyvnosti zdiisnennia derzhavno–pryvatnoho partnerstva* [Some questions of analysis efficiency of the implementation of public-private partnership], February 27, 2012, № 255, *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*, no. 22, pp. 536.
2. Zhulyn, O.V. (2013), “The effectiveness of the implementation of public-private partnership as an example of road concession”, *Upravlinnia proektamy, systemnyi analiz i lohistyka. Tekhnichna seriia*, iss. 11, pp. 116-123.
3. Korolev, V.A., Klimenko, A.V. and Varnavskiy, V.H. (2010), *Hosudarstvenno-chastnoe partnyerstvo: teoriia i praktika* [Public-Private Partnerships: Theory and Practice], Izdatelskiy dom GUVShE, Moscow, Russia, 287 p.
4. Merzliak, A.V. and Doroshenko, S.O. (2013), “The practice of the mechanisms of public-private partnerships in energy and related fields”, *Derzhava ta rehiony. Ser.: Derzhavne upravlinnia*, no. 4, pp. 95-101.
5. Shkarivska, N.Y. (2013), “Analysis of criteria for evaluating the effectiveness of contracts public private partnership”, *Upravlinnia proektamy, systemnyi analiz i lohistyka. Tekhnichna seriia*, iss. 11, pp. 177-184.
6. Kolytyniuk, V.A. (2003), *Investitsii* [Investments], Izd-vo Mihaylova V.A., St.-Peterburg, Russia, 848 p.
7. Nepomniashchiy, E.G. (2005), *Ekonomicheskaya otsenka investitsiy* [Economic evaluation of investment], TRTU, Taganrog, Russia, 292 p.
8. Tkachenko, I.Y. and Malykh, N.I. (2009), *Investitsii* [Investments], Akademiia, Moscow, Russia, 240 p.
9. Emelianov, A.M. and Sheluntsova, M.A. (2007), “Using time preference rates approach for assessing the social discount rate”, *Korporativnyye finansy*, no. 1, pp. 9-21.
10. Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] (2009) “*Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy „Pro kontsesii na budivnytstvo ta ekspluatatsiiu avtomobilnykh dorih*” [Law of Ukraine “On amending the law of Ukraine “On concessions for building and operation of highways”], January 15, 2009, № 891-VI, *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*, no. 7, pp. 41.
11. The official website for European Business Association. Investment Attractiveness Index, available at: <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/investment-attractiveness-index> (access date October 25, 2014).

Бурмака М.М. ВИЗНАЧЕННЯ СТАВКИ ДИСКОНТУ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНИХ ПАРТНЕРСТВ

Мета. Обґрунтування ставки дисконту для оцінки інвестиційних проєктів державно-приватних партнерств.

Методика дослідження. Метод логічного аналізу використано для обґрунтування складових формули визначення ставки дисконту; метод теоретичного узагальнення і порівняння – для вибору методу розрахунку соціальної та комерційної ставки дисконту; метод експертної оцінки – для визначення найбільш впливових ризиків інвестиційних проєктів державно-приватного партнерства; метод екстраполяції – для визначення інвестиційного ризику України.

Результати. Запропонована формула визначення ставки дисконту інвестиційних проєктів державно-приватних партнерств. Обґрунтована необхідність здійснення розрахунку соціальної ставки дисконту відповідно до методу міжчасових переваг, а комерційної ставки дисконту – за кумулятивним методом. Встановлено найбільш впливові ризики для інвестиційних проєктів державно-приватного партнерства: ризик ненадійності учасників проєкту, ризик неотримання передбачених проєктом доходів, ризик країни. Здійснено конкретизацію складових формули визначення ставки дисконту для інвестиційних проєктів будівництва та реконструкції автомобільних доріг.

Наукова новизна. Уперше розроблено методичний підхід щодо визначення ставки дисконту для оцінки інвестиційних проєктів державно-приватних партнерств, що базується на врахуванні соціальної та комерційної ставок дисконту, які корегуються у відповідності до обсягів капіталовкладень держави та інвестора, що сприяє отриманню більш точних результатів дисконтування грошових потоків.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути використані при визначенні економічної ефективності інвестиційних проєктів у різноманітних сферах державно-приватних партнерств

(дорожня та будівельна галузь, житлово-комунальне господарство, геологічна розвідка родовищ та видобуток корисних копалин, тощо) та дозволяють найбільш ефективно привести різночасові грошові потоки до певного моменту часу з урахуванням отримання бажаних соціальних і економічних результатів державою та інвестором. Здійснена апробація запропонованої формули розрахунку ставки дисконту для інвестиційних проектів будівництва та реконструкції автомобільних доріг.

Ключові слова: ставка дисконту, інвестиційні проекти, державно-приватне партнерство, соціальна ставка, комерційна ставка, ризику, автомобільні дороги.

Burmaka M.M. DETERMINATION OF DISCOUNT RATE TO ESTIMATE INVESTMENT PROJECTS OF STATE-PRIVATE PARTNERSHIP

Purpose. Substantiation of discount rate to estimate investment projects of state-private partnership.

Methodology of research. The method of logical analysis was used to substantiate components of the formula for determination of the discount rate; the method of theoretical generalization and comparison – for choosing a method for calculation of social and commercial discount rate; the method of expert estimation was applied to estimate the most influential risks of investment projects of state-private partnership; the extrapolation method – to evaluation the investment risk in Ukraine.

Findings. The proposed formula for determining the discount rate of investment of public-private partnerships. It was substantiated that calculation of social discount rate is to be made according to the method of intertemporal preferences and commercial discount rate by the accrual method. The most influential risks were determined for investment projects of state-private partnership: the risk of unreliability of the project participants, risk of non-receipt of the project proceeds, the country risk. Specification of components of the formula for determination of the discount rate for investment projects of highway construction and reconstruction was performed.

Originality. For the first time there was developed a methodological approach to determination of discount rate to estimate investment projects of state-private partnership based on social and commercial discount rates being adjusted in accordance with the volume of investments by the state and investor, which contributes to obtaining more accurate results of cash flow discounting.

Practical value. The obtained research results can be applied at estimating economical efficiency of investment projects in various spheres of state-private partnership (road and construction industries, municipal housing economy, geological exploration of occurrences and non-renewal exploitation, etc.) and allow to bring heterogeneous in time cash flows to a certain time moment taking into account obtaining by the state and investor the desired social and economic results. The appraisal of the suggested formula of calculation of discount rate for investment projects of highway construction and reconstruction was carried out.

Key words: discount rate, investment projects, state-private partnership, social rate, commercial rate, risks, highways.

Бурмака Н.Н. ОПРЕДЕЛЕНИЕ СТАВКИ ДИСКОНТА ОЦЕНКИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНЫХ ПАРТНЕРСТВ

Цель. Обоснование ставки дисконта для оценки инвестиционных проектов государственно-частных партнерств.

Методика исследования. Метод логического анализа использован для обоснования составляющих формулы определения ставки дисконта; метод теоретического обобщения и сравнения – для выбора метода расчета социальной и коммерческой ставки дисконта; метод экспертной оценки – для определения наиболее влиятельных рисков инвестиционных проектов государственно-частного партнерства; метод экстраполяции – для определения инвестиционного риска Украины.

Результаты. Предложена формула определения ставки дисконта инвестиционных проектов государственно-частного партнерства. Обоснована необходимость осуществления расчета социальной ставки дисконта согласно метода межчасовых преимуществ, а коммерческой ставки дисконта – по кумулятивному методу. Установлены наиболее влиятельные риски для инвестиционных проектов государственно-частного партнерства: риск ненадежности участников проекта, риск недополучения предусмотренных проектом доходов, риск страны. Осуществлена конкретизация составляющих формулы определения ставки дисконта для инвестиционных проектов строительства и реконструкции автомобильных дорог.

Научная новизна. Впервые разработан методический подход к определению ставки дисконта для оценки инвестиционных проектов государственно-частных партнерств, основанный на социальной и коммерческой ставках дисконта, которые корректируются в соответствии с объемами капиталовложений государства и инвестора, что способствует получению более точных результатов дисконтирования денежных потоков.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы при определении экономической эффективности инвестиционных проектов в разных сферах государственно-частного партнерства (дорожная и строительная отрасль, жилищно-коммунальное хозяйство, геологическая разведка месторождений и добыча полезных ископаемых и т.д.) и позволяют наиболее эффективно привести разновременные денежные потоки к определенному моменту времени с учетом получения желаемых социальных и экономических результатов государством и инвестором. Осуществлена апробация предложенной формулы расчета ставки дисконта для инвестиционных проектов строительства и реконструкции автомобильных дорог.

Ключевые слова: ставка дисконта, инвестиционные проекты, государственно-частное партнерство, социальная ставка, коммерческая ставка, риски, автомобильные дороги.

УДК 632.93 : 633.71

**Бялковська Г.Д.,
к.е.н., завідувач науково-технологічного відділу тютюництва,
Юречко А.А.,
науковий співробітник,
Тернопільська державна сільськогосподарська
дослідна станція Інституту кормів та сільського
господарства Поділля НААН України**

НАСІННИЦТВО ТЮТЮНУ В УМОВАХ РИНКУ

Постановка проблеми. Продуктивність тютюнових рослин, як і будь-якої сільськогосподарської культури, значною мірою визначається сортовими якістьми насіння, що використовується для посіву. Насінництво тютюну – одна з основних ланок виробництва тютюнової сировини, є виразником генетичних запасів його продуктивності. Інноваційні ресурсощадні технології вирощування культури неможливі без використання сортів та гібридів української селекції з хорошим хімічним складом (відповідним вмістом в тютюновій сировині нікотину, вуглеводів та білків) і найменшою шкодою для здоров'я курців. Проблема якості насіння тютюну набуває особливої гостроти і актуальності в нових ринкових умовах.

Потенційні можливості України у вирощуванні тютюну 20–23 тис. гектарів, при середній врожайності 15 ц/га валовий збір може становити 30–35 тисяч тонн. Потреба підприємств тютюнової промисловості в кількості 65 - 72 тисяч тонн ферментованого тютюну, вміст вітчизняної сировини в сигареті становитиме 50%. Тому, існує необхідність забезпечення виробництва тютюнової сировини достатньою кількістю високоякісного насіння сортів української селекції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насінництво тютюну – складний агротехнологічний і організаційний процеси, які вимагають високої кваліфікації виконавців та послідовності у здійсненні наукових і виробничо – технологічних циклів. Наукові співробітники Української дослідної станції тютюництва – Саричев Ю.Ф. і Грицай Л.Л. [2], Всеросійського науково-дослідного інституту тютюну, махорки і тютюнових виробів: Черкасов С.В. [6; 7], Борисова І. [7], Шпильова П.Я., Яковук А.С. [8], а також Молдавського інституту тютюну розробили й відпрацювали методику виробництва насіння тютюну в первинній та елітній ланках насінництва. На всіх етапах наукові дослідження з насінництва тютюну були пов'язані з розвитком селекційних робіт.

Проведений аналіз наукових результатів дослідження з поставленої проблеми підтверджує доцільність її вивчення, зокрема питань розвитку насінництва тютюну в умовах ринку.

Постановка завдання. Мета статті – провести аналіз сучасних тенденцій розвитку насінництва тютюну в Україні та показати економічну ефективність його виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Через фінансово-економічну кризу, що охопила галузь тютюництва, відсутність контролю в системі власного насінництва, яке базувалося на сортах і гібридах вітчизняної селекції, відбувся повний занепад насінництва тютюну в Україні. В складних економічних умовах господарювання окремі тютюновиробники для посіву почали використовувати насіння власної заготівлі або насіння низьких репродукцій сумнівного походження, придбане за межами спеціалізованих науково-дослідних установ. Така практика може призвести до суттєвого зниження врожайності і якості тютюну, а у випадку масової епіфітотії – до повної загибелі тютюнових плантацій.

Завдання насінництва полягає у виробництві високоякісного насіння в кількості, необхідній для повного забезпечення потреб відповідної зони тютюносіяння, при збереженні біологічних і господарських властивостей сорту, а також здійснення контролю за сортовими якістьми насіння.

Первинне насінництво – це перші ланки, передуючі вирощуванню насіння еліти, які включають відбір вихідного матеріалу, його оцінку за потомством, одержання насіння супереліти. Первинне насінництво тютюну ведеться методом індивідуального сімейного відбору з перевіркою за потомством протягом двох років за такою схемою (рис. 1) [4]:

Щороку виробляється дворічний запас насіння перспективних сортів. Створення такого резервного фонду насамперед диктується тривалим періодом післязбирального дозрівання свіжо зібраного насіння, яке здебільшого покращує свої посівні якості лише на другий рік зберігання. Це забезпечується досить високим коефіцієнтом розмноження. При нормі висіву 40 – 50 грам на гектар і отримання з гектара 100 – 120 кг/га насіння тютюну, коефіцієнт розмноження досягає 2000 – 4000 і більше.

Такий результат забезпечується завдяки дотриманню основних агротехнічних прийомів вирощування насіння тютюну:

- висаджування розсади тютюну в оптимальні строки;

- комбінований спосіб збирання листків (перші два яруси збираються технічно зрілими, а решту листків збирають злегка перезрілими);
- формування суцвіть (видалення квіток і бутонів, які появляються пізніше від центральних, що сприяє отриманню повноцінного насіння і прискорює його дозрівання);
- дотримання просторової ізоляції (не менше 300 метрів між сортами).

Рис. 1. Схема первинного насінництва тютюну

Джерело: авторська розробка

З метою скорочення періоду післязбирального дозрівання насіння тютюну, який проходить до 8 і більше місяців, його кладуть в термостат і прогрівають при температурі 30⁰ С і відносній вологості повітря 60 – 65%, але як показують дослідження, такий спосіб не завжди ефективний.

Для тривалого зберігання насіння в складському приміщенні створюються протягом року відповідні умови: температура повітря 12 – 15⁰С і відносна вологість повітря не вище 70%.

Типовість сорту, його продуктивність і якість сировини підтримується на досягнутому селекційному рівні та покращується шляхом періодичного відбору супереліти, переважно через 4-5 років.

У минулі роки головним завданням насінництва тютюну було збільшення обсягів виробленого сортового насіння. Нині основним завданням, на наш погляд, є вирощування елітного насіння нових конкурентоспроможних сортів тютюну з оптимальним вмістом нікотину, білків та вуглеводів у тютюновій сировині.

Підтримка генетичних властивостей нових сортів забезпечується за рахунок системи насінництва, тобто забезпечення господарств високоякісним сортовим і гібридним насінням. Поширення нових і поліпшення існуючих сортів та забезпечення господарств насінним матеріалом, що гарантує високу врожайність і якість продукції, значно залежить від системи насінництва.

Внаслідок механічного та біологічного засмічення, перезапилення, порушення агротехнології вирощування відбувається погіршення насінневого матеріалу тютюну, що застосовується у виробництві тютюнової сировини. Вирішення цієї проблеми полягає в інтенсивному створенні нових сортів тютюну. Вони дадуть змогу подолати відставання у цій сфері.

Традиційно, українська сигарета – купажна, тобто створена на основі змішування декількох типів тютюнів, що забезпечують міцність та смакову цінність без використання соусів та томатів. Основою сигарети є скелетна сировина, яка представлена в генотипічній різноманітності тютюнів сортотипом Український Крупнолистий. Це сорти тютюну, виведені селекціонерами Української дослідної станції тютюництва: Тернопільський 7, Тернопільський 14, Крупнолистий 4, Тернопільський перспективний, та – претендент в сорти Крупнолистий 45. Вищевказані сорти тютюнів мають вміст нікотину 1,0-1,3% (що забезпечує оптимальну кількість для сигарет), а також незначний вміст аромату типу "орієнталь". Додатком до купажної сировини слугують ароматичні та напівароматичні тютюни: Галицький оригінальний, Український 85/1, Басма 41.

Незначна частка сигарет в Україні виробляється на основі "бленда", до складу якого входить – 50% тютюнової сировини типу Вірджинія та 50% - типу Берлей, соуси і томати. По типу Берлей, в нашій дослідній станції створено сорт – Берлей 38, та претендент на внесення до Державного реєстру сортів рослин України сорт тютюну Берлей 46, що на даний момент перебуває на стадії державної реєстрації. По типу Вірджинія – зареєстрований сорт Вірджинія 15. У життєздатному стані підтримуються колекційний матеріал – більше 150 сортів тютюну та 2 сорти махорки, які забезпечують генетичне різноманіття для використання в суміші тютюнової сировини для виробництва сигарет. Із даного різноманіття слід відзначити Берлей 38, що має вміст нікотину до 2,5%, а це дає можливість використання в купажі розпушеної тютюнової жилки, що не містить нікотину – значно зменшує його вміст у сигареті.

Протягом останніх років спостерігається різке скорочення виробництва тютюну не тільки в Україні, але й у світі, тому зарубіжні тютюнові компанії, що працюють на ринку України, проявляють підвищену зацікавленість до вирощування тютюну на українських землях. Сигаретні фабрики України можна зацікавити лише високоякісною, конкурентоспроможною тютюновою сировиною. Проблема

вирішується наявністю сортів і гібридів тютюну, що за своєю продуктивністю і якістю не поступаються зарубіжним аналогам.

Науково-технологічний відділ тютюнництва Тернопільської державної сільськогосподарської станції ІКСГП НААН України, утворений в 2012 році в результаті реорганізації Української дослідної станції тютюнництва, володіє паспортом на виробництво та реалізацію насіння і садивного матеріалу (оригінальне, елітне) тютюну і реалізовує насіння тютюну для промислових посадок в Україні (табл.1).

Таблиця 1

Реалізація елітного насіння тютюну у 2006 - 2013 рр. (в розрізі сортів)*

Назва сорту	Реалізовано, кг	Виручка, тис. грн. (без ПДВ)	% в структурі
2006 р.			
Тернопільський 14	1,52	1,48	37,8
Берлей 38	2,5	2,5	62,2
Всього	4,02	3,98	100
2007 р.			
Тернопільський 7	0,01	0,01	0,4
Тернопільський 14	0,14	0,2	5,7
Берлей 38	2,32	0,1	93,9
Всього	2,47	2,51	100
2008 р.			
Берлей 38	6,65	9,3	100
Всього	6,65	9,3	100
2009 р.			
Тернопільський 14	0,03	0,05	2,58
Галицький оригінальний	0,01	0,02	0,02
Берлей 38	1,44	2,45	92,6
Вірджинія 15	0,075	0,1	4,8
Всього	1,555	2,62	100
2010 р.			
Тернопільський 7	4,05	6,5	51,7
Тернопільський 14	2,0	3,6	25,8
Берлей 38	1,76	3,56	22,5
Всього	7,83	13,66	100
2011 р.			
Тернопільський перспективний	2,02	3,45	17,1
Берлей 38	3,53	7,9	29,8
Тернопільський 7	5,02	10,04	42,4
Тернопільський 14	1,224	2,05	10,3
Галицький оригінальний	0,04	0,08	0,4
Всього	11,834	22,78	100
2012 р.			
Берлей 38	4,31	9,0	87,1
Тернопільський 14	0,03	0,07	0,6
Тернопільський перспективний	0,6	1,2	12,1
Галицький оригінальний	0,01	0,02	0,2
Всього	4,95	9,54	100
2013 р.			
Берлей 38	1,135	2,3	20,1
Тернопільський 14	2,82	5,4	50,0
Тернопільський 7	0,7	1,3	12,5
Тернопільський перспективний	0,98	1,9	17,4
Всього	5,635	10,9	100

Джерело: розроблено авторами за даними річних наукових звітів Української дослідної станції тютюнництва за 2006 – 2011 рр. Інформація за 2012-2013 рр. – дані наукових звітів науково-технологічного відділу тютюнництва Тернопільської державної сільськогосподарської станції.

Як видно із таблиці 1, в структурі реалізованого насіння сорт Берлей 38 має вищу питому вагу протягом наступних років: 2006 р. - 62,2%, 2007 р. – 93,9%, 2008 р. – 100%, 2009 р. – 92,6%, 2012 р. – 87,1%. В реалізації насіння тютюну сорти типу Український Крупнолистий – Тернопільський 7, Тернопільський 14, Тернопільський перспективний, переважають в 2010 р. – 77,5%, 2011 р. – 70,2%, 2013 р. – 79,9%.

Аналіз реалізованого насіння дає можливість зробити висновок, що сільськогосподарські виробники надають перевагу тютюну сорту Берлей 38, сировина якого має вищий вміст нікотину і при виробництві сигарет її можна розбавити «взірваною» жилкою із тютюнових листків.

За останні роки реалізованим насінням тютюну забезпечено площу посадки в Україні: у 2011 р. – 296 га, 2012 р. – 124 га, 2013 р. – 141 га.

Тютюн – культура специфічна. Сільськогосподарські виробники вирощують його заради листя, що є сировиною для виготовлення сигарет. Насіння – це побічна продукція. Собівартість насіння невисока – за останні роки знаходиться в межах від 750 до 800 грн./кг (табл.2). Вона складається з витрат на збирання насіння, післязбиральне дозрівання, очищення та зберігання.

Таблиця 2

Економічна ефективність виробництва насіння тютюну

Економічні показники	Рік							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Реалізовано насіння, кг	4,02	2,47	6,65	1,555	7,83	11,834	4,95	5,635
Собівартість одиниці продукції, грн./кг	160	218	525	550	700	750	800	800
Собівартість реалізованого насіння, всього, тис. грн.	0,643	0,538	3,491	0,855	5,481	8,876	3,96	4,508
Середня реалізаційна ціна, грн./кг	990	1016	1398	1683	1745	1925	1927	1934
Виручка від реалізації насіння, всього, тис. грн.	3,98	2,51	9,3	2,62	13,66	22,78	9,54	10,9
Чистий прибуток, грн.	3,337	1,972	5,809	1,765	8,179	13,904	5,58	6,392
Рентабельність, %	519	366,5	166,4	206,4	149,2	156,6	140,9	141,8

Джерело: авторська розробка

Рівень рентабельності насіння тютюну високий і протягом 2010 – 2013 років становив 140–157%. Отже, виробництво елітного насіння тютюну є досить хорошим джерелом надходжень коштів до спеціального фонду бюджету для наукових установ, що мають право займатися насінництвом цієї технічної культури.

Висновки та подальші дослідження. Виробництвом та реалізацією насіння тютюну повинні займатися тільки спеціалізовані науково-дослідні установи з відповідним науковим потенціалом та спеціалізованою матеріально-технічною базою. Виробництво насіння сортів тютюну з достатнім вмістом в тютюновій сировині нікотину, білків та вуглеводів підвищить ефективність тютюнового виробництва та конкурентоспроможність національного насінництва.

Бібліографічний список

1. Бурляй Г.Л. Інтеграція у розвитку насінництва цукрових буряків / Бурляй Г.Л. // Економіка АПК. – 2000. – № 12. – С. 17-22.
2. Грицай Л.Л. Новые приемы, улучшающие урожайные и посевные качества семян табака / Грицай Л.Л. // Табак. – 1981. – № 4. – С. 58-60.
3. Річні звіти Української дослідної станції тютюництва за 2006-2012 рр. Первинні бухгалтерські документи за 1 квартал 2013 р.
4. Тютюн. Вирощування, переробка. Підручник для студентів і викладачів вищих сільськогосподарських закладів освіти II - IV рівнів акредитації та спеціалістів у галузі тютюництва / Ковтуник І.М., Гончарук В.Я., Стельмащук А.М., Пащенко І.М., Дадіані Р.Г., Бялковська Г.Д. – Кам'янець-Подільський: Абетка. – 2001. – 292 с., (С. 137-145).
5. Фурса А.В. Насінництво цукрових буряків у період ринкових трансформацій / А.В. Фурса // Економіка АПК. – 2012. – № 9. – С. 94-102.
6. Черкасов С.В. Об апробации промышленных посадок табака / Черкасов С.В. // Табак. – 1987. – № 4. – С. 36-38.
7. Черкасов С. Проблемы совершенствования семеноводства табака / С. Черкасов, И. Борисова // Материалы Международной конференции «Современное состояние табачной отрасли и усиление ее научного обеспечения в Российской Федерации и странах СНГ». – Краснодар: Типография АФ «Центральная». – 2000. – С. 164-167.

8. Яковук А.С. Семеноводство табака / Яковук А.С. // Материалы научной конференции «Развитие табаководства в СССР», Краснодар, 1969. – С. 49-55.

References

1. Hrytsai, L.L. (1981), «New techniques for improving the yield and quality of tobacco seeds sown», *Tobacco*, no. 4, pp. 58-60.
2. Burliai, H.L. (2000), «Integration in the development of sugar beet seed», *Economika APK*, no. 12, pp. 17–22.
3. Annual Reports Ukrainian research station of tobacco production 2006 – 2012. Primary accounting documents for 2013.
4. Kovtunyk, I.M., Honcharuk, V.Ya., Stelmashchuk, A.M., Pashchenko, I.M., Dadiani, R.G., Bialkovska, H.D. (2001), *Tiutiun. Vyroshchuvannia, pererobka* [Tobacco. Growing. Processing], textbook, Abetka, Kamenetz-Podolsk, Ukraine, (292 p.), pp. 137-145.
5. Fursa, A. (2012), «Seeds of sugar beet during the market transformation», *Economika APK*, no. 9, pp. 94–102.
6. Cherkasov, S.V. (1987), «The validation of industrial plantations of tobacco», *Tobacco*, no. 4, pp. 36-38.
7. Cherkasov, S., Borisova, I. (2000), «Problems of improving seed tobacco», *Collection of theses of scientific lectures International conference "Current status of the tobacco industry and strengthening its scientific support in the Russian Federation and CIS countries"*, Central, Krasnodar, Russia, pp. 164-167.
8. Yakovuk, A.S. (1969), Seed production of tobacco, *Collection of theses of scientific lectures conference «Development of tobacco growing in the USSR»*, Moscow, Russia, pp. 49-55.

Бялковська Г.Д., Юречко А.А. НАСІННИЦТВО ТЮТЮНУ В УМОВАХ РИНКУ

Мета. Провести аналіз сучасних тенденцій розвитку насінництва тютюну в Україні та показати економічну ефективність його виробництва.

Методика дослідження. У роботі використовувались загальнонаукові методи: бібліографічний (вивчення наукових праць, що стосуються насінництва тютюну); графічний метод – для наочного зображення схеми первинного насінництва тютюну; метод системного підходу – при обґрунтуванні напрямків розвитку ринку насіння тютюну, економічний метод – при обробці результатів наукових досліджень; метод порівняльного аналізу – для оцінки економічної ефективності виробництва насіння тютюну.

Результати. Обґрунтовано технологічні аспекти ведення первинного насінництва тютюну в спеціалізованих науково-дослідних установах, а також вирощування суперелітного та елітного насіння. Проаналізовано реалізацію елітного насіння в розрізі сортів тютюну української селекції та визначено економічну ефективність його виробництва.

Наукова новизна. Визначено напрями розвитку ринку насіння конкурентоспроможних сортів тютюну української селекції з метою забезпечення потреб сигаретних фабрик тютюновою сировиною з оптимальним вмістом нікотину, білків та вуглеводів.

Практична значущість. Отримані результати дослідження сприятимуть розвитку ефективного насінництва тютюну в умовах ринку. Сфера застосування – науково-дослідні установи України, що займаються вирощуванням суперелітного та елітного насіння тютюну.

Ключові слова: насінництво, тютюн, сорти, суперелітне та елітне насіння, собівартість, ціна, прибуток, рівень рентабельності, ефективність.

Bialkovska H.D., Yurechko A.A. TOBACCO SEEDS IN MARKET CONDITIONS

Purpose. To analyze current trends of tobacco seeds in Ukraine and to show the cost-effectiveness of its production.

Methodology of research. We used general scientific methods: bibliographic (study of scientific papers related to tobacco seeds); graphic method - a visual representation of the schemes of initial tobacco seeds; method of systematic approach – to show the base of the development of seeds tobacco market, economic method - processing of research results; a comparative analysis - to assess the economic efficiency of tobacco seeds production.

Findings. We explained technological aspects of primary tobacco seeds in specialized research institutions, as well as growing super elite and elite seeds. We analyzed of the implementation of elite seeds for Ukrainian of tobacco selection variety and determined the cost-effectiveness of its production.

Originality. The directions of development of the tobacco seeds varieties of Ukrainian competitive selection were determined in order to meet the needs of raw tobacco cigarette factories with optimal nicotine, protein and carbohydrates content.

Practical value. The results obtained of research will contribute to the development of effective tobacco seed in market conditions. Fields of usage - research institutions of Ukraine, which growing of deal with super of elite and elite tobacco seed.

Key words: seed, tobacco, varieties, elite and elite seeds, cost, price, profit, profitability, efficiency.

Бялковская А.Д., Юречко А.А. СЕМЕНОВОДСТВО ТАБАКА В УСЛОВИЯХ РЫНКА

Цель. Провести анализ современных тенденций развития семеноводства табака в Украине и показать экономическую эффективность его производства.

Методика дослідження. В роботі використовувались общенаукові методи: бібліографічний (вивчення наукових робіт, що стосуються селекції тютюну); графічний метод - для наочного зображення схеми первинного селекції тютюну; метод системного підходу - при обґрунтуванні напрямків розвитку ринку насіння тютюну, економічний метод - при обробці результатів наукових досліджень; метод порівняльного аналізу - для оцінки економічної ефективності виробництва насіння тютюну.

Результати. Обґрунтовано технологічні аспекти ведення первинного селекції тютюну в спеціалізованих науково-дослідницьких установах, а також вирощування суперелітних і елітних насіння. Проаналізовано реалізацію елітних насіння в розрізі сортів тютюну української селекції і визначено економічну ефективність його виробництва.

Наукова новизна. Визначено напрямки розвитку ринку насіння конкурентоспроможних сортів тютюну української селекції з метою забезпечення потреб сигаретних фабрик тютюнової сировини з оптимальним вмістом нікотину, білків і вуглеводів.

Практична значимість. Отримані результати дослідження будуть сприяти розвитку ефективного селекції тютюну в умовах ринку. Сфера застосування - науково-дослідницькі установи України, що займаються вирощуванням суперелітних і елітних насіння тютюну.

Ключові слова: селекція тютюну, сорти, суперелітні і елітні насіння, собівартість, ціна, прибуток, рівень рентабельності, ефективність.

УДК 657.62:631.16

**Музиченко Т.О.,
к.е.н., доцент кафедри економічної теорії,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ

Постановка проблеми. Світовий досвід свідчить, що країни з перехідною економікою не в змозі розвивати господарство без залучення й ефективного використання інвестицій. Акумуляуючи підприємницький, державний та змішаний капітал, забезпечуючи доступ до сучасних технологій та менеджменту, інвестиції не тільки сприяють формуванню національних інвестиційних ринків, але й пожвавлюють ринки товарів та послуг. Крім того, інвестиції, як правило, сприяють заходам макроекономічної стабілізації та дозволяють вирішувати соціальні проблеми трансформаційного періоду. У системі відтворення, безвідносно до його суспільної форми, інвестиціям належить найважливіша роль у справі поновлення і збільшення виробничих ресурсів, а, отже, і забезпеченні визначених темпів економічного зростання. Якщо уявити суспільне відтворення як систему виробництва, розподілу, обміну і споживання, то інвестиції, головним чином, стосуються першої ланки – виробництва, і, можна сказати, складають матеріальну основу його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження категорії «інвестиції» та «інвестиційна діяльність» займаються багато вчених, зокрема: М. Кагаловський, С. Лазарева, А. Костров, Р. Костяєв, М. Желена, В. Пономаренко та інших. Однак це питання є актуальним і потребує постійної уваги науковців.

Постановка завдання. Метою роботи є оцінка теоретико-методологічних підходів до визначення сутності інвестицій, що конкретизує об'єкт дослідження і поглиблює можливості його пізнання; виокремлення та обґрунтування сутності поняття «інвестиційна діяльність» для узагальнення всіх змістовних його характеристик та складових для підвищення ефективності управління інвестиційним розвитком підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. З часу реформування економіки поняття «інвестиції» ввійшло в економічну літературу в країнах Східної Європи, включаючи країни СНД, що можна пояснити реформуванням економіки цих держав.

До початку 90-х років в Україні категорія «інвестиції» не вживалася як у теорії, так і на практиці. Уперше це поняття у вітчизняній економічній літературі почало зустрічатися, як синонім поняття «капітальні вкладення», тому що основною метою інвестиційної діяльності було збільшення обсягів виробництва, переважно продукції важкої промисловості і військово-промислового комплексу, а одержання при цьому прибутку, досягнення соціально-економічного й екологічного ефектів у більшості не ставилося за мету. Поступово, із формуванням в Україні основних ринкових відносин починають змінюватися наукові світогляди сутності інвестицій, виникають та розвиваються суто ринкові підходи до їх оцінки та прогнозування форм, методів та принципів здійснення інвестиційної діяльності [2; 3].

На відміну від бухгалтерського обліку, історія якого нараховує не одне тисячоліття, інвестування

як самостійна наука сформувалась відносно недавно. Окремі розробки з теорії велись ще до другої світової війни. Проте вважається, що початком цього процесу була перша половина 50-х років, коли М. Марковіц у своїх роботах заклав основи сучасної теорії інвестиційного портфеля. Таким чином, по суті, була викладена методологія прийняття рішень в сфері інвестування, а також був запропонований відповідний науковий інструментарій.

У другій половині 50-х років починають проводитися інтенсивні дослідження з теорії структури капіталу та ціни джерел фінансування, а також з вибору інвестиційної політики. Є загально визнаним, що основний внесок в пізнання проблем зробили: Ф. Модільяні та М. Міллер [9], які в 1958 році дослідили проблеми витрат фінансового ринку в цілому, а також поставили під сумнів точку зору про те, що борг є дешевшим власного капіталу, та Вільям Шарп, який уперше в 1964 році сформулював модель оцінки капітальних активів (МОКА) [5].

В Україні поштовхом для розвитку теорії інвестицій було становлення системи приватного підприємництва та конкуренції. Піком активізації досліджень можна вважати 90-ті роки, коли проблема теоретичного осмислення категорії «інвестиції» та пов'язаних із цим поняттям процесам приділялось особливо багато уваги.

Термін «інвестування» (від лат. «invest») означає вкладення коштів і має різний зміст у залежності від об'єкта вкладення і предмета дослідження.

Дослідження трактування категорії «інвестиції» іноземними та радянськими вченими представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Трактування категорії інвестиції різними авторами

Автор	Трактування
У. Шарп	інвестувати – значить розлучитися з грошми сьогодні з тим, щоб одержати більшу їх суму в майбутньому.
Л. Гітман, М. Джанком	Інвестиції – спосіб розміщення капіталу, що повинен забезпечити збереження або збільшення суми капіталу, зростання його вартості й (або) дати повний розмір доходу.
І. О. Бланк, В. Федоренко, Е. Долан, Д. Ліндсей	Інвестиції – вкладення капіталу в грошовій, матеріальній та нематеріальній формах в об'єкти підприємницької діяльності з метою отримання поточного доходу або забезпечення підвищення його вартості в майбутньому періоді.
С. Фішер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензі	Інвестиції – це витрати на створення нових потужностей з виробництва машин, фінансування житлового, промислового або сільськогосподарського будівництва, а також запасів.
Закон України «Про інвестиційну діяльність»	Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход).

Джерело: складено автором

Огляд праць вітчизняних та іноземних авторів дає підстави стверджувати, що у визначенні поняття «інвестиції» однією з найпоширеніших неточностей є те, що під ними розуміють будь-які вкладення фінансових коштів, які дуже часто не пов'язані з досягненням інвестиційних цілей суб'єктів їх здійснення. У літературі іноді не розмежовують інвестиційні витрати фінансових коштів з поточними витратами на обслуговування операційного процесу підприємства.

Дослідженням встановлено, що у сучасній літературі визначають інвестиції недосить чітко або розглядають спрощено, акцентуючи увагу лише на певних їх суттєвих особливостях. Деякі автори, визначаючи термін «інвестиції», вважають, що останні існують тільки у грошовій формі [7]. Але інвестування капіталу може здійснюватися не тільки у грошовій, а й у будь-якій іншій формі: майна; немайнових активів (досвіду роботи, пакетів програм, інших форм інтелектуальної власності); сукупності технічних, технологічних, комерційних та інших знань; виробничого досвіду; прав використання землі, води, ресурсів, споруд, а також інших майнових прав.

Отже, з врахуванням вищезгаданих уточнень, які знаходимо у різних джерелах, поняття «інвестиції» розглядаються в двох аспектах, з одного боку, це макро-, з іншого – мікроекономіка. Тому пропонуємо категорію «інвестиції» трактувати як вкладення грошових, матеріальних та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою одержання або досягнення більшого прибутку, які у сукупності забезпечують безперервність процесу розширеного відтворення, та (або) отримання соціального ефекту. Тобто це економічні ресурси, що направляються на збільшення реального капіталу суспільства, загалом на розширення або модернізацію виробничої діяльності. Це може бути пов'язане з придбанням нових машин, будинків, транспортних засобів, а також із будівництвом доріг, мостів та інших інженерних споруд. Сюди варто включати: витрати на освіту; наукові дослідження; підготовку кадрів. Ці витрати представляють собою інвестиції в «людський капітал», що на сучасному етапі розвитку економіки набувають усе більшого і більшого значення, тому що, у кінцевому розрахунку, саме результатом людської діяльності виступають і будинки, і споруди, і машини, і устаткування, і саме головне, основний фактор сучасного економічного

розвитку – інтелектуальний продукт, що обумовлює економічне становище країни у світовій ієрархії держав. Вони представляють собою процес нагромадження капіталу, виступаючи тим самим найважливішим джерелом економічного розвитку. У сучасних умовах стрімкого розвитку нових технологій інвестиції виступають важливим засобом забезпечення прогресивних структурних зрушень в економіці, поліпшення якісних показників діяльності на мікро- і макrorівнях. Чим більші обсяги інвестицій, тим зростає потенціал для відтворювального процесу, для здійснення позитивних ринкових зрушень і перетворень.

Інвестиційна діяльність підприємств регламентується чинним законодавством, згідно з яким у більшості країн суб'єкти господарювання можуть здійснювати як фінансові, так і реальні інвестиції. Інвестиційна діяльність підприємства – це об'єктивний процес, що має свою логіку, розвивається відповідно до властивих йому закономірностей та відіграє важливу роль в господарській діяльності підприємства, оскільки за своєю економічною природою інвестиції представляють собою відмову від сьогочасного споживання заради одержання прибутків у майбутньому.

Віддача від інвестицій великою мірою залежить від механізму їх регулювання, що представляє собою сукупність взаємозалежних інструментів і умов, регулювання яких веде до зміни обсягів і напрямків обсягу інвестиційних потоків [6]. Аналіз літературних джерел інвестиційного регулювання дав змогу зробити висновок, що серед сформованого різноманіття підходів до вивчення інвестиційного механізму варто виділити такі основні підходи:

1. Вивчення інвестиційної діяльності з погляду елементів інвестиційного процесу;
2. Вивчення інвестиційної діяльності з погляду суб'єктів інвестиційного процесу (населення, держави, інвестиційних інститутів, об'єктів інвестування) і механізмів формування ними джерел інвестиційних коштів;
3. Вивчення інвестиційної діяльності стосовно інструментів і об'єктів вкладення інвестиційного капіталу.

Розгляд інвестиційної діяльності тільки в методологічному аспекті не дає повного уявлення про її природу, оскільки вона складається з результатів дії безлічі факторів і вимагає формування системи регулювання, що забезпечує ряд властивостей, таких як ефективність, керованість, відповідність інтересам державного розвитку, забезпечення економічної, соціальної, екологічної безпеки та ін. Інвестиційна діяльність проявляється у формі капіталу, що може виражатися особистими і нематеріальними цінностями [4].

Характеризуючи інвестиційну діяльність з боку економічного аналізу, то вона представляє собою систему показників, за якою її ж і оцінюють. За допомогою цієї системи показників ми оцінюємо ефективність вкладення інвестицій для інвестора, вплив їх на навколишнє середовище, та розвиток соціальної сфери, зайнятість населення та інші ефекти від вкладення інвестицій [9].

Для зовнішніх щодо підприємства суб'єктів завдання аналізу полягає в оцінці інвестиційної привабливості цього підприємства. У такому разі об'єктом аналізу є насамперед реальні інвестиції, що дає можливість зробити прогнози щодо майбутньої діяльності підприємства. У процесі аналізу підприємства як об'єкта інвестування потенційних акціонерів (інвесторів) поряд з прибутковістю та рентабельністю цікавлять і такі показники, як обсяги та ефективність капітальних вкладень, здійснюваних на підприємстві. Аналіз динаміки реальних інвестицій з урахуванням темпів інфляції дає змогу зробити висновки щодо інвестиційної активності підприємства. Аналіз структури інвестицій уможливорює оцінювання перспективності напрямів їх вкладення.

Для внутрішніх суб'єктів аналізу найважливішим завданням є обґрунтування та вибір найефективнішого напрямку інвестування коштів. На початковому етапі аналізується доцільність вкладення коштів у реальні та фінансові інвестиції. Залежно від результатів аналізу вибирають один (чи декілька) напрямів проведення інвестиційних операцій або визначають оптимальне їх поєднання. Методика аналізу дохідності та ризику інвестиційних операцій залежить від специфіки об'єктів дослідження, тобто від того, чи є це виробничі проекти, чи фінансові інструменти. Як правило, кожне завдання можна розв'язати кількома методами. Тому в процесі аналізу постає завдання вибору оптимального проекту з-поміж кількох можливих варіантів капітальних вкладень або вибору таких цінних паперів, які б найточніше відповідали потребам підприємства.

Після того, як вибір зроблено і реалізація інвестиційного проекту (капітальні вкладення) почалася, або були придбані певні цінні папери, завдання аналізу полягає у виявленні можливих відхилень від запланованого сценарію та обґрунтуванні коригуючих управлінських рішень. На цьому етапі аналіз характеризується як поточний (оперативний).

Після завершення інвестиційної операції необхідно проаналізувати її фактичну ефективність та виявити причини відхилень від запланованої або очікуваної ефективності. Результати такого аналізу допомагають підприємству в майбутньому адекватно оцінювати свої можливості та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Отже, в процесі аналізу інвестиційної діяльності підприємства застосовуються всі види аналізу: попередній, поточний (оперативний), ретроспективний.

Суб'єктами інвестиційної діяльності (інвесторами) є громадяни, юридичні особи, держави, в т.ч. й іноземні, а також міжнародні фінансові інститути (Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк

реконструкції і розвитку, Міжнародна фінансова корпорація). Вони приймають рішення про вкладення коштів в об'єкти інвестування і можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції учасників інвестиційної діяльності.

Основним правовим документом регулювання взаємин між об'єктами інвестування є договір (угода). Усі його учасники мають рівні права в інвестиційній діяльності, можуть самостійно визначати її мету, напрямки, види й обсяги інвестицій, вибір партнерів, розпоряджатися отриманими результатами, дотримуватися встановлених норм стандартів.

Об'єктом інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, в тому числі основні засоби й оборотні активи, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності й інші об'єкти власності, а також майнові права. Суб'єкти мають необмежене право вибору об'єктів вкладення інвестицій, за винятком випадків, передбачених законодавством (при порушенні санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних та інших норм: прав і інтересів громадян, юридичних осіб, держави, що охороняються законом).

Інвестиційна діяльність може бути систематизована за предметом, об'єктом і суб'єктом її реалізації (рис. 1).

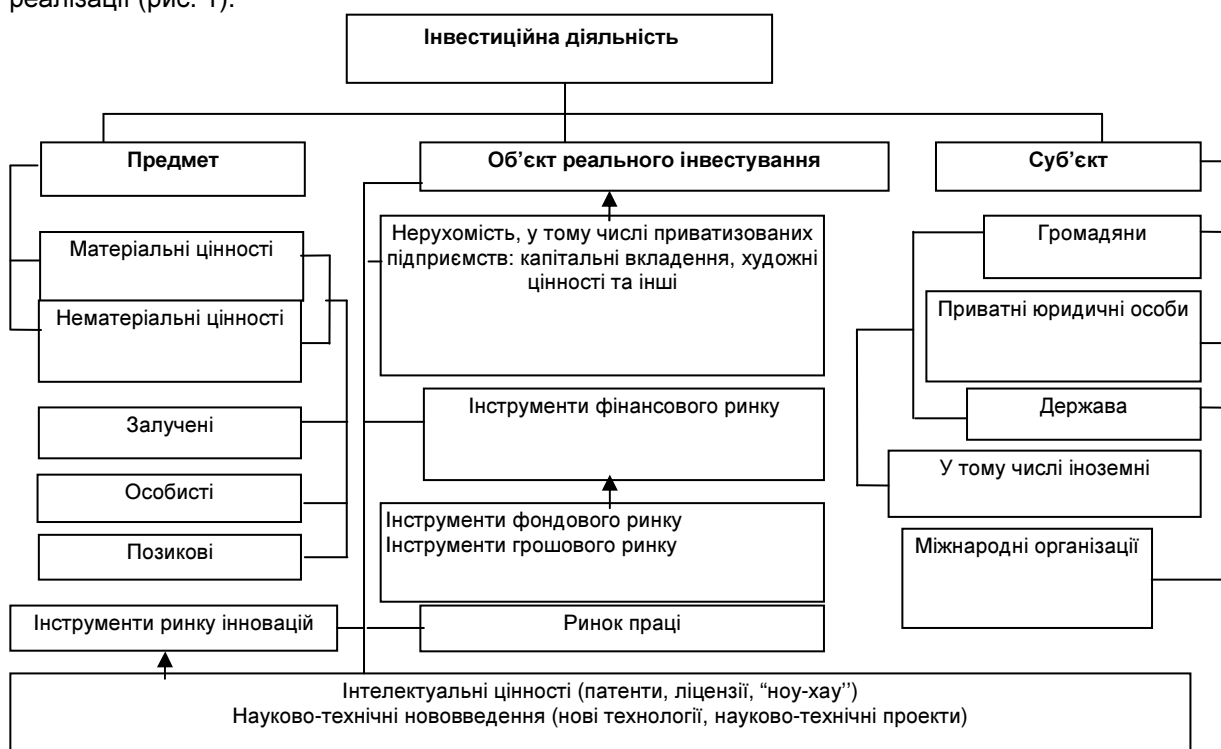

Рис. 1. Складові інвестиційної діяльності

Джерело: власна розробка автора

Таким чином, інвестиційна діяльність – це послідовна сукупність дій її суб'єктів (інвесторів, учасників) щодо здійснення інвестицій з метою одержання доходу. Кожна держава як суб'єкт інвестиційної діяльності визначає правові, економічні та соціальні умови цієї діяльності в своєму законодавстві. У вужчому тлумаченні цього поняття застосовують термін «інвестиційний процес». Це поняття звичайно пов'язується з обґрунтуванням і реалізацією інвестиційних проектів. Значні широкомасштабні проекти мають велику кількість стадій їх виконання. Інвестиційні процеси в державі з ринковою економікою і при адміністративно-регулюючій системі господарювання суттєво відрізняються.

Ключовим моментом у забезпеченні інвестиційних процесів економічного розвитку держави чи регіону є визначення відповідного механізму регулювання інвестиційної діяльності, який забезпечує формування інвестиційних потоків, що сприятимуть максимальному ефекту від раціонального управління ними.

Згідно з Малим економічним словником за редакцією А. Н. Азріліяна, механізм – це послідовність станів, процесів, що визначають будь-яку дію або явище. Загальний національний механізм управління інвестиційним процесом, приватні економічні й господарські механізми, що входять до його складу, визначаються господарським механізмом національної економіки. Це цілісна система організації (ведення) виробництва за допомогою економічних та організаційних форм, методів і важелів. Механізми управління інвестиційними процесами в різних країнах різні. Аналіз прийнятного для України історичного й сучасного міжнародного досвіду перехідного періоду свідчить, що досягнення стійкого економічного зростання можливе лише на основі розширеного відтворення

науково технологічного, природного, економічного й соціального потенціалів, концентрації інтелектуального потенціалу на ключових напрямках розвитку [1].

Звичайно, інвестиційний процес розпочинається з мотивації інвестиційної діяльності. Основним мотивом такої діяльності є надлишок певних коштів у суб'єкта господарювання або приватної особи, яких не влаштовують відсотки за банківськими депозитами. Інвестор, що є власником цих нагромаджень (збережень), прагне придбати на інвестиційному ринку фінансові активи або інвестиційні товари (реальні активи), тобто здійснити інвестиції [8].

При виборі об'єкта інвестування проводиться низка передінвестиційних досліджень: вивчаються всі інвестиційні ризики, проводяться маркетингові дослідження, оцінюються напрямки інвестування. Обґрунтування доцільності інвестицій потребує розгляду якомога більшої кількості інвестиційних проектів із метою вибору найкращого. Звичайно, в цій справі інвестору допомагають інші учасники (посередники) інвестиційного процесу.

Для інвестування, як правило, не вистачає власних коштів інвестора і тому він прагне використати позичковий, або залучений капітал, тобто використати інші джерела фінансування. Визначення джерел фінансування (інвестиційних ресурсів), обґрунтування їх структури передуює інвестуванню, воно необхідне для переконання й залучення до проекту інших учасників інвестиційного процесу.

Ресурсне забезпечення об'єкта інвестування здійснюється також за допомогою інших учасників інвестиційної діяльності, як правило, на контрактних засадах.

Освоєння інвестицій означає їх капіталізацію, тобто створення фінансових та реальних активів. Введенням в експлуатацію не закінчується реалізація інвестиційного проекту. У процесі експлуатації проект потребує нових інвестицій для підтримки виробництва і його розвитку, таким чином, починається знову процес передінвестиційних досліджень.

Інвестиційне проектування – це розробка комплексу технічної документації, яка містить техніко-економічне обґрунтування (креслення, пояснювальні записки, бізнес план інвестиційного проекту та інші матеріали), необхідні для здійснення проекту. Його невід'ємною частиною є розробка калькуляції, яка визначає вартість інвестиційного проекту.

Здійснення інвестиційної діяльності передбачає необхідність управління нею, що реалізується через інвестиційний менеджмент. Інвестиційний менеджмент – це процес управління усіма аспектами інвестиційної діяльності підприємства. Він передбачає управління всіма функціональними сферами підприємства щодо питань інвестиційної діяльності: фінансами, маркетингом, трудовими ресурсами, виробництвом. В. М. Хобта зазначає, що ефективність системи інвестиційного менеджменту визначається здатністю виконувати основні функції, проте вона невірно виділяє ці функції відповідно до функцій менеджменту: планування, організація, контроль, регулювання, мотивація. Однак, інвестиційний менеджмент має свої специфічні функції, які виокремлюють його із загального менеджменту на підприємстві. Інші автори такі як, І. О. Бланк та В. В. Шеремета функції інвестиційного менеджменту на рівні підприємства наводять схожі і, на їх думку, вони охоплюють усі аспекти інвестиційної діяльності: від аналізу інвестиційного ринку та розробки інвестиційної стратегії до корегування інвестиційного портфелю підприємства. Тут можна погодитися з тим, що цілі та функції інвестиційного менеджменту розглядається як для управління окремими інвестиційними проектами.

Різниця в тому, що об'єктом управління в першому випадку є сукупність інвестиційних проектів підприємства, а в іншому – один проект.

Принципи інвестиційного менеджменту та інвестиційної діяльності є загальними для всіх видів підприємницької діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, з вищезрозглянутого, можна зробити висновок, що, теоретичні та практичні проблеми розвитку інвестування завжди посідали одне з головних місць у системі наукових досліджень практично всіх економічних шкіл та течій, і на нинішньому етапі постіндустріального розвитку цивілізованого суспільства вони не втратили своєї актуальності. І для будь-якої економічної системи інвестиційна діяльність як важлива складова розвитку економіки завжди виступатиме об'єктом уваги науковців і практиків, а кожному із етапів економічного розвитку відповідатиме своє бачення економічної природи інвестицій, а, отже, і потребує специфічних підходів до їх аналізу, оцінки і прогнозування.

Бібліографічний список

1. Абрамов С.И. Инвестирование / С.И. Абрамов. – М. : Центр экономики и маркетинга, 2000. – 440 с.
2. Бондарев Б.В. Инвестиции. Математическая теория / Б.В. Бондарев. – Донецьк : Апекс, 2001. – 227 с.
3. Борщ Л.М. Инвестиции в Украине: стан, проблемы і перспективи / Л.М. Борщ. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2002. – 318 с.
4. Крайник О.П. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб.] / О. П. Крайник, З.В. Клепикова. – К. : Дакор, 2000. – 260 с.
5. Єрмілова К.В. Прямі іноземні інвестиції в умовах формування глобального економічного

простору : [монографія] / К.В. Єрмілова. – Д. : Східний видавничий дім, 2013. – 139 с.

6. Фінансовий словник-довідник / [ред. М.Я. Дем'яненко]. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.

7. Шеремет А.Д. Финансы предприятий: менеджмент и анализ : учеб. пособ. [для студ. вузов, обучающихся по экон. спец. и направлениям] / А.Д. Шеремет, А.Ф. Ионова. – М. : Инфра-М, 2004. – 537 с. – (Московский гос. ун-т им. М.В.Ломоносова. Экономический факультет).

8. Berg, H. van den Investing in farmers – the impacts of Farmer Field Schools in relation to Integrated Pest Management / Berg, H. van den, Jiggins, J. – World Development (Oxford), 2007. – Vol. 35. – No. 4. – pp. 663-686.

9. Modigliani F. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment / Modigliani F. & Miller M.H. // American Economic Review. – 1958. – Vol. 48. – pp. 261-297.

References

1. Abramov, S.I. (2000), *Investirovanie* [Investments], Tsetr ekonomiki i marketinga, Moscow, Russia, 440 p.

2. Bondariev, B.V. (2001), *Investytsii. Matematychna teoriia* [Investments. Mathematical Theory], Apeks, Donetsk, Ukraine, 227 p.

3. Borshch, L.M. (2002), *Investytsii v Ukraini: stan, problemy i perspektyvy* [Investing in Ukraine: Status, Challenges and Prospects], T-vo «Znannia», KOO, Kyiv, Ukraine, 318 p.

4. Krainyk, O.P. and Klepykova, Z.V. (2000), *Finansovyi menedzhment* [Financial management], tutorial, Dakor, Kyiv, Ukraine, 260 p.

5. Ermilova, K.V. (2013), *Priami inozemni investytsii v umovakh formuvannia hlobalnogo ekonomichnogo prostoru* [Foreign direct investment in the emerging global economic environment], monograph, Skhidnyi vydavnychiy dim, Donetsk, Ukraine, 139 p.

6. Demianenko, M.Ya. (2003), *Finansovyi slovnyk-dovidnyk* [Financial Dictionary Directory], ІАЕ УААН, Kyiv, Ukraine, 555 p.

7. Sheremet, A.D. and Ionova, A.F. (2004), *Finansy predpriiaty: menedzhment i analiz* [Finance enterprises, management and analysis], tutorial, Infra-M, Moscow, Russia, 537 p.

8. Berg, H. van den and Jiggins, J. (2007), "Investing in farmers – the impacts of Farmer Field Schools in relation to Integrated Pest Management", *World Development (Oxford)*, Vol. 35, No. 4, pp. 663-686.

9. Modigliani, F. and Miller, M.H. (1958), "The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment", *American Economic Review*, Vol. 48, pp. 261-297.

Музиченко Т.О. ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ

Мета – оцінка теоретико-методологічних підходів до визначення сутності інвестицій, що конкретизує об'єкт дослідження і поглиблює можливості його пізнання; виокремлення та обґрунтування сутності поняття «інвестиційна діяльність» для узагальнення всіх змістовних його характеристик та складових для підвищення ефективності управління інвестиційним розвитком підприємств.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, при цьому були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: абстрактно-логічний, дедуктивний і системний аналізи. На основі узагальнення наукових джерел, присвячених проблемі інвестування в Україні, досліджено шляхи для підвищення ефективності управління інвестиційним розвитком підприємств.

Результати. Удосконалено тлумачення категорії «інвестиції», як вкладення грошових, матеріальних та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності для створення умов по підвищенні прибутковості, як передумови безперервності процесу розширеного відтворення, та/або отримання соціально-екологічного ефекту. Досліджено теоретико-методологічні підходи до визначення сутності поняття «інвестиційна діяльність» та її складових для конкретизації об'єкта дослідження і управлінського впливу на відтворювальні процеси суб'єктів господарювання, економіки регіонів та країни.

Наукова новизна. Полягає в системному опрацюванні та подальшому розвитку теоретичних, методичних і практичних положень, спрямованих на вдосконалення тлумачення категорії «інвестиції» та «інвестиційна діяльність» для конкретизації об'єкта дослідження і полегшення управління інвестиційною діяльністю підприємств.

Практична значущість. Полягає в розробці науково-обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення тлумачення категорії «інвестиції» та «інвестиційна діяльність», що дає змогу раціонально використовувати джерела її фінансування, підвищувати ефективність інвестиційної діяльності.

Ключові слова: інвестиція, інвестиційна діяльність, інвестиційний процес, інвестиційний менеджмент, інвестиційне середовище.

Muzychenko T.O. INVESTMENTS AND INVESTING ACTIVITIES: CONCEPTUAL APPARATUS

Purpose – evaluation of theoretical and methodological approaches to determining the nature of investments that specifies the object of study and deepen his knowledge of opportunities; the isolation and study the essence of the concept of "investment activities" to summarize the content of all its features and components to improve management investment company development.

Methodology of research. The methodological basis of the study is the dialectical method of scientific

knowledge, while used general scientific and special methods of investigation, namely abstract logical, deductive and systematic analyzes. On the basis of summarizing scientific sources on the issue of investing in Ukraine, studied ways to improve management investment company development.

Findings. Improved interpretation of the category of "investment" as investment money, material and intellectual values in business and other activities to create conditions for increasing profitability as a prerequisite for continuity of expanded reproduction and / or receiving social and environmental impact. Theoretical and methodological approaches to defining the essence of the concept of "investment activities" and its components to specify the object of research and management effects on reproductive processes of undertakings and regional economies and countries.

Originality. It consists in the elaboration of the system and further development of theoretical, methodological and practical provisions to improve the interpretation of the category of "investment" and "investment activity" to specify the object of research and facilitation of investment activity of enterprises.

Practical value. Is to develop evidence-based proposals to improve the interpretation of the category of "investment" and "investment activity", which enables efficient use of funding sources, increase the efficiency of investment.

Key words: investment, investment, investment process, investment management, investment environment.

Музыченко Т.А. ИНВЕСТИЦИИ И ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ: ПОНЯТИЙНЫЙ АППАРАТ

Цель – оценка теоретико-методологических подходов к определению сущности инвестиций, конкретизирует объект исследования и углубляет возможности его познания; выделение и обоснование сущности понятия «инвестиционная деятельность» для обобщения всех содержательных его характеристик и составляющих для повышения эффективности управления инвестиционным развитием предприятий.

Методика исследования. Методологической основой исследования является диалектический метод научного познания, при этом были использованы общенаучные и специальные методы исследования, а именно: абстрактно-логический, дедуктивный и системный анализы. На основе обобщения научных источников, посвященных проблеме инвестирования в Украине, исследованы пути для повышения эффективности управления инвестиционным развитием предприятий.

Результаты. Усовершенствованно толкование категории «инвестиции», как вложения денежных, материальных и интеллектуальных ценностей в объекты предпринимательской и других видов деятельности для создания условий по повышению прибыльности, как предпосылки непрерывности процесса расширенного воспроизводства, и / или получения социально-экологического эффекта. Исследованы теоретико-методологические подходы к определению сущности понятия «инвестиционная деятельность» и ее составляющих для конкретизации объекта исследования и управленческого воздействия на воспроизводственные процессы субъектов хозяйствования, экономики регионов и страны.

Научная новизна. Заключается в системном обработке и дальнейшему развитию теоретических, методических и практических положений, направленных на совершенствование толкования категории «инвестиции» и «инвестиционная деятельность» для конкретизации объекта исследования и облегчения управления инвестиционной деятельностью предприятий.

Практическая значимость. Заключается в разработке научно-обоснованных предложений по совершенствованию толкования категории «инвестиции» и «инвестиционная деятельность», что позволяет рационально использовать источники ее финансирования, повышать эффективность инвестиционной деятельности.

Ключевые слова: инвестиция, инвестиционная деятельность, инвестиционный процесс, инвестиционный менеджмент, инвестиционная среда.

ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

УДК 657.2

*Очеретько Л.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту,
Таран М.М.,
Запорізький національний технічний університет*

ПОДАТКОВИЙ ОБЛІК ПОЛІПШЕННЯ ОРЕНДОВАНИХ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ КОШТАМИ ОРЕНДАРЯ

Постановка проблеми. Становлення ринкових відносин в Україні обумовило появу та розвиток нових економічних інструментів, які суб'єкти господарювання використовують для підвищення ефективності своєї діяльності. Саме таким інструментом стали орендні операції [3]. Не дивлячись на те, що вони набувають інтенсивного поширення, питання організації обліку орендованих основних засобів у відповідності до вимог оптимізації оперативності та достовірності надання інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень, до тепер залишаються не вирішеними. Тож, перед бухгалтерами продовжують постійно виникати різного роду питання з приводу облікового відображення орендних операцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відображення в обліку орендних операцій розглядали такі закордонні та вітчизняні вчені, як: Ф. Ф. Бутинець, Л. В. Гуцаленко, М. Я. Демяненко, В. М. Жук, Г. Г. Кірейцев, М. М. Коцупатрий, М. В. Кужельний, Ю. Я. Литвин, В. Г. Лінник, В. Б. Моссаковський, М. Р. Метьюс, Е. С. Хендріксен, Ж. Рішар та ін. Проте, незважаючи на досить широкий спектр досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених методології обліку орендних операцій, окремі питання до нині залишаються опрацьовані недостатньо. Це стосується, насамперед, податкового обліку поліпшення орендованих основних засобів, виконаних коштами орендаря.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розгляді порядку відображення у податковому обліку орендаря операцій з операційної оренди основних засобів та побудові алгоритму податкового обліку поліпшення орендованих основних засобів коштами орендаря.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порядок обліку орендних операцій доволі чітко висвітлено в Податковому кодексі та П(С)БО 14 «Оренда», тому вважаємо, що варто зупинитися лише на розгляді найбільш проблемних його моментах.

Згідно з пп. 14.1.97 Податкового кодексу (далі – ПКУ) орендна операція – це господарська операція (крім операцій з фрахтування (чартеру) морських суден та інших транспортних засобів) фізичної чи юридичної особи (орендодавця), що передбачає надання основних фондів у користування іншим фізичним чи юридичним особам (орендарям) за плату та на визначений строк [6].

При цьому, згідно П(С)БО 14, «Оренда» – це господарська операція фізичної чи юридичної особи (орендодавця), яка передбачає надання права користування основними засобами за плату протягом погодженого з орендодавцем строку [5].

Аналізуючи трактування поняття «оренда», подані в ПКУ та П(С)БО 14, варто акцентувати увагу на те, що в пп. 14.1.97 ст. 14 ПКУ та п.4 П(С)БО 14 законодавці використовують водночас як термін «основні фонди», так і термін «основні засоби». Визначення терміна «основні фонди» в ПКУ не наведено, хоча визначення терміна «основні засоби» є в підпункті 14.1.138 ст. 14 ПКУ. Проте, оскільки в пп. 14.1.97 ст. 14 ПКУ, в якому передбачено визначення оперативного та фінансового лізингу (оренди), законодавець поперемінно використовує терміни «основні фонди» та «основні засоби», то слід вважати, що ці дефініції вживаються як синоніми [2].

Оренда з точки зору орендодавця може бути оперативною та фінансовою (також відома як пряма фінансова чи оренда за типом продажу) (рис. 1), а з точки зору орендаря – операційною та капітальною (капітальною в тому розумінні, що на взятий у таку оренду об'єкт орендар нараховує амортизацію, хоча МСФЗ 17 для цих цілей застосовує термін «фінансова оренда»).

Визначення першого з цих видів оренди, яке міститься у П(С)БО 14, надзвичайно лаконічне: операційна оренда – оренда інша, ніж фінансова. Отже, для з'ясування економічної суті операційної оренди слід спочатку визначитися з тим, яка оренда вважається фінансовою. З позиції бухгалтерського обліку оренда кваліфікується як фінансова за наявності хоча б однієї з наступних ознак: орендар набуває права власності на орендований актив після закінчення строку оренди; орендар має можливість та намір придбати об'єкт оренди за ціною, нижчою за його справедливую вартість на дату придбання; строк оренди становить більшу частину строку корисного використання об'єкта оренди; теперішня вартість мінімальних

орендних платежів з початку строку оренди дорівнює або перевищує справедливу вартість об'єкта оренди; орендований актив має особливий характер, що дає змогу лише орендареві використовувати його без витрат на його модернізацію, модифікацію, дообладнання; орендар може подовжити оренду активу за плату, значно нижчу за ринкову орендну плату; оренда може бути припинена орендарем, який відшкодовує орендодавцю його втрати від припинення оренди; доходи або втрати від змін справедливої вартості об'єкта оренди на кінець терміну оренди належать орендарю [5]. У разі, якщо укладений підприємством договір не відповідає жодній з ознак, установлених для фінансової оренди, облік оренди основних засобів ведуть як за операційної оренди.

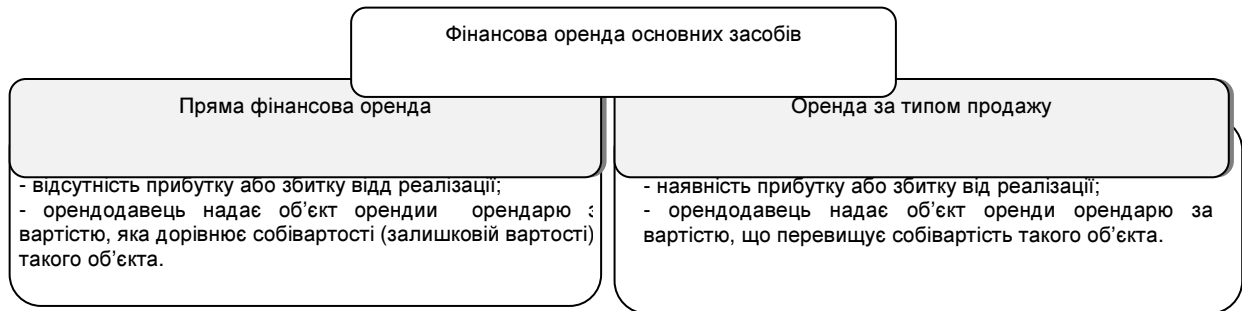

Рис. 1. Відмінні риси фінансової оренди основних засобів

Джерело: розроблено на підставі [5]

Згідно п. 5 П(С)БО 14 орендар відображає в бухгалтерському обліку одержаний у фінансову оренду об'єкт одночасно як актив і зобов'язання за найменшою на початок строку оренди оцінкою: справедливою вартістю активу або теперішньою вартістю суми мінімальних орендних платежів.

Різниця між сумою мінімальних орендних платежів та вартістю об'єкта фінансової оренди, за якою він був відображений у бухгалтерському обліку орендаря на початку строку фінансової оренди, є фінансовими витратами орендаря і відображається у бухгалтерському обліку і звітності лише в сумі, що відноситься до звітного періоду (рис. 2).

Рис. 2. Витрати орендаря по фінансовій оренді

Джерело: розроблено на підставі [5]

Водночас об'єкти операційної оренди відображаються орендарем на позабалансовому рахунку 01 «Орендовані необоротні активи» за вартістю, указаною в угоді про оренду. При цьому отримані в операційну оренду об'єкти основних засобів мають відобразитись на позабалансовому рахунку за вартістю, зазначеною в угоді про оренду (п. 8 П(С)БО 14, п. 20 Методичних рекомендацій № 561).

Для аналітичного обліку та забезпечення спостереження за використанням у місцях експлуатації основних засобів кожному об'єкту має присвоюватись інвентарний номер (п. 8 Методичних рекомендацій № 561), який повинен закріплюватись за об'єктом основних засобів на весь час його знаходження на даному підприємстві [4]. Проте орендовані об'єкти основних засобів можуть залишатися з інвентарними номерами орендодавця (за умови, якщо в орендаря відсутні основні засоби з такими самими інвентарними номерами) [8].

Аналітичний облік орендованих основних засобів слід вести не тільки за кожним об'єктом, а й за кожним напрямом їх використання. Якщо орендований об'єкт використовується в процесі виробництва і витрати можна прямо віднести на собівартість виготовленої продукції, то витрати по оренді мають відобразитись по дебету рахунку 23 «Виробництво». Якщо ж не можна віднести ці витрати прямо на собівартість, то їх слід відобразити по дебету рахунку 91 у складі загальногосподарських витрат (абзац. «г» підпункту 138.8.5 пункту 138.8 статті 138 ПКУ). При цьому загальногосподарські витрати, які відносяться на собівартість виготовлених та реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг мають враховуватись при формуванні собівартості виготовлених та реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг (пункт 138.8 статті 138 ПКУ).

У разі використання об'єкту оренди для обслуговування та управління підприємством, орендні платежі мають відобразитись по дебету рахунку 92 у складі адміністративних витрат, спрямованих на обслуговування та управління підприємством, які включають витрати на операційну оренду (у т.ч. оренду легкових автомобілів) основних засобів, інших необоротних матеріальних активів загальногосподарського використання (абзац «в» підпункту 138.10.2 пункту 138.10 статті 138 ПКУ). А якщо використовувати об'єкт відділом збуту – то по дебету рахунку 93 у складі витрат на збут, які включають витрати на операційну оренду основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, пов'язаних зі збутом товарів, виконанням робіт, наданням послуг (абзац «д» підпункту 138.10.3 пункту 138.10 статті 138 ПКУ).

Витрати орендаря при операційній оренді включають (рис. 3).

Рис. 3. Витрати орендаря по операційній оренді

Джерело: розроблено на підставі [5]

Належна за користування об'єктом операційної оренди плата визнається в орендаря витратами згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. №318 [1], на прямолінійній основі протягом строку оренди або з урахуванням способу одержання економічних вигод, пов'язаних з використанням об'єкта операційної оренди (п. 9 П(С)БО 14). Відображається орендна плата у складі витрат того звітного періоду, на який вона припадає.

Порядок відображення в обліку витрат по ремонту орендованих об'єктів основних засобів викладено в п. 146.19, 146.20 ПКУ. Водночас вони тісно пов'язані з обліковими правилами, установленими для ремонту власних основних засобів у п. 146.11, 146.12 ПКУ.

Облік витрат на поліпшення об'єкта операційної оренди вимагає на більш детальне вивчення (рис. 4).

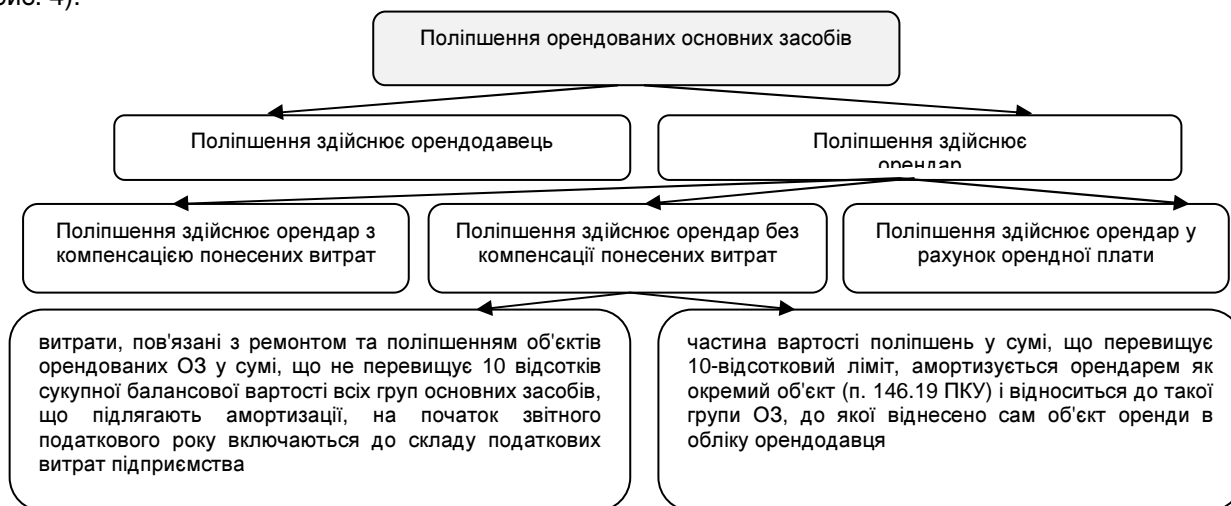

Рис. 4. Поліпшення орендованих основних засобів коштами орендаря

Джерело: розроблено на підставі [5]

У разі якщо договір операційної оренди зобов'язує або дозволяє орендарю здійснювати поліпшення об'єкта операційної оренди, частина вартості такого поліпшення у сумі, що перевищує 10%, амортизується орендарем як окремий об'єкт (п. 146.19 ст. 146 ПКУ) (рис. 5).

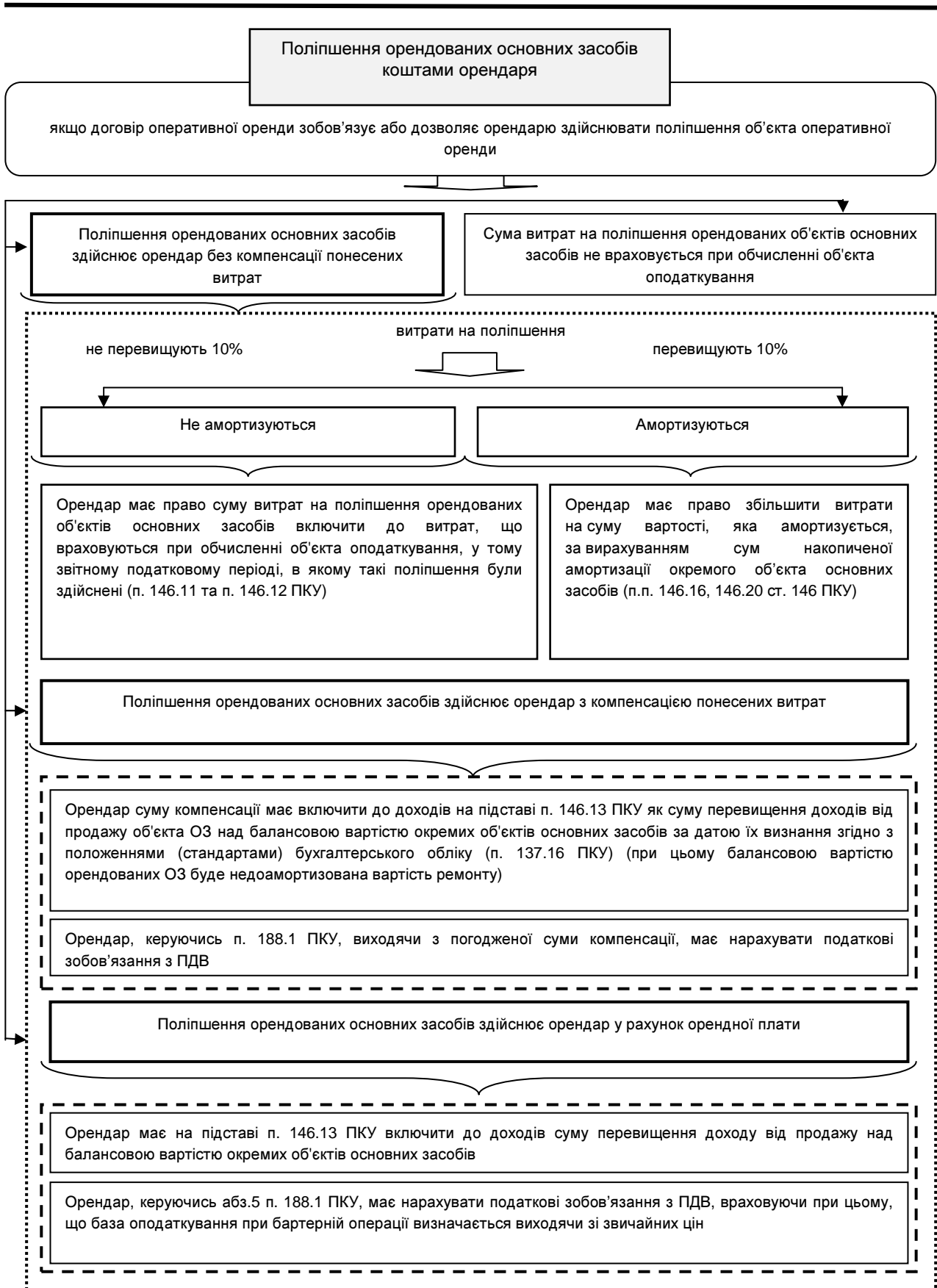

Рис. 5. Алгоритм податкового обліку поліпшення орендованих основних засобів коштами орендаря

Джерело : розробка авторів

У разі повернення орендарем об'єкта операційної оренди орендодавцю внаслідок закінчення дії орендного договору орендар збільшує витрати на суму вартості, яка амортизується, за вирахуванням сум накопиченої амортизації окремого об'єкта основних засобів (пункти 146.16, 146.20 ст. 146 ПКУ). При цьому орендодавець не змінює вартість основних засобів, яка амортизується, або витрати на суму витрат, здійснених орендарем для поліпшення такого об'єкта.

Таким чином, при безоплатній передачі орендарем балансоутримувачу (орендодавцю) поліпшених орендованих основних засобів у балансоутримувача після закінчення процедури взяття на баланс цих об'єктів виникає дохід на суму вартості поліпшення основних засобів, що має враховуватись при визначенні об'єкта оподаткування податком на прибуток. При цьому орендодавець не змінює вартість основних засобів, а орендар має збільшити витрати на суму вартості поліпшення такого основного засобу як окремого об'єкта амортизації за вирахуванням сум накопиченої амортизації.

Якщо орендодавець компенсує витрати, понесені орендарем на ремонт об'єкта операційної оренди, то орендар суму компенсації повинен включити до доходів на підставі п. 146.13 ПКУ як суму перевищення доходів від продажу об'єкта основних засобів над балансовою вартістю окремих об'єктів основних засобів за датою їх визнання (п. 137.16 ПКУ).

Слід наголосити, що в ПКУ не передбачено, як має розраховуватись сума компенсації орендареві витрат на поліпшення, тобто ці питання орендар та орендодавець мають узгоджувати самостійно. Якщо, наприклад, орендар провів якісний ремонт (поліпшення) орендованої будівлі і після закінчення терміну оренди орендодавець зможе ще кілька років користуватися цією будівлею без додаткових витрат на ремонт, то сторони можуть домовитися про компенсацію витрат і визначити її суму [6].

У разі отримання компенсації вартості поліпшення орендованих основних засобів орендар, керуючись п. 188.1 ПКУ має нарахувати податкові зобов'язання з ПДВ, виходячи з погодженої суми компенсації.

Слід підкреслити, що відповідно до ч. 3 ст. 778 ЦКУ, орендодавець має право не сплачувати компенсацію за проведені орендарем поліпшення, а зарахувати їхню вартість у рахунок оплати орендних платежів, що має бути документально оформлено, наприклад, у вигляді додаткової угоди [7]. За таких умов орендар на дату підписання угоди про зарахування взаємних вимог має відобразити в обліку:

1) дохід у сумі перевищення доходу від продажу над балансовою вартістю окремих об'єктів основних засобів на підставі п. 146.13 ПКУ;

2) податкові зобов'язання з ПДВ на підставі абз. 5 п. 188.1 ПКУ, який передбачає, що база оподаткування при бартерній операції визначається виходячи зі звичайних цін.

При цьому база оподаткування і для ПДВ, і для податку на прибуток визначається у сумі, не меншій від звичайної ціни такої операції. Це зумовлено тим, що поліпшення передаються шляхом бартерної операції. Методи визначення звичайної ціни регулюються ст. 39 ПКУ.

У разі повернення об'єкта оренди у зв'язку із закінченням договору до вартості проведених поліпшень, які не були компенсовані орендодавцем, на нашу думку, слід застосувати абзац другий п. 189.9 ПКУ. У ньому зазначено: якщо основні засоби не можуть використовуватися платником податку, він подає органу ДФС відповідний документ про те, що основні засоби не можуть використовуватися за первісним призначенням, отже тоді ПДВ не повинен нараховуватись.

Висновки з проведеного дослідження. Враховуючи вищезазначене, приходимо до висновків та узагальнень, що застосування на практиці запропонованого алгоритму дозволить спростити прийняття управлінських рішень щодо вибору виду орендних відносин, оптимізації шляхів поліпшення орендованих основних засобів та їх відображення в податковому обліку.

Бібліографічний список

1. Витрати : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Головченко Н.В. Удосконалення методики бухгалтерського обліку орендних операцій / Н.В. Головченко // Економіка і регіон. – Полтава. – 2011. №4(31). – С. 217-220.
3. Литвиненко І.Ю. Особливості податкового регулювання обліку орендних операцій / І.Ю. Литвиненко // Вісник ЖДТУ. – Житомир. – 2010. – №1(51). – С. 211-219.
4. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів від 30 вересня 2003 р. № 561 (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/.../article?art_id.
5. Оренда : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.07.2000 р. № 181 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/go>

6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>
7. Цивільний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go>
8. Яловега Л.В. Облік витрат на ремонт та поліпшення основних засобів: бухгалтерський і податковий аспект / Л.В. Яловега // Економічні науки. – 2013. – Вип. 10. – С. 460-466

References

1. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Regulation (standard) accounting 16 "Costs" ", available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go> (Accessed 31 December 1999).
2. Holovchenko, N.V. (2011), "Improved methods of accounting leases", *Ekonomika i rehion*, vol. 4(31), pp. 217-220.
3. Lytvynenko, I. (2010), "Features of the tax regulation of accounting leases", *Visnyk ZhDTU*, vol. 1(51), pp. 211-219.
4. Ministry of Finance of Ukraine (2003), "Guidelines on accounting of fixed assets", available at: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/.../article?art_id (Accessed 30 September 2003).
5. Ministry of Finance of Ukraine (2000), "Regulation (standard) accounting 14 "Orenda" ", available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go> (Accessed 28 Jul 2000).
6. The Verkhovna Rada Ukrainy (2010), "Podatkovyi kodeks of Ukrainy", available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (Accessed 02 December 2010).
7. The Verkhovna Rada Ukrainy (2003), "Grazhdansky kodeks of Ukraine", available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (Accessed 16 January 2003).
8. Yaloveha, L.V. (2013), "Accounting for the cost of repairs and improvements of fixed assets: accounting and tax issues", *Ekonomichni nauky*. vol. 10, pp.460-466.

Очеретько Л.М., Таран М.М. ПОДАТКОВИЙ ОБЛІК ПОЛІПШЕННЯ ОРЕНДОВАНИХ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ КОШТАМИ ОРЕНДАРЯ

Мета дослідження полягає у розгляді порядку відображення у податковому обліку орендаря операцій з операційної оренди основних засобів та побудові алгоритму податкового обліку поліпшення орендованих основних засобів коштами орендаря.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в статті використано методи: аналітико-монографічний – при вивченні літературних джерел; системно-аналітичний – при дослідженні законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань облікового відображення орендних операцій; абстрактно-логічний метод – для узагальнення теоретичних положень і формування висновків та пропозицій.

Результати. В статті розглянуто відмінні риси фінансової та операційної оренди. Уточнено елементи витрат орендаря за умов фінансової та операційної оренди основних засобів. Наголошено на порядку відображення витрат операційної оренди як в бухгалтерському, так і в податковому обліку. Зосереджено увагу на розгляді поліпшення орендованих засобів коштами орендаря та їх відображенні в обліку. Запропоновано алгоритм податкового обліку поліпшення орендованих основних засобів коштами орендаря.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці алгоритму податкового обліку поліпшення орендованих основних засобів коштами орендаря.

Практична значущість полягає в тому, що основні положення даного дослідження у формі пропозицій можуть бути використані в практичній діяльності орендарів при відображенні в обліку поліпшення орендованих основних засобів, виконаного власними коштами. Застосування на практиці запропонованого алгоритму дозволить спростити прийняття управлінських рішень щодо вибору виду орендних відносин, оптимізації шляхів поліпшення орендованих основних засобів та їх відображення в податковому обліку.

Ключові слова: оренда; основні засоби; операційна оренда; фінансова оренда; облік орендних операцій.

Ocheretko L.M., Taran M.M. TAX ACCOUNTING IMPROVEMENTS LEASED ASSETS MEANS THE TENANT

Purpose consists is to consider the arrangements reflected in the tax accounting of tenant operations under operating leases fixed assets and the construction of an algorithm of tax accounting improvements leased assets means of the tenant.

Methodology of research. To achieve the objectives used in the article: abstract – in the formulation of research objectives; analytical-monograph – in the study of literary sources; system-analytical method in the study of legislative and other normative-legal acts on accounting reflect the rental activities; abstract-logical method is to summarize the theoretical positions and the formation of conclusions and proposals.

Findings. The article describes the distinctive features of financial and operating leases. The updated cost elements of the tenant under the terms of the financial and operating lease assets. Awarded the order of reflection expenses operating lease as the accounting and tax accounting. Attention is focused on the consideration of improvements to leased assets means the tenant and their recognition. The proposed algorithm of tax accounting improvements leased assets means of the tenant.

Originality of the development of the algorithm of tax accounting improvements leased assets means of the tenant.

Practical value consists in that the main provisions of this study in the form of sentences can be used in practice tenants when reflected in the accounting improvements leased assets performed by own means. The practical

application of the proposed algorithm will facilitate decision-making regarding the choice of the form of lease relations, optimization, improvement of leased assets and their reflection in tax accounting.

Key words: rent; fixed assets; operating leases; financial leases; accounting for rental operations.

Очеретько Л.М., Таран М.М. НАЛОГОВЫЙ УЧЕТ УЛУЧШЕНИЙ АРЕНДОВАННЫХ ОСНОВНЫХ ЗА СЧЕТ СРЕДСТВ АРЕНДАТОРА

Цель состоит в рассмотрении порядка отражения в налоговом учете арендатора операций по операционной аренде основных средств и построении алгоритма налогового учета улучшений арендованных основных средств, выполненных арендатором.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в статье использованы методы: аналитико-монографический – при изучении литературных источников; системно-аналитический – при исследовании законодательных и других нормативно-правовых актов по вопросам отражения в учете арендных операций; абстрактно-логический – для обобщения теоретических положений и формирование выводов и предложений.

Результаты. В статье рассмотрены отличительные черты финансовой и операционной аренды. Уточнены элементы затрат арендатора в условиях финансовой и операционной аренды основных средств. Отмечен порядок отражения расходов операционной аренды как в бухгалтерском, так и в налоговом учете. Сосредоточено внимание на рассмотрении улучшений арендованных средств выполненных арендатором и их отражении в учете. Предложен алгоритм налогового учета улучшений арендованных основных средств выполненных арендатором.

Научная новизна исследования состоит в разработке алгоритма налогового учета улучшения арендованных основных средств средствами арендатора.

Практическая значимость состоит в том, что основные положения данного исследования в форме предложений могут быть использованы в практической деятельности арендаторов при отражении в учете улучшений арендованных основных средств выполненных за счет собственных средств арендатора. Применение на практике предложенного алгоритма позволит упростить принятие управленческих решений по выбору вида арендных отношений, оптимизации путей улучшений арендованных основных средств и их отражение в налоговом учете.

Ключевые слова: аренда; основные средства; операционная аренда; финансовая аренда; учет арендных операций.

МЕНЕДЖМЕНТ, МАРКЕТИНГ, ПІДПРИЄМНИЦТВО

УДК 338.1:330.3:338.2:338.4

*Івашків І.М.,
к.е.н., провідний науковий співробітник,
Прикарпатська державна сільськогосподарська
дослідна станція НААН (м. Івано-Франківськ),
докторант¹ ННЦ " Інституту аграрної економіки"*

ФОРМУВАННЯ РИНКУ ОЛІЇ ТА ШРОТУ СОНЯШНИКОВОГО В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНості ГАЛУЗІ

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс України є стратегічно важливою галуззю національної економіки, який формує значний ВВП в національній економіці України. Аграрний сектор нашої країни здатний забезпечити внутрішній ринок України продовольством і необхідними продуктами харчування для населення. Значна частка в сучасний період як рослинної, так і тваринної продукції експортується в різні держави світу й це створює додаткові надходження в бюджет держави.

Останніми роками Україна значними темпами збільшила обсяги вирощування олійних культур, особливими чином наростивши виробництво продукції переробки соняшника - олії та соняшникового шроту, і це дозволило нашій державі, в останні роки, стати лідером в світі як по виробництву, так і по експорту соняшnikової олії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання формування та розвитку ринку олійних культур в Україні дістали своє відображення у напрацюваннях і вагомих доробках вчених – аграрників, зокрема Саблука П. Т., Шпичака О.М., Андрійчука В. Г., Калінчика М. В. та в працях інших вчених - економістів.

Тенденції розвитку олійножирового підкомплексу АПК висвітлено у публікаціях Гончарової В.М. [1], Бойко А.В. [2], Денисенко Л.С. [3], Дриль О. І. [4], Дяченко О.В. [5], Манойленко О.В. [6] та у працях інших вчених.

Низка питань щодо аналізу динаміки виробництва й експорту соняшnikової олії та соняшnikового шроту залишилися поза межами наукових досліджень й це потребує здійснення ретроспективного аналізу виробництва та експорту даного виду продукції в Україні та частки виробництва та експорту цієї продукції у міжнародному вимірі.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення аналізу тенденцій розвитку виробництва й експорту олії нерафінованої в Україні в умовах формування її експорторієнтованої стратегії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим аспектом у розвитку вітчизняного АПК є формування та розвиток сектору переробки соняшника в умовах підвищення рівня його конкурентоспроможності в Україні.

Україна була і залишається сировинним додатком в постачанні промислової сировини (чорна і кольорова металургія) в європейські країни світу, винятком не є і продукція агропромислового комплексу України.

Україна, вирощуючи такі олійні культури як ріпак, сою та соняшник, близько 90% насіння ріпаку експортує в країни Європейського Союзу. Останні в свою чергу активно здійснюють переробку насіння ріпаку на біопаливо, забезпечуючи таким чином свій ринок дешевим пальним.

Західноєвропейські країни, закупаючи в Україні у великих обсягах насіння олійних культур, зокрема ріпаку, створюють в своїй національній економіці ВДВ, додаткові робочі місця, що в кінцевому підсумку сприяє суттєвому збільшенню відповідних сум відрахування в державний бюджет даних країн й є позитивним елементом для національної економіки будь-якої держави світу.

Вартим уваги для аналізу ринку олійних культур, зокрема соняшника, та продуктів його переробки - олії є позитивна динаміка збільшення виробництва даного виду продукції в Україні.

Традиційно в раціоні пересічних українців до середини 90-их років олія споживалася в дуже мізерній кількості. Більшість населення споживало жири тваринного походження (масло вершкове, маргарин та свинний жир), які були продуктами в той час доволі доступними та входили в раціон споживання українських сімей.

¹ Науковий консультант: Шпичак О.М. – д.в.н., професор, академік НААН

В середині 90-их років минулого століття, коли натуральні жири різко зростали в ціні (вершкове масло та свинний жир) населення споживало імпортовану продукцію (маргарин), який масово завозився із сусідніх європейських держав (зокрема Польщі) і, зрозуміло, дана продукція стала товаром - субститутутом в раціоні споживання пересічного українця.

Проте, уже з 2000-их років населення України почало споживати традиційну соняшникову олію, яка в раціоні споживання українців стала заміном жирів рослинного й тваринного походження та не перестає бути ним і надалі.

Україна протягом останніх п'яти років є незмінним лідером у світі за обсягами виробництва олії соняшникової (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва олії та шроту соняшникового в Україні та частка їх у світі в 1990 – 2013 роках

Роки	Вироблено олії соняшникової			Частка виробництва олії соняшникової в Україні до світового виробництва, %	Вироблено шроту та відходів від переробки соняшнику			Частка виробництва шроту соняшникового в Україні до світового виробництва, %
	всього, тис. тонн	в тому числі :			всього, тис. тонн	в тому числі :		
		Темп росту до				Темп росту до		
		Попереднього року	1990 року			Попереднього року	1990 року	
1990	1008	X	X	12,4	980	X	X	10,8
1991	861	85,4	85,4	11,0	840	85,7	85,7	9,5
1992	777	90,2	77,1	10,4	760	90,5	77,6	8,8
1993	767	98,7	76,1	10,7	787	103,6	80,3	9,4
1994	588	76,7	58,3	7,1	560	71,2	57,1	5,8
1995	943	160,4	93,6	10,2	875	156,2	89,3	8,5
1996	421	44,6	41,8	4,9	450	51,4	45,9	4,5
1997	560	133,0	55,5	6,6	550	62,8	56,1	5,6
1998	530	94,6	52,6	5,7	520	94,5	53,1	4,9
1999	840	158,5	83,3	9,1	850	163,5	86,7	8,0
2000	970	115,5	96,2	11,9	950	111,8	96,9	10,2
2001	842	86,8	83,5	11,3	832	87,6	84,9	10,0
2002	1150	136,6	114,1	14,2	1150	138,2	117,3	12,8
2003	1320	114,8	130,9	14,4	1300	113,0	132,3	12,7
2004	1265	95,8	125,5	13,8	1250	96,1	127,6	12,6
2005	1925	152,2	191,0	18,1	1880	150,4	191,8	16,3
2006	2050	106,5	203,4	19,0	2025	107,7	206,6	17,5
2007	1795	87,6	178,1	17,6	1769	87,4	180,5	16,5
2008	2631	146,6	261,0	21,8	2600	150,4	265,3	20,7
2009	2975	113,1	295,1	24,2	2947	113,3	300,7	19,1
2010	3327	111,8	330,1	26,8	3304	112,1	337,1	24,9
2011	3933	100,1	390,2	26,4	4115	124,4	419,9	26,0
2012	3615	91,9	368,9	26,8	3607	87,7	368,1	25,2
2013	4451	123,1	454,2	28,5	4433	122,9	452,3	27,0

Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики України.

З 2005 року лідером у світі з виробництва олії соняшникової була Російська Федерація, яка чотири роки стійко утримувала лідерські позиції з виробництва даного виду продукції на міжнародному ринку. Протягом останніх п'ять років лідером виробництва олії соняшникової у світі є Україна, що дає змогу диктувати їй ціни на олію соняшникову на зовнішніх ринках.

Аналізуючи виробництво олії соняшникової та шроту за більш як за двадцятирічний період часу, нами встановлено, що з 1990 року по 2002 рік названі показники коливалися в межах 500-800 тис. тонн.

Починаючи з 2002 року значно зростає виробництво вказаної продукції (з 1150 тис. тонн до 4451 тис. тонн в 2013 році).

Аналогічна тенденція має місце з виробництва шроту в Україні. Разом з тим, важливими аналітичними показниками є частка виробництва олії і шроту соняшникового на тлі світового

виробництва. Якщо в 1990 році частка виробництва вказаної продукції складала в межах 10-12%, то в 2013 році ці показники збільшилися більше як у два рази.

Отже, проведені нами розрахунки в таблиці 1 є свідченням поглибленого розвитку олійної галузі та конкурентоспроможності її на зовнішньому ринках.

Таким чином, Україна, як видно із вищезазначеної таблиці 1. займає провідне місце по обсягу виробництва соняшникової олії на зовнішньому ринку, свідченням чого є зростання у 4,5 рази виробництва даного виду продукції й це дає змогу нашій державі створювати додаткові робочі місця у зв'язку із відкриттям нових підприємств в даній галузі.

Ринок олії соняшникової в Україні є висококонкурентним, де вагому частку займають десять українських компаній на ринку, які є вертикально-інтегрованими агрохолдингами й займаються вирощуванням, зберіганням та реалізацією товарної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках (табл. 2).

Таблиця 2

Частка ринку основних українських компаній - експортерів соняшникової олії з України у 2011-2013 маркетингових роках

Маркетингові роки					
2011/2012		2012/2013		2013/2014	
Компанії-експортери	Частка, %	Компанії - експортери	Частка, %	Компанії - експортери	Частка, %
Кернел	25,40	Кернел	25,1	Кернел	20,8
Каргіл	12,5	Креатив	12,6	Каргіл	12,1
Майола	6,70	Каргіл	11,9	Креатив	11,5
МХП	5,80	МХП	7,1	Віойл	6,90
Віойл	5,60	Віойл	5,4	МХП	6,10
Агрокосм	5,2	Агрокосм	4,4	Агрокосм	6,10
Орексин Лімітед	4,0	Серна	4	АДМ Україна	2,40
Бунге	3,40	АДМ Україна	2,4	Серна	2,30
Креатив	2,80	Торговий Дім Майола	2,1	Бунге	2,30
АДМ Україна	2,70	Бунге Україна	1,9	Інші	26,20
Інші	25,90	Інші	23,1		

Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики України.

Аналізуючи частку ринку найбільших українських компаній - експортерів соняшникової олії, спостерігаємо, що частка десяти компаній коливається в останні маркетингові роки з 76,1% у 2011/2012 маркетинговому році, 76,9% у 2012/2013 маркетинговому році і відповідно 74,8 % у 2013/2014 маркетинговому році (табл. 2).

Здійснюючи аналіз конкурентних позицій компаній-експортерів соняшникової олії на вітчизняному ринку України, бачимо, що в останні роки незмінним лідером є компанія Кернел, частка ринку якої коливається від 20 до 25%. Серед трійки лідерів майже незмінні тенденції спостерігаються у компанії Каргіл, де частка ринку даної компанії у експорті соняшникової олії коливається від 11,9 до 12,6%.

Значним успіхом за три роки є значне стрибкоподібне збільшення частки ринку третього лідера компанії - Креатив. Даній компанії вдалося вийти з 9 - го місця у 2011/2012 маркетинговому році з часткою ринку 2,80 %, на друге місце в 2012/2013 маркетинговому році, відповідно із часткою ринку - 12,6%. У 2013/2014 маркетинговому році компанії вдалося увійти в трійку лідерів серед компаній - експортерів олії соняшникової в Україні.

В останні роки замикає п'ятірку лідерів агрохолдинг Миронівський хлібопродукт, де основним видом діяльності даної компанії є виробництво продукції тваринництва, що становить більше 80% у структурі реалізації продукції. Проте, одним із видів діяльності даного агрохолдингу є виробництво і переробка олійних культур (зокрема соняшнику і ріпаку). Частка ринку даної компанії за вищезазначені роки коливається незмінно на рівні 6-7% й це є свідченням того, що компанія цілеспрямовано закріпила свої конкурентні позиції на ринку і намагатиметься в найближчій перспективі зайняти свою нішу на ринку олійної продукції.

Конкурентні позиції десяти компаній-експортерів на українському ринку соняшникової олії є досить стійкими до будь-яких неочікуваних і негативних змін на вітчизняному і міжнародному ринку. В результаті, тільки дві компанії – експортери соняшникової олії - Торговий дім "Майола" та "Орексин Лімітед" втратили свої ніші на ринку, а решта компаній залишилися незмінними експортерами олії в

більш як 50 країн світу й це є певною передумовою одержання доходів від реалізації даного виду продукції.

Важливим аспектом аналізу є рівень реалізації соняшникової олії на внутрішньому ринку України через торгові мережі підприємств.

Нижчеподана динаміка реалізації олії соняшникової свідчить про те, що рівень її товарності на внутрішньому ринку через торгові мережі підприємств є досить невисокий у порівнянні з обсягами експорту даного виду продукції за межі України (табл. 3).

Таблиця 3

Аналіз динаміки реалізації соняшникової олії нерафінованої через трогову мережу підприємств в Україні в 1998 – 2013 роках

Рік	Реалізація олії нерафінованої			Частка продажу олії на ринку до всього виробництва в державі, %
	всього, тис. тонн	в тому числі :		
		Темп росту до		
		Попереднього року	1998 року	
1998	41	x	x	7,7
1999	35	85,4	85,4	4,2
2000	34	97,1	82,9	3,5
2005	66	194,1	161,0	3,4
2008	102	154,5	248,8	3,9
2009	109	106,9	265,9	3,7
2010	122	111,9	297,6	3,7
2011	138	113,1	336,6	3,5
2012	147	106,5	358,5	4,1
2013	144	97,9	351,2	3,2

Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики України

Показник продажу соняшникової олії через торгові мережі підприємств в Україні за період з 1990 по 2013 роки свідчить про зростання її реалізації на внутрішньому ринку. Про значне збільшення обсягів реалізації соняшникової олії свідчить ріст обсягів продажу соняшникової нерафінованої олії на внутрішньому ринку нашої держави, починаючи з 2005 року.

В результаті, продаж через трогову мережу соняшникової олії з 1998 до 2013 року збільшився в 3,5 рази й це є яскравою ілюстрацією зростання попиту населення України на споживання даної продукції.

Реалізація олії соняшникової на внутрішньому вітчизняному ринку має чітку тенденцію до зростання й темпи росту реалізації даної продукції до попереднього року з 2005 року до 2012 року у торговій мережі України постійно зростають (на 94,1%, на 54,1%, на 6,9%, на 11,9%, на 13,1% і відповідно на 6,5% відповідно у 2012 році. Винятком став 2013 рік, у якому темп росту до базисного 2012 року зменшився відповідно на - 2,1%.

Відповідно темп росту реалізації соняшникової олії до базисного 1998 року, свідчить про аналогічну тенденцію, де з 2005 року темп росту продажу через торгові мережі олії у натуральному виразі зростає, і в порівнянні до вищезгаданого року дане зростання відповідно становить (161,0% в 2005 році, 248,8% в 2008 році, 265,9 % в 2009 році, 297,6% в 2010 році, 336,6 % в 2011 році, 358,5% в 2012 році та 351,2% в 2013 році відповідно).

Частка реалізованої олії через торгові мережі до обсягів виробництва України є незначною проте обсяги виробництва олії в Україні з кожним роком зростають, а внутрішній вітчизняний ринок є в достатній кількості забезпечений даною продукцією.

Важливою стратегією розвитку ринку олії в Україні є її експорт на світовий ринок через морські порти нашої держави. Як відомо, Україна є світовим лідером на міжнародному ринку, а попит в країнах Близького Сходу є високий на олії рослинного походження, в тому числі і на соняшкову олію. Особливо важливим для України є нарощування експорту соняшникової олії в країни, де населення споживає рослинну олію відповідно до релігійних традицій і ментальності населення, оскільки в тих країнах попит на рослинну олію завжди буде високим.

Незважаючи на вищезазначені закономірності, що склалися в країнах Сходу, наша держава експортує 54% світового експорту олії соняшникової до світового експорту (54%) у різні країни світу (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміки та частка експорту соняшникової олії з України в 1990 – 2013 роках

Роки	Експорт олії соняшникової			Частка експорту України у світовому експорті, %	Частка експорту олії до	
	всього, тис. тонн	в тому числі :			вітчизняного виробництва в державі, %	Світового виробництва, у %
		Темп росту до				
		Попереднього року	1990 року			
1990	105	X	X	4,1	10,4	1,30
1991	150	142,8	142,8	7,2	17,4	1,92
1992	120	80,0	114,3	7,1	7,1	1,61
1993	100	83,3	95,2	5,6	15,4	1,40
1994	150	150,0	142,8	5,2	25,5	1,81
1995	200	133,3	190,5	7,8	21,2	2,20
1996	209	104,5	199,0	6,4	49,6	2,41
1997	180	86,1	171,4	5,9	32,1	2,13
1998	205	113,9	195,2	6,5	38,7	2,21
1999	430	209,8	409,5	14,8	51,2	4,64
2000	550	127,9	523,8	24,6	56,7	6,73
2001	308	56,0	293,3	16,0	36,6	4,14
2002	911	295,8	867,6	39,4	79,2	11,2
2003	978	107,3	931,4	36,5	74,1	10,6
2004	642	65,6	611,4	24,9	50,7	7,0
2005	1514	235,8	1441,9	38,6	78,6	14,2
2006	1867	123,3	1778,1	46,1	91,1	17,3
2007	1325	71,0	1261,9	37,6	73,8	13,0
2008	2098	158,3	1998,1	46,2	79,7	17,4
2009	2645	127,1	2519,0	58,8	88,9	21,6
2010	2652	100,3	2525,7	58,5	79,7	21,3
2011	3263	123,1	3107,6	50,4	83,0	21,9
2012	3245	99,5	3090,5	59,3	89,8	24,1
2013	3850	118,6	3666,7	54,1	86,5	24,7

Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики України

Позитивною тенденцією для вітчизняного аграрного ринку є те, що рівень експорту соняшникової олії з України за 1990-2013 роки зріс у 3,7 раза. Це є доказовою базою того, що Україна, нарощуючи експорт даної продукції з 4,1% до 54,1% стала світовим лідером серед основним країн-конкурентів експортерів соняшникової олії - Російської Федерації та Аргентини. Важливо відмітити, що рівень експорту виробництва олії соняшникової до обсягів виробництва в державі зросло з 10 до 87%, що свідчить про ефективне використання експортних можливостей нашою державою щодо соняшникової олії.

Висновки з проведеного дослідження. Значний експортний потенціал на ринку соняшникової олії формують агрохолдинги, які вирощують соняшник з високим рівнем урожайності, мають розвинену власну логістичну інфраструктуру для перевалки в морських портах олійної сировини та власні виробничі потужності з виробництва олії. Ці конкурентні переваги дозволяють їм виходити на зовнішній ринок з досить високим рівнем рентабельності.

Отже, ринок рослинної олії в Україні має значний потенціал для розвитку й це відкриває для вітчизняних аграріїв значні перспективні можливості для вирощування та переробки на олію насіння ріпаку та соєвих бобів, переробка яких в незначній кількості уже здійснюється в Україні. Зростання експорту соняшникової олії на зовнішні ринки сприятиме значному збільшенню валютних надходжень до державного бюджету й це в свою чергу сприятиме зміцненню національної економіки.

Бібліографічний список

1. Гончаров В.М. Тенденції розвитку підприємств олійно-жирового підкомплексу / В.М. Гончаров, Т.С. Капустіна // Збірник наукових праць ЧДТУ. – Серія «Економічні науки». – 2011. – Вип. 30 (Частина III). – С. 213-216.
2. Бойко А.В. Сільське господарство України у світовому економічному просторі [Електронний ресурс] / А.В. Бойко. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nie_2014_1_17.pdf

3. Денисенко Л.С. Аналіз динаміки світового ринку соняшникової олії / Л.С. Денисенко // Вісник Харківського національного університету сільського господарства. – 2013. – Вип. 137. – С. 90-95.

4. Дриль О.І. Основні тенденції на ринку олії [Електронний ресурс] / О.І. Дриль, І.Я. Земляк. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/17029/1/79-Dryl-130-131.pdf>

5. Дяченко О.В. Експортний потенціал ринку олійних культур в Україні [Електронний ресурс] / О.В. Дяченко. – Режим доступу http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_104/23.pdf

6. Манойленко О.В. Специфічні особливості олійножирової галузі як об'єктивна необхідність її державної підтримки / О.В. Манойленко, Т.А. Жадан // Інноваційна економіка. – 2013. – № 1(39). – С. 12-15.

7. Манойленко О.В. Місце і роль олійно-жирової галузі в національній економіці України [Електронний ресурс] / О.В. Манойленко, Т.А. Жадан. – Режим доступу <http://cyberleninka.ru/article/n/mesto-i-rol-maslozhirovoy-otrasli-v-natsionalnoy-ekonomike-ukrainy>

8. Мельник В.І. Організаційно-економічні передумови ефективного функціонування оліежирового підкомплексу України / В.І. Мельник // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – Вип. 6. – Том 1. – С. 178-183.

References

1. Honcharov, V.M. and Kapustina, T.S. (2011), "Trends in enterprise development sub oil and fat", *Zbirnyk naukovykh prac Cherkaskoho Derzhavnoho Tekhnolohichnoho universytetu*, issue 30, part 3, pp. 213-216.

2. Boiko, A.V. (2014), "Agriculture Ukraine in the world economy", available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nie_2014_1_17.pdf

3. Denysenko, L.S. (2013), "The analysis of the world market of sunflower oil", *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu silskoho hospodarstva*, issue 137, pp. 213-216.

4. Dryl, O.I and Zemliak, I.Ya. (2013), "The main trends in the oil market", available at: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/17029/1/79-Dryl-130-131.pdf>

5. Diachenko, O.V. (2014), "Export potential market of oilseeds in Ukraine" available at: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_104/23.pdf

6. Manoilenko, O.V. and Zhadan, T.A. (2013), "Place and role of oil and fat industry in the national economy of Ukraine", available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/mesto-i-rol-maslozhirovoy-otrasli-v-natsionalnoy-ekonomike-ukraine>

7. Manoilenko, O.V. and Zhadan, T.A. (2013), "Specific features of oil and fat industry as objective necessity of state support", *Innovatsiina ekonomika*, no 1, pp. 12-15.

8. Melnyk, V.I. (2012), "Organizational and economic preconditions for the effective operation of oil and fat sub Ukraine", *Naukovi pracsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, issue 6, Vol.1, pp. 178-183.

Івашків І.М. ФОРМУВАННЯ РИНКУ ОЛІЇ ТА ШРОТУ СОНЯШНИКОВОГО В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОСТІ ГАЛУЗІ

Мета. Метою статті є висвітлення результатів наукових досліджень аналізу тенденцій розвитку виробництва і експорту олії нерафінованої в Україні в умовах формування її експорторієнтованої стратегії.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною базою даного дослідження є наукові праці вчених економістів - аграрників України з питань розвитку олійножирової галузі України. В процесі дослідження використовувалися такі методи: монографічний (при вивченні тенденцій розвитку ринку олії в Україні), системного аналізу (при дослідженні аналізу виробництва та експорту олії і соняшникового шроту в Україні).

Результати дослідження. Визначено основні тенденції виробництва олії та шроту соняшникового в Україні. Обґрунтовано причини збільшення споживання олії соняшникової в Україні за останнє двадцятиріччя. Визначено ринкову частку провідних українських компаній - експортерів олії соняшникової. Обґрунтовано стратегію підвищення експорту олії соняшникової в Україні.

Наукова новизна полягає у обґрунтуванні методичного підходу щодо аналізу тенденцій виробництва і експорту олії соняшникової в Україні, а також у визначенні частки експорту олії у світовому вимірі та ринкову частку основних провідних компаній - експортерів олії соняшникової, які займають провідні позиції на ринку олії.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення підвищення ефективності розвитку олійножирового підкомплексу.

Ключові слова: ринок олії соняшникової, експорт орієнтовані тенденції виробників олії соняшникової, компанії - експортери олії соняшникової, шрот соняшниковий.

Ivashkiv I.M. MARKET FORMATION OIL AND SUNFLOWER MEAL IN UKRAINE IN THE FIELD EXPORT ORIENTATION

Purpose. The article aims to research papers analysis of trends in production and export of crude oil in Ukraine in the formation of export orientation strategy.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of this study is to research works by academic economists - Agrarians of Ukraine on the development of oil and fat industry of Ukraine. The study used the following methods: monographic (the study of market trends of oil in Ukraine), systems analysis (analysis in the study of the production and export of oil and sunflower meal in Ukraine).

Findings. The main trends in the production of oil and sunflower meal in Ukraine. Reasonably increased consumption of sunflower oil in Ukraine over the last two decades. Determined the market share of leading Ukrainian companies - exporters of sunflower oil. The strategy increase exports of sunflower oil in Ukraine.

Originality. Lies in grounding methodical approach to the analysis of trends in production and exports of sunflower oil in Ukraine, and also in determining the share of exports in world oil dimension and major market share of leading companies - exporters of sunflower oil, which occupy a leading position in the oil market.

Practical value. These research results are the basis for solving practical problems for improving the efficiency of oil and fat sub.

Key words: sunflower market, export-oriented trends producers of sunflower oil, companies - exporters of sunflower oil, sunflower meal.

Ивашкив И.М. ФОРМИРОВАНИЕ РЫНКА МАСЛА И ШРОТА ПОДСОЛНЕЧНОГО В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ ЭКСПОРТООРИЕНТИРОВАННОСТИ ОТРАСЛИ

Цель. Целью статьи является освещение результатов научных исследований анализа тенденций развития производства и экспорта масла нерафинированного в Украине в условиях формирования ее экспортноориентированной стратегии.

Методика исследования. Теоретико-методологической базой данного исследования являются научные труды ученых экономистов - аграрников Украины по вопросам развития масложировой отрасли Украины. В процессе исследования использовались следующие методы: монографический (при изучении тенденций развития рынка масла в Украине), системного анализа (при исследовании анализа производства и экспорта масла и подсолнечного шрота в Украину).

Результаты. Определены основные тенденции производства масла и шрота подсолнечного в Украине. Обоснованно причины увеличения потребления подсолнечного масла в Украине за последнее двадцатилетие. Определены рыночную долю ведущих украинских компаний - экспортеров подсолнечного масла. Обоснованно стратегию повышения экспорта масла подсолнечного в Украине.

Научная новизна заключается в обосновании методического подхода к анализу тенденций производства и экспорта подсолнечного масла в Украине, а также в определении доли экспорта масла в мировом измерении и рыночную долю основных ведущих компаний - экспортеров подсолнечного масла, которые занимают ведущие позиции на рынке масла.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по совершенствованию повышения эффективности развития масложирового подкомплекса.

Ключевые слова: рынок подсолнечного масла, экспортноориентированы тенденции производителей подсолнечного масла, компании - экспортеры подсолнечного масла, шрот подсолнечный.

УДК 368:339

**Забурмеха Є.М.,
к.е.н., доцент кафедри маркетингу,
Хмельницький національний університет**

МАРКЕТИНГОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЙНОГО АПАРАТУ СТРАХОВОГО РИНКУ

Постановка проблеми. Необхідність формування ефективного механізму управління страхової компанії визначається насамперед тим, що на українському страховому ринку склалася конкурентна ситуація, що уможливує використання маркетингових технологій. Ставити питання про формування такого механізму потрібно, з одного боку, базуючись на зарубіжному та вітчизняному досвіді становлення та розвитку страхового ринку і його складових, а з іншого – враховуючи тенденції еволюціонування маркетингу, зокрема маркетингу підприємств сфери послуг, до яких належить діяльність страхових компаній, в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття страхового ринку та його категорійного апарату розглядали такі науковці, як: М. Александро́ва, Л. Алексе́нко, В. Баранова, О. Вовчак, О. Зубець, Л. Корчевська, А. Мазаракі, Р. Тринько, С. Осадець, та інші. Разом з тим, залишаються невирішеними питання узагальнення категорій, що формують зміст страхового ринку як в теоретичному, так і прикладному аспектах, а саме таких понять, як страхування, страхова діяльність, страхова послуга, страховий продукт, а також його функціонал. Усе це свідчить про актуальність теми,

а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є конкретизація, доповнення та поглиблення теоретичних підходів, що визначають сутнісні характеристики страхового ринку та страхової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страхування як одна з найдавніших історичних категорій суспільно-економічних відносин між людьми є невід'ємною частиною виробничої діяльності. На думку західних філологів, термін «страхування» латинського походження і має в основі слова «securus» та «sinescura», які перекладаються як безтурботний. У слов'янських мовах поняття страхування пов'язувалось зі словом «страх», тому досі вираз «страхування» вживається у значенні «підтримка», «гарантія успіху» тощо.

У сучасних умовах цей термін найчастіше використовується в якості інструмента захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, як елемент відшкодування матеріальних втрат при настанні страхового випадку.

Страхові компанії у всьому світі розглядаються як могутні фінансові та інвестиційні інститути, вирішують проблему зайнятості у світі. Тому роль страхування відображає практичне застосування цієї економічної категорії та полягає у [4]:

- забезпеченні стабілізації відтворювального процесу та економічної сталості в суспільстві;
- оптимізації ресурсів, що спрямовані на організацію економічної безпеки;
- раціоналізації формування та використання коштів, призначених для здійснення соціальних програм, превенцій тощо;
- створенні додаткових джерел ресурсів для інвестування в економіку країни.

Проте, деякі вчені-економісти вважають, що визначення страхування, наведене у Законі України «Про страхування», переважане правовими аспектами і намагаються розглядати поняття страхування як економічну категорію, хоча на сьогодні західна наукова думка не приділяє значної уваги пошукам визначення категорії «страхування» (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення категорії «страхування» та їх авторська інтерпретація

Автор визначення	Визначення страхування	Коментар автора
1	2	3
А. Манес	Уявляв страхування як вид економічної передбачуваності та, водночас, як організацію, що ґрунтується на самопомозі	Немає чіткого розмежування між страхуванням як видом економічної діяльності та організацією, яка цю діяльність здійснює
Пол А. Самуельсон, Вільям Д. Нордхауз	Відмічають, що ринок управляє ризиками за допомогою їх розподілу, а розповсюдженою формою розподілу ризиків є страхування. Тобто страхування представляється як спосіб захисту від ризиків	Є дуже загальним, не відображає всіх функцій страхової діяльності
К. Воблий	Розглядав страхування як вид господарської діяльності на основі солідарності та передбачуваності, які мають на меті покриття майбутнього нестатку, що викликаний настанням страхового випадку	Є неповним, оскільки не відображає такі види страхування, як страхування до настання якої-небудь події та певні види обов'язкового страхування
Л. Корчевська, К. Турбіна	Пов'язують страхування з видом економічної діяльності з перерозподілу ризику нанесення збитку майновим інтересам серед учасників страхування, яка здійснюється спеціалізованими організаціями, що забезпечують акумуляцію страхових внесків, створення страхових резервів та здійснення страхових виплат	Немає чіткого розмежування між страхуванням як видом економічної діяльності та організацією, яка цю діяльність здійснює, а також не відображають всіх видів страхової діяльності
П. Штефюк, Т. Штефюк	Вважають, що страхування – необхідний елемент виробничих відносин	Не відображають сутності страхування, як економічної категорії
Л. Юрченко	Зазначає, що страхування – одна з найдавніших категорій суспільно-виробничих відносин	
Т. Ротова, А. Руденко	Представляють страхування як економічну категорію, яка обумовлена рухом грошової форми вартості при формуванні та використанні відповідних цільових фондів у процесі розподілу й перерозподілу грошових доходів і накопичень	Не відображає специфіки страхування і може бути віднесене до будь-якої форми руху грошових коштів, що здійснюється у фондовій формі
В. Шахов	Стверджує, що страхування – це система економічних відносин, що включає сукупність форм і методів формування цільових фондів грошових коштів та їх використання для відшкодування збитку при різних непередбачуваних несприятливих явищах, а також на надання допомоги громадянам при настанні певних подій в їхньому житті	Не враховує всі види страхової діяльності. Також спірним є питання розгляду страхування як допомоги, оскільки у переважній більшості страхування здійснюється на комерційній основі

продовження табл. 1

1	2	3
В. Базилевич, К. Базилевич	Розглядають зміст страхування з позицій природних інтересів, економічної зумовленості необхідності створення зазначеного різновиду людської діяльності, у соціальному плані, в юридичному аспекті, міжнародному аспекті	Не наводиться визначення дефініції страхування
Л. Рейтман	Страхування виступає як сукупність особливих замкнених перерозподільних відносин між його учасниками з приводу формування за рахунок грошових внесків цільового страхового фонду, призначеного для відшкодування можливого надзвичайного та іншого збитку підприємствам і організаціям або для надання грошової допомоги громадянам	Не можна погодитися в контексті перерозподілу страхових фондів і відшкодування та попередження збитків громадян
Д. Навроцький	Трактує його як особливу форму економічних відносин обмінорозподільного характеру з приводу формування і використання колективних страхових фондів на засадах солідарної відповідальності з метою управління різними видами ризику	Має загальний і неконкретний характер, не відображає специфічних форм страхування
С. Осадець	Акцентує увагу на тому, що страхування – це двосторонні економічні відносини, які полягають у тому, що страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивні заходи, спрямовані на зменшення ризику, а при потребі перестраховує частину своєї відповідальності	Одне з найбільш повних визначень страхування як економічної категорії, однак є надто громіздким
В. Фурман	Розглядає страховий ринок як систему стійких економічних відносин між покупцями (споживачами, вигодонабувачами), посередниками та продавцями, а також страховиками і регуляторними органами, пов'язаних з формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховання, які матеріалізуються у страхових, перестраховальних і супутніх послугах у певній країні, групі країн чи міжнародному масштабі, що піддається регулюванню	Є найбільш ґрунтовним

Джерело: узагальнено автором на підставі: [2; 3; 5; 6; 8-10; 12-15; 17; 19]

Економічна сутність цього поняття визначається двома основними механізмами, що закладені в страхуванні, а саме:

– ефектом рідкісних подій, коли страховий випадок протягом певного періоду часу відбувається не у всіх учасників формування страхового фонду;

– ефектом накопичення, коли страховий внесок є завжди меншим від страхової виплати, тому що страхові виплати видаються не одночасно, що враховується через дисконтуючий множник на інвестиційні прибутки страхової компанії [1].

Як показує проведений аналіз, існує досить широкий спектр думок стосовно визначення страхування, проте, одним з найбільш ґрунтовних досліджень стосовно визначення категорії «страхування» можна вважати дисертаційну роботу на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук В. М. Фурмана [13], в якій страхування розглядається як складне економіко-правове і соціальне явище.

На думку В. Фурмана, страхові відносини органічно вписуються в публічні (державні), корпоративні й міжнародні фінанси, кредитну систему, вторинний фінансовий ринок, зберігаючи і розвиваючи притаманну їм змістовну й організаційну специфіку. За його переконанням, всю сукупність страхових відносин можна поділити на три групи: а) відносини, пов'язані з проявом специфічних страхових інтересів учасників страхування, визначенням його найзагальніших умов; б) відносини, пов'язані з формуванням страхового фонду; в) відносини, пов'язані з витрачанням коштів страхового фонду [13].

Все зазначене дає підстави стверджувати, що страхування має характерні ознаки, які перетинаються з такими галузями знань, як економіка, фінанси, кредит і підприємництво.

Проте, страхування має не лише спільні риси з економікою, фінансами, кредитом, підприємництвом, але й принципові відмінності [1].

Реалізація страхування здійснюється в процесі страхової діяльності. Таким чином, страхова діяльність є похідною від терміна «страхування». Це поняття зустрічається у Законі України «Про страхування», але його визначення в законі не наводиться. У роботах українських і зарубіжних вчених визначення страхової діяльності також не виписано повною мірою.

Наприклад, В. С. Щербина, розглядаючи це питання з позиції права, вважає, що страхова діяльність – це врегульована нормами права господарська діяльність страхових організацій з надання страхових послуг за рахунок сформованих страхових фондів, що здійснюється на підставі ліцензії, як правило, з метою отримання прибутку [18].

Яворська Т. вважає страхову діяльність видом господарської діяльності, оскільки «це діяльність страхових компаній, що спрямована на надання за плату страхових послуг юридичним особам та громадянам для захисту їх майнових інтересів» [20, с. 14].

Разом з тим, поняття «страхова діяльність» розглядається не як самостійна дефініція, а як складова дефініції «страхування». Розглядаючи страхову діяльність з позицій маркетингу можна запропонувати таке її визначення: страхова діяльність – це вид підприємницької діяльності, спрямованої на формування страхової культури та створення специфічного продукту (страхового продукту) і надання за плату послуг (страхових послуг) з перерозподілу ризику, які здійснюються спеціалізованими компаніями з метою отримання прибутку через максимальне задоволення споживачів.

Виходячи з такого визначення, слід більш детально розглянути поняття «страховий продукт» та «страхова послуга», особливо зважаючи на те, що у вітчизняному законодавстві тлумачення цих понять відсутнє.

Термін «страховий продукт» більше використовують на Заході, де існують такі його концепції, як:

- компенсаційна, за якої ризик випадкового погіршення матеріального стану страхувальника компенсується можливістю випадкової виплати;

- інформаційна. Її автором є німецький учений Вольфганг Мюллер, який вважав, що «страховий продукт» і «страхова послуга» мають різне значення. Страхова послуга, що надається страхувальнику, полягає у наданні гарантії, а будь-який страховий продукт є певним обсягом інформації, що містить умови видачі страхової гарантії;

- тривіневого продукту (концепція Халлера), згідно з якою виділяють три підсистеми страхового продукту: фінансову, технічну, соціальну. З фінансового погляду, страховий продукт виражається страховим полісом і діями страховика упродовж терміну чинності договору страхування; із соціального – страховий продукт дає змогу розпоряджатися страховим забезпеченням; з технічного – страховий продукт забезпечує необхідне співвідношення між преміями та відшкодуванням;

- концепція Д. Фарні, за якою страховий продукт є системою, що містить у собі ризикову, нагромаджувальну та забезпечувальну підсистеми. Клієнт усвідомлює корисність страхового продукту на основі досвіду й довіри, тому велику увагу мають приділяти його реалізації [3].

Серед вчених-економістів також відсутня спільна думка стосовно того, що саме є предметом діяльності страховиків, – одні вважають, що страховики виробляють і продають страхові послуги, інші – страхові продукти. Більше того, існують наукові праці, в яких або ототожнюються поняття «страховий продукт» і «страхова послуга», або кожне з них розглядається відокремлено. Більш детально спірні питання цих категорій проаналізовані нами у [4].

Отже, розмаїття підходів до визначення понять «страховий продукт» та «страхова послуга», свідчить про відсутність усталених поглядів на ці поняття та їх співвідношення. З одного боку, страховий продукт розглядається як набір основних і допоміжних послуг, з іншого – страхова послуга є реалізацією конкретних страхових продуктів. Можна вважати, що такий термінологічний «хаос» певною мірою спричинено через те, що незважаючи на значне зростання ролі послуг у сучасній економіці, у науковій літературі немає загальноновизнаного поняття послуги.

Гносеологічний аналіз засвідчив, що в економічній та юридичній літературі відсутнє як узагальнене визначення цього поняття, так і систематизації та класифікації послуг. Наукові трактування категорії «послуга» різняться між собою, що підтверджують існуючі концепції сутності послуг.

Вбачається, що складність розробки поняття «послуга» полягає, передусім, у відсутності єдиного розуміння економічної сутності цього явища. В економічній науці послуга визначається як дія, діяльність, економічне благо, функція, економічні відносини, зміна інституціональної одиниці тощо.

Відповідно, можливість формування єдиного поняття послуги через поєднання у визначенні всіх його значень є дещо сумнівним, зокрема, через те, що: до послуг відносять всі економічні блага, які не можна віднести до сільського господарства та промислового виробництва (залишковий принцип формування сектору послуг вплинув на неконкретність та абстрактність економічного розуміння послуги); до послуг відносять численні та різноманітні дії, спрямовані на різноманітні об'єкти.

Ці численні та різноманітні дії існуючою офіційною статистикою відносяться до одного класу економічних благ; послуга – це гнучкий об'єкт, межі якого не є стабільними, сталими і легко змінюються під впливом об'єктивних економічних умов конкретної сфери господарювання.

Можна розглядати послугу як наслідок безпосередньої взаємодії між постачальником і споживачем і внутрішньої діяльності постачальника для задоволення потреб споживача. Постачання чи використання матеріальних видів продукції може бути частиною надання послуги. Послуга може бути пов'язана з виробництвом і постачанням матеріальної продукції [9]. Саме тому вважаємо, що насамперед слід внести розмежування між поняттями «послуга» і «продукт».

У маркетингу продуктом називається усе, що може бути запропоновано до споживання на вільному ринку і призначене для задоволення певних потреб. Продукт, таким чином, може розглядатися як будь-яка річ, яка приймає участь у вільному обміні на інші речі. Зазвичай це продукт

праці, спеціально вироблений для обміну та здатний задовольнити людську потребу. Ще Карл Маркс визначав продукт як «зовнішній предмет, річ, яка, завдяки її властивостям задовольняє які-небудь людські потреби». Щоби бути продуктом річ повинна мати: корисні для придбання властивості; ціну; обмеження в доступі.

Якщо розглядати страхові продукт та послугу з погляду цих визначень, можна сказати, що, придбавши страховий продукт (уклавши страхову угоду), клієнт купує право на отримання страхових послуг. Враховуючи неможливість отримання страхової послуги без придбання страхового продукту можна вважати, що він є невід'ємною складовою послуги.

Таким чином, можна стверджувати, що страховий продукт – це документ, який підтверджує зобов'язання страховика, а страхова послуга – це сума благ, які отримує страхувальник впродовж терміну дії страхового продукту.

Кінцевим втіленням і практичною реалізацією страхового продукту є конкретні основні та додаткові послуги, що надаються компанією в рамках договору страхування. Це власне дії, пов'язані з розрахунком і виплатою страхового відшкодування (основні послуги), і додаткові послуги з врегулювання страхових випадків – евакуація пошкодженого автомобіля, ремонт постраждалого майна, юридична підтримка тощо.

Внаслідок відсутності єдиного визначення поняття «страховий продукт» немає й однозначного трактування його особливостей. Переважно українські, російські і польські економісти виділяють дві основні особливості страхових продуктів, а саме:

1) нематеріальність (відсутність натурально-речового вмісту), похідними від якої є: неоднаковість (індивідуальний характер одного і того ж продукту стосовно різних об'єктів); неподільність на частини з метою передачі на споживання іншим; неможливість зберігання (нагромадження, складування); відсутність переходу прав власності; складність в оцінюванні якісних показників;

2) неналежність страхових продуктів до послуг першої необхідності, наприклад, медичних чи транспортних, унаслідок чого їх реалізація є ускладненою [7].

Що стосується практики страхової діяльності, то через відсутність теоретико-методичних підходів до визначення «страхового продукту» та «страхової послуги», українські страховики найчастіше ототожнюють їх, чим вносять певну плутанину у свідомість своїх клієнтів.

Слід відмітити, що удосконалення страхових продуктів та послуг на підставі дослідження ринків є складовою маркетингової діяльності і представляє собою практичну реалізацію результатів дослідження страхового ринку. На цьому напрямі слід очікувати розширення практики «цільового» створення страхових продуктів.

В Україні страховики не приділяють значної уваги комплексному оцінюванню властивостей своїх страхових продуктів та послуг, а також їх пристосуванню до потреб сегментів споживчого поля. Основний підхід українських страховиків – це пропозиція типового продукту для широких споживчих груп без урахування властивостей конкретних ринкових сегментів.

Розглянуті категорії є елементами страхового ринку. Страховий ринок, в свою чергу, є однією зі складових фінансового ринку і виступає сферою забезпечення нормального функціонування страхових відносин у суспільстві. Роль страхового ринку у сучасній економіці полягає в акумуляції та розподілі страхових фондів і використанні їх для забезпечення страхового захисту фізичних та юридичних осіб. Цей ринок оперує різноманітними інструментами, обслуговується специфічними інститутами страхування та має доволі розгалужену й різноманітну структуру. Саме через це існує багато підходів щодо визначення змісту, функцій та призначення страхового ринку. Сутність цих підходів узагальнено і наведено на рис. 1.

Зважаючи на відсутність єдиного визначення функцій страхового ринку у науковій літературі та нормативно-правовій базі, базуючись на даних гносеологічного аналізу, специфіці страхової діяльності та страхових продуктів і послуг, пропонуються такі узагальнення щодо видів і змістовного наповнення функцій страхового ринку:

1) мобілізуюча – передання страховикові за певну плату матеріальної відповідальності за наслідки ризику;

2) розподільча – ефективного розподілу акумульованого капіталу у вигляді розміщення тимчасово вільних коштів страховика у різні активи на умовах безпечності, поворотності, прибутковості та диверсифікації;

3) ціноутворююча – формування ринкових цін на окремі страхові інструменти і послуги, які найбільш ефективно відображають співвідношення між попитом та пропозицією на страхові ресурси;

4) запобіжна – створення умов для мінімізації страхових ризиків;

5) соціальна – відновлення працездатності населення та формування фондів недержавного пенсійного страхування;

6) інвестиційна – інвестування акумульованих коштів в економіку.

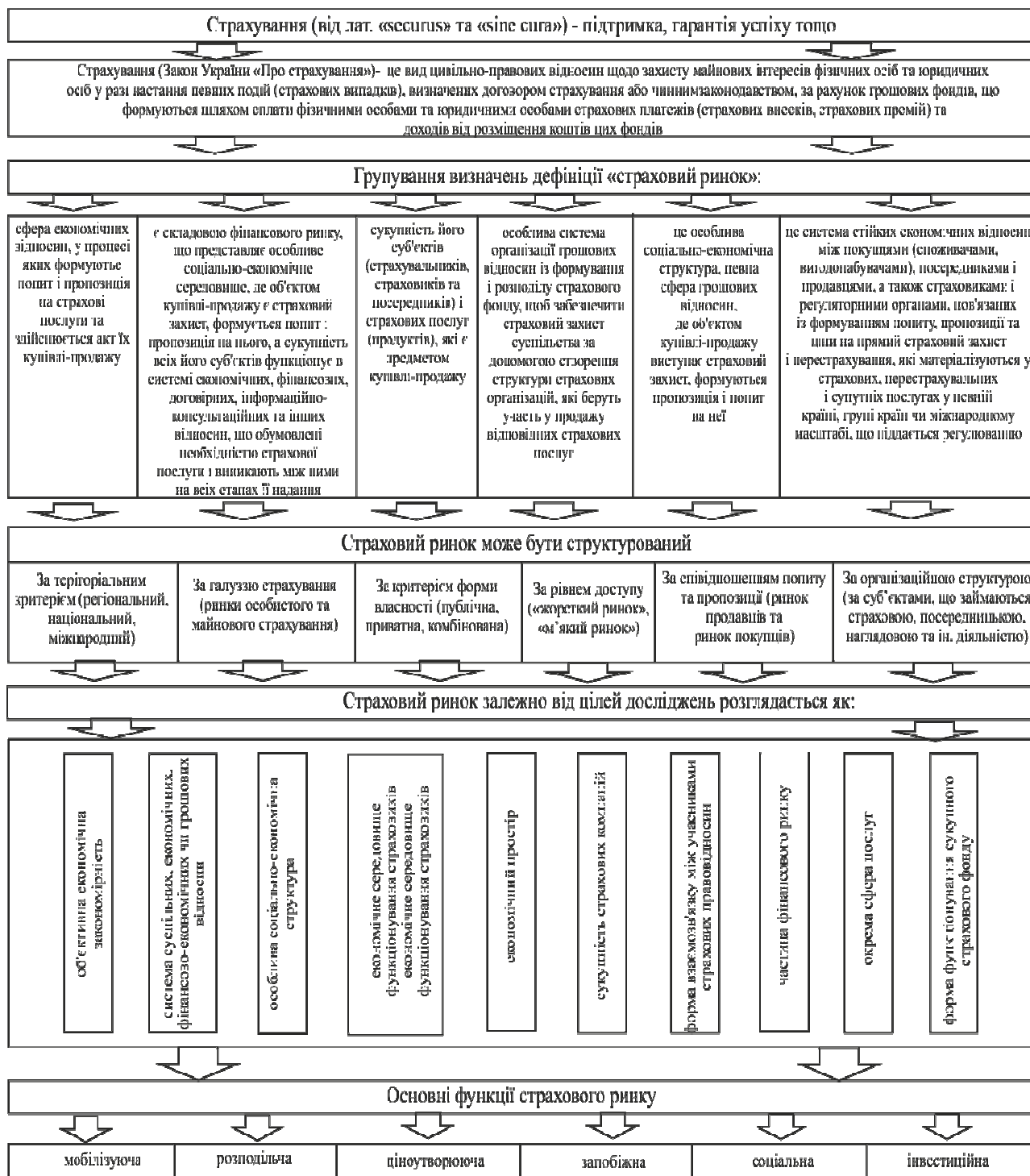

Рис. 1. Сутність, призначення та функції страхового ринку

Джерело: узагальнено та сформовано автором на основі [2; 13; 16]

Ступінь розвитку страхового ринку характеризується кількістю страхових посередників й різноманітністю страхових продуктів і послуг, які вони надають.

Суб'єктами страхового ринку виступають страховики, об'єднання страховиків, страхові посередники та страхувальники. Виконуючи свої функції, кожен з них має власний механізм реалізації економічних інтересів.

Розглянувши основні категорії страхового ринку, слід зазначити, що впродовж останніх докризових років страховий ринок динамічно розвивався, зростала капіталізація страховиків. За темпами приросту премій страховий ринок у докризові роки значно випереджав інші галузі економіки країни. З'явилися страхові компанії як з іноземними, так і вітчизняними інвестиціями, які надають послуги європейського рівня, впроваджують сучасні технології, готують кваліфіковані кадри, підтримують належний рівень сервісу, дотримуються показників ліквідності та платоспроможності.

Водночас, як у період розвитку, так і сьогодні, багато проблем страхового ринку залишаються невирішеними. Як наслідок, страховий ринок не забезпечує потреб суспільства в сучасних страхових послугах. На ринку існують страхові компанії, які практикують демпінг, не забезпечуючи при цьому виконання взятих на себе зобов'язань, прикриваючись недостовірною звітністю, яка не дає змоги оцінити реальний фінансовий стан таких страховиків, що спотворює можливість споживача зробити усвідомлений вибір.

Розвиток страхового ринку гальмує недосконале, застаріле законодавство, неефективні, непрозорі, непередбачувані та вибіркові правила державного регулювання і нагляду. Заходів, що вживаються для фінансового оздоровлення страховиків, виведення з ринку тих страховиків, які не мають можливості найближчим часом покращити свій незадовільний фінансовий стан, не достатньо. На неналежному рівні забезпечуються потреби ринку в кваліфікованому персоналі, насамперед, страхових агентів, андерайтерів, актуаріїв, страхових інженерів, страхових детективів.

Через значний обсяг непокритих страхуванням ризиків у держави та в суспільстві бракує коштів на відшкодування шкоди або виникає необхідність використання коштів державного, місцевих бюджетів і суспільних фондів. У структурі українського валового внутрішнього продукту (ВВП) невиправдано малою є частка класичного страхового ринку, на яку припадає близько 0,9 %, у той час, як середньосвітовий показник становить близько 7 %.

Водночас, розвиток страхування великих ризиків, зокрема, в енергетичній та будівельній сферах, аграрному секторі, ризиків за масовими видами страхування, зокрема, медичного страхування, страхування життя та формування потужного довгострокового фінансового ресурсу через залучення заощаджень домашніх господарств та корпорацій до інвестиційного процесу неможливий без реформування страхового сектора економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Зважаючи на зазначене, можна стверджувати, що страховий ринок слід визначати не тільки через його функції та ознаки, але і через інститути, які на ньому представлені. Таким чином, страховий ринок можна розглядати як зв'язок між клієнтами, страховими компаніями, страховими посередниками через перерозподіл страхових фондів, який здійснюється за допомогою специфічних (страхових) послуг та надання страхувальникам специфічних (страхових) продуктів. Якщо розглядати страховий ринок з позиції маркетингу, то у наслідок існування на ньому значної кількості страховиків та незначної частки застрахованих ризиків, враховуючи існування латентного попиту на страхові продукти та послуги, постає питання про необхідність використання маркетингових інструментів у діяльності страхової компанії та посилення її орієнтації на задоволення споживачів.

Бібліографічний список

1. Александрова М.М. Страхування : [навч.-метод. посібник] / М.М. Александрова. – К. : ЦУЛ, 2002. – 208 с.
2. Базилевич В.Д. Страхова справа / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, КОО, 2002. – 271 с.
3. Воблый К.Г. Основы экономики страхования / К.Г. Воблый. – К., 1915. – 412 с.
4. Забурмеха Є.М. Страхова діяльність як об'єкт дослідження маркетингу / Є.М. Забурмеха // Вісн. Хмельницьк. нац. університету. Економічні науки. – 2010. – № 6. – Т. 4. – С. 173-177.
5. Манэс А. Основы страхового дела : [учеб. пособие] / А. Манэс ; [сокр. пер. с нем.]. – Репринтное издание. – М. : Анкил, 1992. – 108 с.
6. Навроцький Д.А. Формування страхового ринку України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Д.А. Навроцький. – К. : Ін-т екон. прогнозування НАНУ, 2005. – 16 с.
7. Прядка А. Загальне та відмінне «страхового продукту» та «страхової послуги» / А. Прядка // Страхова справа. – 2007. – № 1(25) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/08/06/27/3521>.
8. Прядко В.В. Фінанси / В.В. Прядко. – Чернівці : Ратуша, 1998. – 432 с.
9. Румянцев А.П. Світовий ринок послуг : [навч. посібник] / А.П. Румянцев, Ю.О. Коваленко. – К. : ЦНЛ, 2006. – С. 10-11.
10. Справочник по страховому бизнесу / [под ред. Э.А. Уткина]. – М. : Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ»; Изд-во ЭКМОС, 1998. – 416 с.
11. Страховое дело : [учебник] / [Рейтман Л.И., Коломин Е.В., Плешков А.П. и др.]; под ред. Л.И. Рейтмана. – М. : Банк и биржевой науч.-консульт. центр, 1992. – 524 с.
12. Страхування : [підручник] / [кер. авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець]. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
13. Фурман В.М. Страховий ринок України: проблеми становлення та стратегія розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / В.М. Фурман – К. : ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАНУ», 2006. – 33 с.
14. Шахов В.В. Страхование : [учеб. для вузов] / В.В. Шахов. – М. : ЮНИТИ, 1997. – 311 с.

15. Шевцова О.Й. Організаційно-економічний механізм управління промисловою інфраструктурою суб'єктів господарювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка підприємства і організація виробництва» / О.Й. Шевцова. – Донецьк, 2001. – 32 с.
16. Шелехов К.В. Страхування. Страхові послуги : [навч.-метод. посібник] / К.В. Шелехов, В.Д. Бігдаш. – К. : ІЕУГП, 2000. – 268 с.
17. Штефюк П.Л. Страхування : [навч. посібник] / П.Л. Штефюк, Т.Ю. Штефюк. – Чернівці : Прут, 2001. – 168 с.
18. Щербина В.С. Господарське право України : [навч. посібник] / В.С. Щербина. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 384 с.
19. Юрченко Л.А. Финансовый менеджмент страховщика / Л.А. Юрченко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 200 с.
20. Яворська Т.В. Страхові послуги : [навч. посібник] / Т.В. Яворська. – К. : Знання, 2008. – 350 с.

References

1. Aleksandrova, M.M. (2002), *Strakhuvannia* [Insurance], tutorial, TsUL, Kyiv, Ukraine, 208 p.
2. Bazylevych, V.D. and Bazylevych, K.S (2002), *Strakhova sprava* [Insurance Business], Znannia, KOO, Kyiv, Ukraine, 271 p.
3. Voblyi, K.H. (1915), *Osnovy ekonomii strakhovaniia* [Fundamentals of saving insurance], Kyiv, Ukraine, 412 p.
4. Zaburmekha, Ye.M. (2010), «Insurance activity as object of research of marketing», *Journal of Khmelnytsky National University*, Vol. 4, no. 6, pp. 173-177.
5. Manes, A. (1992), *Osnovy strakhovoho dela* [Basics of Insurance], tutorial, Reprintnoe izdanie, Ankyl, Moscow, Russia, 108 p.
6. Navrotskii, D.A. (2005), «Formation of the insurance market in Ukraine», Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.04.01, Institute of Economic Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 16 p.
7. Priadka, A. (2007), «General and excellent «insurance product» and «insurance favour»», available at: <http://forinsurer.com/public/08/06/27/3521> (access date October 29, 2014).
8. Priadko, V.V. (1998), *Finansy* [Finances], Ratusha, Chernivtsi, Ukraine, 432 p.
9. Rumiantsev, A.P. (2006), *Svitovyi rynek posluh* [World market services], textbook, TsNL, Kyiv, Ukraine, pp. 10-11.
10. Utkin, E.A. (1998), *Spravochnik po strakhovomu biznesu* [Handbook on insurance of business], Assotsyatsiya avtorov i yzdatelei «TANDEM»; Yzd-vo ЭКМОС, Moscow, Russia, 416 p.
11. Reitman, L.Y., Kolomyn, E.V., Pleshkov, A.P. et al. (1992), *Strakhovoe delo* [Insurance Business], textbook, Bank. y birzhevoi nauch.-konsult. tsentr, Moscow, Russia, 524 p.
12. Osadets, S.S. (2002), *Strakhuvannia* [Insurance], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 599 p.
13. Furman, V.M. (2006), «Insurance market of Ukraine: problems of formation and development strategy», Thesis abstract of Dr. Sc. (Econ.), 08.04.01, Institute of Economic Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 33 p.
14. Shakhov, V.V. (1997), *Strakhovanye* [Insurance], high school textbook, YuNYTY, Moscow, Russia, 311 p.
15. Shevtsova, O.Y. (2001), Organizational-economic mechanism of industrial infrastructure undertakings, Thesis abstract of Dr. Sc. (Econ.), 08.06.01, Institute of economy of industry, Donetsk, Ukraine, 32 p.
16. Shelekhov, K.V. and Bihdash, V.D. (2000), *Strakhuvannia. Strakhovi posluhy* [Insurance. Insurance Services], tutorial, IEUHP, Kyiv, Ukraine, 268 p.
17. Shtefiuk, P.L. and Shtefiuk, T.Yu. (2001), *Strakhuvannia* [Insurance], tutorial, Prut, Chernivtsi, Ukraine, 168 p.
18. Shcherbyna, V.S. (2001), *Hospodarske pravo Ukrainy* [Ukraine Commercial Law], tutorial, Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine, 384 p.
19. Yurchenko, L.A. (2001), *Fynansovyyu menedzhment strakhovshchyka* [Financial management of the insurer], YuNYTY-DANA, Moscow, Russia, 200 p.
20. Yavorska, T.V. (2008), *Strakhovi posluhy* [Insurance Services], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, 350 p.

Забурмеха Є.М. МАРКЕТИНГОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЙНОГО АПАРАТУ СТРАХОВОГО РИНКУ

Мета – конкретизація, доповнення та поглиблення теоретичних підходів, що визначають сутнісні характеристики страхового ринку та страхової діяльності.

Методика дослідження. У статті використана система сучасних загальнонаукових методів: гносеологічного та системного аналізу, індукції та дедукції – у процесі встановлення змісту понять «страхова

діяльність», «страховий продукт», «страхова послуга» та окреслення теоретичних засад використання цих дефініцій.

Результати. Конкретизовано, доповнено та поглиблено зміст дефініцій, що визначають сутнісні характеристики страхового ринку та страхової діяльності. Надано трактування поняття «страхова діяльність» з погляду маркетингу. Запропоновані узагальнення щодо видів і змістовного наповнення функцій страхового ринку.

Наукова новизна. Набули подальшого розвитку дефініції, що визначають зміст страхової діяльності з позиції сучасного стану розвитку фінансових відносин, врахування специфіки страхування та латентного і негативного попиту на страхові послуги, що дало можливість визначити та субординувати такі дефініції, як: «страхова діяльність», «страхова послуга», «страховий продукт». Такий підхід обґрунтовує подальше використання маркетингових технологій при формуванні механізму управління страховою компанією.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути використані при формуванні ефективного механізму управління страховою компанією та дозволяють більш ефективно використовувати категорійний апарат у формуванні страхової культури населення.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, страховий продукт, страхова послуга, функції страхового ринку.

Zaburmekha Ye.M. THE MARKETING METHODS OF FORMING THE CATEGORICAL APPARATUS OF THE INSURANCE MARKET

Purpose. Specification, complement and profundity of the theoretical approaches that define the essential characteristics of the insurance and insurance market.

Methodology of research. In the article there is used the system of modern scientific methods, such as an epistemological and system analysis, induction and deduction – in the process of finding out the content of the concepts "insurance activities", "insurance product", "insurance" and outlining the theoretical foundations of using these definitions.

Findings. The content of the definitions that determine the essential characteristics of the insurance and insurance market was specified, complemented and profunded. The article provided an interpretation of the concept of "insurance activities" in terms of marketing. New generalizations of the types and content of the functions of the insurance market were offered in the article.

Originality. The definitions to the content of insurance from the standpoint of the present state of financial relations taking into account the specifics of insurance, and negative latent demands for insurance services were deeply developed. Thus, making it possible to identify and subordinate such definitions as "insurance activities", "insurance", "insurance product". This approach justifies the further usage of marketing techniques while forming mechanism of the insurance company's management.

Practical value. The results of this research can be used in forming an effective mechanism of the insurance company's management. Futher more, they allow to use the categorical apparatus in the formation of an insurance culture of the population more efficiently.

Key words: insurance, insurance market, insurance product, function of the insurance market.

Забурмеха Е.М. МАРКЕТИНГОВЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ КАТЕГОРИАЛЬНОГО АППАРАТА СТРАХОВОГО РЫНКА

Цель. Конкретизация, дополнение и углубление теоретических подходов, определяющих сущностные характеристики страхового рынка и страховой деятельности.

Методика исследования. В статье использована система современных общенаучных методов: гносеологического и системного анализа, индукции и дедукции – в процессе установления содержания понятий «страховая деятельность», «страховой продукт», «страховая услуга» и определение теоретических основ использования этих дефиниций.

Результаты. Конкретизировано, дополнено и углублено содержание дефиниций, определяющих сущностные характеристики страхового рынка и страховой деятельности. Предоставлено трактовки понятия «страховая деятельность» с точки зрения маркетинга. Предложенные обобщения относительно видов и содержательного наполнения функций страхового рынка.

Научная новизна. Получили дальнейшее развитие дефиниции, определяющие содержание страховой деятельности с позиции современного состояния развития финансовых отношений, учета специфики страхования и латентного и негативного спроса на страховые услуги, что позволило определить и субординировать такие дефиниции, как «страховая деятельность», «страховая услуга», «страховой продукт». Такой подход обосновывает дальнейшее использование маркетинговых технологий при формировании механизма управления страховой компании.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы при формировании эффективного механизма управления страховой компанией и позволяют более эффективно использовать категорійний апарат в формировании страховой культуры населения.

Ключевые слова: страхование, страховый рынок, страховой продукт, страховая услуга, функции страхового рынка.

Чорний В.С.,
к.е.н., доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу,
Тернопільський національний економічний університет

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ НА РИНКУ ПРАЦІ

Постановка проблеми. Вдосконалення існуючих прийомів та методів до оцінки впливу соціальних ризиків на ринок праці дає змогу отримати більш ширшу інформацію про стан та тенденції розвитку ринку праці як на національному, так і на регіональному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В роботах деяких авторів, зокрема Н. Борецької [2], Е. Лібанової [5], О. Новікової [7] та інших, розглядаються питання аналізу та шляхів вирішення соціальних проблем населення, але проблематика визначення параметрів соціальних ризиків у сфері соціальної захищеності населення на ринку праці є актуальною та потребує подальшого вирішення.

Постановка завдання. Метою статті є провести оцінку показників соціального захисту населення, виявити вплив соціальних ризиків на ринок праці, визначити пріоритетні напрями соціальної політики.

В процесі оцінювання поставлено завдання: сформувати систему індикаторів соціального захисту населення; провести оцінку соціального захисту від соціальних ризиків на ринку праці; здійснити порівняння, співставлення; виокремити ключові проблеми та обґрунтувати пріоритетні напрями соціального захисту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сфери людської діяльності, особливо соціальна, обтяжені ризиками, які породжуються невизначеністю. Це зумовлюється тим, що сам соціальний процес націлений у майбутнє. Детерміновані ситуації, коли відсутній ризик, зустрічаються в системі ринку праці нечасто. Більшість чинників, котрі спричиняють ризик, є слабо прогнозованими та неповністю контрольованими, їх неможливо усунути зовсім, а тому навіть ефективні, на перший погляд, рішення можуть призвести до відхилення від обраних цілей.

Соціальні ризики повинні бути індикаторами розвитку ринку праці та визначати пріоритетні напрями соціальної політики на регіональному та державному рівнях. Саме значні регіональні відмінності щодо демографічного розвитку, рівня, умов та якості життя населення, екологічного стану, функціонування ринку праці, соціального середовища тощо обумовлюють формування соціальних ризиків як на державному, так і на регіональному рівнях, створюють небезпеку існування для людини та суспільства.

При визначенні індикаторів соціального захисту населення слід виходити з того, що впродовж свого життя людина зіштовхується з численними ризиками (ризиками виникнення несприятливих, небажаних подій), які загрожують її здоров'ю, нормальному існуванню, розвитку та життєдіяльності. Тільки аналізуючи існуючі соціальні ризики в їхньому житті, можна визначити перелік показників-індикаторів, за допомогою яких слід періодично оцінювати рівень їх впливу на ринок праці регіону. [8]

В існуючій науковій літературі соціальні ризики аналізуються, як правило, за двома показниками:

- ймовірність настання небажаної події (її можна підрахувати за статистичними даними у звітному періоді);
- значимість (параметри) соціальних ризиків.

Оскільки соціальним ризиком є ймовірність настання небажаної події, то значимість такого ризику можна оцінити в грошовому еквіваленті, який частіше називають витратами ризику [3]. Грошовий вимір витрат дозволяє кількісно оцінити можливі ризики та витрати, а також керувати ними за допомогою різних економічних інструментів і методів, що дозволяють працювати з грошовими сумами. Серед можливих методів такого вираження можна назвати наступні: величина прямих витрат на лікування чи оцінка недоотриманого доходу внаслідок втрати працездатності; сума, яку суспільство готове витратити на компенсацію суспільних і приватних втрат у випадку хвороби.

Зазначимо, що в системі соціального захисту від соціальних ризиків існують різні види соціального страхування (приватне, державне, державно-приватне), державної допомоги (допомоги особам, яким виповнилося 100 і більше років; допомоги малозабезпеченим; допомоги дітям-інвалідам та інвалідам з дитинства; допомоги на догляд за інвалідами внаслідок психічного захворювання; допомоги сім'ям з дітьми; субсидії на оплату житлово-комунальних послуг; допомоги на поховання), пенсій (трудова, соціальна), соціального обслуговування (соціальне обслуговування громадян похилого віку та одиноких непрацездатних громадян, стаціонарне обслуговування громадян похилого віку, соціальне обслуговування дітей тощо), соціальних пільг (житлово-комунальні, соціально-трудова, професійно-побутова), але ці види соціального забезпечення визначено в основному в натуральному або грошовому вигляді. Однак питання про те, як адекватно оцінити, наприклад, вартість травми або

загибелі людини, не має на сьогодні однозначної відповіді, щодо цього існують різні методики, результати яких можуть різнитися в десятки разів. Наприклад, ризик травматизму на роботі може бути оцінено втратою повної чи часткової працездатності, що дорівнює грошовій компенсації потерпілому працівнику.

На нашу думку, виходячи з вищенаведених міркувань, соціальні ризики кількісно можна оцінити лише за ймовірністю їх настання. Але насправді для детального аналізу і оцінки необхідно знати їхню значимість або вимір. Тому, оцінка соціальних ризиків передбачає:

1. Ідентифікацію соціальних ризиків.
2. Класифікацію цих ризиків за ймовірністю настання.
3. Розподіл соціальних ризиків за їхніми параметрами.
4. Виокремлення особливо небезпечних ризиків, виходячи як з імовірності виникнення, так і їхніх параметрів.

Соціальні ризики мають виключно об'єктивний характер, оскільки: настають незалежно від волі особи та не можуть бути усунені нею самостійно; обмежують чи порушують життєдіяльність людини та зумовлюють її соціальну незабезпеченість; закріплені законодавством як обставини, внаслідок настання яких особа може потребувати допомоги держави чи суспільства. [6]

Для детальної характеристики наслідків впливу соціальних ризиків на ринок праці можна побудувати таку схему (рис.1).

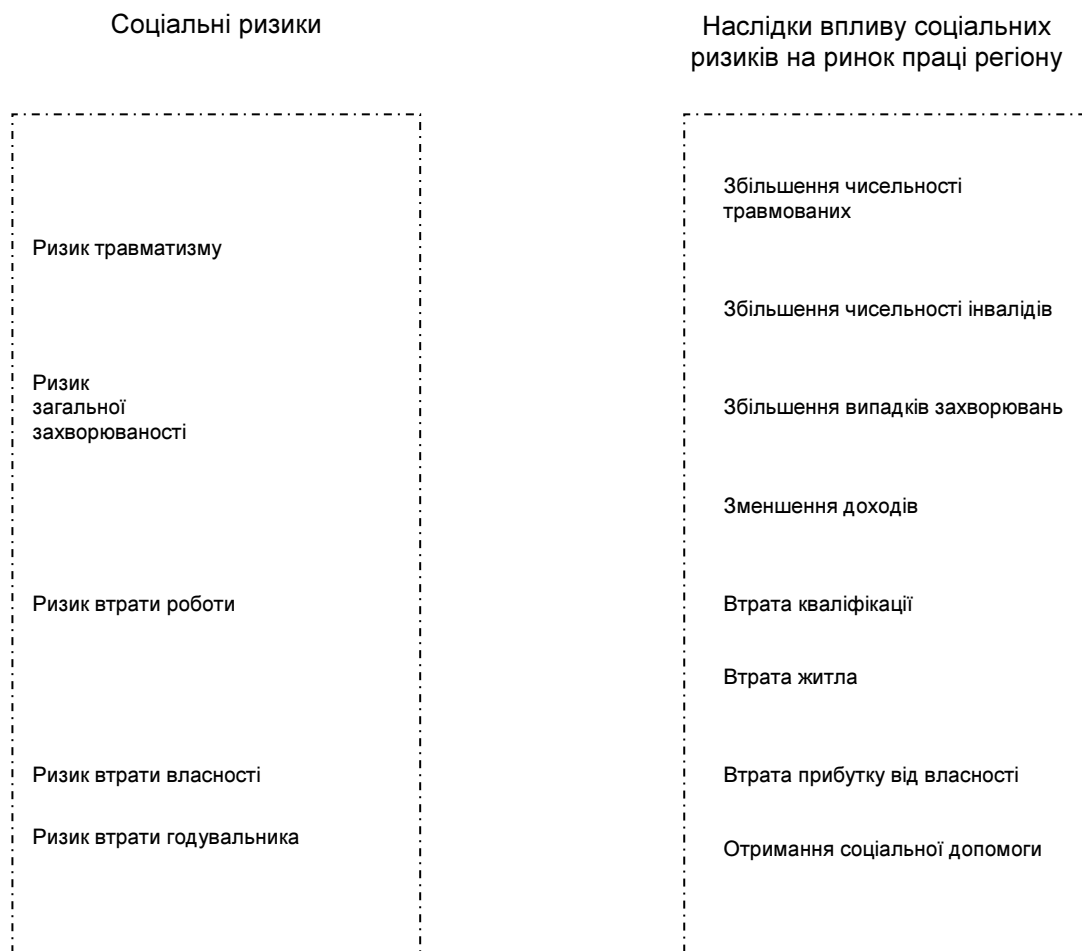

Рис. 1. Наслідки впливу соціальних ризиків на ринку праці регіону

Джерело: авторська розробка

Проаналізувавши наведену схему, можна зробити висновок про те, що найбільшими соціальними ризиками для працюючої особи є ризик травматизму, ризик загальної захворюваності та ризик втрати роботи. Перші два ризики визначають фізичну нездатність особи виконувати трудові обов'язки, до них відносяться хвороба (загальне або професійне захворювання); травмування, яке пов'язане або не пов'язане із виробництвом, третій ризик – втрата роботи, визначається настанням матеріальної незабезпеченості особи внаслідок відсутності заробітку з певних об'єктивних соціально-значущих причин. Ці три типи ризиків необхідно знижувати в першочерговому порядку, оскільки за

наслідками впливу ці типи ризиків є найбільш поширеними, а також суттєво впливають на рівень зайнятості населення у регіоні.

Ризик втрати власності та втрати годувальника здійснюють вплив на ринок праці регіону в меншій мірі, оскільки ці типи ризиків поширюються лише на деякі наслідки впливу соціальних ризиків. Проте, для ефективного розвитку ринку праці регіону потрібно знижувати всі без винятку соціальні ризики, які проявляються.

Таким чином, державне та регіональне управління має всі можливості для оцінки та вимірювання соціальних ризиків, враховуючи наслідки їхнього впливу на ринок праці.

Висновки з проведеного дослідження. Запропоновані методичні підходи до ідентифікації та оцінювання соціальних ризиків на ринку праці за наслідками їхнього впливу можна використовувати як початкову базу для формуванні програм та стратегій розвитку ринку праці як на державному, так і на регіональному рівнях.

Бібліографічний список

1. Болотіна Н.Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / Н.Б. Болотіна // Право України. – 2000. – № 4. – С. 39-41.
2. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми : монографія / Н.П. Борецька. – Донецьк: Янтра, 2001. – 352 с.
3. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
4. Гарасимів Т.З. Принципи права соціального забезпечення України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: Спеціальність 12.00.05. – трудове право; право соціального забезпечення / Т.З. Гарасимів. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2002. – 20 с.
5. Лібанова Е.М. Ринок праці та соціальний захист : навч. пос. із соц. політики / Е.М. Лібанова, О.М. Палій. – К. : Вид-во «Основи», 2004. – 491 с.
6. Мачульская Е.Е. Право социального обеспечения : учебник / Е.Е. Мачульская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2011. – 575 с.
7. Новікова О.Ф. Методика аналізу соціальних ризиків : монографія / О.Ф. Новікова, О.Г. Осауленко, І.В. Калачова та ін. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2001. – 362 с.
8. Новікова О.Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення / О.Ф. Новікова. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. – 460 с.

References

1. Bolotina, N.B. (2000), "The human right on social security in Ukraine: the problem of terms and concepts", *Pravo Ukrainy*, no. 4, pp. 39-41.
2. Boretska, N.P. (2001), *Sotsialnyi zakhyst na suchasnomu etapi: stan i problemy* [Social protection of population at the present stage: state and problems], monograph, Yantra, Donetsk, Ukraine, 352 p.
3. Vitlinskyi, V., Velykoivanenko, H. (2004), *Ryzykologhiia v ekonomitsi ta pidpriemnytstvi* [The science about risks is in economics and entrepreneurship], monograph. KNEU, Kyiv, Ukraine, 480 p.
4. Harasymiv, T.Z. (2002), "Principles of social security law Ukraine", Thesis abstract of Cand. Sc. (Labor law), 12.00.05, Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine, 20 p.
5. Libanova, E., Palii, O. (2004), *Rynok pratsi ta sotsialnyi zakhyst* [Labor market and social protection], "Fundamentals", Kyiv, Ukraine, 491 p.
6. Machul'skaya, E. (2000), *Pravo sotsialnogo obespecheniya* [The right of Social Provision], textbook, Izdatel'stvo Yurayt, Moscow, Russia, 575 p.
7. Novikova, O., Osaulenko, O., Kalachova, I. (2001), *Metodyka analizu sotsialnykh ryzykiv* [The methods of analysis of the social risks], monograph, IEP NAS of Ukraine, Donetsk, Ukraine, 362 p.
8. Novikova, O. (1997), *Sotsialna bezpeka: organizatsiino – ekonomichni problemy i ishliakhy vyrishennia* [Social Security: Organizational and Economic Problems and Solutions], IEP NAN Ukraine, Donetsk, Ukraine, 460 p.

Чорний В.С. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ НА РИНКУ ПРАЦІ

Мета дослідження. Метою статті є проведення оцінки показників соціального захисту населення, виявлення впливу соціальних ризиків на ринок праці, визначення пріоритетних напрямів соціальної політики.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано економічні, статистичні та аналітичні методи: при здійсненні аналізу методологічних підходів до оцінки наслідків впливу соціальних ризиків на ринок праці, при формуванні системи індикаторів соціального захисту населення; при проведенні оцінки соціального захисту від соціальних ризиків на ринку праці; при виокремленні ключових проблем та обґрунтуванні пріоритетних напрямів соціального захисту.

Результати. Визначено значущість такого виду суспільної діяльності, як управління соціальними ризиками на ринку праці. Акцентовано увагу на визначенні якісних характеристик ризиків для того, щоб обґрунтувати та

встановити певний рівень прийнятності негативних наслідків. Обґрунтовано методику вимірювання параметрів соціального ризику на ринку праці, що дає можливість певною мірою передбачити і зменшувати наслідки його впливу. визначити найефективніші шляхи подолання негативних наслідків

Наукова новизна. Виявлено зв'язок між факторіальними і результативними показниками на ринку праці. Вдосконалено та виявлено методичні підходи до виявлення та оцінювання соціальних ризиків на ринку праці.

Практична значущість. Отримані результати дослідження сприятимуть проведенню спеціальних аналітичних досліджень, зокрема з формування системи соціального захисту та управління соціальними ризиками на ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, соціальні ризики, оцінювання, управління, індикатори соціального захисту.

Chornyi V.S. SOME ASPECTS OF THE EVALUATION OF SOCIAL RISKS ON THE LABOR MARKET

Purpose. The aim of the article is to assess the indicators of social protection of population, detect the impact of social risks on the labor market, identifying priority areas of social policy.

Methodology of the study. Economic, statistical and analytical methods were used in the research process: when assessing the methodological approaches to the assessment of the effects of social risks on the labor market, during the formation the system of the indicators social protection of population; in assessing social protection from social risks on the labor market; in the classification of the key problems and substantiation of priority directions of social protection.

Findings. It has been determined the significance of this type of social activity as social risk management on the labor market. Attention is focused on determining the quality characteristics of risk in order to substantiate and establish a certain level of acceptability of negative consequences. It has been substantiated the method of measuring the parameters of social risk on the labor market, which makes it possible to some extent predict and reduce the effects of his influence, determine the most effective ways to overcome the negative effects.

Originality. The connection between the factorial and the effective rate on the labor market has been detected. Methodological approaches to the identification and evaluation of social risks on the labor market have been improved.

Practical value. The obtained research results will facilitate conducting of special analytical researches, including the formation of social protection system and social risks management on the labor market.

Key words: labor market, social risks, assessment, management, indicators of social protection.

Черный В.С. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ СОЦИАЛЬНЫХ РИСКОВ НА РЫНКЕ ТРУДА.

Цель. Целью статьи является проведение оценки показателей социальной защиты населения, выявление влияния социальных рисков на рынке труда, определения приоритетных направлений социальной политики.

Методика исследования. В процессе исследования использованы экономические, статистические и аналитические методы: при осуществлении анализа методологических подходов к оценке последствий воздействия социальных рисков на рынке труда, при формировании системы индикаторов социальной защиты населения; при проведении оценки социальной защиты от социальных рисков на рынке труда; при выделении ключевых проблем и обосновании приоритетных направлений социальной защиты.

Результаты. Определена значимость такого вида общественной деятельности, как управление социальными рисками на рынке труда. Акцентировано внимание на определении качественных характеристик рисков для того, чтобы обосновать и установить определенный уровень приемлемости негативных последствий. Обоснована методика измерения параметров социального риска на рынке труда, что дает возможность в определенной степени предсказать и уменьшать последствия его воздействия, определить наиболее эффективные пути преодоления негативных последствий.

Научная новизна. Выявлена связь между факториальными и результативными показателями на рынке труда. Усовершенствованы и выявлены методические подходы к выявлению и оценке социальных рисков на рынке труда.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования будут способствовать проведению специальных аналитических исследований, в частности по формированию системы социальной защиты и управления социальными рисками на рынке труда.

Ключевые слова: рынок труда, социальные риски, оценка, управление, индикаторы социальной защиты.

УДК 338.516.2

Горлачук О.А.,
викладач кафедри економіки, організації і
планування в агропромисловому комплексі,
Тернопільський національний економічний університет

ЦІНОВІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В РЕГІОНІ

Постановка проблеми. Ефективність функціонування учасників АПК безпосередньо залежить від стану та рівня розвитку економічних відносин, в тому числі цінкових, які формують економічний базис агропромислового виробництва. Цінові відносини можуть розвиватися у відносинах норми, що стимулюють діяльність агропідприємств або ж у відносинах економічних патологій. За всіма характерними ознаками (нееквівалентний обмін на ринках засобів виробництва, праці) вітчизняний агросектор функціонує саме у форматі такого типу відносин. Прояв останніх деформує економічне середовище функціонування та виробничу структуру агропідприємств, породжує хронічну «збитковість» значної їх кількості. Це в свою чергу, порушує природний економічний ритм відтворення сільськогосподарського виробництва, основне призначення якого – задоволення потреб населення у високоякісній продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми цінкових взаємовідносин присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: П. Саблука [4], Б. Пасхавера [3], О. Шпичака [9], О. Шпикуляка [8], В. Валентинова [2], І. Ушачова [6], О. Родіонової [1]. Проте багатоаспектність питання цінкових відносин потребує свого подальшого дослідження з огляду на відсутність єдиного системного підходу у їх приведенні до відносин норми.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження взаємообумовленості стану та розвитку цінкових відносин й ефективності сільськогосподарського виробництва на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема цінкових взаємовідносин між містом та селом існувала давно, однак вона знаходилася в межах прийнятних пропорцій товарно-грошових відносин. Період їх загострення в нашій країні та за кордоном (США) припадає на 20-30-ті роки минулого століття. Друга фаза загострення та розвитку у вітчизняному АПК, який вже сформувався як «багатогалузеве формування» та «біоекономічна система» [7, с. 39], фіксується 50-ми роками ХХ ст. Це зумовлено посиленням розвитком та впровадженням результатів науково-технічного прогресу і так званою «зеленою революцією» в сільському господарстві.

Третьою фазою загострення цінкового диспаритету можна вважати період від 1991 р. і до сьогодні. Основна причина – непослідовне реформування системи координат економічних відносин в агропромисловому виробництві. Як наслідок, багаторічно відпрацьовані виробничі зв'язки в АПК були порушені, а основні економічні закони його розвитку перестали функціонувати і, зокрема, найважливіший з них – закон вартості.

В сьогоденні умовах ціна, як важливий фінансово-економічний інструмент регулювання цінкових взаємовідносин між учасниками АПК, не повною мірою виконує свої традиційні функції стосовно сільськогосподарських товаровиробників: стимулюючи та розподільну.

Особливості галузі є тими об'єктивними факторами, які діють не на користь аграрного сектору і якими успішно користуються його партнери по АПК. Тобто, сільське господарство виконує роль «добровільного» донора у розвитку всіх галузей національного господарства країни. Поява диспаритету в АПК завжди свідчить про перерозподіл доданої вартості на користь інших галузей, крім сільського господарства.

Вся суть сільськогосподарського виробництва не в підвищенні ефективності його діяльності, а в продовольчому забезпеченні населення на основі еквівалентного (об'єктивного) відшкодування витрат та еквівалентному розподілі прибутку між учасниками технологічного ланцюга в агропродовольчій сфері. В цьому полягає історична місія сільського господарства.

Як відомо, собівартість сільськогосподарської продукції безпосередньо формує вартість ресурсів, які господарства купляють в підприємств матеріально-технічного забезпечення. Як видно з даних таблиці 1, вартість всіх ресурсів зросла, за винятком невеликої їх кількості. Найбільше ціни зросли на паливо-мастильні матеріали: бензин в 1,5 рази, дизпаливо – в 1,6 рази.

Одні із ключових витрат – вартість придбання мінеральних добрив – також зросли: ціна азотних добрив в середньому збільшилась в 1,5 рази, калійних – в 1,3 рази, а найбільший ріст цін (у 2,6 рази) був зафіксований при купівлі фосфатних добрив. Підвищились також покупні ціни засобів захисту рослин, за винятком інсектицидів, середні ціна на які знизилась несуттєво.

Таблиця 1

Динаміка ціни придбання матеріально-технічних ресурсів та послуг для виробничих потреб сільськогосподарськими підприємствами

Вид ресурсів	Роки			2012 до 2010, раз
	2010	2011	2012	
Корми:				
комбікормові суміші для ВРХ	380,7	288,0	199,1	0,52
комбікормові суміші для свиней	269,0	225,2	286,3	1,06
комбікормові суміші для птиці	131,8	302,9	232,8	1,77
Нафтопродукти:				
бензин, т	6896,5	9344,4	10079,8	1,46
дизельне пальне, т	5250,2	8147,6	8467,1	1,61
масла мастильні, ц	1042,0	1595,3	1650,8	1,58
Мінеральні добрива:				
азотні добрива, ц	184,8	262,4	271,3	1,47
фосфатні добрива, ц	133,6	362,3	350,3	2,62
калійні добрива, ц	307,3	418,7	386,4	1,26
комплексні добрива, ц	335,0	407,4	406,5	1,21
Засоби захисту рослин і тварин:				
інсектициди, кг	186,6	196,4	180,1	0,97
фунгіциди, кг	153,9	158,5	179,9	1,17
гербіциди, кг	151,1	188,0	260,0	1,72
Сільськогосподарська техніка				
Трактори:				
потужністю 60-100 кВт	196230,4	235587,6	286595,7	1,46
потужністю понад 100 кВт	920229,5	962895,0	1062371,3	1,15
Плуги	184316,1	128092,5	272441,1	1,48
Культиватори	128744,0	184436,9	202653,6	1,57
Сівалки	227625,4	454518,2	376726,2	1,66
Комбайни зернозбиральні	1324753,3	1792044,3	1760892,5	1,33
Роботи і послуги:				
оранка, га	204,2	266,7	341,2	1,67
культивация, га	135,3	149,6	185,3	1,37
збір урожаю с/г культур, га	322,8	442,3	423,9	1,31
внесення добрив, га	144,3	172,6	195,8	1,36

Джерело: складено автором на основі [5]

У 2012 р. порівняно із 2010 р. вартість енергонасичених тракторів збільшилась в меншій мірі порівняно із тракторами нижчої потужності. Так, середня ціна придбання тракторів потужністю 60-100 кВт зросла в 1,5 рази, а більш потужних (понад 100 кВт) – в 1,2 рази.

Як видно з табличного матеріалу при виробництві продукції особливо збільшились витрати на оплату робіт і послуг сторонніх організацій. Ці витрати з розрахунку на 1 га оброблюваної площі також зросли, особливо при оранці, коли за 1 га зораної площі у 2012 р. потрібно було заплатити 341, 2 грн. проти 204,2 грн. у 2010 р. або в 1,7 рази більше.

Слід зазначити такий важливий аспект: темп зростання цін на матеріально-технічні ресурси випереджав аналогічний на сільськогосподарську продукцію. В переважній частині продукції агросектора спостерігається протилежна цінова динаміка, за якої ціни зменшились особливо по цукрових буряках, картоплі, овочах, плодово-ягідній продукції (табл. 2).

Збільшення демонструвала лише галузь зерновиробництва та сектор тваринницької галузі, за винятком молочного скотарства.

Важливо дати аналітичну оцінку динаміки вартості придбаних матеріально-технічних ресурсів, а також оплачених робіт і послуг, які надавалися сторонніми організаціями сільгоспідприємствам. Як видно з рис. 1, вартість куплених виробничих ресурсів господарствами, а також робіт і послуг значно підвищилась: із 997,7 млн. грн. до 1703,2 млн. грн. Авансовані кошти у виробництво повернулись виручкою від реалізації продукції, яка за аналізований період збільшилась із 2324,9 млн. грн. до

3831,7 млн. грн. Також за цей період спостерігається приріст чистого доходу від реалізації продукції сільського господарства (рис. 1).

Таблиця 2

Динаміка цін реалізації основних видів продукції в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, грн./ц

Вид продукції	Рік			2012 до 2010, раз
	2010	2011	2012	
Зернові	111,8	140,8	151,4	1,35
Цукрові буряки	78,4	81,7	46,4	0,59
Картопля	188,9	283,3	146,2	0,77
Овочі	243,6	258,9	173,0	0,71
Плоди та ягоди	162,7	211,7	121,8	0,75
ВРХ (в живій вазі)	883,0	1279,3	1306,4	1,48
Свині (в живій вазі)	1190,7	1353,6	1603,3	1,35
Птиця (в живій вазі)	874,3	978,4	931,7	1,07
Молоко	280,0	254,5	270,9	0,97
Яйця (1 тис. шт.)	42,5	44,8	53,1	1,25

Джерело: складено автором на основі [5]

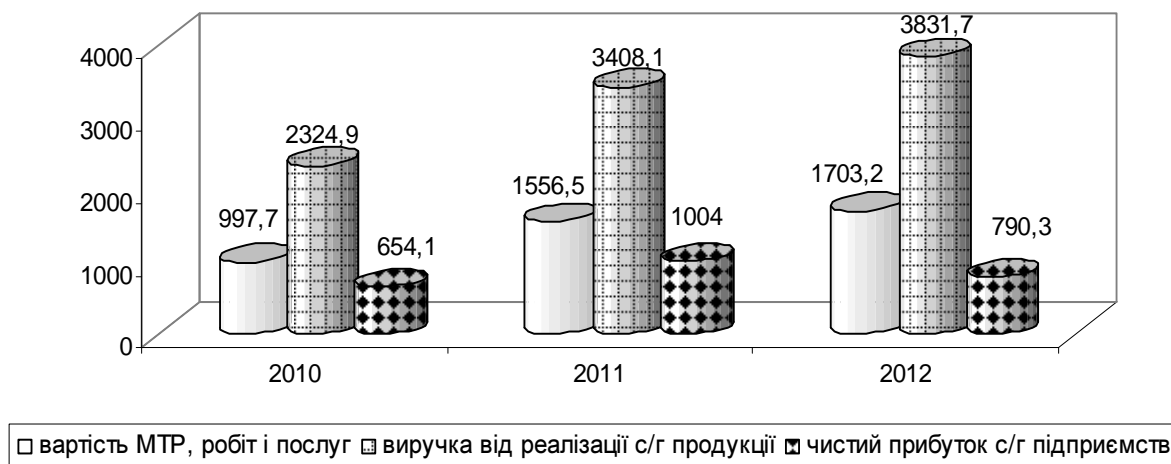

Рис. 1. Вартість придбаних сільськогосподарськими підприємствами матеріально-технічних ресурсів, оплачених робіт і послуг, млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [5]

Проте слід відмітити один важливий нюанс: витрати на покупні матеріально-технічні ресурси, оплачені роботи і послуги демонструють більше зростання порівняно із аналогічним показником збільшення виручки і чистого прибутку. Збільшення даних показників буде складати відповідно 1,7 рази, 1,6 та 1,2 рази.

Співставлення структури витрат сільськогосподарських підприємств за 2010-2012 рр. вказує на те, вона не зазнала суттєвих відхилень (табл. 3). Хоча у 2012 р. порівняно із 2010 р. частка витрат на придбання паливно-мастильних матеріалів збільшилась на 2% (в тому числі дизпалива на 2,6%), сільськогосподарської техніки (тракторів) на 1%. Враховуючи фізичний знос сільськогосподарської техніки, залишається недопустимо низькою частка витрат на сільськогосподарські машини, трактори, автомобілі й обладнання.

Для розширеного відтворення пропорцій в сільськогосподарському виробництві має бути дотримана нерівність: виручка (дохід), яку аграрне підприємство отримує від продажу виробленої продукції (сировини) має перевищувати суму витрат на придбання ресурсів і послуг промислового походження, котрі придбає та споживає сільське господарство.

Відносно сприятлива кон'юнктура аграрного ринку до 2012 р. дещо пожвавила виробництво в сільськогосподарських підприємствах і дала можливість частину виручки спрямувати на оновлення основних засобів і найважливіших засобів виробництва.

Таблиця 3

Розподіл витрат сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за групами придбаної промислової продукції, %

Вид промислової продукції	Рік			2012 до 2010, ±
	2010	2011	2012	
Промислова продукція – всього	100	100	100	
Сільськогосподарські машини і обладнання:	5,8	5,8	4,4	-1,4
для рослинництва	5,3	5,5	4,0	-1,3
тваринництва	0,5	0,3	0,4	-0,1
Вантажні автомобілі	0,2	0,7	0,0(1)	-0,2
Запчастини	1,1	0,9	0,7	-0,4
Трактори	1,9	2,3	2,9	1,0
Мінеральні добрива	30,6	32,4	29,8	-0,8
Хімічні засоби захисту рослин	5,3	3,8	4,1	-1,2
Паливно-мастильні матеріали	26,5	26,8	28,6	2,1
бензин	2,9	2,8	2,5	-0,4
дизпаливо	22,9	23,4	25,6	2,7
масла мастильні	0,7	0,6	0,6	-0,1
Комбікорми	2,3	0,5	0,8	-1,5

Джерело: складено автором на основі [5]

Не дивлячись на те, що сільськогосподарські підприємства Тернопільської області в основному купляли «б/в» сільгосптехніку, у 2012 р. порівняно із 2010 р. було зафіксовано збільшення кількості придбаних тракторів на 42 одиниці або в два рази. Натомість по вантажних автомобілях, зернозбиральних комбайнах навпаки, спостерігається зменшення закупівлі техніки (табл. 4).

Таблиця 4

Кількість придбаної сільськогосподарськими підприємствами промислової продукції для виробничих потреб в Тернопільській області

Вид промислової продукції	Рік			2012 до 2010,
	2010	2011	2012	
Вантажні автомобілі, шт.	6	28	3	-3
Трактори, шт.	41	73	83	42
Комбайни зернозбиральні, шт.	17	16	11	-6
Мінеральні добрива, тис. т	127436	152963	160259	32823
Хімічні засоби захисту рослин, кг	327117	318163	299120	-27997
Паливно-мастильні матеріали, т	47024	48431	55570	8546
бензин	4106	4462	4096	-10
дизпаливо	42303	43400	50870	8567
масла мастильні	615	568,8	604	-11
Комбікорми, т	12578,2	3009,5	5314,6	-7263,6

Джерело: складено автором на основі [5]

На сьогодні, а це також є характерним і для господарств регіону, сільськогосподарські підприємства щорічно списують 2,6-6,5% наявних машин, а закуповують 2,3-4,6%. Для нормального ж відтворення технічних засобів потрібно закуповувати 8-10%, а з урахуванням інноваційно-інвестиційних моделей розвитку аграрної галузі – 14-20%.

Зміни у кількості придбаної техніки відповідним чином позначились і на обсягах закупівлі інших МТР: потреба в дизпаливі збільшилась на 8,5 тис. т або 1,2 рази, а бензину зменшилась на 10 т.

Зменшення поголів'я худоби в сільськогосподарських підприємствах зумовило і зменшення обсягу закуплених комбікормів із 12,5 тис. т до 5,3 тис. т або в 2,3 рази, що, безперечно, є негативною тенденцією.

Як демонструє графічний матеріал рис. 2, сільськогосподарські підприємства за досліджуваний період децю збільшили питому вагу виручки, яка направляється на закупівлю матеріально-технічних ресурсів. Якщо у 2010 р. лише 42,9% чистого доходу спрямовувалось на дані цілі, то в 2012 р. вже 44,5%. З огляду на щорічне подорожання виробничих ресурсів для потреб сільського господарства

неважко передбачити аналогічну тенденцію на перспективу, що є важливою проблемою для сільськогосподарського виробництва.

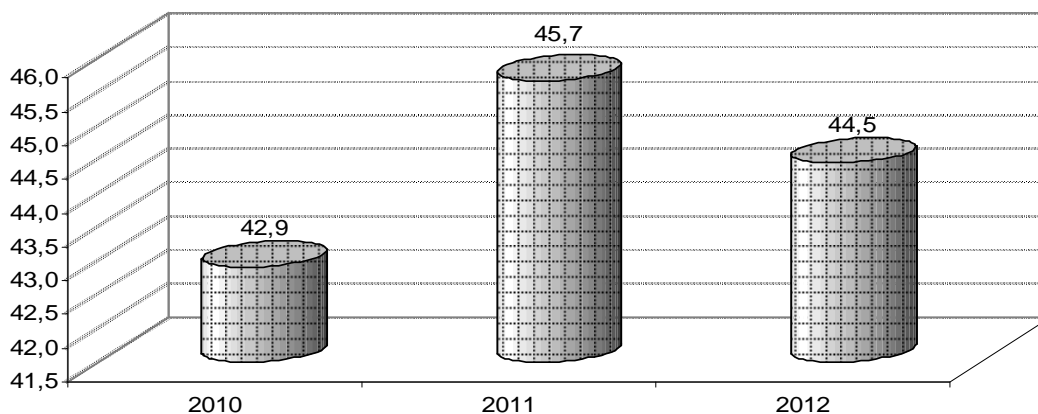

Рис. 2. Питома вага грошової виручки, яка використовується сільгосппідприємствами для закупівлі матеріально-технічних ресурсів, %

Джерело: складено автором на основі [5]

Без завантаження виробничих потужностей підприємств сільськогосподарського машинобудування цінові взаємовідносини, в тому числі і у натуральному виразі (кількість сільськогосподарської продукції, яка необхідна для купівлі одиниці матеріально-технічних ресурсів), будуть деформованими.

Запропоновано принцип ціноутворення – пропорційний розподіл доданої вартості згідно із часткою виробничих витрат (витрат на переробку, витрати обігу) в загальній їх вартості кінцевої продукції в агропродовольчому ланцюзі. Розрахунок частки кожного учасника у загальній масі прибутку визначається шляхом ділення його виробничих витрат (переробку) на одиницю продукції на загальну суму витрат кінцевої продукції до споживання. Цю схему слід використовувати при встановленні ціни кожного учасника в продовольчому секторі АПК.

Розподіл прибутку за часткою виробничих витрат використовується при розподілі кінцевих результатів виробництва інтегрованого агропромислового об'єднання між його учасниками і є ефективним методом.

Загальна схема формування виробничої собівартості 1 ц пшениці в технологічному ланцюзі від виробництва, проміжного споживання до реалізації борошна буде виглядати наступним чином, наприклад:

- 1-ша ланка (виробництво зерна) – 60 грн.;
- 2-га ланка (зернові елеватори) – 20 грн.;
- 3-тя ланка (млин підприємства) – 26 грн.;
- 4-та ланка (роздрібна торгівля) – 10 грн.

В кінцевому підсумку загальна сума витрат на виробництво, переробку і реалізацію 1 ц борошна складе 116 грн.

Відповідно частка кожної ланки від загальної вартості витрат, ціна реалізації (без витрат на реалізацію) та рівень рентабельності виробництва по кожній ланці становитиме:

- 1-ша ланка (виробництво зерна) – 51,8% та 91 грн./ц (51,7%);
- 2-га ланка (зернові елеватори) – 17,2% та 134,4 грн./ц (21,1%);
- 3-тя ланка (млин підприємства) – 22,4% та 192,3 грн./ц (19,8%);
- 4-та ланка (роздрібна торгівля) – 8,6% та 213,1 грн./ц (5,4%).

Товаровиробник формує свій прибуток за рахунок великого обсягу реалізації продукції, проміжна ланка – за рахунок надання проміжній продукції нових споживних властивостей і прискореного обороту, а роздрібна торгівля – за рахунок прискореного обороту реалізації кінцевої продукції.

Як справедливо зазначається в дослідженнях стосовно проблем ціноутворення, діюча система цін на сільськогосподарську продукцію є неефективною й не забезпечує потрібної прибутковості виробництва, необхідної для його розширеного відтворення.

На сьогодні ціноутворення відбувається без врахування двох важливих учасників агропродовольчого ринку: товаровиробників сільгосппродукції та споживачів.

Сільськогосподарські підприємства, як виробники життєво необхідної продукції, а також споживачі, які є інвесторами галузі, опиняються в найгірших умовах. Перші реалізують свою продукцію за «демпінговими цінами», яка, пройшовши проміжне споживання, за монополю високими цінами реалізується в роздрібній мережі споживачам.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, застосування еквівалентної ціни, яка базується на двох китах ціноутворення – нормативній виробничій собівартості та питомій вазі виробничих витрат кожного учасника у загальній їх вартості в кінцевій продукції агропродовольчого ланцюга – забезпечить економічно обґрунтований розподіл вартості між його учасниками.

Для сільськогосподарських підприємств це означатиме спрямування значних фінансових потоків в агросектор, що дозволить:

- оновлювати матеріально-технічну базу сільськогосподарських підприємств згідно вимог, яка на сьогодні внаслідок цінового диспаритету є перешкодою інноваційного розвитку галузі;

- здійснювати в повному обсязі потрібні капіталовкладення у виробництво за напрямками їх спрямування;

- вирішити на кінець надзвичайну гостру проблему розвитку сільських територій та їх облаштування, що є не підйомним вантажем для місцевих органів влади;

- зменшити в разі дотування сільськогосподарських підприємств за винятком необхідного «державного дотаційного кошика», який включає витрати на проведення наукових досліджень, контроль якості продукції, покращення навколишнього середовища, компенсацію втрат внаслідок стихійних, епізоотичних лих тощо.

Бібліографічний список

1. Борхунов Н.А. Экономические модели паритетного развития сельского хозяйства. Режим доступа: <http://www.vniiesh.ru/publications/Stat/9629.html>.

2. Валентинов В.Л. Неэквивалентность межгалузевых отношений в АПК: методологические проблемы эмпирического визначення / В.Л. Валентинов // Экономика АПК. – 2008. – № 7. – С. 20-24.

3. Пасхавер Б.И. Современное состояние ценового паритета в АПК / Б.И. Пасхавер // Экономика АПК. – 2012. – №1. – С. 177-178.

4. Саблук П.Т. Экономический механизм АПК у ринковій системі господарювання / П.Т. Саблук // Экономика АПК. – 2007. – № 2. – С. 3-10.

5. Сільське господарство Тернопільської області за 2012 рік. Статистичний збірник. – Т.: Тернопільське ГУС, 2013. – 223 с.

6. Ушачев И.Г. Паритетность и воспроизводство экономических отношений в агропромышленном комплексе / И.Г. Ушачев, Э.А. Сагайдак // Экономика АПК. – 2007. – № 7. – С. 24-27.

7. Хорунжий М.И. Организация агропромышленного комплекса : учебник / М.И. Хорунжий. – К. : КНЕУ, 2001. – 382 с.

8. Шпикуляк О.Г. Проблемы экономических отношений в механизме ценообразования аграрного рынка / О.Г. Шпикуляк // Экономика АПК. – 2009. – № 10. – С. 77-82.

9. Шпичак О.М. Теоретико-методологические аспекты ценообразования на сельскохозяйственную продукцию / О.М. Шпичак // Экономика АПК. – 2012. – № 8. – С. 3-10.

References

1. Borkhunov, N.A., "Economic models of parity Agriculture Development", available at: <http://vniiesh.ru/publications/Stat/9629.html>.

2. Valentynov, V.L. (2008), "Non-equivalence of interbranch relations in the agro-industrial complex: methodological problems of empirical determination", *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 20-24.

3. Paskhaver, B.Y. (2012), "Modern state of price parity in agriculture", *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 177-178.

4. Sabluk, P.T. (2007), "The economic mechanism APC in a market economic system", *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 3-10.

5. Agriculture Ternopil Oblast, in 2012 (2013), Statistical Yearbook, Ternopil HUS, 223 p.

6. Ushachev, I.G. (2007), "Parity and reproduction of economic relations in agro-industrial complex", *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 24-27.

7. Khorunzhiy, M.Y. (2001), *Organizaciia agropromyslovoho kompleksu* [Organization of agroindustrial complex], KNEU, Kyiv, Ukraine 382 p.

8. Shpykuliak, O.H. (2009), "Problems of economic relations in the agricultural market pricing mechanism", *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 77-82.

9. Shpychak, O.M. (2012), "Theoretical and methodological aspects of pricing on agricultural products", *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 3-10.

Горлачук О.А. ЦІНОВІ ВЗАЄМВІДНОСИНИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Мета. Метою статті є дослідження взаємообумовленості стану і розвитку цінових відносин між учасниками АПК та ефективності сільськогосподарського виробництва на регіональному рівні.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є наукові праці вчених-економістів та економічні і соціальні закони розвитку. Під час дослідження було використано: діалектичний метод, системний метод – при вивченні нееквівалентності відносин; метод аналізу, синтезу, порівняльного аналізу, абстрактно-логічний – при дослідженні сучасного стану цінових відносин сільськогосподарських підприємств із партнерами III сфери АПК.

Результати. Досліджено сучасний стан цінових відносин сільськогосподарських підприємств із партнерами III сфери АПК на регіональному рівні та сукупність факторів, що здійснюють вплив на ефективність агровиробництва. Запропоновано принцип ціноутворення – пропорційний розподіл доданої вартості згідно із часткою виробничих витрат (витрат на переробку, витрати обігу) в загальній їх вартості кінцевої продукції в агропродовольчому ланцюзі.

Наукова новизна. Запропоновано використання еквівалентної ціни, яка розраховується за прикладом цінових відносин учасників інтегрованого агропромислового формування.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані для збалансування економічних відносин сільськогосподарських підприємств із підприємствами переробної сфери АПК в умовах регіону. Це забезпечить підвищення ефективності виробництва в агросекторі та, відповідно, процеси його розширеного відтворення.

Ключові слова: цінові взаємовідносини, ціна, виробничі витрати, еквівалентність взаємовідносин, ефективність.

Horlachuk O.A. PRICE RELATIONSHIPS AND EFFICIENCY OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN THE REGION

Purpose. The aim of the paper is to study the interdependence of the state and development of price relations and the efficiency of agricultural production at the regional level.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the study is scientific work of economists and economic and social laws of development. During the study, we used the dialectical method, a systematic method for the study of non-equivalence relations, method of analysis, synthesis, comparative analysis, abstract and logical – in the study of the modern state price relations of agricultural enterprises with the partners III areas AIC.

Findings. Investigated the current state of price relationships of agricultural enterprises partners with third sphere AIC at the regional level and aggregate of factors influencing on the efficiency agrarian production. The proposed principle of pricing - proportional distribution value added according to the proportion of production costs (expenses for processing, distribution costs) in their total cost of the final product in the agro-food chain.

Originality. The proposed use an equivalent price, calculated by the example of price relations participants the integrated agroindustrialforming.

Practical. The research results can be used to balancing the of economic relations of agricultural enterprises with enterprises of the processing sector agribusiness in conditions of the region. This would increase production efficiency in the agricultural sector and, consequently, the process of expanded reproduction.

Key words: price relationship, price, production costs, equivalence relations, effectiveness.

Горлачук О.А. ЦЕНОВЫЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА В РЕГИОНЕ

Цель. Целью статьи является исследование взаимообусловленности состояния и развития ценовых отношений и эффективности сельскохозяйственного производства на региональном уровне.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой исследования являются научные труды ученых-экономистов и экономические и социальные законы развития. В ходе исследования были использованы диалектический метод, системный метод при изучении неэквивалентности отношений, метод анализа-синтеза, сравнительного анализа, абстрактно-логический – при исследовании современного состояния ценовых отношений сельскохозяйственных предприятий с партнерами III сферы АПК.

Результаты. Исследовано современное состояние ценовых отношений сельскохозяйственных предприятий с партнерами III сферы АПК на региональном уровне и совокупность факторов, оказывающих влияние на эффективность агропроизводства. Предложен принцип ценообразования – пропорциональное распределение добавленной стоимости соответственно с долей производственных затрат (расходов на переработку, издержки обращения) в общей их стоимости конечной продукции в агропродовольственной цепи.

Научная новизна. Предложено использование эквивалентной цены, которая рассчитывается по примеру ценовых отношений участников интегрированного агропромышленного формирования.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы для сбалансирования экономических отношений сельскохозяйственных предприятий с предприятиями перерабатывающей сферы АПК в условиях региона. Это обеспечит повышение эффективности производства в агросекторе и, соответственно, процессы его расширенного воспроизводства.

Ключевые слова: ценовые взаимоотношения, цена, производственные расходы, эквивалентность взаимоотношений, эффективность.

УДК 657.21:636 (477.83)

Нагорнюк О.П.,
аспірант*,
Львівський національний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ В ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ НЕСТІЙКОЇ ЦІНОВОЇ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ

Постановка проблеми. Економічна ефективність бізнесу забезпечується процесом ефективного використання залучених у цей бізнес ресурсів. В умовах командно-адміністративної системи, коли всі стратегічні та значна кількість поточних рішень приймалися галузевими та регіональними органами управління, потреби в розробці механізму формування виробничих витрат і управління ними у сільськогосподарських підприємствах не було. В ринкових умовах господарювання підприємства отримали економічну незалежність і ефективність їхньої діяльності залежить від ефективності управління, зокрема управління витратами. Тому проблематика формування виробничих витрат окремих видів продукції підприємств галузі тваринництва, їх планування та аналіз з метою пошуку та реалізації заходів щодо зниження рівня витрат потребують постійного та першочергового вивчення, оскільки від цього значною мірою залежать, по-перше, фінансові результати діяльності самого підприємства, а, по-друге, його економічний та соціальний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення та дослідження основних засад формування виробничих витрат внесли такі науковці, як В. Г. Андрійчук [1], П. С. Березівський [2], С. І. Дем'яненко [3], П. Т. Саблук [4], Г. В. Черевко [5] та ін.

Вони проводили дослідження щодо теоретичних та практичних аспектів формування виробничих витрат, управління ними, зокрема, розглядали поняття та класифікацію витрат, ефективність управління витратами, особливості сучасної методології вимірювання витрат та обґрунтовували вплив форм власності і господарювання та макроекономічного регулювання на рівень виробничих витрат в сільському господарстві.

Незважаючи на численні наукові розробки, проблема створення ефективного механізму формування виробничих витрат в сільському господарстві, яка б враховувала специфіку галузей тваринництва, залишається невирішеною. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення причинно-наслідкового зв'язку між виробничими витратами сільськогосподарських підприємств України та реалізаційними цінами в галузі тваринництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробничо-господарська діяльність будь-якого сільськогосподарського підприємства неможлива без витрат ресурсів, тобто спочатку мають місце витрати ресурсів, а потім – результати, пов'язані з цими витратами. А основним мотивом діяльності підприємства в ринкових умовах є максимізація прибутку. Реальні можливості реалізації цієї стратегічної мети в багатьох випадках обмежені витратами виробництва та попитом на продукцію, що виробляється. Отримання найбільшого ефекту з найменшими витратами, економія ресурсів, залежать від того, як підприємство вирішує питання управління витратами, котре передбачає пошук способів їх зниження. Витрати є основним обмежником прибутку і одночасно головним чинником, який впливає на обсяг продукції.

Повне і достовірне відображення витрат на виробництво є основою для аналізу господарської діяльності й ефективності виробництва. За економічним змістом витрати групують за такими елементами:

- матеріальні витрати;
- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи;
- амортизація основних засобів та нематеріальних активів;
- інші операційні витрати [5, с. 215].

Існуюча практика діяльності сільськогосподарських підприємств України, що спеціалізуються на продукції тваринництва, за останні роки характеризується домінуванням матеріальних витрат в загальній структурі витрат, про що свідчать дані табл. 1.

За даними табл. 1 видно, що протягом досліджуваного періоду спостерігалася хоч і незначна, однак

* Науковий керівник: Янишин Я.С. – к.е.н., в.о. професора

стійка тенденція до зменшення питомої ваги витрат на оплату праці у структурі загальних витрат на виробництво продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах – з 9,7 % в 2011 році до 9,0 % в 2013 році. Така тенденція обумовлена двома кардинально протилежними своїй суті причинами: підвищенням рівня механізації і автоматизації виробничих процесів у даній галузі та зменшенням чисельності працівників і низького рівня оплати праці.

Таблиця 1

Структура витрат на виробництво продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України за 2011-2013, %

Статті витрат	Роки					
	2011		2012		2013	
	Сума, млн. грн.	Питома вага, %	Сума, млн. грн.	Питома вага, %	Сума, млн. грн.	Питома вага, %
Витрати на оплату праці	2785,4	9,7	3081,2	9,2	3218,6	9,0
Відрахування на соціальні заходи	1028,0	3,6	1128,4	3,4	1175,6	3,3
Матеріальні витрати, які увійшли у собівартість продукції	22521,4	78,7	26496,5	79,1	28139,1	79,0
у т.ч. корми	16596,1	58,0	18476,0	55,2	20494,5	57,5
з них корми покупні	8070,9	28,2	8967,6	26,8	9983,6	28,0
інша продукція сільського господарства	943,6	3,3	2167,3	6,5	1161,9	3,3
нафтопродукти	833,3	2,9	920,9	2,8	999,7	2,8
електроенергія	827,1	2,9	945,3	2,8	1068,1	3,0
паливо	588,6	2,1	714,8	2,1	723,3	2,0
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	767,7	2,7	942,0	2,8	969,4	2,7
оплата послуг і робіт, що виконуються сторонніми організаціями та інші матеріальні витрати	1965,0	6,9	2330,2	7,0	2722,2	7,6
Амортизація основних засобів	1038,0	3,6	1369,3	4,1	1580,4	4,4
Інші витрати	1228,0	4,3	1410,2	4,2	1518,9	4,3
Всього витрат	28600,8	100,0	33485,6	100,0	35632,6	100,0

Джерело : складено за даними [6; 7; 8].

Основну частку у витратах на виробництво продукції тваринництва займають прямі матеріальні витрати (середнє значення яких протягом досліджуваних років становило 78,9 %). Зважаючи на те, що основним чинником, який визначає продуктивність тварин, є годівля, частка кормів у структурі загальних витрат є значною – 58,0% в 2011 році, 55,2% в 2012 році та 57,5% в 2013 році.

Зростання питомої ваги витрат на оплату послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями (з 6,9 % у 2011 році до 7,6 % у 2013 році) може бути свідченням розширення економічних відносин сільськогосподарських підприємств із організаціями аграрного сервісу.

Немаловажне значення у формуванні загальної суми витрат в галузі тваринництва займає не лише елементний їх склад, а й також видова їх структура. Динаміку витрат на виробництво продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України в розрізі основних видів продукції розглянемо в табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка витрат на виробництво основних видів продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України за 2011-2013 роки, грн./ц

Продукція	Роки			Відхилення 2012/2011		Відхилення 2013/2012	
	2011	2012	2013	Абсолютне, грн.	Темп росту, %	Абсолютне, грн.	Темп росту, %
Молоко	232,8	242,6	272,5	9,8	104,2	29,9	112,3
Яловичина	1867,3	2056,6	2198,2	189,3	110,1	141,6	106,9
Свинина	1277,2	1336	1361,4	58,8	104,6	25,4	101,9

Джерело: складено за даними [6; 7; 8].

Як видно з даних табл. 2, витрати на виробництво продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України характеризувались стійкою тенденцією до зростання в розрізі усіх видів продукції. Так, витрати на виробництво 1 ц молока зросли на 9,8 грн. (на 4,2%) в 2012 році та на 29,9 грн. (на 12,3%) в 2013 році. Зростання витрат на виробництво 1 ц яловичини становило

189,3 грн. (на 10,1%) в 2012 році та 141,6 грн. (на 6,9%) в 2013 році. Найменшими темпами зростали витрати на реалізацію свинини – на 4,6% в 2012 році та на 1,9% в 2013 році.

Теорія і практика формування витрат будь-якого виробництва, в тому числі і продукції тваринництва поряд із поелементним складом і видовою структурою визначають також і їх собівартість.

Собівартість як економічна категорія представляє собою відокремлену частину вартості. Основу цієї категорії становлять вартість спожитих засобів виробництва і вартість необхідного продукту. В конкретно економічному розумінні собівартість – це грошовий вираз витрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг) [1, с. 121]. Тенденції у динаміці повної собівартості основних видів продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України відображено в табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка повної собівартості основних видів продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України за 2011-2013 роки, грн./ц

Продукція	Роки			Відхилення 2012/2011		Відхилення 2013/2012	
	2011	2012	2013	Абсолютне, грн.	Темп росту, %	Абсолютне, грн.	Темп росту, %
Молоко	264,30	266,52	304,25	2,2	100,8	37,7	114,2
Яловичина	1590,90	1754,86	1857,58	164,0	110,3	102,7	105,9
Свинина	1417,58	1562,64	1549,73	145,1	110,2	-12,9	99,2

Джерело: складено за даними [6; 7; 8].

Повна собівартість 1 ц продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України зростала протягом досліджуваного періоду по всіх її видах, за винятком свинини (у 2013 році собівартість 1 ц свинини знизилась на 0,8%).

Одним з основних факторів забезпечення прибутковості діяльності сільськогосподарських підприємств є сформований рівень реалізаційних цін на аграрну продукцію (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка реалізаційних цін на основні види продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України за 2011-2013 роки, грн./ц

Продукція	Роки			Відхилення 2012/2011		Відхилення 2013/2012	
	2011	2012	2013	Абсолютне, грн.	Темп росту, %	Абсолютне, грн.	Темп росту, %
Молоко	313,12	272,74	345,75	-40,4	87,1	73,0	126,8
Яловичина	1196,68	1236,94	1053,70	40,3	103,4	-183,2	85,2
Свинина	1364,79	1594,11	1552,57	229,3	116,8	-41,5	97,4

Джерело: складено за даними [6; 7; 8].

З даних табл. 4 видно, що протягом досліджуваних років ціни реалізації продукції тваринництва не мали стійких тенденцій. Найбільший приріст ціни був на молоко в 2013 році – на 26,8%. Натомість ціна реалізації яловичини в цьому році знизилася на 14,8%, а свинини – на 2,6%.

Ймовірними причинами такої цінової ситуації в Україні є зниження платоспроможності попиту населення (населення віддає перевагу дешевшим видам м'яса, таким як курятина), а також зростання вартості енергоносіїв і послуг для сільськогосподарських підприємств. Проблемою українського ринку яловичини також є те, що ціна на якісне м'ясо спеціалізованих порід ВРХ не відрізняється від ціни на м'ясо молочних порід.

Протягом останніх років макроекономічні чинники в Україні не сприяли розвитку виробництва продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах, внаслідок чого результати їх господарської діяльності залишаються низькими, що підтверджується показниками, наведеними на рис. 1.

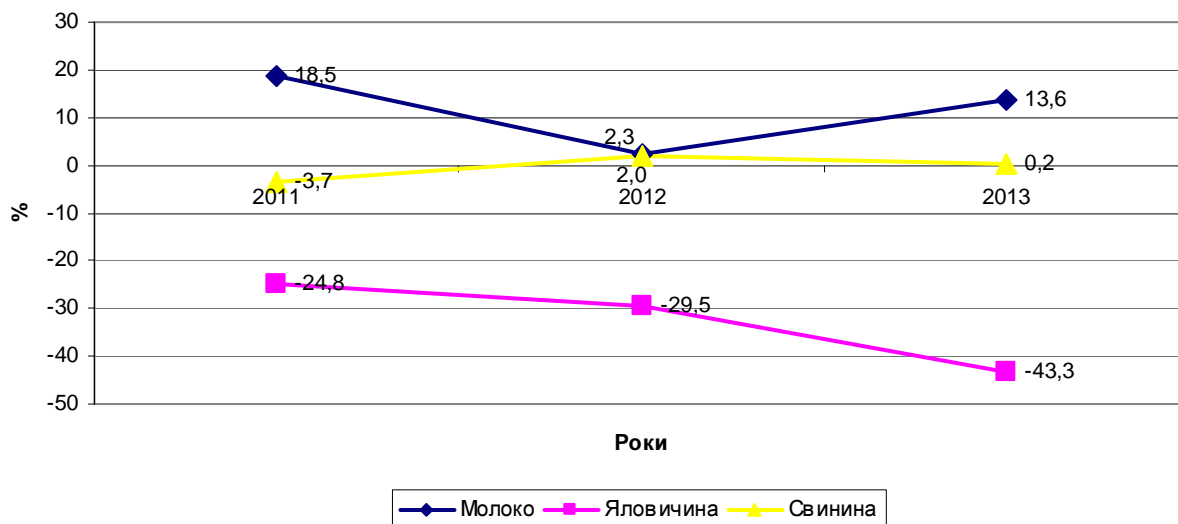

Рис. 1. Рівень рентабельності виробництва основних видів продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України за 2011-2013 роки, %

Джерело: побудовано за даними [6; 7; 8].

Проведене дослідження підтверджує той факт, що збільшення собівартості виробництва окремих видів продукції тваринництва і нижчі темпи зростання середніх реалізаційних цін не дали можливості забезпечити оптимальний рівень рентабельності виробництва у сільськогосподарських підприємствах протягом досліджуваних років. Оптимальний рівень рентабельності, а це 30-50% [4, с. 179], забезпечує розширене виробництво і зростання фондів матеріального стимулювання; характеризує ефективність витрат і є основою для обґрунтування найбільш раціональної галузевої структури господарств та отримання необхідної кількості прибутку, як основного регулятора виробництва в ринкових умовах. На відміну від інших видів продукції тваринництва, виробництво молока в Україні протягом усіх досліджуваних років було рентабельним – 18,5% в 2011 році, 2,3% в 2012 році та 13,6% в 2013 році.

За досліджуваний період виробництво яловичини в сільськогосподарських підприємствах України було нерентабельним, а зменшення ціни її реалізації в 2013 році на 14,8% призвело до рекордно низького показника збитковості –43,3%.

Аналізуючи ситуацію, що склалася в сільськогосподарських підприємствах України, вважаємо, що основними і першочерговими напрямками зниження виробничих витрат в галузі тваринництва є:

- удосконалення галузевої структури сільськогосподарських підприємств з орієнтацією на вимоги ринку;
- підвищення продуктивності праці на основі комплексної автоматизації та механізації виробництва;
- дотримання режиму економії при використанні матеріально-грошових ресурсів;
- удосконалення маркетингової діяльності сільськогосподарських підприємств;
- розвиток агропромислової інтеграції.

Зважаючи на те, що значну частину витрат у виробництві продукції тваринництва займають корми, то для забезпечення ефективного розвитку та підвищення економічної ефективності галузі необхідно удосконалити систему годівлі: покращувати раціони тварин, підвищувати їх поживність, збалансовувати склад раціону та зменшувати витрати кормів на формування одиниці продукції.

Висновки з проведеного дослідження. В результаті проведеного дослідження нами було встановлено:

1. Витрати на виробництво продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України характеризувались стійкою тенденцією до зростання в розрізі усіх видів продукції.

2. Основну частку у витратах на виробництво продукції тваринництва займають прямі матеріальні витрати (середнє значення яких протягом досліджуваних років становило 78,9 %). Серед матеріальних витрат найбільшу питому вагу займають корми.

3. Протягом досліджуваних років ціни реалізації продукції тваринництва не мали стійких тенденцій. Найбільший приріст ціни був на молоко в 2013 році – на 26,8%. Натомість ціна реалізації яловичини в цьому році знизилася на 14,8%, а свинини – на 2,6%.

4. Нестабільність цін на продукцію тваринництва обмежує відтворювальний потенціал сільськогосподарських підприємств та вносить дестабілізуючий вплив в процеси відтворення. Така ситуація не дозволяє товаровиробникам сформувати достатні для відтворення обсяги нагромаджень,

доходи товаровиробників нестабільні, зростання собівартості потребує зростання доходів для відшкодування понесених витрат.

Бібліографічний список

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : [підручник] / В.Г. Андрійчук. – [2-ге вид., доповн. і переробл.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Березівський П.С. Організація виробництва в аграрних формуваннях : [навч. посіб.] / П.С. Березівський, Н.І. Михайлюк. – К. : Центр навч. літ., 2005. – 560 с.
3. Дем'яненко С.І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві / С.І. Дем'яненко. – К. : КНЕУ, 1998. – 264 с.
4. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні : [монографія] / [Саблук П.Т., Бойко В.І., Мостенська Т.Л. та ін.] ; за ред. П.Т. Саблука і В.І. Бойка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.
5. Економіка підприємств : [навч. посіб.] / [Черевко В.Г., Горбонос Ф.В., Іваницька Г.Б., Павленчик Н.Ф.]. – Львів : Апріорі, 2004. – 384 с.
6. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік : [стат. бюл.] / [ред. О.М. Прокопенка]. – К. : Держкомстат України, 2014. – 84 с.
7. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік : [стат. бюл.] / [ред. О.М. Прокопенка]. – К. : Держкомстат України, 2013. – 88 с.
8. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік : [стат. бюл.] / [ред. О.М. Прокопенка]. – К. : Держкомстат України, 2012. – 88 с.

References

1. Andriichuk, V.G. (2002), *Ekonomika ahrarnykh pidpriemstv* [Economics farms], KNEU, Kyiv, Ukraine, 624 p.
2. Berezivskiy, P.S. and Mykhailiuk, N.I. (2005), *Orhanizatsiia vyrobnytstva v ahrarnykh formuvanniakh* [Organization of production in agrarian formations], tutorial, Tsentr navch. lit., Kyiv, Ukraine, 560 p.
3. Demianenko, S.I. (1998), *Menedzhment vyrobnychyykh vytrat u silskomu hospodarstvi* [Management of production costs in agriculture], KNEU, Kyiv, Ukraine, 264 p.
4. Sabluk, P.T., Boiko, V.I., Mostenska, T.L. et al. (2005), *Ekonomika vyrobnytstva moloka i molochnoi produktsii v Ukraini* [Economics of milk production and dairy products in Ukraine], monograph, NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 340 p.
5. Cherevko, V.H., Horbonos, F.V., Ivanytska, H.B. and Pavlenchuk, N.F. (2004), *Ekonomika pidpriemstv* [Business economics], Apriori, Lviv, Ukraine, 384 p.
6. Prokopenko, O.M. (2014), *Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2013 rik* [Basic economic indicators of agriculture goods production in agricultural enterprises for 2013 year], *Stat. biul.* [Statistics bulletin], Derzhkomstat Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 84 p.
7. Prokopenko, O.M. (2013), *Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2012 rik* [Basic economic indicators of agriculture goods production in agricultural enterprises for 2012 year], *Stat. biul.* [Statistics bulletin], Derzhkomstat Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 88 p.
8. Prokopenko, O.M. (2012), *Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh za 2011 rik* [Basic economic indicators of agriculture goods production in agricultural enterprises for 2011 year], *Stat. biul.* [Statistics bulletin], Derzhkomstat Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 88 p.

Нагорнюк О.П. ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ В ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА В УМОВАХ НЕСТІЙКОЇ ЦІНОВОЇ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ

Мета. Метою дослідження є визначення причинно-наслідкового зв'язку між виробничими витратами сільськогосподарських підприємств України та реалізаційними цінами в галузі тваринництва.

Методика дослідження. У дослідженні використовувались такі методи економічних досліджень: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення, аналіз публікацій вітчизняних учених, формування висновків і пропозицій); статистико-економічний (вивчення структурно-динамічних тенденцій у формуванні виробничих витрат в галузі тваринництва); графічний прийом для наочного зображення динаміки показників.

Результати. В результаті проведеного дослідження виявлено, що витрати на виробництво продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України характеризувались стійкою тенденцією до зростання в розрізі усіх видів продукції. Основну частку у витратах на виробництво продукції тваринництва

займають прямі матеріальні витрати – в середньому 78,9%. Встановлено, що протягом досліджуваних років ціни реалізації продукції тваринництва не мали стійких тенденцій. Нестабільність цін на продукцію тваринництва обмежує відтворувальний потенціал сільськогосподарських підприємств та вносить дестабілізуючий вплив в процеси відтворення. Така ситуація не дозволяє товаровиробникам сформувати достатні для відтворення обсяги нагромаджень, доходи товаровиробників нестабільні, зростання собівартості потребує зростання доходів для відшкодування понесених витрат.

Наукова новизна. Обґрунтовано причинно-наслідковий зв'язок між виробничими витратами сільськогосподарських підприємств України та реалізаційними цінами в галузі тваринництва.

Практична значущість. Висновки та пропозиції, одержані в процесі дослідження, спрямовані на створення і ефективне функціонування економічного механізму формування виробничих витрат в тваринництві та на прийняття конкретних управлінських рішень щодо калькулювання собівартості продукції галузі та ціноутворення на неї в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: виробничі витрати, тваринництво, собівартість, середні ціни реалізації, рентабельність.

Nahorniuk O.P. FORMATION OF THE PRODUCTION COSTS IN LIVESTOCK IN THE PRICE UNSTABLE MARKET CONDITIONS

Purpose. The aim of the study is to determine the causal relationship between production costs of agricultural enterprises in Ukraine and trade prices in livestock.

Methodology of research. The study used the following methods of economic research: abstract-logical (theoretical generalization, analysis of publications domestic scientists, forming conclusions and proposals); statistical and economic (the study of structural and dynamic trends shaping the production costs of livestock); graphic technique to visualize the dynamics of the image.

Findings. It is discovered as a result of the conducted research, that the cost of livestock production in agricultural enterprises of Ukraine were characterized by strong upward trends in the context of all products. The main share in the costs of livestock production take direct material costs – an average of 78,9%. It is set that during the years studied sale prices of animal products had unstable trends. Unstable prices of animal products limits the reproductive potential of agricultural enterprises and makes a destabilizing effect in the reproduction process. This situation does not allow producers to form sufficient to reproduce the volume of savings, income producers unstable growth requires growth in cost of revenue for reimbursement of expenses.

Originality. Proved a causal link between the production costs of agricultural enterprises in Ukraine and trade prices in livestock.

Practical value. Conclusions and suggestions received during research aimed at the creation and effective functioning of the economic mechanism of formation of the production costs of livestock and the adoption of specific management decisions on costing and pricing of the industry on her farms.

Key words: production costs, livestock, cost, average selling prices, profitability.

Нагорнюк О.П. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАТРАТ В ОБЛАСТИ ЖИВОТНОВОДСТВА В УСЛОВИЯХ НЕУСТОЙЧИВОЙ ЦЕНОВОЙ КОНЪЮНКТУРЫ РЫНКА

Цель. Целью исследования является определение причинно-следственной связи между производственными затратами сельскохозяйственных предприятий Украины и ценам реализации в области животноводства.

Методика исследования. В исследовании использовались следующие методы экономических исследований: абстрактно-логический (теоретические обобщения, анализ публикаций отечественных ученых, формирование выводов и предложений); статистико-экономический (изучение структурно-динамических тенденций в формировании производственных затрат в животноводстве); графический прием для наглядного изображения динамики показателей.

Результаты. В результате проведенного исследования выявлено, что затраты на производство продукции животноводства в сельскохозяйственных предприятиях Украины характеризовались устойчивой тенденцией к росту в разрезе всех видов продукции. Основную долю в затратах на производство продукции животноводства занимают прямые материальные затраты – в среднем 78,9%. Установлено, что в течение исследуемых лет цены реализации продукции животноводства не имели устойчивых тенденций. Нестабильность цен на продукцию животноводства ограничивает воспроизводственный потенциал сельскохозяйственных предприятий и вносит дестабилизирующее влияние в процессы воспроизводства. Такая ситуация не позволяет товаропроизводителям сформировать достаточные для воспроизведения объемы накоплений, доходы товаропроизводителей нестабильны, рост себестоимости требует роста доходов для возмещения понесенных расходов.

Научная новизна. Обоснованно причинно-следственная связь между производственными затратами сельскохозяйственных предприятий Украины и ценам реализации в области животноводства.

Практическая значимость. Выводы и предложения, полученные в процессе исследования, направленные на создание и эффективное функционирование экономического механизма формирования производственных затрат в животноводстве и на принятие конкретных управленческих решений по калькулированию себестоимости продукции отрасли и ценообразования на нее в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: производственные расходы, животноводство, себестоимость, средние цены реализации, рентабельность.

УДК 65.012:338.5:631.14

Рудич О.А.,
аспірант*,

Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка

ЦІНА ЯК ФУНДАТОР ФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Постановка проблеми. Політика щодо адміністративного впливу на діяльність суб'єктів ринку представляє собою по суті затверджений механізм регулювання ситуації на певному ринку та забезпечує ефективність використання системи державних заходів управління, що скеровані на підтримку інтересів суб'єктів господарювання на ринку.

В сьогоденних умовах господарювання ведення діяльності будь-яким суб'єктом господарювання передбачає наявність постійного моніторингу стану справ в економіці, особливо в частині взаємодії ринку та процесу ціноутворення. У даному випадку наголос слід ставити на створення дієвого механізму поєднання економічних інтересів підприємців та соціально-економічних інтересів споживачів. При цьому слід правильно встановити принцип раціональної побудови фінансових взаємовідносин, що буде відповідати суспільно необхідному рівню розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класиками з теорії цін на ринку можна вважати П. Дойль [1], Ф. Котлера [2], М. Портера [3], тощо. Але зазначені класиками постулати внаслідок специфічності ситуації слабо адаптовані до реалій економіки України, а розробки вітчизняних вчених, таких як В. В. Боковець [4], Л. Круковська [5; 6], Т. С. Максимова [7], В. С. Пінішко [8], С. А. Стасіневич [9], Д. В. Шиян [10] залишають окремі питання недостатньо висвітленими, що значно знижує ефективність обраної цінової політики. До них належать і особливості встановлення впливу ціни на формування конкурентних відносин.

Постановка завдання. Дослідження проблеми цін і ціноутворення в Україні має свою специфіку. Розвиток ринкових відносин в Україні, практика встановлення цін і цінового регулювання має відмінності від багатовікового еволюційного розвитку, результати якого дала розвинута ринкова економіка з її механізмами господарювання.

Застосування цінових стратегій підприємством передбачає необхідність постійного, планомірного та достовірного відстеження кон'юнктурних характеристик цільового ринку продукції з використанням інструментів маркетингових досліджень, цінового моніторингу, а також сучасних методів прогнозування та планування.

Метою статті є розгляд підходів щодо особливостей ціноутворення на продукцію підприємства в різних конкурентних умовах ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування цінової політики в Україні спрямовано на забезпечення відповідності цін між галузями національної економіки, враховуючи еквівалентність обміну між ними.

Так, наприклад, якщо на певному сегменті товарного ринку спостерігається збільшення обсягів пропозиції, в результаті чого фіксується зниження цін на товар, підприємству слід збільшувати обсяги виробництва, при цьому знижуючи обсяги реалізації. При цьому постачання продукції (за встановленою ціною) постійному споживачеві не повинне припинятися за жодних умов зміни ринкової ситуації. Довгострокові договори на постачання товару мають містити умови гнучкого ціноутворення, що дозволить враховувати зміни кон'юнктури ринку та більш повно реалізовувати економічні інтереси товаровиробника.

Якщо ж на ринку має місце тенденція до зниження цін на продукцію, а отже – збільшення обсягів попиту з боку потенційних споживачів, підприємству аналогічно слід зменшувати обсяги реалізації продукції при збільшенні обсягів виробництва, тобто застосовувати стратегію очікування.

Ми вважаємо, якщо на окремому сегменті товарного ринку фіксується збільшення цін, в результаті чого відбувається зменшення обсягів попиту, тоді підприємству необхідно збільшувати обсяги пропозиції, або утримувати їх на попередньому рівні. При цьому зміни обсягів виробництва повинні мати ритмічно-поступовий характер. Підприємства мають уникати стрімких зрушень в обсягах виробництва, допускаючи їх в обсягах пропозиції.

В розрахунках показників табл. 1 продемонстровано реакції виробника на зміни цін на продукцію (для зміни обсягів попиту та пропозиції розрахунки не проводилися).

На основі здійснених розрахунків встановлено, що при стратегії розширення за першого варіанту розвитку кон'юнктури ринку (збільшення обсягів пропозиції – зниження цін) в результаті зниження ціни на 1 відсотковий пункт підприємству необхідно збільшувати обсяги виробництва за

* Науковий керівник: Птащенко Л.О. – доктор економічних наук, професор

рахунок інтенсифікації технологій на 1 відсотковий пункт, при цьому знижуючи обсяги реалізації продукції практично на 4 відсоткових пункти.

Таблиця 1

Параметри зміни керованих показників діяльності підприємств-виробників продукції за різними стратегіями

Характер зрушень показників кон'юнктури ринку	Керовані показники діяльності підприємства-виробника	Відносна зміна керованих показників діяльності підприємства-виробника при зрушенні показників кон'юнктури ринку на 1 відсотковий пункт протягом календарного місяця, % (за різними стратегіями, «+» – збільшення, «-» – зменшення)		
		стратегія розширення	стратегія стабілізації	стратегія виживання
Збільшення обсягів пропозиції – зниження цін	Обсяг виробництва	1,0	0,3	0,2
	Обсяг реалізації	-3,7	-0,9	-1,4
Зниження цін – збільшення обсягів попиту	Обсяг виробництва	8,2	2,1	0,2
	Обсяг реалізації	-3,7	-0,9	-0,4
Зменшення обсягів пропозиції – підвищення цін	Обсяг виробництва	8,2	2,0	0,6
	Обсяг реалізації	4,1	1,0	0,5
Підвищення цін – зменшення обсягів попиту	Обсяг виробництва	0	0	0
	Обсяг реалізації	4,1	1,0	0,5

Джерело: розраховано за допомогою програмного продукту «OLAP - анализ данных (IT-business intelligence)»

Якщо на ринку за стратегії розширення спостерігається зниження рівня цін (на 1 відсотковий пункт) та збільшення обсягів попиту, то необхідно підвищувати обсяги виробництва продукції на підприємстві приблизно на 8 відсоткових пунктів. Однак, як показали здійснені розрахунки, обсяги реалізації необхідно скоротити майже на 4 відсоткових пункти, як і при першому варіанті розвитку кон'юнктури ринку.

У випадку зменшення обсягів пропозиції – підвищення цін (на 1 відсотковий пункт) суб'єкту господарювання необхідно збільшити обсяги виробництва на 8 відсоткових пунктів за рахунок інтенсифікації технологій. При цьому також слід збільшувати й обсяги збуту продукції практично на 4 відсоткових пункти.

Якщо ж на ринку фіксується четвертий варіант розвитку кон'юнктури ринку, то при стратегії розширення обсяги виробництва продукції на підприємстві пропонується не змінювати (тобто, стабілізувати). Однак підвищувати обсяги збуту потрібно майже на 4 відсоткових пункти за рахунок інтенсифікації продажів та диференціації збуту.

Проте, застосування розглянутих стратегій підприємством передбачає необхідність постійного, планомірного та достовірного відстеження кон'юнктурних характеристик цільового ринку продукції з використанням інструментів маркетингових досліджень, цінового моніторингу, а також сучасних методів прогнозування та планування. Тобто без релевантної інформаційної бази доведення запропонованих стратегій до рівня практичної реалізації у вигляді відповідних управлінських процедур унеможливується.

Застосовуючи цінову дискримінацію, монополіст як би «виправляє» основний негативний результат монополізації – зменшення пропозиції. Тому відношення громадськості й уряду до цінової дискримінації неоднозначне. З одного боку, меншає споживча вигода і збільшується прибуток фірми, а з іншого, росте обсяг пропозиції і попиту. Це двояке відношення знаходить відображення і в антимонопольному законодавстві. Цінова дискримінація визнається незаконною, якщо проводиться з причин, не пов'язаних із зменшенням витрат виробництва або підтримки необхідної конкурентоздатності. Але доводити це повинна не фірма, а той, хто її звинувачує в монопольній поведінці.

Вплив зміни ціни на прибуток підприємства на ринку наочно проілюстрований в таблиці 2.

У довгостроковому аспекті монополіст поводить також, як і в короткостроковому, тобто намагається підтримувати монопольно високий прибуток. Монопольний прибуток може істотно перевищувати нормальний прибуток, внаслідок чого монопольна рента, тобто надприбуток, що отримується фірмою внаслідок її монопольного стану на ринку, високий [11]. Такий стан може залишатися незмінним досить довго, оскільки бар'єри для входу конкурентів на монопольний ринок високі. Ці бар'єри, як правило, мають чисто економічну природу – високу ціну вибору вже монополізованого бізнесу.

Справа в тому, що монополіст, здатний задовольнити весь попит споживачів на деякий товар без близьких замінників, має величезні масштаби виробництва. Великі обсяги виробництва дозволяють монополісту знижувати питомі витрати. Конкуренту, щоб успішно ввійти в ринок, потрібно також забезпечити низькі витрати, тобто також мати достатній обсяг виробництва, що вимагає значних капітальних витрат. Високі капітальні витрати в поєднанні з невизначеністю успіху на монополізованому ринку і є серйозною перешкодою для входу конкурентів на монопольний ринок. Очікувана конкурентом економічна рента повинна бути настільки високою, щоб виправдати в очах підприємця витрати, пов'язані з впровадженням в ринок. Монополію легше не допустити, ніж зруйнувати. На це зазвичай і направлені антимонопольні акти [6].

Таблиця 2

Вплив зміни цін на прибуток підприємства на ринку

Прибуток	Зростання цін	Зниження цін
Прибуток збільшується	Наявність незадоволеного попиту. Необґрунтовано низька первісна ціна в порівнянні з тією, яку згодні заплатити покупці. Ринок нечутливий до цін. Товар має такі властивості, що більш висока ціна робить товар привабливим в очах багатьох споживачів або приводить до розширення сегмента покупців. Складається ситуація, коли зростає місткість ринку (зростання доходів, поліпшення економічного становища в країні). Конкуренти також підвищують ціни.	Висока еластичність попиту на товар, в результаті чого обсяг продажу зростає швидше, ніж зменшується відносний прибуток. Ціна в базовому варіанті була необґрунтовано завищена і її зниження розширило сегмент споживачів. Витрати на одиницю товару (виробів) знижуються більшими темпами, ніж прибуток (до певного моменту). Зниження ціни сприяє виходу на нові ринки збуту. Відхід конкуруючих підприємств із ринку й ріст попиту.
Прибуток зменшується	Висока інфляція, обумовлена зростанням цін на фактори виробництва: вони ростуть швидше, ніж ціна на товар, у результаті знижується відносний прибуток на одиницю продукції. Висока чутливість попиту покупців, темп росту ціни нижчий, ніж темп зниження обсягу продажу. Первісна ціна була обґрунтована в очах споживачів, і її ріст призводить до відмови від покупок. Конкуренти залишають ціни на колишньому рівні. Ріст цін випереджає доходи споживачів (погіршення економічного становища). Наявність товарів-субститутів досить велика, і ціни на них ростуть меншими темпами або постійні.	Ринок зовсім нечутливий до зміни ціни або еластичність попиту слабка, тому не змінюється обсяг продажу. Конкуренти також знижують ціни. Первісна ціна була обґрунтована і покупці розглядають її зниження як погіршення якісних характеристик товару. Підприємство ставило завдання розширення частки ринку, не звертаючи уваги на прибуток, або шляхом зниження ціни намагалося не допустити на ринок конкурентів. Ситуація в економіці настільки кризова, що зниження цін не компенсує зменшення доходів споживачів.

Джерело: [13]

Внаслідок «очевидних» для більшості населення і засобів масової інформації негативних наслідків монополізації, уряд бере діяльність монополії під контроль. При цьому загальна ідея – примусити монополію діяти «за правилами» досконалого ринку, тобто встановлювати ціни на рівні маржинальних витрат [12]. Фірми намагаються зафіксувати ціну на рівні середніх витрат, а обсяг випуску – на розумній межі потужностей. Але практично це нелегко зробити. У результаті на практиці ціну наказується встановлювати на рівні деякої надбавки до середніх витрат. Наприклад, питоми витрати плюс 10% від їх величини. Надбавка, що встановлюється, звичайно відображає громадську думку відносно, так званої, справедливої норми віддачі в даній галузевій групі.

У разі відсутності контролю фірма встановила б занижений обсяг випуску при високій ціні, внаслідок чого мала б монопольний прибуток. З іншого боку, відповідно до суспільних інтересів, держава повинна була б встановити для фірми об'єм пропозиції й ціну. При цьому, фірма мала б збитки, які повинні були б покриватися за рахунок державних дотацій. За такою схемою, наприклад, працюють деякі хлібозаводи.

Тому держава визначає для фірми норму рентабельності до витрат на рівні частки від питомих витрат. Переваги природної монополії використовуються на благо суспільства.

Вищенаведена теорія на практиці виглядає трохи інакше. Внаслідок фіксування норми рентабельності до витрат фірмі стає вигідно нарощувати витрати. Отже, фірма перестає мінімізувати витрати, і весь маржинальний аналіз не працює: криві попиту і пропозиції втрачають значення, на основі якого будувалися самі принципи регулювання. Тому в реальному житті державі доводиться брати фірму і під адміністративний контроль. Крім того, встановлення нормального прибутку для монополії з величезним капіталом різко підвищує бар'єри для входу конкурентів висока ціна вибору при малій віддачі в майбутньому. Такий спосіб контролю доцільний у разі природної монополії, але не може служити шаблоном для всіх монополій. Тому держава насамперед намагається не допустити утворення монополій, крім природних.

У свою чергу подібні переваги повинні сприяти та призводити до чисто позитивних наслідків. Спекулятивні вимоги щодо запобігання вільної конкуренції або загальні твердження щодо зниження ціни не будуть визнаватися як перевага, а стануть приводом для антимонопольної перевірки.

Економічні переваги повинні бути схвалені не лише сторонами угоди, але також споживачами. Взагалі, передача переваг споживачам залежатиме від інтенсивності конкуренції на відповідному ринку. Тиск конкуренції забезпечує, як правило, більш низькі ціни або спонукає суб'єктів господарювання якомога швидше доставити нову продукцію на ринок. Тому, якщо на ринку підтримується достатня конкуренція, яка здатна ефективно обмежити сторони угоди, цінове регулювання буде гарантувати, що споживачі отримають справедливую частку економічних переваг.

Висновки з проведеного дослідження. Розглянуті підходи щодо особливостей ціноутворення в різних конкурентних умовах дозволяють компаніям орієнтуватися в ситуації на ринку, з'ясувати своє поточне становище з тим, щоб правильно вибрати ринкову поведінку щодо встановлення цін на свої товари. Ці знання будуть сприяти побудові своєї цінової стратегії таким чином, щоб досягти найбільших прибутків, привернути увагу більшої кількості споживачів до товарів фірми, набути конкурентних переваг.

У подальших дослідженнях слід звертати увагу на створення ефективного господарського механізму цінового регулювання та фінансових взаємовідносин в різних галузях економіки.

Бібліографічний список

1. Дойль П. Маркетинг, менеджмент и стратегии / П. Дойль, Ф. Штерн ; [пер. с англ. А. Смольский]. – М. : Питер, 2007. – 542 с.
2. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер, К. Л. Келлер ; [пер. с англ. В. Кузин]. – М. : Питер, 2014. – 800 с.
3. Портер М. Э. Конкуренция / Майкл Э. Портер. – М. : Вильямс, 2010. – 591 с.
4. Боковець В. В. Цінова політика як головний складовий економічного механізму управління підприємством / В. В. Боковець // Проблеми сталого розвитку національних економік. – Херсон, 2013. – С. 394-396.
5. Круковська Л. Механізми реалізації державної політики у сфері контролю цін і ціноутворення: середовище, характер та методи впливів / Л. Круковська // Ефективність державного управління. – Львів, 2012. – Вип. 30. – С. 307-315.
6. Круковська Л. М. Ринок, ціни та ціноутворення в Україні: теорія та практика / Л. Круковська // Демократичне врядування: наука, освіта, практика. – К., 2009. – Т. 3. – С. 184-186.
7. Максимова Т. С. Методичні аспекти діагностування цінової політики конкурентів / Т. С. Максимова // Маркетинг: теорія і практика. – Луганськ, 2013. – № 19. – С. 93-98.
8. Пінішко В. С. Ціни і ціноутворення / Пінішко В. С., Рудницька О. С., Юсипович О. І. ; Укоопспілка, Львів. комерц. акад. – Л. : Вид-во Львів. комерц. акад., 2013. – 191 с.
9. Стасіневич С. А. Особливості цінової «стандартизації» в умовах глобалізації торговельної діяльності / С. А. Стасіневич // Формування ринкових відносин в Україні. – К., 2013. – № 2 (141). – С. 79-81.
10. Шиян Д. В. Ціновий механізм в умовах циклічного розвитку / Д. В. Шиян // Збірник наукових праць ТДАУ (економічні науки). – Мелітополь, 2012. – № 2 (18). – Т. 3. – С. 324-331.
11. Ерухимович І. Л. Ценообразование / І. Л. Ерухимович. – К. : МАУП, 2003. – 108 с.
12. Корінев В. Л. Методичний підхід до ціноутворення в умовах нестабільної економіки / В. Л. Корінев // Держава та регіони. – 2007. – № 6. – С. 63-68.
13. Длігач А. О. Маркетингова цінова політика: світовий досвід, вітчизняна практика : [навч. посібник] / А. О. Длігач. – К. : ВД «Професіонал», 2010. – 304 с.

References

1. Doil, P. and Shtern, F. (2007), *Marketing, menedzhment i stratehii* [Marketing, management and strategy], Translated by A. Smolskii, Piter, Moscow, Russia, 542 p.
2. Kotler, F. and Keller, K. L. (2014), *Marketing menedzhment* [Marketing management], Translated by V. Kuzin, Piter, Moscow, Russia, 800 p.
3. Porter, M. (2010), *Konkurentsia* [Competition], Viliams, Moscow, Russia, 591 p.
4. Bokovets, V. V. (2013), "Pricing Policy as a part of the economic mechanism of management now", *Problemy staloho rozvytku natsionalnykh ekonomik*, Kherson, pp. 394-396.
5. Krukovska, L. (2012), "Mechanisms of state policy in the sphere of control of prices and pricing: environment, nature and methods of impact", *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, issue 30, pp. 307-315.
6. Krukovska, L. (2009). "Rynok, tsiny ta tsinoutvorennia v Ukrayini: teoriya ta praktyka", *Demokratychnе vryaduvannya: nauka, osvita, praktyka*. Vol. 3, pp. 184-186.
7. Maksymova, T. S. (2013), "Methodological aspects of diagnosing pricing policies of competitors", *Marketynh: teoriia i praktyka*, no. 19, pp. 93-98.
8. Pinishko, V. S., Rudnytska, O. S. and Yusypovych, O. I. (2013), *Tsiny i tsinoutvorennia* [Prices and Pricing], Vyd-vo Lvivskoi komertsii noi akademii, Lviv, 191 p.
9. Stasinevych, S. A. (2013), "Features pricing "standardization" in the context of globalization of trade", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 2 (141), pp. 79-81.
10. Shyian, D. V. (2012), "Price mechanism in terms of cyclical development", *Zbirnyk naukovykh prats TDAU, ekonomichni nauky*, no. 2 (18), pp. 324-331.
11. Erukhimovich, I. L. (2003), *Tsenoobrazovanie* [Pricing], MAUP, Kyiv, 108 p.
12. Koriniev, V. L. (2007), "Methodical approach to pricing in a volatile economy", *Derzhava ta rehiony*, no.6, pp. 63-68.

13. Dliach, A. O. (2010), Marketynhova tsinova polityka: svitovyy dosvid, vitchyznyana praktyka [Marketing pricing: global experience, domestic practice], tutorial, VD "Profesional", Kyiv, 304 p.

Рудич О.А. ЦІНА ЯК ФУНДАТОР ФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Мета. Основною метою статті є розгляд підходів щодо особливостей ціноутворення на продукцію підприємства в різних конкурентних умовах ринку.

Методика дослідження. Теоретичним підґрунтям роботи є фундаментальні дослідження питань ціноутворення в ринкових умовах. Методологічну базу роботи сформували загальнонаукові методи дослідження: абстрактно-логічні методи; емпіричні методи спостереження та порівняння; теоретичні методи класифікації і систематизації; статистичні методи.

Результати. Обґрунтовано підходи щодо особливостей ціноутворення в різних конкурентних умовах, що дозволяє підприємствам орієнтуватися в ситуації на ринку, з'ясувати своє поточне становище з тим, щоб правильно обрати ринкову поведінку щодо рівня цін на свою продукцію. Розглянуто вплив ціни на формування ринкових взаємовідносин між виробниками та споживачами; виявлено параметри зміни керованих показників діяльності підприємств-виробників продукції за різними стратегіями поведінки фірми на ринку.

Наукова новизна. В статті обґрунтовано підходи щодо особливостей ціноутворення в різних конкурентних умовах, що на відміну від існуючих досліджень забезпечує більш ґрунтовну побудову цінової стратегії і досягнення більших прибутків підприємствами-виробниками продукції.

Практична значущість. Поглиблене дослідження основних підходів щодо особливостей ціноутворення в різних конкурентних умовах дасть можливість підприємствам встановлювати оптимальний рівень цін на свою продукцію, правильно обирати ринкову поведінку на конкурентному ринку. Це сприятиме побудові оптимальної цінової стратегії і максимізації прибутків.

Ключові слова: конкуренція, ціна, ціноутворення, пропозиція, попит, стратегія поведінки.

Rudych O.A. PRICE AS A BASIS FOR THE FORMATION OF RELATIONS IN A MARKET ECONOMY

Purpose. The main purpose of the article is the consideration approaches regarding aspects of pricing for the company's products in various of competitive market conditions.

Methodology of research. Theoretical basis are fundamental researches of questions of pricing in the market conditions. The methodological bases are general scientific methods of research, such as a abstract-logical methods; empirical methods of observation and comparison; theoretical methods of classification and systematization; statistical methods.

Findings. It was grounded the approaches to the features of pricing in various competitive conditions that allows companies to navigate the situation on the market, to determine its current situation to choose the right market behavior on the level of prices for their products. The price impact on the formation of market relations between producers and users were examined in the scientific article. Parameters of controlled performance of facilities in producer's products with different strategies of firm behavior in the market were found.

Originality. Approaches concerning features of pricing in different competitive conditions investigated in the article, that of existing studies provides a more thorough construction of pricing strategy and achieve greater profitability production of enterprise-producers.

Practical value. Depth study of concerning features of the main approaches of pricing in various competitive conditions will give companies to establish the optimal level of prices for their products, to choose correctly market behavior in a competitive market. This will contribute to make the optimal pricing strategy and profit maximization.

Key words: competition, price, pricing, supply, demand, behavioral strategy.

Рудич О.А. ЦЕНА КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЙ В РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Цель. Основной целью статьи является рассмотрение подходов относительно особенностей ценообразования на продукцию предприятия в различных конкурентных условиях рынка.

Методика исследования. Теоретическим основанием работы являются фундаментальные исследования вопросов ценообразования в рыночных условиях. Методологическую базу работы сформировали общенаучные методы исследования: абстрактно-логические методы; эмпирические методы наблюдения и сравнения; теоретические методы классификации и систематизации; статистические методы.

Результаты. Обоснованы подходы относительно особенностей ценообразования в различных конкурентных условиях, что позволяет компаниям ориентироваться в ситуации на рынке, выяснить текущее положение с тем, чтобы правильно выбрать рыночное поведение относительно уровня цен на свою продукцию. Также рассмотрено влияние цены на формирование рыночных взаимоотношений между производителями и потребителями; выявлены параметры изменения управляемых показателей деятельности предприятий-производителей продукции при различных стратегиях поведения фирмы на рынке.

Научная новизна. В статье обоснованы подходы относительно особенностей ценообразования в различных конкурентных условиях, что в отличие от существующих исследований обеспечивает более основательное построение ценовой стратегии и достижение большей прибыльности предприятиями-производителями продукции.

Практическая значимость. Углубленное исследование основных подходов относительно особенностей ценообразования в различных конкурентных условиях даст возможность компаниям устанавливать оптимальный уровень цен на свою продукцию, правильно выбирать рыночное поведение на конкурентном рынке. Это будет способствовать построению оптимальной ценовой стратегии и максимизации прибыли.

Ключевые слова: конкуренция, цена, ценообразование, предложение, спрос, стратегия поведения.

ЕКОНОМІЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ

Постановка проблеми. Серед галузей національного господарства країни житлово-комунальне господарство (ЖКГ) за обсягами споживання енергоносіїв посідає третє місце після металургійної та хімічної промисловості.

Економії витрат енергоресурсів може бути досягнута шляхом підвищення енергозбереження щодо споживання електричної енергії. За оцінками як вітчизняних, так і зарубіжних експертів потенціал економії електроенергії в будинках і спорудах складає від 30 до 40% [1]. На сьогоднішній день відсутня зацікавленість як ЖЕКів, так і мешканців міст у економії електричної енергії, яка використовується для освітлення місць загального користування (сходові площадки, освітлення входів у під'їзди). Мешканці будинків не проінформовані про те, що витрати електроенергії в місцях загального користування ведуть до збільшення квартплати, а також навантаження на внутрішньобудинкові електромережі. Ці обставини зумовлюють актуальність проблеми пошуку шляхів економії електроенергії загального користування у сфері ЖКГ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економії енергоресурсів присвячені роботи Ю.Т. Розумного [2], Ю.В. Продана і Б.С. Стогнія [3], М.П. Ковалко і О.М. Ковалко [4], Л.В. Примака і Л.Н. Чернишова [5]. Водночас в роботах недостатньо висвітлено аспекти, що впливають на економію електроенергії в сфері ЖКГ. Це стало підставою для більш глибокого дослідження можливих шляхів реалізації економії електроенергії загального користування.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз стану використання електроенергії для освітлення місць загального призначення у сфері ЖКГ і окреслення шляхів, які сприяють її економії.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Попередньо проведені нами дослідження [6] показали, що для освітлення місць загального користування (сходові площадки, входи в під'їзди) у багатоквартирних будинках мікрорайону міста Тернополя протягом року витрачається значна кількість електричної енергії – майже 350 тис. кВт., внаслідок цього навантаження на внутрішньобудинкові електромережі є дуже великим. Отже, економія електроенергії в сфері ЖКГ є вельми актуальною проблемою.

Одним із напрямів, який сприяє економії електроенергії в місцях загального користування, є встановлення технічних пристроїв на сходових площадках і входах у під'їзди. Однак на їх роботу впливає людський чинник, внаслідок чого очікувана величина економії електроенергії загального користування є незначною. Для освітлення місць загального користування мешканці будинків використовують електролампочки потужністю від 60 до 100 Вт. Практика свідчить, що у зимовий період (з листопада до березня місяця) вони світять більше 18 годин на добу. Тривала робота джерела світла із вольфрамовою ниткою розжарювання, а також багаторазове їх вмикання і вимикання при використанні технічних пристроїв (реле управління, таймери виключення) призводить до перегорання вольфрамової спіралі та виходу з ладу електролампочки, що спричиняє низку незручностей для мешканців міста [7]. Більш ефективним способом економії електроенергії є застосування датчиків руху.

На сьогоднішній день промисловість випускає такі марки датчиків руху: DSC LC-100PI, Grow Swan Quad, Grow SRP Plus, Vidicon Bingo, Grow SRP-600 і LX01 [8]. Всі вони надійні в роботі та стійкі до теплових перешкод, мають багатоканальні чутливі головки та складну систему обробки сигналу, що розташована в самому датчику руху. Датчики руху відрізняються один від одного лише розмірами, вагою та діаграмою направленості. Вартість розглянутих датчиків руху коливається в межах 90–105 грн., гарантія дається на 12 місяців.

На підставі порівняльного аналізу технічних характеристик датчиків руху для проведення експерименту були вибрані датчики марки Grow SRP-600, із розрахунку, що один датчик руху встановлюється при вході в під'їзд і по одному на кожній сходовій площадці. Його вартість на 01.01.2014 рік становить 105 грн.

З метою визначення вартості встановлення датчиків руху, автором було розроблено детальний розрахунок матеріалів, які необхідні для встановлення датчиків руху, а також розраховано загальну вартість матеріалів та їх монтажу. Результати проведених розрахунків свідчать про те, що сумарна вартість робіт встановлення датчиків руху в багатоквартирних будинках мікрорайону міста, які обслуговується ПП «Східний масив», становить 244930,0 грн. [9].

Дослідження показало, що протягом року споживання електроенергії в місцях загального користування при ручному регулюванні становить 344296,9 кВт, а при використанні датчиків руху воно досягає 16049,6 кВт. Таким чином, кількість заощадженої електричної енергії становить 328247,2 кВт.

З огляду на те, що при регулюванні освітлення автоматикою вартість заощадженої електричної енергії становить 187100,9 грн., то витрати, пов'язані з встановлення датчиків руху для автоматичного регулювання освітлення окупуються за 1,3 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Окупність встановлення датчиків руху

Об'єкт дослідження	Річна вартість спожитої електроенергії, грн		Вартість економії електроенергії, грн.	Вартість встановлення датчиків руху, грн.	Термін окупності, роки
	ручне регулювання	датчиками руху			
89 будинків	196249,2	9148,3	187100,9	244930,0	1,3

Джерело: розроблено та складено автором

Таким чином, встановлення в багатоповерхових будинках датчиків руху дозволить зекономити велику кількість електричної енергії, що використовується для освітлення місць загального користування та водночас зменшити у години пік навантаження на внутрішньо-будинкові електромережі. Це з одного боку, а з другого – зменшиться квартплата мешканців мікрорайону міста.

Одним із недоліків датчиків руху є часте короткострокове включення та виключення ламп розжарювання, котрі працюють у режимі (нагрів-охолодження), основою яких є вольфрамова нитка розжарювання. Під час нагрівання вольфраму домішки проникнення (вуглець, кисень, азот) дифундують по границях зерен із глибини металевої основи до її поверхні. Це призводить до збільшення локальної концентрації елементів проникнення та утворення карбідних і нітридних сполук, внаслідок чого збільшується кількість мікротріщин в основному металі та відбувається руйнування вольфрамової спіралі, а відтак призводить до виходу електролампочки з ладу [10].

Перспективним напрямком економії електроенергії для освітлення сходових площадок і входів у під'їзди може бути застосування світлодіодних ламп (LED – лампи) [11]. Це енергоощадливі світлотехнічні вироби, робота яких ґрунтується на світлодіодах (LED) підвищеної яскравості. Ключовим елементом усіх світлодіодів є штучний напівпровідниковий кристал, який перетворює електричний струм у світло. У світлодіодах практично вся електроенергія перетворюється в світловий потік (втрати практично відсутні), оскільки напівпровідникові джерела світла не потребують нагрівання, на відміну від звичайних ламп розжарювання [12].

Серед низки переваг світлодіодних ламп є тривалий ресурс роботи, мале споживання електричної енергії та безпека експлуатації. Недоліком є велика вартість. Використання світлодіодних ламп як джерела освітлення сходових площадок і входів у під'їзди дозволить зекономити 298390,8 кВт електроенергії вартість якої становить 171460,1 тис. грн. (за даними на 01.09.2014 р).

Водночас світлодіодні лампи можуть застосовуватися як окреме джерело світла, так і основний елемент світлотехнічних пристроїв. На сьогоднішній день на ринку представлені світильники для використання у сфері ЖКГ. До виробів пред'являються підвищені вимоги, а саме до якості освітлення, в тому числі до стабільності передачі кольору та умов експлуатації. Джерело освітлення у сучасних антивандальних світильників для ЖКГ виконаний з полікарбонату, який в десятки разів міцніше традиційного скла.

Перевага світлодіодного світильника є низьке енергоспоживання, тривалий термін служби від 30'000 до 50'000 і більше годин, простота установки, більш низька температура корпусу в порівнянні з лампою розжарювання та невеликі габарити. Основним недоліком світлодіодних світильників є їхня висока ціна. Крім того, при виході з ладу будь-якого з елементів світильника він підлягає заміні на аналогічний. Ці недоліки найчастіше компенсуються економією електроенергії, економією по обслуговуванні (заміні ламп), що особливо актуально для освітлення місць загального користування [13].

Приватне підприємство «Сіріус» [14] пропонує для освітлення місць загального користування світлодіодний світильник 7Вт., з огляду на це автором було запропоновано використання даного світлодіодного світильника для освітлення місць загального призначення. Застосування в сфері ЖКГ світлодіодного світильника потужністю 7 Вт дозволить зекономити за рік 304262,4 кВт електроенергії вартістю 174 630,8 тис. грн. та забезпечити своєчасне освітлення сходових площадок і входів у під'їзди, а також запобігати можливому пошкодженню лампи.

Перспективним проектом для економії електроенергії загального призначення є використання світлодіодних світильників із вмонтованими датчиками руху. Проаналізувавши асортимент світлодіодних світильників із вмонтованим датчиком руху, представлений на ринку України автором запропоновано для освітлення місць загального користування використовувати "Світлодіодний світильник 5 Вт для ЖКГ" [15].

Світлодіодний світильник для ЖКГ є аналогом звичайного світильника з лампою розжарювання від 60 до 100Вт. Споживана потужність представленого світлодіодного світильника становить 5 Вт, а світловий потік - 800Лм, що дає максимальну економію електроенергії.

Світлодіодний світильник з датчиком руху можна використовувати для місцевого освітлення внутрішньобудинкових технічних приміщень та прибудинкових територій, а також для освітлення коридорів і сходових площадок, горищ, технічних допоміжних приміщень, підвалів, комор, територій біля вхідних дверей та переходів. Технічні характеристики світильника представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Технічні характеристики
“Світлодіодний світильник 5 Вт для ЖКГ з датчиком руху”**

Світловий потік	800Лм
Світлодіоди	Bridjelux, 170Лм / Вт
Корпус	захищений
Дальність спрацьовування	макс. 9 м
Кут виявлення руху	180град
Робоча температура	від - 20 до +40 ° С
Висота установки	1,8 - 2м
Напруга	220В, 50Гц
Ступінь захисту	IP44
Вартість	403 грн.

Джерело: складено та розроблено автором за даними [15]

Однією з вагомих переваг запропонованого світильника є можливість регулювання рівня освітленості, а також часу затримки встановлення періоду для спрацьовування датчика.

Результати досліджень застосування в сфері ЖКГ світлодіодного світильника потужністю 5 Вт. у порівнянні зі звичайним датчиком руху наведені в таблиці 3.

Таблиця 3

Споживання електричної енергії загального користування світлодіодним світильником з датчиком руху та звичайним датчиком руху

Кількість спожитої електричної енергії		Економія електроенергії	
Звичайний датчик руху, кВт.	Світлодіодний датчик, кВт	кВт	грн.*
16049,6	1337,4	14712,2	8385,9

Примітка: вартість 1 кВт електроенергії становить 0,57 грн.

Джерело: розроблено та складено автором

Дані, приведені в таблиці 3, свідчать про те, що застосування в сфері ЖКГ світлодіодного світильника з вмонтованим датчиком руху потужністю 5 Вт дозволить зекономити за рік 14712,2 кВт електроенергії вартістю 8385,9 тис. грн. та забезпечити надійне освітлення сходових площадок і входів у під'їзди, а також запобігатиме можливому пошкодженню лампи.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, перспективним проектом, який сприяє економії електричної енергії загального користування в сфері ЖКГ є застосування світлодіодних світильників із вмонтованими датчиками руху, що дозволить зекономити 14712,2 кВт електроенергії, разом з тим зменшити квартплату мешканців мікрорайону міста.

Бібліографічний список

1. Макаренко В.А. Енергозбереження і поновлювальні енергоресурси – важливий шлях розвитку системи енергопостачання / В.А. Макаренко, О.Г. Гриб, О.І. Малєєв // Енергосбережение. Энергетика. Энергоаудит. – 2007. – № 11. – С. 38-48.
2. Розумний Ю.Т. Енергозбереження / Ю.Т. Розумний, В.Т. Заїка, Ю.В. Степаненко. – Дніпропетровськ.: НДУ. – 2008. – 164 с.
3. Енергетична безпека України: оцінка та напрямки забезпечення / За ред. Ю.В. Продана, Б.С. Стогнія. – К. : НТУУ. “КПІ”, 2008. – 400 с.
4. Ковалко М. Розвинута енергетика - основа національної безпеки України / М.П. Ковалко, О.М. Ковалко. – К. : Бізнесполіресурс. – 2009. – 104 с.
5. Енергосбережение в ЖКХ / Под ред. Л.В. Примака, Л.Н. Чернышова. – М. : Академический проект. Альма Матер. – 2011. – 622 с.

6. Дзядикевич Ю.В. Економія споживання електроенергії в сфері ЖКГ / Ю.В. Дзядикевич, Б.Р. Гевко, Ю.С. Никеруй // Економічний аналіз. – 2011. – № 8. – С. 62-65.
7. Дзядикевич Ю.В. Споживання електроенергії в житлово-комунальній сфері / Ю.В. Дзядикевич, Б.Р. Гевко, Ю.С. Никеруй // Энергосбережение, Энергетика, Энергоаудит. – 2011. – № 1. – С. 20-23.
8. Інтернет магазин [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bezpekashop.com.ua>.
9. Дзядикевич Ю.В. Напрямки економії електроенергії в місцях загального користування житлово-комунального господарства / Ю.В. Дзядикевич, Б.Р. Гевко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 3. – С. 11-15.
10. Дзядикевич Ю.В. Очищення тугоплавких металів від домішок проникнення / Ю.В. Дзядикевич, О.Д. Сміян, Р.М. Горбатюк // Доповіді національної академії наук України. – 1996. – № 8. – С. 98-104.
11. Кожушко Г.М. Проблеми переходу на освітлення житлових приміщень енергоекономічними джерелами світла: вартість, якість, безпека: II світлотехнічна конференція “Українська світлотехнічна галузь – сучасний стан та перспективи” / Г.М. Кожушко, Ю.О. Басова // Світлолюкс. – 2008. – № 5. – С. 74-77; – № 6. – С. 76-79.
12. U.S. Energy Information Administration [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.eia.gov>.
13. Кожушко Г.М. Аналіз переваг та недоліків світлодіодних джерел світла / Г.М. Кожушко, Ю.О. Басова // Науковий вісник ПУСКУ (серія технічні науки). – 2008. – № (1) 28. – С. 8-11.
14. Інтернет магазин [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.siriusone.net>.
15. Інтернет магазин [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rozetka.com.ua>.

References

1. Makarenko, V.A., Hryb, O.H., Malieiev, O.I. (2007), "Energy saving and renewable energy resources is an important way of the energy supply system development", *Energoberezhnie. Enerhetika. Enerhoaudit*, no 11, pp. 38-48.
2. Rozumnyi, Yu.T., Zaika, V.T., Stepanenko Yu.V. (2008), *Enerhosberezhennia* [Energy saving], NDU, Dnipropetrovsk, Ukraine, 164 p.
3. Prodan, Yu.V., Stohnii, B.S. (2008), *Enerhetychna bezpeka Ukrainy: otsinka ta napriamky zabezpechennia* [Energy Security in Ukraine: assessment and directions of ensuring], NTUU, "KPI", Kyiv, Ukraine, 400 p.
4. Kovalko, M.P., Kovalko, O.M. (2009), *Rozvynuta enerhetyka – osnova natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [Developed power engineering is the basis of national security in Ukraine], *Biznespolihresurs*, Kyiv, Ukraine, 104 p.
5. Primak, L.V., Chernyshova, L.N. (2011), *Energoberezhniye v ZHKKH* [Energy saving in Housing and Municipal Economy], *Akademicheskii proyekt. Alma Mater*, Moscow, Russia, 622 p.
6. Dziadykevych, Iu.V., Hevko, B.R., Nykerui, Iu.S. (2011), "Saving electricity consumption in the sphere HCS", *Ekonomichnyi analiz*, no. 8, pp. 62-65.
7. Dziadykevych, Iu.V., Hevko, B.R., Nykerui, Iu.S. (2011), "Electricity consumption in housing and communal services", *Energoberezhnie. Enerhetika. Enerhoaudit*, no. 1, pp. 20-23.
8. Internet shop, available at: <http://bezpekashop.com.ua>.
9. Dziadykevych, Yu.V., Hevko, B.R. (2013), "Directions of energy savings in public places of Housing and Municipal Economy", *Innovatsiina ekonomika*, no. 3, pp. 11-15.
10. Dziadykevych, Yu.V., Smiian, O.D., Horbatiuk, R.M. (1996), "Purification of refractory metals from impurities of penetration", *Dopovidi natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, no 8, pp. 98-104.
11. Kozhushko, H.M., Basova, Yu.O. (2008), "Problems of transition to lighting of residential premises with energy serving light sources: cost, quality, safety", *Svitloliuks*, no. 5, pp. 74-77; no. 6, pp. 76-78.
12. U.S. Energy Information Administration, available at: <http://eia.gov>.
13. Kozhushko, H.M., Basova, Yu.O. (2008), "Analysis of the advantages and disadvantages of LED sources of light", *Naukovyi visnyk PUSKU*, no. (1) 28, pp. 8-11.
14. Internet shop, available at: <http://siriusone.net>.
15. Internet shop, available at: <http://rozetka.com.ua>.

Гевко Б.Р. ЕКОНОМІЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ

Мета. Метою роботи є аналіз стану використання електроенергії для освітлення місць загального призначення у сфері ЖКГ і окреслення шляхів, які сприяють її економії.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання. В процесі дослідження використані загальнонаукові та спеціальні методи, а саме: абстрактно-логічний, дедуктивний і системний аналізи – при узагальненні результатів літературного огляду наукових джерел та

аналітичного дослідження результатів господарювання, присвячених проблемі економії електроенергії в сфері житлово-комунального господарства.

Результати. Обґрунтовано, що використання енергоощадливих джерел світла сприяє економії електроенергії загального користування. Аргументовано причини, що призводять до перегорання W-спіралі лампочок розжарювання. Висвітлено низку чинників, які не сприяють економії електроенергії загального користування у сфері ЖКГ, що вимагає пошуку таких джерел світла, які не мають недоліків, властивих лампочкам розжарювання. Встановлено, що такими світлотехнічними виробами є світлодіодні лампи та світильники на їх основі з вмонтованими датчиками руху, які забезпечують значну економію електроенергії та зменшують навантаження на внутрішньобудинкові електромережі.

Наукова новизна. На підставі аналізу причин виходу з ладу лампочок розжарювання та виявлення проблем економії електроенергії загального користування запропоновано в сфері ЖКГ застосовувати світлодіодні світильники із вмонтованими датчиками руху.

Практична значущість. Одержані результати можуть бути використані в сфері ЖКГ для освітлення сходових площадок і входів у під'їзди будинків.

Ключові слова: лампочки розжарювання, світлодіодні лампи, економія, електрична енергія, датчики руху, ЖКГ.

Hevko B.R. ELECTRICITY SAVINGS OF GENERAL USE AND WAYS OF ITS ACHIEVEMENT

Purpose. The aim of the article is to analyze the state of the electricity use for public lighting for general purpose housing and communal services and outline ways that contribute to its economy.

Methodology of the study. The methodological basis of the study is the dialectical method of scientific knowledge. General scientific and special methods were used in the process of the study, namely: abstract and logical, deductive and systematic analysis – in generalization of results in the literature review of scientific sources and analytical study of the results of management devoted to the problem of energy savings in the area of housing and communal services.

Findings. It has been substantiated that the use of energy saving lights promotes saves electricity for common use. Causes that lead to burnout W-helix of incandescent bulbs have been argued. It has been highlighted a number of factors that do not contribute to energy savings for common use in housing and communal services, which requires a finding of such light sources that do not have the drawbacks inherent incandescent bulbs.

It has been established that such lighting products are LED bulbs and fixtures on their basis of motion sensors built that provide significant energy savings and reduce the load on internally brownies electricity grid.

Originality. It has been proposed in housing and communal services to use LED lamps with integrated motion sensors based on the analysis of the causes of failure of the incandescent bulbs and identifying problems of energy savings for common use.

Practical value. The obtained results can be used in housing and communal services for lighting stair landings and entrances to the porches of buildings.

Key words: incandescent bulbs, LED bulbs, saving, electrical energy, motion sensors, HCS.

Гевко Б.Р. ЭКОНОМИЯ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ ОБЩЕГО ПОЛЬЗОВАНИЯ И ПУТИ ЕЕ ДОСТИЖЕНИЯ

Цель. Методу роботи є аналіз стану використання електроенергії для освітлення місць загального призначення у сфері ЖКГ і окреслення шляхів, які сприяють її економії.

Методика исследования. Методологической основой исследования является диалектический метод научного познания. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы, а именно: абстрактно-логический, дедуктивный и системный анализы - при обобщении результатов литературного обзора научных источников и аналитического исследования результатов хозяйствования, посвященных проблеме экономии электроэнергии в сфере жилищно-коммунального хозяйства.

Результаты. Обосновано, что использование энергосберегающих источников света способствует экономии электроэнергии общего пользования. Аргументировано причины, приводящие к перегоранию W-спиралей лампочек накаливания. Освещен ряд факторов, которые не способствуют экономии электроэнергии общего пользования в сфере ЖКХ, что требует поиска таких источников света, которые не имеют недостатков, присущих лампочкам накаливания. Преимущество светодиодного светильника является низкое энергопотребление, длительный срок службы от 30'000 до 50'000 и более часов, простота установки, более низкая температура корпуса по сравнению с лампой накаливания и небольшие габариты. Основным недостатком светодиодных светильников является их высокая цена. Кроме того, при выходе из строя любого из элементов светильника он подлежит замене на аналогичный. Установлено, что такими светотехническими изделиями являются светодиодные лампы и светильники на их основе с вмонтированными датчиками движения, которые обеспечивают значительную экономию электроэнергии и уменьшают нагрузку на внутримдомовые электросети.

Научная новизна. На основании анализа причин выхода из строя лампочек накаливания и выявления проблем экономии электроэнергии общего пользования, предложено в сфере ЖКХ применять светодиодные светильники со встроенными датчиками движения.

Практическая значимость. Полученные результаты могут быть использованы в сфере ЖКХ для освещения лестничных площадок и входов в подъезды домов.

Ключевые слова: лампочки накаливания, светодиодные лампы, экономия, электрическая энергия, датчики движения, ЖКХ.

УДК 336.71:339.138

Веселова М.Ю.,
аспірант*,

Академія праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Постановка проблеми. В умовах зростання конкуренції на ринку фінансових послуг з метою залучення нових клієнтів та збереження наявних вітчизняні комерційні банки намагаються активно впроваджувати маркетинг, розробляти ефективні маркетингові стратегії. Економічно розвинені країни світу накопичили значний досвід банківського маркетингу, а також продовжують активно розробляти та застосовувати нові маркетингові концепції й інструменти банківського маркетингу. Це обумовлює актуальність проведення аналізу та виявлення нових тенденцій маркетингової діяльності комерційних банків країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість вітчизняних і зарубіжних авторів присвятили свої роботи дослідженню теорії та практики банківського маркетингу. Серед українських авторів слід назвати О.Солодку, І.Лютого [1], С. Гаркавенко [2], Л. Романенко [3], серед іноземних авторів – О.Лаврушина [4], К. Енью і Т. Воткінса [5].

Разом з тим, питання застосування сучасних маркетингових засобів просування, таких як соціальні мережі, цифровий мерчандайзинг та інших розкриті недостатньо мірою, що і визначає потребу в проведенні досліджень саме у такому напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз маркетингової діяльності комерційних банків економічно розвинених країн світу, виявлення специфіки та тенденцій банківського маркетингу в сучасних умовах, а також обґрунтування доцільності його застосування на українському ринку банківських послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посилення конкуренції на ринку банківських послуг змушує зарубіжні банки активно впроваджувати інновації при застосуванні класичних інструментів маркетингу („4P”), а також знаходити нові концепції та інструменти.

Інноваціями у продуктивній політиці зарубіжних комерційних банків є використання „пакування” (анг. *packing*), тобто поєднання послуг, що взаємодоповнюють одна одну у так звані „пакети” (наприклад, здійснення міжнародних розрахунків з послугами по конверсійних операціях і страхуванням валютних ризиків) та „перехресний продаж” (анг. *cross-selling*), спрямований на пропонування випадковому клієнту щонайбільше послуг, щоб поступово перетворити його на постійного.

Важливе місце у системі банківського маркетингу інших країн продовжує посідати цінова політика, що передбачає встановлення цін на банківські продукти та їх зміну у відповідності до ринкової ситуації. Основними формами ціни банківських послуг є відсоток, дисконт та комісія. Важливими факторами, що впливають на рівень ціни, є собівартість послуг, цільова рентабельність, співвідношення попиту та пропозиції на ринку даної послуги. Незважаючи на гостру конкуренцію, комерційні банки і понині мають певну свободу ціноутворення. Це пояснюється тим, що багато цін не оголошуються заздалегідь, а встановлюються за домовленістю, у той же час різноманіття тарифів заважає клієнтам правильно зорієнтуватися на ринку.

Збутова політика комерційного банку спрямована на доведення продукту до потенційного споживача. На сьогоднішній день у розвинених країнах сформувалася надзвичайно розгалужена та міцна мережа фінансово-кредитних інститутів та їх філій. У 80-х роках минулого століття найвища щільність банківської мережі спостерігалася у Бельгії, де на кожну тисячу мешканців було одне відділення банку. З метою залучення нових клієнтів і втримання існуючих *Washington Mutual bank*, розташований у Сіетлі, навіть ввів для своїх відділень посаду консьєржки, яка просто віталася із клієнтами. Аналогічну позицію підтримують і найбільші американські банки - *Wells Fargo*, *Bank of America* [6].

Збутова діяльність комерційного банку неможлива без активної комунікаційної політики, під якою розуміється система засобів взаємодії банку з потенційними споживачами, що спрямована на їх заохочення придбати банківські послуги. Вона включає прямий продаж, рекламу, роботу з громадськістю та інше.

Не виключаючи ефективності прямих продаж у роботі з приватними клієнтами, відмітимо, що найбільш важливі вони на ринку банківських послуг для підприємців. У міру збільшення у банків обсягів роздрібного бізнесу все більше значення для них, як комунікаційний засіб, набуває реклама. За сумарним обсягом витрат на рекламу банки провідних країн знаходяться на четвертому місці після

* Науковий керівник: Корчинська О.А. – д.е.н., доцент

виробників автомобілів, торговельних фірм та видавничих груп. Тенденція стрімкого збільшення витрат на рекламу спостерігається і на фінансових ринках, що розвиваються. Так, у Росії наприкінці 90-х років вони склали 17 млн. дол., а у 2005 році - вже 120 млн. доларів [6].

Реклама є одним з різновидів соціальної інформації, яка несе в собі активний елемент новизни. Реклама впливає на людську свідомість, тому її методи повинні бути психологічно обґрунтованими. Текст реклами повинен бути яскравим, лаконічним та впадати в очі. Реклама базується на певних принципах - правдивості (достовірності), конкретності, цілеспрямованості, плановості.

До основних функціональних завдань реклами банківських послуг належать:

- інформування клієнтів про асортимент послуг або конкретну послугу;
- переконання клієнтів в корисності послуги, що рекламується;
- заохочення клієнтів до придбання певної послуги у певного банку.

Банківська реклама - достатньо складний рекламний продукт, оскільки, з точки зору візуального ряду, показувати у роботі банків практично нічого - їх послуги не мають матеріально-речового втілення. Крім того, банки пропонують взагалі-то однорідні продукти, тому поступово у банківській рекламі спостерігався перехід від реклами банківського продукту до реклами потреби, яку він задовольняє, а в останні часи посилюється акцент на рекламі кредитного інституту як такого, що покликана сформуванню сприятливого іміджу банку. Сучасна реклама намагається відобразити таку складну для рекламного втілення категорію, як довіра [6].

Безумовно, імідж як сукупність свідомих і несвідомих образів, що існують у людей про той чи інший банк, формується не тільки рекламою, проте саме вона закріплює у людській пам'яті елементи банківської символіки - фірмовий знак, фірмовий колір та фірмовий девіз - слоган (англ. slogan - девіз, заклик).

Фірмовий знак - це своєрідна візитна картка банку, за якою він відразу впізнається. В його зображенні, а також в оформленні банківських приміщень, рекламних матеріалів, банківської атрибутики, як правило, використовуються один або два кольори, що стають фірмовими. Дуже часто це буває голубий - символ традиції та згуртованості, або зелений - симпатії та прихильності. Нижче наводяться приклади вирішення цих питань у деяких провідних банках світу:

- Citigroup - фірмовий знак голубого і червоного кольорів включає назву банку та зображення парасольки, що, як передбачається, укриває клієнтів від фінансових проблем;
- Deutsche Bank - фірмовий знак синього та сірого кольорів у формі діагональної лінії, що символізує постійне зростання; девіз: "Жага дій";
- Resdner Bank - фірмовий знак зеленого кольору у вигляді "стрічки симпатії"; девіз: "Порада, на яку Ви можете покластися";
- BNP Paribas - фірмовий знак зеленого кольору зображує зірки, що перетворюються у птахів, символ зльоту; девіз "Банк для світу, що змінюється" [6].

Новим каналом комунікацій з клієнтами, який активно використовують зарубіжні фінансові установи, є соціальні мережі. Соціальні медіа визначаються як Інтернет-платформи та технології, які дозволяють користувачам взаємодіяти, і сприяють створенню й обміну із користувачами певним контентом. Зарубіжний досвід доводить, що для успішного просування в соціальних мережах банк повинен правильно обрати цільову аудиторію, створити унікальний і цікавий контент сторінки, постійно оновлювати інформацію, бути чесним із користувачами соціальної мережі, виділяти активних користувачів. Привабливість соціальних мереж у тому, що банки мають можливість:

- анонсувати нові банківські продукти, прес-релізи, інформувати наявних і потенційних клієнтів про проведення заходів, які можуть бути корисними для клієнтів;
- здійснювати моніторинг потенційних клієнтів на стадії підготовки до видання кредиту (оцінити активність, постійність, коло спілкування, характер бізнесу тощо);
- оперативно обмінюватися інформацією між співробітниками банку в режимі он-лайн, передавати інструктажі, проводити навчання;
- підвищити частоту відвідування офіційного сайту банку;
- надавати допомогу клієнтам;
- популяризувати банківський бренд і підвищити ступень впізнання фірмового стилю банку;
- проводити рекламні кампанії;
- підтримувати зворотній зв'язок [7].

Соціальні мережі стали платформою для обговорення багатьох фінансових тем для суспільства, які, з одного боку, дають можливість підвищити рівень фінансової грамотності клієнтів, а з іншого – підвищити рівень прозорості банківської системи. Соціальні мережі надають банкам унікальні можливості як для розширення клієнтської аудиторії, так і для вивчення її думки про переваги та недоліки пропонованих банком продуктів. Також дуже цінним можуть виявитися пропозиції банківських клієнтів щодо вдосконалення вже наданих послуг і розроблення нових банківських продуктів. За правильного вибору стратегії просування в соціальних мережах формується ядро лояльних клієнтів банку та користувачів його продуктів, які активно рекомендують їх своїм друзям і знайомим.

Останніми роками у практиці зарубіжних банків активно застосовуються канали комунікації всередині банку, в точках продажу банківських продуктів, зокрема Digital Signage, або цифровий мерчандайзинг – сучасний потужний інформаційно-рекламний інструмент, що виходить за межі маркетингових комунікацій і включає також мерчандайзинг, логістику в точці продажу та сервіс. Головна перевага Digital Signage перед традиційними видами маркетингових комунікацій полягає в можливості постійного управління контентом. Контент може складатися із відео зображення, анімаційних блоків, текстових повідомлень. У кожному відділенні банку може демонструватися свій контекст, який формується за результатами продажів у даному відділенні або виходячи з маркетингових цілей з урахуванням місцевої специфіки. Інтерактивні пристрої дозволяють приймати інформацію від клієнтів, а програмне забезпечення відразу ж пристосовує контент під конкретні запити в режимі реального часу. При цьому управління системою здійснюється централізовано. Ніякі інші інструменти маркетингу нездатні забезпечити подібне. Digital Signage є одним з найпрогресивніших інструментів маркетингу.

Прикладом успішного запровадження системи Digital Signage можна навести практику іспанського банку Caja Mediterraneo, рекламна комунікація якого базується на соціальній ролі банку. Роздрібна мережа банку складається з 1100 відділень, в кожному з яких функціонують три канали комунікацій. На екранах двох каналів демонструють актуальні для конкретного відділення погоду, новини, час, оголошення тощо – тобто те, що може бути корисним місцевому співтовариству та малому бізнесу. Завдяки цьому банк стає більш привабливим місцем, ніж просто пункт оплати послуг. Через третій канал рекламуються банківські продукти. Повідомлення на інтерактивних терміналах можуть демонструватися на декількох мовах, що використовуються в Іспанії. Демонстрація повідомлень відображає комерційні результати діяльності кожного конкретного відділення за попередній тиждень. Завдяки запровадженню даної цифрової системи у банку відбулося зростання продажу банківських продуктів з 14 до 26%. Маркетологи отримали можливість спілкуватися з клієнтами інтерактивно на різних мовах, при цьому в управлінні всієї системи Digital Signature в Caja Mediterra задіяний лише один спеціаліст [8].

Digital Signage допомагає також реалізовувати стратегію банку, спрямовану на підвищення рівня життя людей, роблячи їх більш обізнаними у фінансових питаннях. Система Digital Signage, яка складається з інтерактивних кіосків, „електронної черги”, корпоративного телебачення, стала головним інструментом комунікації нової стратегії.

Щорічно зростає кількість банків, що застосовують даний маркетинговий інструмент. Так, у 2009 році близько 53% фінансових інституцій вже застосовували ті чи інші елементи системи Digital Signature. Сам ринок Digital Signature щорічно зростає на 60%.

Нині зарубіжні банки надають перевагу внутрішньому маркетингу, а не рекламі на ТВ. Це обумовлено тими перевагами, які надає застосування Digital Signage, а саме: клієнти можуть навчитися застосовувати самостійно фінансові сервіси, можна програмувати сценарії та формувати продукти, що відповідають індивідуальним запитам клієнтів, підтримується дистанційний продаж, дозволяє здійснювати опитування клієнтів тощо.

У боротьбі за клієнта іноземні банки активно використовують різні сучасні маркетингові підходи, зокрема імідж і фірмовий стиль. Прикладом застосування інноваційних підходів щодо оформлення приміщень банку є банк CheBanca (Італія), де немає ніяких перегородок між клієнтом і співробітником банку, що дає відчуття відкритості. Атмосфера банку ототожнюється одночасно з технологічністю та дружньою теплотою. Відкритість простору підкреслює прозорість та етичність банку, який не вводить в оману, але пропонує технологічні та прості рішення на кожен день. Перевага надається великим вікнам „до підлоги”, через які завжди видно внутрішній інноваційний дизайн, що слугує додатковою рекламою банку і приваблює клієнтів. Особлива увага приділяється технічному оснащенню відділень – всюди присутні Інтернет-термінали для ознайомлення з продуктами банку. Крім того, банк демонструє своє дружнє відношення до клієнта – у відділеннях передбачені дитячі ігрові куточки, зони відпочинку, де можна випити каву, почитати газети та журнали, періодично проводяться дегустації вина, виставки та невеличкі концерти.

У банку Bankinter (Іспанія), як і в банку CheBanca, прозорі стіни усувають бар'єри у спілкуванні між співробітниками банку та клієнтами і підкреслюють те, що банку немає чого приховувати. Це перший банк в Іспанії, що створив інтернет-банк, потім мобільний банк і технологію банківських відеоконсультантів. Складний та інтелектуальний дизайн офісів Bankinter формує його індивідуальний характер та імідж.

Umpqua Bank (США) є яскравим прикладом того, що зміни у дизайні можуть призвести до зміни бізнес-моделі банку та сприяти його розвитку. Сам банк позиціонує себе як банк без відділень, але з магазинами. Усі пакети послуг, банківські картки та ніші банківські послуги упаковані в красиві коробки, які хочеться взяти з полиці. Популярність банку полягає в тому, що в нього просто хочеться зайти.

Іспанський банк Caja Navarra (Іспанія) будує свою діяльність на принципах прозорості та соціальної відповідальності, наділивши своїх клієнтів основними правилами, які об'єднують працівників та клієнтів банку в одну „комуну”. Банк спроектував свої відділення як місця для спілкування, де кожен може запропонувати й організувати концерт, театральну постанову, дитяче свято чи презентацію книги.

Jyske Bank, один з найвеликих банків Данії, і німецький банк Deutsche Bank також всю свою продукцію представляють виключно у вигляді коробок, розташованих на стелажах відділень. Відділення банків мають великі зони відпочинку з диванами, книгами, журналами та кавою. Крім того, поряд із банківськими продуктами, банки пропонують товари, які, з точки зору банків, підходять до стилю життя клієнтів [9].

Таким чином, одним із ефективних маркетингових інструментів сучасного комерційного банку є правильний підхід до дизайну своїх відділень. Нестандартний та яскравий дизайн відділення є додатковим рекламним каналом для приваблення клієнтів, що дає можливість у майбутньому скоротити витрати на рекламу. Нестандартний дизайн також ефективно приваблює такий потенціальний сегмент клієнтів як молодь. Нові зони відділення, такі як зона відпочинку, дитячих розваг, масових заходів, продажу супутніх товарів, допомагають сформувати навколо відділень прихильників банківського бренду.

Для налагодження та управління взаємовідносинами з клієнтами важливо забезпечити ефективність таких функцій, як планування і контроль виконання плану продажів. З цією метою зарубіжні банки активно використовують CRM систему (Customer Relationship Management), яка заснована на використанні передових інформаційних технологій, за допомогою яких банк збирає інформацію про своїх клієнтів, які доступні на мікрорівні в будь-якому банківському інституті [1]. Усі зустрічі з клієнтами, проведені менеджерами, повинні бути заплановані та внесені до CRM, що дозволяє максимально ефективно підготуватися до проведення зустрічі та правильно розподілити навантаження. Керівникові банківського відділення інформація дозволяє контролювати кількість й ефективність проведених менеджерами зустрічей з клієнтами та визначати, а також перерозподіляти навантаження між менеджерами у разі потреби. Отже, за допомогою CRM-системи управління процесом продажів більш ефективно завдяки можливості: контролювати виконання плану продажів продуктів і розвивати клієнтську базу шляхом перехресних продажів, ураховуючи історію контактів клієнта з банком. Розвиток й удосконалення на основі таких нових технологій баз даних клієнтів викликає істотні зміни в класичній концепції організації й експлуатації інформаційних систем. Щоб максимально ефективно використовувати інформацію про клієнта, структурована клієнтська база даних постійно аналізується та доповнюється за трьома напрямками: можливість більш глибокого сегментування клієнтів, моделювання структурного „профілю” клієнта, наприклад, за його соціально-демографічними характеристиками, моделювання майбутньої поведінки клієнта, що дозволяє випередити конкурентів й отримати позитивну відповідь клієнта на пропозицію банку придбати новий банківський продукт чи послугу. З метою виявлення потреб і переваг клієнтів також активно застосовується комплексне опитування Нейла Рекмана (СПІН), що включає чотири типи питань, які задаються клієнтові в певній послідовності. Ці питання фокусують увагу клієнта на його проблемі та на можливості її розв'язати шляхом вдалого формування пропозиції продуктів банку [10].

Для поліпшення обслуговування клієнтів західні банки все частіше поєднують зусилля з партнерами зі збуту, які не належать до банківського сектора. Так, багато європейських банків активно співпрацюють із туристичними фірмами, агентствами з торгівлі нерухомістю, використовуючи пункти продажу їхніх продуктів і навіть розробляючи спільні послуги. Значення схожого партнерства визначається взаємодоповнюваністю клієнтів обох партнерів й обсягом потенційної економії на масштабах [1].

Висновки з проведеного дослідження. Враховуючи багаторічний досвід західних банків щодо впровадження маркетингу в банківську практику, доцільно використовувати найбільш передовий, прогресивний досвід у цій сфері на вітчизняному ринку банківських послуг. Це дасть їм можливість зберегти існуючих клієнтів, залучити нових і зробити їх постійними. Все це сприятиме розвитку банківської системи країни в цілому як однієї з найважливіших складових інфраструктури ринку.

Бібліографічний список

1. Лютий І. Банківський маркетинг: підручн. [для студ. вищ. навч.закл.] / І.О. Лютий, О.О. Солодка. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 776 с.
2. Гаркавенко С. Маркетинг: підручник / С. Гаркавенко. – Київ: Лібра, 2002. – 712 с.
3. Романенко Л.Ф. Банківський маркетинг: теорія, методологія, організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. док. екон. наук: спец. 08.60.02 "Підприємництво, менеджмент та маркетинг"/ Л.Ф. Романенко. – Київ, 2002. – 23 с.
4. Лаврушин О.И. Банковское дело: современная система кредитования: учебное пособие / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьев, С.Л. Корниенко. – М. : КНОРУС, 2005. – 256 с.
5. Ennew C., Watkins T., Wright M.: Marketing Financial Services, Butterworth-Heinemann, Oxford, UK 1991.
6. Єгоричева С.Б. Організація діяльності банків у зарубіжних країнах [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://imanbooks.com/book_352
7. Торяник Ж.І. Нові тенденції банківського маркетингу: вітчизняний і зарубіжний досвід / Торяник Ж.І., Антимоник К.В. // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. - № 1(16). – С. 219 – 224.

8. Digital Signage - новое в маркетинге финансовой розницы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reglament.net/bank/retail/2010_4_article_8.htm
9. Банк в стиле фанк: 5 самых стильных розничных банков в мире. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sostav.ru/blogs/27523/4456/>
10. Техника опроса «СПИН» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sales-doc.org.ua/opros-spin.html>

References

1. Liutyi, I., Solodka, O. (2010), *Bankivskiyi marketynh* [Bank marketing], textbook, Kyiv, Ukraine, 776 p.
2. Harkavenko, S. (2002), *Marketynh* [Marketing], textbook, Kyiv, Ukraine, 712 p.
3. Romanenko, L. (2002), "Bank marketing: theory, methodology, organization", thesis on obtaining of a scientific degree of the Doctor of Economic Sciences, 08.06.02, Kyiv, Ukraine, 23 p.
4. Lavrushin, O., Afanasev, C., Kornienko, S. (2005), *Банковское дело: современная система кредитования: Bank business: the temporary system of crediting*, Moscow, 256 p.
5. Ennew C., Watkins T., Wright M. (1991), *Marketing Financial Services*, Butterworth-Heinemann, Oxford, UK.
6. Yehorycheva, S. "Organization of bank activity in foreign countries", available at: http://imanbooks.com/book_352
7. Toriyanik, Zh., Antymonyk, K. (2013), "New tendencies of bank marketing: domestic and foreign experience", *Bulletin of the Bank Business University under the National Bank of Ukraine*, no. 1(16), pp. 219-224.
8. Digital Signage - new in marketing of financial retail, available at: http://reglament.net/bank/retail/2010_4_article_8.htm
9. Bank in style of funk: 5 the most fashionable retail banks in the world, available at: <http://sostav.ru/blogs/27523/4456/>
10. Spin selling techniques, available at: <http://sales-doc.org.ua/opros-spin.html>

Веселова М.Ю. НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Мета. Метою статті є аналіз маркетингової діяльності комерційних банків економічно розвинених країн світу, виявлення специфіки та тенденцій банківського маркетингу в сучасних умовах, а також обґрунтування доцільності його застосування на українському ринку банківських послуг.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові і спеціальні методи при аналізі і оцінці зарубіжного досвіду банківського маркетингу, застосування його класичних інструментів, соціальних мереж, нових концепцій, заснованих на використанні передових інформаційних технологій які надають банкам унікальні можливості для розширення клієнтської аудиторії і вивчення її думки.

Результати. Встановлено, що збутова діяльність комерційного банку неможлива без активної комунікаційної політики, під якою розуміється система засобів взаємодії банку з потенційними споживачами. Виявлено, що економічно розвинені країни світу накопичили значний досвід банківського маркетингу. Зарубіжні банки застосовують класичні інструменти маркетингу („4P”), нові маркетингові концепції та інструменти банківського маркетингу, а також соціальні мережі, які надають банкам унікальні можливості як для розширення клієнтської аудиторії, так і для вивчення її думки про переваги і недоліки пропонованих банком продуктів.

Установлено, що зарубіжні банки активно застосовують канали комунікації всередині банку, зокрема Digital Signage, або цифровий мерчандайзинг – сучасний потужний інформаційно-рекламний інструмент, а також активно використовують CRM систему (Customer Relationship Management), яка заснована на використанні передових інформаційних технологій, за допомогою яких банк збирає інформацію про своїх клієнтів.

Наукова новизна. Використано системний підхід до вивчення зарубіжного досвіду щодо застосування нових тенденцій маркетингової діяльності комерційних банків.

Практична цінність. Отримані результати дослідження направлені на сприяння подальшого розвитку ринкових умов в Україні шляхом використання прогресивного маркетингового досвіду зарубіжних банків на вітчизняному ринку банківських послуг.

Ключові слова: банківський маркетинг, зарубіжний досвід, інструменти маркетингу, маркетингові концепції

Veselova M.Yu. NEW TENDENCIES OF THE MARKETING ACTIVITY OF COMMERCIAL BANKS: FOREIGN EXPERIENCE

Purpose. The aim of the article is the analysis of the marketing activity of commercial banks of economically developed countries, identifying the specific and tendencies of bank marketing in modern conditions and also substantiation of expediency of its application in the Ukrainian market of banking services.

Methodology of the study. General scientific and special methods were used in the research process in the analysis and assessment of foreign experience of bank marketing, application of its classical instruments, social networks, new concepts that are based on the use of advanced information technologies that provide a unique opportunity for banks to expand customer audience and study its opinion.

Findings. It has been established that sales activity of commercial banks is impossible without the active communication policy, which includes the system of assets of bank interaction with potential customers. It has been revealed that economically developed countries have accumulated considerable experience of bank marketing.

Foreign banks used the classic marketing tools ("4R"), new marketing concepts and tools of bank marketing and also social networks that give banks a unique opportunity to expand its customer audience and study its opinion on the advantages and disadvantages of the products that are proposed by this bank. It has been established that foreign banks actively use communication channels within the bank, including Digital Signage or digital merchandising – a modern powerful information and advertising tool, and also actively use the CRM system (Customer Relationship Management), which is based on the use of advanced information technologies through which the bank gathers information about its customers.

Originality. The systematic approach to the study of foreign experience on the application of new tendencies of marketing activities of commercial banks was used.

Practical value. The obtained results of research aimed at supporting further development of market conditions in Ukraine through the use of progressive marketing experience of foreign banks in the domestic market of banking services.

Key words: bank marketing, foreign experience, marketing tools, marketing concepts.

Веселова М.Ю. НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ МАРКЕТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ.

Цель. Целью статьи является анализ маркетинговой деятельности коммерческих банков экономически развитых стран мира, выявление специфики и тенденций банковского маркетинга в современных условиях, а также обоснование целесообразности его применения на украинском рынке банковских услуг.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы при анализе и оценке зарубежного опыта банковского маркетинга, применение его классических инструментов, социальных сетей, новых концепций, основанных на использовании передовых информационных технологий предоставляющих банкам уникальные возможности для расширения клиентской аудитории и изучение ее мысли.

Результаты. Установлено, что сбытовая деятельность коммерческого банка невозможна без активной коммуникационной политики, под которой понимается система средств взаимодействия банка с потенциальными потребителями. Выявлено, что экономически развитые страны мира накопили значительный опыт банковского маркетинга. Зарубежные банки применяют классические инструменты маркетинга ("4P"). новые маркетинговые концепции и инструменты банковского маркетинга, а также социальные сети, которые предоставляют банкам уникальные возможности как для расширения клиентской аудитории, так и для изучения ее мысли о преимуществах и недостатках предлагаемых банком продуктов.

Установлено, что зарубежные банки активно применяются каналы коммуникации внутри банка, в частности Digital Signage, или цифровой мерчандайзинг - современный мощный информационно-рекламный инструмент, а также активно используют CRM систему (Customer Relationship Management), которая основана на использовании передовых информационных технологий, с помощью которых банк собирает информацию о своих клиентах.

Научная новизна. Использован системный подход к изучению зарубежного опыта применения новых тенденций маркетинговой деятельности коммерческих банков.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования направлены на содействие дальнейшему развитию рыночных условий в Украине путем использования прогрессивного маркетингового опыта зарубежных банков на отечественном рынке банковских услуг.

Ключевые слова: банковский маркетинг, зарубежный опыт, инструменты маркетинга, маркетинговые концепции

УДК 338.22.021.4

**Малишко Є.О.,
аспірант*,**

**Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця**

РОЗРОБКА І ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ПРОЕКТУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Постановка проблеми. Реалізація пенсійної реформи є передумовою розвитку недержавного пенсійного забезпечення, що має на меті побудову збалансованого соціального забезпечення кожного громадянина країни [16].

Розвиток недержавного пенсійного забезпечення – одне з найголовніших питань, що постає перед державою. Все ще залишається питання недовіри суб'єктів підприємництва до недержавного пенсійного забезпечення.

Ефективне функціонування третього рівня – недержавного пенсійного забезпечення (далі – НПЗ) – забезпечить формування додаткових пенсійних накопичень за рахунок добровільних внесків юридичних та фізичних осіб і роботодавців. НПЗ в багатьох розвинутих країнах є основним інструментом для підвищення рівня пенсійного забезпечення у країні.

* Науковий керівник: Внукова Н.М. – д.е.н., професор

Актуальність статті обумовлена необхідністю функціонального моделювання впровадження пенсійного проекту недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва, що дозволить підвищити контроль та мотивацію з боку суб'єктів підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження системи недержавного пенсійного забезпечення та її окремих елементів проводить все більше науковців, таких як: Брагін С. [2], Бондарчук І. С. [1], Внукова Н. М. [3], Гупало О. Г., Шевчук Н. В. [4], Землячкова О. А. [6], Коваль О. П. [9], Кривобок Ю. [10], Небаба Н. О. [11], Павлів В. В. [12], Приймак І. І. [13], Семенова О. С. [15] та ін.

Проте залишаються невизначеними актуальні проблеми реалізації пенсійної реформи та розвитку недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва, вирішення яких забезпечить розвиток соціальної сфери та розширення інвестиційних можливостей суб'єктів підприємництва.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впровадження пенсійного проекту недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для впровадження пенсійного проекту недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва, запропоновано провести кластеризацію 30 підприємств [8]. Підприємства обрано випадковим методом, різної форми власності, звітність яких оприлюднена.

На першому етапі оцінено фінансовий стан підприємств коефіцієнтним методом, що забезпечує розрахунок системи коефіцієнтів і враховує вплив як внутрішнього, так і зовнішнього середовищ на фінансовий стан підприємства [17].

З метою визначення кількості кластерів у вибірці в пакеті Statistica 7.0 на основі отриманих даних коефіцієнтного методу аналізу, побудована дендрограма (дерево класифікацій), яка представлена на рис. 1.

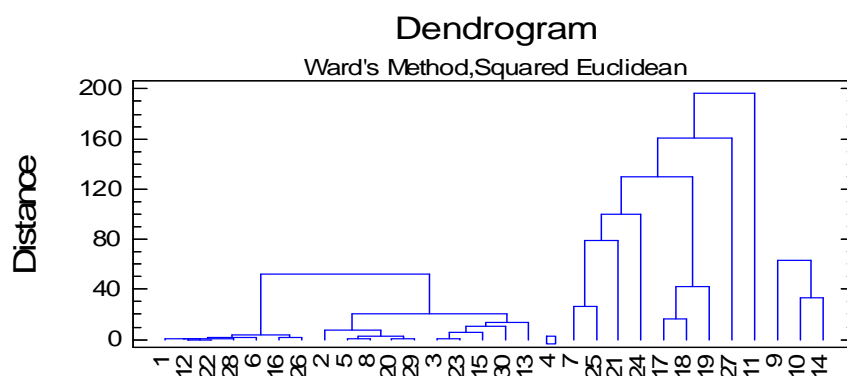

Рис. 1. Групування підприємств за коефіцієнтним методом фінансового стану
Джерело : розроблено автором

Критерієм якості кластеризації є співвідношення міжгрупової і внутрішньокластерної дисперсії. Значне переважання міжкластерної дисперсії вказує на те, що об'єкти, які входять до кластеру, мають схожість та значно відрізняються від інших об'єктів у вибірці [5]. Виходячи з даних рис. 1, виділено 4 кластери підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Результати кластеризації

Номер кластеру	Номери підприємств, що увійшли у кластер
1	1,2,3,5,6,8,12,13,15,16,20,22,23,26,28,29,30
2	4
3	7,11,17,18,19,21,24,25,27
4	9,10,14

Джерело : розроблено автором

Встановлено, що перший кластер містить більшу частину підприємств. До нього увійшли 17 підприємств, які схожі між собою за результатами розрахунку коефіцієнтного методу аналізу фінансового стану підприємства. До другого кластеру увійшло лише одне підприємство. Значення показників вказує, що на підприємстві розроблений та реалізований механізм фінансової стратегії. Це дозволяє збільшувати свої доходи та підвищувати власну ринкову вартість. У третій кластер було віднесено 9 підприємств. Визначено, що деякі підприємства з кластеру нестійкі та залежні від зовнішніх кредиторів. У останній (четвертий) кластер увійшло 3 підприємства, що характеризувалися

ліквідними активами, ефективною виробничо-господарською діяльністю, платоспроможністю, рівновагою між власними та залученими засобами, незалежністю від випадковостей ринкової кон'юнктури і партнерів, довірою кредиторів та інвесторів і рівня залежності від них, наявністю такої величини прибутку, який би забезпечив самофінансування, а також покривав витрати на виробництво.

Запропоновано для кожного з сформованих кластерів розробити та впровадити пенсійний проект з обслуговування операцій із нарахуванням коштів на персональні рахунки. Зазначимо, що регулярні відрахування в недержавний пенсійний фонд – спосіб накопичити пенсію, що забезпечить працівникам дохід після виходу на пенсію у формі періодичних виплат.

У табл. 2 представлено автором характеристику пенсійного проекту відповідно для кожного кластера.

Таблиця 2

Характеристика пенсійного проекту

Умови	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4
Строк дії контракту, роки	5	5	5	5
Оформлення контракту, дні	5	5	5	5
Зарахування безготівкових коштів на персональний рахунок, %	1	1	1	1
Мінімальний первинний внесок на рахунок, у % від заробітної плати	10	10	10	10
Нарахування платні на кошти на рахунок, %	2	2	2	2
Режим поповнення	Off-line	Off-line	Off-line	Off-line
Періодичність сплати пенсійних внесків	щоквартально	щоквартально	щоквартально	щоквартально

Джерело: розроблено автором

До характеристики пенсійного проекту, що запропонована для кожного кластеру, розглянуто схему умов обслуговування операцій із нарахування коштів на персональні рахунки та представлено на рис. 2.

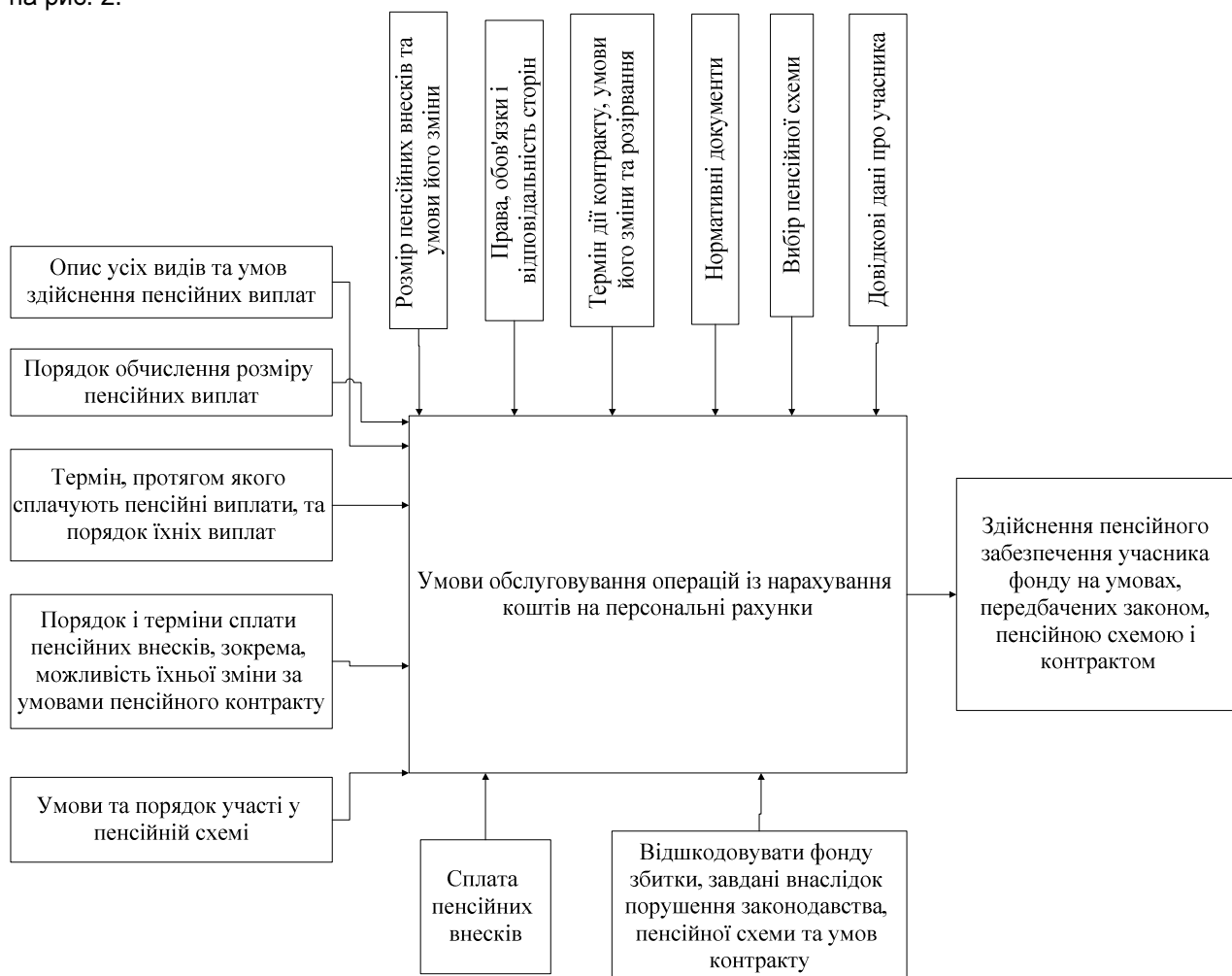

Рис. 2. Схема умов обслуговування операцій із нарахуванням коштів на персональні рахунки

Джерело : складено автором на основі [14]

Як видно з рис. 2, результатом обслуговування пенсійного проекту є здійснення пенсійного забезпечення учасника фонду на умовах, передбачених законом [14], пенсійною схемою і контрактом.

У зв'язку з розглядом умов обслуговування операцій із нарахуванням коштів на персональні рахунки, розробимо впровадження пенсійного проекту у кластерах.

Визначено величину чистого приведенного доходу. При розрахунку чистого приведенного доходу (NPV) прийнято ставку дисконтування 24% річних. Значення приведених величин на момент аналізу становить $t_0 = 0$, час будемо відраховувати в місяцях, період капіталізації (t) – один місяць, ставка дисконтування ($r = 24 / 12$) – 2%.

Значення дисконтного множника (D) за означених умов буде дорівнювати [7]:

$$D = \frac{1}{(1+r)^t} = \frac{1}{(1+0,02)^t}, \quad (1)$$

де r – ставка дисконтування (%);
 t – період капіталізації (місяців).

Величина чистого приведенного доходу (NPV) при 24% річних становитиме [7]:

$$NPV = \sum_{t=0}^{11} \frac{FP_t}{(1+0,02)^t}, \quad (2)$$

де FP – платіж (надходження) (тис.грн.);
 r – ставка дисконтування (%);
 t – період капіталізації (місяців).

Відповідно, отримано величину чистого приведенного доходу (NPV) при 24% річних, що становило: у кластері 1 – 628,52 тис. грн., кластер 2 – 0,59 тис.грн., кластер 3 – 427,00 тис.грн., кластер 4 – 154779,09 тис.грн відповідно.

Індекс рентабельності інвестицій (Profitability Index, PI) розраховано на основі показника NPV за наступною формулою [7]:

$$PI = \sum_{t=0}^{11} \frac{FP_t^+}{(1+r)^t} / \sum_{t=0}^{11} \frac{FP_t^-}{(1+r)^t}, \quad (3)$$

де FP – платіж (надходження) (тис.грн.);
 r – ставка дисконтування (%);
 t – період капіталізації (місяць).

Отже, згідно із наведеними значеннями обсягу платежів і надходжень, індекс рентабельності інвестицій у кластері 1 становить 160,12, кластер 2 – 1,18, кластер 3 – 210,31, кластер 4 – 0,899. Отримані дані свідчать, що у процесі впровадження пенсійного проекту по обслуговуванню операцій із нарахуванням коштів на персональні рахунки, капіталовкладення вигідні у кластерах 1– 3. Розрахований індекс рентабельності інвестицій у кластері 4 вказує на не доцільність від капіталовкладень, бо сумарний фінансовий потік платежів і надходжень більший ніж чистий приведений дохід, отже проект збитковий.

Зазначено, що норма прибутковості IRR – це розрахункова ставка відсотку, при якій капіталізація регулярно одержуваного доходу дасть величину, рівну інвестиціям. Формула для розрахунку подана нижче [7]:

$$\sum_{t=0}^T \frac{FP_t}{(1+r_b)^t} = 0, \quad (4)$$

де r_b – внутрішня норма прибутковості IRR (шукана величина).

У випадку, якщо ставка дисконтування перевищує значення внутрішньої ставки відсотку, то проект є збитковим; якщо ж ні – то проект є вигідним. IRR визначається розрахунком й залежністю тільки від внутрішніх характеристик проекту. IRR дозволяє визначити граничну ціну залучених інвестицій.

Найбільше часто для розрахунку IRR застосовується метод послідовних ітерацій з використанням табульованих значень дисконтуючих множників. При цьому спочатку обирають два значення коефіцієнта

дисконтування $r_1 < r_2$ таким чином, щоб в інтервалі (r_1, r_2) значення чистого приведенного доходу змінювало своє значення з "+" на "-". Далі необхідно розрахувати таким чином [7]:

$$IRR = r_1 + \frac{FP(r_1)}{FP(r_1) - FP(r_2)} (r_2 - r_1), \quad (5)$$

де r_1 – значення табульованого коефіцієнта дисконтування, при якому $FP(r_1) > 0$;
 r_2 – значення табульованого коефіцієнта дисконтування, при якому $FP(r_2) < 0$.

Значення внутрішньої норми прибутковості становитиме: кластер 1 – 298,67%, кластер 2 – 83,74%, кластер 3 – 535,08%, кластер 4 – 347,31%, що вказує на границю залучених інвестицій.

Строк окупності проекту розраховується за формулою [7]:

$$T_{ок} = \frac{FP^-}{FP^+}, \quad (6)$$

де FP – платіж (надходження) (тис.грн.).

Відповідно, підставивши дані отримали, що реальна окупність проекту у кластері 1 – з 18-го дня, у кластері 2 – 24-го дня, у кластері 3 -після 12 днів, а у кластері 4 – з 34 дня.

У кожний аналізований кластер входило як одне, так і 17 підприємств. Всі кластери отримали позитивну оцінку від впровадження пенсійного проекту, що забезпечить отримання економічного ефекту, тобто прибутку. Інвестування коштів у соціальні проекти спрямовані на підвищення працездатності і мотивації співробітників підприємств, а також привабливості. Таким чином, НПФ є надійним інвестиційним ресурсом.

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізувавши займану нішу, оцінено фінансовий результат підприємств, використавши коефіцієнтний метод аналізу. Проведено кластеризацію підприємств та сформовано 4 кластера. Запропоновано функціональне моделювання впровадження пенсійного проекту недержавного пенсійного забезпечення, що дозволить підвищити контроль та мотивацію як з боку держави, так і з боку підприємств.

Впровадження пенсійного проекту з обслуговування операцій із нарахування коштів на персональні рахунки свідчать про вигідність капіталовкладень та швидкість окупності проекту в 1 – 3 кластерах. У кластері 4 впроваджений пенсійний проект свідчить про збитковість, тобто запропоноване автором капіталовкладення недоцільне. Отже, досліджуваний автором пенсійний проект узагальнив інвестиційні можливості у аналізованих кластерах. Запровадження системи НПЗ суб'єктами підприємництва підвищить престижність працевлаштування, забезпечить систему моніторингу та прозорості у діяльності суб'єктів НПЗ, що характеризуватиметься надійністю інвестувань пенсійних вкладень.

Бібліографічний список

1. Бондарчук І.С. Організація системи пенсійного забезпечення в зарубіжних країнах / І.С. Бондарчук // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 2. – С. 30-31.
2. Брагін С. Недержавні пенсійні фонди на неефективному фондовому ринку: приклад України / С. Брагін, О. Макаренко // Вісник НБУ. – 2011. – № 2. – С. 44-47.
3. Внукова Н.М. Організація недержавного пенсійного забезпечення : SWOT-аналіз та рекомендації для працівників вищої школи / Н.М. Внукова // Пенсійна реформа в Україні : роль фінансових консультантів: матеріали II Всеукраїнського форуму. – Ірпінь : НУДПС України, 2010. – С. 46-48.
4. Гупало О.Г. Реалізація пенсійної реформи в Україні: існуючі проблеми та шляхи їх усунення / О.Г. Гупало, Н.В. Шевчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vsve ho ua/projects/conf/tom_2.pdf#page=113.
5. Дубров А.М. Многомерные статистические методы / Дубров А.М., Мхитарян В.С., Трошин Л.И. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 350 с.
6. Землячкова О.А. Взаємодія комерційних банків зі страховими компаніями на ринку фінансових послуг / О.А. Землячкова // Економіка Крима. – 2012. – № 2(39). – С. 185-188.
7. Інвестування : навч.-метод. посібник [для самост. вивч. дисц.] / [Пересада А. А., Смірнова О.О., Онікієнко С.В., Ляхова О.О.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 251 с.
8. Інформація про фінансовий результат підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/>.
9. Коваль О.П. Мотивація участі роботодавців та робітників у системі недержавного пенсійного забезпечення / О.П. Коваль // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 3. – С. 96-101.
10. Кривобок Ю. Для надійної діяльності НПФ / Ю. Кривобок // Вісник Пенсійного фонду України. – 2012. – № 1. – С. 36-37.
11. Небаба Н.О. Класифікація фінансових потоків в системі недержавного пенсійного забезпечення / Н.О. Небаба // Фінансово-кредитне стимулювання розвитку територіальних суспільних систем : [зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів]. – Луцьк : Луцький національний технічний університет, 2012. – С. 191-193.

- 12.Павлів В.В. Сучасний стан та проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення / В.В. Павлів // Економічний вісник Донбасу. – 2012. – № 2(28). – С. 60-65.
- 13.Приймак І.І. Оцінка стану та прогноз розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні / І.І. Приймак, О.О. Коптюк // Інноваційна економіка : [Всеукраїнський науково-виробничий журнал]. – 2012. – № 2(28). – С. 46-50.
- 14.Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 20.11.2012р. № 5492–VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
- 15.Семенова О.С. Эффективность управления системой пенсионного обеспечения в Украине / О.С. Семенова // Политика и общественные науки в эпоху глобализации : материалы международного научного форума. – Х. : ИФИ, 2012. – С. 187-194.
- 16.Ткаченко Є.В. Перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні / Є.В. Ткаченко // Вісник Східноукраїнського національного університету Володимира Даля. – 2013. – № 16(205). – С. 150-153.
- 17.Фінанси підприємств / [Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д. та ін.] ; під ред. А.М. Поддєрьогіна. – [6-те вид.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 552 с.

References

1. Bondarchuk, I.S. (2011), "Organization of the pension system in foreign countries", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 2, pp. 30-31.
2. Brahin, S. and Makarenko, O. (2011), "Private pension funds on inefficient stock market: The Case of Ukraine", *Visnik NBU*, no. 2, pp. 44-47.
3. Vnukova, N.M. (2010), "Organization of private pensions: SWOT-analysis and workers of high school", *Pensiina reforma v Ukraini : rol flnansovykh konsultantiv*: [Pension Reform in Ukraine: the role of financial advisers], *Materialy II Vseukrainskoho forumu*: [materials II All-Ukrainian Forum], NUDPS Ukrainy, Irpin, pp. 46-48.
4. Hupalo, O.H. and Shevchuk, N.V. "The implementation of the pension reform in Ukraine: problems and ways of their elimination", available at: http://vsve.ho.ua/projects/conf/tom_2 .pdf#page=113 (access date October 01, 2014).
5. Dubrov, A.M., Mhitarian, V.S. and Troshin, L.I. (2003), *Mnogomernyye statisticheskie metodyi* [Multivariate statistical methods], *Finansy i statistika*, Moscow, Russia, 350 p.
6. Zemliachkova, O.A. (2012), "Interaction between commercial banks and insurance companies in financial services", *Ekonomika Kryma*, no. 2(39), pp. 185-188.
7. Peresada, A.A., Smirnova, O.O., Onikiienko, S.V. and Liahova, O.O. (2001), *Investuvannia: navch.-metod. posibnyk dlia samost. vyvch. dysts.* [Investing: Teach method. manual for self. Explore. dysts.], KNEU, Kyiv, 251 p.
8. *Informatsiia pro finansovyi rezultat pidpriemstv*, available at: <http://smida.gov.ua/> (access date October 02, 2014).
9. Koval, O.P. (2011), "Motivation participation of employers and workers in the private pension system", *Stratehichni priorytety*, no. 3, pp. 96-101.
10. Kryvobok, Yu. (2012), "For reliable of a fund", *Visnyk Pensiinoho fondu Ukrainy*, no. 1, pp. 36-37.
11. Nebaba, N.O. (2012), "Classification of financial flows in the private pension system", *Finansovo-kredytne stymulivannia rozvytku terytorialnykh suspilnykh system* : [Financial and credit to stimulate the development of local social systems], *Zb. materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii molodykh vchenykh ta studentiv*, [Materials of international scientific conference of young scientists and students], Lutskyi natsionalnyi tehnicnyi universytet, Lutsk, pp. 191-193.
12. Pavliv, V.V. (2012), "Present situation and problems of private pensions", *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 2(28), pp. 60-65.
13. Pryimak, I.I. and Koptiuk, O.O. (2012), "Assessment and forecast of private pensions in Ukraine", *Innovatsiina ekonomika*, no. 2(28), pp. 46-50.
14. Verkhovna Rada Ukrainy (2012), Pro nederzhavne pensiine zabezpechennia : Zakon Ukrainy vid 20.11.2012 r. № 5492–VI (zi zminamy ta dopovnenniamy), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (access date October 01, 2014).
15. Semenova, O.S. (2012) "Effectiveness of the pension system in Ukraine", *Politika i obshchestvennyye nauki v epohu globalizatsii*: [Politics and social sciences in the age of globalization], *Materialy mezhdunarodnogo nauchnogo foruma*, [Proceedings of the International Scientific Forum], IFI, Kh., pp. 187-194.
16. Tkachenko, Ye.V. (2013), "Prospects for the development of private pension funds in Ukraine", *Visnyk Shidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu Volodymyra Dalia*, no. 16(205), pp. 150-153.

17. Podderohin, A.M., Bilyk, M.D., Buriak, L.D., et al. (2006), *Finansy pidpriemstv* [Finance Companies], KNEU, Kyiv, 552 p.

Малишко Є.О. РОЗРОБКА І ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ПРОЕКТУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Мета. Впровадження пенсійного проекту недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва.

Методика дослідження. Коефіцієнтний метод застосовано для аналізу фінансового стану підприємств. Метод кластерного аналізу застосовано для виділення підприємств у кластери для оцінки впровадження пенсійного проекту недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва. Застосовано функціональне моделювання впровадження пенсійного проекту недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва.

Результати. Використавши коефіцієнтний метод аналізу, визначено вплив як внутрішнього так і зовнішнього середовища на фінансовий стан підприємств. Застосувавши метод кластерного аналізу, було сформовано 4 кластери. Оцінено впровадження пенсійного проекту недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва для кожного кластеру. Впровадження пенсійного проекту дало змогу оцінити поведінку підприємств у окремих кластерах та визначило можливість отримання економічного ефекту.

Наукова новизна. Одержало подальшого розвитку функціональне моделювання впровадження пенсійного проекту недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва.

Практична значущість. У результаті використання запропонованого функціонального моделювання впровадження пенсійного проекту недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва дозволило оцінити інвестиційні вкладення підприємств об'єднаних у кластери. Підвищить контроль та мотивацію як з боку держави так і з боку підприємств.

Ключові слова: пенсійний проект, недержавне пенсійне забезпечення, соціальне страхування, суб'єкти підприємництва, коефіцієнтний метод.

Malyshko Y.O. DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF PENSION PROJECT OF PRIVATE PENSION ENSURING BUSINES ENTITIES

Purpose. Introduction retirement project private pension entities.

Methodology of research. Coefficient method used for the analysis of financial condition. The method of cluster analysis applied to the selection of enterprises in clusters to assess the implementation of the project pension private pension entities. Applied functional simulation project implementation pension private pension entities.

Results. Using coefficient method of analysis, which determined the of influence of both internal and external environment on the financial condition of the enterprise. Applying the method of cluster analysis was formed 4 clusters. Reviewed by a retirement project implementation private pension business entities for each cluster. Introduction of pension project has enabled the company to evaluate the behavior of individual clusters and identified the possibility of a separate economic impact.

Originality. Received further development of functional modeling project implementation pension private pension entities.

Practical value. As a result of the proposed functional simulation project implementation retirement of private pensions business entities possible to estimate the investments of enterprises which combined clusters. Improve control and motivation as well as the state side of the business.

Key words: the private pension system, social insurance, business entities, retirement project, coefficient method.

Мальшко Є.О. РАЗРАБОТКА И ВНЕДРЕНИЕ ПЕНСИОННОГО ПРОЕКТА НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СУБЪЕКТАМИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Цель. Внедрение пенсионного проекта негосударственного пенсионного обеспечения субъектами предпринимательства.

Методика исследования. Коэффициентный метод применен для анализа финансового состояния предприятий. Метод кластерного анализа применен для выделенных предприятий в кластеры для оценки внедрения пенсионного проекта негосударственного пенсионного обеспечения субъектами предпринимательства. Применено функциональное моделирование внедрения пенсионного проекта негосударственного пенсионного обеспечения субъектами предпринимательства.

Результаты. Использовав коэффициентный метод анализа, определено влияние как внутреннего, так и внешнего окружения на финансовое состояние предприятий. Применив метод кластерного анализа, было сформировано 4 кластера. Оценено внедрение пенсионного проекта негосударственного пенсионного обеспечения субъектами предпринимательства для каждого кластера. Внедрение пенсионного проекта дало возможность оценить поведение предприятий в отдельных кластерах, и определило возможность получения экономического эффекта.

Научная новизна. Получило дальнейшего развития функциональное моделирование внедрения пенсионного проекта негосударственного пенсионного обеспечения субъектами предпринимательства.

Практическая значимость. В результате использования предложенного функционального моделирования внедрения пенсионного проекта негосударственного пенсионного обеспечения субъектами предпринимательства позволило оценить инвестиционные вложения работодателей и рабочих. Повысит контроль и мотивацию как со стороны государства, так и со стороны предприятий.

Ключевые слова: негосударственное пенсионное обеспечение, социальное страхование, субъекты предпринимательства, пенсионный проект, коэффициентный метод.

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА СИСТЕМА

УДК 336.77: 336.71

**Азаренкова Г.М.,
д.е.н., професор,
Дудник І.Ю.,
Харківський інститут банківської справи УБС НБУ (м. Київ)**

КРЕДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Постановка проблеми. Діяльність будь-якого підприємства неможлива без залучення різноманітних джерел фінансових ресурсів. Зважаючи на це, стабільний розвиток підприємств на пряму залежить від того, наскільки ефективно кредитується економіка в цілому. Зниження ставки кредитів для суб'єктів господарювання стимулюватиме до розширення кредитування, як наслідок – зростання обсягів виробництва, розширення сфер діяльності, зростання прибутків і збільшення надходжень у вигляді податків до бюджету. Тому вирішення проблем, пов'язаних з кредитуванням малого та середнього бізнесу, є досить актуальним в наш час, особливо в умовах ринкової трансформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенням проблеми кредитування бізнесу займалися чимало науковців, серед них: Бланк І. А. [1], Зензерович Р. [11], Фічиган Д. [10] та інші. Серед українських дослідників відображення проблеми знайшло в роботах таких вчених, як: Азаренкова Г. М., Біломістний О. М. [4], Гідулян А. В. [2], Примостка Л. О. [6] та інші. Невирішеним залишається питання визначення терміну «кредит» та пошук шляхів підвищення кредитоспроможності підприємства.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження кредиту як джерела залучення додаткових коштів підприємства, аналіз сучасного стану кредитування, оцінка кредитоспроможності підприємства та надання рекомендацій з її підвищення на ВП «Основ'янська дистанція електропостачання» ДП «Південна залізниця». Для досягнення даної мети визначено основні завдання: дослідити сутність кредиту та методичні підходи до аналізу кредитоспроможності; запропонувати заходи з вдосконалення кредитоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринкова трансформація національної економіки відкрила новий етап у розвитку кредитної справи. У зв'язку з цим гостро постала проблема осмислення нових явищ у сфері кредитування, розуміння їх змісту, природи і сутності, розробки ефективних схем і технологій кредитного процесу та їх використання на практиці. Науковці приділяють значну увагу дослідженню терміну «кредит», але серед них немає єдиної думки щодо визначення даного терміну. На основі аналізу визначень кредиту можна зробити висновок, що одні з них мають неточності, інші вказують лише на окремі характеристики. Підходи щодо визначення даного терміну умовно можна поділити на три групи (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз дефініції терміну «кредит»

Ознака	Автор								Всього
	Терещенко О.О. [9]	Гідулян А.В. [2]	Біломістний О.М. [4]	Лелейко Т.І. [3]	Закон України «Про банки та банківську діяльність» [7]	Примостка Л.О. [6]	Положення НБУ № 23 [8]	Бланк І.А. [1]	
Економічні відносини		+		+	+	+	+		5
Позичковий капітал	+		+					+	3
Грошові кошти		+		+	+		+		4

Джерело: складено на основі [1-4; 6-9]

Об'єднавши трактування кредиту, було введено власне визначення: «кредит – це сукупність економічних відносин з приводу використання вільного позичкового капіталу банку на умовах платності, добровільності, цільового використання та повернення у визначений кредитним договором час зі сплатою відсотків». Кредит як одна з форм фінансування виступає важливим джерелом поповнення обігових коштів підприємства. Важливе значення у процесі здійснення кредитних операцій

банківськими установами має законодавче та нормативно-правове забезпечення діяльності банків. Кредитна діяльність банків регламентується Цивільним та Господарським кодексами України, Законами України, нормативно-правовими актами НБУ, статутами банків та кредитними договорами. Підприємці, звертаючись за кредитом до банку, стикаються з багатьма перешкодами, до них належать : високі процентні ставки за кредитом, недосконалість методики оцінювання кредитоспроможності при прийнятті рішення, відсутність застави, та інші чинники що перешкоджають необхідному обсягу кредитування підприємств [4]. Згідно офіційних даних, представлених в звіті Національного банку України, з початку 2013 р. портфель кредитів, наданих юридичним особам, збільшився на 1,46%, або 7034,65 млн грн – з 489697,35 млн грн до 482662,7 млн грн [3] (рис. 1).

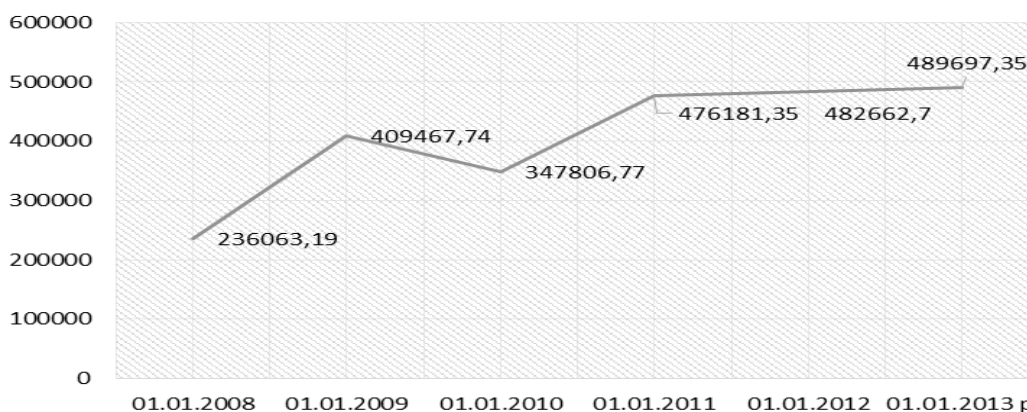

Рис. 1. Динаміка обсягу наданих кредитів наданих юридичним особам (млн. грн) за 2008-2013 рр.

Джерело : [5]

Позитивною тенденцією є зниження відсоткових ставок за кредитами для юридичних осіб з 1997 року та поступова стабілізація на рівні 24 % у період 2003-2012 роки (рис. 2).

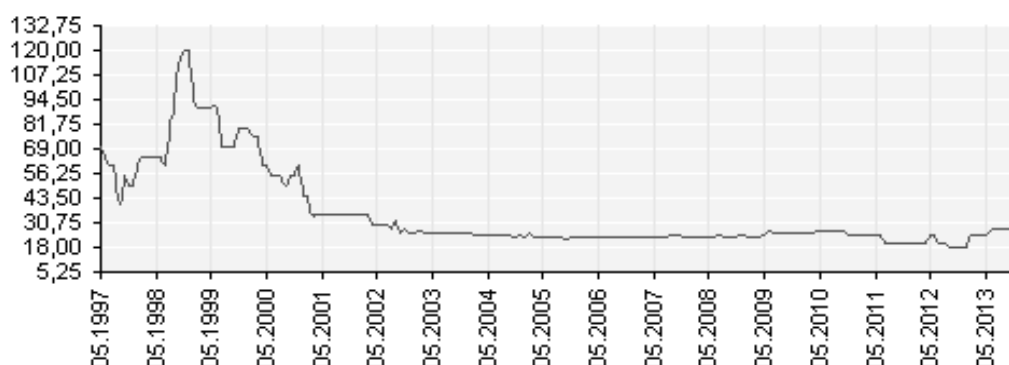

Рис. 2. Динаміка зміни кредитних ставок для юридичних осіб у гривні в Україні у % за 1997-2013 рр.

Джерело : [5]

Зниження ставок за кредитам пов'язано зі збільшенням конкуренції на ринку кредитування. Аналізуючи дані рис. 2, можна зробити висновок, що, незважаючи на зниження процентних ставок за кредитами для юридичних осіб, процентні ставки в порівнянні з країнами з високою розвинутою економікою залишаються досить високими, це пов'язано з тим, що в Україні існують проблеми, пов'язані з недосконалістю законодавчо-нормативної бази, у тому числі у питаннях податкового законодавства, великою часткою тіншового сектору економіки, складністю ведення бізнесу через високу корумпованість, незахищеністю прав власності – все це породжує великі ризики у діяльності будь-якого підприємства, тому банки, намагаючись застрахуватися від ризиків, підвищують відсоткові ставки, на рівень, який дозволить їм відчувати себе захищеними.

В свою чергу підприємці не завжди мають можливість повернути кредит через відсутність джерел для його покриття. Банк стикається з необхідністю оцінки кредитоспроможності позичальників, адже ця процедура є обов'язковою, і її результати істотно впливають на ефективність кредитної діяльності банку в цілому. Найпоширенішою методикою до оцінки кредитоспроможності є метод рейтингової оцінки, який дозволяє спрогнозувати здійснення в строк майбутніх платежів за кредитом, ліквідність оборотних активів, оцінити загальний фінансовий стан позичальника, а також дає можливість визначити межі зниження обсягу прибутку, в яких здійснюється погашення кредиту. Серед

закордонних практик оцінювання кредитоспроможності позичальника слід виділити такі CAMPARI у Великобританії, PARSER, MEMO RISK, 4 FC та 5C. Дані моделі відносяться до моделей комплексного аналізу, тому що враховують кількісні якісні характеристики кредитоспроможності. Для об'єктивної кількісної оцінки кредитних ризиків слід підібрати адекватний економетричний апарат обробки відповідної інформації. Загальноприйнято методикою в Україні є оцінка кредитоспроможності за допомогою «Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» від 25.01.2012 № 23. Положенням визначено мінімальний перелік фінансових показників, які мають обчислюватися при оцінці кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб [8].

Визначимо на конкретному прикладі кредитоспроможність підприємства. Об'єктом дослідження було обрано підприємство залізничного транспорту, а саме ВП «Основ'янська дистанція електропостачання» ДП «Південна залізниця». Основним видом діяльності є функціонування наземного залізничного транспорту. Розрахуємо інтегральний показник боржника – юридичної особи, на підставі даних звітності форми № 1 «Баланс» та форми № 2 «Звіт про фінансові результати» за 2009 – 2012 рр. Розрахунок проводиться із застосуванням багатофакторної дискримінантної моделі [8]:

$$Z=0,04 \times M_{K1} + 0,01 \times M_{K2} + 1,8 \times M_{K3} + 0,002 \times M_{K5} + 0,6 \times M_{K6} + 0,85 \times M_{K7} + 1,7 \times M_{K8} + 0,03 \times M_{K9} - 0,8, \quad (1)$$

де Z – базовий інтегральний показник фінансового стану боржника;

M_{K1} – коефіцієнт покриття;

M_{K2} – проміжний коефіцієнт покриття;

M_{K3} – коефіцієнт фінансової незалежності;

M_{K5} – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;

M_{K6} – коефіцієнт рентабельності від операційної діяльності;

M_{K7} – коефіцієнт рентабельності від звичайної діяльності;

M_{K8} – коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком;

M_{K9} – коефіцієнт оборотності оборотних активів.

Відповідно до наведеної моделі було обрано коефіцієнти, які необхідно розрахувати. Отримані розрахунки наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Моделі розрахунку інтегрального показника ВП «Основ'янська дистанція електропостачання» за 2009-2012 рр.

Коефіцієнти	2009	2010	2011	2012
M_{K1}	0,71	0,46	10,49	6,77
M_{K2}	0,01	0,03	0,10	0,004
M_{K3}	0,93	0,91	0,98	0,96
M_{K5}	0,99	4	3,15	3,32
M_{K6}	0,00	0,00	0,00	0,00
M_{K7}	0,03	0,02	0,01	0,02
M_{K8}	-0,007	-0,009	-0,01	-0,008
M_{K9}	0,00	0,00	0,00	0,00
Z	0,91	0,85	1,37	1,21

Джерело: розрахунки авторів

Аналіз даних табл. 2 показав що, коефіцієнт рентабельності продажу від операційної діяльності та коефіцієнт оборотності оборотних активів дорівнюють нулю, це означає, що підприємство повністю розраховалося з постачальниками та має низьку дохідність від операційної діяльності. Збільшення коефіцієнта покриття в останні роки свідчить про те, що підприємство володіє значним обсягом вільних ресурсів, які сформувалися завдяки власним джерелам. Негативне значення коефіцієнта рентабельності за чистим прибутком свідчить про отримання збитків. Підставивши відповідні значення у формулу, отримали значення Z. Для того щоб визначити клас позичальника необхідно порівняти значення показника Z зі шкалою, яка наведена у Положенні Національного банку України №23 [8].

Підприємство протягом 2009-2012 рр. відноситься до класу 2, значення інтегрального показника згідно шкали знаходиться в межах від +1,40 до +0,86, тобто це позичальник із середнім ризиком неповернення кредиту [8]. Спостерігається тенденція до погіршення, підприємство має повне або часткове забезпечення кредиту. Надходження коштів і платоспроможність свідчать про ймовірність несвоєчасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі і у визначений термін. Проведений аналіз інтегральних показників оцінки рівня кредитоспроможності підприємства дає можливість

оцінити вплив показників діяльності підприємства на інтегральний показник, а також виявити шляхи підвищення кредитоспроможності за рахунок поліпшення відповідних показників діяльності:

– втрати в мережах і трансформаторах за 2012 рік склали 1645 тис. кВт-год., тому необхідно вдосконалення пристрої енергозабезпечення та мережі зв'язку, що включає: ремонт та оновлення трансформатора ОМ-1,25/10 кВ та заміна дерев'яних опір ЛЕП;

– потужності пасажиропотоку та вантажообігу використовуються на 70%, тому необхідно максимально використати потужності підприємства шляхом приєднання додаткових вагонів, які на даний час не використовуються;

– потребують реконструкції електромонтажні та ремонтно-ревізійні дільниці, для здійснення цих заходів необхідна сума коштів становить 349 тис. грн, 69% реконструкції планується здійснити за рахунок власних коштів.

Модель оцінки кредитоспроможності ВП «Основ'янська дистанція електропостачання» має перевагу в тому, що дозволяє реалізувати процедуру рейтингового оцінювання кредитоспроможності підприємства. Кредитний рейтинг позичальника є інструментом формування сприятливої репутації підприємства в банківському середовищі, засобом доступу до більш дешевих банківських кредитів. Слід пам'ятати, що важливою умовою здійснення якісної оцінки кредитоспроможності є аналіз зовнішнього середовища існування та галузевих особливостей його діяльності. Наявність ліквідного забезпечення, відмінна кредитна історія та стійкий фінансовий стан не є безумовною гарантією повернення кредиту. Значна частина кредитів перетворюється на проблемні саме внаслідок впливу зовнішніх факторів та неврахування певних особливостей діяльності підприємств різних галузей економіки, що є причиною недостатньої обізнаності банківського менеджменту щодо потенційних проблем, які можуть виникнути в позичальника.

Висновки з проведеного дослідження. Значний розмір відсоткових ставок установ банків є одним з основних стримуючих факторів та не сприяє розвитку українських підприємств і економіки в цілому. З іншого боку, згідно з нині діючим законодавством, банки надають кредити на власних умовах та на власний ризик. В свою чергу підприємства повинні підвищувати свою кредитоспроможність, що дає їм змогу отримати кредит на вигідних умовах та вчасно розрахуватися з боргами. Для успішного функціонування кредитного ринку України потрібна співпраця як підприємців, так і банків, адже вони тісно пов'язані між собою і проблеми в одному секторі призведуть до проблем в іншому. Науковці порівнюють зв'язок з ланцюговою реакцією, коли одна подія призводить до виконання наступного ряду подій. Тому знаходження компромісних рішень, участь держави у вирішенні складних питань, підтримка державою як банків, так і підприємців є важливим кроком на шляху налагодження кредитного ринку.

Бібліографічний список

1. Бланк И.А. Финансовый менеджмент : учебный курс / И.А. Бланк. – М. : Ника-Центр, Эльга, 2002. – 528 с.
2. Гідулян А.В. Актуальні питання поліпшення методики оцінки кредитоспроможності позичальників банками України / А.В. Гідулян // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 2. – С. 50-54.
3. Лепейко Т.І. Аналіз сучасних методик прогнозування ймовірності банкрутства підприємств / Т.І. Лепейко, Т.О. Доценко // Збірник наукових праць Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 1-5.
4. Механізм банківського кредитування малого бізнесу в Україні : монографія / [авт. колектив: Азаренкова Г.М., Біломістний О.М., Біломістна І.І., та ін.]. – К. :УБС НБУ, 2013. – 171 с.
5. Обсяг наданих кредитів юридичним особам : за даними грошово-кредитної статистики 2013 р. // Статистичний бюлетень Національного банку України. – 2013. – №12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195
6. Примостка Л.О. Банківські ризики. Теорія та практика управління : [монографія] / Л.О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2007. – 450 с.
7. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 5. – ст. 30.
8. Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями : Постанова НБУ від 25 січня 2012 р. № 23 // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 5. – С. 23-58.
9. Терещенко О.О. Нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб / О.О. Терещенко // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 1. – С. 26-30.
10. Feschijan D. Analysis of the creditworthiness of bank loan applicants / D. Feschijan // Facta Universitatis : Economics and Organization. – 2008. – № 3. – pp. 273-280.

11. Zenzerovich R. Credit scoring models in estimating the creditworthiness of small and medium and big enterprises / Robert Zenzerovich // *Croatian Operational Research Review (CRORR)*. – 2011 – № 2. – pp. 143-157.

References

1. Blank, I.A. (2002), *Finansovyy menedzhment: Uchebnyy kurs* [Finance management], Nika-Tsentr, Elga, Moscow, Russia, 528 p.
2. Hidulian, A.V. (2012), "Actual recommendations for improving creditworthiness of the borrower's bank in Ukraine", *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 2, pp. 50-54.
3. Lepeiko, T.I. and Dotsenko, T.O. (2011), "Analysis methods of predicting the probability of bankruptcy", *Zbirnyk naukovykh prats Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 1, pp. 1-5.
4. Azarenkova, H.M., Bilomistnyi, O.M., Bilomistna, I.I. et al. (2013), *Mekhanizm bankivskoho kredytuvannia maloho biznesu v Ukraini* [The mechanism of bank lending to small entities in Ukraine], monograph, UBS NBU, Kyiv, 171 p.
5. *Obsiah nadanykh kredytiv yurydychnym osobam : za danymy hroshovo-kredytnoi statystyky 2013 r.* [The volume of loans to legal entities, according to the monetary statistics 2013], *Statystychnyi biuleten Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 12, available at: www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=57446 (access date May 01, 2014)
6. Prymostka, L.O. (2007), *Bankivski ryzyky. Teoriia ta praktyka upravlinnia* [Risks in Banking: Theory and Practice in Management], monograph, KNEU, Kyiv, 450p.
7. Verkhovna Rada Ukrainy (2001), Pro banky i bankivsku diialnist : Zakon Ukrainy vid 7 hrudnia 2000 r. № 2121-III, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, no. 5, ar. 30.
8. Natsionalnyi Bank Ukrainy (2013), Pro poriadok formuvannia ta vykorystannia bankamy Ukrainy rezerviv dlia vidshkoduvannia mozhlyvykh vtrat za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy : Postanova NBU vid 25 sichnia 2012 r. № 23, *Uriadovy kurier*, no. 5, pp. 23-58.
9. Tereshchenko, O.O. (2012), "New approaches to estimate the creditworthiness of borrowers-legal entities" *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 1, pp. 26-30.
10. Feschijan, D. (2008), "Analysis of the creditworthiness of bank loan applicants", *Facta Universitatis : Economics and Organization*, no. 3, Bulgaria, pp. 273-280.
11. Zenzerovich, R. (2011), "Credit scoring models in estimating the creditworthiness of small, medium, and big enterprises", *Croatian Operational Research Review (CRORR)*, no. 2. pp. 143-157.

Азаренкова Г.М., Дудник І.Ю. КРЕДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Мета. Дослідження кредиту як джерела залучення додаткових коштів підприємства, аналіз сучасного стану кредитування, оцінка кредитоспроможності підприємства та надання рекомендацій з її підвищення на ВП «Оснoв'янська дистанція електропостачання» ДП «Південна залізниця».

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою статті є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з приводу методики оцінювання кредитоспроможності позичальника. В процесі дослідження, зокрема, застосовувались наступні методи: систематизація, метод дискримінантного аналізу та методи економічного аналізу – при оцінці сучасного стану кредитування підприємств в Україні та встановленні напрямів його розвитку; метод фінансових коефіцієнтів – при обґрунтуванні методики визначення кредитоспроможності позичальника.

Результати. Проаналізовано сучасний стан кредитування підприємств в Україні та встановлено низку чинників, які гальмують розвиток кредитування. Розглянуто основні методики визначення кредитоспроможності позичальника, встановлено основні переваги застосування моделей дискримінантного аналізу та надано рекомендації щодо покращення фінансового стану позичальника на прикладі ВП «Оснoв'янська дистанція електропостачання» ДП «Південна залізниця».

Наукова новизна. Виведене власне визначення кредиту, яке найбільш точно характеризує сутність кредитування та включає в себе основні його принципи. Запроновано шляхи щодо покращення кредитоспроможності підприємства, а саме: ремонт та оновлення обладнання, реконструкція ремонтно-ревізійних дільниць та збільшення потужності пасажиропотоку.

Практична значущість. Впровадження зазначених заходів дозволить ВП «Оснoв'янська дистанція електропостачання» ДП «Південна залізниця» покращити фінансову стійкість підприємства, підвищити рентабельність та отримати кредит на більш вигідних умовах.

Ключові слова: кредит, позичальник, кредитоспроможність, відсоткова ставка, фінансові коефіцієнти.

Azarenkova G.M., Dudnyk I.Y. CREDIT AS A TOOL FOR FUNDING OF BUSINESS ENTITIES

Purpose. The aim of the article is – an exploration the definition of credit, analyze the current state of loans, methods of estimating creditworthiness and offers recommendations to improve creditworthiness of the VP «Osnovianska dystantsiia elektropostachanniia» DP «Pivdenna zaliznytsia».

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the article are works of domestic and foreign scientists about the methods of evaluation of creditworthiness. In the process of research, in particular, the followings methods were used: systematization, diskriminant analysis method and methods of economic analysis, – at

the estimation of the modern state of crediting of enterprises in Ukraine and establishment of directions of his development; method of financial coefficients – at the ground of method of determination of solvency of borrower.

Findings. It has been analysed the current state of loans in Ukraine and found a number of factors that hinder lending. The article describes the main methods of evaluation of creditworthiness of the borrower; it has established the main advantages of the use of models of discriminant analysis and has given recommendations to improve the financial condition of the borrower in the VP «Osnovianska dystantsiia elektropostachanniia» DP «Pivdenna zaliznytsia».

Originality. It has deduced own definition of credit, which is the best, characterizes the essence of lending and includes its main principles. It has suggested the ways to improve the creditworthiness of the company, such as repairs and updates in equipment, repair and reconstruction sections and increase passenger capacity.

Practical value. Implementation of these measures will allow the VP «Osnovianska dystantsiia elektropostachanniia» DP «Pivdenna zaliznytsia» improve the financial stability of the company, increase profitability and receive loan on more favorable conditions.

Key words: credit, borrower, creditworthiness, interest rates, financial indicators.

Азаренкова Г.М., Дудник И.Ю. КРЕДИТ КАК ИНСТРУМЕНТ ФИНАНСИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТА ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Цель. Исследование кредита как источника привлечения дополнительных средств предприятия, анализ современного состояния кредитования, оценка кредитоспособности предприятия и предложения рекомендаций по её повышению на ОП «Основьянская дистанция электроснабжения» ГП «Южная железная дорога».

Методика исследования. Теоретической и методологической основой статьи являются научные труды отечественных и зарубежных ученых по вопросу методики оценки кредитоспособности заемщика. В процессе исследования, в частности, применялись следующие методы: систематизация, метод дискриминантного анализа и методы экономического анализа, – при оценке современного состояния кредитования предприятий в Украине и установлении направлений его развития; метод финансовых коэффициентов – при обосновании методики определения кредитоспособности заемщика.

Результаты. Проанализировано современное состояние кредитования предприятий в Украине и установлен ряд факторов, которые препятствуют развитию кредитования. Рассмотрены основные методики оценки кредитоспособности заемщика, установлены основные преимущества применения моделей дискриминантного анализа и даны рекомендации по улучшению финансового состояния заемщика на примере ОП «Основьянская дистанция электроснабжения» ГП «Южная железная дорога».

Научная новизна. Выведено собственное определение кредита, наиболее точно характеризующее сущность кредитования и включающее в себя основные его принципы. Предложено пути улучшения кредитоспособности предприятия, а именно: ремонт и обновление оборудования, реконструкция ремонтно-ревиссионных участков и увеличения мощности пассажиропотока.

Практическая значимость. Внедрение указанных мер позволит ОП «Основьянская дистанция электроснабжения» ГП «Южная железная дорога» улучшить финансовую устойчивость предприятия, повысить рентабельность и получить кредит на более выгодных условиях.

Ключевые слова: кредит, заемщик, кредитоспособность, процентная ставка, финансовые коэффициенты.

УДК 336.01

**Фадєєва І.Г.,
д.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу**

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФІНАНСОВОМУ ІНЖИНІРИНГУ

Постановка проблеми. Проблема управління фінансовими системами, що функціонують в умовах апріорної та поточної невизначеності і перебувають під впливом динамічних змін ринкового середовища зі своїми конкурентними збуреннями, є однією із ключових у сучасній теорії управління фінансами. Управління такими об'єктами ускладнюється тим, що вплив з боку зовнішнього середовища та обмежена здатність фінансового менеджера ефективно аналізувати та прогнозувати стан фінансово-економічної системи породжують фактор неподоланої невизначеності [1]. При цьому слід враховувати, що ринкова невизначеність не має статистичної природи в класичному розумінні [2]. У результаті дослідники фінансових систем, відмовляючись від класичного ймовірнісного підходу, змушені під час аналізу використовувати емпіричні, а також різні детерміновані підходи, які неспроможні належним чином враховувати невизначеність поведінки сучасних фінансових систем [1]. У зв'язку з цим, протягом останніх десятиліть для вирішення завдань управління фінансовими системами все ширше застосовуються методи, що ґрунтуються на засадах штучного інтелекту, нечіткої логіки, штучних нейронних мереж, генетичних алгоритмів, синергетики тощо.

Саме методи і технології штучного інтелекту відіграють важливу роль в управлінні сучасними фінансовими системами, для яких характерні динамічність, відкритість, складна структура внутрішніх зв'язків, неоднозначність управлінських впливів та випадкових чинників. У зв'язку з явним нестатком наукових методів для управління фінансовими системами науковці різних країн проводять дослідження у напрямку створення принципово нової теорії управління фінансовими системами, що функціонують за умов суттєвої апріорної та поточної невизначеності і перебувають під впливом динамічних змін зовнішнього ринкового середовища зі своїми кон'юнктурними збуреннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку фінансових систем та інтелектуальним технологіям у фінансовій інженерії присвячені праці таких вітчизняних вчених, як: В. Опарин [3], О. В. Немічева, А. В. Малецький, А. Ю. Савенко [4], В. В. Петрушевська [5], І. В. Усков [6], С. М. Іванова [7], О. Давидов [8], А. Вірченко [9] та ін. Увагу науковців зосереджено переважно на аналізі структури фінансової системи, трансформації фінансової політики України в умовах глобалізації та євроінтеграції, розвитку системи місцевих фінансів, впливу фінансової глобалізації на розвиток інститутів спільного інвестування та ін.

Актуальність застосування інтелектуальних технологій у фінансовому інжинірингу як важливої наукової проблеми зумовлює інтерес до неї зарубіжних вчених. Серед них – А. Nedosekin [2], R. C. Merton [10], Ed. Gately [11], R. Trippi [12], A. A. Ribeiro, H.-J. Zimmerman, R. R. Yager, I. Kasprzyk [13], Tanaka Kazuo, Hua O. Wang [14] та ін.

Проте проблеми їх практичного використання висвітлені не повною мірою і тому потребують подальших досліджень у напрямі врахування особливостей фінансової системи України.

Поставка завдання. Метою статті є дослідження функціональної структури фінансової корпоративної системи в контексті забезпечення ефективності її діяльності на основі використання інтелектуальних технологій у фінансовому інжинірингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значні технологічні, політичні та соціально-економічні зміни, що розпочалися у другій половині минулого століття внаслідок прогресу у телекомунікаційній галузі та сфері обробки інформації, скасування низки обмежень щодо переміщення капіталів між країнами, лібералізації відносин на внутрішніх ринках капіталу, формування нерегульованих закордонних ринків (off-shore market), зумовили глобалізацію економічного розвитку. Саме глобалізація відображає сутність функціонування світової економічної і фінансової системи України у третьому тисячолітті. Сучасна економіка – це фінансова економіка, у якій фінанси не просто беруть участь та обслуговують економічні процеси, а й займають у них панівну позицію [5; 10].

В умовах стійкого розвитку глобальної економіки фінансова система України є сукупністю окремих, але взаємозв'язаних між собою сфер фінансових відносин, що мають певні особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, відповідний апарат управління та правове забезпечення. Структура фінансової системи України, що наведена на рис. 1, є динамічною та містить такі складові [4]:

- державні фінанси (державний бюджет, місцеві бюджети, державні цільові фонди, державний кредит);
- фінанси суб'єктів господарювання (фінанси комерційних та некомерційних закладів);
- міжнародні фінанси (фінанси міжнародних організацій та інвестицій, міжнародний фінансовий ринок);
- фінансовий ринок (ринок грошей, капіталів, цінних паперів, фінансових ресурсів);
- фінанси страхування (соціальне страхування, особисте страхування, майнове страхування).

Рис. 1. Структура фінансової системи України

Джерело: складено за даними наукових джерел [4; 15]

Оскільки фінансова система України є системно-синергетичною єдністю її складових, що потребують застосування специфічних систем управління, виникає гостра необхідність в управлінні її розвитком на основі системно-синергетичного підходу, який є новим напрямом в управлінській науці. Він має на меті вирішення широкого кола завдань, котрі належать здебільшого до моделювання діяльності окремих складових фінансової системи, які характеризуються наявністю чисельних внутрішньо-системних зв'язків, у тому числі зворотних, перехресних та ієрархічних. Ці зв'язки породжують, як правило, нелінійний характер між окремими елементами фінансової системи. У наслідок цього управління діяльністю таких систем стає складним завданням, яке вимагає спеціального інструментарію. Отже, для розкриття сутності поняття фінансової системи використовуватимемо системно-синергетичний підхід.

Синергетичний феномен все частіше привертає увагу вчених в галузі управління економікою, особливо в галузі корпоративного управління [16; 17; 18]. Певна увага приділяється і дослідженням фінансової синергії [19; 20], але питання фінансової синергії досліджується головним чином в теорії управління корпораціями та підприємствами корпоративної структури [21].

Відзначимо, що термін фінансової синергії використовується у роботах з теорії корпоративного управління [16] в рамках концепції синергізму, і означає він синергетичний ефект від управління корпоративними фінансами або корпоративну фінансову синергію [7; 8].

При цьому розуміють синергію в економіці, тобто збільшення ефективності діяльності за рахунок емерджентності системи. У роботі [19] йде мова про фінансовий ефект у широкому сенсі, тобто на рівні функціонування саме фінансів. Фінансову синергію визначено як взаємодію суб'єктів ціннісно-вартісних стосунків, що мають власні цілі, але діють при цьому в одному напрямку, а саме – створення фінансів, компоненти яких, в свою чергу, мають властивості вступати у взаємодію з компонентами інших фінансів (фінансів як продукту інших ціннісно-вартісних стосунків). Відзначається, що фінансова синергія супроводжує усі фінансові стосунки, оскільки кожне виникнення фінансових відносин ґрунтується на односпрямованій дії як мінімум двох суб'єктів. Спільним напрямом дій є відтворення фінансів, хоча самі дії різні: один суб'єкт здійснює витрати, а інший формує доходи. У результаті реалізується фінансовий інтерес, який зв'язують з отриманням доходу. Оцінити ефект від появи фінансів для кожного із суб'єктів фінансових відносин можна [19] через оцінку їх нового фінансового стану. Важливо також те, що залежно від характеру фінансових стосунків один або обидва суб'єкта отримують можливість брати участь у нових фінансових стосунках. Тоді синергія фінансових стосунків може сприйматися у традиційному розумінні синергії в економіці, тобто як появи нової продуктивної сили або якісно нових джерел розвитку [19].

Отже, виникнення фінансів завжди супроводжується фінансовою синергією, яка проявляється у різних видах, що залежить від специфіки фінансових відносин й особливостей прийняття фінансових рішень кожним суб'єктом.

Відзначимо, що українські фінансові системи корпорацій і фондового ринку є слабо-вивченими об'єктами економічних досліджень, оскільки на радянському просторі не існувало ринкових відносин, тобто не існувало самого об'єкта досліджень. Поява ринкових відносин призвела до створення українських фінансових систем як відкритих суб'єктів ринку, що динамічно розвиваються під впливом системних криз, у тому числі і світового масштабу. При цьому на фінансову систему впливає зовнішнє ринкове середовище зі своїми кон'юнктурними збуреннями. Вплив зовнішнього середовища, обмежена здатність фінансового менеджера розпізнавати поточні стани фінансової системи і прогнозувати майбутні грошові потоки породжують фактор суттєвої невизначеності.

Аналогічні проблеми виникають і перед дослідниками фондового ринку, де невизначеність має генетичний характер [22], а теорії оптимізації фондових портфелів та прогнозування фондових індексів вичерпали себе.

Тому необхідна суттєва зміна методів фінансового корпоративного менеджменту і розробка принципово нової теорії управління фінансованими системами, що функціонують в умовах суттєвої невизначеності щодо параметрів і структури системи під впливом зовнішніх кон'юнктурних збурень. В основу такої теорії можуть бути покладені методи теорії нечітких множин і нечіткої логіки, штучні нейромережі, генетичні алгоритми тощо.

За останні сорок років нечітка логіка (Fuzzy Logic) пройшла шлях від майже антинаукової теорії до бурхливого зростання ринку Fuzzy-систем у цілому світі. Fuzzy Logic – це технологія розробки систем усіх типів, яка ґрунтується на засадах системного підходу, а також, головним чином, на інтуїції експертів та досвіді фахівців і використовує елементи повсякденної мови для опису систем на основі моделей. Fuzzy Logic насамперед доцільно використовувати, коли важко або неможливо побудувати адекватну математичну модель для поставленої задачі, а також, коли слід аналізувати велику кількість чинників, у тому числі нелінійних або незалежних від часу.

З огляду на складність об'єктів управління слід зазначити, що кожна технологія управління має свою область застосування залежно від складності об'єкта управління. На рис. 2 наведено області найбільш сприятливого застосування сучасних технологій управління: традиційних і інтелектуальних.

Як бачимо, класичні методи управління добре працюють, коли об'єкт управління повністю детермінований і функціонує в детермінованому середовищі.

Для об'єктів з неповною інформацією або великою складністю найбільш вдалим є застосування Fuzzy Logic.

Відзначимо, що із застосуванням методів Fuzzy Logic і теорії нечітких множин успішно здійснюється ідентифікація та прогнозування розвитку фінансових часових рядів відповідно до встановленого набору лінгвістичних правил [1, с. 104] типу «if ...then» (якщо... тоді). Лінгвістичні правила формуються експертами або генеруються автоматично на основі нечітких знань з експериментальних даних та використання інтелектуальних моделей.

Рис. 2. Области ефективного застосування нечіткої логіки і штучних нейронних мереж для управління складними об'єктами

Джерело: сформовано автором на основі [15; 23]

Останнім часом застосування отримали системи інтелектуальної підтримки прийняття рішень для управління економічними і фінансовими системами, що ґрунтуються на нечітких моделях двох типів – Мамдані і Такагі-Сугено. Нечітка модель Мамдані подається у вигляді множини нечітких правил $R^{(k)}$, $k = 1, \dots, N$, пов'язаних між собою логічним оператором ТА, виходи яких взаємно незалежні [24]:

$$R^{(k)}: \text{IF } x_1 \text{ is } A_1^k \text{ AND } x_2 \text{ is } A_2^k \text{ AND } \dots \text{ AND } x_n \text{ is } A_n^k \text{ THEN } y_m \text{ is } B^k, \quad (1)$$

де k – кількість нечітких правил;

A_i^k – нечіткі множини (лінгвістичні терми) $A_i^k \subseteq x_i \subset R, \quad i = 1, \dots, n$;

B_j^k – лінгвістичні терми $B_j^k \subseteq y_1 \subset R, \quad j = 1, \dots, m$,

x_1, x_2, \dots, x_n – вхідні змінні лінгвістичної моделі;

y_1, y_2, \dots, y_m – вихідні змінні лінгвістичної моделі.

Кожна вхідна змінна x_i містить скінченну множину лінгвістичних термів з трикутною функцією

належності. Кількість термів визначається з урахуванням розмахів змінних x_i за формулою $2n+1$, де n – кількість розмахів у межах діапазону зміни параметра.

Нечіткі правила PI моделі Такагі-Сугено ґрунтуються на представленні консеквента як функції від вхідних величин:

$PI : IF x_1 \text{ is } A_1 \text{ AND } x_2 \text{ is } A_2 \text{ AND } \dots \text{ AND } x_n \text{ is } A_n \text{ THEN } z = f(x_1, x_2, \dots, x_n),$ (2)
де A_i – нечітка множина;
 z – реальний параметр у вигляді функції $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ від вхідних параметрів x_i .

На вимірних вхідних параметрах і нечітких правилах Такагі-Сугено за достатньо короткий час, що витрачається на розрахунки, ефективно розв'язуються задачі оптимізації собівартості продукції на стадії планування та інші економічні і фінансові завдання.

Нейромережеві системи управління доцільно застосовувати при відсутності інформації або при дуже великій складності об'єкта управління. Відзначимо, що межі між різними підходами, що наведені на рис. 2, є нечіткими. Окрім цього, застосування гібридних технологій управління, що основані на сполученні традиційних методів управління, Fuzzy Logic і Neural Network, дозволяє створити інтелектуальні системи управління, які ефективні в усьому спектрі ситуацій, відображених на рис. 2 [15].

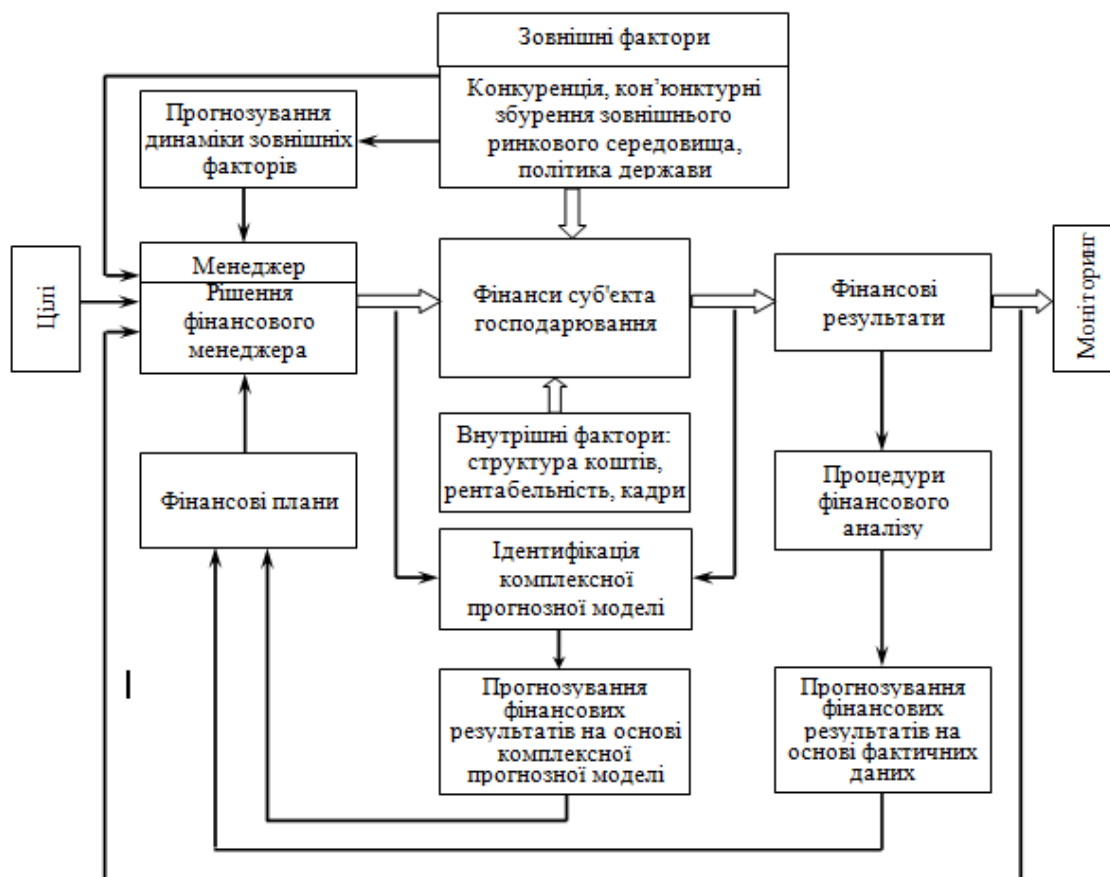

Рис. 3. Функціональна структура базової моделі фінансової корпоративної системи:
 – процеси управління фінансами з боку фінансового менеджера та зовнішнього ринкового середовища, – інформаційні потоки

Джерело: складено за даними наукових джерел [2; 3; 22]

Для розробки інтелектуальних систем управління дані методи повинні бути об'єднані з досягненнями сучасної теорії управління. Інтелектуальні технології управління між собою розрізняє насамперед те, що саме покладено в основу концепції інтелектуальності – або вміння працювати з формалізованими знаннями (експертні системи, нечітка логіка), або властиві людині прийоми навчання і мислення (штучні нейромережі, генетичні алгоритми).

Інтелектуальне управління у фінансових системах повинно мати здібність до навчання і адаптації, бути стійким відносно зміни внутрішніх факторів, бути сумісним з користувачем людино-машинного інтерфейсу, а також мати блоки системної обробки знань на основі інформаційних технологій.

Зазначимо, що штучні нейронні мережі можуть реалізувати довільні гладкі функції будь-якої складності. Окрім цього, для реалізації нейромережевих систем управління необхідна мінімальна інформація щодо об'єкта управління, можлива паралельна обробка інформації, що збільшує швидкість роботи системи управління.

З позицій фінансової корпоративної системи, тобто системи фінансів суб'єкта господарювання, уся фінансова діяльність – це генерація фінансових результатів як відгуків на суперпозицію

управлінських рішень осіб, які приймають ці рішення, і зовнішніх ринкових сигналів, що мають стохастичну природу [23]. На рис. 3 наведено функціональну структуру базової моделі фінансової корпоративної системи, яка побудована на засадах кібернетики.

З позиції кібернетики ця структура є комбінованою системою управління, яка має прямі і зворотні зв'язки, а також контур компенсації зовнішніх кон'юнктурних збурень.

Усі інформаційні потоки концентруються на фінансовому менеджері – особі, яка приймає рішення. Вони є основою для прийняття компетентних фінансових рішень. Фінансовий менеджер здійснює управління фінансами з метою досягнення запланованих фінансових результатів з урахуванням суттєвої невизначеності відносно майбутніх параметрів ринкового оточення суб'єкта господарювання. При цьому метою фінансової системи є заплановані фінансові результати корпорації, яка реалізується за умов, що існують:

- прогнози динаміки зовнішніх по відношенню до фінансової системи ринкових факторів;
- прогнози фінансових результатів суб'єкта господарювання на основі комплексної прогнозної моделі і сформовані на основі цих параметрів фінансові плани;
- процедури оцінювання рівня досягнутих фінансових результатів, тобто процедури фінансового аналізу.

Для управління такою складною системою, яка функціонує в умовах невизначеності не тільки параметрів і структури системи, але й зовнішніх кон'юнктурних збурень, потрібні методи, які базуються на використанні інтелектуальних технологій [10-14].

Оскільки менеджер зіштовхується з необхідністю приймати максимально якісні рішення з мінімальними витратами часу, то для вирішення цієї проблеми передові компанії використовують ІТ-технологію Business Intelligence (BI) трьох категорій: ретроспективні, аналітичні та прогнозні [16]. BI-системи мають базу даних, до якої надходять поточні дані з різних корпоративних інформаційних системи, а також зовнішніх і внутрішніх джерел. Ці дані інтегруються та систематизуються і можуть бути подані менеджеру на різних рівнях деталізації через заданий час. Використання BI-систем забезпечує зручний і швидкий доступ до інформації для прийняття управлінських рішень, об'єднання інформації з різноманітних джерел, проведення аналізу трендів, моделювання ефекту від прийняття управлінських рішень, проведення аналізу нечітких ситуацій за допомогою правил типу «ЯКЩО...ТОДІ» та ін.

Задачі, що вирішуються BI-системами, можна звести до декількох типових, а саме: класифікація образів, кластеризація, апроксимація, прогнозування, оптимізація, управління. Задача управління є найбільш складною.

Висновки з проведеного дослідження. Запропоновано удосконалени функціональну структуру базової моделі фінансової корпоративної системи, яка, на відміну від існуючих, враховує зовнішні і внутрішні фактори, що впливають на суб'єкт господарювання, а також має у своїй структурі зворотні зв'язки і компенсацію зовнішніх збурюючих факторів, що дає змогу використовувати для задач управління інтелектуальні технології і методи економічної синергетики.

Бібліографічний список

1. Матвійчук А.В. Аналіз та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем з використанням нечіткої логіки / А.В. Матвійчук. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 206 с.
2. Nedosekin A.O. Fuzzy Financial Menegment / A.O. Nedosekin. – М. : AFA Library, 2009. – 184 p.
3. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : [монографія] / В. Опарін. – [2-е вид.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 240 с.
4. Немічева О.В. Аналіз структури фінансової системи України на основі системного підходу / О.В. Немічева, А.В. Малецький, А.Ю. Савенко // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. – 2011. – № 2. – Т. 1. – С. 174-177.
5. Петрушевська В.В. Трансформація фінансової політики України в умовах глобалізації та євроінтеграції / В.В. Петрушевська // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 1-2 (11). – С. 34-36.
6. Усков И.В. Развитие системы местных финансов в условиях евроинтеграции Украины / И.В. Усков // Экономика, Финансы, Право. – 2012. – № 14. – С. 14-18.
7. Иванова С.М. Вплив фінансової глобалізації на розвиток інститутів спільного інвестування / С.М. Иванова // Зб. наук. праць Національного ун-ту державної податкової служби України. – 2009. – № 1. – С. 121-128.
8. Давидов О. Фінансова глобалізація і стратегія формування фондового ринку в країнах з перехідною економікою / О. Давидов, Г. Карайченцева // Стратегічна панорама. – 2001. – № 1-2. – С. 38-42.
9. Вірченко А. Фінансова політика в умовах глобалізації фінансово-економічної кризи / А. Вірченко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2011. – Вип. 128. – С.42-45.
10. Merton R.C. Continuous-time finance / R.C. Merton. – Cambridge, Mass : B. Blackwell, 1990. – 700 p.

11. Gately Ed. Neural Networks for Financial Forecasting / Ed. Gately // Wiley traders advantage series. – NewYork: John Wiley & Sons Inc, 1996. – 196 p.
12. Trippi R. Neural Networks in finance and investing – using artificial intelligence to improve real-world performance / R. Trippi. – Chicago : Irwin, 1996. – 821 p.
13. Soft Computing in Financial Engineering / [Ribeiro R.A., Zimmerman H.-J., Yager R.R., Kacprzyk I.]. – Heidelberg; NewYork: Physica-Verlag, 1999. – 388 p.
14. Tanaka Kazuo Fuzzy control systems Design and Analysis / Kazuo Tanaka, Hua Wang. – NewYork : John Wiley & Sons Inc, 2001. – 48 p.
15. Калашников В.И. Системы управления с фаззи-логикой / В.И. Калашников, В.И. Справедливый, Ф. Палис. – Донецк, Магдебург: Новый мир, 1997. – 38 с.
16. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия : [пер. с англ.; под ред. Ю.Н. Контуревского] / И. Ансофф. – СПб. : Изд. «Питер», 1999. – 416 с.
17. Синергетический менеджмент как инструмент экономической безопасности и социально-экономической самозащиты предприятия / [Кузнецова С.Б., Кузнецов Б.Л., Андреева Ф.И., Коломов Р.А.] // Сборник статей II Всероссийской научно-практической конференции «Социально-экономическое развитие России в XXI веке». – Пенза, 2003. – С. 120-122.
18. Занг В.-Б. Синергетическая экономика. Время и перемены в нелинейной экономической теории / В.-Б. Занг. – М. : Мир, 1992. – 335 с.
19. Хорошева Е.И. Синергетический феномен финансовых отношений / И.Е. Хорошева // Финансы, учет, банки. – 2009. – № 1(15). – С. 65-71.
20. Майорова Т.В. Синергетичний підхід у формуванні сучасної парадигми фінансово-кредитного механізму активізації інвестиційного процесу / Т.В. Майорова // Економічний часопис–XXI. – 2014. – № 3-4(12). – С. 66-70.
21. Фадеева І.Г. Системно-синергічні засади управління розвитком нафтогазових підприємств корпоративної структури : [монографія] / І.Г. Фадеева. – Івано-Франківськ : ПП Кузів Б., 2012. – 459 с.
22. Недосекин А.О. Методологические основы моделирования финансовой деятельности с использованием нечетко-множественных описаний : дис. на соискание научн. степени доктора экон. Наук : спец. 08.00.13 / А.О. Недосекин. – СПб., 2003. – 280 с.
23. Усков А.А. Интеллектуальные технологии управления. Искусственные нейронные сети и нечеткая логика / А.А. Усков, А.В. Кузьмин. – М. : Горячая линия. – Телеком, 2004. – 149 с.
24. Прикладные нечеткие системы / [Асаи К., Ватадо Д., Иваи С. и др.] ; [пер. с англ. под ред. Т. Терано, К. Асаи, С. Сугено]. – М. : Мир, 1993. – 368 с.

References

1. Matviichuk, A.V. (2005), *Analiz ta prohnozuvannia rozvytku finansovo-ekonomichnykh system z vykorystanniam nechitkoi lohiky* [An analysis and prognostication of development of the financially economic systems is with the use of fuzzy logic], textbook, Tsentrv navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 206 p.
2. Nedosekin, A.O. (2009), *Fuzzy Financial Menegtmnt*, AFA Library, Moscow, Russia, 184 p.
3. Oparin, V. (2006), *Finansova systema Ukrainy (teoretyko-metodolohichni aspekty)* [Financial system of Ukraine (theoretical methodological aspects)], monograph, 2 edition, KNEU, Kyiv, Ukraine, 240 p.
4. Nemicheva, O.V., Maletskyi, A.V. and Savenko, A.Yu. (2011), “An analysis of structure of the financial system of Ukraine is on the basis of approach of the systems”, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 2, Vol. 1, pp.174-177.
5. Petrushevska, V.V. (2014), “Transformation of financial policy of Ukraine is in the conditions of globalization and eurointegration”, *Ekonomichnyi chasopys-XXI*, no. 1-2(11), pp. 34-36.
6. Uskov, I.V. (2012), “Development of the system of local finances in the conditions of eurointegration of Ukraine”, *Ekonomika, Finansy, Pravo*, no. 14, pp. 14-18.
7. Ivanova, S.M. (2009), “Influence of financial globalization is on development of institutes of the general investing”, *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*, no. 1, pp. 121-128.
8. Davydov, O. and Karaichentseva, H. (2001), “Financial globalization and strategy of forming of fund market is in countries with a transitional economy”, *Stratehichna panorama*, no. 1-2, pp. 38-42.
9. Virchenko, A. (2011), “A financial policy is in the conditions of globalization of financial economic crisis”, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, Iss. 128, pp. 42-45.
10. Merton, R.C. (1990), *Continuous-time finance*, Mass: B. Blackwell, Cambridge, Great Britain, 700 p.
11. Gately, Ed. (1996), *Neural Networks for Financial Forecasting*, Wiley traders advantage series, John Wiley & Sons Inc, New York, USA, 196 p.
12. Trippi, R. (1996), *Neural Networks in finance and investing – using artificial intelligence to improve real-world performance*, Irwin, Chicago, USA, 821 p.
13. Ribeiro, R.A., Zimmerman, H.-J., Yager, R.R. and Kacprzyk, I. (1999), *Soft Computing in Financial Engineering*, Physica-Verlag, NewYork, USA, Heidelberg, Germany, 388 p.

14. Tanaka Kazuo and Wang Huao (2001), *Fuzzy control systems Design and Analysis* John, Wiley & Sons Inc, NewYork, USA, 48 p.
15. Kalashnikov, V.I., Spravedlivyy, V.I. and Palis, F. (1997), *Sistemy upravleniia s fazzi-logikoy* [Control system with fuzzy-logic], Novyy mir, Donetsk, Ukraine, Magdeburg, Germany, 38 p.
16. Ansoff, I. (1999), *Novaia korporativnaia strategiia* [New corporate strategy], Izdatelstvo "Piter", Saint Petersburg, Russia, 416 p.
17. Kuznetsova, S.B., Kuznetsov, B.L., Andreeva, F.I. and Kolomov, R.A. (2003), "Synergetical management as instrument of economic security and social economic self-defence of enterprise", *Sotsialno-ekonomicheskoe razvitie Rossii v XXI veke* [Social economic development of Russia in XXI age], *Sbornik statey II Vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [Conference proceedings the II All-russian nauchno-prakticheskoy conference], Penza, Russia, pp. 120-122.
18. Zang, V.-B. (1992), *Sinergeticheskaia ekonomika. Vremia i peremeny v nelineynoy ekonomicheskoy teorii* [Synergetical economy. Time and changes is in a nonlinear economic theory], Mir, Moscow, Russia, 335 p.
19. Khoroshcheva, Ye.I. (2009), "Synergetical phenomenon of financial relations", *Finansy, uchet, banki*, no. 1(15), pp. 65-71.
20. Mayorova, T.V. (2014), "Synergetical approach is in forming of modern paradigm of financial credit mechanism of activation of investment process", *Ekonomichnyi chasopys-XXI*, no. 3-4(12), pp. 66-70.
21. Fadieieva, I.H. (2012), *Systemno-synerhichni zasady upravlinnia rozvytkom naftohazovykh pidpriemstv korporativnoi struktury* [System synergetical principles of management development of oil gas enterprises of corporate structure], monograph, PP Kuziv B., IFNTUYH, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 459 p.
22. Nedosekin, A.O. (2003), "Methodological of a basis of modeling of financial activity with use of is indistinct-plural descriptions", Diss. of Dr. Sc. (Econ.), 08.00.13, St.-Petersburg state university of economy and the finance, Saint-Petersburg, Russia, 280 p.
23. Uskov, A.A. and Kuzmin, A.V. (2004), *Intellektualnye tekhnologii upravleniia. Iskusstvennye neyronnye seti i nechetkaia logika* [Intellectual technologies of management. Artificial neuron networks and fuzzy logic], Goriachaia liniia, Telekom, Moscow, Russia, 149 p.
24. Asai, K., Vatado, D., Ivan, S. et al. (1993), *Prikladnye nechetkie sistemy* [Application unclear systems], Mir, Moscow, Russia, 368 p.

Фадеева І.Г. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФІНАНСОВОМУ ІНЖИНІРИНГУ

Мета. Дослідження функціональної структури фінансової корпоративної системи в контексті забезпечення ефективності її діяльності на основі використання інтелектуальних технологій у фінансовому інжинірингу.

Методика дослідження. У статті використано сукупність загальноприйнятих у економічній науці методів та прийомів: формальну логіку – для аналізу, узагальнення і систематизації матеріалу; системний аналіз – для дослідження методів управління фінансовими системами; структурно-логічний аналіз – для формування моделі взаємозв'язків між елементами функціональної структури фінансової корпоративної системи; процесний підхід – для розгляду і удосконалення управління фінансами корпоративної системи; методи інформаційних технологій управління – для розроблення функціональної структури базової моделі фінансової корпоративної системи.

Результати. Запропоновано удосконалену функціональну структуру базової моделі фінансової корпоративної системи, яка, на відміну від існуючих, враховує зовнішні і внутрішні фактори, що впливають на суб'єкт господарювання, а також має у своїй структурі зворотні зв'язки і компенсацію зовнішніх збурюючих факторів, що дає змогу використовувати для завдань управління інтелектуальні технології і методи економічної синергетики.

Наукова новизна. Розроблено функціональну структуру базової моделі фінансової корпоративної системи із зворотними зв'язками, що, на відміну від існуючих, враховує не тільки внутрішні фактори, але й такі зовнішні фактори, як конкуренція, кон'юнктурні збурення зовнішнього ринкового середовища, політика держави, що дає змогу підвищити ефективність управління фінансами за рахунок використання для задач управління інтелектуальних технологій і методів економічної синергетики.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути запропоновані для впровадження в фінансових корпоративних системах України з метою підвищення якості прийнятих фінансовим менеджером рішень з мінімальними витратами часу.

Ключові слова: фінансова корпоративна система, ринкова невизначеність, функціональна структура, інтелектуальні технології, фінансовий інжиніринг.

Fadieieva I.H. INTELLIGENT TECHNOLOGIES IN FINANCIAL ENGINEERING

Purpose. Investigation of the functional structure of corporate financial system in context of its efficiency through the use of intelligent technologies in financial engineering.

Methodology of research. The paper uses a set of generally accepted in economic science methods and techniques: formal logic – for analysis and systematization of the material; system analysis – for research management methods of financial systems; structural and logical analysis – to form a model of relationships between the elements of functional structure of corporate financial system; process approach – to review and improve corporate financial management system; methods of information technology management – to develop the functional structure of the basic model of corporate financial system.

Findings. We propose an improved functional structure of basic model of corporate financial system, which, unlike existing, taking into account external and internal factors affecting the entity, and has in its structure, feedbacks

and compensation of external disturbing factors, that allows to use intelligent technologies and methods of economic synergy for control.

Originality. We elaborated the functional structure of the basic model of corporate financial systems with feedbacks, which in contrast to existing ones, takes into account not only internal factors but also external factors such as competition, market disturbances, external market environment policy, which allows to increase the efficiency of financial management by use of intelligent technologies and methods of economic synergy of control.

Practical value. The results of investigation may be proposed for implementation in Ukrainian financial enterprise systems to improve the quality of decisions making in financial management.

Key words: corporate financial system, market uncertainty, functional structure, intelligent technology, financial engineering.

Фадеева И.Г. ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ФИНАНСОВОМ ИНЖИНИРИНГЕ

Цель. Исследование функциональной структуры финансовой корпоративной системы в контексте обеспечения эффективности ее деятельности на основе использования интеллектуальных технологий в финансовом инжиниринге.

Методика исследования. В статье использованы совокупность общепринятых в экономической науке методов и приемов: формальную логику – для анализа, обобщения и систематизации материала; системный анализ – для исследования данных о методах управления финансовыми системами; структурно-логический анализ – для формирования модели взаимосвязей между элементами функциональной структуры финансовой корпоративной системы; процессный подход – для рассмотрения и совершенствования управления финансами корпоративной системы; методы информационных технологий управления – для разработки функциональной структуры базовой модели финансовой корпоративной системы.

Результаты. Предложена усовершенствованная функциональную структуру базовой модели финансовой корпоративной системы, которая, в отличие от существующих, учитывает внешние и внутренние факторы, влияющие на предприятие, а также имеет в своей структуре обратные связи и компенсацию внешних возмущающих факторов, что позволяет использовать для задач управления интеллектуальные технологии и методы экономической синергетики.

Научная новизна. Разработана функциональная структура базовой модели финансовой корпоративной системы с обратными связями, в отличие от существующих, учитывает не только внутренних факторов, но и такие внешние факторы как конкуренция, конъюнктурные возмущения внешней рыночной среды, политика государства, что позволяет повысить эффективность управления финансами за счет использования для задач управления интеллектуальных технологий и методов экономической синергетики.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть предложены для внедрения в финансовых корпоративных системах Украины с целью повышения качества принимаемых финансовым менеджером решений с минимальными затратами времени.

Ключевые слова: финансовая корпоративная система, рыночная неопределенность, функциональная структура, интеллектуальные технологии, финансовый инжиниринг.

УДК 336.22+338.246.025.2

**Буряк О.П.,
к.е.н., доцент, здобувач кафедри економічної теорії,
Львівська комерційна академія**

СУТНІСТЬ, ЕЛЕМЕНТИ ТА ОЗНАКИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Банківська система є необхідною умовою забезпечення сталого економічного зростання, а світовий та вітчизняний досвід засвідчує, що розвиток банківської системи набуває стратегічного значення. Адже «від конкурентної та забезпеченої ресурсами банківської системи залежить стан національної промисловості й сільського господарства, передусім їх високотехнічних галузей, гарантування якісного житла, освіти, медицини тощо» [17].

В умовах побудови в Україні ринкової економіки, банківська система перебуває на етапі формування, що не дозволяє їй сповна використовувати усі стимулюючі властивості. Низький рівень капіталізації банків, проблема ефективності банківської системи та способів оцінювання цієї ефективності, недосконала державна стратегія діяльності банківської системи стримують розвиток банківської системи [5]. Саме тому пошуки напрямів її удосконалення є досить актуальними в даний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що стосуються сутності, елементів та ознак банківської системи ринкової економіки досліджувались у працях таких вчених, як О. Б. Афанасьєвої [1], О. І. Барановського [3], В. Ю. Возняка [5], Л. А. Віднійчук-Вірван [4], Н. В. Вірван [4], Вулфел Ч. Дж. [6], І. Д'яконова [9], О. С. Дзямулич [8], О. О. Затварської [12], Ю. В. Колобова [13], С. К. Реверчука [17; 18], І. Н. Юдіна [24] та ін. Однак у більшості наукових розвідок мало уваги приділено елементам банківської системи, зокрема банківському інституційному середовищу. Усе це

свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо сутності, елементів та ознак банківської системи ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній літературі зміст поняття «банківська система» трактується по-різному. Аналізуючи різні погляди щодо сутності банківської системи, можна виокремити підходи, які ґрунтуються на тлумаченні банківської системи з позицій її організаційно-правової структури та підходи, які ототожнюють банківську систему з кредитною.

Наприклад, для представників західної науки характерним є здебільшого перший підхід. Це пояснюється специфікою їхнього законодавства у сфері надання фінансових послуг, що вводить в банківську систему різну кількість специфічних елементів. Зокрема, американський економіст Ч. Дж. Вулфел визначає сутність банківської системи, спираючись на структуру Федеральної Резервної Системи та її взаємозв'язок з підконтрольними їй суб'єктами ринку [6].

Ширшим, на нашу думку, є підхід вітчизняних науковців до визначення сутності банківської системи. Так, Л. А. Віднійчук-Вірван пропонує під банківською системою вважати групу фінансових інституцій, об'єднаних угодою для регулювання кредитних і грошових потоків, призначених сприяти економічному зростанню [4].

На думку М. І. Савлука, банківська система – це «законодавчо визначена, чітко структурована та субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонально взаємозв'язані в самостійну економічну структуру» [7]. Дане визначення є логічним і універсальним, оскільки може бути застосовано в умовах будь-якої країни, незалежно від організаційно-правової специфіки її банківської системи.

Своєю чергою в «Економічній енциклопедії» за редакцією С. В. Мочерного дається наступне визначення банківської системи: це «сукупність фінансових установ грошового ринку (що займаються банківською діяльністю) у їх взаємозв'язку і взаємодії, діяльність яких законодавчо визначено» [10; 16]. А в «Енциклопедії банківської справи України» зазначено, що «Банківська система – це сукупність різноманітних видів банків та інших кредитних установ, інституцій у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в певний історичний період...» [11].

С. К. Реверчук, О. С. Дзямулич, П. М. Сениц під банківською системою розуміють «сукупність установ, що займаються банківською діяльністю на професійній основі, підпорядковуючись законодавчо встановленим нормам і правилам її ведення, внутрішня і зовнішня взаємодія між якими формує багаторівневу (не менше двох рівнів) економічну структуру [17].

Ми підтримуємо точку зору А. М. Тавасієв [20], О. І. Лаврушин [2], О. С. Дзямулич [8] стосовно того, що банківська система є складною і структурованою системою, яка охоплює банки, банківський ринок, банківську інфраструктуру, які взаємодіють між собою в інституційному середовищі.

Своєю чергою розглянемо основні елементи банківської системи. Основними елементами національної банківської системи є: центральний банк, комерційний банк, квазібанки, банківський ринок і банківська інфраструктура, а також банківське інституційне середовище.

Також нерідко банківський сектор ототожнюють із фінансовим, а фінансовий сектор протиставляють реальному секторові [19]. Тому варто з'ясувати і ці поняття.

Поняття «реальний сектор економіки» застосовується для протиставлення реального капіталу фіктивному капіталу, що має спекулятивну ознаку. Водночас реальний сектор представляє галузі матеріального виробництва, зокрема нове будівництво, реконструкція, технічне переозброєння. Між тим є певна некоректність співставлення реального і фінансового сектору, адже фінансовий капітал також може існувати реально, а не тільки віртуально.

Юдіна І. Н. стверджує, що в країнах з ринками, що формуються, розвиток банківських систем відбувається за активного сприяння держави з опорою або на державний капітал або на приватний, в т.ч. шляхом залучення іноземного капіталу [24]. Водночас процес розвитку супроводжувався як кількісними, так і якісними змінами, зокрема: розширення переліку банківських послуг, зростання ефективності банківського бізнесу, нарощення капіталізації банківського сектору, підвищення доступності і якості банківських продуктів для юридичних і фізичних осіб. Важливо наголосити на тому, що якісні зміни відбувалися більше не еволюційним шляхом, а через низку системних банківських криз.

Проблема взаємозв'язку рівня банківської системи і рівня економічного розвитку країни була і є в полі зору багатьох наукових досліджень [22; 23]. У них переважає думка, що банківський розвиток був в основі промислової революції у розвинутих країнах, а сам рівень економічного розвитку суттєво впливає на зрілість і якість банківської системи.

Якщо банківська система є функціональною, а фінансовий ринок є ліквідним, то все це серйозно покращує доступ ділових підприємств до зовнішніх джерел фінансування.

Важливим чинником ефективності банківського сектору є капіталізація банківського сектору. Адже чим більший банк, тим більший обсяг фінансових послуг він може надати бізнесу і домогосподарствам. Водночас проблема ефективності банківського бізнесу залежить від структури банківського сектору: яка тут присутність держави, іноземного капіталу і конкуренції.

На ефективність банківської системи може впливати рівень її концентрації [18; 14; 15] та капіталу, активів або пасивів тощо.

Доцільно зазначити і те, що банківська система є багатокомпонентною, тому її розвиток супроводжується появою нових складових, реорганізацією або ліквідацією уже наявних. Тому забезпечення її стійкості до певної міри носить загальний характер, адже будь-яка система здатна еволюціонувати та змінювати свої початкові параметри. Разом з тим забезпечення стійкості банківської системи загалом і кожного банку зокрема є об'єктивною потребою і закономірністю розвинутої економіки. Проведемо оцінку наукових підходів до розуміння сутності стійкості у банківській сфері, для того щоб з'ясувати особливості її забезпечення.

На думку О. О. Затварської, стійкість банківської системи – це збалансованість її складових, наявність взаємопов'язаних і взаємоузгоджених пропорцій між ними як у галузевому, так і в регіональному аспектах, а також збереження рівноваги та ефективного взаємозв'язку з фінансовою та макроекономічною системами [12].

Г. Г. Фетисов розглядає стійкість банківської системи, як якісну характеристику, такий розвиток, при якому реалізується її сутність та призначення в економіці. В економічній системі в цілому при стійкості мають місце не разові позитивні зміни, не тимчасові успіхи у функціонуванні або тимчасова стабілізація, не успіхи окремих банків, а динамічний розвиток усіх елементів банківської системи [21].

На нашу думку, варто погодитись з точкою зору О. І. Барановського, який розглядає стабільність банківської системи як здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім впливам, зберігаючи стійку рівновагу і надійність протягом часу [3].

На сьогодні банківські установи є активними суб'єктами міжнародних економічних відносин, а практика їх діяльності довела, що для складних систем еволюційно (що більше, під впливом глобалізаційних процесів) характерним є стан біфуркації, складність виходу з якого полягає у пошуку шляхів переходу із одного стану функціонування до іншого, принципово нового за якісними характеристиками. Суттєвий вплив на етапи переходу має зовнішнє середовище, тому основні чинники пропонують групувати у: зовнішні чинники, чинники стану світових економічних процесів, чинники діяльності окремого банку.

Суттєвий вплив на стійкість банківських установ має грошово-кредитна політика НБУ. Збільшення мінімального розміру обов'язкових резервів зменшує кредитні можливості банку, проте значно зміцнює його фінансову стабільність. Зниження облікової ставки, своєю чергою, здешевлює кредитні ресурси, отримувані від Національного банку, а операції на відкритому ринку допомагають підтримувати ліквідність.

Що стосується розвитку вітчизняної банківської системи, то він відбувається під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх тенденцій, тому збереження її стійкості повинно супроводжуватися забезпеченням довгострокової ефективності банківської діяльності, поверненням довіри клієнтів до банківських установ, вдосконаленням банківського нагляду згідно зі світовими стандартами.

Доцільно зазначити і те, що банківська система України є однією із найрозвиненіших елементів господарського механізму, оскільки її реформування було розпочато раніше, ніж інших секторів економіки України.

Проте, незважаючи на всі позитивні зрушення, на думку І. Д'яконової [9], з якою ми погоджуємось, залишається низка невирішених проблем, а саме:

1. Низький рівень капіталізації комерційних банків.
2. Брак довіри населення до банків зменшує мобілізацію ресурсів банками порівняно з потенційними можливостями.
3. Висока концентрація капіталу у групі найбільших банків.
4. Слабка диференціація банківських послуг [9].

Також основні проблеми розвитку вітчизняної банківської системи можна поділити на зовнішні, які лежать поза її межами, і внутрішні, які обумовлені внутрішньобанківськими особливостями їх функціонування в конкурентному середовищі.

До основних зовнішніх проблем, які спричиняють найбільший вплив на розвиток банківської системи, можна віднести: повільні темпи ринкових перетворень вітчизняної економіки; наявність макроекономічних диспропорцій, особливо значного дефіциту державного бюджету; нестійкий і недостатньо прозорий фінансовий стан значної кількості підприємств; недостатній розвиток фондового ринку, ринку нерухомості, а також відсутність ринку землі; низький рівень довіри з боку населення до окремих банків, недостатній рівень захисту прав кредиторів і вкладників та інші.

До проблем, притаманних самій банківській системі, можна віднести: недостатній рівень капіталізації та концентрації банківського капіталу, низький рівень корпоративного управління в банках, недостатній рівень управління банківськими ризиками, вузький спектр банківських послуг і продуктів, недостатній рівень прозорості діяльності та комунікацій з інвесторами і населенням тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Чітке визначення проблем функціонування вітчизняної банківської системи на сучасному етапі дає можливість окреслити основні напрями їх подолання та розвитку банківського сектору в середньостроковій перспективі. До таких напрямів слід віднести:

- 1) дальше підвищення рівня капіталізації банків і забезпечення їх надійними джерелами ресурсів;
- 2) розширення спектра, підвищення якості та конкурентоспроможності банківських послуг;
- 3) забезпечення діяльності вітчизняних банків відповідно до міжнародних стандартів корпоративного управління;
- 4) розвиток систем ризик-менеджменту та вдосконалення управління ризиками;
- 5) підвищення рівня забезпечення захисту прав кредиторів і вкладників банків.

Оскільки протягом останніх років відбувається активний процес інтеграції банківської системи України у світову фінансову систему на основі адаптації до єдиних загальноєвропейських вимог функціонування та регулювання, то в нинішніх умовах стратегічним завданням Національного банку України є розбудова стійкої, ефективної, конкурентоспроможної банківської системи, яка б сприяла довгостроковому економічному зростанню країни, її фінансовій безпеці та була здатна без загроз національним інтересам інтегруватися у світовий фінансовий простір [12].

Отже, банківська система як вагомий елемент економічної системи має свою внутрішню структуру, формується на основі низки принципів і відтворюється за механізмами розширеного або звуженого відтворення залежно від фази економічного циклу.

Розглянута в статті тема є актуальною та буде досліджуватись в наступних працях.

Бібліографічний список

1. Афанасьєва О.Б. Особливості антикризового управління в банках України / О.Б. Афанасьєва // Економічний простір : [збірник наукових праць]. – 2010. – № 38. – С. 89-99.
2. Банковская система в современной экономике : [учебное пособие] / [под ред. проф. О.И. Лаврушина]. – М. : КНОРУС, 2011. – 360 с.
3. Барановський О.І. Стійкість банківської системи України / О.І. Барановський // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 75-87.
4. Віднійчук-Вірван Л.А. Міжнародний бізнес. Українська бізнес-енциклопедія / Л.А. Віднійчук-Вірван, Н.В. Вірван. – Чернівці : ТОВ «Наші книги», 2008. – 376 с.
5. Возняк В.Ю. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи в Україні / В.Ю. Возняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libfor.com>
6. Вулфел Ч.Дж. Энциклопедия банковского дела и финансов / Ч.Дж. Вулфел ; [пер. с англ. Б.Е. Манзерова, А.Ю. Другова, Б.Б. Рубцова и др.]. – Самара : Изд. Дом «Федоров», 2000. – 1584 с.
7. Гроші та кредит : [підручник] / [Савлук М.І., Мороз А.М., Лазепко І.М. та ін.] ; за заг. ред. М.І. Савлука. – [5-те вид., без змін]. – К. : КНЕУ, 2010. – 598 с.
8. Дзямулич О.С. Політико-економічний аналіз розвитку банківського сектору в господарській системі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01. – Економічна теорія та історія економічної думки / О.С. Дзямулич. – Львів, 2011. – 20 с.
9. Д'яконова І. Пошук стратегії розвитку банківської системи України в умовах глобалізації фінансових ринків / І. Д'яконова // Вісник НБУ. – 2008. – № 2. – С. 26-31.
10. Економічна енциклопедія : у 3 т. / [ред. кол. : С.В. Мочерний]. – К. : ВЦ «Акація», 2000. – Т. 1. – 864 с.
11. Енциклопедія банківської справи / [ред. кол. : В.С. Стельмах (голова) та ін.]. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
12. Затварська О.О. Банківська система України та основні напрями її розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О.О. Затварська. – К. : Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України, 2004. – 19 с.
13. Колобов Ю.В. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України / Ю.В. Колобов // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 3 (12). – С. 56-59.
14. Лагутін В.Д. Догматизм грошово-кредитної політики як головного економічного зростання в Україні / В.Д. Лагутін // Банківська справа. – 2001. – № 4. – С. 36-40.
15. Лобозинська С.М. Державне регулювання банківської системи України : [монографія] / С.М. Лобозинська. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 416 с.
16. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження / С.В. Мочерний. – Львів : Новий світ, 2001. – 416 с.
17. Реверчук С.К. Банківський сектор в економіці України (особливості та закономірності розвитку) : [монографія] / Реверчук С.К., Дзямулич О.С., Сенищ П.М. – Львів : ВК «АРС», 2012. – 320 с.
18. Реверчук С.К. Концентрація банківського капіталу в Україні: управління і досвід : [монографія] / О.Д. Вовчак, Ю.О. Бойко ; [за наук. ред. д.е.н., проф. С.К. Реверчука]. – Львів : «Растр-7», 2012. – 192 с.
19. Степаненко А.І. Управління банківською системою України у стратегії економічного зростання : [монографія] / А.І. Степаненко. – К. : УБС НБУ, 2010. – 319 с.

20. Тавасиев А.М. Антикризисное управление кредитными организациями : учеб. пособие [для студ. вузов, обучающихся по специальностям «Финансы и кредит» (060400) и «Антикризисное управление» (351000)] / А.М. Тавасиев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 480 с.
21. Фетисов Г.Г. Методологические основы формирования устойчивости банковской системы / Г.Г. Фетисов // Финансы и кредит. – 2002. – № 15 (105). – С. 2-13.
22. Шелудько Н.М. До визначення фінансової стійкості комерційного банку / Н.М. Шелудько // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 3. – С. 40-43.
23. Щенин Р.К. Банковские системы стран мира : [учебные пособие] / Р.К. Щенин. – М. : КНОРУС, 2010. – 400 с.
24. Юдина И.Н. Банковская система в развивающихся экономиках. Опыт становления, развития и кризиса : [монография] / И.Н. Юдина. – М. : ИЦ РИОР, НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 351 с.

References

1. Afanasieva, O.B. (2010), "Features of crisis management in banks of Ukraine", *Ekonomichnyi prostr: zbirnyk naukovykh prats*, no 38, pp. 89-99.
2. Lavrushin, I. (2011), *Bankovskaia sistema v sovremennoi ekonomike* [The banking system in the modern economy], tutorial, KNORUS, Moscow, Russia, 360 p.
3. Baranovskyi, O.I. (2007), "The stability of the banking system of Ukraine", *Finansy Ukrainy*, no 9, pp. 75-87.
4. Vidniichuk-Virvan, L.A. and Virvan, N.V. (2008), *Mizhnarodnui biznes. Ukrainska biznes-entsyklopediia* [International business. Ukrainian business-encyclopaedia], TOV «Nashi knyhy», Chernivtsi, Ukraine, 376 p.
5. Vozniak, V.Yu. (2011), "Problems and prospects of the banking system in Ukraine", available at: http://libfor.com/2010_4/59.pdf (access date October 12, 2014)
6. Vulfel, Ch.Dzh. (2000), *Entsyklopediia bankovskogo dela i finansov* [Encyclopaedia of banking and finances], Translated by Manzerov B.E., Drugov A.Yu., Rubtsov B.B., Izd. Dom "Fedorov", Samara, Russia, 1584 p.
7. Savluk, M.I. (2010), *Hroshi ta kredyt* [Money and credit], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 598 p.
8. Dziamulych, O.S. (2011), "Political and economic analysis of the banking sector in the economic system of Ukraine", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.01, Lviv, Ukraine, 20 p.
9. Diakonova, I. (2008), "Search strategy of the banking system of Ukraine in the context of globalization of financial markets", *Visnyk NBU*, no. 2, pp. 26-31.
10. Mochernyi, S.V. (2000), *Ekonomichna entsyklopediia: u 3 t.* [Economic Encyclopaedia: in 3 vol.], vol. 1, Akatsiia, Kyiv, Ukraine, 864 p.
11. Stelmakh, V.S. (2001), *Entsyklopediia bankivskoi spravy* [Banking encyclopaedia], Molod, InYure, Kyiv, Ukraine, 680 p.
12. Zatvarska, O.O. (2004), "Banking system of Ukraine and basic directions of its development", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.04.01, Naukovo-doslidnyi finansovyi instytut pry Ministerstvi finansiv Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 19 p.
13. Kolobov, Yu.V. (2011), "Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine", *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 3 (12), pp. 56-59.
14. Lahutin, V.D. (2001), "Dogmatizm monetary policy as main economy growing in Ukraine", *Bankivska sprava*, no. 4, pp. 36-40.
15. Lobozyńska, S.M. (2010), *Derzhavne rehulivannia bankivskoi systemy Ukrainy* [State regulation of the banking system of Ukraine], monograph, LNU imeni Ivana Franka, Lviv, 416 p.
16. Mochernyi, S.V. (2001), *Metodohia ekonomichnoho doslidzhennia* [Methodology economic research], Novyi svit, Lviv, Ukraine, 416 p.
17. Reverchuk, S.K., Dziamulych, O.S. and Senyshch, P.M. (2012), *Bankivskyi sektor v ekonomitsi Ukrainy* [A bank sector is in the economy of Ukraine], monograph, VK «ARS», Lviv, Ukraine, 320 p.
18. Reverchuk, S.K., Vovchak, O.D. and Boiko, Yu.O. (2012), *Kontsentratsiia bankivskoho kapitalu v Ukraini: upravlinnia i dosvid* [The concentration of banking capital in Ukraine and management experience], «Rastr-7», Lviv, Ukraine, 192 p.
19. Stepanenko, A.I. (2010), *Upavlinnia bankivskoiu systemoiu Ukrainy u stratehii ekonomichnoko zrostantiia* [Management of the banking system in Ukraine economic growth strategy], monograph, UBS NBU, Kyiv, Ukraine, 319 p.
20. Tavasiev, A.M. (2006), *Antikrizisnoe upravlenie kreditnymi organizatsiiami* [Antikrizis management credit organizations], tutorial, YUNITI-DANA, Moscow, Russia, 480 p.
21. Fetisov, G.G. (2002), "Methodological bases of forming of firmness of the banking system", *Finansy i kredit*, no. 15 (105), pp. 2-13.
22. Sheludko, N.M. (2000), "To determine the financial stability of commercial banks", *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no. 3, pp. 40-43.

23. Shchenin, R.K. (2010), *Bankovskie sistemy stran mira* [Bankings systems of the world countries], tutorial, KNORUS, Moscow, Russia, 400 p.

24. Yudina, I.N. (2013), *Bankovskaia sistema v razvivaiushchikhsia ekonomikakh* [The banking system in economies], monograph, ITS RIOR, NITS INFRA-M, Moscow, Russia, 351 p.

Буряк О.П. СУТНІСТЬ, ЕЛЕМЕНТИ ТА ОЗНАКИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо сутності, елементів та ознак банківської системи ринкової економіки.

Методика дослідження. В основу досліджень роботи покладені як загальнонаукові (аналіз, спостереження), так і спеціальні методи пізнання. Методи аналізу і спостереження використані для дослідження елементів та ознак банківської діяльності. Методи пізнання використані для обґрунтування сутності банківської системи.

Результати. Виокремлено підходи щодо тлумаченні поняття «банківська система, які ґрунтуються на позиціях її організаційно-правової структури, та підходи, які ототожнюють банківську систему з кредитною.

Виявлено, що банківська система є складним і структурованим утворенням, яке охоплює банки, банківський ринок, банківську інфраструктуру, які взаємодіють між собою в інституційному середовищі. Основними елементами національної банківської системи є: центральний банк, комерційний банк, квазібанки та інші складові.

Наукова новизна. Обґрунтовано основні проблеми функціонування вітчизняної банківської системи на сучасному етапі та окреслено основні напрями їх подолання: підвищення рівня капіталізації банків і забезпечення їх надійними джерелами ресурсів; розширення спектра, підвищення якості та конкурентоспроможності банківських послуг; забезпечення діяльності вітчизняних банків відповідно до міжнародних стандартів корпоративного управління; розвиток систем ризик-менеджменту та вдосконалення управління ризиками; підвищення рівня забезпечення захисту прав кредиторів і вкладників банків.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути запропоновані для впровадження у банківському секторі, що сприятиме його ефективному розвитку.

Ключові слова: банківська система, елементи банківської системи, центральний банк, комерційний банк, квазібанки.

Buriak O.P. ESSENCE, ELEMENTS AND SIGNS OF BANKING SYSTEM OF MARKET ECONOMY

Purpose. A research purpose is development of theoretical, methodological positions and practical recommendations in relation to research of essence, elements and signs of the banking system of market economy.

Methodology of research. In basis of researches works are fixed both scientific (analysis, supervision) and special, methods of cognition. The methods of analysis and supervision are used for research of elements and signs of bank activity. Methods of cognition are the essences of the banking system used for a ground.

Findings. Allocated the approaches to the interpreting the concept of "banking system", which are based on interpretation of the banking system from positions of it structure and approaches which equate the banking system with a credit.

It is established that the banking system is the difficult and structured system, which engulfs jars, bank market, bank infrastructure, which co-operate between itself an environment.

The basic elements of the national banking system are: central bank, commercial bank, kvazibank and other components.

Originality. Grounded basic problems of functioning of the domestic banking system on the modern stage and outlined basic directions of their overcoming: increase of level of capitalization of banks and providing of them by the reliable sources of resources; expansion of spectrum, upgrading and competitiveness of bank services; providing of activity of domestic banks is in accordance with the international standards of corporate management; development of the systems of risk management and perfection of management risks; increase of level of providing of defence of rights for creditors and depositors of banks.

Practical value. Research results can be offered for introduction in a bank sector which will promote him to effective development.

Key words: banking system, elements of the banking system, central bank, commercial bank, kvazibanki.

Буряк О.П. СУЩНОСТЬ, ЭЛЕМЕНТЫ И ПРИЗНАКИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических, методологических положений и практических рекомендаций относительно исследования сущности, элементов и признаков банковской системы рыночной экономики.

Методика исследования. В основу исследований работы положены как общенаучные (анализ, наблюдение), так и специальные, методы познания. Методы анализа и наблюдения использованы для исследования элементов и признаков банковской деятельности. Методы познания использованы для обоснования сущности банковской системы.

Результаты. Выделены подходы к толкованию понятия «банковская система», основанные на позициях ее организационно-правовой структуры, и подходы, которые отождествляют банковскую систему с кредитной.

Банковская система является сложной и структурированной системой, которая охватывает банки, банковский рынок, банковскую инфраструктуру, которые взаимодействуют между собой в институциональной среде.

Основными элементами национальной банковской системы является: центральный банк, коммерческий банк, квазібанки и другие составляющие.

Научная новизна. Обосновано основные проблемы функционирования отечественной банковской системы на современном этапе и очерчено основные направления их преодоления: повышение уровня капитализации банков и обеспечения их надежными источниками ресурсов; расширение спектра, повышения качества и конкурентоспособности банковских услуг; обеспечение деятельности отечественных банков в соответствии с международными стандартами корпоративного управления; развитие систем риск-менеджмента и совершенствования управления рисками; повышение уровня обеспечения защиты прав кредиторов и вкладчиков банков.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть предложены для внедрения в банковском секторе, который будет способствовать его эффективному развитию.

Ключевые слова: банковская система, элементы банковской системы, центральный банк, коммерческий банк, квазибанки.

УДК 336.77:338.43

Башлай С.В.,
к.е.н., доцент кафедри банківської справи,
ДВНЗ "Українська академія банківської справи
Національного банку України"

ВИЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Постановка проблеми. Розвиток сільського господарства потребує розгляду вкрай необхідних та актуальних проблем, які повинні досліджуватись у вітчизняній економічній літературі, а саме тих проблем, які присвячені джерелам та особливостям кредитного забезпечення сільського господарства України. Проведення ґрунтовного аналізу джерел кредитного забезпечення сільського господарства є однією з найважливіших передумов розв'язання проблеми їх кредитного забезпечення, що в свою чергу призведе до пошуку ефективних і доцільних напрямів її вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження питань щодо аналізу джерел кредитного забезпечення сільського господарства зробили такі вчені, як: В.М. Алексійчук, М.Я. Дем'яненко, О.Є. Гудзь [2], О.О. Непочатенко [6], С.М. Колотуха, П.Т. Саблук та інші. Проте, окремі питання аналізу джерел кредитного забезпечення сільського господарства недостатньо вивчені та вимагають поглибленого дослідження.

Постановка завдання. Довести невідкладність розв'язання проблеми дослідження аналізу джерел кредитного забезпечення сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні кредитне забезпечення є одним з основних видів діяльності майже усіх банків, кредитних спілок, лізингових компаній незалежно від мережі їх філій, складу клієнтської бази, а також цільових орієнтирів функціонування.

В теперішній час саме кредитні операції є одним з головних видів банківських операцій, що в свою чергу пов'язано з тим, що основне джерело прибутків банківський сектор отримує за рахунок кредитного забезпечення, з іншого боку – за рахунок банківського кредиту відбувається безперервність відтворювальних процесів в економіці.

Підприємства всіх галузей економіки, в тому числі і сільськогосподарські, залучають кредити банку з метою забезпечення належних умов виробництва та реалізації продукції. Відтак розвиток економічної системи великою мірою залежить від використання банківського кредиту. За своєю економічною сутністю саме кредит банківської установи є вагомим стимулюючим ефектом для господарського життя суспільства.

Для того, щоб здійснити аналіз джерел кредитного забезпечення розвитку сільського господарства, необхідно розглянути динаміку кількості банків в Україні за аналізований період (табл. 1), оскільки джерела формування ресурсів і доступ банків до використання таких ресурсів є одним із вагомих чинників, які дають можливість банкам проводити кредитне забезпечення, тобто є основою для планування напрямів кредитної діяльності.

Висвітлюючи кількісний стан банківської системи України, варто констатувати – станом на кінець 2008 року кількість банків, внесених до Державного реєстру банків становила 198, що на 18 банків більше порівняно з 2013 роком. За період дослідження майже на змінилась кількість діючих банків – які мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій. Крім того, станом на 01.01.2014 року в Україні функціонувало 49 банків з іноземним капіталом, у тому числі 19 – зі 100-відсотковим іноземним капіталом. Результати аналізу динаміки кількості банків, які діють на території України, дають підстави зробити висновок про зменшення загальної кількості банківських установ, відносно стабільний обсяг

присутності іноземного капіталу (49-51 банк) та вказують на зменшення частки іноземного капіталу в банківській системі України (19% на кінець 2013 р.).

Таблиця 1

Динаміка кількості банків в Україні за 2008-2013 рр.

№ п/п	Показник	Рік періоду дослідження					
		2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Кількість зареєстрованих банків	198	198	197	194	198	180
2	Вилучено з Державного реєстру банків (за рік)	1	7	6	6	0	26
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	19	13	14	18	21	22
4	Кількість діючих банків	184	182	176	176	176	180

Джерело: складено за даними офіційного Інтернет-представництва НБУ: Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>

На обслуговуванні сільськогосподарських товаровиробників жоден із зазначених банків не спеціалізується, тобто для підтримки агропромислового комплексу належного підґрунтя фактично не створено. В Україні не зареєстровано жодного спеціалізованого аграрного банку, в якому б частка кредитів для сільського господарства складала 50 і більше відсотків обсягу кредитного портфеля.

Результати аналізу складу та структури пасивів банківської системи України за період 2009-2013 років вказують на суттєві їх зміни як в сукупному вимірі, так і в співвідношенні окремих складових до загального значення. Кошти фізичних осіб на банківських рахунках збільшувалися більш активно порівняно з залишками коштів суб'єктів господарської діяльності.

Цей факт давав підстави констатувати про відновлення довіри до банківської системи у посткризовий період. Крім того це можна пояснити і правовими підставами – згідно положень діючого законодавства існує можливість для дострокового зняття коштів з депозитних рахунків банків, а також право фізичних осіб на компенсацію вкладених в банк заощаджень до 200 млн. грн. (у випадку банкрутства банку).

Динаміка та структура зобов'язань банків України за 2008-2013 рр. представлена на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка та структура зобов'язань банків України з 01.01.2008 р. до 01.01.2013 р., млн. грн.

Джерело: інформація з офіційного Інтернет-представництва Національного банку України

Для кредитного забезпечення реального сектора економіки стійким джерелом ресурсної бази є саме строкові депозити. Результати аналізу депозитних зобов'язань свідчать про те, що за період дослідження спостерігалася чітка тенденція до зростання частки залучених банківськими установами коштів на строкових рахунках у загальній структурі депозитних зобов'язань банку. Тобто банками були

створені сприятливі умови для отримання у користування депозитних коштів, що позитивно впливало на формування їхньої ресурсної бази.

Аналітична інформація про тенденції в динаміці та структурі активів банків України наведена в формі таблиці 2. За даними таблиці можна констатувати, що найбільша частка в структурі активів належить кредитним вкладенням. Частка кредитних операцій у загальному портфелі активів має тенденцію до збільшення. Так, станом на 01.01.2009 року кредити, що надані суб'єктам господарської діяльності становили 472584 млн. грн., а на період 01.01.2013 року склали 609202 млн. грн., що на 136618 млн. грн. більше.

Таблиця 2

Основні показники активів балансів банків України, млн. грн.

Показники	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013
Загальні активи (не скориговані на резерви під активні операції)	973332	1001625	1090248	1211540	1267892
Готівкові кошти та банківські метали	20668	21725	26749	27008	30346
Кошти в Національному банку України	18768	23337	26190	31310	33740
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	40406	51323	67596	78395	99472
Кредити надані, з них:	792244	747348	755030	825320	815327
кредити, що надані суб'єктам господарської діяльності	472584	474991	508288	580907	609202
кредити, надані фізичним особам	268857	222538	186540	174650	161775
Довгострокові кредити, з них:	507715	441778	420061	426430	394246
довгострокові кредити суб'єктам господарювання	266204	244412	262199	290348	276683
Прострочена заборгованість за кредити	18015	69935	84851	79292	72520
Вкладення в цінні папери	40610	39335	83559	87719	96340
Резерви під активні операції банків	48409	122433	148839	157907	141319

Джерело: інформація з офіційного Інтернет-представництва Національного банку України

Потреба сільськогосподарських підприємств у кредитних ресурсах не може повною мірою бути задоволена сучасною банківською системою, особливо це стосується малих і середніх підприємств, особистих підсобних господарств і фермерів. За даних умов особливого значення набувають альтернативні форми кредитного забезпечення малих та середніх за масштабами діяльності сільськогосподарських підприємств.

Нині серед фінансових установ, які є однією з вагомих і перспективних інститутів кредитування дрібних виробників сільськогосподарської продукції і здійснюють обслуговування сільськогосподарських товаровиробників та активно конкурують на фінансовому ринку із банками є кредитні спілки.

Прояви світової фінансово-економічної кризи не обійшли стороною систему кредитної кооперації, позначили негативний вплив на українські кредитні спілки передусім через погіршення якості активів банківської системи, значне зниження курсу гривні, а також у зв'язку із зниженням рівня зовнішніх запозичень.

Активи кредитних спілок в порівнянні з активами банків України залишаються незначними. Так, станом на 31.12.2010 року активи комерційних банків та небанківських фінансових інституцій разом становили 1012,0 млрд. грн., у тому числі активи банків – 942,1 млрд. грн. (93,1%), небанківських фінансових інституцій – 69,9 млрд. грн. (6,9%).

Станом на 31.12.2011 року загальний обсяг активів кредитних спілок становив 2386,5 млн. грн., що в порівнянні з аналогічним періодом 2010 року зменшився на 30,5% (станом на 31.12.2010 становив 3432,2 млн. грн.). На кінець 2011 року розмір активів кредитних спілок становив 69,5% рівня 2010 року та 56,6% рівня 2009 року.

Наступним сегментом ринку небанківських кредитних послуг в Україні є лізингові установи.

Станом на 01.07.2012 року до переліку юридичних осіб, які перебувають на обліку в Держфінпослуг та яким надано право надавати фінансові послуги, було внесено інформацію про 228 юридичних осіб – лізингодавців та до Державного реєстру фінансових установ внесено інформацію про 86 фінансових компаній, що надають послуги з фінансового лізингу.

Окрім дані про джерела фінансування лізингових операцій, що здійснені юридичними особами – лізингодавцями та фінансовими компаніями, наведені в таблиці 3.

Сукупний обсяг власних коштів юридичних осіб – лізингодавців та фінансових компаній у структурі джерел фінансування лізингових операцій зменшився на 200,1 млн. грн. (з 565,1 млн. грн. станом на 01.04.2011 р. до 365,0 млн. грн. станом на 01.04.2012 р.). Сукупний обсяг позичкових

коштів, у тому числі банківських кредитів за результатами I кварталу 2012 року збільшився на 4369,2 млн. грн. (з 2602,4 млн. грн. на 01.04.2011 р. до 6971,6 млн. грн., станом на 01.04.2012 р.).

Таблиця 3

Структура джерел фінансування лізингових операцій

Показник	I кв. 2011		I кв. 2012		відхилення		
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	п.п.
Власні кошти	565,1	17,8	365,0	5	-200,1	-35,4	-12,9
Позичені кошти	2602,4	82,1	6971,6	95,5	4369,2	167,9	12,9
Всього	3170,1	100,0	7336,6	100,0	4166,5	131,4%	-

Джерело: складено автором на основі даних, оприлюднених Національною комісією, що здійснює регулювання у сфері ринку фінансових послуг (<http://www.dfp.gov.ua>)

Загальний обсяг джерел фінансування юридичних осіб – лізингодавців та фінансових компаній за I квартал 2012 року становив 7336,6 млн. грн., що на 131,4% більше в порівнянні з I кварталом 2011 року.

Висновки з даного дослідження. Результати проведеного дослідження засвідчили, що для кредитного забезпечення реального сектора економіки стійким джерелом ресурсної бази є саме строкові депозити.

Вивчення складу та структури депозитних зобов'язань фінансових установ України свідчить про те, що спостерігається тенденція до зростання частки залучених банківськими установами коштів на строкових рахунках у загальній структурі депозитних зобов'язань банку.

Банківськими установами були створені сприятливі умови для залучення депозитних коштів, що позитивно впливає на формування ресурсної бази для кредитних операцій.

Бібліографічний список

1. Башлай С.В. Участь банків в механізмах пільгового кредитування сільськогосподарських товаровиробників / С.В. Башлай, О.В. Шумкова // Проблеми соціально-економічного розвитку підприємництва : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 8-9 листопада 2012 р., – Дніпропетровськ : «Герда», 2012. – С. 153-156.
2. Гудзь О.Є. Фінансово-кредитна інфраструктура аграрної сфери України / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 59-63.
3. Інформація про стан і розвиток небанківських фінансових установ України [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринку фінансових послуг. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/734.html>.
4. Маслак Н. Відновлення банківського кредитування в Україні / Н. Маслак, О. Маслак // Пропозиція. – 2010. – № 9-10. – С. 20-24.
5. Маслак Н. Тонкощі кредитування підприємств АПК / Н. Маслак // Пропозиція. – 2011. – № 4 [190]. – С. 34-39.
6. Непочатенко О.О. Кредитне забезпечення поточної діяльності сільськогосподарських підприємств / О. О. Непочатенко // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 91-97.
7. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
8. Чорна Н.П. Розвиток аграрного бізнесу в Україні в контексті впливу світової фінансово-економічної кризи / Н.П. Чорна // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11 (101). – С. 40-46.

References

1. Bashlai, S.V., Shumkova, O.V. (2012), "The involvement of banks in the mechanisms of preferential loans to agricultural producers", *Problemy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku pidpriemnytstva*: [The problems of socio-economic development of entrepreneurship], *Materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii*, [Proceedings of the International Scientific and Practical Internet Conference], Herda, Dnipropetrovsk, Ukraine, pp. 153–156.
2. Hudz, O.Ye. (2009), "Financial and credit infrastructure of agrarian sector of Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 59–63.
3. Information on the status and development of non-bank financial institutions in Ukraine, available at: <http://www.dfp.gov.ua/734.html>.
4. Maslak, N. and Maslak, O. (2010), "Restoring bank lending in Ukraine", *Propozytsiia*, no. 9-10, pp. 20–24.
5. Maslak, N. (2011), "Subtleties lending AIC", *Propozytsiia*, no. 4, pp. 34–39.
6. Nepochatenko, O.O. (2011), "Credit support the current of agricultural enterprises activity", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 91-97.

7. Main indicators of banks in Ukraine, available at: <http://www.bank.gov.ua>.

8. Chorna, N.P. (2009), "Development of Agribusiness in Ukraine in the context of the global financial crisis", *Aktualni problemy ekonomiky*, no.11 (101), pp. 40–46.

Башлай С.В. ВИЗНАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета. Метою статті є пошук, аналіз та визначення джерел кредитного забезпечення сільського господарства, що є однією з найважливіших передумов розв'язання проблеми кредитного забезпечення.

Методика дослідження. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові прийоми та методи економічних досліджень. Комплексний аналіз моніторингу стану та джерел кредитного забезпечення розвитку сільського господарства проведено за допомогою розрахунково-аналітичного, економіко-статистичного, системно-структурного методів, також із застосуванням прийомів графічного відображення результатів.

Результати. Розглянуто проблеми, які присвячені джерелам та особливостям кредитного забезпечення сільського господарства України. Проведено ґрунтовний аналіз джерел кредитного забезпечення сільського господарства. Наведено джерела фінансування лізингових операцій, що здійснені юридичними особами – лізингодавцями та фінансовими компаніями. Розглянуто загальний обсяг активів кредитних спілок. Доведено невідкладність розв'язання проблеми дослідження аналізу джерел кредитного забезпечення сільського господарства, що в свою чергу призведе до пошуку ефективних і доцільних напрямів кредитування.

Наукова новизна полягає у комплексному дослідженні та пошуку джерел кредитного забезпечення сільського господарства.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем, пов'язаних з пошуком найефективніших джерел кредитного забезпечення сільського господарства.

Ключові слова: кредит, кредитне забезпечення, фінансування, банк, кредитна спілка, лізингова компанія.

Bashlay S.V. DETERMINATION OF SOURCES OF CREDIT PROVIDING OF AGRICULTURE

Purpose. The aim of the article is a search, analysis and determination of sources of the credit providing of agriculture that is one of major pre-conditions of decision of problem of the credit providing.

Methodology of research. In the process of research scientific receptions and methods of economic researches were used. The complex analysis of monitoring of the state and sources of the credit providing of development of agriculture is conducted by means of calculation-analytical, economically-statistical, system-structural methods, also with application of receptions of graphic reflection of results.

Findings. Problems that is sanctified to the sources and features of the credit providing of agriculture of Ukraine are considered. The sound analysis of sources of the credit providing of agriculture is conducted. Sources over of leasing operations that is carried out by legal entities are brought-by-leasing and by financial companies. The general volume of assets of credit unions is considered. Urgency of decision of problem of research of analysis of sources of the credit providing of agriculture that in turn will result in the search of effective and expedient directions of crediting is well-proven.

Originality consists in complex research and search of sources of the credit providing of agriculture.

Practical value. The got results of research are soil for the decision of practical problems, most effective sources of the credit providing of agriculture related to the search.

Key words: credit, credit providing, financing, bank, credit union, leasing company.

Башлай С.В. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ИСТОЧНИКОВ КРЕДИТНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель. Целью статьи является поиск, анализ и определение источников кредитного обеспечения сельского хозяйства, что является одним из важнейших предпосылок решения проблемы кредитного обеспечения.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные приемы и методы экономических исследований. Анализ мониторинга состояния и источников кредитного обеспечения развития сельского хозяйства проведено с помощью расчетно-аналитического, экономико-статистического, системно-структурного методов, также с применением приемов графического отображения результатов.

Результаты. Рассмотрены проблемы, которые посвящены источникам и особенностям кредитного обеспечения сельского хозяйства Украины. Проведен обстоятельный анализ источников кредитного обеспечения сельского хозяйства. Приведены источники финансирования лизинговых операций, осуществленных юридическими лицами – лизингодателями и финансовыми компаниями. Рассмотрены общий объем активов кредитных союзов. Доказано неотложность решения проблемы исследования анализа источников кредитного обеспечения сельского хозяйства, что в свою очередь приведет к поиску эффективных и целесообразных направлений кредитования.

Научная новизна заключается в комплексном исследовании и поиске источников кредитного обеспечения сельского хозяйства.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем, связанных с поиском эффективных источников кредитного обеспечения сельского хозяйства.

Ключевые слова: кредит, кредитное обеспечение, финансирование, банк, кредитный союз, лизинговая компания.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНО-ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Постановка завдання. Важливим напрямом забезпечення процесу відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств є поліпшення фінансування інвестиційної діяльності за допомогою розвитку системи інвестиційно-іпотечного кредитування. Земельно-іпотечне кредитування як інструмент залучення інвестицій широко використовується в більшості розвинених країн. Частка кредитів, виданих на основі застави земель сільськогосподарського призначення, в деяких державах досягає 60% загального обсягу кредитного портфеля, направлено в сільське господарство. За такого підходу розвиваються не тільки вертикально-інтегровані структури, спроможні забезпечити заставу для кредитної організації, але і середні та дрібні сільськогосподарські виробники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням вищевказаної проблеми займалися такі вчені, як: О. Бажанов, Є. Дядько, В. Костюк, О. Непочатенко, А. Тіней, В. Савич, П. Саблук тощо. Науковці сформуливали основні засади розвитку всіх видів кредитування господарюючих суб'єктів аграрного сектора економіки. Проте проблема визначення основних засад іпотечного кредитування в агросфері у контексті трансформації соціально-економічних відносин у цій галузі розроблена ними недостатньо.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо розвитку земельного-іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників.

Виклад основного матеріалу дослідження. У структурі аграрного капіталу розвинених західноєвропейських країн (Великобританії, Німеччини, Франції, Швеції) частка фінансування сільськогосподарських товаровиробників за рахунок позикових коштів становить близько 50% [1, с. 56]. У США вона досягає 70% від величини сукупних витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. У всіх країнах спостерігається така закономірність: чим більша фірма, тим вища частка позикових коштів у її основному капіталі. Отже, можна припустити, що забезпеченість кредитів гарантується великою площею сільськогосподарських угідь, що дає можливість великим господарствам отримувати більші за сумою іпотечні кредити порівняно з дрібними. Економічна практика землекористування розвинених країн підтверджує цю тезу. Зокрема, в Нідерландах під заставу земельних ділянок і розташованих на них об'єктів нерухомості банки видають довгострокові кредити (на 30-50 років), розмір яких становить 60-80% від оціночної вартості об'єктів іпотеки. У цілому земельна іпотека дає змогу сільськогосподарським виробникам розвинених країн, з одного боку, розширювати сільськогосподарське виробництво шляхом використання основних фондів, придбаних за рахунок іпотечних кредитів, а з іншого - прискорювати оборот капіталу й отримувати додатковий прибуток.

У світі існують дві класичні моделі земельного-іпотечного кредитування: однорівнева і дворівнева [2]. Однорівнева (німецька) депозитарна замкнута система припускає таку систему роботи із земельними активами, коли спеціалізовані банки здійснюють комплекс іпотечних операцій: кредитування, випуск земельних іпотечних цінних паперів, залучення з фінансових ринків необхідних ресурсів і рефінансування нових кредитів. Суть однорівневої моделі полягає у створенні замкнутого земельного-іпотечного фінансового ринку, сформованого спеціалізованими кредитними організаціями (земельно-іпотечними банками). Ресурси земельного-іпотечних банків формуються із власних накопичень кредитних установ і коштів, отриманих від реалізації інвесторам цінних паперів (іпотечних облігацій), які випускаються під забезпечення нерухомим майном і приносять інвестору фіксований відсотковий дохід. Гарантією виконання зобов'язань за такими цінними паперами є іпотечні активи у вигляді майнових прав-вимог за іпотечними кредитами.

Однорівнева модель земельного-іпотечного кредитування історично склалася в європейських країнах, де кредитування під заставу сільськогосподарських земель традиційно забезпечується через систему спеціальних земельних іпотек і банків. Крім банків таке земельно-іпотечне кредитування можуть здійснювати ощадно-позичкові асоціації, кооперативи взаємного кредитування, страхові компанії та інші кредитні організації. Однорівневу замкнуту європейську земельно-іпотечну модель широко застосовують у таких країнах, як Німеччина, Австрія, Нідерланди, Великобританія, Фінляндія, Данія, Швеція, Канада, Франція та Іспанія [3, с. 219].

За дворівневої (американської) відкритої моделі земельного-іпотечного кредитування надавати кредитні ресурси під заставу землі можуть будь-які банки. Для забезпечення системи рефінансування

* Науковий керівник: Свиноус І.В. – д.е.н., професор

кредиторів створюються структури (оператори) другого рівня, в яких акумулюються земельні застави. Такою структурою може бути земельно-іпотечне агентство, яке після накопичення певного обсягу активів проводить сек'юритизацію, випускає емісійні знеособлені іпотечні цінні папери та реалізує їх на фінансових ринках. Одержані кошти спрямовуються на рефінансування кредиторів у ті банки, які беруть участь у земельно-іпотечній програмі. Як особливість такої моделі можна виділити те, що хоча спочатку кредити видаються комерційними банками, ощадно-позичковими асоціаціями або кредитними спілками, фактичними власниками основної частини земельно-іпотечного портфеля є спеціальні земельно-іпотечні агентства, яким надаються державні гарантії інвестиційних вкладень в іпотечні облігації, що забезпечують зниження ризиків і стандартизацію позик. Відкрита модель є більш стабільною, тому що більшість іпотечних цінних паперів, які забезпечують приплив кредитних ресурсів у систему, мають раніше оголошену прибутковість і термін погашення. Однак стабільність ця існує лише в певних межах. Відкрита й орієнтована на отримання кредитних ресурсів із вільного ринку капіталів, ця модель може зазнавати не тільки досить істотного впливу загального стану фінансово-кредитного ринку, але і наслідків світової фінансової кризи. Тому широко застосовуватися такі моделі можуть лише у країнах зі стійкою ринковою економікою.

Основна відмінність між розглянутими моделями земельно-іпотечного кредитування полягає в особливостях формування ресурсної бази й відповідних механізмах залучення довгострокових фінансових ресурсів. Слід зазначити, що однорівнева модель ґрунтується на правовому регулюванні кредитно-фінансової діяльності спеціалізованих земельно-іпотечних банків, жорстких вимогах до іпотечного пулу, залученні коштів за допомогою іпотечних облігацій. Разом із тим дворівнева модель не передбачає обов'язкову спеціалізацію банків, переуступку земельно-іпотечних активів спеціалізованим земельно-іпотечним операторам вторинного ринку, сек'юритизацію і рефінансування іпотечної системи.

Про роль і значення земельно-іпотечного кредитування у фінансуванні сільського господарства свідчить дореволюційний досвід України, де основним видом кредитної діяльності в сільському господарстві була іпотека земельної ділянки сільськогосподарського призначення - переважно ріллі, а основним предметом застави були приватновласницькі землі, що належали позичальникам на праві власності. Як свідчать результати аналізу, в дореволюційний період розвитку російської економіки (кінець XIX - початок XX ст.) земельна іпотека створювала необхідні умови для запровадження земельно-іпотечного ринку і до 1917 р. залишалася основним видом кредитної діяльності в аграрному секторі економіки царської Росії. Розвиток іпотечних відносин в Україні було згорнуто після революції.

У вітчизняній практиці земельний капітал фактично не задіяно в економічному обороті, оскільки він де-юре належить фізичним особам. Фактично землі безконтрольно використовуються підприємливими орендарями.

Крім правових засад створення банків, які спеціалізуються на іпотечному кредитуванні, слід поліпшити нормативно-правове забезпечення документального оформлення відведення під заставу земель сільськогосподарського призначення.

Певну правову позицію щодо іпотеки та застави земельних ділянок відображено в Земельному кодексі України (ЗК), який термінологічно розмежовує дані поняття [4]. При цьому відмінність між іпотекою і заставою можна простежити за положеннями статті 133 та частин 4 і 6 розділу 9 «Прикінцеві положення» ЗК. Так, сутність її полягає у наступному: іпотекою повинні займатися банки, в тому числі державний земельний (іпотечний) банк, який створюється, а операції застави земельних ділянок можуть здійснювати власники – громадяни або юридичні особи.

Безумовно, цей підхід, що ґрунтується на нормах ЗК, має суто теоретичний характер і суперечить положенням Цивільного кодексу України (ЦКУ) і Закону України «Про іпотеку», проте впливає на кількісне зменшення іпотечних операцій із земельними ділянками [5]. Згідно із частиною 1 статті 575 ЦКУ іпотекою є застava нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи. Відповідно до статті 1 Закону України «Про іпотеку» іпотека – це вид забезпечення виконання зобов'язань нерухомим майном, що залишається у володінні та користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника.

У свою чергу земельну ділянку віднесено до нерухомого майна згідно зі статтею 181 ЦКУ і, таким чином, вона є об'єктом іпотеки, що не визнається ЗК [6]. Водночас, особливий акцент слід зробити на наступних обмеженнях застави земельних ділянок, передбачених ЗК: земельну ділянку, яка перебуває у спільній власності, можна передати в заставу (іпотеку) за згодою всіх власників; передача в заставу частини земельної ділянки здійснюється після виділення її в натурі (на місцевості); земельна ділянка, що передається в заставу (іпотеку), не повинна бути в державній чи комунальній власності, не підлягає приватизації, враховуючи положення статті 84 ЗК; заставодержателями земельних ділянок сільськогосподарського призначення можуть бути лише банки.

При іпотеці банками деяких земельних ділянок сільськогосподарського призначення іпотека може втратити свій економічний зміст – забезпечення виконання зобов'язань, оскільки до 1 січня 2008 року, згідно з пунктом 15 Перехідних положень ЗК (в редакції Закону № 490-V від 19 грудня 2006 р. [7]),

встановлено заборону на наступне відчуження земельних ділянок: купівля-продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, крім вилучення (викупу) їх для суспільних потреб; купівля-продаж або іншим способом відчуження земельних ділянок і зміна цільового призначення (використання) земельних ділянок, що перебувають у власності громадян та юридичних осіб для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених у натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв), крім передачі їх у спадщину, обміну земельної ділянки на іншу земельну ділянку відповідно до закону та вилучення (викупу) земельних ділянок для суспільних потреб.

Купівля-продаж або іншим способом відчуження вищевказаних земельних ділянок і земельних часток (паїв) запроваджується за умови набрання чинності законів України про державний земельний кадастр і про ринок земель, якими визначатимуть особливості обігу земель державної й комунальної власності та земель товарного сільськогосподарського виробництва [8].

Отже, іпотека зазначених земельних ділянок сільськогосподарського призначення та земельних часток (паїв) не матиме свого логічного завершення – здійснення стягнення шляхом відчуження. Щодо інших різновидів земельних ділянок сільськогосподарського призначення (наприклад, для садівництва і т. д.), то на них поширюється дія пункту 13 зазначеного розділу ЗК. Ця норма встановлює до 1 січня 2015 року обмеження на придбання громадянами та юридичними особами права власності на землі сільськогосподарського призначення загальною площею більше 100 гектарів.

До того ж банки-нерезиденти, а також банки, що мають серед своїх засновників іноземних фізичних або юридичних осіб, обмежено у придбанні власності на земельну ділянку, передану в іпотеку, у разі здійснення на нього стягнення.

Для регулювання угод купівлі-продажу земельних ділянок законопроект «Про ринок земель», який прийнято у першому читанні, передбачено обмеження: мінімальної ціни (не нижче її нормативної грошової оцінки); спекуляцій (протягом трьох років від дня укладення договору, за яким ця ділянка перейшла у власність, стягується державне мито у розмірі 100% нормативної грошової оцінки земельної ділянки).

Як переконує зарубіжна практика, модель земельно-іпотечного кредитування дозволяє сільськогосподарському товаровиробникові: 1) отримати довгостроковий кредит під заставу земельної ділянки сільськогосподарського призначення строком на 5 років із відстрочкою платежу 24 міс. під 14% річних; 2) відповідно до інвестиційної обласної програми отримати бюджетну компенсацію за відсотками, 2/3 відсоткової ставки рефінансування, встановленої НБУ; 3) придбати земельну ділянку, сільськогосподарську техніку, автотранспортні засоби та інше обладнання без початкового внеску й забезпечити технологічне переозброєння; 4) формувати систему взаємодії державних і місцевих органів влади та сільськогосподарських товаровиробників у межах реалізації програм розвитку сільських територій.

На початковій стадії формування інституту земельно-іпотечного кредитування можуть виникати ризики, з якими стикається кредитно-фінансова система при задіянні механізму заставного кредитування, пов'язаного із таким забезпеченням як земельні ділянки сільськогосподарського призначення.

Перша група ризиків, на нашу думку, пов'язана з відсутністю ринку земель сільськогосподарського призначення як об'єктів нерухомості. Якщо позичальник неспроможний розрахуватися за банківським кредитом, виникають труднощі для кредитної організації в реалізації такої застави. З одного боку, не визначено чіткої процедури реалізації земельних ділянок зі складу земель сільськогосподарського призначення, а з іншого – існує велика ймовірність відшкодування банком наданих кредитних коштів і відсотків за ним. Отже, очевидно, що на початковому етапі формування системи земельно-іпотечного кредитування потенційними клієнтами кредитних організацій у сфері земельно-іпотечного кредитування можуть бути лише стабільно працюючі та фінансово стійкі сільськогосподарські товаровиробники.

Друга група ризиків пов'язана з недостатньою державною підтримкою проекту земельно-іпотечного кредитування. По-перше, необхідно надавати сільськогосподарським товаровиробникам за рахунок бюджетів різних рівнів субсидії на відшкодування частини витрат на сплату відсотків за кредитом, забезпеченим земельною ділянкою. По-друге, слід розробити механізм викупу земельних ділянок сільськогосподарського призначення, на які звернене стягнення за іпотечними кредитами і які не були реалізовані на публічних торгах. По-третє, необхідно передбачити державні гарантії кредитним організаціям для забезпечення емісії облігацій із метою залучення фінансових ресурсів, спрямованих цільовим призначенням на фінансування земельно-іпотечних кредитів, що надаються під заставу земель сільськогосподарського призначення. У результаті таких заходів державної підтримки, на нашу думку, процес формування умов для розвитку системи земельно-іпотечного кредитування набуде динамічного розвитку.

Третя група ризиків пов'язана з тим, що страхові й оціночні компанії, що відбираються для участі в регіональних земельно-іпотечних проектах, не відіграють активної ролі як суб'єкти ринку, а лише є уповноваженими посередниками при наданні іпотечних кредитів під заставу земель сільськогосподарського призначення та їх обслуговуванні.

Четверта група ризиків пов'язана з відсутністю державного регіонального земельного фонду, діяльність якого повинна будуватися на принципах господарської самостійності та регламентуватися законодавством. Це дозволить у процесі землеустрою включити земельні ділянки, які втратили власника, в земельний фонд і розпорядитися ними відповідно із проектом землеустрою.

Роль фонду, на нашу думку, сприятиме: впровадженню системи земельно-іпотечного кредитування та формуванню земельного ринку; формуванню цінової політики щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення та політики структуризації землекористування; укрупненню земельних ділянок дрібних землеволодінь; ефективному управлінню земельними ділянками, переданими фонду державою та власниками.

П'ята група ризиків пов'язана із тим, що реалізувати земельну ділянку, на якій буде звернене стягнення, у разі неповернення кредиту заставодавцем, можливо здійснювати тільки після повного збору врожаю.

Вважаємо, що поряд із державним земельним банком, як одним із кредиторів, під заставу земель сільськогосподарського призначення доцільно формувати заставні фонди при місцевих органах влади, які мають у своєму розпорядженні землі запасу та держрезерву.

Висновки з даного дослідження. З метою активізації інвестиційної діяльності та забезпечення гарантій будь-яким видам запозичень необхідно створити принципово новий фінансовий інститут – Заставний фонд, об'єктами якого можуть бути землі, ліси, надра, основні фонди, будівлі, споруди, цінні папери тощо. При цьому застава повинна бути легітимна та високоліквідна. Формування Заставного фонду можливе й на солідарній основі, коли його засновниками можуть стати будь-які власники, зацікавлені в отриманні інвестицій. При цьому пропонується використовувати земельні векселі й облігації.

Інвестиційно-іпотечні кредити сільськогосподарським товаровиробникам повинні надаватися на проведення наступних робіт: заходів із підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь і тварин (проведення робіт з осушення, закладки лісопосадок, ветеринарно-епізоотичні заходи тощо); інженерного облаштування земельних ділянок; облаштування території (комплекс меліоративних, ґрунтозахисних, протиерозійних, водогосподарських, дорожно-будівельних робіт); створення багаторічних насаджень; реалізація інвестиційних проектів господарюючих суб'єктів; придбання сільськогосподарськими підприємствами цілісних майнових комплексів; придбання додаткових земельних ділянок із метою підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва; придбання, будівництво, реконструкція, техніко-технологічна модернізація об'єктів сільськогосподарського призначення, включаючи будівництво і реконструкцію основних виробничих фондів сільськогосподарських підприємств, обладнання та технології з переробки і зберігання сільськогосподарської продукції; придбання сільськогосподарських машин та обладнання, техніки і технологій.

Основною метою функціонування системи іпотечного кредитування в сільському господарстві є створення організаційно-економічних умов залучення у сільськогосподарське виробництво довгострокових фінансових ресурсів для забезпечення відтворення матеріально-технічної бази з урахуванням різних організаційно-правових форм господарювання сільськогосподарських товаровиробників.

Бібліографічний список

1. Іпотечне кредитування: проблеми та перспективи розвитку в Україні: Інформаційно-аналітичні матеріали / За загальною редакцією Кіреєва О. І. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2004. – 104 с.
2. Гринчук С.В. Механізм іпотечного кредитування: Зарубіжний досвід та перспективи застосування в Україні [Електронний ресурс] / С.В. Гринчук // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Серія: Фінанси і кредит, 2012. – №1. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Vsnau/2012_1/9Grinchuk.pdf
3. Землячов С.В. Сучасний стан та розвиток іпотечного кредитування в Україні / С.В. Землячов // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2012. – № 1(172), Ч.1. – С. 218-227.
4. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768 – III // ВВР України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.
5. Про іпотеку від 5 червня 2003 р. № 898 – IV. Закон України // ВВР України. – 2003. – № 38. – Ст. 313.
6. Цивільний кодекс України // ВВР України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
7. Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо заборони продажу земель сільськогосподарського призначення до прийняття відповідних законодавчих актів від 19 грудня 2006 р. № 490-V. Закон України // ВВР України. – 2007. – № 9. – Ст. 78.
8. Про ринок земель від 1 лютого 2011 р. № 2143 – I. Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dazru.gov.ua/terra/control/uk/publish/article?art_id=123691

References

1. Kirieieva, O.I. (2004), "Mortgage lending: problems and prospects of development in Ukraine: Information and analytical materials", Tsentr naukovykh doslidzhen NBU, Kyiv, Ukraine, 104 p.
2. Hrynchuk, S.V. (2012), "The mechanism of mortgage lending: International experience and prospects of application in Ukraine", Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu, Seriya: Finansy i kredyt, no. 1, available at: http://archive.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/Vsnau/2012_1/9Grinchuk.pdf
3. Zemliachov, S.V. (2012), "Current state and development of mortgage lending in Ukraine", Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. V. Dalia, no. 1(172), Part 1, pp. 218-227
4. The Land Code of Ukraine from 25 October 2001, no. 2768 – III, Information of Supreme Council in Ukraine, (2002), no. 3-4, art. 27.
5. On Mortgage from 5 June 2003, no. 898 – IV, Law of Ukraine (2003), Information of Supreme Council in Ukraine, no 38, art. 313.
6. The Civil Code of Ukraine (2003), Information of Supreme Council in Ukraine, no 40-44, art. 356.
7. "On Introducing Amendments to the Land Code of Ukraine regarding the prohibition of the sale of agricultural land to the adoption of relevant legislation", from 19 December 2006, no. 490-V, Law of Ukraine (2007), Information of Supreme Council in Ukraine, no 9, art. 78.
8. On Land Market from 1 February 2011, no. 2143 – I, Draft Law of Ukraine, available at: http://www.dazru.gov.ua/terra/control/uk/publish/article?art_id=123691

Груздєв Ю.В. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНО-ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо розвитку земельного-іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників.

Методика дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалися загальнонаукові і спеціальні методи досліджень: метод абстрагування; статистико-економічні методи, зокрема метод групування, порівняння й узагальнення економічних показників при оцінці тенденцій іпотечного кредитування у сільському господарстві; методи аналізу та синтезу – для оцінки особливостей діяльності суб'єктів іпотечних відносин; логічний – під час аналізу сутності іпотечних відносин як інституту й економічної категорії.

Результати. Розроблено пропозиції щодо стимулювання розвитку іпотечного кредитування в сільському господарстві. Досліджено особливості функціонування системи земельного-іпотечного кредитування в іноземних країнах. Оцінено можливість застосування зарубіжного досвіду для розвитку іпотечних відносин в сільському господарстві України.

Зроблено прогноз, що запровадження іпотечного кредитування під заставу сільськогосподарських земель встановлено, що подальший розвиток іпотечного кредитування буде стримуватися у зв'язку з відсутністю у більшості суб'єктів господарювання достатньої кількості сконцентрованої землі, яка б виступала привабливим об'єктом виконання зобов'язань за кредитними угодами.

Наукова новизна. Обґрунтовано доцільність запровадження механізму стимулювання іпотечних відносин з боку держави через видачу гарантії банкам викупу заставленої земельної ділянки за нормативною вартістю у разі відсутності попиту на неї в учасників земельного аукціону за рахунок коштів створеного з цією метою заставного фонду. Визначено необхідність мінімізації спекулятивних тенденцій на ринку нерухомості та зменшення випадків зміни цільового призначення земельних ділянок.

Практична значущість. Отримані результати дослідження сприятимуть ліквідації проблем і забезпеченню раціонального розвитку земельного-іпотечного кредитування сільського господарства України.

Ключові слова. Іпотека, іпотечне кредитування, застava, позика, кредитор, позичальник.

Hruzdiev Yu.V. PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF LAND AND MORTGAGE LENDING OF AGRICULTURE IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical positions and practical recommendations for the development of land and mortgage lending agricultural producers.

Methodology of the study. General scientific and special methods of research were used for solving tasks: the method of abstraction; statistical and economic methods, including the method of grouping, comparison and generalization of economic indicators in assessing trends in of mortgage lending in agriculture; methods of analysis and synthesis – to assess the characteristics of subjects activity of mortgage relations; logical – when analyzing the essence of mortgage relations as an institution and economic category.

Findings. The proposals to stimulate the development of mortgage lending in agriculture have been developed. The peculiarities of the system of land and mortgage lending in foreign countries have been researched. The possibility of applying international experience for the development of mortgage relations in agriculture of Ukraine has been assessed.

It has been predicted that the introduction of mortgage lending on the security of agricultural lands; it has been established that the further development of mortgage lending will be constrained due to lack of most business entities of sufficient amount of concentrated land which have advocated attractive object for performance of obligations under credit agreements.

Originality. It has been substantiated the expediency of introducing a mechanism of stimulating mortgage relationship with the state by issuing guarantees to banks redemption of pledged land for normative value in the absence of demand for land auction participants with funds created for this purpose of mortgage fund.

It has been determined the necessity of minimizing speculative trends in the property market and decreasing the instances of changing the purpose of land.

Practical value. The obtained results of research could help eliminate problems and ensure the rational development of land and mortgage lending of agriculture in Ukraine.

Key words: mortgage, mortgage lending, pledge, loan, lender, borrower.

Груздев Ю.В. ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЗЕМЕЛЬНО-ИПОТЕЧНОГО КРЕДИТОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ

Целью исследования является разработка теоретических положений и практических рекомендаций относительно развития земельного ипотечного кредитования сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Методика исследования. Для решения поставленных задач использовались общенаучные и специальные методы исследований: метод абстрагирования; статистико-экономические методы, в частности метод группировки, сравнения и обобщения экономических показателей при оценке тенденций ипотечного кредитования в сельском хозяйстве; методы анализа и синтеза - для оценки особенностей деятельности субъектов ипотечных отношений; логический - при анализе сущности ипотечных отношений как института и экономической категории.

Результаты. Разработаны предложения по стимулированию развития ипотечного кредитования в сельском хозяйстве. Исследованы особенности функционирования системы земельного-ипотечного кредитования в зарубежных странах. Оценена возможность применения зарубежного опыта для развития ипотечных отношений в сельском хозяйстве Украины. Сделан прогноз, что введение ипотечного кредитования под залог сельскохозяйственных земель установлено, что дальнейшее развитие ипотечного кредитования будет сдерживаться в связи с отсутствием у большинства субъектов хозяйствования достаточного количества сконцентрированной земли, которая выступала привлекательным объектом выполнения обязательств по кредитным уговорам.

Научная новизна. Обоснована целесообразность введения механизма стимулирования ипотечных отношений со стороны государства за выдачу гарантии банкам выкупа заложенной земельного участка по нормативной стоимости в случае отсутствия спроса на нее у участников земельного аукциона за счет средств созданного с этой целью залогового фонда. Определена необходимость минимизации спекулятивных тенденций на рынке недвижимости и уменьшение случаев изменения целевого назначения земельных участков.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования будут способствовать ликвидации проблем и обеспечению рационального развития земельного-ипотечного кредитования сельского хозяйства Украины.

Ключевые слова: ипотека, ипотечное кредитование, залог, займ, кредитор, заемщик.

УДК 330.3:338.3

**Станко Г.В.,
аспірант,
Буковинський державний фінансово-економічний університет,
м. Чернівці**

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ БУКОВИНИ

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання питання діагностики фінансово-економічної діяльності набуває особливо важливого значення для всіх ланок господарської системи. Адже, без точної оцінки та аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства неможливо визначити ефективні шляхи його подальшого розвитку. Знання стану підприємницької діяльності важливе як для управлінського апарату даного підприємства, так і для його акціонерів, банківських установ, фінансових служб, територіальних органів управління, фіскальних органів тощо.

Діагностика фінансово-господарської діяльності підприємства є головним методом забезпечення прибуткової діяльності підприємства. Застосування фінансової діагностики в процесі управління фінансово-господарською діяльністю сільськогосподарського підприємства дозволяє своєчасно виявляти і розпізнавати стан об'єкта управління по непрямим ознакам, що є особливо актуальним в умовах змінності та невизначеності зовнішнього економічного середовища. Для успішного функціонування будь-якого підприємства важливим фактором виступає фінансовий стан як основа його розвитку. Зміни в економічному механізмі сільськогосподарських підприємств, які викликаються динамічним розвитком зовнішнього середовища та потребують пристосування підприємств до ринкової кон'юнктури вимагають нових підходів до організації та вдосконалення процесу прийняття фінансових рішень, шляхом впровадження фінансової діагностики як важливої

складової цього процесу. Це зумовлює актуальність даного дослідження, його мету, завдання та практичне значення для сільськогосподарських підприємств в умовах ринкових трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку вітчизняного сільського господарства і аграрних підприємств зокрема досліджувались багатьма вченими-економістами, серед яких В.Г. Андрійчук, В.В. Зіновчук, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.В. Олійник, В.Г. Федоренко, В.А. Борисова, О.С. Щекович [8; 10–12; 1; 3]. Аналіз праць науковців показав, що на сьогодні в сільському господарстві, незважаючи на деякі позитивні тенденції, все ще існує багато невирішених проблем, для розв'язання яких необхідно здійснити новий етап дослідження в даному напрямі. Таким чином, виходячи з того, що стан сільського господарства на регіональному рівні є важливим чинником впливу на загальний розвиток аграрної галузі, доцільним є здійснення аналізу фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств Чернівецької області.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення фінансово-економічного аналізу сільськогосподарських підприємств Чернівецької області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий стан підприємства — це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничого господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [2].

Основними завданнями аналізу фінансового стану є:

- дослідження рентабельності та фінансової стійкості підприємства;
- дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;
- оцінка становища суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;
- аналіз ділової активності підприємства та його становища на ринку цінних паперів;
- визначення ефективності використання фінансових ресурсів [5].

Одним з напрямів поліпшення фінансово – економічних показників функціонування сільськогосподарського підприємства і відповідного підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва є підвищення конкурентоспроможності своєї діяльності. Конкурентоспроможність підприємства - це його здатність отримувати прибутки, достатні для простого або розширеного відтворення виробництва, мотивації праці, та поліпшувати якість вироблюваної продукції. Виходячи з цього, виробничо-господарська діяльність повинна відповідати попиту споживачів, забезпечувати окупність матеріальних і трудових ресурсів та капіталу [6]. Тому суб'єктам господарювання в аграрній сфері необхідно значно посилити роботу щодо забезпечення конкурентоспроможності своїх виробництв. Формування конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства передбачає насамперед створення необхідних умов для їх успішного розвитку та збалансованість робочих місць, що забезпечує зайнятість населення і вирішення нагромаджених соціально - економічних проблем села.

Для аналізу фінансового стану сільськогосподарських підприємств Буковини розглянемо динаміку показників фінансових результатів (табл.1)

Таблиця 1

Основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств Буковини за 2012 р.

Продукція сільського господарства	Чистий дохід від реалізації (млн. грн.)	Прибуток, збиток (-) (млн. грн.)	Рівень рентабельності, %	Рівень рентабельності у 2011 р., %
Продукція сільського господарства і послуги	1098934,7	92069,0	9,1	13,6
Рослинництво	640403,8	53045,9	9,0	15,4
в т.ч. зернові культури	314997,8	14562,4	4,9	12,5
насіння соняшнику	41377,2	13183,0	46,8	24,6
ріпак	58619,9	4555,6	8,4	29,2
цукровий буряк	36099,1	8285,1	29,8	95,7
картопля	7358,3	-614,3	-7,7	-7,7
соя	146050,3	19387,8	15,3	-2,8
Тваринництво	439346,9	35616,0	8,8	10,9
в т.ч. велика рогата худоба	24002,3	-13947,4	-36,8	-18,2
свині на м'ясо	130396,1	8238,6	6,7	-7,9
молоко	50864,1	-10422,1	-17,0	-2,5
яйця курячі	170432,0	49366,7	40,8	55,5

Джерело: [13]

У рослинницькій галузі отримано 53,0 млн.грн. прибутку, рівень рентабельності становив 9,0%, проти 15,4% у 2011р. Одержано 14,6 млн.грн. прибутку від реалізації зернових культур, 13,2 млн.грн. – соняшнику, 19,4 млн.грн. – сої, 8,3 млн.грн. – цукрових буряків та 4,8 млн.грн. – від продажу ріпаку озимого. Водночас, виробництво картоплі, овочів та плодоягідної продукції залишилося, як і у 2011р., збитковим.

Вже другий рік поспіль галузь тваринництва в агроформуваннях є прибутковою. У 2012 р. сума прибутку склала 35,6 млн.грн., рівень рентабельності становив 8,8% проти 10,9% у 2011р. Подолано збитковість у галузі свинарства: від реалізації м'яса свиней (у живій вазі) отримано 8,2 млн.грн. прибутку. Також ефективно виявилась галузь птахівництва: від реалізації яєць отримано 49,4 млн.грн. прибутку, м'яса птиці (у живій вазі) – 4,2 млн.грн. В той же час, як і у попередньому році, збитковим було виробництво яловичини, баранини та молока. Збитки від реалізації м'яса великої рогатої худоби зросли у 2,6 рази і склали 13,9 млн.грн., а рівень збитковості склав 36,8%. Молочне скотарство зазнало збитків у 2012 р. на 10,4 млн.грн. з рівнем рентабельності -17,0% (у 2011р. – -2,5%).

Для сільськогосподарських підприємств одним з найважливіших показників ефективності діяльності є рентабельність виробництва (табл. 2).

Таблиця 2

**Рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва
в сільськогосподарських підприємствах**

(у відсотках)

Показник	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Чернівецька область	25,3	-4,8	4,2	-1,1	-1,2	13,4	8,9	0,7
м.Чернівці	23,8	18,8	-15,7	-1,0	0,2	0,6	5,2	0,3
м.Новодністровськ	-	-	-	-	-	-40,7	-	-
райони								
Вижницький	-7,7	2,2	-10,0	-20,6	-30,2	-11,7	52,8	6,3
Герцаївський	31,9	-6,7	0,7	1,2	3,1	12,0	10,8	-3,2
Глибоцький	13,8	-19,0	-25,2	0,8	5,8	36,5	39,5	69,0
Заставнівський	24,1	-17,9	-2,2	7,8	10,6	33,8	25,2	-11,8
Кельменецький	22,6	-11,2	-20,9	2,5	-4,5	-0,3	-7,4	4,4
Кіцманський	40,2	5,3	20,3	4,6	-5,9	20,8	0,4	-8,5
Новоселицький	41,6	8,9	17,5	-9,1	5,0	-0,8	2,7	-5,1
Путильський	-12,8	-13,0	-13,1	-56,0	-	0,0	-	-
Сокирянський	23,2	4,1	10,4	-5,2	-22,0	-2,9	-11,1	-4,9
Сторожинецький	6,4	2,5	-11,6	-27,7	-41,3	-13,2	16,2	-1,6
Хотинський	14,2	-28,2	-30,5	7,1	10,5	35,1	26,2	23,0

Джерело:[14]

Перше місце за рівнем рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції у 2013 р. серед районів Чернівецької області займає Глибоцький район – 69 %, друге Хотинський – 23 % та третє Вижицький – 6,3%. Найменш рентабельною є продукція Заставнівського (-11,8%) та Кіцманського (-8,5%) районів.

У 2013 р. сільгосппідприємства, які ведуть бухгалтерський облік у повному обсязі, від реалізації власно виробленої сільськогосподарської продукції та надання послуг сільськогосподарського характеру отримали 12,7 млн.грн. прибутку, рівень рентабельності становив 1,2% проти 9,1% у 2012р. Із загальної кількості 63,6% або 63 агропідприємства отримали прибуток, який у розрахунку на одне підприємство становив 1,7 млн.грн. Збитковою була діяльність 36,4% або 36 агроформувань, кожне з яких у середньому отримало по 2,7 млн.грн. збитку.

Варто зазначити, що у 2013 р. агроформування 4 районів з 10 отримали прибутки у сільському господарстві, рівень їх рентабельності становив 68,9–4,9%. Серед районів найбільші прибутки від реалізації продукції сільського господарства та надання послуг одержали агропідприємства Глибоцького району (52,1 млн.грн.), водночас значних збитків зазнали господарства Кіцманського (17,4 млн.грн.), Заставнівського (14,0 млн.грн.) та Новоселицького (11,5 млн.грн.) районів.

У рослинницькій галузі отримано 0,7 млн.грн. прибутку, рівень рентабельності становив 0,1%, проти 9,0% у 2012 р. Одержано 3,7 млн.грн. прибутку від реалізації соняшнику, 29,5 млн.грн. – сої та 1,4 млн.грн. – від продажу ріпаку озимого. Водночас, виробництво зернових культур, картоплі, овочів та плодоягідної продукції було збитковим.

Галузь тваринництва у 2013 р. в агроформуваннях також була прибутковою. Сума прибутку склала 6,3 млн.грн., рівень рентабельності становив 1,5% проти 8,8% у 2012 р. Однак ефективною

виявилась лише галузь птахівництва: від реалізації яєць отримано 47,9 млн.грн. прибутку, м'яса птиці (у живій вазі) – 1,1 млн.грн.

Як і у попередньому році, збитковим було виробництво яловичини, свинини, баранини, молока. Збитки від реалізації м'яса великої рогатої худоби зросли в 1,7 раза і склали 23,0 млн.грн., а рівень збитковості склав 55,6%. Також збитковим виявилось свинарство: від реалізації продукції у 2013р. отримано 13,0 млн.грн. збитку, рівень рентабельності становив -7,6%, тоді як у 2012 р. було отримано 8,2 млн.грн. прибутку з рівнем рентабельності 6,7%. Збитки від молочного скотарства знизилися порівняно з 2012 р. у 7,6 раза (1,4 млн.грн.), рівень рентабельності піднявся з -17,0% до -2,3%.

Ознайомитися з фінансово-економічними результатами діяльності підприємств можна за допомогою методу коефіцієнтів «5 К» (табл.3).

Таблиця 3

Діагностика фінансового стану сільськогосподарських підприємств Чернівецької області методом коефіцієнтів «5 К» за 2012 р.

№ п/п	Підприємство	Коефіцієнти			Рівень рентабельності активів	Рівень рентабельності продукції	Бальна оцінка (метод «5 К»)
		автономії	покриття	ліквідності			
Сокирянський район							
1.	ТОВ "Сварог-Буковина"	0,28	0,75	0,75	-	-	0
2.	ТОВ "Коболчинське"	0,2	1,2	1,22	-	-	20
3.	ПП "Буковина Агросвіт"	0,29	0,9	0,89	+	+	40
4.	ТОВ «Промінь-Агро»	1,2	1,0	0,99	-	-	40
5.	ТОВ "Буковинський сад"	0,1	1,2	0,72	+	+	60
Кіцманський район							
1.	ТОВ "АТЗТ Мирне"	0,13	0,77	0,77	-	-	0
2.	ТОВ "Агрофірма Оршівська"	0,33	1,4	1,42	+	+	60
Новоселицький район							
3.	ТОВ «Агрофірма ім. Суворова»	0,16	0,98	1,0	-	-	0
4.	ТОВ «Котелеве»	0,54	1,8	1,8	+	+	80
Герцаївський район							
5.	ТОВ "Колосок - 2"	0,56	1,9	1,91	+	+	80

Джерело: розраховано автором

Метод коефіцієнтів «5К» включає такі показники як: коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт покриття, коефіцієнт автономії, рівень рентабельності продукції, рівень рентабельності активів підприємства. Нормативні значення вказаних показників наступні (табл. 4) [4].

Таблиця 4

Показники оцінки фінансового стану підприємства за методом «5К»

Показник	Нормативне значення
Коефіцієнт автономії	≥ 0,5
Коефіцієнт покриття	1 - 2,5
Коефіцієнт загальної ліквідності	≥ 2
Рівень рентабельності продукції підприємства	> 0
Рівень рентабельності активів підприємства	> 0

Джерело: [4]

Кожен коефіцієнт у межах нормативу оцінюється в 20 балів. Якщо підприємство набирає від 0 до 20 балів, то воно знаходиться на межі банкрутства, 40 балів – фінансовий стан критичний, 60 балів – не стійкий, 80 балів – стійкий, 100 балів – абсолютно стійкий [7]. Діагностика за методом «5 К» показала, що з 10 сільськогосподарських підприємств Чернівецької області лише 2 підприємства мають стійкий стан, 2 – не стійкий, 2 – критичний фінансовий стан і 4 – знаходяться на межі банкрутства.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, головною проблемою аграрних підприємств Буковини є низький рівень рентабельності виробництва. Дана проблема може бути

пов'язана з двома причинами: занижена ціна на продукцію та надмірні витрати. Можна запропонувати наступні рекомендації щодо поліпшення фінансового стану маркетингового та виробничого характеру: позиціонування продукції у ринкових сегментах з більш високим рівнем доходу; зміни у ціновій політиці у напрямку підвищення цін за рахунок зміцнення конкурентоспроможності продукції та виходу на нові сегменти ринку; налагодження системи виробничого обліку та системи відповідальності за відхилення витрат з метою управління витратами та їх зменшення; контроль за відповідністю фактичних норм витрат сировини, матеріалів, електроенергії технологічним нормам; контроль за відповідністю фактичних цін на ресурси ринковим; встановлення прямих зв'язків з постачальниками сировини, зменшення кількості рівнів у системі постачання підприємства; зменшення невикористаних простоїв обладнання та персоналу.

Отже, показник рентабельності виробництва має особливо велике значення в сучасних ринкових умовах, коли керівництву підприємства потрібно постійно приймати ряд неординарних рішень для забезпечення прибутковості, а отже, й фінансової стійкості підприємства. У процесі визначення резервів підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва необхідно визначити розміри грошового виторгу від реалізації та собівартості продукції. Формування собівартості кожного виду продукції має свою специфіку і перелік витрат, що до неї включаються. Кризовий стан економіки на даний момент зумовлює потребу оперативно оцінювати фактичні та планові показники результатів економічної діяльності сільськогосподарського виробництва залежно від часового інтервалу та ситуацій, що можуть скластись у процесі виробничого циклу [3].

Без аналізу рівня рентабельності продукції не можна правильно вирішити питання структури сільськогосподарського виробництва, його спеціалізації, розміщення на території країни, визначити ефективність виробництва тієї чи іншої сільськогосподарської продукції. За рівнем рентабельності продукції держава встановлює рівень закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію. Саме тому аналіз рентабельності продукції на сільськогосподарському підприємстві становить значний інтерес і має велике значення для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва [9].

Що стосується конкретних заходів покращення фінансового стану, то до них можна віднести: збільшення виручки від продажу продукції, проведення реструктуризації активів, рефінансування дебіторської заборгованості; зниження собівартості продукції та зниження витрат, що покриваються за рахунок прибутку. Удосконалення фінансового стану підприємства можливе завдяки підвищенню результативності розміщення та використання ресурсів підприємства. При цьому забезпечується розвиток виробництва чи інших сфер діяльності на основі зростання прибутку й активів при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності підприємства.

Бібліографічний список

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 290 с.
2. Базаров Г.З. Теория и практика антикризисного управления : учеб. для ВУЗов / Г.З. Базаров, С.Г. Беляев, Л.П. Белых ; под ред. С.Г. Беляева и В.И. Кошкина. – М. : Закон и право ЮНИТИ, 2005. – 368 с.
3. Борисова В.А. Методологічні основи аналізу фінансового стану підприємств агропромислового виробництва / В.А. Борисова // Фінанси України. – 2008. – № 10. – С. 63–68.
4. Калашнікова Т.В. Фінансовий стан підприємства: сутність та оцінка / Т.В. Калашнікова // Вісник Сумського національного аграрного університету Серія «Економіка і менеджмент». – 2011. – № 3. – С. 115–118.
5. Ковалева А.М. Финансы в управлении предприятием / А.М. Ковалева. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 346 с.
6. Кириленко І.Г. Проблеми фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва / І.Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С. 40–47.
7. Клочан В.П. Використання методу коефіцієнтів для оцінки фінансового стану підприємства / В.П. Клочан, Н.І. Костаневич, А.Г. Костирко // Економіка АПК. – 2008. – № 7. – С. 54–55.
8. Малік М.Й. Основи аграрного підприємництва / Малік М.Й., Зіновчук В.В., Лупенко Ю.О. – Київ: Інститут аграрної економіки, 2001. – 582 с.
9. Мамонтова М.А. Умови забезпечення фінансової стійкості підприємств / М.А. Мамонтова // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 103–106.
10. Олійник О.В. Економічний механізм розширеного відтворення в сільському господарстві : навч. посібник / О.В. Олійник. – К. : ЦНЛ, 2006. – 288 с.
11. Федоренко В.Г. Основи економічної теорії : підручник / В.Г. Федоренко. – К. : Алерта, 2007. – 519 с.
12. Щекович О.С. Об'єктивна необхідність участі бюджетних коштів у системі агропромислового комплексу / О.С. Щекович // Економіка АПК. – 2003. – № 9. – С. 65–69.

13. Статистичний збірник «Сільське господарство Чернівецької області у 2012 році» / за ред. А.В.Ротаря – Головне управління статистики у Чернівецькій області, 2013. – 178 с.
14. Статистичний збірник «Сільське господарство Чернівецької області у 2013 році» / за ред. В.С.Дроня – Головне управління статистики у Чернівецькій області, 2014. – 180 с.

References

1. Andriichuk, V.H. (2005), *Efektivnist diialnosti ahrarykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz*: [Efficiency of activity of agrarian enterprises: theory, method, analysis], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 290 p.
2. Bazarov, G.Z., Belyayev, S.G., Belykh L.P. (2005), *Teoriya i praktika antikrizisnogo upravleniya* [Theory and practice of crisis management], textbook Zakon i pravo YUNITI, Moscow, Russia, 368 p.
3. Borysova, V.A. (2008), "Methodological bases of analysis of the financial state of enterprises of agroindustrial production", *Finansy Ukraine*, no. 10, pp. 63–68.
4. Kalashnikova, T.V. (2011), "The financial state of enterprise: essence and estimation", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarynogo universytetu Seriiia «Ekonomika i menedzhment»*, no. 3, pp. 115-118.
5. Kovaleva, A.M. (2000), *Finansy v upravlenni predpriyatiem* [Finance in business management], *Finansy i statistika*, Moscow, Russia, 346 p.
6. Kyrylenko, I.H. (2003), "Problems of financial support to agricultural production", *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 40-47.
7. Klochan, V.P., Kostanevych, N.I., Kostyrko A.H. (2008), "Using ratios to assess the financial condition of the company", *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 54-55.
8. Malik, M.Y., Zinovchuk, V.V., Lupenko, Yu.A. (2001), *Osnovy ahrarynogo pidpriemnytstva* [Fundamentals of agricultural entrepreneurship], Instytut ahrarynoi ekonomiky, Kyiv, Ukraine, 582 p.
9. Mamontov, M.A. (2008), "Conditions to ensure the financial stability of the enterprises", *Finansy Ukrainy*, no. 8, pp. 103–106.
10. Oliinyk, O.V. (2006), *Ekonomichnyi mekhanizm rozshyrenoho vidtvorennia v silskomu hospodarstvi* [Economic mechanism of expanded reproduction in agriculture], textbook, TsNL, Kyiv, Ukraine, 288 p.
11. Fedorenko, V.H. (2007), *Osnovy ekonomichnoi teorii* [Bases of economic theory], textbook, Alerta, Kyiv, Ukraine, 519 p.
12. Schekovych, O.S. (2003), "Objective necessity of participation of budgetary facilities for the system of agroindustrial kompleksu", *Ekonomika APK*, no. 9, pp. 65-69.
13. Main Department of statistics in Chernivtsi oblast (2013), Statistical compendium "Agriculture Chernivtsi region in 2012", 178 p.
14. Main Department of statistics in Chernivtsi oblast (2014), Statistical compendium "Agriculture Chernivtsi region in 2013", 180 p.

Станко Г.В. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ БУКОВИНИ

Мета. Метою статті є здійснення фінансово-економічного аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств Чернівецької області.

Методика дослідження. Методичною основою дослідження є положення сучасних економічних та фінансових теорій у сфері оцінки фінансового стану підприємства. При проведенні фінансово-економічної діагностики функціонування сільськогосподарських підприємств застосовувалися такі методи: структурно-логічного аналізу, метод коефіцієнтів, бальний метод, статистичний метод.

Результати. Наведено основні показники фінансового стану сільськогосподарських підприємств регіону. Розглянуто на прикладі підприємств області метод оцінки фінансового стану - метод коефіцієнтів «5 К». Визначено основні шляхи підвищення рентабельності сільськогосподарських підприємств Буковини.

Наукова новизна полягає у виробленні практичних рекомендацій щодо поліпшення фінансового стану сільськогосподарських підприємств.

Практична значущість. Проведено розрахунки показників фінансово-економічного стану підприємств Буковини, їх аналіз та оцінку. Результати дослідження можуть бути закладені в основу практичних рекомендацій щодо вдосконалення ефективності роботи підприємств.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, фінансово-економічна діагностика, метод коефіцієнтів.

Stanko H.V. FINANCIAL AND ECONOMIC DIAGNOSTICS OPERATION AGRICULTURAL ENTERPRISES BUKOVYNY

Purpose. The aim of the paper is the implementation of financial and economic analysis of agricultural enterprises Chernivtsi region.

Methodology of research. Methodical basis of the study is the provision of modern economic and financial theories in assessing the financial condition of the company. In carrying out financial and economic diagnostics functioning farms used the following methods: structural and logical analysis method coefficients ball method, statistical method.

Results. The basic indicators of the financial state of agricultural enterprises in the region. We consider the example of the oblast method of assessing the financial condition - coefficient method "5 K". The main ways to improve the profitability of farms Bukovina.

Originality. Scientific novelty is to develop practical recommendations to improve the financial condition of farmers.

Practical value. The calculations of indicators of financial and economic situation of enterprises Bukovina, analysis and evaluation. Results can be underlying practical recommendations for improving the efficiency of enterprises.

Key words: farms, financial and economic diagnosis, coefficient method.

Станко Г.В. ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДИАГНОСТИКА ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ БУКОВИНЫ

Цель. Целью статьи является осуществление финансово-экономического анализа деятельности сельскохозяйственных предприятий Черновицкой области.

Методика исследования. Методической основой исследования являются положения современных экономических и финансовых теорий в сфере оценки финансового состояния предприятия. При проведении финансово-экономической диагностики функционирования сельскохозяйственных предприятий применялись следующие методы: структурно-логического анализа, метод коэффициентов, балльный метод, статистический метод.

Результаты. Приведены основные показатели финансового состояния сельскохозяйственных предприятий региона. Рассмотрен на примере предприятий области метод оценки финансового состояния - метод коэффициентов «5 К». Определены основные пути повышения рентабельности сельскохозяйственных предприятий Буковины.

Научная новизна заключается в выработке практических рекомендаций по улучшению финансового состояния сельскохозяйственных предприятий.

Практическая значимость. Проведены расчеты показателей финансово-экономического состояния предприятий Буковины, их анализ и оценку. Результаты исследования могут быть заложены в основу практических рекомендаций по совершенствованию эффективности работы предприятий.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, финансово-экономическая диагностика, метод коэффициентов.

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

Симчера В.М.,
д.э.н., профессор, профессор кафедры экономической теории
Института экономики РАН

СИЛА ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ – В УТВЕРЖДЕНИИ ПРАВДЫ*

(Статистика как орудие противодействия фальсификации фактов
в современной образовательной и научной деятельности)

Правда как статистически подтверждённая истина, представляющая акт статистического заключения – это опытом полученные и практикой проверенные факты, основанные, как в суде, на строгих доказательствах. Ничего субъективного, никаких личных точек зрения и мнений, одни объективные факты, и только факты. Факты, номинируемые, как правило, в цифрах и знаках, которые представляются в виде всевозможных таблиц, образов и графов. Если Вы можете представить существо того, о чём вы судите и чему учите, в цифрах и фактах – значит, Вы знаете, о чём Вы судите, если не можете – значит, Вы не понимаете, чему Вы учите.

Фабрикой производства именно таких цифр и фактов, как известно, является статистика, издревле понимаемая как отрасль практической деятельности и наука, основанная на таких цифрах и фактах. И с тех же древних времён она, наравне с ложью, повсеместно осуждаемая как добропорядочный и пристойный вид эмпирических и научных занятий вне достоверных цифр и фактов.

Как же работает эта фабрика сегодня? Можно ли утверждать, что с учётом достигнутого громадного прогресса в развитии новых информационных технологий она работает лучше, чем в прошлом? Увы, вряд ли такое утверждение будет верным. Скорее, наоборот, верным будет прямо противоположное утверждение. Почему?

Известно, правда дело штучное, вещь трудоёмкая, дорогостоящая и не безопасная. Заказов, особенно социальных заказов на правду в современном по преимуществу компрадорском мире мало или почти и вовсе нет. В нынешнем мире гораздо безопаснее произвести полуправду, а то и откровенную ложь, спрос на которые только и существует. Вот и мечется вся современная статистика между этими прямо противоположными полюсами.

Обидно и досадно, что так обстоит дело сегодня не только с ангажированной бюрократической корпоративной статистикой, но и со статистикой, как наукой о доказательствах, основанных на фактах, которая уже во времена Евклида (365-300 до н. э.) и тем более в последующие былые времена процветания эмпиризма (Фрэнсис Бэкон, 1561-1626), Томас Гоббс, 1588-1679), Адольф Кетле, 1796-1874) являлась гордостью европейского просвещения и входила в золотой фонд европейского образования.

Какую же роль теперь играет современная статистика в науке и образовании? Сегодня она как наука по своей сути почти полностью вытеснена из программ университетского образования и, несмотря на усилия Международного статистического института, как одной из старейших и авторитетных международных организаций, которому вскоре исполнится 150 лет, в большинстве стран игнорируется как профессиональная специальность и предмет работы самостоятельных исследовательских организаций. Где первопричины столь пренебрежительного отношения к статистике не только в общественном мнении, но и в современных вузах и научных учреждениях? Почему она, не только как бюрократическая служба, стоящая на страже заказной лжи, но и как наука о доказательствах, призванная разоблачать ложь, оказалась сегодня практически в равной мере невостребованной и почти полностью вытесненной на обочину мировой истории? Как исправить нынешнее удручающее положение, можно ли и следует ли его исправлять?

Доклад, в котором не только излагаются ответы на поставленные вопросы (первая часть), но и представлена конструктивная программа преподавания деловой прикладной

статистики, которая демонстрирует выход из сложившегося тупикового положения (вторая часть) – об этом.

Первопричина потери современной статистикой деловой репутации и доброго имени заключалась в том, что она в своем рвении служить чиновнику, а не правде уже в начале XX века утратила то самое главное, чем на протяжении целых двух предыдущих веков славилась – приверженность к поиску истины, ее утверждению и охране. И тем самым окончательно и в целом утратила непогрешимость и доверие к себе. И казенная, и общественная. И врозь, и вместе взятая. Она готова решать любые нерешаемые задачи и практически ни одну значимо решаемую. И занимается тем, чего не существует, например, изображает рост благосостояния народа или эффективную работу наших чиновников. И серьезно не занимается ничем из того, чем озабочен народ, кто его мучает и как он выживает.

Например, наша статистика охотно рапортует о достижениях либеральной экономики, которых нет или о богатствах и богатых, не выдавая ни одной цифры об источниках и природе этих богатств, там, где надо с цифрами в руках показать правду – демонстрирует фигуру умолчания, а там, где следовало бы молчать, стесняясь вранья – вопит, выполняя функцию лучшего в мире апологета. Выражаясь словами классика, она у нас играет «в цифирь», измышляя невидимое и сокрывая видимое. Цена такой статистике – грош. И поделом на нее все грешат.

В результате получается, что у нас нет статистики как таковой. И народ (и страна в целом) сегодня толком о себе ничего не знают?

Ничего, кроме слухов, о коррупции и коррупционерах, о кризисе и его виновниках, об инфляции и дефолте, невиданных потерях без видимых обретений за ее последние 20 лет, а главное ничего о полномасштабном физическом износе страны и грозящей ей техногенной угрозе самоликвидации в ближайшие годы, которую в мире ждут.

Дело дошло до того, что правящий класс нашей страны, путая (или якобы путая) сено и солому, не знает он, или ему в современном мире, должны платить. И на всякий случай, теряя последнее, налево, начиная с Китая и Японии, и направо, кончая Норвегией и США, в виде дважды убыточного курса рубля и уступки огромных территорий и шельфов изрядно и сполна платит сам. И еще более чудовищно то, что этот класс сегодня, не только не знает, но уже не знает, что не знает, в какое чудовищно удручающее положение он поставил наш народ и на какие задворки загнал нашу страну в современном мире.

Наши дела, на самом деле, обстоят совсем не так, как они представляются. Мы глубоко ошибаемся, что мы находимся над пропастью кризисных бифуркаций и тем более на точке выхода из кризисного банкротства. В действительности мы уже относительно давно, в 1998 году, миновали эти точки и находимся в полосе полномасштабного невозврата. Мы, как новое государственное образование, Российская Федерация, не превзошли, а находимся далеко позади стартового 1991 года.

И если бы мы у себя по-настоящему замеряли то, что у нас на самом деле происходит, если бы имели полную и достоверную статистику данных, мы бы увидели, в какой пропасти находимся.

У нас такой возможности нет, и не было. Все строилось (и продолжает строиться) на одних слухах, мнениях и домыслах. Цифры, как впрочем, наши порядки и законы, управляющие ими, мы как государственная машина, сами произвольно, как чиновников, назначали, а не объективно подчитывали, не ими обосновывали свои решения и законы, а, напротив, – решениями цифры.

И поэтому не случайно, а глубоко закономерно, что никакой достоверной статистики у нас сегодня нет, правды нигде не найдешь, а между тем ее все только и ищут.

Как исправить существующее, всех не устраивающее положение «Иванов», не помнящих или не знающих своего родства? Нам нужна полноценная и достоверная статистика. Такую статистику, мы называем суверенной. О ней, и только о ней далее только и стоит вести речь. Если о какой-либо статистике, где-то и зачем-то еще вообще стоит вести речь. Вот мои соображения на этот счет.

Лукава ли наша статистика?

Лукава не статистика. Лукавы люди, которые ею манипулируют. Особенно те многочисленные и разнообразные современные корпорации, которые вместо надежного источника познания и действенного орудия доказательного преобразования окружающего нас мира умышленно искажают факты, мошенничают, используя в корыстных целях. Статистика в кругах таких людей с легкой руки остряка Дизраэли позиционируется как лучшая в мире декорация, необходимая и пригодная только для зомбирования массового сознания. Я всегда буду против такого рода легковесных и карикатурных квалификаций. И вместе с тем я, как статистик, – за любые, в том числе фантастические статистические гипотезы и расчеты, лишь бы они были креативными и хотя бы на долю процента работали на ее прогресс и приносили пользу народу.

Истина или дезинформация?

Страна, в которой дезинформация берет вверх над достоверной информацией, ложь и обман над правдой, а бюрократический и корыстный модератор – закон, над истиной и справедливостью,

страна, которая лишена подлинных знаний о самой себе, не имеет реальных перспектив не только для инновационного и технологического развития, но и шансов для элементарного выживания. Она рано или поздно неизбежно обрекает себя на гибель.

В нашей стране, впрочем, как и в большинстве современных информационно развитых странах мира, дезинформация уже давно стала нормой жизни и как социальный феномен практически ни у кого не вызывает особых нареканий.

Чтобы коренным образом изменить положение, в современном мире должен быть совершен равный революции разворот от грубого диктата лживых допущений и фальсифицируемых ценностей к культу подлинных измерений и реальных ценностей. Мир должен перейти с языка дезинформации и лжи на понятный язык правдивого и честного решения тех проблем, с которыми сегодня в лоб сталкивается человечество.

Сегодня же искажены не только сами оценки, но и их смыслы и понятия. Дошло до того, что убытки широко позиционируют не как собственно убытки, но как негативные доходы, взятки – как вознаграждение, знание – как услуги, а гибель людей – как рядовую новость.

Развал СССР, уничтожение Ирака и Афганистана, спровоцированные бесчинства и распад Югославии, теперь Туниса, Египта, Ливии, Сирии и далее везде – наглядные свидетельства того, что уже сама человеческая жизнь ничто, а цель, например, победа демократии – все. Нынешние либералы, оказывается, знают ценности, которые стоят выше жизни. И это у них отнюдь не геройство, не честь семьи или Родины. Это у них подлость, война, деньги, обман, измена, охота на современных выдающихся государственных деятелей, вроде Кастро, Чавеса, Каддафи, Лукашенко, это мир, который будет почище фашизма.

Исправить дело можно: надо принять закон о противодействии легализации дезинформации. За публичную дезинформацию следует исправно наказывать.

Цифры одни – результаты разные.

Мы, в России, наконец, в позапрошлом году обрели закон о статистике. Чтобы он эффективно работал и достигал конечных целей, нужно принять еще один закон – «О противодействии легализации правонарушительной информации в Российской Федерации», в том числе инсайдерской информации, как наиболее массовой и вместе с тем разрушительной. Это поможет побороть главное зло в нашей жизни – ложь, родину которой, как известно, является лукавая статистика, а отчизной – корысть и ее канцерогенный носитель – коррупция.

Статистики сегодня мало. В десятки и сотни раз меньше, чем надо. И статистиков тоже. В этой ситуации подает голос псевдостатистика. И в одночасье статистикой становится все, кроме самой статистики. Сегодня так оно и есть.

При помощи одних и тех же цифр манипуляторы от статистики в одном случае доказывают все, что им угодно и тут же (подчас при помощи тех же цифр) опровергают, что им не угодно. Выгодно сегодняшним псевдодемократам исказить правду – откровенно искажают, невыгодно – неистово защищают.

Имеет значения и методологии счета. Например, по методологии МОТ число безработных у нас превышает сегодня 8 млн. чел., по нашей статистической методологии – 4 (на 50% меньше), а по регистрационным данным службы занятости – всего 2 млн. человек (на 75% меньше). Где здесь верная цифра, а где искажение? Ответ: и там, и там – правда. Различаются не цифры как таковые, а методологии, шкала измерений. По одному и тому же поводу «у нас и у них» одно и тоже расценивается совсем по-разному, иногда даже прямо противоположно.

Как быть? Сравнить то, что «у них» – по нашей методологии, а «у нас» – по их. Увидите, что разрывы между нами не такие страшные как их обыватели тенденциозно рисуют. Особенно наглядно это прослеживается на примере оценок кризисных явлений, которые разнятся уже на целые порядки.

Дефицит информации.

Следовательно, статистика сегодня во всем мире – это все, что угодно, кроме самой статистики. На самом деле статистика – это достоверные факты, которые практически устанавливаются так, как устанавливается истина в суде. А эти факты с легкой руки, для удобства, красного словца или чаще всего корысти ради смешивают с суррогатами.

Наяву прослеживается исчезающая сила статистики как носителя достоверных фактов и математически выверенных истин. Слухи и манипуляции стали значить много больше фактов, ложь – правды, выводы – доказательств, средства – дороже, чем цели, слово – выше дела, а слава – выше истины.

Под предлогом сохранения коммерческой тайны и тайны частной жизни, светский мир уже давно устроил войну раскрытию периодической информации, публикации прозрачных и, следовательно, достоверных данных.

Все современные структуры (компании и корпорации, министерства и ведомства, международные организации) работают сами на себя много больше, чем на дело. В среднем только 2,5% их информации и 3,5% рекомендаций доходит до конечного потребителя и, следовательно, практической реализации.

И, тем не менее, наша статистика, насколько может, отражает то, что есть, а не то, что ожидают. Но человеку сегодня нужна не статистика сама по себе, а хорошая информация. Информация как навигатор, которая способна упреждать и ориентировать людей, помогать им жить. Информация, которая и утешает, и вразумляет, и отрезвляет, и, главное, – помогает, а не угнетает. К сожалению, такой информации мало, она – дефицит и, как всякий дефицит, дорожает, становится все менее доступной для простого человека. Во всем мире стало нормой, что ненужной и бесполезной информации полно, а необходимой мало или почти нет. И в этом смысле современной статистикой многие слои населения справедливо недовольны.

Перепись – лицо статистики.

Самые ценные и достоверные в статистике данные – данные переписей. Это те первичные факты-слепки, которые составляют основу основ, фундамент статистики. Высшая их ценность в том, что это добровольные сведения.

Нельзя ли сегодня отказаться от сбора по существу уже известных данных, как это уже давно делают некоторые страны? Можно, но тогда и только тогда, когда МВД, пограничники, миграционные и все другие службы будут работать лучше, будут регистрировать и учитывать то, что происходит – события и факты, а не то, что не нужно – мнения о них. Но этого в России пока нет.

Конечно, и в переписях, в том числе современных, много спорного и ненужного. Они дорогие, медлительные и слишком либеральные. Переписчик фиксирует многое, что не соответствует фактам, доводя дело подчас до казусов и курьезов, включая известные систематические ошибки и пропуски. Не секрет, что в переписных листах иногда, как в купчих Чичикова, фигурируют мертвые души. Но тем не менее, пока именно перепись для нас – отправная точка для планирования нашего развития.

И все это в полном объеме продемонстрировала перепись населения 2010 года первые итоги которой мы недавно получили.

Что же мы на самом деле получили?

Статистика и кризис.

Измерить многие кризисные явления классическая статистика может, имитировать измерения – отказывается.

Не надо ввязываться в мировой кризис, не надо лезть помогать другим, когда сам тонешь. Экономика, которая имеет учетную ставку в пять раз выше (а ныне у нас и более того), по определению не может помогать стране, где сегодня это ставка не выходит за пределы 2-3%, а где-то вовсе равна нулю (Япония).

Мы сегодня от внешнего рынка зависим не более чем на 15-20%. А рассуждаем и ведем себя так, как будто зависим целиком. Это мировоззренческая ошибка. Если у нас в былые времена диссидентами были единицы, то теперь практически мало кто не диссидент! А на них страну не выстроишь. И вот эти дела и факты у нас в первую очередь следует наблюдать и измерять, если хотим видеть подлинное лицо кризиса. Измерять то, о чем не говорят, а не то, что на слуху – измерять финансовые манипуляции, обман и аферы, кризисные убытки и порожденное ими плачевное положение дел. Между тем, статистика, способная раскрыть подобное положение дел «у них», и объективно не кризисное положение «у нас» – остается повсеместно все еще не востребованной.

И прежде всего та статистика, которая содержательно идентифицирует существующее положение дел, квалифицирует его по однородным группам и связям, отделяет плохое от хорошего, виновников от пострадавших, а не сваливает все в одну кучу, как это делает сплошь и рядом современная кризисная статистика.

Известно, что кризис перепроизводства – это ситуация, когда предложение кратно превышает спрос. Такого в мире сегодня нигде нет. Даже в США, ЕС и других странах насыщенного спроса. И тем не менее предложение и здесь, и в странах повышенного спроса и откровенного голода, сокращается. Разве сегодня в России нет спроса на жилье, образование, медицинские услуги, канализацию, дороги или весь ряд товаров повседневного потребления? Нет, дело не в спросе. Несостоятелен сам рынок производства, слишком высоки его издержки и недоступны цены.

А главное – беспомощен и неэффективен сегодняшней правящий класс, его менеджмент, низведенный ныне с высот великого Форда до жалких манипуляторов и местечковых посредников, которые сегодня в жизни, кроме вороватого удовлетворения собственных эгоистических потребностей, толково ничего другого не могут. А толково – это удешевлять, как китайцы, стоимость единицы производимой продукции, делать ее, благодаря техническому прогрессу, доступной спросу (рядовому потребителю), а не обвинять спрос и уличать рядового потребителя в том, что у него нет денег.

Но нынешние бизнес-элиты, которые по преимуществу есть преступные кланы, а вслед за ними паханы и вертухаи интенсивно, как никогда ранее, сращивающиеся с властью, а во многих странах и олицетворяющие ее, почему-то возомнили, что кроме работы на самих себя, можно ничего не делать, а народ, на котором они паразитируют все снесет и простит – и манипуляции с выборами, и

финансовые пирамиды, и контрафакт, и пещерные методы организации производства, и неэффективное управление, и низкий уровень их личной культуры и жизни.

Смотрите, как ловко США, страна-банкрот, вопреки всему, и сегодня позиционирует себя в мире, делает хорошую мину при плохой игре. Где оценки причиненных ими потерь? У кого аккумулированы угнанные ими с рынков в подполье реальные активы? Кто, кому и как будет компенсировать причиненные убытки? Причины кризиса налицо, а виновников там почти нет. У нас и причин таких нет, и виновников много меньше, а позиционированы мы много хуже.

Исправить положение здесь поможет только суверенная статистика. Кризис в цифрах сегодня измерить можно. Сегодня некому востребовать такие измерения. Спрос на суверенную статистику кризисных событий, конечно, есть, но он напрочь закупорен.

С кризисом, как злом, можно управляться только праведными средствами.

Суверенная статистика одно, если не единственное, среди них.

Статистика как панацея от разрухи.

Совершить прорыв здесь сегодня может только суверенная статистика, которой нечего скрывать. Даже громадные взятки, теневое производство и раздутые до небес транзакционные расходы, которые на Западе уже давно узаконены и лишь этим отличаются от наших взяток.

Нам нужна сегодня как воздух, как библия обнажающая правду достоверная статистика, какой может быть только суверенная статистика. Именно суверенная статистика объективно может показать, что спрос нигде в современном мире не превышает предложение. Напротив, предложение ниже спроса. Следовательно, она может подтвердить, что и реального кризиса нет. Есть мнимый кризис.

Суверенная статистика может показать, что спроса нет, не потому что потребитель насыщен. И едой, и жильем, и здоровьем, и образованием. Точка его насыщения при нынешних порядках и темпах производства – это еще все 100, если не целых 200 лет впереди. Суверенная статистика способна отдельно и вразумительно показать, что спрос в современном мире заблокирован не только запредельными ценами, но и абсолютно непригодными по этим ценам товарами, жильем, здравоохранением, образованием, туризмом. И главное, суверенная статистика способна не только иллюстрировать, но и выявлять первопричины всех этих бед, первой из которых (она же и последняя) является сам нынешний коррумпированный строй, который, как строй голого бизнеса, по своей природе антисоциален и в принципе не преобразуем и, следовательно, не улучшаем. При этом, чтобы не утратить остатки гражданского общества и общественного прогресса, выстроенная на современных началах суверенная статистика способна не только изобличать, но и доказательно показать, как должна видоизменяться роль бизнеса в современном мире, его облик, как он должен служить человеку, обществу, государству, а не они ему.

Инвентаризация всея Руси.

В мире всему приходит конец. Лимит антисоциального и паразитического бизнеса сегодня, по-видимому, повсеместно исчерпан. На пятки любителей наживы наступает любитель дела. Халевщик тот, кто зарабатывает меньше, чем потребляет, умирает, да здравствует предприниматель?

И все это суверенная статистика может тоже сегодня сполна предъявить и показать, как и выход из сложившегося кризисного положения. А выход этот, если опираться на твердые статистические цифры и факты очевидный: снижайте цены, банкротьте тех, кто не способен производить дешево. Ограничивайте тех, кто больше потребляет, чем производит. Изолируйте нашу гедонистическую элиту от дармовых доходов и заставьте ее отрабатывать полученное и жить по средствам. Поддерживайте, а не гробьте дешевые китайские товары, включая автомобили, дружите с Китаем, Индией, Бразилией, а не с США, Англией и Италией. Сами производите дешевле, снижайте издержки, а для этого – как в старину в России – учитесь рачительно хозяйничать, торговать и не воровать. А не транжирить, расточать и заниматься щедростью для себя любимых.

Словом, суверенная статистика, как никакая другая наука, способна сегодня не на словах, а на деле дать ответ на вопрос: как быть, чтобы выйти из нынешнего кризиса? И все ее ответы коротки и ясны: при разработке и принятии антикризисных решений, как нигде, следует опираться на доказательные решения, первоисточником и своеобразным фундаментом которых она является.

Для этого в первую очередь она предлагает организовать и произвести инвентаризацию страны, выявить ее реальные активы, отделить их от шелухи, которую сегодня называют деривативами, и на этой очищенной территории определить, кто есть кто и что есть что в России.

Инвентаризацию всего, а не только той одной миллионной части мнимого имущества, мнимых доходов, мнимых госчиновников и мнимой эффективности их работы, о которых так много сегодня трещат в печати, и которая в таком декоративном виде мало что выявит.

Суверенная статистика сегодня находится на этом пути, что ей мешает? Привитивизм и косность нынешней статистики, ее унижительная узковедомственная корпоративная подчиненность, в путаных сетях которой она, вопреки всему, в том числе государственным интересам рабски служит своему господину, а не как сущность, которая выше – истине и народу. Экзотическая особенность нашей нынешней статистики заключается в том, что она в отличие от зарубежной и прошлой нашей

административной статистики, разучилась не только ничего не добавлять, но и толком что-либо извлекать из того, что имеет.

В прошлые годы она умудрилась разменять практически ни на что блестящие шансы, которые ей давали щедро профинансированные переписи населения 2002 и 2010 гг. и сельскохозяйственная перепись 2006 года, фактически провалить все экономические обследования, в том числе разработку крупномасштабного межотраслевого баланса, лишилась базовой подготовки профессиональных статистических кадров и участия в международных программах модернизации статистических знаний.

Без отказа от такой статистики и перехода к суверенной статистике мы и дальше будем мало понимать, что по чем, путать славу с истиной, жить, пуганные кризисами, и отдавать по чем зря свое кровное и последнее по кратно завышенным курсам доллара США.

В нашей теперешней жизни нам обходится все в десять раз дороже. Поэтому она не конкурентоспособна. В 10 раз дороже хорошая статистика, знания, цемент, соль, колготки, кредит, школа, институт. Сделаем все как в КНР, и все встанет на свои места. Не сделаем то, что элементарно требуется, и, возможно, не наведем порядок и ясность в своем хозяйстве – как живем, так и будем жить дальше.

Что делать?

Мы каждый день слышим: по факту крушения, убийства, банкротства, коррупции, рейдерства, кризиса и т.д. возбуждено уголовное дело! Ситуация находится под контролем генерального прокурора, президента и т.д. Каждый услышавший эти и подобные слоганы должен знать: дела у нас обстоят и будут обстоять неважно.

Чтобы коренным образом развернуть вектор нашей жизни нам надо ждать цифр и фактов, которые на все 100% будут характеризовать реальное положение дел. И мы вправе ждать именно таких цифр и именно в таких объемах, поскольку мы вправе ожидать общего подъема нашей экономики. А подъем нуждается в подпитке. И прежде всего в подпитке правдой, и справедливостью, как главными российскими достояниями, которые суверенная статистика в нормальных условиях способна созидать и поддерживать.

По определению избавленная от необходимости манипулировать данными, суверенная статистика вполне готова всемерно содействовать тому, чтобы нынешние, по преимуществу искаженные цифры и факты, в одночасье исчезли из нашего сознания и на их месте появились достоверные цифры и факты, характеризующие реальное положение дел в нашем обществе. То есть правду, только правду и ничего больше, кроме правды.

Мы ожидаем, что очищенная и отрезвленная суверенной статистикой, наша экономика уже в конце этого избирательного цикла, вслед за Китаем, выйдет на рубежи такого подъема и уже в следующем 2012 году начнет следовать курсом прежних 7–8% прироста, а не продолжать унылую 3–4% рецессию, которую ей предсказывает Мировой банк. И это – следствие трезвого использования тех огромных резервов, которые нам реально способна раскрыть суверенная статистика и которые наш народ, убеждаясь, что его в очередной раз не обманывают, именно в крутые времена способен использовать наилучшим образом, а достоверная статистика, помогая ему, – узреть и своевременно предъявлять как зримые доказательства его незаурядных способностей.

Только не надо наговорить на себя, что без кризиса, а то и войны, мы бы продолжали относиться к этим резервам прохладно и бестолково. Нет, кризис в качестве кнута нам без надобности и давайте не увлекаться его импортом, а всю занятость собственными не кризисными делами, которых у нас хватает. Нации, которые живут, работают и борются за лучшие судьбы человечества – не гибнут. А мы – одна из таких наций.

Конечно, одних изложенных соображений о необходимости формирования в России суверенной статистики недостаточно. Чтобы непостижимую видимость заменить сущей данностью нужна праведная сила. Такой силы в России до сих пор не находилось. Похоже, что, проявляя живой интерес к праведным делам, такая сила, наконец, появится в других, менее противоречивых странах. Например, в таких благоверных странах как Словакия или Сербия? Или, что не исключается, она в таких вопиюще грешащих против истины странах как США или Англия будет окончательно уничтожена. Поживем, увидим. Правду никто не знает. А другая правда как общепризнанная ложь всем надоела!